ב״ה

קובץ תורני

מה טובו אהליך יעקב

מגדולי וחכמי התורה ולומדיה

פסקים ותשובות חדשות
בענינים העומדים על הפרק
ובארבעה חלקי שו״ע וענינים שונים

לזכרו של הרב הנכבד והיקר
אוהב תורה ולומדיה
רבי **טלי סקוצילס** זצ״ל

העורך והמו״ל
הרב **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט״א
מח״ס ״גם אני אודך״

גליון י״א

סיון תש״פ

©

כל הזכויות שמורות

המערכת מקבלת מאמרים ותשובות

בשמחה רבה

בכתובת:

ת.ד 539 בני ברק

טלפון: 052-7128536

7128536@gmail.com

למנויים נא ליצור קשר עם המערכת

קובץ הבא יופיע אי"ה בחודש הבא.

ב״ה

הקדמה

״מה טובו אהליך יעקב״,

מה מאד מתאים השם הזה לקובץ החדש והנפלא שיוצא עתה לאור ב״ה מיוחד לזכרו הטהור של הרב הנכבד והיקר מאד, אוהב תורה ולומדיה בכל לבו ונפש עד אין קץ, ואהב ללכת לאהלי יעקב לבתי כנסיות ומדרשות בכל עת מצוא תפלתו היה מיוחד מאד בהתעלות רוחניות עצומה כידוע, וכן השיעורים הרבים שהיה הולך עליהם במסירות ובנאמנות אין קץ, והנה הקובץ נקרא **״מה טובו אהליך יעקב״**, והנה ראשי תיבות: **״מ׳ה ט׳ובו״**, גימטריא **״טלי״**, וההמשך **״אהליך יעקב״** , רמז לידידנו עוז הגאון הנפלא מרביץ תורה ברבים ומו״צ בבית הוראה המפורסם יד הרמ״ה בראשות מרן הגה״צ רבי מתתיהו דייטש שליט״א, ה״ה רבי **יעקב אהרן סקוצילס** שליט״א מח״ס **״אוהל יעקב״** י״ג כרכים, ששמח מאד על רעיון זה שהוציא לאור קובץ תורני מכובד לזכר אביו היקר מאד זצ״ל.

וכן ראשי תיבות **״מ׳ה ט׳ובו א׳הליך י׳עקב״**, גימטריא **ס׳**, רמז למשפחת **ס׳קוצילס**.

ויהא רעווא שימליץ טוב לכל משפחתו וכל מכיריו ולכל ישראל וזנכה בקרוב ממש להמשך הפסוק **״משכנתיך ישראל״**, שנזכה למשכן קבע של בנין בית המקדש בתפארתו במהרה בימינו אמן כן יהיה רצון.

תפילתנו שהקב״ה יפקוד בפקודת ישועה ורחמים וחסדים גדולים מאד להגה״צ רבי רבי דוד יוסף בן זהבה שליט״א, ולהגה״צ רבי רחמים בן שושנה שליט״א, ולהגה״צ רבי יעקב שמואל בן שיינדיל שליט״א, ולהגה״צ רבי אליהו עזרא בן נורמה שליט״א, שנשמע ונבשר תמיד רק בשורות טובות אמן כן יהיה רצון.

בברכת כהנים באהבה

כעתירת **גמליאל הכהן רבינוביץ** [רפפורט]

מח״ס ״גם אני אודך״

ו״פרדס יוסף החדש״ על המועדים.

תוכן העניינים

גנוזות

מרן הגה"ק מהרי"ל דיסקין זצ"ל
הנהגות ופסקים בהלכות תלמוד תורה..... **ג**

מרן הגאון רבי משה הלברשטאם זצוק"ל
תשובות קצרות בעניני 'קריאת שמע'..... **יח**

מרן הגאון רבי שריה דבילצקי זצוק"ל
שאלות שונות..... **כג**

מרן הגאון הצדיק רבי שריה דבליצקי זיע"א
קבלת עול תורה בחג השבועות שמירת הלשון - ברכות התורה והשחר..... **כו**

הגאון הגדול רבי לוי הכהן רבינוביץ זצ"ל
נטילת ידים אחרי גזיזת קצת שערות כשעושים חלאקה..... **כט**

הגאון הגדול רבי אשר יעקב וועסטהיים זצ"ל
טעימת יין שנגע בו מחלל שבת..... **ל**
תשובת הגרא"י וועסטהיים זצ"ל..... **לו**

מרן הגאון רבי אברהם פרבשטין זצ"ל
חילול שבת על גר שמל ולא טבל ..... **לח**

קובץ תשובות בשאלות הנוגעים לתקופת הקורונה

מרן הגאון רבי יוסף ליברמן שליט"א
השלמת קריה"ת ופ' החודש במנחה של ימות החול ..... **מג**

מרן הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א
בדיקת חום על ידי גוי בשבת בימי הקורונה..... **מה**

מרן הגאון רבי יוחנן וואזנער שליט"א
בענין שאלות שנתעוררו לאור המצב השורר עם הווירוס "קרונא" ה"י וירפא את כל עם ישראל ..... **מז**

מרן הגאון רבי משה מרדכי קארפ שליט"א
בדין צירוף לדבר שבקדושה ע"י חבורות ויחידים הרואין זא"ז ומניני המרפסות .... **נז**
דברי חיזוק ..... **סט**

הגאון רבי משה בראנדסדארפער שליט"א
קיבל על עצמו לעשות חלאקה בל"ג בעומר בציון הרשב"י ..... **עא**

הגאון הגדול רבי ירמיה מנחם כהן שליט"א
כפפות בעידן הקורונה ..... **עג**

הגאון רבי אהרן ליברמן שליט"א
שו"ת בהל' שבת שנתעוררו בעקבות ה'קורונה' ..... **עו**

הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א
בענין חיוב שמחת נשים בבגדים ותכשיטין ביום טוב במצב הקורונה ..... **פב**

קובץ תשובות בהלכות השכיחות בתקופת הקורונה

מרן הגאון האדיר המפורסם רבי חיים יוסף דוד וייס שליט"א
סימן א' לילך לביהכנ"ס בזמן מגיפה ..... **צג**
סימן ב' מנין בשעת הדחק, ורואים הש"צ ..... **צג**
סימן ג' בענין צירוף למנין להעומדים בחצר עם אותן שבגגין או במרפסת ..... **צד**
סימן ד' צירוף למנין מכמה בתים ודרך הרבים מפסיק ..... **צה**
סימן ה' בענין צירוף למנין וסיום מסכת ע"י הטעלעפא"ן ..... **צו**
סימן ו' טהרה ע"י תשעה קבין לרוב גופו ..... **צז**
סימן ז' אם מותר להחזיק שירע"ם בתפלת שמו"ע ..... **צח**
סימן ח' נפילת אפים כשהס"ת ברשות אחרת ..... **צח**
סימן ט' בעליה לתורה מה עדיף, אב ובנו או שני אחים ..... **צט**
סימן י' כשאין שבעה קרואים במקום אחד, אם מותר להוציא עוד ס"ת בבית אחר ..... **צט**
סימן י"א כשהעולה לתורה עומד מרחוק ..... **ק**

סימן י"ב אם מותר לברך על ס"ת כשאינו לפניו ..... **קא**
סימן י"ג עוד בענין הנ"ל ..... **קג**
סימן י"ד בענין ברכת הגומל ..... **קד**
סימן ט"ו לשמש מטתו בעת מגיפת הקאראנ"א ..... **קה**
סימן ט"ז מצות ושמח את אשתו בעת מגיפת הקאראנ"א ..... **קה**
סימן י"ז אשה חולה במחלת קראה"ן, וקשה לה לטבול יותר מפע"א, ובנדון נדרי אונסין אם צריכין התרה ..... **קו**
סימן י"ח לרחוץ אחר הטבילה בשעה"ד ..... **קח**
סימן י"ט לתמוך בתנאי שלא יעברו על איסור ..... **קט**
סימן כ' בענין האיסור לסכן עצמו, ובענין שומר מצוה לא ידע דבר רע ..... **קט**
סימן כ"א בענין החובה לשמוע לדברי הרופאים בזמן המגיפה ..... **קי**
סימן כ"ב בהחיוב לשמוע בקול הרופאים וחוקי המדינה בעת המגיפה ..... **קיא**
סימן כ"ג אם יכולים לקיים מצות ביקור חולים ע"י הטעלעפאן ..... **קיג**
סימן כ"ד זכות קדימה במכשירי הנשמה - Rוניי°בפ° ..... **קיד**
סימן כ"ה העברת מתים לא"י בעת מגיפת הקאראנ"א ..... **קיד**
סימן כ"ו ביטל הזמנת בית מלון ..... **קטו**
סימן כ"ז עוד בענין הנ"ל, לגבי חזרת ערבון ..... **קיז**
סימן כ"ח ביטל הזמנת בית מלון, אם בעל המלון חייב להחזיר דמי הפקדון ..... **קיח**
סימן כ"ט שכר מטפלת לשנה ומחמת המגיפה נאנסה לבטל ..... **קיח**
סימן ל אם צריך לשלם שכר לימוד כשסגרו הת"ת עקב מגיפת הקאראנ"א ..... **קיט**
סימן ל"א בענין דינא דמלכותא בנוגע לתקנות הממשלה בעת מגיפה ..... **קכב**
שאלות שונות בעניני ד' חלקי שו"ע בנוגע למחלת הקאראנא ה"י ..... **קכד**

אורח חיים

מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א

תשובות על ספירת העומר וחג השבועות ..... **קלה**
שאלות ותשובות בהלכות בר מצוה ..... **קמא**

מרן הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א

רשימות "חשוקי חמד" ..... **קמד**

הגאון הגדול רבי שמאי הכהן גרוס שליט"א
פסקים בארבעה חלקי שו"ע או"ח יו"ד אעה"ז חו"מ ..... **קנד**

הגאון הגדול רבי ירמיה מנחם כהן שליט"א
שבעת ימי השלמה אחר חג השבועות..... **קסג**

הגאון רבי יעקב קארפ שליט"א
לספור ספירת העומר באמצע שמונה עשרה של מנחה כשלא ספר בלילה ..... **קסו**

הגאון רבי אשר פרוכטר שליט"א
מו"מ במלאכת בורר ופלוגתת הפוסקים גבי הסרת חלק מהפסולת..... **קעא**

הגאון רבי אברהם שלמה כץ שליט"א
בדין אמירת ברכת מגן אבות בליל שבת, כשאין מתפללים בבית הכנסת ..... **קעז**

יורה דעה

מרן הגאון רבי אביגדר הלוי נבנצל שליט"א
תשובות בהלכות -שמחות נדרים -ולא תחנם..... **קפה**
שו"ת חדשות בעניינים שונים..... **קצג**

מרן הגאון רבי נח אייזיק אהלבוים שליט"א
בענין העושה עיסה על מנת לחלק מתי חייב בחלה..... **קצו**
בענין צירוף עוגות במקפיא לחיוב חלה והמסתעף..... **ר**

מרן הגאון רבי מתתיהו דייטש שליט"א
שאלות המצויות בהלכות חציצה ..... **רז**
לקט הוראות קצרות למעשה בעניני טבילת נדה כהלכתה..... **ריד**

הגאון רבי משה פריד שליט"א
פסקים מגדולי הוראה בהלכות ריבית ועבודה זרה..... **ריח**

הגאון הגדול רבי אברהם צבי הכהן שליט"א
חשש ריבית, בפירעון חוב שאינו חייב לשלמו מדינא ..... **רלו**

הגאון רבי מרדכי הלוי פטרפרוינד שליט"א
בענין ההשתמשות בכלים חדשים כשמקואות הכלים סגורים..... **רמא**

הגאון רבי משה חליוה שליט"א
הרגיש למוצרי חלב אי כשאוכל בשר שרי ליה להעלות על שלחנו מוצרי חלב וכן כשאוכל בשר אי שרי לרעהו לאכול עמו מוצרי חלב על אותו שלחן בלא היכר ..... **רמה**

הגאון רבי אלחנן פרינץ שליט"א
מסכה משותפת לבעל והאשה בימי הקורונה ..... **רמח**

אבן העזר

כ"ק מרן האדמו"ר משאץ שליט"א
בענין המנהג לגלות פני הכלה בחופה לצורך עדי קידושין ..... **רנג**

הגאון חיים שלום הלוי סגל שליט"א
חתן שאינו רוצה לדחות את החתונה, והוריו רוצים לדחות ..... **רנח**

הגאון הגדול רבי ברוך אבערלאנדער שליט"א
נישואין בסוף חודש ניסן ואחרי ל"ג בעומר בימי מגיפת הקורונה ..... **רסב**

ענינים שונים

מרן הגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א
הניח מצות של חמץ ליד מצות של פסח של חבירו אם חייב לשלם לו מדין מזיק ..... **רעג**

הגאון רבי חיים שלום הלוי סגל שליט"א
סופר סת"ם שהתחייב לילך לטבול במקוה בכל יום ..... **רעו**
ביטלו לעשות אירוע חתונה מפני הנגיף, האם צריך לשלם ..... **רעז**

הגאון רבי יצחק אוהב ציון שליט"א
שאלה בשם אומרו ..... **רעח**

הגאון רבי ישראל וינמן שליט"א
שאלות ותשובות מעשיות בהלכות לשון הרע ..... **רפג**

הגאון רבי אמיר ולר שליט"א
נישוק קרובו או חבירו בבית הכנסת ..... **רצב**

הבה"ח חיים מלין שליט"א

במגיפת הקורונה שנמצאים המון במרפסות האם אסור לאכול במרפסות כמו האוכל בשוק ..... **רצט**

סגולת גשמים היורדים בין פסח לעצרת - סגולת רבי פנחס מקאריץ זיע"א ..... **שג**

מכתבי ברכה תגובות והערות

הסכמת מרן הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א

הסכמת הגאון הגדול רבי אריאל עוזרי שליט"א

הגאון הגדול רבי ברוך אבערלאנדער שליט"א ..... **שכט**

הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א ..... **שלא**

הגאון רבי יהודה בצלאל שפיץ שליט"א ..... **שלד**

הגאון רבי אילן גרינוולד שליט"א ..... **שלז**

הגאון רבי יוסף אביטבול שליט"א ..... **שלח**

הגאון רבי צבי אריה הלוי סגל שליט"א ..... **שלט**

הבחור החשוב רבי חיים מלין שליט"א ..... **שלט**

קונטרס טללי אור - שו"ת שהשיב הגאון רבי יעקב סקוצ'ילס שליט"א לאביו הר"ר טלי זצ"ל

גנוזות

מרן הגה"ק מהרי"ל דיסקין זצ"ל

הנהגות ופסקים בהלכות תלמוד תורה

לקט הנהגות ופסקים בהלכות תלמוד תורה ודרך הלימוד מרשכבה"ג מרן הגה"ק מהרי"ל דיסקין זלה"ה מתוך הספר "אהל יהושע" העומד לראות אור בקרוב אי"ה - בעריכת הגאון הנפלא רבי נחום סילמן שליט"א

א]. בעת שהיה מתקשה רבינו בלימודו היה נותן צדקה לקופת רבי מאיר בעל הנס, מתודה ומתפלל בלב נשבר "חנני ה' חנני, האר עיני בתורתך"[א].

א. וראה בספר "אור צדיקים" (עמוד התפילה א, יז) שכתב וזל"ק: "על כל דבר שלא יבין, טוב שיתוודה ויבכה ויתן איזה דבר לצדקה ויראה בדוק שיאירו עיניו" עכ"ל.

ובספר תולדותיו של רבינו "עמוד אש" (עמ' לד) מובאת עדות תלמיד אחד אשר זכה להתייחד עם רבינו בכמה משיעוריו בלומז'א ותיאר אי אלה קוים לדרך לימודו וז"ל: במשך שיעורו שקע תכופות בהרהורי העמקה, נשאר מרותק אל מקומו וצולל שעה ממושכה בעיונו, קמעה קמעה התחיל להתנער ושפתותיו החלו דובבות חרישית כאילו לעצמן סברות וישובים בנושא הנדון, והיה כי לא השיג בכל זאת מוצא ליישר את ההדורים ביקש את התלמיד היושב לפניו לחזור בקול רם על לשון הגמרא מלה במלה, ובינתים צעד רבינו לאורך החדר מרוכז בעיונו, עד שלבסוף התפרץ מעיניו שטף דמעות ובכי, פרש לקרן זויות והתפלל בלב נשבר: חנני ה' חנני, האר עיני בתורתיך. התודה תפלת וידוי, והפריש צדקה לקופת רמבעה"ן, אורו עיניו ויצא אל המרחב". לפי עדות אותו תלמיד, נשנה תכופות חזיון מעין זה.

והגאון רבי אליעזר יהודה ולדנברג זלה"ה בעל "ציץ אליעזר" סיפר ששמע מתלמידו של רבינו - הלא הוא הגאון רבי אבא יעקב בורוכוב זלה"ה בעל "חבל יעקב" שמעשה היה באותם ימים שהיו הגאונים רבי יצחק אלחנן ספקטור זלה"ה ורבינו זלה"ה שמעים שיעורים מפי אבי רבינו - הלא הוא הגאון רבי בנימין זלה"ה, פעם, בעת שרבי בנימין השמיע שיעור עמוק מאד, לא הבין רבי יצחק אלחנן את השיעור כדבעי, ואילו רבי יהושע ליב הבין. רבי יצחק אלחנן הצטער צער רב על שאינו מבין את השיעור ונכנס לבית הכנסת ובכה בדמעות שליש: רבונו של עולם, מדוע אני לא הבנתי היטב את השיעור של רבי? רבי יהושע ליב שהבחין בדבר, הלך לאביו וסיפר לו על כך, רבי בנימין הלך לבית הכנסת ודיבר על לבו שיחזור והוא יסביר לו פעם נוספת השיעור, והוא בטוח כי יבין וישכיל. ואכן כך היה [-"הר המור" (ט, אלול תשמ"ו, עמ' 59)].

עוד סיפר הגאון בעל "חבל יעקב" כי בערב שבת אחד ראה את הספר "חמדת צבי" מונח על השולחן בחדרו של רבו הגדול ועיין בו. כאשר ראה רבינו שהוא מסתכל בספר, שאל האם זה הספר שמרן בעל "בית הלוי" זלה"ה מרבה לספר בשבחו? משהשיב שכן, ביקש ממנו רבינו לשמוע חידוש מהספר. אחרי ששמע חידוש אחד, ביקש לשמוע ענין נוסף בספר, ואמר מה לפי דעתו מחדש המחבר. וכן פעם נוספת.

בפעם השלישית כשניסה, א"ל הרב בורוכוב כי

ב]. היה מקפיד מאד ללמוד רק בספרים שידע בבירור שנדפסו בדפוס אשר בעליו היו תלמידי חכמים ונזהרים בקלה כבחמורה. משום כך היה לומד אך בש״ס שנדפס ב״דפוס סלאוויטה״, כי המדפיסים האלה היו ידועים ליראי שמים גדולים[ב].

חידוש זה לא כתוב בחמדת צבי, ואז רבינו הוציא פרוטות אחדות ונתן לקופת ארץ ישראל שעמדה על השולחן ומיד אמר את דברי החמדת צבי.

עוד מסופר כי יום אחד ראה רבינו את תלמידו הגאון רבי משה שוחט זצ״ל ופניו רעות. כששאלו לסיבת דאגתו, סח לו שקושיא חמורה של הגאון רבי עקיבא איגר זלה״ה מטרידתו, וכבר זמן ממושך שהוא חותר ליישבה, וחיזר על כל צדדי הסוגיא ולא עלתה בידו לפתרה.

אמר לו רבינו: תרום סכום מסויים לטובת בית היתומים, בכח מצוה גדולה זו אולי יאיר ה׳ עיני ואזכה ליישב לפניך את הקושיא החמורה.

עשה רבי משה כן, ורבינו משב את הקושיא בחריפות עצומה והיו הדברים מאירים ושמחים בפתור ופרח [״ביכורים״ (א, עמ׳ טז)].

ובספר ״משנת רבי אהרן״ (מאמרים, ד, עמ׳ ע) מובא כי הגאון רבי אהרן קוטלר זלה״ה היה נוהג לספר את הידוע על רבינו, שכאשר נתקשה בהבנת דברי הגמרא היה משלשל מטבע לקופה של צדקה **ומיד היה נענה, והיה הכל מתברר כשמלה. והיה מבאר רבי אהרן את ענינה של סגולה זו עפ״י מה שאמרו בבבא בתרא (י.) שלפני התפלה צריך לתת צדקה לעני שנאמר (תהלים יז, טו) ״אני בצדק אחזה פניך״, והיינו שהצדקה גורמת קרבה יתירה לבורא עד שהוא בגדר רואה פניו, ולכן תפלה שענינה הוא עמידה לפני המלך, הרי הצדקה היא האמצעי להגיע למעלה זו. וכמו כן כדי להבין ולהשיג בתורה, בתורה פשוט הדבר שככל שיתקרב יותר, גם ההשגה תגדל, ולכן נתינת הצדקה שיש בה מעלת ההתקרבות, היא גם סגולה להבנת התורה והשגתה.**

וראה עוד בספר ״אש התורה״ לתולדות הגאון רבי אהרן קוטלר זלה״ה (ב, עמ׳ קפא) שסיפר הגאון רבי יחיאל מיכל ברניקר כי רבי אהרן היה אומר שמסורת בידו כי מהרי״ל דיסקין בכל פעם שהתעורר אצלו ספק כלשהו ונזקק להכרעה, הן בדברי הלכה והן בשאר ענינים, היה משלשל תחילה מטבע לצדקה, ומיד לאחר מכן נפשט לו ספיקו.

וב״דרשות משמר הלוי״ להגאון רבי משה מרדכי הלוי שולזינגר זלה״ה (א, דרשה ז) מביא את העובדא הידועה מרבינו ומספר עוד שהכיר רב ישיש מאמריקה שלמד בצעירותו אצל מרן הגרי״ז הלוי סולובייצ׳יק זלה״ה בעיירה בריסק, וכל ערב היה הרב אומר שיעור גמרא במשך כשעתיים וחצי. באותה תקופה שלמד אצלו אותו בחור למדו סוגיות חמורות במסכת נזיר, והיה הרב אומר את השיעור ומסביר, והוא - המספר - הרגיש שבאמצע הרב ממלמל משהו, כאילו מדבר לעצמו. ענין אותו מה פשר הדבר, שהרב באמצע שהוא מסביר ומבאר בטוב טעם ודעת ענינים חמורים במסכתא דנזיר, תוך שהוא שקוע לגמרי בעומקה של הלכה, ממלמל בשפתיו ואומר כמה מילים. הוא הטה אוזן ושמע את הרב ממלמל בפיו ״לישועתך קויתי ה׳, לישועתך קויתי ה׳״. והוסיף הגרמ״מ הלוי במתק לשונו ״לא הוא מלמד עכשיו, הוא מרגיש את עצמו עומד בהר סיני והקב״ה מלמד אותו״.

ב. בספר ״בשעריך ירושלים״ לר׳ יהודה אהרן וייס זלה״ה (עמ׳ 88) מספר: ״ספרו לי ממקורביו כי היה מקפיד מאד ללמוד רק בספרים שידע בבירור שנדפסו בדפוס אשר בעליו היו תלמידי חכמים ונזהרים בקלה כבחמורה, משום כך היה לומד אך בש״ס שנדפס בדפוס סלאוויטה כי המדפיסים האלה היו ידועים ליראי שמים גדולים״.

עוד מספר: ״עוד בהיותו הגאב״ד בשקלאוו לקח בהשאלה מהר״ר שלמה לוריא ש״ס שנדפס בדפוס סלאוויטה, ולאחר שעבר לשרת בגאב״ד כבריסק דליטא לקחו עמו לשם. אף לאחר שעלה ירושלימה העלה את הש״ס הנ״ל. אותו הש״ס היה מלא על כל שוליו חידושי הרב מבריסק. כשעלה ר׳ שלמה לוריא ז״ל ירושלימה החזיר לו מוהרי״ל דיסקין את הש״ס. לאחר מותו של ר׳ שלמה לוריא חיפשו אחר הש״ס ולא מצאוהו. הש״ס נעלם והיה הדבר לחידה עד היום

ג]. הקפיד שלא להשתמש בפסוקי התורה למליצות חולין. ופעם באמצע שיעורו של רבינו בפנח חברים מקשיבים נשמע קול רעש גדול מבחוץ ממריבת נשים זו עם זו, ושלח רבינו תלמיד א' להודיעו פשר הדבר. ובשובו ענה בסגנון הכתוב (במדבר כז, ז) "כן בנות צלפחד דוברות", ונחרד רבינו וגער בו באמרו איך מלאך לבך להשתמש בפסוק מן התורה לדברי חולין?! ולא נתקררה דעתו עד שקיבל הלה נזיפה על עצמו[ג].

יש לציין כי ש"ס זה "עצמו" יחוס נוסף היה לו, שהיה שייך קודם לכן להגה"ק רבי צבי אלימלך שפירא מדינוב בעל ה"בני יששכר" זי"ע, ולאחר פטירתו נרכש על יד הנגיד ר' שלמה לוריא מי שהיה מעשירי ליטא והוא שמסרו לרבינו. וכך גם נכתב בכתב יד קדשו של רבינו על עמוד השער הש"ס "שייך להר"ש לוריא שמסרו בליטא כדי להעלותו לארץ ישראל וללמוד בו שם".

[אולם, ברבות הימים נפתרה תעלומת הש"ס, שכן נודע כי רבינו לעת זקנותו הפקיד את הש"ס אצל מקורבו הגאון רבי זרח ברורמן זלה"ה והוא הורישו לחתנו הגאון רבי יעקב יצחק ואכטפויגל זלה"ה. והטעם שנהג כן, הוא משום שהש"ס היה אצלו כפקדון, ורבינו חשש לעת זקנותו שמא לאחר האספו לעולם שכולו טוב יבואו זרים ויבזזו את הש"ס שאינו שלו, לכן הפקידו אצל נאמנו ואיש סודו הנ"ל].

ג. הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זלה"ה בשם הגאון רבי אליהו ראם זלה"ה [עד ראיה] - "הליכות שלמה" (מועדים-אדר, עמ' שכו).

ושורש לחומרא זו מצאנו ב"ספר חסידים" (סימן תרמד) שכתב "מעשה באחד שבנו הניא את חבריו מלשחק בקוביא, והציע להם לשחק בפסוקים שהאחד יאמר פסוק שתחילתו באות שנסתיים בה הפסוק של חבירו. וכן על זה הדרך. ואמר לו אביו שנלכד בחטאת להתלוצץ בפסוקים וסידר לו דרך לכפרתו".

וסמך לזה מצאנו בש"ס סנהדרין (קא:) "הקורא פסוק שלא בזמנו, התורה חוגרת שק ואומרת עשאוני בניך ככנור שמנגנים בו לצים". הג'

ברם צריך למודעי כי כבר מצאנו בספרי הקדמונים שכתבו קולמוסיהם הלא בספרתם בלשון מליצה מפסוקי תוה"ק ומאמרי חז"ל אשר מפיהם אנו חיים. לך נא ראה מש"כ בספר "תולדות אדם" (דף ט.) "כאשר ירצה איש לדבר אל רעהו או לכתוב אליו איזו כוונה, אז יאחז לשון המקרא בדברו או במכתבו. לפעמים נמצא במקרה מקרא מלא יובן על ידו כוונת המדבר או הכותב, ולפעמים מוכרח המדבר או הכותב לשנות איזו מלה מן המקרא ומביא אחרת תחתיה עד שישוב המקרא כולו יאות לכוונתו. וכל זה נקרא מפי הקדמונים 'מליצה' כנודע למי שיש לו בקיאות בהם ובלשונותיהם. ועל הענין הזה נהגו לפעמים חכמי התלמוד". וכ"כ ב"ספר הברית" (חלון ב פרק יב) "וזאת לפנים בישראל בישראל דרכי נועם, כאשר אנו עושים גם היום בכתוב איש לרעהו אגרת בלשון הקודש, מצדד ומחתר למצוא לשון המקרא או לשון גמרא אשר יסבול דברי חפץ ההוא, ואם במחתרת ימצא לו הלשון בלי תוספת ומגרעת, אז טוב כה יעשון וכה יוסיפון, גם בלשון המשנה והגמרא עד נכון המליצה לחפצו בה".

וכבר תמה הגאון חיד"א [ספר "ברית עולם" (על ספר חסידים, סימן תרמד) ו"כסא רחמים" (על מסכת כלה, פרק א הלכה ג)] דיש לפקפק על מנהג התלמידי חכמים ויודעי ספר להשתמש בלשונות התלמוד הן בתורה שבכת"ב בסדר כתיבתם את ספריהם, והן בתורה שבע"פ בעת דרשתם בקהל עם ועדה, דהרי בספר חסידים כתב דלא יאות למיעבד הכי? ולכן כתב ללמד זכות על המנהג דלא דמי להא דספר חסידים, דהתם היו משחקים בפסוקים והמנהג לכתוב בלשונות הגמרא. וגם בספר חסידים מיירי שעסקו במשחק הפסוקים במקום משחק בקוביה והשוו ענייניהם והוא זלזול גדול. ועוד שעושין כן למזכרת הש"ס להיות שגורים בפיהם לשונות התלמוד לדבר צחות. ואפילו הכי מסיק הגאון חיד"א דהירא את דבר ה' יפרוש גם מזה עכת"ד.

אולם ראיתי למי שביאר בדברי הגאון חיד"א שכל מה שכתב "דהירא את דבר ה' יפרוש גם מזה", אינו

ד]. אמרו עליו תלמידיו שמעולם לא דיבר דבר כי אם במצאו מעין זה בחז״ל, ואף בשוחחו עם בני אדם תפס בדיבורו לשון חז״ל[ד].

אלא בשימוש בפסוקי המקרא לצורך ענייניו ועסקיו שהנם של חולין ובדדמי להו וכיו״ב. אבל כל שעושה כן ומשתמש בפסוקים וכ״ש בלשונות הש״ס בסדר כתיבתו לדברי תורה, או בדרך של גמילות חסדים משום שאילת שלום באיגרות וכיו״ב שהם לצורך גבוה דברים שבקדושה, אזי בכה״ג לית לן בה. ואפשר דאף קפידת רבינו אינה אלא בכה״ג. ודו״ק.

ובספר ״דרך שיחה״ (עמ׳ תנא) כותב הרהמ״ח שפעם סיפר בפני הגאון ר״ח קניבסקי שליט״א את המעשה הנזכר. ואמר לו הגאון שליט״א בזה״ל: ״ברוך שכיונתי. בפתח תקוה היה אחד שהתבטא כך ואמרתי לו שלדעתי אסור לומר כך זה זלזול בבנות צלפחד, כי הרי אין כוונת התורה שהן היו סתם דברניות״.

ובנותן טעם לצרף בכאן מ״ש מהרי״ט בתשובה (יד״ד ב, סימן טז) וז״ל: ״ששאלתם אמרו על הרב מהר״י אבואב שהיתה עינו א׳ סמוייה, שהיה מלך פורטוגל אומר: ב׳ עינים יש לי במלכותי שאין בכל העולם ערוך להם. עין נשר פורטוגאל [דמות הנשר שבדגלה של מלכות פורטוגל] ועינו של רבי. פעם א׳ היה מהלך בדרך בשדה וישב לו הרב על שן סלע א׳ וב׳ נכבדים ישבו א׳ מימין וא׳ משמאל, והיה בחור אחד תלמידו עומד לפניהם והרב ז״ל בדיחא דעתיה והיו מדברים בדברי צחות. ופנה הרב אל התלמיד וא״ל אמור אתה. א״ל תן לי רשות שאשב. א״ל שב. ישב על האבן ואמר ׳על אבן אחת שבעה עינים׳ (ראה זכריה ג, ט) [פירוש: ג׳ אנשים - ו׳ עינים, ולהרב עין אחת - הרי שבעה עינים]. אמר הרב תהני ליה צחותיה שאל״כ אפקרותא הוא״.

ומצאנו לעוד כמה מגדולי הדורות שהקפידו בכגון דא שלא להתלוצץ מפסוקי תורה. הגראמ״מ שך זלה״ה סיפר על הגאון רבי אריה ליב זלה״ה בעל ״שאגת אריה״ כי שני בחורים מופלגים באו לפניו להבחן במטרה לזכות ב״סמיכת חכמים״ מגאון הדור. בחן אותם וראה בהם כלים מחזיקי ברכה שראויים לאיצטלא דרבנן. לגודל השמחה ביקש להביא לשלחן ״לחיים״. השאג״א לגודל עניותו לא מצא בביתו כי אם מעט משקה חריף וביצים מבושלות. מיני תרגימא לא היו. המשקה והביצים הונחו על השלחן. שאל אותם השאג״א על מה נברך תחילה? השיב אחד הבחורים בהלצה: ודאי שעל הביצה, והרי הוא פסוק מפורש (בראשית יב, ח) והעי מקדם [ביצה באידיש איי]. נבהל הגאון ממטבע הלשון שנקט אותו בחור, נזף בו ואמר שאינו ראוי לסמיכת חכמים. [הובא המעשה בספר ״קול חוצב״ לתולדות הגר״ש שבדרון זלה״ה (עמ׳ 202)]

ויש מספרים מעשה כיו״ב על הגאון הרגאטשובי בעל ״צפנת פענח״ זלה״ה שפעם היה בסעודת מצוה של ת״ח ונתעוררה השאלה על איזה מהמינים שברכתן שהכל יקדימו לברך. ואמר א׳ מהת״ח המסובים שיברכו מקודם על הביצה שנאמר ״והעי מקדם״. ואאמר הגאון שזוהי ליצנות ו״במושב לצים לא ישב״ כתיב (תהלים א, א) ועזב את המקום בחרי אף. [הובא המעשה ב״שיח זקנים״ (ו, עמ׳ שסד)].

והגרש״ז אויערבאך זלה״ה [הליכו״ש שם] אמר על השמועה שהובאה בספר ״עליות אליהו״ (מעלות הסולם הערה יג אות ו) שאדוננו הגר״א ז״ל כשמנע אבל מלעבור לפני התיבה במנחה בפורים, אמר בצחות על מה שנתעטף בטלית כדי לעבור לפני התיבה ״אבל וחפוי ראש״, ואמר הגרשז״א שאין להאמין בנכונות השמועה, כי אף שרבים מגדולי ישראל נהגו להשתמש בפסוקי המקרא למליצות כגון דא, מ״מ לדידו ברור ופשוט שרבינו הגר״א ז״ל לא היה סגנונו כלל בכגון דא.

ופעם סיפרו קמיה הגראי״ל שטיינמן זלה״ה שאמרו למרנא הגרי״ז זלה״ה על עשיו שלא היה נראה כ״כ רשע כלפי חוץ. הפטיר הגרי״ז: ״א״כ, שזכותו יגן עליך״. ואמר הגראי״ל שבודאי אי״ז נכון כי הגרי״ז מעולם לא דבר בכגון דא. [הובא בספר ״צדיק כתמר יפרח״ (עמ׳ קעג)].

ד. תלמידו הגאון רבי נפתלי הירץ הלוי זלה״ה הגאב״ד דיפו - ס׳ ״עמוד אש״ (הנהגות אות מו).

ה]. סבר שתלמיד חכם שתורתו אומנותו ולומד כל היום, אינו צריך לומר סדר הלימוד הנקרא "חק לישראל" דבר יום ביומו.

והגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זלה"ה נשאל על פסקו של רבינו בזה שלכאורה סותר לדברי רבינו האריז"ל ב"שער המצוות" (פרשת ואתחנן) שתיקן סדר לימוד זה. והשיב "אין להרהר אחר פסק מרנא ורבנא הגאון זצללה"ה".

וכתב רבינו באגרת וזל"ק: "באגרתך כ' וכבר עלה לי הוצאה ע"ז סך נכבד', דע שאין זה לשון חכמים והול"ל 'סך מסויים', ואתה אחזת לשון תורה כמאמר הילקוט פ' ויצא ע"פ ומאשר לאבינו וכו' כל הכבוד הזה ואמרו ע"ז אין כבוד אלא ממון".

והנה למרות המובא לעיל קפידת רבינו שלא להשתמש בפסוקים לצרכי חולין, מ"מ סגנון דבורו היה בלשון חז"ל.

ה. הגאון רבי שלמה סובל זלה"ה - שו"ת "שלמת חיים" (סימן תתקיח). וז"ל השאלה ששלח להגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זלה"ה: "בענין אמירת חק לישראל הנה ב"שער המצוות" (פרשת ואתחנן) כתב שמי שאינו אומר זה הוי מעוות לא יוכל לתקון, וא"כ למה לא נהגו הת"ח לומר זה? והנה ת"ח סיפר לי שפעם אחת שאל **למהרי"ל דיסקין** זצללה"ה אם יאמר זה? והשיב לו אם הוא לומד כל היום אין צריך. והדבר צריך ביאור, דבהדיא כתוב ע"ש האריז"ל דגם באופן זה חייב"?

ותשובת הגרי"ח זוננפלד זלה"ה "אין להרהר אחר פסק מרנא ורבנא הגאון זצללה"ה" עכ"ל.

והנה ידוע ומפורסם מלפנים בישראל סדר הלימוד שתקן רבינו האריז"ל לאמרו בכל יום בסוד קביעת עתים לתורה והובא ב"שער המצוות" (פרשת ואתחנן, דף לד:). ויסודו עפי"ד הגמרא בקדושין (ל.) שאמרו "מאי דכתיב 'ושננתם', אל תקרי ושננתם אלא ושילשתם, לעולם ישלש אדם שנותיו, שליש במקרא, שליש במשנה ושליש בתלמוד". ובתס' (ד"ה לא צריכא) כת' "נ"ל לפרש שבכל יום ויום עצמו ישלש".

ובחשיבות הלימוד הזה הפליג הגאון החסיד מהר"א פאפו ב"פלא יועץ" (ערך קביעות) וז"ל: "קביעות עתים לתורה הוא אחד מהדברים ששואלים לאדם ביום הדין קבעת עתים לתורה (שבת לא:). והן עתה נתפרסם בכל תפוצות ישראל ספר חק לישראל והוא מהדברים שמעט מחזיק את המרובה וחשוב הרבה שבמעט זמן לומד כל מיני למודים וידו בכל והוא מסודר על פי הסוד מגורי האר"י ז"ל ובונה בשמים עליותיו ולומד ממנו חכמה ומוסר ודינים, ומה טוב ומה נעים מנהג איזה ערים שנאספים באגדה יראי השם וחושבי שמו ללמד סדר חק לישראל והחכם שבהם קורא בקול רם... וכל כך חשוב הלמוד הזה" עכ"ל. ועוד כתב הגאון חיד"א ב"מורה באצבע" (אות צג) ז"ל: "אחר התפילה ישתדל ללמוד סדר היום בסדר חק לישראל כי הוא סדר נאה, דרך קצרה וכשרה, וזוכה במעט זמן לקרות תנ"ך, ולשנות משנה וגמרא וזוהר. והאיש הישר חק נתן ולא יעבור כי הוא תועלת עצומה לנפשו". ועוד כתב הגאון חיד"א בספרו "מחזיק ברכה" (סימן קנד אות ו) ז"ל: "כתב מהרש"ו בשער המצוות דצריך ליזהר שלא לבטל בכל יום הקביעות של מקרא, משנה, תלמוד וקבלה עם הכוונות שלהם וצריך ליזהר בזה מאד. והוסיף דמי שלא קרא יום אחד הגם שלמחרתו צריך להשלימו, אין זה מועיל אלא לצורך יום שני, אולם יום שחיסר הו"ל מעוות לא יוכל לתקון" עכ"ל.

ועוד ב"קיצור שלחן ערוך" (סימן כז סעיף ג) כתב "ואשרי מי שיש לו חק קבוע ולא יעבור מללמוד בספר חק לישראל דבר יום ביומו". ועוד במעלת הלימוד הזה, עי' בספר "שארית ישראל" לרבי ישראל דוב מוולעדניק זלה"ה (שערי האמונה, אות ח סעיף א) שכתב בזה"ל: "חק לישראל שהוא תיקון לפגם הברית. ככה קבלתי מרבותי שתיקון האמיתי הוא ע"י התחברות תורה שבכתב עם תושבע"פ ע"י חק לישראל ירמז לזה כמאמר וחק בשארו שם" עכ"ל.

והאם תלמידי חכמים שתורתם אומנותם גם כן הינם בכלל תקנה זו של קביעת עתים לתורה בלימוד סדר "חק לישראל"? כבר כתב הגאון חיד"א בספרו "שם

הגדולים" (ערך בהיר) ז"ל: "ואפילו מארי דרזין חובת גברא ללמוד מקרא משנה והלכה דבר יום ביומו כאשר דבר בקדשו רבינו האר"י זצ"ל וכמעשהו ממנו" עכ"ל. והגאון רבי חיים פלאג'י בספר "כף החיים" (סימן יז אות כ) כתב וז"ל "אם המצא תמצא מתופסי התורה שידון בדעתו להתרשל מללמוד בכל יום ספר חק לישראל בטענה דבלאו הכי הוא שקוד על לימודו ובתורתו יהגה יומם ולילה ותלמוד בבלי כלול בכל, אני אומר לו דעיניו תחזינה מישרים מה שכתב האור המופלא החיד"א ז"ל דברים טובים ונכוחים וישרים למוצאי דעת" עכ"ל.

וכן נראה עוד ממש"כ בגליוני הש"ס למהר"י ענגיל (ברכות לב:) שהביא דברי "ספר הפרדס" לרש"י (סימן ב) שכת' ע"ד הגמ' שם דהמתפלל צריך שישהה שעה אחת קודם תפלתו ושעה אחת אחר תפלתו, וכתב הפרדס "ומתחלה היה להם מנהג לשהות שעה בבית הכנסת אחר תפלתם... ובשעה שהיו שוהין בבקר אחר התפלה היו מביאין ספרים והיו קורין בתורה ובנביאים ובמשנה ובתלמוד ומפרשים", עי"ש עוד. וכתב מהר"י ענגיל "ואולי לימוד דאותה שעה היה לימוד קבוע לצבור, כעין לימוד דספר חק לישראל, ולא היו יכולין ללמוד כל אחד בשלו". ומוכח מדבריו דגם החסידים הראשונים נכללו באותה תקנה של לימוד קבוע.

וב"ליקוטי מהרי"ח" (הלכות קביעת עתים לתורה) כתב "אחר התפלה יקבע שעה לתלמוד תורה כדי לקיים והגית בו יומם ולילה ולא יעבור כמבואר בש"ע (סימן קנה). וב"ה כעת נתפשט אצל כל בעלי בתים יודעים ספר שתיכף אחר התפלה לומדין בספר חק לישראל כפי אשר מסודר שם דבר יום ביומו. ואפילו תלמידי חכמים שלומדין בתנ"ך וגפ"ת, מ"מ טוב הוא שילמדו ג"כ בספר חק לישראל כי הוא נסדר מרבינו האריז"ל עפ"י סוד". ועי' בשו"ת "אור לציון" (ב, פרק י אות ה) שהעלה שאף ת"ח צריכים לקרוא סדר חק לישראל בכל יום, אולם סגי שיקראו את פסוקי התנ"ך, ומשנה מאותו סדרר וקטע זוהר ודי בכך.

ואמנם דעת רבינו שתלמידי חכמים שתורתם אומנותם אין צריכים לקרוא את זה הסדר הנקרא חק לישראל. וכן חזינן לרבים שלא הקפידו בזה. ויוצאים ידי חובת "השילוש" במקרא משנה ותלמוד בקריאת התמיד ופרק איזהו מקומן ובריית דרבי ישמעאל וכמבואר בש"ע (או"ח סימן נ סעיף א). וע"ע בספר "חק עולם" {וארשא תרס"ה} (פתיחא רבתי, דף ב.) כתב: "נתיסד ונתקן ספר חק לישראל שיזכה כל איש המוטרד בפרנסה לקבוע לו זמן ללמוד בכל יום תורה נביאים כתובים משנה גמרא וקבלה". הרי נקט שסדר זה נתקן לאיש המעל לפרנסתו שלכה"פ יקבע עת ללימוד תורה.

ודע כי למרות כל האמור שלדעת רבינו מי שתורתו אומנותו אינו מחוייב בקריאת חק לישראל, רבים מגדולי ישראל בכל הדורות קבעו הנהגתם לקרוא בסדר חק לישראל בכל יום וכדמוכח מספרי הפוסקים שהובאו לעיל. וכן נהגו אף כמה מגדולי ליטא ביניהם הגאב"ד דקובנא הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור זלה"ה וכמובא בספר פרקי חייו "תולדות יצחק" (דף כד:) "שם לו לחק, להגיד דבר יום ביומו הסדר מספק חק לישראל". ועוד הפליג בשבח לימוד זה הגאון רבי צבי אריה גולדמן זלה"ה ממעזריטש דליטא ואח"כ בירושלים בספרו "מזכה הרבים" {ירושלים תרנ"ה} (פרק י). וכן מנהגם בקדש של כמה מתלמידי רבינו ביניהם הגאון רבי צבי מיכל שפירא זלה"ה בעל "ציץ הקדש" וכמש"כ בקונט' "התרגשות הלב" ז"ל: "וברוך ה' שזיכני להוסיף בלימוד חק לישראל בכל יום מעט, שיצא מפי קדושי עליונין בספריהם". וכן הגאון רבי דוד בהר"ן זלה"ה וכמש"כ בספר "ארח דוד" (עמ' מ) שבכל בוקר לאחר התפילה היה לומד סדר חק לישראל. וכן נהג הגאון רבי צבי פסח פראנק זלה"ה וכמובא בספר "שביבי חיים" שבכל בוקר לאחר תפילת שחרית למד סדר חק לישראל בניגון ובנעימה.

ו]. רבינו היה לומד סתרי תורה וספרי קבלה[ו]. אמנם לענין לימוד קבלה בזמן הזה לאחרים, היה אומר רבינו שיש לימוד זכות שאין לומדים קבלה מפני שקשה למצוא רב לזה שילמדו כראוי[ז]. אולם יש שיעץ להם שיקבעו שיעור בקבלה לאחר שעברו את גיל ארבעים[ח].

ו. **"עמוד אש" (עמ' קפז).**

סיפר הגה"צ רבי נטע פריינד זלה"ה ששמע מהגאון רבי אליהו סאלאמאן זלה"ה ששמע מהגאון רבי משה יאלעס זלה"ה שהוא היה משמש את רבינו בנאמנות. פעם אחת אמר לו רבינו: אני רוצה ליתן לך שכר שמשות. אמר לו ר' משה: אין אני רוצה שכר, רק אבקש שכל אימת שאשאל לכבודו סיבת הדבר יענה לי ורבינו הסכים.

פעם אחת נכנס אליו בבוקר ומצא אותו מאד שמח, שאל אותו סיבת הדבר. אמר לו רבינו: הבטחתי לך, על כן אני הוכרח להגיד לך! למדתי זוהר הק' ולא הבנתי איזה דבר, התחלתי לבכות האב איך דערזען דעם טאטען לעבן מיר. ועוד איש אחד עמו. וואס ער האט געללויכטען. שאל אותי אבי: למה אתה בוכה? עניתי בשביל שאין אני מבין איזה דבר בזוהר. אמר לו אביו והראה על האיש שבא עמו הוא ר' שמעון בן יוחאי והוא יגיד לך הפשט ואמר לי על כן אני שמח!

ז. **הגאון רבי שלמה סובל זלה"ה - "שלמת חיים" (ענינים שונים, סימן נא).** ז"ל: "ובשם **מהרי"ל דיסקין** זללה"ה אומרים שיש לימוד זכות בזמן הזה שאין לומדים קבלה מפני שקשה למצוא רב לזה שילמדו".

וכבר הזהירו כן רבנן קשישי דהנכנסים לחכמת הקבלה צריכים להתאים עצמם לכך ואחד מהתנאים הוא שילמדו מפי רב מובהק שקיבל את החכמה הזו איש מפי איש, וע"ז ידוו כל הדוים שיש שאינם ראוים לאיצטלא זו ולומדים ומלמדים אותה ברבים, לך נא ראה מש"כ הרמב"ן (בהקדמתו לפירוש עה"ת) "מודיע אני נאמנה לכל המסתכל בספר הזה לבל יסבור סברא בכל הרמזים אשר אני כותב בסתרי תורה, כי לא יושגו דברי ולא יוודעו כלל בשום שכל ובינה זולת מפי מקובל חכם לאוזן מקבל מבין". ועל מציאות זו העיד הרמ"א בספר "תורת העולה" (ג, פרק ד) "שאין לנו מקובל מפי מקובל". ועוד הזהיר כן מהרח"ו (בהקדמתו ל"שער ההקדמות") "כי חכמת הקבלה לא תושג בשכל אנוש, אלא בקבלה מפה לפה או מפי אליהו".

וכ"כ הגאון המקובל מהר"ם פאפירש בספר "אור צדיקים" (סימן כב אות טז) בזה"ל: "בחכמת הקבלה לא יוציא מפיו מה שלא שמע מאדם שראוי לסמוך עליו". וכ"כ ה"כף החיים" (סימן קנה ס"ק יב) "צריך אדם לעסוק בפרד"ס כפי אשר יוכל להשיג עד מקום שידו מגעת לטרוח ולעשות לו רב שילמדנו".

וראה בשו"ת "רב פעלים" (א, יו"ד סימן נו) שכתב: "שאפילו חכם גדול שבחכמים וגאון גדול שבגאונים אי אפשר לו להבין הדברים על בוריין מתוך חכמתו ושכלו, אפילו אם יש לו כל ספרי הקודש של הקבלה כי אם רק ע"י קבלה איש מפי איש עד מהרח"ו שקיבל מפי רבנו האר"י ז"ל שקבלם מפי אליהו זכור לטוב, יען כי יש דברים שא"א לכתבן וא"א לציירם בקולמוס אלא רק ע"י מסורת מפה לפה".

וכן היו דברי מרן החזון איש זלה"ה דלכן נקראת חכמה זו "קבלה", כי אי אפשר להבינה לבד אלא רק בקבלה איש מפי איש מאליהו הנביא או ממי שקיבל מאליהו [ראה מש"כ בשמו ב"מעשה איש" (ג, עמ' צד. ד, עמ' טז)]. וכן היה אומר מרן הקהילות יעקב זלה"ה [וכמובא ב"תולדות יעקב" (עמ' קלב). וע"ע "ארחות רבינו" (א, עמ' תג)].

ח. **הגאון רבי שלמה סובל זלה"ה - "שלמת חיים" (שם).** ז"ל: "אולם במקום אחר שמעתי שהוא יעץ להלומדים שיקבעו גם שיעור בקבלה אחר ארבעים שנה".

וכבר כתב כן ב"מנורת המאור" (נר ד, כלל ג, חלק שלישי, פרק ראשון) "האדם בימי בחרותו אינו יכול להשיג המושכלות הנעלמות בלבו כמו שהם, ובזקנותו מתוספת בו החכמה... על כן כל אדם אף על פי שיהא נבון בעיניו, טוב לו שלא יכנס בנערותו בעמקי החכמות עד שיגיע לבינה שהוא בן ארבעים כמו שאמרו במסכת אבות (ה, כא) בן ארבעים לבינה, והוא לפי שכבר עברו חצי ימיו אפילו שיגיע לגבורות, כי רתיחת הטבע והמית הנערות מונעים לאדם ומעכבין

ז]. היה אומר רבינו שיעור בפרשת השבוע בכל מוצאי שבת בפני חברים מקשיבים ואף שהוא לילה [ויש המקפידים שלא לקרוא מקרא בלילה][ט].

אותו מלהכנס בחכמות בענין שלא יפסיד אמונתו, ולפיכך כתבו בתלמוד שהחכמים הראשונים לא היו רוצים להכנס בחכמות אף על פי שהיו בקיאין בקבלה וגדולים בתלמוד עד שהיו נכנסים לימי הזקנה שהוא מבן ארבעים שנה". וכ"כ בש"ך (יו"ד סימן רמו ס"ק ו) "ויש שכתבו שלא ללמוד קבלה עד שיהא בן ארבעים שנה כמ"ש בן ארבעים לבינה, בשגם צריך קדושה וטהרה וזריזות ונקיות. ורוב המתפרצים לעלות בחכמה זו קודם הזמן הראוי קומטו בלא עת כמ"ש כל זה בדברי חכמי האמת".

אולם הרמ"ק בספרו "אור נערב" (ג, פא) כתב בזה"ל: "צריך להגיע לפחות לשנת העשרים כדי שיגיע לפחות לחצי ימי הבינה. ואף אם יש שפירשו עד שיגיע האדם לשנת המ' אין דעתינו מסכמת עמהם בזה, והרבה עשו כדעתינו והצליחו". וכיו"ב כתב מהר"מ פאפריש בספר "אור צדיקים" (סימן כב אות ל) "זמן לימוד הקבלה - מי שאינו נשוי, אסור לעולם. ונשוי, דוקא מבן כ' והלאה" והו"ד ב"כף החיים" (סימן קנה ס"ק יב). וכ"כ הגאון החבי"ף ב"תורה וחיים" (מערכת הקו"ף, אות נטר) שצרי ליזהר שיהיה לפחות בן עשרים שנה.

ט. הנה כתב האריז"ל ב"שער המצוות" (פרשת ואתחנן, דף לה:) דאין לקרוא מקרא בלילי השבוע [זולת ליל שישי], "לפי שהמקרא הוא בעשיה והלילה עצמה הוא בחינת עשיה והכל הוא דינין, ואין ראוי לעורר הדינין". ומהר"ם ריקאנטי בפירושו לתורה (פרשת יתרו) כתב: "ודע שצריך האדם לעסוק בתורה שבכתב ביום ובתורה שבעל פה בלילה דבר כפי ענינו. ובפרקי דרבי אליעזר (פרק מו) אמרו כל אותן ארבעים יום שעמד משה בהר היה קורא מקרא ביום ושונה בלילה". ועוד סמך לכך הובא ב"תנא דבי אליהו" (פרק ב) וז"ל: "יום ליום יביע אומר - זה תורה נביאים וכתובים. ולילה ללילה יחוה דעת - זה משנה".

וב"יסוד ושורש העבודה" (שער הששי, פרק ב) נקט שיש סכנה בלימוד מקרא בלילה, ושאסור לומר אפילו חצאי פסוקים ושלישי פסוקים.

ואמנם עיקר החשש בזה הוא לשיטת המקובלים, אבל לא מדין התלמוד והפוסקים וכמ"ש להדיא דאין הדבר אסור מעיקר הדין ב"שער הציון" (סימן רלח ס"ק א) וז"ל: "כתב בבאר היטב שאין לקרוא מקרא בלילה. ובפרי מגדים משמע דיכול לקרוא מקרא. ונראה דאפילו להמחמירין לית בזה איסורא, אלא שלכתחילה יותר טוב ללמוד מקרא ביום". וכיו"ב כתב בשו"ת מהרש"ם (א, סימן קנח) שהוא ממדת חסידות.

ואולם יש לדון בגוונא שאינו קורא רק פסוקים אלא לומדם בענין עם מפרשים וכדומה, האם הדבר בכלל אזהרת המקובלים שלא ללמוד מקרא בלילה. וכבר כתב בזה הגאון המקובל שר בית הזוהר רבי עמנואל חי ריקי בספר "משנת חסידים" (מסכת השכיבה, פרק א סעיף א) וז"ל: "ולא ילמוד מקרא כי המקרא בלי פירוש היא לבדה בעשיה מקום תגבורת הדינים ואין ראוי לעוררם בזמן שליטתם שהוא לילה". הרי מפורש יוצא דכל הקפידא היא על קריאת מקרא לבדו ללא פירוש. וכדומה כתב הגאון המקובל רבי שבתי מרשקוב בסידורו (סדר ק"ש שעל המטה) "אין ללמוד מקרא בלילה בלי פירושה". וכ"כ ב"יסוד ושורש העבודה" (שם) "ותוכל ללמוד פסוק עם פירוש רש"י גם בלילה, כי מה שהזהיר האר"י ז"ל שלא ילמוד אדם פסוק בלילה אזהרתו על הקורא הפסוקים בלא פירוש". וכן נקט הגאון החבי"ף ב"כף החיים" (סימן לא אות נה) שיש להקל כשקורא פסוקים עם פירוש רש"י. וכ"כ בשו"ת "אבני צדק" (יו"ד סימן קב) דאם קורא פסוק ומפרשו בפירוש רש"י, שפיר דמי וליכא חשש כלל.

וממוצא דבר אתה למד דללמוד מקרא עם מפרשיו אין קפידא בדבר. וכן נהג רבינו למסור את שיעוריו על הפרשה ומפרשיה במוצאי השבת. וראה לעיל ב"סדר היום של רבינו" דסידר לעצמו לימודי מקרא - תורה ונ"ך בסדר הלימוד של היום, אבל לא בסדר הלימוד של הלילה.

ח]. מעשה ביהודי שנתקף בפחד מות מפני נכרי שהפסיד אצלו כל כספו והגוי התנכל להמיתו, יעץ לו רבינו שילמד כל יום משניות "מסכת מדות", היהודי נהג כך והגוי הפסיק לרדפו'.

ט]. מעשה היה ואחד יצא לפתע מדעתו, בני המשפחה הודיעו צערם לרבינו וביקשו שיתפלל בעדו. רבינו יעץ להם שילמדו עם החולה משניות בסדר זרעים. קבעו אתו שיעור במשניות זרעים והאיש החלים[יא].

י]. כאשר גבאי הת"ת "שערי תורה" דיפו התקינו ספסלים חדשים כדוגמת ספסלי בתי הספר, מחה על כך הגאב"ד דיפו הגאון רבי נפתלי הירץ הלוי זלה"ה. אולם מחמת ההפסד הגדול שהיה כרוך בעשיית ספסלים אחרים בתבנית שונה הועברה ההכרעה לרבינו שפסק אף הוא שחלילה להם לעשות כדבר הזה לעשות ספסלים כדוגמת בתי הספר מטעם "הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו" (חולין מד:)[יב].

וראה עוד מש"כ הגראי"ל שטיינמן זלה"ה בס' "אילת השחר" עה"ת (שמות כד, יח) "ומהריל"ד זצ"ל היה לומד שיעור בפרשת השבוע במוצ"ש. ויתכן דכשלומדים בעיון להבין המקראות הרי זה כלימוד תורה שבע"פ".

י. הרה"ג רבי יוסף שיינברגר זלה"ה - "עולמות שחרבו". וציין שאכן האיש נהג כך והגוי הפסיק לרדפו.

ומובא שם עוד כי חכמי ירושלים נלאו למצוא מקור לעצת הרב. כאשר שמע זאת האדמו"ר רבי יואל טייטלבוים מסאטמאר זלה"ה אמר שהמקור לכך לפי המובא בזבחים (נד:) המבארת את הנאמר בספר שמואל (א יט, יח) "ויבקש שאול להכות בחנית בדוד... ודוד ברח וימלט ויבא אל שמואל הרמתה... וילך הוא ושמואל וישבו בניות". ובגמ' "מה ענין ניות אצל רמה? שהיו יושבים ברמה ועוסקים בנויו של עולם", ומפרש רש"י "עניני בית הבחירה", הרי לנו שבשעה שדוד המלך פחד מהחרב הלך ועסק בעניני בית המקדש וזוהי מסכת מדות. וזה מקור לעצת הרב מבריסק עכ"ד ודפח"ח.

והגאון ר"י זילברשטיין שליט"א בס' "חשוקי חמד" (יומא יז:) כתב לבאר באופן דהנה אמרו במסכת מדות (פרק ג משנה ד) שלכן אסור להניף ברזל על המזבח משום שהמזבח נברא להאריך ימיו של האדם והברזל נברא לקצר ימיו של אדם, ואין זה בדין שיונף המקצר על המאריך. ועוד שהמזבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, לפיכך לא יבא עליו כורת ומחבל והובאו הדברים ברש"י שמות (כ, כב). לאור זאת שהמזבח נברא להאריך ימיו של האדם, לכן כשאין בידנו היום מזבח, הלימוד בעניני המזבח נחשב כמזבח. וגם הרי המזבח עושה שלום בין ישראל לאביהם שבשמים ולכן לא יבא עליו כורת ומחבל, וכשיש שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, יש גם שלום בין ישראל לנכרי המבקש להמיתו להנצל מידו לחיים טובים וארוכים. עכ"ד.

יא. "עמוד אש" (עמ' קסא) מפי הגאון רבי יצחק שלמה בלויא זלה"ה.

וראה בס' "בית ישראל" (ח, עמ' קלז) להגאון רבי ישראל טויסיג זלה"ה שכתב באופ"א וז"ל: "סיפר הרב ר' יצחק שלמה בלויא זצ"ל: פעם אחת בא איש אחד לפני הגאון ר' יהושע ליב דיסקין זצ"ל ושח בפניו כי הוא שוגה בדמיונות רעים וחושב על איבוד עצמו ר"ל. אמר לו הגאון: למד סדר טהרות ושנן את המשניות על פה ויועיל לך הדבר. סיים ר' יצחק שלמה: כל זמן שחזר האיש על המשניות לא קרהו דבר, לאחר זמן, הפסיק האיש ממשנתו וסופו שאיבד עצמו לדעת ר"ל".

יב. הגאון רבי בנציון יאדלער זלה"ה - "בטוב ירושלים" (עמ' שנא). וז"ל: "כאשר גבאי התלמוד תורה התקינו ספסלים חדשים כדוגמת ספסלי בתי הספר, מחה על כך רבי נפתלי הירץ, אולם מחמת ההפסד הגדול שהיה כרוך בעשיית ספסלים אחרים בתבנית שונה הועברה ההכרעה להרב מבריסק, ואחד הגבאים ר אייזיק בן טובים אף נסע לירושלים למטרה

יא]. נשאל רבינו על איש אחד שהיתה עבודתו בבית ספר של המתחדשים, ועל כן שאל את רבינו האם מותר לו להכנס לשם. אך הרב השיב לו שהחרם חל גם על מפתן הבית והורה לאיסור[יג].

יב]. כשאחד הגבאים דת"ת "שערי תורה" דיפו הצליח להשיג סכום כסף חשוב עבור הת"ת בתנאי שיוסיפו לתכנית הלימודים למודי חול, הרצו את השאלה לפני שפסק: חלילה והס אסור להם לשנות משהו מהחינוך הירושלמי המקובל, וחזר לפניהם על מה שאמרו חז"ל במשנה תרומות פ"ח "אם יכול להציל רביעית בטהרה יציל ואל יטמאנה" שאע"פ שיהיה להם מעט הכמות בחינת רביעית מחמת חסרון הכסף, יצילו את אלו ואל יטמאו את כולם[יד].

דרך הלימוד וכללי הספרים ומחבריהם

יג]. אמר רבינו שהרוצה להבין את מדרשי חז"ל על בורים, עליו ללמוד מקודם את המקרא על בוריו בדרך הפשט עם פירושי הראשונים, ואז יקרב אל המדרש[טו]. אמנם עודד את רעיון חיבורי פירושים על חלק האגדה שבמדרשי חז"ל. כן יעץ למקורבו כשרצה להעלות חידושי תורה על הכתב והיה מסתפק מה לכתוב תחילה בהלכה או באגדה. ויעץ לו הרב לכתוב באגדה, כי הפירושים על זה מועטים מאד[טז].

זו. אולם הרב מבריסק פסק אף הוא שחלילה להם לעשות כדבר הזה לעשות ספסלים כדוגמת בתי הספר מטעם הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו".

יג. הגאון רבי בנציון יאדלר זלה"ה - "בטוב ירושלים" (עמ' שמב). בזה"ל: "סיפר לי הרה"ג ר' אליהו הכהן שהיה מגדולי התורה בישיבת עץ חיים על איש אחד שנצטרך לחברו שהיתה עבודתו בבית ספר, ועל כן שאל את הרב אם מותר לו להכנס לשם? אך הרב השיב לו שהחרם חל גם על מפתן הבית והורה לאיסור".

יד. הגאון רבי בנציון יאדלר זלה"ה - "בטוב ירושלים" (עמ' שנא).

טו. הגאון רבי בנימין אפשטיין זלה"ה - "עשרה מאמרות" (דף ד.). וז"ל: "והנה המדרשים אשר לפנינו נקראום כן על שם עיקרם ותחלתם שבאו לדרוש ולחקור אחר עוסק פשט המקרא, ולכן על לומד המדרש וחפץ בהבנתו על בוריו להבין במקרא הנדרש עם מפרשיו הראשונים ואז יקרב אל המדרש. וכן שמעתי מפי הגאון הצדיק **מהרי"ל דיסקין** (נ"י)".

טז. כן סיפר הגאון רבי בנציון יאדלר זלה"ה בספר "בטוב ירושלים" (עמ' רפט) אודות אביו הגאון רבי יצחק זאב זלה"ה בעל "תפארת ציון" בזה"ל: "כוחו [של אאמו"ר רבי יצחק זאב] בחידושי תורה היה גדול מאד הן בפלפול והן בדרוש. וכשרצה להעלות חידושים על הכתב היה מסתפק מה לכתוב תחילה - בהלכה או באגדה. כאשר הרצה שאלתו זו לפני רבו הגרי"ל **דיסקין מבריסק**, יעץ לו הרב לכתוב באגדה כי הפירושים על זה מועטים מאד ואבי קיים את דבריו" עכ"ל.

ועוד סיפר הגאון הנ"ל כיו"ב בקונ' "בן יכבד אב" (עמ' י) וז"ל: "כחו של א"מ ז"ל היה גדול בחדושי תורה, חידש הרבה בהלכה ואגדה גם יחד, וחלק מחדושיו הרבים העלה על הכתב. לכתחילה היה ספק בעיניו אם יתחיל לכתוב את חדושיו שבהלכה או שבאגדה, ובא בשאלה זו אל הגאון הקדוש שר התורה רבן של ישראל **מרן משה יהושע יהודה ליב דיסקין** זיע"א רבה של בריסק, והשיב לו שיתחיל באגדה, כי על גפ"ת ישנם כבר אלפים מפרשים ועל המדרש מעטים הם הפירושים. א"מ ז"ל מילא אחר עצת רבו הגאון מהרי"ל זיע"א וכאשר פתר כן היה"...

ואכן רבינו היה שר המסכים לספר "תפארת ציון" שעל המדרש רבה להגאון הנ"ל. ופעם אמר להמחבר "כשיעזור ה' ונזכה לביאת המשיח, אשתדל שגם הוא

יד]. בשיעורי החומש של רבינו בימי שבתו בירושלים בפני למדנים מופלגים היה אומר דברים שלדעת השומעים היו פשוטים ואמיתיים, וכן היה חוזר על חידושיו כל פעם אף שכבר אמרם בשנים שלפני כן, אבל אם היו הדברים על דרך פלפול וכיוצא היה אומרם רק פעם אחת ובשנה שלאח"ז היה אומר כאן כבר אמרנו בשנה העברה ולא היה חוזר עליהם מחדש.

וכמה פעמים כשהזכיר מחידושי רבינו אברהם אבן עזרא הנוגעים להלכה היה מציין כי "אין הדין כן" [ראה הערה]יז.

טו]. מסר רבינו שמרנא הגר"ח מוואלאזין זלה"ה שאל את אדוננו הגר"א זלה"ה אם מזדמן לו להורות דלא כהש"ך, האם רשאי? והשיב: הן. ושאל עוד: וכנגד הטור? וענהו: בטור יש הרבה ט"ס. ושאל עוד להגר"א: וכנגד הרא"ש? והשיבו: חס ושלום, אפילו ממשמעותא לא יזוז"ח.

טז]. מקובל בשם רבינו כי ללמוד הלכה בדקדוק מספרי רבותינו, זהו רק בתורת רבותינו הראשונים [ולמעלה] עד רבינו הרא"ש, אבל אחר תקופת רבינו הרא"ש אין ללמוד כי אם מה שכתוב להדיא כך, אבל לא מדיוקא כהאי גוונא"ט.

יתן הסכמתו על הספר" ["בטוב ירושלים" (עמ' רצ).

וראה עוד רמז במכתבו של רבינו לספר "עבודת עבד" להגאון רבי עזריאל זעליג קרלינשטיין זלה"ה [הנושא תאריך "בריסק דליטא, יום ד' א"ח שבועות תרל"ז] "אשר ישאל עצתי בהדפסת ביאורו למגלת רות, ברם ישר הדבר בעיני מאד, וכמה פעמים שמעתי ממנו בע"פ ביאורי הגדה וינעם לבבי".

יז. הגאון רבי נטע צבי וייס זלה"ה - "אוצרות ירושלים" (ה, עמ' צב). ואודות פירוש ראב"ע כבר כתב הגאון חיד"א ב"שם הגדולים" (מערכת גדולים, ערך אות אל"ף, אות פט) וז"ל: "הרב בנימין איספינוזא ז"ל עשה ביאור לפירוש הראב"ע לנביאים וכתובים, ובהקדמתו מביא מ"ש הרב רפאל אשכנזי ורבני איטליא בכ"י שנתברר להם שתלמידיו של הראב"ע שלחו יד בפירושו והוסיפו מדעתם דברים אשר לא כן, וכל לשון שימצא בחומש ובנביאים שהוא מנגד לדברי רבותינו ז"ל איננו מהראב"ע עצמו, רק תלמידיו בלי ידיעתו אחרי מותו שלחו יד והראב"ע וכסאו נקי" עכ"ל. וכיו"ב כתב הגאון רבי שלמה מליסא בהקדמה לספרו "אבי עזר" סובב והולך על פירוש ראב"ע הע"ת שמאמין לרבים וגם שלמים אשר גזרו אומר על כמה דברים הכתובים בספר שאינו מפיו רק באו זרים ויחללוהו ותלמידים טועים כתבו בשמו ובדברים הסותרים לדברי חכמינו ז"ל וגם בשאר ענינים שונים אשר לא כדת, "אומר אני שתלמיד טועה וחשוד כתבם למען טמא את דברי קדשו, כי כל מגמת הלצים להראות סרה מאיש טוב למען יאמינו דבריהם אצל המון כי דברי הרב מלאים ביראה ומוסר השכל". ובספר "הנצחון" כתב "ראיתי בפירושיו [של ראב"ע] דברים רבים נגד התלמוד, מכל מקום ידעתי שחכם גדול ובעל סברה היה וחלילה שיצאו דברים כאלו מפיו אלא מאחד מהתלמידים".

יח. הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זלה"ה - "הנהגות ופסקים" (עמ' 222).

ובענין הוראות הרא"ש, ראה בש"ך (חו"מ סימן ג ס"ק ב) שדברי הרא"ש עיקר בש"ס.

יט. הגאון רבי שלמה סובול זלה"ה - קו' "שבט הכהונה" (ב, עמ' ח). וז"ל: "כמדומה שמקובל דללמוד איזה הלכה מדקדוק שלא כתב כך, זה שייך רק בדברי רבותינו הראשונים ז"ל, ומטו בה בשם הגאון רבי יהושע לייב דיסקין מבריסק שהוא עד רבינו הרא"ש אבל אחר תקופה זו אין ללמוד כי אם מה שכתוב להדיא כך, אבל לא מדיוקא כהאי גוונא" עכ"ל.

יז]. מסר רבינו כי פעם מרנא הגר״ח מוואלאזין זלה״ה אמר לרבו אדוננו הגר״א זלה״ה שיעשה שלחן ערוך כפי דעתו הרמה של רבו. השיב לו רבו הגר״א כי יודע שאינו ישמע לו. והיה הגר״ח תמה על זה שסבר רבו שלא ישמע לו. אמר לו הגר״א: בא וראה לך שכן הוא, וציוה להביא פרי שברכתו האחרונה היא ״בורא נפשות״, ואמר לו לחתום בשם כשיטת הירושלמי וכמסקנת הגר״א, והיה ירא הגר״ח לחתום בשם מחמת חומר ״לא תשא״[כ].

יח]. בימי שבתו בירושלים, כשהיה לומד עם תלמידיו משניות והיו מתקשים לפרקים בהבנת דברי המפרש רבינו עובדיה מברטנורה - הרע״ב, היה אומר רבינו: ״את דבריו בהלכות אלו מחויבים אנו לתרץ, שכן הוא היה בירושלים בבחינת מרא דאתרא״[כא].

יט]. היה מעיין תדיר בחידושי המהרש״א, ובכל פעם שהיה לומד עם תלמידיו והיו מתקשים בהבנת הענין, היה אומר רבינו: ״הבה נראה מה אומר הרבי על זה״, וכונתו היתה לחידושי המהרש״א[כב].

כ]. אמר רבינו על הספר מגן אברהם ״כמעט שאין שלש תיבות במגן אברהם בלא חידוש דין״[כג]. וידע את הספר מג״א על בוריו מהחל ועד כלה[כד].

כ. הגאון רבי שלום ליב אייזנבאך זלה״ה - ״וילקט יוסף״ (קובץ יד - תשרי תער״ב, סימן ד). וז״ל: ״שמעתי בשם הגאון הגדול מבריסק זצ״ל שסיפר על הגאון הגדול מהר״ח מוואלזין שאמר לרבו הגר״א זל״ה שיעשה שלחן ערוך לפי שיקול דעתו הרמה. והשיב לו שיודע שאינו ישמע לו. והיה מתמיה על זה. ואמר לו תא ואחוי לך, וצוה להביא פירי שצריך לברך עליה ברכה אחרונה ׳בורא נפשות׳ וצוה לו לחתום בשם כהירושלמי והיה ירא לומר שם שמים מחמת חומר לא תשא״ עכ״ל.

כא. הגאון רבי בנציון יאדלר זלה״ה בשם הגאון רבי זרח ברורמן זלה״ה - ״בטוב ירושלים״ (עמ׳ שיב).

כב. הגאון רבי זרח ברורמן זלה״ה - ספר תולדות מרן רבינו מאיר שמחה הכהן (עמ׳ רסח).

כג. הגאון רבי יעקב חיים סופר שליט״א - ספר ״הדר יעקב״ (ג, עמ׳ עב) כתב: ״שמעתי מהרה״ג רבי א״פ גרוסברג ז״ל שאמר לי בשם אביו הרב ז״ל ששמע מפה קדשו של השרף מבריסק גאון ישראל וקדשו מהרי״ל **דיסקין** זצ״ל שאמר בהאי לישנא כמעט אין שלש תיבות במגן אברהם בלא חידוש דין ודוק היטב״.

וכ״כ הרה״ג רבי ידידיה גרוסברג שליט״א ספר ״משכנות ידידיה״ (הקדמה עמ׳ י) ״וירשם למזכרת את אשר אמר אאמו״ר זצ״ל בשם זקינו הרב ר׳ דוב בער גרוסברג זצ״ל שאמר בשם מרן רשכבה״ג הגרי״ל **דיסקין** זצוק״ל שבספר מגן אברהם אין שלשה מילים בלא חידוש״.

וראה בשו״ת ״אבני נזר״ (או״ח סימן תמז אות ח) שכתב: ״על הוראות המגן אברהם אנחנו סומכין בכל חלק אורח חיים״. והגאון מראדזין במאמר ״פתיל תכלת״ (דף קסט) כתב ״סוגיא דעלמא כוותיה דהמגן אברהם ברוב דיני אורח חיים״. וכבר כתב מרן החזון איש בגליון על ספר אחד [הובא בספר הזכרון ״אבן ציון״ (עמ׳ תקל)] וז״ל: ״והמגן אברהם הוא רבינו ואנו כולם תלמידיו. ואשרי מי שזכה להיות מתלמידיו״ עכ״ל. ועוד בספר ״ארחות רבינו״ (ה, בנדמ״ח עמ׳ קמה) כתב בשם מרן החזו״א שהמגן אברהם נחשב למפרש הטוב ביותר על הש״ע.

כד. הגאון רבי יעקב אורנשטיין זלה״ה - קו׳ ״אלון בכות״ ז״ל: ״ידע את ספר מגן אברהם מהחל עד כלה בעל פה ממש כל סעיף קטן״.

כא]. אמר רבינו שאנו רואים מדרכי בעל "טורי זהב" שהוא חיבר בתחלה על אורח חיים ויורה דעה ולבסוף חיבר על חושן המשפט, וכולם יכולים להבין שאת חושן המשפט חיבר ביתר עמקות וביתר כח התורה מהחלקים שלפניו, וזהו שאמרו חז"ל "תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים דעתם מתיישבת עליהם"[כה]

כב]. אמר רבינו על הספר "לבושי שרד"[כו] שמחברו היה גאון נפלא בדורותיו, ובכל הוראותיו עיין בדבריו. ושכן היה מנהגו של אביו הגאון רבי בנימין דיסקין זלה"ה[כז]. ובשאלות שהיה נשאל בענינים שדנו בהם מרנן התבואות שור והלבושי שרד והבית אפרים, כמעט ולא נטה קו מדבריהם, זולת בצירוף סניפי כמה היתרים[כח].

כג]. הכריע שכל מקום שכתב אדוננו הגר"א זלה"ה בביאורו לשלחן ערוך בהאי לישנא ד"וכן עיקר", אין ספק שבודאי הדין כן[כט].

כה. הגאון רבי בנציון יאדלר זצ"ל - "בטוב ירושלים" (עמ' שמב).

כו. להגאון רבי דוד שלמה אייבשיץ זלה"ה בעל "ערבי נחל" עה"ת, סובב והולך לו הספר על הלכות שמיטת ושבירת עצמות הריאה ועל הלכות טריפת הריאה וליקוטי דינים לש"ע יורה דעה.

כז. הגאון רבי יוסף אריה פראגר זלה"ה - ראה בספר "דברי זבח" להגאון רבי דוב בער פראגר שו"ב דבריסק בהסכמת אבי המחבר הגאון רבי חיים יוסף אריה שכתב וז"ל: "בא הגאון הלבושי שרד זצ"ל ועשה גם הוא מטעמים ויביאים בתוך השמלה חדשה בהגהותיו ומסביב בביאור רחב ברוב גאונו וחריפותו מקור מוצא נאמן לחידושיו וביאוריו. ופשטה הוראתו בקדושה בכל סביבותנו ובכל ערי וואלין ופולין עפ"י הרבנים הקודמים. גם ממרן הגאון הצדיק רשכבה"ג שר התורה **מוהרי"ל דיסקין** זצ"ל אבד"ק דבריסק ושאר ק"ק ומנ"כ בירושלים ת"ו שמעתי מפי קדשו שהיה גאון נפלא בדורותיו, ובכל הוראותיו עיין בדבריו. וכן סיפר לי מאביו הגאון מ' בנימין זצ"ל הראב"ד דהוראדנא, וכמה פעמים טרח ליישב דבריו מהשגות האחרונים עליו".

ועוד בספר "מנחת יוסף" להגאון הנ"ל בעל "דברי זבח" (קונטרס אחרון, דיני תרתי לריעותא אות לח) כתב וז"ל: "וגאון דורנו מאור הגולה מוה"ר **יהושע ליב** שליט"א אב"ד דק"ק שהוא מרא דכוליה תלמודא וידוע גודל חריפותו ובקיאותו בכל הש"ס והתוס' וספרא וספרי וכו' כמונח בקופסא בלי חיפוש כלל וכמאמרם אל תגמגם וכו', וכן בספרי הרמב"ם וד' חלקי טוש"ע וכל הפוסקים אשר ילאה הפה לספר כנודע, ומי אנכי אף לספר מקצת גדולתו כידוע לגאוני דורנו, הוו נהירין להו דברי הלבושי שרד, בכל הוראותיו עיין בדברי הלבושי שרד. וכן סיפר לי בשם אביו הגאון ר' בנימין ז"ל אב"ד דהוראדנא, וכמה פעמים טרח ליישב דבריו מהשגת האחרונים, ואמר היה גאון מפורסם בדורות הקודמים".

כח. הגאון רבי יוסף אריה פראגר זלה"ה - "מכתב תהילה" לספר "אהל יצחק" לרבי יצחק ממונקאטש {וארשא תר"ץ} שם כתב אודות הנהגתו של רבינו בהכרעת שאלות וז"ל: "א' היה הגאון רשכבה"ג **מוהרי"ל דיסקין** זצלל"ה אשר הגאון מאוה"ג ר' יוסף דוב זצ"ל אבד"ק בריסק אמר עליו שעל דעתו נוכל לסמוך כא' מהפוסקים המפורסמים, ואוכל להעיד כי מלבד גודל גאונו בש"ס ופוסקים היה בקי בספרי הפוסקים האחרונים הנ"ל [התבואות שור ולבושי שרד ובית אפרים] וכמעט לא נטה מדבריהם, זולת בצירוף סניפי היתרים" עכ"ל.

כט. הגאון רבי בנציון יאדלר זלה"ה - "בטוב ירושלים" (עמ' תח). וז"ל: "סיפר לי הרב הגאון ר' זרח בראווערמאן ז"ל שהיה בנו בר מצוה, ושאל את הגאון **מהרי"ל דיסקין** זצ"ל אם יברך הברכה של ברוך שפטרני בשם ומלכות. והשיב לו מה ספק יש בזה, שהרי הגר"א פוסק שיברך בשם ומלכות וכתב על זה 'וכן עיקר', וכל מקום שאמר הגר"א וכן עיקר, אין ספק בזה שבודאי הדין כן".

כד]. כשנשאל רבינו מהי העצה להתחזקות בתורה ועבודת ה', השיב "התחזק בלימוד המוסר ביגיעה רבה ובהצנע לכת ויועיל לך".[ל] פעם קרא לא' ממקורביו שיסור לביתו, והוא

וב"הליכות שלמה" (תפילה פרק כג הע' 150) הובא בשם הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זלה"ה שכן אמר מרן הגר"ש סלנט זלה"ה שבכל מקום שכתב הגר"א בביאורו לש"ע "וכן עיקר", עבדינן כותיה.

וראה מש"כ בס"ד ב"אדרת שמואל" (עמ' ז) שאפשר לבאר הענין דהנה נחלקו האחרונים ע"ד ביאור הגר"א לש"ע האם בא לפרש דברי הש"ע או דבא לפסוק. ומטו בשמיה דהגרא"מ הורביץ זצ"ל מפינסק שאמר דהגר"א בא לפרש לשון הש"ע ולא נתכון לפסוק, אך החזון איש ב"קובץ אגרות" (ג, אגרת כח) כת' "הגר"א ז"ל בביאור הגר"א אינו מסתפק בביאור מקורו של השלחן ערוך, אלא נכנס תמיד לקבוע מסמרות בהכרעת ההלכה ומגלה תמיד דעתו ז"ל במקום שנוטה מדברי הש"ע ודבריו ז"ל תמיד במלול ברור בלהבת אש ומעולם לא עבר בשתיקה אם נטתה דעתו ז"ל להלכה לנטות מדברי הש"ע. ואם נמצאים מקומות מספר שהניח מלחלוק יש באלו מקומות טעם או משום שאין הדבר מוכרע כל כך, או שאין הנידון אלא בהידור מצוה ולא בעיקר ההלכה". וכן בהקדמת מרן הח"ח למשנה ברורה ח"א כת' אודות ביאור הגר"א "שהוא אורן של ישראל ויתד שהכל תלוי בו וכדאי להכריע הדבר". ואפשר שרבינו הכריע דהיכן שכותב הגר"א וכן עיקר, נתכוין להכריע ולכן עבדינן כותיה, אך היכא דלא כת' כן, אפשר שלא נתכוין הגר"א לפסוק ורק לפרש.

והגר"ח קנייבסקי שליט"א אמר ע"ד רבינו בזה דל"ש בביאור הגר"א כללים לומר דכשכותב וכן עיקר מתכוין לפסוק וכשלא כותב כך לא נתכוין לפסוק, אלא פעמים בביאור הגר"א מפרש ופעמים פוסק.

ל. הגאון רבי בנציון יאדלר זלה"ה - "בטוב ירושלים" (עמ' קיח). וז"ל: "כששאלתי את **הגרי"ל דיסקין** זצ"ל על העצה להתחזקות בתורה ועבודה, אמר לי התחזק בלמוד המוסר ביגיעה רבה ובהצנע לכת ויועיל לך".

וכבר כתב במעלת לימוד המוסר הגאון חיד"א ב"ברכי יוסף" (סימן א אות ט) "ראוי לכל תלמיד חכם שיקבע עת בפעם בפעם ללמוד בספרי מוסר, כי כל הגדול מחבירו יצרו גדול ואיידי דטריד בגופי הלכות ומחד"ש בטוב"ו חידושי תורה קרוב שיגבה לבו וכיוצא. וקבלתי כי בכלל מה שאמרו חז"ל (קדושין ל:) דתורה תבלין ליצר הרע הוא תוכחת מוסר מרבותינו ז"ל קמאי ובתראי". וכן הזהיר הגאון מליסא בעל "נתיבות המשפט" בצוואתו וז"ל: "הנני מזהיר אתכם שתקבעו שיעור בכל יום בספרי מוסר, כי בעוה"ר נעשה לבנו כלב האבן ומחמת לימוד בספרי מוסר יתרכך הלב". וכן האריך בזה הגאון רבי חיים מולאז'ין ב"נפש החיים" (שער ד) ומפיו לפידים יהלוכו על נחיצות הדבר וז"ל: "וכאשר ארכו הימים הנה כן דרכו של יצר מעולם להתקנא בעם ה' אלה כאשר המה דורכים בדרך ה' כראוי להטיל בהם ארס עד שכמה מהתלמידים שמו כל קביעותם ועסקם רק בפלפולה של תורה לבד ולא זולת כלל, ושנינו במשנתנו אם אין יראה אין חכמה ועוד הרבה מאמרי רז"ל בזה, לזאת התעוררו עצמם כמה מגדוליהם עיני העדה אשר דרכם בקודש לשקוד על תקנת כלל אחינו בית ישראל לישר ההדורים ולגדור פרצותם להרים המכשול מדרך עם ה', ומלאו את ידם לבוא בתוכחות במוסרים ומדות וחברו ספרי יראה להישיר לב העם להיותם עוסקים בתורה הקדושה ובעבודה ביראת ה' טהורה". וב"משנה ברורה" (סימן א ס"ק יב) כתב "צריך האדם לקבוע לו עת ללמוד ספרי מוסר בכל יום ויום אם מעט ואם הרבה, כי הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו, ותבלין ליצה"ר היא רק בתוכחת מאמרי חז"ל. וב"שער הציון" (ס"ק כו) הוסיף "והוא חיוב יותר מלמוד משניות".

ועוד על חשיבות לימוד המוסר בהצנע לכת במשנתו של רבינו, סיפר הגאון רבי בנציון יאדלר זלה"ה ב"בטוב ירושלים" (עמ' קכא). וז"ל: **"פעם אחת נמסר לי שרצונו של הרב מבריסק זצ"ל שאכנס אליו, שכן מעולם לא קרא איש לביתו אלא רק ברמז. כשנכנסתי אצלו שאל אותי "שמעתי עליך שאתה הולך לבית המוסר". ואמנם אישרתי את הדבר. "בני לשם מה אחה הולך שמה"? חזר ופנה אלי. בשביל לימוד מוסר! הסברתי לו שכן לומדים שם בהתלהבות**

הראה לו שבתוך כיס הטלית והתפילין שלו מונח תמיד ספר "שערי תשובה" לרבינו יונה מגירונדי זלה"ה[לא].

גדולה, וכן מפני שעל פי רוב הולך הזמן חצי השעה בין מנחה למעריב לאיבוד. "לימוד המוסר הוא דבר נחוץ מאד" - חזר והסביר לי - "אבל יותר טוב ללמוד בביהמ"ד בלא רעש ובצנעא בנסתר ואין רצוני שתלך שמה". כמובן שאני לא עברתי על דברי הרב, אולם הוא חיזק אותי הרבה בלימוד המוסר.

ובנו"ע לציין כאן חלק ממכתבו של רבינו להגאון רבי חיים הלוי מבריסק זלה"ה בנוגע לתנועת לימוד המוסר מיסודו של אור ישראל וקדושו מרן הגר"י סלנטר זלה"ה וז"ל: "...והן בהיות הגאון מאורן של ישראל הצדיק המנוח רבי ישראל סאלנטער זצ"ל בחיים חיותו, אשר נתן נפשו על הדבר לייסד לימוד המוסר, הלא גם הוא בזמנו נמצאו גאונים נוחי נפש שלא הסכימו לזה, אבל הכי לצאו ללחום במלחמות תנופה לגרום חילול כבוד התורה ח"ו? מה גם אשר נשתנה הענין בימינו לטובה וד"ל. ועינינו הרואות כי רבים השוקדים על התורה ואוחזים בלימוד המוסר ורואים סימן יפה במשנתם, ושמץ דופי לא נמצאו בם ח"ו, וחלילה לפגוע בכבודם".

לא. הגאון רבי בנציון יאדלר זלה"ה בשם הגאון רבי זרח ברורמן זלה"ה - "בטוב ירושלים" (שם). וז"ל: "ותלמידו ה"ה מו"ר הגה"צ ר' **זרח בראווערמאן** זצ"ל הוסיף לספר לי כי באחד הימים נקרא אל רבו הנ"ל והלה הראה לו שבתוך כיס הטלית ותפילין שלו מונח בתמידות הספר שערי תשובה".

וכבר כתב רבינו בחיי בהקדמתו על התורה "ומפירושי אחד קדוש מדבר נכבדות ונכוחות אזכיר הוא איש אלקים בתורה עמוד ופינה הוא הרב הגדול רבינו יונה ז"ל, דבריו אשית עטרת פז לראשי להחיות את נפשי מה יקר חיבורו מזהב ומכל פנינים. מאן יהיב לן מעפריה דמר ומלינן עיינין". והרשב"ץ בהקדמתו לספר "מגן אבות" כותב "ולא קם כמוהו מדבר ביראת ה' למשוך לבות בני אדם לדרכי החסידות".

וכן הפליגו בשבח הספר גדולי האחרונים, ראה בספר "חיי המוסר" (חלק ב) שהיה אומר רשכבה"ג הגרע"א זלה"ה כי הוא יירא מדבריו של רבינו יונה ז"ל מפני שהיה גם פוסק גדול ודבריו הם פסקי הלכות. וראה עוד למרנא החי"ח בספרו "שם עולם" (א, פרק יג) שכותב "לבקש אחר זה וללמוד הספרים המביאים יראת שמים בלב האדם כגון חובת הלבבות שערי תשובה לר"י וארחות צדיקים וכדומה". והגאון רבי שמעון יהודה הכהן שקאפ זלה"ה העיד על עצמו ("תורה יבקשו מפיהו", עמ' 219) שבמשך חמישים שנה למד בכל יום ויום לפני תפילת שחרית במשך חצי שעה בספר שערי תשובה לרבינו יונה ז"ל עד כדי כך שהיה ידוע שהגאון יודע את השערי תשובה בעל פה.

מרן הגאון רבי משה הלברשטאם זצוק"ל
מגדולי פוסקי הדור, ר"י דברי חיים צאנז - טשאקאווע, בעמח"ס דברי משה

תשובות קצרות בעניני 'קריאת שמע'

נערכו ע"י נכדו חביבו הגאון החסיד רבי יהודה אריה דייטש שליט"א, מתוך מו"מ של הלכה בעת שזכה לצקת מים על ידו בלימודם הקבוע, ונמסרו לזיכוי הרבים על ידי מרן זצ"ל עבור קובץ התורני 'דרשו' (שבט תשס"ה). ויו"ל לרגל יום ההילולא, כ"ח ניסן, ע"י 'מכון נתיבות אדם'

א.
קריאת שמע קודם ברכת התורה

שאלה: מה הדין במי שהתעורר משנתו סמוך לסוף זמן קריאת שמע האם יקרא קריאת שמע קודם ברכת התורה.

תשובה: יקרא קריאת שמע תחילה כדי להספיק קודם סוף זמן ק"ש, ואע"פ שלא בירך עדיין ברכת התורה, ויכוון בקריאתו לשם מצוות קריאת שמע בלבד, ולא לשם מצוות תלמוד תורה, ויאמר קודם ק"ש ברוך נותן התורה, או בריך רחמנא דיהיב לן אורייתא.

אך מאד מאד צריך להקפיד על זה שלא להפסיד המצווה החביבה של ברכת התורה קודם קריאת שמע.

נימוקים: א] ביסוד השאלה אם קריאת שמע נחשב כלימוד התורה: הנה בגמ' נדרים (ח,א) מבואר דבקרי"ש יוצא ידי חובת מצוות תלמוד תורה, וכן בגמ' מנחות (צט,א) א"ר יוחנן משום רשב"י אפי' לא קרא אדם אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים לא ימוש הרי דבקריאת שמע מקיים מצוות לימוד התורה, וכן כתב הרשב"א להדיא (ברכות דף י,ב) דבקר"ש תרתי אית בה שמקיים גם מצות קר"ש וגם ת"ת, וכן האריך בזה השאגת אריה (סי' א) דיסוד מצוות קר"ש הוא לימוד התורה עייש"ה.

אך לאידך גיסא מבואר בב"י סימן מז (והובא בט"ז סק"ז) דקר"ש אינן דינה כדברי תורה אלא כדברי תפילה, ובזה ביאר טעם דברי הירושלמי (הובא בתוס' ברכות י"א,א) דאם שכח לומר ברכה"ת קודם התפילה יוצא ידי חובתו בברכת אהבה רבה רק כשלמד מיד אחר התפילה לפי דעצם קרי"ש אינה נחשבת לימוד, ובהגהות הגרעק"א (סי' מ"ז) כתב דלרוב הפוסקים ס"ל דקר"ש אינו לימוד.

ב] בדין קריאת שמע אם מעכב ברכת התורה לפניה: הנה בשו"ע (סי'מ"ו ס"ט) הביא המחבר דעה אחת דאין לחוש לומר פסוקים קודם ברכה"ת כיון שאומרם דרך תחנונים וכן הכריע הרמ"א, ולפי"ז לכאורה ה"ה בקרי"ש אין לחוש לומר קודם ברכה"ת.

אולם מצאנו לשני נביאים מתנבאים בסגנון אחד הצל"ח (ברכות כא) והשאגת אריה (סי' כ"ה) שחילקו בין ק"ש לתחנונים והכריעו דאין לקרוא קרי"ש קודם ברכה"ת, ואמנם בחיי אדם (כלל ט אות ג) משמע דדווקא בק"ש דקרבנות צריך ברכה"ת לפניה כיון דאין מכוין לצאת חיוב קר"ש אלא תלמוד תורה בעלמא אבל מצד מצוות קר"ש אין חיוב לברך מקודם ברכה"ת.

[ובטעם הדבר דא"צ ברכה"ת כתב בשו"ת ארץ צבי (ח"ג סי' א) עפי"ד האבודרהם (דף כד) דהא דאין מברכין אשר קדשנו במצוותיו וצוונו לקרוא ק"ש היינו לפי שכל ענין הברכות הוא קבלת עול מלכות שמים ולכן בקרי"ש שבמצוה עצמה יש הזכרת שם שמים שוב א"צ ברכה].

והנה בנידו"ד שעלול להפסיד זמן ק"ש הנה לא מיבעיא להפוסקים דקר"ש אינו לימוד אם כן פשוט שיש לקרוא ק"ש קודם ברכה"ת, אלא אפילו להפוסקים דק"ש הוי לימוד מ"מ נראה בודאי דשפיר עדיף טפי לקרוא ק"ש קודם ברכה"ת שלרוה"פ היא מדרבנן כמ"ש הפרי חדש (ר"ס מ"ז), ונראה דאפילו אי הוי דאורייתא מ"מ אין עובר איסור כשלומד קודם ברכה"ת [ולא דמי לברכת הנהנין דיש איסור לאכול בלי ברכה] ובלבד שלא יפסיד זמן קריאת שמע שהוא מדאורייתא לרוב הפוסקים כמבואר במגן אברהם (סי' נ"ח סק"ז) וכמו שהאריך בזה במנחת כהן (מבוא השמש מאמר ב פי"א וי"ב) עי"ש.

ויתירה מזו פסק המשנה ברורה (סי' סה סק"ח) דאם נכנס לביהכנ"ס ומצא ציבור שקוראים קר"ש יכול לומר עמהם פסוק ראשון אף קודם שבירך ברכת התורה, ולפי"ז כש"כ בנידו"ד שעלול להפסיד לגמרי זמן ק"ש.

ואכן ראוי שבשעת קרי"ש יתכוין לא לצאת מצוות תלמוד תורה דבכה"ג מבואר בתוס' סוכה (לט,א) דאף אי מצוות א"צ כוונה מ"מ בהיפוך כוונה לא יצא ואכהמל"ב, וא"כ גם להפוסקים דהוי לימוד מ"מ אין מקיים מצוות ת"ת קודם ברכה"ת, ואמנם בשו"ת דבר אברהם (ח"א סי' ט"ו) מבואר דבת"ת לא מהני היפך כוונה אך באור שמח (פ"א מת"ת ה"ב) מבואר כדברינו דבהיפך כוונה לא קיים מצוות ת"ת.

וליתר שאת יתן שבח לנותן התורה בלשון קצרה כגון בריך רחמנא דיהיב לן אוריתא דמאחר שאף אם ברכה"ת מדאורייתא הרי נוסח הברכה בודאי רק מדרבנן כדמוכח בגמ' (ברכות יא) וא"כ אפשר דבכל דהו סגי וכעין המבואר ברמב"ן ורשב"א (ברכות מ,ב) לענין ברכהמ"ז.

ב
משמוש תפילין בשעת קרי"ש

שאלה: לגבי המנהג למשמש בתפילין בשעת אמירת וקשרתם והיו לטוטפות שמקדימים של יד לשל ראש, מה הדין אם ידו סמוכה לשל ראש האם יקדים למשמש את של ראש או לא ישנה מהמנהג וימשמש של יד תחילה.

תשובה: יכול למשמש של ראש תחילה כיון שידו סמוכה לו, אך ראוי להיזהר שלא להניח לכתחילה היד סמוך לשל ראש כדי שלא יצטרך לשנות הסדר.

נימוקים: כיון שמקור הדין להקדים המשמוש של יד לשל ראש הוא מדין אין מעבירין על המצוות כמבואר בתוספות

(מנחות ל״ו, א׳ ד״ה וקשרתם) בשם רבינו אליהו עי״ש, א״כ בכה״ג דאדרבה ידו מונחת בסמוך לשל ראש הרי מוטל עליו למשמש בשל ראש תחילה.

ג
הפסקה באמצע קרי״ש לצורך מצוה

שאלה: העומד באמצע קריאת שמע האם מותר להפסיק כדי לתת צדקה לעני וכן אם נכנס תלמיד חכם האם יש לעמוד מלפניו.

תשובה: אסור להפסיק בקריאת שמע כלל אפילו לצורך מצוה ולכן פטור מלתת צדקה בשעה שקורא קר״ש, אבל בפרשה שניה יכול לרמוז להעני שיקח בעצמו. וכן לענין קימה אין חיוב.

נימוקים: בשו״ע (סי׳ ס״ג ס״ו) נפסק דאסור להפסיק ולא ירמוז ולא יקרוץ, ובמג״א (סק״ט) כתב דמשמע קצת ביומא (יט,ב) דאפילו לצורך מצוה אסור לרמוז.

ולפי״ז גם לרמוז לעני שיקח צדקה אסור וכן לענין קימה בפני ת״ח אף שאין מפסיק בדיבור אסור, וכ״כ בכף החיים (ס״ק כ״ו) דגבאי הצדקה לא יאספו צדקה בשעת קרי״ש לפי שמפריע הכוונה ומטעם זה כתב בשו״ע הרב (סי׳ קפג סי״ד) דאסור לעסוק בתורה בשעת קר״ש שעי״ז נמצא פונה לבו מכוונת הענין.

אבל בפרשה שניה מותר לרמוז לדבר מצוה כמש״כ במשנ״ב (סקי״ז) ואפשר דה״ה לענין קימה בפני ת״ח, ובין הפרקים נראה דצריך לקום כיון דהוא בגדר מפסיק מפני הכבוד ורק בקימה גרידא אבל בדיבור אסור בזמנינו כיון שאין רגילים וכמש״כ המשנ״ב (סי׳ סו סק״ב). ועי׳ בשו״ת שלמת חיים (סי׳מח) שחידש דמותר לקום בפני ת״ח כיון דהוא בכלל קבלת עול מלכות שמים.

ד
התחיל בטעות 'ימלוך' באמצע ברכות קרי״ש

שאלה: מה הדין במי שעומד באמצע ברכות קר״ש ושומע קדושה, שדינו לענות רק קדוש וברוך, באופן שהתחיל לענות ימלוך השם, האם ימשיך עד סוף הפסוק או יפסוק באמצע.

תשובה: יגמור כל הפסוק.

נימוקים: באמירת ימלוך ה׳ לבד יש ב׳ חסרונות: א. מצד הזכרת שם שמים לבטלה בלי אמירת כל הפסוק, ב. מצד ההפסק באמצע הברכה.

והנה לגבי הזכרת השם אכן היה מקום לסמוך על החיי אדם (כלל ה סי׳ ב׳) דבאמירת חצי פסוק ליכא משום ש״ש לבטלה [וע״ע בט״ז (סי׳ תרכ״א סק״ב) לענין הזכרת השם בתחנונים ובשו״ת שאילת יעב״ץ (סי׳ פ״א) ובדעת תורה או״ח (סי׳ רטו ס״ג)].

אבל מצד ההפסק שבאמצע ברכות ק״ש נראה דגרע טפי אם אומר רק חצי פסוק דזה אינו כלל מנוסח הקדושה משא״כ כל הפסוק אף שאינו מעיקר הקדושה כמ״ש במשנ״ב (סי׳ קכה סק״א) מ״מ הרי הוא מנוסח הקדושה, ולכן נראה דכיון שכבר הפסיק בחצי פסוק בכה״ג יש לסמוך על דעת הפוסקים [כף החיים סי׳סו סקי״ח וסי׳ קכב סק״א והערוך השולחן סי׳ סו ס״ו] שעונה גם ימלוך.

ה

היפך כוונה שלא לצאת חובת קרי"ש

שאלה: מה הדין במי שקורא קריאת שמע קודם התפילה, ולאחר שסיים לקרוא בתוך כדי דיבור מתכוין שלא לצאת כי רוצה לצאת בק"ש שיקרא אח"כ בברכותיה, האם מועיל החזרה מהכוונה בתוכ"ד.

וכן להיפך מה הדין אם קרא שלא בכוונה ובתוך כדי דיבור נתכוין לצאת.

תשובה: לכאורה אין מועיל כוונה בתוכ"ד להשלים או לשנות המעשה מצוה שכבר נעשה וצ"ע.

נימוקים: הנה בטעם הדין דתוכ"ד כדיבור מצאנו ב' דרכים בראשונים: דעת התוספות (ב"ק עג, א' ד"ה כי) והרמב"ן (ב"ב קכט, ב') בשם ר"ת דהיא תקנת חכמים בכדי שיוכל תלמיד לענות שלום לרבו אם יעבור באמצע הקניה, ודעת הר"ן (נדרים פז,א') דהטעם משום דאין אדם גומר דעתו עד שיעבור השיעור הזה.

והנה לכאורה ב' הטעמים שייכים דווקא בדבר שיש בו חלות קנין והתחייבות או דין דיבור כמו ברכות משא"כ במעשה גרידא או מצוה.

אולם יש להוכיח מהא דנדרים (פז,א') בקרע קריעה ותוכ"ד שמע שמת יצא במעשה הקריעה שנעשה מכבר ומשמע דגם לענין מעשה מהני תוכ"ד.

וכבר האריכו האחרונים בגדר תוכ"ד [עי' שו"ת עמודי אור סי' קי"ז ושו"ת אחיעזר ח"ב סי' כה ושו"ת שואל ומשיב כרך ה' סי' נ"ב ובשיח השדה (קאז'יקלאב) סי' א'] ואכמ"ל.

והנה באופן שכיוון לצאת וכעת רוצה בתוכ"ד לא לצאת, יש לצדד דבודאי לא יועיל עפי"ד הרמב"ן (ברכות יא) בביאור האיבעיא דשכר עי"ש דמבואר מדבריו דלגריעותא לא מהני תוך כדי דיבור, וכן מבואר מדברי המשנה ברורה בכמה דוכתי (סי' מו סק"כ וסי' נ"ט סק"ט וסי' רט סק"ו), ובהגהות לדעת תורה (סי' קי"ד) האריך בזה עי"ש, ולפי"ז ה"נ לא יועיל חזרה מכוונה בתוכ"ד וצ"ע בזה.

ו

אמירת 'קדוש' עם הש"ץ ביחד עם 'קדוש' של ברכות קרי"ש

שאלה: מה הדין במי שעומד באמצע ברכות קר"ש שדינו להפסיק לקדושה והתחיל הש"ץ קדושה האם עליו לכוין שיאמר קדושה דיוצר ביחד עם הש"ץ, או אדרבה יאמרה בפני עצמו כדי שירויח ב' קדושות.

תשובה: אם בשעה שעומד בקדושה דיוצר עומד הש"ץ להתחיל קדושה עדיף שיכוין לומר הקדושה דיוצר יחד עם הציבור ואין לו לחוש כדי שירויח ב' קדושות, אבל אין צריך להידחק ולרוץ בתפילתו כדי לכוין לומו ביחד עם הש"ץ.

נימוקים: הנה כשמכוין באמירת הקדושה דיוצר ביחד עם הקדושה של הש"ץ הרויח שתי דברים, א' שלא הפסיק באמצע ברכות קר"ש כיון שהוא כהמשך במקום שעומד, ב' מצד אמירת קדושה דיוצר בציבור, דהרי דעת הרמב"ם (פ"ז מתפילה הי"ז) והרשב"א (בשו"ת סי' ז') דאין לאומרה ביחידות והגם שהרמ"א (סי' נ"ט ס"ג) הכריע כדעה ראשונה שבשו"ע והיא דעת הרא"ש

דגם יחיד אומרה וכן נוהגים, אמנם הגר״א פסק שם כדעה אחרונה (והובא במשנ״ב סקי״א עי״ש).

ומצד שני מה שמפסיד שאין לו ב׳ קדושות אינו חמור כ״כ לעומת הריוח שבאמירת הקדושה יחד עם הציבור, שהרי גם אם טעה ודילג קדושה דיוצר כתבו הפוסקים דא״צ לחזור כיון דאינו חיוב ממש כגדר החיוב דקדושה שבחזרת הש״ץ.

ומיהא אין לו למהר בתפילתו כדי לכוין שיאמר קדושת יוצר יחד עם הציבור דכיון שעומד כעת בתפילה ועוסק במצוה לא רמיא עליה חיובא לדאוג שיאמר קדושה דיוצר עם הציבור.

ובכעי״ז דנתי לפני כשישים שנה לפני הגרי״ז מינצברג זצ״ל לגבי המתפלל בימי החנוכה וכשעומד בתפילת י״ח קודם על הניסים התחיל הש״ץ לחזור התפילה האם ידלג על הניסים בכדי להספיק קדושה [ועי׳ בזה בשו״ת פרי השדה ח״ג סי׳ ק״ט ובשו״ת ריב״ם סי׳ י״ב], ואם כי שפיר יש מקום גדול לחלק בין הנידונים ואכמ״ל, מ״מ נתברר שכיון שעומד באמצע התפילה אין עליו חיוב למהר כדי להרויח קדושה ודו״ק.

מרן הגאון רבי שריה דבילצקי זצוק״ל

שאלות שונות

נמסר ע״י הבה״ח חיים מלין ני״ו, ישיבת בית מדרש עליון[א]

א] האם מותר לפתוח פחית בשבת אם הוא זורק את זה מיד שלא ישאר כלי.

תשובה: נהגו להחמיר, פעם נהגו להקל, היום נהגו להחמיר[ב].

ב] מי שלומד משניות לע״נ מישהו זה מוריד לו מהשכר בשמים ללומד.

תשובה: הלומד מקבל שכר עבור הלימוד. האם זה פחות לו, לא לא זה אותו הדבר[ג].

ג] אבל זה כאילו הוא מקדיש את השכר של התלמוד תורה עבור הנשמה הזאת.

תשובה: הוא מקבל שכר וזה עוזר גם להההוא.

ד] מי שלומד בלאו הכי מסכת הוא יכול לומר שזה לע״נ.

תשובה: כן, כן.

ה] האם אפשר לשבת באוטובוס מאחורי אשה.

א. ממה שזכינו לשאול קמיה מרן זצוק״ל ביום ד׳ כ״ו מרחשוון תשע״ח (הנוסח מתוך ההקלטה).

ב. עי׳ באריכות בכ״ז הנידון, במ״ב ר״ס שי״ד ובמלקטים שם, ואכמ״ל בכ״ז.

ג. וכן שאלתי מקמיה מרן שר התורה הגר״ח קניבסקי שליט״א בזה״ל: ״הלומד לרפואת אדם או לע״נ מישהו, האם נגרע משכר לימודו עי״ז (מלבד מה שגורם טובה לכל העולם, כמבואר בקידושין מ׳ א׳)״, ע״כ. וכתב לי מרן הגרח״ק שליט״א ״**לא**״.

וראה בספר ׳דולה ומשקה׳ (לידידי הגאון רבי אברהם חיים שצ׳יגל שליט״א, עמוד שכ״ג), ששאל כן למרן הגרח״ק שליט״א, וז״ל השאלה ״הלומד לע״נ, האם מפחית משכר הלומד או לא״. והשיב לו מרן שליט״א ״**יש זכות גורם**״.

ופי׳ דבריו הוא, דעצם הלימוד והשכר ודאי דהולך ללומד ואינו חסר מאומה מזה, רק דלנשמה או לחולה יש זכות שעל ידו גרם לו ללמוד. וכ״ה בספר ׳שאלת רב׳ (כרך א׳, ח״א פ״א תשו׳ כ״ב – כ״ג, עמוד ט״ו): ״הלומד לזכות חולה, האם מפסיד עי״ז משכרו״, תשובה: **לא יפסיד**״. ועוד שאל ״ואם נאמר שאינו מפסיד משכרו, א״כ מה זכות יש לו לחולה. תשובה: **שכר שגרם לימוד**״, ע״כ.

והנה עי׳ בהערות לספר ׳דולה ומשקה׳ (הע׳ 12) שהביא משמיה דמרן הגרח״ק שליט״א גבי הלומד דבר לע״נ או לרפואת אדם, והוא לימוד שבלאו הכי היה לומדו, האם יש בזה ענין או לא. והשיב מרן דאין זכות גורם. והיינו, דאת האי מעלה שגרם לו ללמוד- אין לחולה או לנשמה. והשתא יש לדון האם תבא תועלת לנשמה או לחולה או לא. דלדברי מרן הגרח״ק בדולה ומשקה שהעיקר הוא ה׳זכות גורם׳, א״כ היכא דליכא ל׳זכות גורם׳ א״כ אין תועלת. או דנחדש דאה״נ ו׳זכות גורם׳ ליכא, אבל שכר לימודו מועיל לחולה. ולפי״ז יצא דאולי הלומד כן יפסיד משכרו, דהרי שכרו הולך לחולה או לנשמה, כיון ד׳זכות גורם׳ ליכא, וצ״ע.

תשובה: לשבת כן[ד].

ו] מי שנמצא בכותל המערבי ובאמצע ולירושלים עירך הוא רוצה להסתכל על הכותל שיהיה לו יותר כוונה בתפילה אפשר לפתוח את העינים באמצע שמו"ע.

תשובה: פעם אחת מעט, פעם אחת[ה].

ד. וכן שאלתי מקמיה מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בזה"ל "האם מותר לישב אחורי אישה באוטובוס, (פעם ראיתי שכתבו בשם מרן שמותר, וכן בשם הגרי"ש אליישיב זצ"ל, ופעם ראיתי בשם החזו"א [הובא בחוט שני] שאסור, וגרע טפי מלישב לידה. ורצוני לידע היאך לנהוג למעשה?)", וכתב לי מרן הגרח"ק שליט"א "**יזהר**".

ובאמת בספר 'שאלת רב' (ח"א, פרק ט"ז אות י"ג – עמ' י"ח) ג"כ שאל ממרן הגרח"ק שליט"א "האם אסור לשבת באוטובוס אחורי אשה, דבגמ' רק הוזכר הליכה. תשובה: **מותר**".

ודעת הגרי"ש אליישיב זצ"ל דהתיר, ראיתי מובא בספר 'מפי האיש' (פרק ט"ו; עמוד קנ"ו), וז"ל "שאלתי לרבנו: כשנוסעים באוטובוס האם יש בעי' לשבת אחורי אישה. והשיב: **לא, כי רק 'ללכת' כתוב שאסור**", עכ"ל.

ודעת החזו"א דאסור, הובא בחוט שני למרן הגר"נ קרליץ זצוק"ל (חלק אה"ע סי' כ"א ס"א סוף ס"ק ח'-עמוד נ') וז"ל "דעת מרן החזון איש היא, שאסור גם לשבת מאחורי אשה, כגון באוטובוס וכיוצ"ב, וזה יותר חמור מלשבת בספסל ליד אשה", עכ"ל.

והנה בבשו"ת משנה הלכות (חי"ב, סימן רצ"ט) הוכיח מהשו"ע דלעניין הרהור ליכא חילוקא בין ישיבה להליכה. והוסיף, דיתכן שישיבה גרע טפי מהליכה, דהליכה אדם עסוק בהילוכו ובדרכו ולא כן כשיושב שפנוי ממחשבה. ועוד עיי"ש שדימה להוכיח מהא דקידושין ל"ג ב' דפשטינן דרכוב כמהלך דמי- "והגם שיש לחלק קצת דבהילוך נתעורר ע"י תנועותיה כמ"ש הרדב"ז כו', לא כן כשיושב, מ"מ דמות ראיה יש, ופירוקא ליצה"ר וחמירא סכנתא וכו'", והוסיף שם דמשענת הכסא לא הויא מחיצה כיון דבעי' שלא יראה אותה (ואה"נ אם אין רואה אותה- שרי. והאידנא באוטובוסים בנסיעות מחוץ לעיר, בד"כ אין רואין את האישה, משא"כ באוטובוס בנסיעה פנימית בתוך העיר, וצריך שאלת רב).

וכן הביא בשו"ת אז נדברו (ח"י, סימן כ"ח אות ד') דהחזו"א החמיר בזה עד למאוד, רק דכתב דמכיון דיש לחלק דבהליכה רואה את תנועותיה משא"כ בישיבה, וע"כ אם אין לו עצה אחרת- מותר. והוסיף שם "ועוד, דבהילוך תמיד יש עצה [שימתין עד שתעבור], אבל אם נאסור הישיבה,לפעמים אנו אוסרים עליו הנסיעה לגמרי, וזה לא שמענו". וכן נראה בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט, סימן נ') וע"ש מש"כ ליה מרן הגרש"ז אוירבעאך זצ"ל דיש להקל קצת.

ובאמת מקור הקולא דמרן הגרש"ז זצ"ל הוא עפ"ד הלקט יושר, ואביא הנדון בקיצור, דהנה מקור הדין הוא בברכות דף ס"א ע"א: 'אמר רב נחמן בר יצחק... דתניא, לא יהלך אדם אחורי אישה בדרך ואפילו אשתו. נזדמנה לו על הגשר יסלקנה לצדדין. וכל העובר אחורי האישה בנהר אין לו חלק לעולם הבא'.

וכן להלן שם 'אמר רבי יוחנן, אחורי ארי ולא אחורי אישה וכו" (דעדיף לילך אחורי ארי, דגם אם יאכלנו מ"מ עוה"ב יש לו, משא"כ אחורי אישה דעוה"ב אין לו. ריבב"ן שם).

ופליגי קמאי בטעם האיסור, בתוספות רבי יהודה החסיד (שם, ד"ה מסתברא) כתב דהוא גנאי הוא לאיש להלך אחר אישה. ובמאירי בעירובין (י"ח:, ד"ה לעולם- הב') כתב 'לעולם יהא אדם נזהר שלא שלא להביא עצמו לא לידי חשד ולא לידי הרהור. הרי אמרו לא יהלך אדם אחורי אישה בשוק'. ונראה בדבריו דטעמא משום חשד בעיקר משום הרהור עבירה, וכמו שפי' טפי בשו"ת הרדב"ז (ח"ב, סימן תש"ע) דע"י הילוכה ותנועותיה יבא לידי הרהור (עיי"ש שחידש מהאי טעמא, דאפי' כל גופה מכוסה מכף רגל ועד ראש ואין נגלה ממנה דבר שיוכל האדם להסתכל בה, אעפ"כ אסור דסו"ס ע"י הילוכה ותנועותיה בא לידי הרהור).

וכן הוכיחו מלשון הרמב"ם (פכ"א מהל' איסורי ביאה הכ"ב) יעוי"ש, וכ"כ הבית מאיר (אה"ע, סימן כ"א

ס"א) ובספר "יד דוד' עמ"ס ברכות (שם, מהדו"ב, ד"ה ואפילו). ובמהרש"א בח"א בברכות שם (ד"ה ואפילו) הביא לב' טעמים הנ"ל. וע"ע בתוס' בסנהדרין (כ'., ד"ה נשים) שכתבו גבי לויה בדעת הירושלמי דיש לנשים לעמוד אחורי המיטה והאנשים לפניה, 'לפי שגנאי לבנות ישראל שיסתכלו בהן אנשים'.

ובשיעור המרחק האסור ג"כ פליגי קמאי, דבבאר היטב (אה"ע, סימן כ"א ס"ק ב') כתב בשם התרומת הדשן דהוא ד' אמות. וכ"כ בבית הלל (אה"ע, סימן כ"א, ד"ה פגע) ובספר 'נתיבות לשבת' (שם, ס"ק א'), וכ"כ בגליוני הש"ס בברכות (שם) דבזכרונו שכ"כ בספר חסידים שהוא ד' אמות, והביא שכ"כ ג"כ בספר 'פרי עץ חיים'. וכ"כ הבן איש חי בשו"ת תורה לשמה (סימן שפ"ב; ע"ש שכ' דהא דאמרי' בברכות שם 'בדרך' לאו דווקא, וה"ה בחצר וכל דוכתא) שכל ד' אמות רשות חלוקה בפני עצמה היא. וע"ע בזה בדברי הגרי"ח סופר שליט"א בקונטרס 'כרם יעקב' (סימן י"ג אות ג').

והנה יש שרצו להקל בזה האיסור בזה"ז, דדוקא בזמן חז"ל שלא היו נשים מצויות ברשות הרבים, דכל כבודה בת מלך פנימה (תהלים, מ"ה, י"ד), וכדמוכחא מילתא כו"כ בש"ס (עי' גיטין י"ב. ומ"ו.), וכדדייקא לשון 'פגע באישה בשוק וכו", דכ"ה לשון הרמב"ם שם והשו"ע. אבל האידנא דרוב נשים מהלכות ברה"ר טפי מאינשי, רח"ל (כהגרשז"א להלן), יש להקל קצת כיון דגם אם יעקוף על אחת שוב ימצא עצמו מאחורי אישה נוספת, ואין לדבר סוף. כן כתב בספר 'לקט יושר' (לתלמיד התרומת הדשן, יו"ד, סימן שע"ו), וכמו שביאר דבריו מרן הגרש"ז אוירבעאך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (ח"א, סימן צ"ג אות כ"ג).

אכן, יעוין בשו"ת דברי יציב (להגה"ק אדמו"ר מצאנז קלויזנבורג זצ"ל; ח"ה, אה"ע, סימן ל"ט אות ד') דכתב בחריפות דאיך נרהיב בעצמינו מכח סברא בעלמא לדחות הלכה מפורשת בש"ס וראשונים ושו"ע ולחלק חילוקים מעצמינו בדבר שהוא איסור גמור. וסיים שם, דמה שכתב הלקט יושר 'לאו מר בר רב אשי חתים עלה ואין לסמוך על זה'. והוסיף שם דגם דברי הלבוש (סוף או"ח, מנהגים, סעיף ל"ו) שכ' ע"ד הספר חסידים (סימן שצ"ג) בעניין ברכת 'השמחה במעונו' דכ' הספ"ח דאין לברכה במקום שאנשים ונשים רואים זה את זה. וכתב ע"ז הלבוש, דמה שאין נזהרין בזה עכשיו משום דמורגלות הנשים הרבה בין האנשים ואין כאן הרהורי עבירה כ"כ, ודמיין כקאקי חיורי (אווזים לבנים. עי' ברכות כ'. וגיטין ע"ג. וברש"י שם) מתוך רוב הרגלן בינינו, וכיון דדשו דשו. עכת"ד. וכתב ע"ז הדברי יציב דכבר הרעישו עולמות על דבריו התמוהים (יעוין בשדי חמד, ח"ז, אסיפת דינים, מערכת חתן וכלה, סימן י"ב).

וע"ע בזה הפולמוס בשו"ת משנה הלכות (ח"ה, סימן רכ"ו ורכ"ז; ובח"ט סימן רע"א) דעמד ג"כ בצ"ע ע"ד הלקט יושר, וז"ל (ח"ה- רכ"ז) "עוד שאלו אי נוהג דין זה דאחורי ארי ולא אחורי אישה גם בשאר נשים בזה"ז שהרבה נשים בינינו ואין כבודה של בת מלך פנימה, ועוברות בשוק לאלפים וכמעא א"א עבור בשוק שלא יפגש באישה בתוך ד"א שלה או אחריה ובגמ' ברכות דף ס"א שם אסרו אפי' בד' אמות. הנה דבר גדול שאל בזה אשר באמת בערים גדולות כנוא יארק כמעט א"א לעבור בשוק שלא יפגש באשה בתוך ד"א שלו ועכ"פ ביום, וכו"".

וסיים שם "והנה הרואה יראה דאין היתר בזה בכרכים גדולים יותר מבשאר מקומות ולא נשאר רק ההיתר של אי אפשר, וא"כ כל שמסיח דעתו מהם, ויוצא לשוק לדרכו ליכא דרכא אחרינא ליסוב מעליהם דרכו, והוא ממהר לדבר מצווה וכו', יתקע עיניו בקרקע וילך כמ"ש הרדב"ז ז"ל. **וממילא לתפילה ולענייני פרנסה מיקרי לדבר מצווה** וכמבואר במרדכי פ"ק דשבת. ומיהו אם יכול לצאת בשעה שאין נשים בשוק- חייב לעשות כן. וכו'. ואף שכתב הלבוש כו' גם הוא ז"ל לא כתב אלא ללמד זכות, וגם כי כל האחרונים חולקים עליו, ובפרט בימי הקיץ ואפי' בכל השנה שיוצאים כעת הנשים בשחצניות מגולי בשר בידים בחזה ושוק וכו' גם הלבוש ז"ל מודה לאיסור, וכל מי שיראת ה' נוגע בלבבו ודאי ירחק מלצאת בשווקים וברחובות ללא צורך ובפרט בימי הקיץ ובמעוני קיץ ודי בזה". עכ"ל.

מרן הגאון הצדיק רבי שריה דבליצקי זיע"א

קבלת עול תורה בחג השבועות
שמירת הלשון - ברכות התורה והשחר

בהזכירנו את המושג שמירת הלשון, עלינו לדעת שהרבה לאוין ואיסורים התלוים בדיבור כלולים בו. נתייחס במאמרנו זה בעת שעיקר לגדול האיסורים שבדיבור, שלמרות גודל איסורו אין הזהירות מלעבור עליו שוררת בו כל כך, כראוי לערכו, לדאבוננו, **והוא חטא הלשון הרע והרכילות**, על שני חלקיו: הדיבור וקבלת לשון הרע ורכילות.

איסור זה הכולל בתוכו לאוין ועשין רבים מפורש בעיקרו בתורה שבכתב ושבע"פ, ובכל ספרי המוסר והעבודה, מכל הדורות ומכל העדות, המזהירים עליו בכל

וראיתי למרן הגר"נ קרליץ זצוק"ל בספרו חוט שני (אה"ע סי' כ"א ס"א, ס"ק ח'- עמוד נ') שכתב בזה"ל "ובזמנינו שיש נשים רבות ברחובות, ואף אם יסלקנה לצדדין ימצא עצמו אחורי אישה אחרת, מ"מ **יש עדיפות לילך במהירות באופן שאינו הולך כל הזמן אחורי אותה אישה**. אבל לכבוש פניו בקרקע [ולילך כרגיל-] כתב הרדב"ז דהיתר זה הוא רק בשעת הדחק שממהר לדבר מצווה", עכ"ל. ויש עוד אריכות בכ"ז, ואכמ"ל.

ה. הנה שאלתי זאת מקמיה מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בזה"ל "אדם הנמצא בכותל המערבי, האם מותר לו להביט על הכותל בברכת 'ולירושלים עירך', משום דמעורר כוונתו, או דלמא אמרינן לא פלוג", והשיב "**מותר**".

והנה מקור הדין במ"ב (סי' צ"ה סק"ה): "כתבו האחרונים, כל מי שאינו עוצם עיניו בשעת תפלת שמו"ע אינו זוכה לראות פני שכינה בצאת נפשו, אך אם מתפלל בסידור ועיניו פקוחות כדי לראות בו – לית לן בה". ובביאה"ל שם ד"ה צריך הביא דמעיקה"ד אין איסור לפתוח עיניו, רק שיהיו עיניו פקוחות למטה, אך סיים בזה"ל "ומ"מ לכתחילה נכון להחמיר לעצום עיניו כדי שלא יסתכל בדבר אחר". ובסי' צ"ג סק"ב כתב: "האר"י ז"ל היה מתפלל מתוך הסידור כדי שיכוין מאד, גם שלא להבליע נקודה, **והכל לפי מה שמרגיש האדם בנפשו**".

וזה יסוד השאלה, האם כיון שמרגיש נפשו שכשיסתכל על הכותל – יעורר אותו בהשתפכות הנפש לכוין בברכה זו, ובזה התיר מרן הגרח"ק, או כדברי מרן הגר"ש זצ"ל "פעם אחת – מעט".

ובאמת במשנ"ב (סי' צ' סק"ח) כתב "וכדאיתא בגמרא דלא יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות, ואע"ג **דצריך שיתן עיניו למטה וכמ"ש סימן צ"ה ס"ב ומה נ"מ בהחלונות, מ"מ כשנתבטלה כוונתו ישא עיניו לשמים לעורר הכוונה**", עכ"ל. הרי חזינן דכל שמעורר כוונתו מותר לפתוח עיניו, ולכן התיר מרן הגרח"ק שליט"א (ולהגר"ש – רק פעם אחת) – לפתוח עיניו ולראות הכותל המערבי.

אכן בסימן צ"ה סק"ד הביא המשנ"ב תירוץ אחר בשם הב"ח על הסתירה הנ"ל, וז"ל: "והב"ח כתב דקודם שיתחיל להתפלל יסתכל בחלונות כלפי שמים כדי שיהא ליבו נכנע". וזהו יישוב אחר דרק קודם שמו"ע מותר להסתכל. ולפי"ז ליכא היתר להסתכל תוכ"ד שמו"ע על הכותל, והוי פלוגתת המג"א והב"ח, ואולי לכן הכריע הגר"ש דרק פעם אחת מעט (ויתכן דכיון דהמ"ב בסי' צ' סתם כהמג"א, משמע דס"ל כוותיה).

החומר, ויותר מיובל שנים שזכינו לספר מיוחד שבו נפרטו כל פרטי הדינים לענפיהם וכמו כן כל מוסרי חז"ל בענין זה, והוא הספר "חפץ חיים", מאת רבנו ר' ישראל מאיר הכהן זצ"ל.

כשאנחנו סוקרים את כל הדברים הקדושים בהלכות ואגדות ומוסרים, שנמסרו לנו מרבותינו קדושי הדורות זי"ע מיד הקב"ה עליהם השכיל, מצטיירת לפנינו תמונה שאיסור זה הוא מהחמורים ביותר בתורתנו הקדושה אשר על ידי אי הזהירות בו נעצרות גם השפעות הברכה והטוב השמימיות, וממילא גורם הדבר להתגברות כוחות הרע וההרס עלי אדמות הגובלים לעתים עם אסונות של אבדן חיי אדם רח"ל, ובלבנו עולה המסקנא המצערת שבערך גודל האיסור וההשלכות הנגרמות על ידו אין שמירתנו וזהירותנו בזה עדיין לפי הערך.

חז"ל אמרו בעירובין ק' ע"ב, שאלמלא ניתנה תורה היינו לומדים כמה איסורי תורה מקיפים, התלויים במידות האדם , מכמה בעלי חיים. אף בעניננו יש לומר כעין זה, דגם אלמלא אסרה תורה דבור וקבלת לשון הרע ורכילות היינו צריכים להתרחק מהם כמטחוי קשת, היות ודבר זה מורה על מידה מסויימת של שחיתות אופי האדם המספר והמקבל ורוע תכונותיו אחרי שהאלקים עשה את האדם ישר, ונוסף על זה ענין קבלת לשון הרע שבתשעים ותשע פעמים מתוך מאה השמועה בקשר יסודה או שלפחות הסילופים שבה שינו אותה מאמיתותה. בפרט לנשים נזכיר כמה מילים מצואתה של אשה גדולה בת גדולים בתו של מרן החת"ס זצ"ל, הכותבת ומצוה ליוצאי חלציה להתרחק מלשון הרע בהסבירה שחוץ מגודל איסורו הוא גם חולשת אופי (רבי עקיבא ותורתו ע' קע"ז).

▩

אנחנו עומדים כעת לפני יום קבלת התורה, המגלם בתוכו בכל שנה ושנה את כל ההשפעות והגילויים שלהם זכינו אז ביום מתן תורה, כידוע מהספרים הקדושים, כי בהגיע תור איזה יום המעלה בכל שנה ושנה מתעוררים בו בשמי שמים אותן ההשפעות כבפעם הראשונה, הנשפעות לכל אחד שהכין את עצמו לקבלן. והימים שלפני יום האדיר הזה הם ימי צפיה והכנה אליו, אך נוסף לצפיה המתבטאת על ידי מצות ספירת יום ליום, עלינו גם להכין עצמנו ע"י תיקון מעשינו וטהרת נפשותינו בכדי להיות ראוים לעמוד סביבות ההר הרוחני ביום זה, ולהמשיך אח"כ את דרכנו במשך כל השנה מודרכים ברשמים שסגלנו לעצמנו ביום זה, בעקבות ההכנה אליו. רבינו הרש"ש זיע"א כותב בספרו נהר שלום, כי בדרך שאדם הולך בימים אלה מוליכים אותו כל השנה.

יש להשריש לימודים אלה, כמובן על מנת לקיימם, בקרבנו ובעיקר גם בקרב חוגי הנשים והבנות למיניהם ובפרט גם בבתי החינוך וישיבות קטנות, היות וגיל בית החינוך הוא המתאים ביותר לקנית כל רכוש רוחני לצמיתות.

כדאי להזכיר בזה הנהגה אחת שהרבה מגדולי ישראל מייעצים עליה, והיא להתרגל **לא לדבר משום אדם מטוב עד רע** פרט לצורך גדול. ואשרי המקיים כל אחד כפי ערכו.

לאור הימים הגדולים של מתן תורה וגם לאור המאורעות המחרידים של קיפוח חיי

אדם בתאונות ומחלות וכו׳ שלהן היינו לצערנו עדים בשנה זו, (לא תקום פעמיים צרה), דרוש איפוא מפנה חד מידי לטובה ביחסנו לענין הדיבור בכללו.

נזכיר במאמרנו זה גם כמה הלכות הנוגעות לחג השבועות:

א) בין הנעורים כל הלילה כמנהג כל ישראל בקריאת התיקון ולימודים אחרים, נמצאים הרבה המהדרים לצאת בכל ברכות השחר על ידי שמיעה מאחרים שישנו בלילה. למעשה ההלכה נפסקה כהרמ״א (בסי׳ מ״ו סעיף ח׳) דכל הברכות ניתקנו על מנהגו של עולם. ולפי זה גם הניעור בלילה יכול לברכם, וכן הוא גם דעת האריז״ל בשער הכוונות. רק לגבי ברכת אלקי נשמה וברכת המעביר שנה עד הגומל חסדים קיימת דעה בשערי תשובה (ס״ק י״ב) שהניעור בלילה לא יברכם. לכן בכדי לצאת מכל ספק די שרק בשתי ברכות אלה יצאו בשמיעה מאחרים. והספרדים נוהגים בזה כהאריז״ל לברך בעצמם.

ב) ולענין ברכות התורה קיימת מחלוקת בין הפוסקים, אם הניעור בלילה יכול לברך. ולדעת האריז״ל יכול לברך. ואם ישן אתמול ביום שינת הצהרים יכול לברך למחרת בבוקר לכל הדיעות לפי המשנה ברורה (ס׳ מ״ז), לכן הניעור בלילה ולא ישן אתמול ישמע ברכות התורה מאחר, ואם לא שמע מאחר יכוין לצאת בברכת אהבה רבה ולאחר גמר תפילתו בלחש יאמר ללא הפסק את הפסוקים הנהוגים לומר לאחר ברכת התורה. וגם בזה נוהגים הספרדים לברך בעצמם.

ג) יש הבדל בין ברכות השחר שאותם יכול גם הניעור בלילה לברך מחצות לילה אם דעתו להיות ער כל הלילה, לבין ברכות התורה, שאם כי מי שישן בלילה יכול לברך גם ברכת התורה בכל שעה שקם, הרי הניעור בלילה אינו יכול לברך ברכות התורה (לדעת הפוסקים המחייבים לברך גם מי שהיה ניעור) אלא לאחר עמוד השחר, ולכן המברך בעצמו או הנוהג אז לצאת בברכת התורה בשמיעה מאחר צריך להקפיד שיהיה דוקא לאחר עמוד השחר.

(**והיות** ויש כמה דעות בזמן עמוד השחר ראוי להחמיר בזה ולחכות עד זמן עמוד השחר האחרון, שהוא בשבועות בערך בשעה 3.15).

ד) ברכת על נטילת ידים יברך הנעור בלילה, בנטילה לאחר עמוד השחר (עיין בסעיף הקודם) ודוקא לאחר שנפנה, או ישמע אז מאחר.

ה) ראוי ביום זה לתת תשומת לב מיוחדת לכל תיבה ובקשה בברכת אהבה רבה ולאומרה בכוונה מיוחדת ובתשוקה לזכות לכתרה של תורה לדורותיו.

[נמסר למערכת באדיבות מכון ״מעדני השלחן״ בראשות הגה״צ רבי אלחנן הכהן רבינוביץ שליט״א]

הגאון הגדול רבי לוי הכהן רבינוביץ זצ"ל
מח"ס מעדני השלחן על שו"ע יור"ד
ושו"ת מעדני מלכים ושא"ם , ירושלים

נטילת ידים אחרי גזיזת קצת שערות כשעושים חלאקה

בס"ד יום ג' אח"ק ח' אייר תשס"א

לכבוד הרב דוד וולם שליט"א

אחדשה"ט

מה ששאל על תספורת ילד בשעת החאלקה, שמכבדים הורים ומורים בגזיזת השערות, אם צריך אחרי כל פעם, ליטול ידיו של הילד, ואיך יכולים לעשות זאת בל"ג בעומר במירון, שקשה להקפיד בזה.

בשו"ע או"ח (סימן ד' סעיף י"ט) איתא "המגלח ולא נטל ידיו, מפחד ג' ימים" וכתב יפה ללב (חלק א' בקונטרס אחרון, יושר לבב ס"ק י"ח) מדכתב "המגלח" ולא כתב "המתגלח" משמע דוקא מי שמגלח את עצמו בידו, אבל המתגלח על ידי זולתו, אין צריך ליטול, וסיים אבל העולם נוהגים ליטול ידיהם, אפילו שהוא מתגלח על ידי אחר, שזה הוא הווה ורגיל, הובא בכף החיים (או"ח סימן ד' ס"ק צ"ב), וסיים דבחינם נדחק היפה ללב, דלשון המגלח משמע בין אם גלח עצמו בידו, בין גילחו לו אחרים (עכ"ד).

לכן גם הקטנים אחר שגלחו את ראשם, ראוי ליטול ידיהם, כמו שנוהגים ליטול ידיהם שחרית, מטעם חינוך (כמבואר בתוספת חיים סימן ב' ס"ק י"א). אמנם זה דוקא כשגלחו להם כל הראש. אבל כשלא גולחים כל הראש, אלא כל אחד גוזז קצת, כנגד מקום הפיאות, כנהוג בחלאקה, אין שום חיוב שיטול ידיו.

וכן המגלח לאחרים, שצריך ליטול ידיו, כמו שכתב יפה ללב (שם) דלא גרע מהחופף ראשו, והנוגע בגופו בידו, דצריכים נטילה (הובא בכף החיים הנ"ל), נראה ג"כ שזה דוקא כשמגלח כל ראשו, או באמצע הראש שמכוסה תמיד, משא"כ כשמגלח רק מעט, ליד הפיאות כנהוג, אין צריך ליטול ידיו, כי המקום שם מגולה, ולא דמי להנוגע בגופו במקום מכוסה.

ולכן הן המגלח, והן המתגלח, לא צריכים נטילה בחלאקה.

בברכת כל טוב ונחת
לוי הכהן רבינוביץ

הגאון הגדול רבי אשר יעקב וועסטהיים זצ"ל
ראב"ד בד"צ מאנצעסטער אנגליה

חליפת מכתבים מהגאון הגדול רבי אשר יעקב וועסטהיים זצ"ל ראב"ד בד"צ מאנצעסטער אנגליה עם הגאון רבי שמואל ברוך גנוט שליט"א

טעימת יין שנגע בו מחלל שבת

בס"ד,כ"ב כסלו התשע"א

כבוד ידידנו הגאון הנודע לשם ותהילה הגרא"י וועסטהיים (שליט"א) [זצ"ל] ראב"ד בד"צ מאנצעסטער אנגליה

שלו' וברכה להדר"ג

נשאלתי מאברך יר"ש יקר המשמש כמשגיח כשרות בארגון הכשרות ש.. שחפץ להשתלם ביינות, להכרת טעמי היינות השונים, טיבם וטבעם. ונפשו בשאלתו האם מותר לו לטעום יין כשר מכוסות שמגישים לו חילוניים מחללי שבת בפרהסיא. והטעימה נעשית ע"י נגיעה בלשון, או מעט גירגור בפה, (כמו שמגרגרים בפה את משחת השינים, מלחי אל לחי, כדבריו) ובסופו פולט הוא את היין החוצה מפיו.

והנה בשו"ע יו"ד צ"ח א' איתא: איסור שנתערב בהיתר מין בשאינו מינו, כגון חלב שנתערב בבשר, יטעמנו נכרי, אם אומר שאין בו טעם חלב, או שאומר שיש בו טעם אלא שהוא פגום, מותר. וכתב הט"ז שם: יטעמנו עובד כוכבים. - כתב בדרישה מדאסר בישראל למטעם בו יש ללמוד שפעמים שקונין בשר מן הקצב ואין ידוע אם מלוח הוא אם לא אסור לטעום בלשונו, עכ"ל. והוא תמוה מאד דהא בסי' מ"ב גבי מרה כ' בהדיא דטועמו בלשונו. וע"כ נראה דבטעימ' בלשון אין בו חשש איסור במקום ספק ומשו"ה הזכיר בפירוש גבי מרה שיטעום בלשון כמ"ש שם ב"י בשם מרדכי וה"נ מותר אם נקי שם מדם ושאני הכא דהיה צריך לטעום ע"י אכילה ממש כדי להרגיש אם יש שם טעם וע"כ צריך שיטעמנו עובד כוכבים וגבי תענית באו"ח סי' תקס"ז מבואר פשוט בזה דאין איסור בטעימה בלשון לחוד דלא הוזכר שם אלא לענין טעימה ליקח לתוך פיו ובזה יש חילוק בין תענית לשאר איסורים.

ובפ"ת שם כתב: יטעמנו עובד כוכבים - עבה"ט בשם ט"ז. וע"ל סי' מ"ב בבה"ט סק"ג שכתב בשם הש"ך דלהכי גבי מרה שרי לטעום דקרוב הדבר שיטעום טעם מר ע"ש משמע דאי לאו הכי אף טעימה בלשון אסור וכ"כ הפמ"ג בסי' צ"ה במשבצות ס"ק ט"ו דהכי קי"ל ואסור ללחוך בלשון אם מלוח ע"ש. ועיין בשו"ת צמח צדק סי' מ"ז שנשאל אם מותר לטעום הבורית אם יש בו מלח כל

צרכו והשיב דאע"ג דדבר שהוא פגום. מדרבנן מיהא אסור לכתחלה וטעימה היינו דוקא לאכילה אבל לטעימה שרי לכתחלה וטעימה אינו אסור אלא מדרבנן ובדרבנן לא גזרו ע"ש. והמובן מדבריו דס"ל דה"ה בכל איסורי דרבנן שרי טעימה ואף לטעום בפיו ממש וכן הבין בנו של בעל צ"צ בסוף הספר והפר"ח בסי' ק"ח ס"ק כ"ב ע"ש (ועפ"ז מיושב דברי רש"י בחולין ד' צ"ז ע"ב במה שפירש דאיסורא כגון בשר בחלב שאין ישראל יכול לטועמו ע"ש וגם אפשר לתרץ קושיית התוס' שם ע"א בד"ה אבל בב"ח מהא דיין במים כו'. אמנם התוס' לשיטתייהו בדף צ"ח ע"ב בד"ה רבא דחולקים על רש"י ז"ל וס"ל דאף רבא ס"ל בכל האיסורים טעם כעיקר דאורייתא ע"ש ודו"ק). אכן בתשובת נו"ב תניינא חיו"ד סי' נ"ב כתב דהצ"צ לא התיר אלא טעימה בלשון ומסיק דאף טעימה בלשון אינו מותר כי אם באיסור פגום ולא בכל איסורי דרבנן ע"ש, עכ"ל. ואמנם הש"ך יו"ד סי' מב ס"ק ד' אסר בזה, עפ"ד הב"ח בטעימת מלח בבשר. וכ"כ הפרמ"ג סי' צה במשב"ז ס"ק טו וכן בתבו"ש סי' מב ס"ק ד, ולפיכך כתבו שכשקונים בשר מן הטבח ואין ידוע אם נמלח, אסור לטועמו בלשונו, והתירו טעימת הכבד בבהמה שספק אם היתה בה מרה כדי להרגיש אם יש בו טעם מר, רק משום שדבר שאינו מצוי הוא שלא היתה בה מרה לגמרי, או לפי שטעמו מר ואין חשש שיבא לאוכלו, כמש"כ הש"ך שם והפר"ח סי' מ"ב סק"ה בדעתם ובתבו"ש הנ"ל. ועי' שו"ת כת"ס יו"ד סי' נז שמטעם זה יש להתיר טעימת בשר חי לדעת אם נמלח. ועי' כו"פ ופמ"ג סי' מב ועוד אחרונים שהובאו בשד"ח מערכת ט כלל ו ודרכי תשובה סי' מב אות כב שתי' עוד בע"א לחלק בין טעם מלח בבשר לטעם מרה בכבד.

הרי לנו דאיכא מחלוקת הפוסקים האם טעימה אסורה מדרבנן בכה"ג.

והנה גבי יין דמחלל שבת מצינו דברי הב"י יו"ד סי' קי"ט וז"ל: כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תל ותרפז) מי שהוא מפורסם באחד מעבירות שבתורה נאמן הוא בשאר האיסורין דמשומד לדבר אחד לא הוי משומד לכל התורה כולה זולתי לעבודה זרה ולחלל שבתות בפרהסיא. וכ"כ בנקודות הכסף ריש סי' קכ"ד בשמיה דהרשב"א, והוסיף ביה דברי יתר הראשונים בענין הקראים. ובשו"ע (סי' קכ"ד סעיף ט') איתא: האנוסים, אפילו הטובים שבהם אינם יכולים ליזהר ממגע עובד כוכבים, וכיון שהם חשודים עליו אינן נאמנים על שלהם, אפילו בשבועה, אבל נאמנים על של אחרים.וכתב הרמ"א: ואין אוסרין יין במגען. ודוקא אותם שדרים עדיין בין העובדי כוכבים ועושין עבירות בפרהסיא מפני אונס, רק בצנעא נזהרים, ואפשר להם לברוח על נפשם, רק שממתינים משום ממון או כיוצא בו, אבל אם עוברין גם בצנעה על עבירות, אע"פ שעשו מתחלה באונס, הרי הם כעובדי כוכבים. (ריב"ש סי' ד').

ואמנם החת"ס ביו"ד קכ"ד שם כ' דמומר אינו אוסר יין במגעו וע"כ השו"ע השמיטו, וכ"כ האור החיים הק' בספרו חפץ חיים (חולין ד' ב') וביד יהודה (ב' סק"ט) דשרי כיון דאין בו איסור חיתון. ומרן החזו"א זללה"ה (יו"ד ב' כ"ג) הביא דברי הב"י בשם הרשב"א וכתב דלא נתגלה מקורו, ותמה מרן זי"ע דהא חז"ל אסרו היין משום בנותיהן ובמחלל שבת ליכא לאיסור זה דבנותיהן

וג״כ ליכא חששא דמנסך לע״ז. ואמנם החת״ס עצמו בשו״ת יו״ד סי׳ ק״כ ביאר דהאיסור בנגיעת מחלל שבת אינו מפני איסור חתנות, אלא משום קנסא, דעשאוהו כגוי. וע״ע בשו״ת חת״ס ח״ו פ״ג.

ואמנם רבים דשו להקל בזה, [וחלק מהיתרי האחרונים מועילים גם גבי אלו שאינם מאמינים בדברי חז״ל רח״ל, אשר הרשב״א בתשובה שם אסרם כמחלל שבת. ואם כי יש לציין שבעוד שלאסור מחלל שבת נמצא בכמה ראשונים, הרי שהאיסור למי שאינו מאמין בדברי חז״ל נמצא רק בד׳ הרשב״א ולא זולתו. ועי׳ בחזו״א שם סקכ״ד]. האגר״מ (או״ח ח״ה סי׳ ל״ז) כתב: ובעצם לא מצינו בפוסקים שמומר לשבת עושה יין נסך. אך בב״י סימן קי״ט (ד״ה כתב הרשב״א בתשובה) הביא מתשובת הרשב״א (היא בחלק ז׳ סימן קע״ט) בשם הר׳ יונה, דמומר לחלל שבתות בפרהסיא או שאינו מאמין בדברי רז״ל הוא מין ויינו יין נסך, והובא בנקה״כ ריש סימן קכ״ד על הט״ז סק״ב. אבל אף שהביא זה הב״י לא הזכיר בש״ע, והנקה״כ לא הזכיר זה בש״ך, שא״כ משמע שלא מבורר להו לאסור ממש. אבל עכ״פ לדינא נהגו שלא לשתות יין שנגע בהו ישראל מומר לחלל שבתות בפרהסיא. וכמדומני זה באחד מהספרים שמייחסין לרש״י (כן משמע משאלת השואלים בשו״ת רש״י סימנים קס״ח - קס״ט אבל בתשובות משמע שאין הלכה כן). ופשוט שאין מנהג זה נחשב מנהג לפסוק הלכה כמותו, כהא דנהגו עלמא כהני תלת סבי (ברכות כ״ב ע״א) שהלכה כוותייהו, משום דלפסק הלכה שייך רק כשהמנהג הוא לקולא ולא כשהמנהג הוא לחומרא, מהטעם שכתב רש״י בכתובות דף ז׳ ע״א בביאור קושית הגמ׳ ומי איכא הוראה לאיסור, משום דכל אדם רשאי להחמיר והאוסר אין זה סמיכת דברים שאפילו מן הספק שאין ההלכה ברורה לו הוא בא ואוסר וכו׳. שלכן ממה שנהגו להחמיר אין ראיה שאסור יינם של מחללי שבת, דאינו אלא משום שנהגו להחמיר, ולא משום שהלכה כן. וגם לא ידוע אם המנהג הוא לכו״ע או רק יראי שמים נוהגים לאסור בזה.

וכתב האגר״מ: ולכן כיוון שאין איסור זה מבורר, ויותר נוטה שלא נאסר מדינא אלא ממנהגא, הרי לא נהגו להחמיר גם שלא ליתן יין להמחללי שבת עצמן. ואף אם נימא שמה שלא נהגו כן הוא רק משום שלא יכלו לנהוג להחמיר משום איבה, מ״מ הא לא נהגו, ואין לאסור. ואף אם יסתפקו אולי יש שנהגו כן, הוא ספק באיסור דרבנן שהוא לקולא. וגם שאינו באיסור ממש, דהא אינו איסור מבורר. לכן אין טעם להחמיר בזה,עכ״ל.

ואולם יסוד זה, שדבר שהובא רק בב״י ובנקוהכ״ס ולא בשו״ע ובש״ך, הוא יסוד מחודש כמובן. וחלק זה של שו״ת אגר״מ נדפס רק אחר פטירתו דרבנו משה איש האלוקים, וא״כ אפשר דאדרבה, מכיון שלא רצה לפרסם תשובה זו ברבים לאחר מכן, לכן היא לא נדפס״ה. (וכידוע שלכל ת״ח ישנם כתבים שכתבם, אך אינו רוצה להדפיסם מחמת שחזר בו מהם או שאינו בטוח לחלוטין ללא ספק בנכונתם, וכפי שהדר״ג כת״ר שליט״א בעצמו אמר לי לגבי כו״כ ענינים שכתב בספרו כת״י, דאין להדפיסם כעת ונכון לשנות פרקם ולבדקם שוב, ופשוט, כי כך דרכה של תורה). וכן נראה, דהא האגר״מ עצמו (יו״ד ח״ב ס״ס

קל"ב) נקט לדבר פשוט שיין שיגע בו מחלל שבת נאסר וז"ל: ותדע שהיין שתגע בו יהיה אסור, וכמובן שקרובך שנשא הנכרית אינו שומר שבת וממילא גם היין שיגע הוא יהיה אסור, עכ"ל. ואחד מגדולי המשיבים בארה"ב הגר"א גרינבלאט זצ"ל, כתב בזה (במכתב פרטי), כך: מה שכתב על תשובת אגרות משה או"ח חלק ה' בדין יין מחלל שבת עושה יין נסך והעיר עליו- דע לך כפי שנמסר לי וידוע לי שהרבה תשובות לא היו לעיני מורי ורבי הרה"ג ר' משה פיינשטיין צוק"ל וידים זרים שלטו בו. וממילא אני לא בא לתרץ מה שאתה שואל. כי הוא לא ראה הדברים, כך נמסר. והתשובה שם אף בכת"י שיש לי הוא ממנו התשובה חוץ שאלו שהוציאו ספרו הוסיפו דברים ולא ידוע מדוע הוסיפו. וא"כ אין לדון בזה כלל, וממילא מה שהעיר על שאר התשובות ג"כ יפה העיר ואין לי מה לכתוב בזה . ואני לא שמעתי אישית מהפסקים של ח"ה, וג"כ ח"ז שיצא לאור לפני שנים גם כן יש שם ספק בהרבה תשובות. סוף כל דבר זה גורם לתלמידים צער, וזרים מהמשפחה השיגו הכת"י ועשו מה שרצו, ואין מה לעשות בזה כלום, והאמת מובן וידוע למי שמבין ובפרט לתלמידיו.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' כ') נשאל בא' שמנין התפילה במקומו הורכב ממחללי שבת, וכ' בתוכ"ד כך: אמנם הגאון בנין ציון ח"ב סי' כ"ג רצה להקל במחללי שבת דזמנינו כיון דהולכים לבית הכנסת ומתפללים וגם מקדשים קדוש היום, דהא טעם מחלל שבת כגוי מפני שכופר בשבת כופר בבריאה ובבורא וזה מודה ע"י קדוש ותפלה יע"ש, ויותר מזה מצאתי בתש' רבנו הרמב"ם בסוף אגרת השמד שכתב וזל"ק: וג"כ אינו ראוי להרחיק מחללי שבתות ולמאוס אותם אלא מקרבם ומזרזם לעשות המצוות וכבר פי' רבותינו ז"ל שהפושע אם פשע ברצונו כשיבוא לבית הכנסת להתפלל מקבלים אותו ואין נוהגין בו מנהג בזיון וסמכו על זה מדברי שלמה ע"ה לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב, אל יבוזו לפושעי ישראל שהם באים בסתר לגנוב מצוות, ע"כ. ואמנם כ"ז אינו מעלה ארוכה בשאלה דידן במקום שרוב הקהל הם פוקרים ומחללי שבת, פשיטא דאסור להיות בחברתם כיון דלהם השליטה בכל הענינים וגם איכא חשש דימשך אחריהם ובפרט הבנים הקטנים דרואים לפניהם קהל כזה. וגם דברי הבנין ציון הנ"ל נראים חדשים ביותר ואיכא מקום לצרפם בענין נגיעת יין של מחללי שבת בזמן הזה, אבל חלילה להיות אחד עם קהל כזה. וכן מדברי הרמב"ם אינו ראיה דהוא מדבר ג"כ בנידון שיראי ה' ידם על העליונה והם רוצים לקרב גם אלו שבעוונותיהם פירשו מעדת ה'. אבל לא כן המצב עכשיו בעו"ה שרבו הפורצים ויראי ה' אינם מתקבלים עליהם, לכן טוב שיפרוש מהם והמונם, עכ"ל. הרי שנקיט להקל ביה גבי נגיעת יין. וכ"כ בשבט הלוי ח"ב (סי' נ"ג) וז"ל בקוצר: אשר שאל בענין היינות שעל החתונות כהיום שמערבים מהנשאר מהסעודות הקודמות ויש חשש שהיו מחללי שבת בפרהסי' וגם לפעמים המשמשים בסעודה מחללי שבת. הנה בעצם ההלכה אם מחלל שבת מנסך יין או לא אם כי נמצא באחרונים מצדדים לכאן ולכאן, אבל אין לזוז מהמבואר בב"י סי' קי"ט בשם תשובת הרשב"א סי' ת"ל ותרפ"ו דהוא מנסך יין כיון שנחשב גוי לכל דבריו, וכמש"כ גם בתשובת הריב"ש סי' ד' והובא גם בב"י שם, וכ"ה בש"ך בנקה"כ סי' קכ"ד,

וכן נמצא גם בס׳ האשכול ה׳ יין נסך אלא שכ׳ שם דדוקא לאיסור שתי׳ אבל לא לאיסור הנאה דיש לו דין כגר תושב עיין סי׳ קכ״ד ס״ב, ועיין בס׳ מנחת פתים סי׳ קכ״ד בזה.

ולפ״ז להמקילים שם בג״ת גם במחלל שבת אין להחמיר, מכ״מ אנן מחמרינן אף דאנו קיי״ל דבכ״מ שמעיקר הדין אינו אסור אלא בשתי׳ ולא בהנאה לדידן, עכ״פ במקום הפסד לגמרי מותר עיין סי׳ קכ״ד בש״ך ס״ק ל׳, מכ״מ הא כ׳ הש״ך שם ס״ק ע״א דזה לא לענין ג״ת דמעיקרא כך גזרו איסורו ביין רק בשתי׳ ולא בהנאה וא״כ הה״ד לענין מחלל שבת.

מ״מ זה בסתם יינו הנלקח מהם, אבל לענין נגיעת יין של גר תושב הלא כ׳ הרמ״א שם דיש מקילים וגדולי האחרונים פסקו להקל דמגע ג״ת עכ״פ מותר לגמרי וא״כ לדמיונו של ס׳ האשכול יותר גם במחללי שבת בנגיעה עכ״פ, מכ״מ דעת הרשב״א והריב״ש הנ״ל שהם כעכו״ם ממש לאסור גם בהנאה וכמש״כ גם הש״ך בנקה״כ שם, וא״כ אסור גם בזמן הזה עכ״פ בשתי׳, והיוצא מזה דעכ״פ דנגיעת מחלל שבת לא הוי רק ספיקא דרבוותא, ואנו מחמירים בו, והנפ״מ לענין ספק ספיקא כלהלן.

ואחר שדן בדבר מד׳ הבנ״צ ושו״ת מהר״י אסאד ושו״ת מנחת אלעזר וכו׳ כתב בסו״ד כך: ומ״מ בהא דידן דאיכא חשש שמא נתערבו היינות מחדש ע״י מלצר מחלל שבת איכא כמה צדדים להקל, חדא שכתבנו למעלה דנסוך יין ע״י נגיעת מחלל שבת איכא רק ספיקא דדינא להחמיר, וא״כ מצטרף כאן לס״ס דילמא לא ערבי כלל, ואפילו אם ודאי ערבו מכ״מ אין דרך ליגע אז ביין רק ביותר להגביה הצלוחית ולערות לאחר, וכל כה״ג אסור מן הדין רק בשתי׳ ומותר בהנאה גם בגוי, ובכה״ג כ׳ הש״ך הנזכר סימן קכ״ד ס״ק ע״א דבמקום הפסד בזמן הזה לגמרי מותר אפילו בגוי ממש, ונהי דבגוי ממש כתב הש״ך דאין להורות ולפרסם קולא זאת, מ״מ במחלל שבת דאיכא בלא״ה ספיקא דדינא כאמור מצטרף להקל אפילו שלא במקום הפסד, ומצורף לזה גם מש״כ הבנין ציון ח״ב סימן כ״ג להקל במחללי שבת בזה״ז אם מאמינים במעשה בראשית, ונהי דעל הא לחוד לא סמכינן, ועיין בדר״ת ריש סימן קכ״ד ובספרי שבט הלוי חאו״ח סימן כ׳ מכ״מ בצרוף כל הנ״ל סמך הגון הוא.

ואף דאיכא ספק דילמא נגע בשעת העירוי, הא כ׳ ש״ך סימן קכ״ד ס״ק ל״ג בשם תשובת הרא״מ סימן נ״ו דספק נגיעה מותר כשאר ספיקא דרבנן, מכל הלין טעמי נראה להקל בשאלה הזאת, עכ״ד.

ובשו״ת ציץ אליעזר ח״ט סי׳ מ״א גבי בישולי חילונים מחללי שבת ושאינם מאמינים בדברי חז״ל, האם בישולם חשוב בישולי עכו״ם, והאריך רבות להתיר, וכתב בתוכ״ד כך: עוד יסוד גדול להיתרא יש בזה והוא בהיות ויש לנו הרבה ספיקות וספק ספיקות הן לפי ההלכה והן לפי המציאות במהות הגדר והקביעות של מחלל שבת בפרהסיא [וכן אותו הדבר בקביעות הגדר של אינו מאמין בדברי חז״ל], יעויין מ״ש בזה בספר שבילי דוד שם בסי׳ קי״ט אות ב׳, וביותר יעויין בספרי שו״ת ציץ אליעזר ח״ח סימן ט״ו פ״ה וסימנים י״ז י״ח מה שהבאתי מזה אמבוהא דספרי מגדולי הפוסקים, מהם שסוברים בכלל דזה מומר לחלל שבת

בפרהסיא הוי מומר לכה"ת כולה אינו אלא מדרבנן, ואליבא דידהו מסתבר דאין מקום כלל להחיל עליהם גם הגזירה של פת ובשולי עכו"ם. ומהם שסוברים שאינו מקבל דין של מומר לחלל שבת בפרהסיא עד שיעידו עליו בפניו בפני ב"ד שחילל שבת בפני עשרה כשרים מישראל, כן תלוי הדבר על איזה מלאכה שעובר. כמו"כ טעון בירור אם הוא לא מכאלה שאינם יודעים [הן מחוסר ידיעה והן מחוסר תוכחה, ואין בדור הזה מי שיוכל להוכיח] מאיסור החמור של עשיית מלאכה בשבת, יעו"ש מה שהבאתי לציין על הכל, באופן שנדיר למצוא כזה שדינו הוקבע בבירור כדין מומר לחלל שבת בפרהסיא ואליבא דכל הדיעות או עכ"פ רובם.

ועל הכל יש להביא בזה דברי הגאון החזו"א ז"ל חיו"ד סו"ס ב' שבא על כך ביסוד כללי וכותב: ועוד יש בזה תנאי שלא יהי' אנוס וכמש"כ הר"מ פ"ג מה' ממרים ה"ג דבניהם ותלמידיהם חשיבי כאנוסים כתינוק שנשבה וכו' והגה"מ פ"ו מה' דיעות כתב דאין רשאין לשנאתו אלא אחר שאינו מקבל תוכחה ובסוף ספר אהבת חסד כתב בשם הגר"י מולין דמצוה לאהוב את הרשעים מה"ט והביא כן מתשובת מהר"מ לובלין כי אצלנו הוא קודם תוכחה שאין אנו יודעין להוכיח ודייניו להו כאנוסין, ולכן אי אפשר לנו לדון בזה לפטור מן היבום, וכן לענין שאר הלכות עיי"ש [וכבר כתבתי מיסוד זה גם לעיל סי' י"ז פ"ב אות כ"א בדיוני במומר לחלל שבת אם מחללין עליו את השבת ע"ש, עכ"ל ועיש"ע בארוכה נפלאה.

ותנא כרוכלא ליתי וליזיל, ואביא בזאת גם שבשו"ת חלקת יעקב חיו"ד סי' מ"ח הקל בזה בכמה דוכתין, וזה סו"ד: ועי' חת"ס יו"ד סי' ק"כ בשאלה כזו ומבואר בשם דהא דמומר לשבת אסור מגען אע"ג דליכא לא חתנות ולא ניסוך רק משום קנס ע"כ אין להחמיר כ"כ, ובצירוף עוד היתרים בשם, ומהרש"ם א' סימן קכ"א מביא בשם בנין ציון להקל במחללי שבת זמננו בארצות אלו ושלא לדחותן כ"כ משום דלא ידעו חומר הענין ומובא גם בשארי אחרונים, ועי' מהר"מ שי"ק או"ח סי' רפ"א וידוע שיטת העיטור מובא בב"י אע"ז דרק בעבודת קרקע מקרי מומר. והנה כל הענין רק בדבר דרבנן ועכ"ז מחמירי רבנן האחרונים משום מיגדר מילתא שלא להקל באיסור שבת ובודאי צריך ליזהר במגען משום מיגדר מילתא - אכן בני"ד שהוא הפ"מ וכבר נגע, והוא ממחללי שבת זמננו שלא ידע חומר הענין ונזהרין בעניני גיטו"ק ועוד מצות, יש לסמוך להתיר - ובפרט שבתשו' מהר"י אשכנזי הנ"ל מתיר לגמרי, אכן לאו כל אנפי שוין, שיש מחללי שבת שיש לחשבן ממש כקראים שאין בהם שום לחלוחית יהדות. אחר כתבי ראיתי בתשו' יהודה יעלה לר"י אסאד יו"ד סי' נ' ג"כ להקל מטעם שכל זמן שלא נפסלו בב"ד עפ"י עדים שהעידו בפניהם וכשיטת הסמ"ע סי' ל"ד שלא נפסלו עדיין לעדות וה"נ לפסול גופם לחשבם לעכו"ם ממש לפסול מגען ביין, ובשעה"ד יש על מי לסמוך בדיעבד, אכן כאמור לאו כל אפי שוין, עכ"ל. וגם בשו"ת יביע אומר ח"א יו"ד י"א מביא בזה אריכות דברים הרבה כדרכו בליקוטי בתר ליקוטי, עי"ש. ובשו"ת משנה הלכות חי"ב סי' ל"ו כתב: ומיהו עם הוא תינוק שנשבה לפענ"ד לכ"ע אינו מנסך. וע"ע בס'

הליכות שלמה ח״ב פ״ד. וכבר דשו ביה רבים, ואך למותר להאריך בזה.

וא״כ אחר כל זאת, דמצינו דאיסור נגיעת יין מחללי שבת ומי שאינו מאמין בד׳ חז״ל תלוי בכל הנ״ל דעות, ומגעו קיל משיכשוכו, ולגבי טעימה שאח״כ פולטה מצינו מחלוקת הפוסקים הנ״ל, על כן באתי על דברי תורה, לשאול האם יש מקום לצרף בזה להיתר, ולאפשר לטעום יין שנגע בו מחלל שבת שאינו מאמין בדברי חז״ל ולפולטו. (ואמנם זהו לכאו׳ בעיקר היתר ליהודים מחללי שבת המערבים קודש וחול, אך לא לאפיקורסים חילונים שאין להם שום קשר ליהדות. אלא א״כ נאמר שדינם כתינוקות שנשבו או כבני המומרים, עי׳ ב״י קנ״ח ובשו״ע ורמ״א שם, וכהחזו״א הנ״ל) או דנימא דאין לצרף בהאי צירופים, בפרט לאור דברי החכמ״א (סי׳ ע״ה א׳) שהשותה סתם יינם, עוקר נשמתו ממקום שנשתרש בו בקדושה ואין לו חלק לעוה״ב כמבואר בזוה״ק. וידוע מש״כ בזה המקובלים וכו׳. ואמנם שמעתי שמועה רחוקה שגאב״ד צהעלים זצ״ל התיר לטעום בזה לצורך פרנסה, ומלבד זאת לכאו׳ יש להתיר לכאו׳ ביין מפוסטר, הנחשב למבושל לחלק מהפוסקים, ובודאי שכת״ר יורני הדרך הסלולה בזה, ממה שדן בדעתו וממה שקיבל מרבותיו, ושכמ״ה.

וכעת חיה קיבלתי מכתב ממרן הגר״ח קניבסקי שליט״א, שכתב: צ״ע ולא אוכל לפסוק. וגם נדברתי בזה בשב״ק פרשת וישב עם הגאב״ד דקהילת חניכי הישיבות הגאון רבי מרדכי גרוס שליט״א ולא רצה להתיר.

בברכה רבתא
שמואל ברוך גנוט

תשובת הגרא״י וועסטהיים זצ״ל

א׳ דחנוכה ה׳תשע״א לבה״ע

לידידי ומכובדי הרב הגאון רבי שמואל ברוך גנוט שליט״א

בענין השאלה שכתבתם בנוגע לטעימת יין שנגע בו מחלל שבת, צריך לדעת מה כוונת השואל בזה, דהיינו בשביל מה הוא רוצה להשתלם בטעמי היינות, האם זה בגלל פרנסה שרוצה להיות סוחר ביינות או סתם לידיעה בעלמא, וגם האם א״א לו לסדר שהוא יפתח הבקבוקים וימזוג בעצמו היין לכוס שלו כדי שלא יכנס לשאלה כזו.

והנה בגוף ההלכה בסתם יינם, בזה הלא מפורש בדברי רמ״א ביו״ד סי׳ ק״ח ס״ה עמש״כ המחבר מותר לשאוף בפיו ריח יין נסך דרך נקב שבחבית, לידע אם הוא טוב, כ׳ הרמ״א אבל אסור לטועמו, אף על פי שאינו בולעו (ריב״ש סימן רפ״ח), הרי ההלכה מפורשת לגבי סתם יינם, ועיי״ש בדרכ״ת סקצ״ה.

ומ״מ הביא שם בדרכ״ת סקצ״ד בשם שו״ת שם משמעון מה שדן על מנהג סוחרי יין לטעום סתם יינם לידע האם היין טוב, והעלה ללמד עליהם זכות, עי״ש. וע״ע שם בסי׳ קל״ב סק״י מש״כ בשם שו״ת דגל אפרים שכ׳ על הטועמים יין שא״א להחמיר להם כי לא ישמעו, ומוטב שיהיו שוגגין וכו׳, ועיין בס׳ יין מלכות לידידי הרה״ג רבי אליהו האוזי שליט״א, ראש כולל בעיר

שטראסבורג, (פרק י"ב סעיף ז' בלבוש מלכות שם אות כ"ב) שהביא כל הנ"ל והוסיף שבשו"ת זרע אמת (ח"ב סי' מ') דן בזה ואחר האריכות שלו שם לא רצה לסמוך על זה לטעום, עיי"ש.

אולם בנידו"ד הרי מיירי ביין כשר ששופכים אותו מחללי שבת מהבקבוק לכוס שמגישים לו, ואין נוגעים בגוף היין, ובכה"ג לא נאסר היין בשתיה מן הדין אפילו ע"י נכרי, דהוי מגע ע"י דבר אחר שלא בכוונה, כמבואר בסי' קכ"ד סעיף כ"ד ברמ"א ובש"ך ריש סי' קכ"ה.

בידידות מרובה
אשר יעקב וועסטהיים

מרן הגאון רבי אברהם פרבשטין זצ"ל
ראש ישיבת חברון

חילול שבת על גר שמל ולא טבל[א]

הנה בחז"ל מבואר שמחללים שבת לפיקוח נפש, מצד "וחי בהם" ולא שימות בהם, ראה בסוף יומא. ובאר רש"י (פסחים וסנהדרין) טעם הדבר, מפני שנפשו של ישראל חביבה לפני המקום. ובאמת על נפש גוי אין מחללין שבת, אא"כ משום איבה (ואיסורין מדרבנן), ובאר הרמב"ם (שבת ב, יב) שאפילו על גר תושב אין מחללין.

והנה הש"ך ביו"ד סי' רסו ס"ק יח הביא דברי התשב"ץ שאסר מילה של גר ביום חמישי, מחשש החילול שבת ביום השלישי למילתו: "כ' הרשב"ץ בתשובה על הא דתניא אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת, שפי' הרז"ה דטעמא משום שהוא דבר שא"א שלא יבוא לידי חילול שבת ונראה כמתנה לחלל שבת, דג' ימים קודם שבת מקרי שבת, דמכאן יש ללמוד דאסור למול הגר ביום ה' כדי שלא יבא ג' למילה בשבת ויצטרך לחלל עליו השבת, וכן תינוק שחלה ונתרפא ביום ה' בשבת ממתינין לו עד למחר, עכ"ל". ועל זה השיג הש"ך, שמילת גרים הוא דבר מצוה ומותר אע"פ שיצטרכו ודאי לחלל עליו שבת ביום השלישי: "ואין דבריו נראין, דהא אמרינן בש"ס פ"ק דשבת אהא דאין מפליגין בספינה דהיינו דוקא לדבר הרשות אבל לדבר מצוה שפיר דמי, והוא מוסכם מכל הפוסקים כמו שנתבאר באו"ח סימן רמ"ח, והכא נמי אין לך מצוה גדולה מזו", ועיי"ש עוד מש"כ.

ויל"ע טובא בדברי התשב"ץ והש"ך, שהרי קיי"ל שאינו גר עד שימול ויטבול, מל ולא טבל הרי זה כנכרי לכל דבריו. והיינו שחייב תחילה למול, ורק אחר שנתרפא טובל והרי הוא יהודי. וא"כ לא מובן כוונת התשב"ץ והש"ך, שהרי גר זה שרק כעת מל ועדיין לא טבל הרי לא יחללו עליו שבת, שאינו יהודי ואין אצלו ההיתר של "וחי בהם".

ואמנם נמצא ברשב"א ביבמות עא, א שגר שמל ולא טבל הרי זה "מקצת גירות": "אף על פי שלא נגמר גירותו מ"מ כבר התחיל ונכנס קצת בדת יהודית שאינו צריך אלא טבילה". וראה היטב בדבר אברהם ח"ג עמ' מט. ומ"מ גם גדר זה של מקצת גירות אין די בו להתיר חילול שבת עבורו מצד "וחי בהם".

והנראה בזה, שההיתר של פיקוח נפש בשבת מסתמך גם על הדרשה "ושמרו בני ישראל את השבת, חלל עליו שבת אחת כדי

א. נאמר ביום כ"א תמוז תשמ"ח, ביום השנה הראשון לפטירת ר' יעקב עובדיה ז"ל אבי הגר"ע יוסף זצ"ל [סיכם הגאון רבי עמיחי כנרתי שליט"א]

שישמור שבתות הרבה", ראה יומא פה, ב. ושיטת הרמב"ן (הו"ד ברא"ש יומא פ"ח סי' יג) ע"פ שיטת ההלכות גדולות, שמחללין שבת אפילו על עובר (גם אם האמא אינה בסכנה), למרות שעובר אינו נקרא נפש מישראל. וצ"ל סברתו, שעובר אכן אינו נפש כלפי "וחי בהם", אבל מחללין שבת עליו מצד "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה".

וא"כ אפ"ל כנ"ל גם לגבי גר שמל ולא טבל, הרי כבר גילה רצונו להתגייר, כבר מל, ואין זה רק רצון בעלמא, ומסתבר שהתוצאה הטבעית תהיה שישלים גיורו בטבילה, וא"כ מסתבר לומר עליו כמו עובר היתר "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה" ומיושבים דברי התשב"ץ והש"ך.

קובץ תשובות
בשאלות הנוגעים
לתקופת הקורונה

מרן הגאון רבי יוסף ליברמן שליט"א
ראש ישיבות כולל שומרי החומות
ורב דקהל סדיגורא ירושלים ת"ו

השלמת קריה"ת ופ' החודש במנחה של ימות החול

בס"ד, כ"ו אדר תש"פ

לקראת החודש אשר ישועות בו מקיפות, רב ברכות ושובע שמחות, לכבוד ידידי הגאון החריף ובקי, משנתו קב ונקי, כש"ת מו"ה יעקב צבי ריבא שליט"א, מחשובי רבני ווילאמסבורג נ"י יצ"ו, מזכה הרבים בספרים חשובים ומועילים.

אחדשת"ה באה"ר, אודות שאלתו הנוגעת למעשה בימים אלה שעת צרה היא ליעקב, ועקב מצב החירום בכל העולם כולו אסרו הרופאים לצאת מהבית החוצה מחמת נגיף הקורונה שפרץ ופגע ברחבי העולם ל"ע, ונתקיים בנו מאמה"כ (ישעיה כו, כ) לך עמי בא בחדריך וגו' חבי כמעט רגע עד יעבור זעם. והנה בשבת שעברה היה פר' החודש ולא יכלו עם בנ"י ללכת לביהכ"נ לקרות פר' החודש. – ולמע"כ יזדמן מחר ביום שני אחה"צ לאסוף מנין אנשים לבית מדרשו לצורך מנחה ומעריב, ושואל אם יכול לקרוא הקריאה של יום שני (מפ' ויקרא) ולהשלים אז גם קריאת פר' החודש.

הנה מחמת נחיצות התשובה וקוצר הפנאי לא אאריך כעת, ואציין רק שהבאנו כבר בשו"ת משנ"י (ח"ו סי' נא, ח"ג סי' רלד, וחי"ד סי' פה) משו"ת גורן דוד (תלמיד החת"ס) (סי' ה) בנוגע לקריה"ת במנחה, מעשה רב ממרן החת"ס, כשנסע מק"ק מטרסדורף לישב על כסא הרבנות בעוב"י פרעשבורג, הי' ביום ב' בשחרית על הדרך, ולמנחה הגיע לק"ק קיצע, וקרא שם קרה"ת במנחה במנין. וכעובדא זו של החת"ס, עבד גם הג"ר יהודה אסאד זצ"ל בנפשיה, ראה שו"ת מהרי"א אסאד (או"ח סי' נא). הרי לנו מעשה רב שאפשר לקרוא בס"ת גם במנחה, ואמנם שכתבנו שם שאין לעשות כן בקביעות, הגם שהוא באותו היום, כי תקנת חז"ל היתה בעיקר לקרוא ביום ב' וה' בבוקר, אבל במקום אונס ובשעת הדחק מותר.

א"כ בנידו"ד ששעת הדחק גדולה היא שאין מניחים לצאת לביהכ"נ, אזי אם ביום שני אחה"צ יזדמן לו מנין בבית הכנסת למנחה, שפיר אפשר לקרוא אז בספר תורה את הקריאה של פר' השבוע בשלשה אנשים בברכה.

ובאשר השלמת קריאת פר' החודש, ראה מש"כ בשו"ת משנ"י (חי"ד סי' רלד) בענין השלמת ד' פרשיות כשנאנסו ולא קראו, ושפר' החודש שייך להשלים רק עד ר"ח ניסן, לכן בנידו"ד שמוציאים ס"ת לקריאת היום, ישלימו אז קריאת החודש, כדי להספיק להשלים קודם ר"ח ניסן. – אך לא

יוציאו לזה ס״ת נוסף, כי לא מצאנו להוציא ס״ת נוסף להשלמת קריאה, לכן אחרי קריאת השלישי (מפר׳ ויקרא) יגללו את הספר התורה לפר׳ החודש, וכדי שלא לגרום הפסק בין קריאת פר׳ ויקרא לברכה, יברך העולה שלישי את הברכה האחרונה ״אשר נתן לנו תורת אמת״, ורק אח״כ יגללו את הס״ת ויקראו את פר׳ החודש בלי ברכה תחילה וסוף, דלקרוא באותו ס״ת גם פר׳ השבוע וגם פר׳ החודש נלע״ד דשפיר דמי. [ואח״כ אפשר גם לומר ההפטרה בלא ברכותיה].

ויש להדגיש כי כל דברינו אמורים רק על עיקר השאלה אם אפשר להשלים קריאה במנחה. אבל אין ללמוד מזה היתר לצאת מהבית, ובפרט למי שע״פ הוראות הרופאים יש חשש שנדבק וידביק אחרים, עליו לנהוג לפי הוראות הרופאים שלא יהא מזיק לעצמו או לאחרים, כפי שנצטווינו ׳ונשמרתם מאד לנפשותיכם׳, ולכן כל יציאה מהבית צריכה להיות במחשבה תחילה.

ויה״ר שנשמע ונתבשר בשורות טובות ישועות ונחמות בביאת גוא״צ בב״א

דושה״ט בברכה
יוסף ליברמן

מרן הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א
גאב"ד שערי הוראה
ורב מערב בני ברק

בדיקת חום על ידי גוי בשבת בימי הקורונה

בס"ד, ד' אייר תש"פ

בנידון השאלה אודות בדיקת החום על ידי הצמדת מד-חום דיגיטלי, למצח האדם בשבת ע"י גוי, בכדי להתיר לו כניסה למקוה, האם שפיר דמי למיעבד הכי.

הנה מצד חשש כותב ליכא למיחש לכאורה, דאין זה דרך כתיבה וגם אינה כתיבה המתקיימת, עי' שו"ע או"ח ש"מ ס"ב, ובמ"ב שם, [והיא שונה מכתיבה במחשב דהוי דרך כתיבה של תורה, כיון דעביד מעשה כתיבה בכל אות ואות כדרך הכותבים, אבל להניח על המצח מידי שגורם להופעת מספרים, זה ודאי אינו דרך כתיבה].

ומצד איסור מבעיר נקטו הפוסקים דמכשיר דיגיטלי אינו בכלל מלאכת מבעיר, ומ"מ איסור דרבנן לכאורה איכא. [הפעלת חשמל דינה כאיסור דאורייתא, אך לא בדיגיטלי, וכעי"ז שמעתי ממו"ר בעל שבט הלוי זצוק"ל, לגבי מכשירי קשר וכדו'].

כמו"כ יש הבדל רב בין מד מים למד חום דילן, דבמד מים כך הוא דרך שימוש המים וזהו רצונו, אבל הכא אין זה דרך הליכה למקוה, וכעת כופין עליו את הפעולה הזאת, וקשה ליחס את זה לאיש שהנחיתו עליו את התוספת הזאת. [ויעויין בשו"ת שבט הלוי חי"א סי' סד, סה בעניין מדי מים שצידד להקל מצד הדין דבפתיחת הברז כוונתו למה שלפניו הורדת המים ושכוח ממנו לגמרי שע"י יתהווה איזה כתיבה ע"י גורם רחוק יעו"ש, וא"כ מכ"ש הכא דבודאי אין זה כדרכו וגם נעשה בע"כ].

והנה באמת מאחר והגוי עושה את עבודתו לצורך פרנסתו ואדעתיה דנפשיה קעביד, היה אולי אפשר להקל, אך מאידך אין זה פשוט, דהרי סוף סוף הפעולה נעשית עבור הישראל, אמנם מצד ההנאה שנהנה הישראל מתוצאות המדידה, מסתבר דזה אינו הנאה ישירה, אלא עקיפה, שע"י הבירור שבא מהמדידה לא ימנעו ממנו את הכניסה, ועיין היטב בכ"ז בשו"ע או"ח סי' רע"ו ס"א ובנו"כ שם, [ויש להוסיף דהמדידה נעשית בעל כרחו של הישראל, כי אין לו אפשרות להיכנס למקוה מבלי שיעבור את המדידה, והוא נאלץ למדוד נגד רצונו].

ומלבד זה הרי כל המדידה הזאת, היא לצורך עניני רפואה ומניעה ממחלות קשות שלא יכנסו חולים למקוה וידבקו אחרים ח"ו, ויש גם סרך מצוה דתוספת קדושה ע"י הטבילה במקוה טהרה, ואולי גם זה הוי בכלל שבות דשבות במקום מצוה, לכן בצירוף כל הנ"ל, דעתי נוטה שיש מקום להקל בזה.

ומיהו ישתדל היהודי לא לכופף עצמו לעבר הגוי המודד, בכדי שלא יהא בגדר מסייע שכידוע נחלקו בזה האחרונים, ראה שו״ע או״ח סי׳ ש״מ מג״א, ומ״ב סק״ז, ושו״ע יור״ד סי׳ קצ״ח בט״ז סקכ״א ובנקוה״כ שם, ואכמ״ל. [אולם לא פסיקא לי הא מילתא, דיתכן דמה שהגוף שלו מוציא חום, וזה מביא לידי הפעילות של המד חום, זה יותר ממסייע בעלמא אפילו בלי כיפוף, דהחימום שמפעיל את המד נעשה מחמתו ועל ידו].

אך למעשה מסתפינא לתת יד להתיר את השימוש במד חום דיגיטלי לכל באי בתי המרחץ בשבת, כי השימוש ברבים, בפרהסיא ובפומבי עלול לגרום שיצא מכך תקלה ומכשול להתיר לרבים להשתמש לכתחילה במכשירים דיגיטלים ודומיהם בכל השטחים, וזה יביא לזילותא דשבת, ואחריתה מי ישורנה, על כן לא יהא חלקי עם המתירים את השימוש, ואף שלאדם פרטי היה מקום לדון להקל, אבל שימוש מעין זה לרבים בפרהסיא אינו נכון, ויש למנעו, [וע״ע בשבט הלוי הנ״ל לענין מדי מים, דאף דמעיקר הדין יש צדדים להקל, מ״מ לא רצה להקל מצד ההנהגה, עיי״ש].

כמובן שאם יש אפשרות לעשות את המדידה במד חום רגיל, ולא דיגיטלי בודאי דעדיף טפי, וראוי לשקוד למצוא פתרונות אחרים בלי שום חשש.

ומה ששאלו האם עדיף לילך למקוה אחר שאין בו את המדידות האלו, הנה אם אותו המקוה האחר נוהג עפ״י כללי ההוראות במלואם, יש עדיפות בהחלט.

מרן הגאון רבי יוחנן וואזנער שליט"א
ראב"ד חסידי סקווירא
מח"ס חיי הלוי

בענין שאלות שנתעוררו לאור המצב השורר עם הווירום "קרונא"
ה"י וירפא את כל עם ישראל

תפילה

א. היות ואין נותנין להתאסף ולהתפלל בביהמ"ד, אי יכולים לצרף מנין משני פארטש"ס (מרפסות). והנה המחבר בשו"ע (או"ח סי' נ"ה סי"ח) אם קצת מהעשרה בבית הכנסת וקצתם בעזרה אינם מצטרפים. ובמ"ב (סקנ"ז) כתב, דה"ה אפי' אם ט' בבהכ"נ ויחיד בעזרה. ומביא בשם הפמ"ג שכתב דמה שאין מצטרפין מיירי בשאינן רואין זה את זה, דברואין זה את זה אפילו בשני בתים ממש מצטרפין דומיא דזימון, וכתב המ"ב דיש מחמירין אפילו ברואין, ובמקום הדחק אפשר שיש להקל. ועי' בספר ארחות חיים החדש (בשם פתח הדביר) שגם כשרואים ע"י חלון שבזכוכית יכולים להקל בשעת הדחק עיי"ש.

ב. והמחבר (שם סעי' ט"ו) כתב, אם מקצתן בפנים ומקצתן בחוץ ושליח צבור תוך הפתח הוא מצרפן. ובמ"ב (ס"ק נ"ד) כתב, דכיון שהוא ש"ץ כל אחד נותן דעתו עליו והוא מחברן יחד וכ"ש אם תשעה מבפנים והוא תוך הפתח דהוא מצטרף להם וההיא דסעיף י"ז שאני דכיון שהוא בחצר הגדולה הרי הוא מופלג מהצבור. ובאדם אחר שאינו ש"ץ אפילו הוא לבדו על מפתן הבית אינו מצטרף עמהם כדלעיל בסי"ג וכ"ז דוקא בשאינן רואין אלו לאלו אבל אם מקצתן רואין אלו את אלו בכל גווני מצטרפי להדדי עיי"ש.

ג. והנה הענין שיכולים לצרף לומדים מזימון (סי' קצ"ה ס"ב) שכתב המחבר, אכלו מקצתן בבית ומקצתן חוץ לבית אם המברך יושב על מפתן הבית הוא מצרפן, ובמ"ב (ס"ק ט') כתב, דהוא רואה אלו ואלו והו"ל כמקצתן רואין זה את זה, ובבה"ל (שם ד"ה ומקצתן חוץ לבית) מוסיף, דה"ה כשהם כשהם שני בתים והמברך באמצע על המפתן הוא מצרפן עיי"ש.

ד. והנה במחבר שם מביא דיש אומרים דאם יש שביל הרבים מפסיק אינו יכול לצרפם. וכתב הטו"ז דאפילו רק עוברים שם, כגון ליי"ן, אין יכולים להצטרף. וכ"כ בפמ"ג (סי' נ"ב ס"ק י"ב) וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' מ"ד), אמנם נראה דבשעת הדחק יכולים להצטרף, וכן ראיתי בפסקי תשובות (סימן נ"ה, הערה קנ"ו), והגם שלא כתב מקור לזה, ומה שהביא שם בשם שרגא מאיר לא ראיתי שמדבר לענין זה, עכ"פ בשעת הדחק יכולים להקל. ונראה שכן מבואר בדברי החיד"א ז"ל בספר מחזיק ברכה (סי' נ"ה אות י"א) [ומובא בקיצור בשערי תשובה] וז"ל: בלאזאריטו שנוהגים בערים האל אם יש ב'

כתות שם שאינם יכולים ליגע זה בזה, ויש ששה בבית אחד, וד׳ בבית אחר, והם חלוקים במספרם כמשפט, שמעתי מרב אחד אהובינו נר״ו שנסתפק הן בעודנו שם, אם הד׳ יכולים להיות לפני פתח הבית ויצטרפו לעשרה כיון שרואים זה את זה או אינם מצטרפים, ולי ההדיוט נראה לפי מה שכתבנו דמצטרפים, דהרי אלו אינם יכולים לבא בבית והשומר עמם בשדה לפני הפתח, וגם אשר בבית לא יוכלו לצאת חוץ כי המקום צר בחוץ וגם הוא מעבר לרבים, ובכי האי גונא דאינם יכולים להיות ביחד מטעם המלך ושרי המדינות וכבר השתדלו אלו הו׳ לבא נגד הפתח ומראים להם פניהם, הו״ל כמראה פניו דרך חלון דמצרף וה״נ דכוותא וכ״ש הוא כי לא אפשר בשום פנים להיות יחד ולא קרב זה אל זה, וכיון דאיכא כמה פוסקים נראה לסמוך עליהם ולא יתבטלו מ׳ יום מלהתפלל בצבור ולא ישמעו קדיש וקדושה, ומה גם כי אפילו בוראנדאד״ו ועזרת נשים כתבנו בעניתנו, דכל שהוא טורח קצת לירד לבהכ״נ והם מראים להם פנים, יש לסמוך לומר דמצטרפים, וכמש״ל וכ״ש וק״ו בנדון זה עיי״ש.

ה. ובמחזיק ברכה (שם אות ט׳) כתב, מי שביתו אחורי בהכ״נ וביניהם חלון קטן הנשמע משם כל מה שאומרים המתפלל שם חשיב כמתפלל עם הצבור.

ו. ולמעשה, לכתחילה צריך שיראו זה את זה כל העשרה, ואם אי אפשר יכולים לסמוך שמקצתן רואין אלו את אלו, אבל היינו דוקא בשני חצרות כגון חמשה בזה וחמשה בזה, אפילו אין כולם רואים סגי במקצתן רואין, אבל אם יש ג׳ ד׳ ה׳ חצרות, לכאורה פשוט שאין יכולים לצרף החצרות בזה כגון שיש שני חצרות מצד אחד של הרחוב ושני חצרות מצד השני, ומכל חצר יכול לראות חצר השני למשל חצר א׳ יכול לראות חצר ג׳ וחצר ב׳ את ד׳ אבל לא כולם רואין זה את זה אין מי שיצרף אותם, אכן אם השליח ציבור רואה את כולם יש צד להקל.

ז. אחד שבדר״כ אינו מתפלל מנחה אחר השקיעה וכעת ברחוב שלו יש רק מנין לאחר השקיעה, אי יתפלל ביחידות או לחכות אם המנין. תלוי מה נוהג כל השנה, אי ממש מקפיד אז יתפלל ביחידות ברוב החסידים מתפללים אפילו לאחר השקיעה.

ח. בענין אי יכולים לענות אמן דרך הטלפון. והנה במחבר שו״ע (או״ח סי׳ נ״ה סעי׳ כ׳) כתב, היו עשרה במקום אחד ואומרים קדיש וקדושה אפילו מי שאינו עמהם יכול לענות ויש אומרים שצריך שלא יהא מפסיק דבר שאינו נקי או עבודת כוכבים.

ט. לכאורה לפ״ז יכול להיות כשיש טינוף באמצע אז לכאורה לא יענה, וכ״כ כמה אחרונים, ועי׳ מש״כ בזה בפסקי תשובות (סי׳ נ״ו אות ג׳), אכן בשו״ת מנחת אלעזר (ח״ב סי׳ ע״ב) כתב להקל בזה עיי״ש, ויש בזה סברא גדולה דבעצם כיון שהקול דרך החוטים לא נקרא שיש טינוף מפסיק, והגם שהיה ראוי להחמיר בזה, אכן בשעת הדחק שיהודים רוצים לחזק את עצמם נראה דיכולים להקל.

י. ובענין שיש לו מנין ואין לו תשעה עונים אי יכול לצרף דרך הטלפון. נראה פשוט שאינו יכולים לצרף כי תשעה עונים צריכים להיות בחדר אחד או שרואין זה את זה.

יא. בענין אלה שמתפללים ביחידות, כל הדברים יכולים לומר חוץ מקדיש

וקדושה וברכו, ולאחר התפילה יאמר הברייתות שנדפס בסידורים זה אני אומר במקום.

יב. וכל שאר הדברים יכולים לומר ביחידות,

כגון מי שרוצה לומר מודים דרבנן, אע"פ שאין חיוב אין איסור בדבר לאומרו, וכמו"כ בריך שמיה כיון שהוא מהזוה"ק יכולים לאומרו קודם שהוא קורא הפרשה מהחומש, והגם שמובא שאין אומרים שאין אומרים יקום פרקן השני והמי שברך, רק היקום פרקן הראשון, נראה דאם רוצים לומר יכול לומר הכל, ובמקום לכל קהלא קדישא הדין יאמר לכל כלל ישראל וכן במי שבירך במקום כל הקהל הקדוש הזה, יאמר לכל קהלות הקודש שבעיר הזאת, ואנעים זמירות לא יאמר רק בציבור, ואם הוא רוצה יאמר במחשבה.

יג. כשאומרים הלל ביחידות, למעשה נוהגים

דאפילו ביחידות אומרים ברכה אפילו בימים שאין גומרים את ההלל, ובענין אמירת הודו לכאורה מי שמתפלל ביחידות אינו כופל הודו אחר יאמר נא בית אהרן וכו', וכן כתב בערוך השלחן.... אמנם יש שכתבו שמותר אפילו ביחידות לכפול את הודו, ועי' בסידור מתוק בדבש. וכן באנא ה' הושיעה נא, אכן אם יש לו שלשה אנשים אפילו בני ביתו אז יש לומר ביחד כמו שעושים בליל הסדר.

יד. המתפלל מביתו אי נקרא מתפלל במנין.

יש מחלוקת בזה, ולמעשה יש לסמוך על הסוברים שזה נקרא מתפלל במנין, והיינו כששומע כשמתפללים, אבל מי ששומע ע"י טלפון נקרא שמתפלל בשעה שהציבור מתפללין.

טו. מבואר בשו"ע שאסור להתפלל במקום פרוץ, ע"כ יש להשתדל להתפלל במקום צנוע, אבל בדוחק יכולים להקל לפי הענין.

טז. בהגיע ימי הקיץ והגוים לא מתלבשים כדבעי איך יוכלו להתפלל בחוץ. והנה אני מקוה שלא נגיע לזה, אבל אם חלילה יגיעו לזה יכולים לסובב הראש. אבל אם יש מנין שמצטרפים משני צדדים בשעת הדחק יכולים לסמוך שגוי אינו נקרא מפסיק, וכמו שכתב במג"א, וגם לגבי דבר ערוה יש להקל להסוברים דטפח מגולה וכדומה אינו מפסיק ועי' מש"כ בזה בספר פסקי תשובות.

יז. אי מותר להתפלל בחוץ כשיש האשפה שם. היות והוא בתוך בעג"ס אינו נקרא טינוף צואה, אם אינו מריח ריח רע.

יח. בשו"ע (סי' רס"ח ס"י) ובהאחרונים (שם) מבואר דכשמתפללים במקום שאינו קבוע אין אומרין מעין שבע, ובענין המנינים שמתפללים על המרפסת יש לומר דנקרא קבוע, ובאמת בלא"ה לפי שיטת האר"י ז"ל אומרים בכל אופן ברכת מעין שבע בליל שבת אפילו במקום שאינו קבוע כשיש מנין. ויחיד המתפלל מבואר ברמ"א (שם ס"ח) דיכול לומר מגן אבות בלא פתיחה ובלא חתימה.

יט. אחד התפלל בפני העמוד והוא סובר שאין אומרים מעין שבע, מותר לאיש אחר לומר ברכת מעין שבע, ובענין מי יאמר הקדיש תתקבל. נראה דשניהם יכולים לומר קדיש.

כ. אחד שעובר ברחוב ואומרים ברכו על תפילת מעריב בליל שבת והוא עדיין לא התפלל מנחה, מותר לו לענות ברכו.

כא. נשיאת כפיים ביום טוב יכול הכהן לברך מרחוק ויחזיר פניו למקום שיש רוב מהציבור. וכשאין לוי שם, וגם אין בכור ירחץ הכהן בעצמו את ידיו, כמבואר באחרונים (סימן קכ״ח ס״ו).

כב. במנין שבעל ברית מתפלל או המוהל או הסנדק אפילו שמתפללים במרפסות לא יאמרו תחנון.

קריאת התורה

כג. בענין להביא ספר תורה לקרות בו, לכתחילה יש לקבוע מקום להס״ת לכמה ימים, והמנהג לקרות בזה לכה״פ שלושה פעמים, אמנם בשעת הדחק יש עכ״פ לקבוע מקום להס״ת קודם התפילה, ולהחזיר הס״ת לאחר הקריאה במקום המכובד, ולאחר התפילה יחזירנו למקומו.

כד. ובאמת לכתחילה יש להמנין לילך למקום הס״ת ולקרות שם, אכן בשעת הדחק, עי׳ בביאור הלכה (ס״ס קל״ה) אי מותר להביא הס״ת למקום שיש מנין, ועכ״פ יקבע מקום מכובד להס״ת קודם התפילה.

כה. ובאופן שעושים המנין שמצטרפים כמה פארט״ש׳ן ביחד למנין, ורוצה לקרות קריאת התורה, אבל אינו רוצה שיבואו כל אחד לפאטר״ש שלו, אי יכול אחד לעלות לתורה ויקרא כל הפרשה, ולכאורה הרי כך היה בזמן הגמרא, ורק משום נכנסים ויוצאים גזרו שכל אחד צריך לברך, וכאן הרי אין הנכנסין ויוצאים נראה דיכולים.

כו. אמנם הרי חכמים אמרו שאין פוחתים מג׳ בשני וחמישי, וד׳ בראש חודש, ובשבת שבעה. אמנם יכול להיות שאינו גרוע מלא לקרות בכלל, ומצינו כיוצא בזה באופן שנמצא פסול בספר תורה באמצע הקריאה, ואין להם ספר תורה אחר, שכתבו האחרונים שאותו העולה יעמוד שם ויברך ברכה אחרונה. ועי׳ באחרונים שבאופן זה יש ספק אי יכול לברך על הפטורה.

כז. אמנם המהר״ם שיק (או״ח סימן ס״א) מסתפק בזה אי מותר לעשות לכתחילה שלא לפי התקנה עיי״ש, על כן יש לעשות עצה אחרת לברך הברכה מרחוק, בפרט כעת ששורה הוירוס ומתייראים לגשת זה אצל זה, והגם שהמברך אינו יכול לראות בספר תורה, הלא כתבו הפוסקים למעשה דגם סגי נהור יכול לברך משום שומע כעונה, וכן עשו כמה גדולים למעשה, ואם כן יוכל גם לברך ברכת הפטורה. וכן פסק הגר״י ראטה בעל עמק התשובה שליט״א.

כח. והנה העירו כמה תלמידי חכמים כיון שזה דבר חדש מוטב לעשות כמו שמבואר בשו״ע (סי׳ קמ״ג ס״ה) בית הכנסת שאין בהם מי שיודע לקרות אלא אחד יברך ויקרא קצת פסוקים ויברך לאחריהם וחוזר לברך תחלה וקורא קצת פסוקים ומברך לאחריהם וכן יעשה כמה פעמים כמספר העולים של אותו היום.

כט. אכן למעשה כתב בשו״ת מהר״ם שיק (או״ח סי׳ ס״א, בשם הב״ח סו״ס קמ״ג) דזה דוחק לעשות כן ולא נכון למיעבד כן רק בדוחק גדול, ובזה מתרץ המהר״ם שיק דהונהג הרב הגאון רבי מרדכי באנעט ז״ל שאם לא היה לוי בבית הכנסת הורה שיאמרו לכהן לצאת מבית מדרש כדי שלא יצטרך הכהן לעלות שני פעמים עיי״ש. וע״כ גם בנד״ד עדיף לעשות כמו שהורו כמה גדולים שמוטב לעלות אפילו אינו עומד ליד הס״ת, אכן בודאי כמה שיכולים לעלות קרוב לס״ת עדיף טפי.

ל. בענין מי שלא קראו קריאת התורה אי יכלו להשלים בשבועות שאחר לזה. והנה יש שכתבו שאין להשלים רק שבוע אחד, ויש שכתבו שאין להשלים מספר לספר, ולמעשה יכולים לסמוך על הסוברים שבכל אופן יכולים להשלים וכן מובא שעשה רבו של החת"ס רבי נתן אדלר ז"ל, וכן עשו כמה גדולים.

לא. אמנם במ"ב כתב דעכ"פ יש להשלים רק בשבת ולא בשני וחמישי דזהו שלא כתקנת חז"ל שלא להוסיף משום טרחא דציבורא וביטול מלאכה, אכן למעשה ראיתי אצל מורי הגרי"מ ניישלאס אב"ד סקוירא זצ"ל כשנסע לארץ ישראל באופן שהסדרות לא היה בשוה, עשה מנין בשבת במנחה וקראו כל הפרשה, וכן עשה בעל הויחי יוסף ביום שני, ע"כ במקום שיש עשרה אנשים שרוצים לשמוע יכולים להקל בזה.

לב. בענין מנין שאין להם ס"ת יאמרו הקריאה מתוך החומש, ועי' מה שכתב המגן אברהם (סי' קמ"ג ס"ב) דקורין בלא ברכה שלא תשתכח תורת קריאה,ומשמע שהחזן קורא בקול רם כמו בשאר פעמים עיי"ש, ובמ"ב (שם סק"ט) ובישוב שאין להם ס"ת נכון לקרות בחומשין בלא ברכה שלא תשתכח תורת קריאה ולא יקרא להעולים בשם כמו שהמנהג לס"ת אלא הש"ץ יקרא הכל בקול רם לפניהם. וכן בשבת יאמרו גם ההפטורה, אבל אין לברך עליו, וכמו שכתב בביאור הלכה (סי' רפ"ד ס"א) בשם הרעק"א.

לג. ונראה דגם מי שאין לו מנין יש ענין שיקרא בעצמו הפרשה מהחומש.

טבילה

לד. בענין טבילת עזרא על ידי תשעה קבין או על ידי אמבטיה (וואנע) המחזיק בתוכו מ' סאה עכ"פ שיעור הקטן של הגר"ח נאה, (עי' מש"כ בחיי הלוי בשיעור כלל בהלכות מקוואות). ובענין העצה של נטילת ידים עי' מש"כ בחיי הלוי (ח"ה סי' ז' אות ב'), ותשעה קבין יכול לעשות ע"י מקלחת בערך שלושה או ארבעה מינוט בבת אחת, וכל גופו יהיה תחת המים, ובשבת יכול לבקש מגוי לפתוח המים חמים, אכן גם לסגור המים צריך להיות ע"י העכו"ם, אמנם יש עצה לסגור קודם השבת את האש של הבוליער, וגם לפתוח המים חמים לפני השבת דבאופן כשישתמש בו בשבת לא יהיה יד סולדת בו ואז יוכל לפתוח ולסגור בעצמו.

לה. וכן יכול ליקח דוד גדול של מים חמים ולהכניס באמבטיה ואח"כ להוסיף בבת אחת מים קרים, דאם מניח הרבה בבת אחת מותר.

לו. יכול לעשות מקוה, ע"י בריכת מים (פו"ל) ולעשות נקב גדול לבטלו משם כלי, ואח"כ לחברו לקרקע עם צימענ"ט ולמלאותו על ידי מים שאובים על גבי קרקע הראוי לבלוע כגון צימענט, ויותר טוב אם יכול למלאנו בשלג או קרח, ועי' מש"כ בחיי הלוי, וע"ע מה שכתב בספר פסקי תשובות (סי' פ"ח הערה מ"ד) בשם שו"ת דברי יששכר.

לז. ומותר לעשות המקוה אפילו בעליה, ואין צריך להיות סמוך לקרקע עולם, כיון שהוא מחובר לקרקע, ומותר לעשות אפילו בחדר שלומד שם, אמנם יש לכסות בשעת הלימוד, ובשעת הטבילה יש לכסות הספרים

עם סדין וכדומה, ועי׳ בשו״ת חתם סופר (ומובא בגליון בשו״ע).

לח. מי שעשה מקוה כפולה שיהיה לו גם קרח וגם מה שיטבול בו, יראה שהצינור תהיה לפחות שני אינ״צ. ולהכניס קאלרין בדר״כ אפשר לעשות ע״י גוי, ובמצב הזה יכולים להקל.

לט. בענין סופר שרוצה לכתוב סת״ם, שמעתי מורים שמותר לכתוב ע״י תשעה קבין, אמנם נראה דלכתחילה אין לו לכתוב שמות הקדושים, ולכן אין לו לכתוב תפילין ומזוזות אלא מגילה או ס״ת ולהניח שמות. אמנם היות ועבר כל כך הרבה זמן, ועדיין המצב בעינו, יכולים לסמוך להקל, ובכל זאת ישתדל לטבול אם יכול כפי שכתבנו במקוה בבית מחובר לקרקע.

מ. בענין מקוה ט׳ קבין אי יש בזה להזהר מחציצה. והנה גם בטבילה שלנו אין צריך להקפיד על חציצה.

מא. ויכולים לעשות גם כן טבילת ידיים, במי שאינו יכול ט׳ קבין, שנוטלים ארבעים פעמים הידיים, יו״ד ה״י וי״ו ה״י. על יד ימין י׳ ועל יד שמאל י׳ וכך הלאה, ואח״כ רצופין על ימין ואח״כ רצופין על שמאל.

פסח

מב. בענין הגעלת כלים לפסח יכול לסמוך על זה עכשיו שקשה לקנות, וישאל מורה הוראה מה לעשות.

מג. בענין לנקות לפסח הגם שזה ענין גדול בשנה זו שהילדים בבית וקשה לעשות הכל כמו שצריך, אז כל הדברים שמוכרים במכירת חמץ אין צריך לעשות, רק להוציא החמץ הגדולים והשאר למכור.

מד. בענין אם בערב פסח באופן שלא יכולים להתאסף אי יכולים לעשות הסיום מסכת לרגל צום הבכורים בלייב אקא״פ (שידור חי). ונראה דיכולים לסמוך על זה בשעת הדחק וגם יפדה עצמו ויתן עשר דולר לצדקה, ויש גם לצרף בזה מה שכתב במ״ב בשם המרדכי להקל בהתענית אם אין אוכלים פת או מזונות עיי״ש.

מה. בענין טבילת כלים שאין יכולים לילך לטבול, יש כמה עצות בזה, א). בענין לתת מתנה לגוי, ב). לכוון לכתחילה שלא לקנותו.

מו. בענין מכירת חמץ נראה לי דבשעת הדחק יכולים לסמוך למסור ההרשאה על ידי הטלפון. וגם אין צריך לרשום רק השם והאדרע״ס, אכן מי שמוכר חמץ ממש יש לכתוב הסכום והמחיר, ועי׳ מש״כ בזה בחיי הלוי (ח״ז). [וגם מי שאינו מוכר חמץ בכל שנה אם מתיירא שלא יוכל להשיג לאחר הפסח החמץ הצריך לו יכול להקל ולמכור בשנה זו חמוץ גמור, וכש״כ קמח שבשנים האחרונות אין בזה כ״כ חשש חמץ]. אמנם הרב העושה מכירה צריך לעשות המכירה עם הגוי בעצמו, והגם שבכל שנה נהוג לעשות שני מכירות אחד ביום י״ג ואחד ביום י״ד, בשנה הזאת יכולים לעשות רק ביום י״ד, (כיון שבשנה זו אין נוסעים לעבר הים) וגם מי שמחמיר למכור ביום י״ג מקומות שלא יבדוק, בשנה זו יכול לסמוך על שיטת החת״ס המובא במ״ב שיכולים לסמוך על מי שימכרנו ביום י״ד, ועי״ש מש״כ בזה בחיי הלוי (ח״ז).

מז. בענין בדיקת חמץ. אם יש לו מנין במרפסת יש לו להתפלל קודם בדיקת חמץ, ואפילו אם מתפלל ביחידות אם בכל

פעם הוא מתפלל תיכף בזמן מעריב יש לו להתפלל קודם, אבל אם בכל יום הוא מתפלל בזמן מאוחר יש לו לבדוק החמץ. תיכף בזמן, אבל יש להעמיד שומר להזכירו להתפלל מעריב.

מח. בענין שריפת חמץ, יראה להשאיר רק העשרה פתיתים שביחד יהיה כזית, ויעשה אש קטן תוך כלי (כגון ברבקיו) ואם גם זה אינו יכול, אם יכול לעשות שליח לשרוף החמץ יעשה כן, ואם גם זה אינו יכול, יפרר החמץ ויורידו בבית הכסא, וכמו שעושים בשבת ערב פסח עם חמץ הנשאר בשבת, ואחר כך יאמר כל חמירא.

מט. גם, כיון שבשנה כזו לא יכלו לסדר שיבואו ליקח את הגארביט"ש בערב פסח, יזהר שלא להניח חמץ בכלי אשפה שלו (גארביט"ש קע"ן) לאחר שהוליכו את הגאביט"ש מביתו, ואם בסוף נשאר קצת חמץ יפקירו ויוציאו מרשותו.

נ. בענין אחד שיש לו חבורה שאופה עמם מצות בקמח יקר ומשלמים לו על זה, והשנה הזאת הזמין הקמח אבל לא יכלו לאפות בגלל המצב אי צריכים לשלם לו על זה, ונראה שאינם צריכים לשלם שאי אפשר לחייבם, כי למעשה לא ביקשו ממנו, הגם שהוא חשב שזה כמו כל שנה.

נא. בענין מאכלים שמהדרים כל שנה לאכול מצות מרחיים של יד, וכן דגים חיים, וכדומה בשעת הדחק יש להקל לפי הענין, וגם יכולים לסמוך על שיטת דגול מרבבא שאי"צ לעשות התרת נדרים כיון שבדעתו להחזיק את המנהג בשאר השנים.

נב. בענין מי שאינו יכול לנקות הרכב אי יכול למוכרו ואחר כך להעביר מצד לצד היכן שאינו יכול לחנות, נראה דעדיף שיחנה הרכב במקום שלא יצטרך להזיזו באמצע הפסח.

נג. בענין מי יש ברייסלע"ס ולא יכול לילך לדענטי"ס לנקותו, יכול לקנות בפארמעס"י וואדע"ר פי"ק, וינקה כמה שיכול.

נד. בענין מי שנותן השטריימל לנקות בכל שנה, יכול לנקות בידו כמי שידו מגעת, ויזהר שלא ליגע בעת הסעודה בפסח.

נה. בענין מי שצריך לקחת תרופות שלא ישאל שאלות, ויטול כל מה שהרופא מצוה אותו, ומכש"כ תרופות שאין להם חשש חמץ רק קטניות שבדרך כלל יש רוב כנגד הקטניות הלא מעיקר הלכה אין חשש לאכלו בפסח כיון שנבטל קודם הפסח, וגם באותן התרופות וויטימינים שרוב מהתרופה הוא קטניות אם יש צורך גדול בזה יש עצה לכותשו בערב פסח ולערבו קודם פסח בתוך מאכל או משקה שיהיה רוב נגד הקטניות.

נו. ובענין אכילת קנאב"ל, כיון שהמנהג שאין אוכלים קנאב"ל בפסח, ע"כ אין להקל בזה למי שאינו צריך אותו באמת לרפואה.

נז. בענין מגיד - סיפור יציאת מצרים, מי שהשיא את ילדיו ואינם יכולים לבוא, יכול לצאת בסיפור לבני ביתו, אכן לכתחילה יש להביא עכ"פ בן או נכד אחד, וישב מרחוק שלא יהא חשש חולי.

נח. בענין אמירת הלל בליל פסח לאחר התפילה כשמתפללים ביחידות, יכולים לסמוך על מש"כ בכף החיים..... שגם יחיד מותר לומר הלל עם ברכה וגם נשים מותרים לומר ההלל עם ברכה עיי"ש, אמנם מה

שנהוג אצלינו בסקווירא ע״פ קבלה ממאור עינים בשם אליהו הנביא זכור לטוב לומר הלל עם ברכה בשעת אפיית מצות, נראה דאם אינו עומד אצל האפיה לא יאמר הלל עם ברכה.

נט. בענין התחלת אמירת מוריד הטל ביום א׳ של פסח במוסף, נראה דימתין היחיד להתפלל עד שידע שהתפללו כבר מנין (על המרפסת וכדומה), ואח״כ יתפלל מוסף ויאמר מוריד הטל, אמנם כשמתפלל שחרית יאמר מוריד הגשם הגם שיש ציבור שכבר אמרו מוריד הטל.

ס. בענין אמירת יוצרות, כשמתפללים ביום טוב בחוץ וקר להציבור, נראה יכולים להקל קצת לקצר מהיוצרות, ולהשלימו אחר התפילה.

עניני צניעות

סא. בענין מה דאיתא בשו״ע (או״ח סי׳ ר״מ סעי׳ י״ב) כתב המחבר אסור לשמש מטתו בשני רעבון אלא לחשוכי בנים, וכתב הרמ״א דהוא הדין בשאר צרות שהם כרעבון עיי״ש. והשאלה אם כהיום במצב אי צריך למנוע את עצמו בזה. והנה יש סברא לומר נראה דכל הפאני״ק שיש כעת הוא רק בגלל המניעה כדי שלא יתפשט המחלה.

סב. ועי׳ בכף החיים (שם אות פ״ה) שכתב וה״ה בשאר צרות שהם כרעבין. כגון על הירקון ועל השדפון ועל החסיל והארבה והמזונות שכל אלו דמו לרעבון אבל בצרות אחרות כדבר וכיוצא בהן דלא דמו לרעבון לא נאסר תשמיש המטה וכו׳. מיהו סיים שם השכנה״ג דמסתיים שננהוג כן בשני רעבון, שמצינו איסורו מפורש בתלמוד דידן, אבל בשאר צרות שלא מצינו איסורו מפורש בתלמוד שלנו אעפ״י שנמצא כן בירושלמי אנן אתלמודא דידן סמכינן יעו״ש, וכ״פ הרב ב״ד שם עיי״ש.

סג. ובאות (פ״ג ד״ה אלא לחשוכי בנים) כתב, היינו שלא קיימו פ״ו כמ״ש רש״י בתענית (י״א.) ומשמע דאע״ג דיש לו שני בנים אם אין לו בת מותר כוון שעדיין לא קיים פ״ו. והיינו שצריך לכוין בכל תשמיש ותשמיש לשם מצוה פ״ו ואחר שתתעבר אסור. וה״ד למי שאין יצרו תוקפו אבל למי שהוא עדיין בבחרותו ויצרו תוקפו שיש חשש לשז״ל ודאי מותר לשמש ואעפ״י שקיים פ״ו כמ״ש באו׳ הקודם וכ״מ ממ״ש לעיל או׳ ו׳ שאין לך איסור כמו איסור המוציא שז״ל יעו״ש.

סד. בענין אשה שבדרך כלל עושה וואקס ומוציאה השערות הקטנות ועכשיו אין יכולים לעשות זאת, נראה שתקבל על עצמה שמעכשיו היא אינה רוצה לנהוג כן.

סה. בדרך כלל אין מתירין לילך לטבילה כשהבעל אינו בבית, אכן בדוחק אם מתיירא אם המקוה יהיה סגור, יכולים לילך מקודם, ולעשות העצות לשמירה

עניני אבלות

סו. בענין מה שכתב הרמ״א (יו״ד סי׳ שע״ד סי״א) יש אומרים בשעת הדֵבר אין מתאבלים משום ביעתותא, ושמעתי קצת נהגו כן. אמנם בספר דברי סופרים (פכ״א סעי׳ מ״ז) מביא מכנסת הגדולה שכתב דאנו לא נהגו כן, דהיינו שמתאבלים בשעת הדֵבר.

סז. ואפילו להשיטות שאין מתאבלין, היינו דוקא לענין ישיבה על הארץ, ואפילו בזה יש לשנות קצת, עיי״ש (אות מ״ח) בשם הדעת קדושים.

סח. אבל ל"ע שמתפלל עם המנין בחצרות אי אומרים תחנון. ונראה דאם האבל מתפלל לפני העמוד אז לא יאמרו תחנון, וכל הדברים שאין אומרים בבית אבל כגון למנצח וכדומה, אבל אם אינו מתפלל לפני העמוד הגם שאומר קדיש אז יאמרו הציבור תחנון אפילו שהם רואים את האבל כגון שמתפלל במרפסת, והנה כתב המחבר (סי' קל"א ס"ד) דנהגו שלא ליפול על פניהם בבית אבל, וכתתו האלי' רבה ועוד אחרונים (ומבא במ"ב שם סק"כ) דהיינו דוקא בבית האבל, דמדת הדין נסוכה, וע"כ אין להגביר מדת הדין וכמו שכתב בלבוש, אבל כשהאבל מתפלל בבית הכנסת או בבית אחר אין הציבור נגררים אחריו, והגם שהאבל בעצמו לא יאמר תחנון, אבל כל הציבור אומרים.

סט. אמנם בגשר החיים (ח"א פ"כ סי' ג' אות י"א) כתב דאם האבל עצמו יורד לפני התיבה, אז גם בבית הכנסת לא יאמרו הציבור תחנון, (ומובא במ"ב דרשו) וכתב שם שכן פסק הגרש"ז אויערבאך ז"ל, ולפ"ז מסתבר שגם כשמתפללים במפרסת תלוי אם מתפלל לפני העמוד או לא.

ימי הספירה

ע. לאור המצב אי מותר לקנות בגדים חדשים בימי הספירה. והנה באמת אין שום איסור לקנות בגדים חדשים בימי הספירה אלא ללבוש אינם לובשים לאלה שמברכים שהחיינו, ויש שהקילו ללבוש חדשים בשבת.

עא. לענין תספורת לנשים במקום צניעות יכולים להקל.

עב. אי מותר לאור המצב לשמוע ניגונים ללא מיוזיק (וואקלים). באופן שיש דוחק יכולים להקל. אבל אין להקל בלי לשאול ממורה הוראה.

עג. בענין ספירת העומר אם מתפלל לפני ר"ת ורוצה לספור אח"כ ביחידות ושכח, ולמחרת שוב מתפלל מעריב במנין מוקדם, אי יכול לומר הספירה של היום הקודם או שאם זה כבר לילה בשבילו כבר אינו יכול לברך בברכה. ולמעשה אם כבר קרא עמם הספירה של יום המחרת כבר הפסיד היום, אבל אם לא קרא עדיין אפילו לאחר מעריב, ואפילו בשבת כתב באגרות משה שיכולים להקל ויכול לספור היום הקודם ואח"כ ימשיך לספור בברכה.

חושן משפט

עד. בענין מי שנתן דאפזעט לאולם שמחות וכדומה. בפשטות הלכה כיון שהוא אונס, אם כבר נתן מהכסף אינו יכול לבקש חזרה אבל מה שלא נתן אינו צריך ליתן, אכן יש סוברים דבמכת מדינה שאני, וע"כ למעשה יש לפשר לפי הענין ע"פ שאלת חכם.

עה. בענין שכר לימוד כבר פסק הדיין שזה תלוי אם הכסף כבר אצל המוסד אינו יכול להוציא ואם עדיין לא שילם אינו צריך לשלם, מה למעשה צריך לעשות. והנה איתא ברמ"א בסי' שצ"ב דאם הוא מכת מדינה כו צריך להחזיר ובפתחי חושן מביא מהרש"ם להיפך, והנה למעשה הוא ספק הלכה והמוציא מחבירו עליו הראיה, אבל כפי ששמעתי שהמלמדים לומדים דרך הטלפון אז בוודאי צריך לשלם. והנה לגבי מה שמשלמים לבית המדרש צריך לפשר להחזיר קצת.

עו. ומי שמשלם דרך קרעדי״ט כאר״ט הרי הוא כמו שמשלם כל חודש בפני עצמו, ואינו נקרא שכבר נתן.

עז. לבטל הארדע״ר כי כבר אינו צריך. שכל אחד ישאל בפנ״ע.

עח. מי שקנה כרטיס טיסה למקומות הקדושים וכדומה, וכעת אי אפשר לשאול על מי להפסיד החברה או הסוכן. קשה לומר שקנה המקום ומסתבר לומר שצריכים להחזיר הכסף.

עט. אלו שגרים בארץ ישראל ועכשיו אינם יכולים לחזור אי צריך להמשיך לשלם שכר דירה. אם מחזיק שם הדברים שלו צריך לשלם.

ענינים שונים

פ. בענין אי מותר לומר שם הוירוס. והנה אמרו בשם הרב פינטו שלא לומר כי זה נותן לו כח רח״ל. ועי׳ בגמרא (נדרים מא:) א״ר יוחנן בורדם אין מבקרים ואין מזכירין שמו מ״ט א״ר אלעזר מפני שהוא כמעיין הנובע וא״ר אלעזר למה נקרא שמו בורדם שהוא כמעיין הנובע. וברש״י (שם) מפני שהוא כמעיין הנובע - שקופץ מזה לזה ויש בו סכנה להזכירו עיי״ש. אמנם נראה דמותר לומר COVID-19 כיון שאין זה שם החולי.

פא. בענין ברכת הריח לאותם שיש להם הוירוס ואינו יכול להריח אינו יכול לברך על הבשמים במוצאי שבת, ואם יש לו ספק אולי יכול להריח יבקש מאחד אפילו מבני ביתו שיוציאו בהברכה. ובאופן שבירך על הבשמים ולא יכול להריח נראה דאי״צ לברך שנית בפה״ג אפילו שהיה הפסק בזה שבירך בורא מיני בשמים.

פב. בענין הדלקת נרות בשבת וביום טוב למי שמבודד בחדרו, לכתחילה יש לו להדליק בפנ״ע בחדרו.

פג. מה שעושים מים עם קנאבל (שום) שיש שאומרים שהוא רפואה נראה דאין חשש הגם שהוא לן כל הלילה, ויכולים לשתות כיון ששותה רק המים אין חשש, אבל לרווחא דמילתא יכול להשאיר על הקנאבל קצת מהקליפה או להוסיף קצת מלח.

פד. בענין מי שהיה לו הוירוס ל״ע, ונתרפא בעז״ה, אם היה על הרייספרייטע״ר נראה דצריך לברך ברכת הגומל.

פה. בענין לצאת עם מאס״ק ובתי ידים בשבת במקום שאין עירוב או מי שנוהג לא לטלטל, יכולים להקל לצאת בזה.

פו. בענין לצרף לזימון נראה דאין לסמוך לצרף אם יש שביל בין הבתים, וגם אם רוצים לצרף צריך לאכול ביחד כזית, ואפילו אם אוכלים יחד אין לברך רק באופן שיש אחד שהוא יכול לאכול מכולם, והוא יברך בזימון, וכמו שמבואר בשו״ע (סי׳ קצ״ו ס״ג) ובאחרונים (שם).

מרן הגאון רבי משה מרדכי קארפ שליט"א
מח"ס הלכות חג בחג, ושא"ס
מרכני מודיעין עילית

בדין צירוף לדבר שבקדושה ע"י חבורות ויחידים הרואין זא"ז ומניני המרפסות

השנה כאשר כלל ישראל והעולם כולו עובר את ה"ובכן תן פחדך ד' אלקינו על כל מעשיך ואימתך על כל מה שבראת", זיכוך וטהרה, עד שנזכה בקרוב ממש לגילוי השכינה של ובכן תן כבוד ד' לעמך שמחה לארצך וששון לעירך עריכת נר לבן ישי משיחך במהרה בימינו, וכולם מקיימין הפס' "לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך בעדך" עד יצא ד' ממקומו, ועם ישראל נושא את נפשו כיצד יוכל לקיים תפלה בצבור עם כל הדברים שטעונין עשרה מדין דבר שבקדושה, ונתפשט מאד אופן התפלה במרפסות מרחוק ע"י צירוף שרואין זה את זה ושאלות רבות כרוכין בזה, האם מועיל צירוף זה לתפלה בציבור ולקדיש וקדושה ובדברים שטעונין ברכה כחזרת הש"ץ ולקריאת התורה ולהפטרה ולברכת כהנים ולתפלות שבת ויו"ט והלל ביו"ט ובליל פסח. וכיצד נעשה הצירוף וכמה רואין זה את זה וברשות הרבים מפסקת ביניהם והאופן המהודר בכל זה.

והנה עיקר הדין ידוע דנחלקו בזה הפו' אם מועיל צירוף חבורות רואין זה את לדבר שבקדושה כמו שמצינו בזימון, דבטור סי' נ"ה מבואר שצריכין להיות ברשות א' ורק כשהש"ץ בפתח מצרפן, ובחצר קטנה וגדולה לא הוזכר כלל דברואין זא"ז מצטרפין, אא"כ מקצתן בפנים ומקצתן בחוץ כ' הטור בשם הרא"ש שהש"ץ מצרפן ודוקא בעומד בתוך הפתח ודוקא בש"ץ כמבואר בש"ע שם סט"ו ומ"ב סקנ"ד, וזה מועיל אפי' אין רואין זה את זה כלל כמפורש במ"ב שם, ומשמע דעשרה ברשות א' לעיכובא הוא, או בש"ץ תוך הפתח שמצרפן הוא לעיכובא, וכפי שביאר היטב כ"ז בתשו' הרשב"ש סי' ל"ז לדעת הרא"ש "ובש"ץ לא הכשיר הרב ז"ל אלא בעומד בפתח שהוא כמחבר את שבחוץ עם אותם שבפנים והוא מוציא את כולן, אבל שיעמוד אחד שאינו ש"ץ אפילו בפתח הבית או שיהיה שליח צבור שלא יהיה בפתח הבית אף על פי שרואה לאותן שבחוץ לא הכשיר הרב ז"ל והאל יודע האמת" ע"כ.

וזו גם דעת הרבה ראשו' שלא מצינו צירוף לדבר שבקדושה אלא כההיא דפ' כל גגות עירובין צב: דחצר קטנה שנפרצה לגדולה דדיורי גדולה בקטנה, וכמבואר ברמב"ם פ"ז מתפלה ה"ז דצריך להיות כל העשרה במקום אחד ושליח ציבור עמהם במקום א', וכן דעת התו' פסחים פה: והרמב"ן שם והרבה ראשו' בעירובין שם דכולם ביארו דאף לריב"ל דאין מחיצה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים זהו רק

כשיש עשרה ברשות אחת יכולים אחרים לענות אמן, והאו״ז סי׳ ה׳ והשבלי הלקט סי׳ ט׳ ועוד. וכולם לא הביאו היתר רואין זא״ז מלבד האו״ז שם והוא כ׳ כן בתור חומרא דברואין זא״ז מהני ההיא דעירוביין דדיורי גדולה בקטנה.

אבל הב״י סי׳ נה׳ הביא מהמהר״י אבוהב בשם רב האי גאון דהמכניס ראשו לחלון מצטרף לי׳, והביא גם מהארחות חיים בשם רב האי גאון ״דמי שעומד אחורי בית הכנסת וביניהם חלון אפי׳ גבוה כמה קומות ומראה להם פניו מצטרף עמהם״, וכ״פ בש״ע שם סי״ד דהעומד אחורי ביהכנ״ס וביניהם חלון ומראה להם פניו מצטרף עמהם, וביאר המג״א דמצטרף כמו בזימון דמבואר בסי׳ קצ״ה ס״ב דברואין אלו את אלו מצטרפין, וכ״כ הפרי חדש סקי״ב דמועיל מדין רואין אלו את אלו כמו בזימון, והביא שכ״כ בתשו׳ הרשב״א ח״א סי׳ צ״ו להשוות הצירוף לעשרה כמו בזימון, וזל״ש ״**שאפשר לומר שכל שרואין אלו את אלו כאילו הן בבית אחד דמי ומצטרפין** ודומיא דזימון של ברכת המזון דתנן ברכות נ: שתי חבורות שהיו בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו מצטרפין לזימון. ולא תימא דוקא בבית ממש דבית אחד היינו בירה אחת ע״ש, וכ״כ בביהגר״א שם דמה דכ׳ הש״ע דמצטרף הוא לא משום עובי החלון דלזה היה צריך להכניס ראשו ורובו שם, אלא משום דדמי לברה״מ בסי׳ קצה וסיים הגר״א ״וכן מצאתי בתשו׳ הרשב״א״. ולכן כ׳ הפמ״ג והגר״ז סט״ו דכל הנידון בסי׳ נ״ה לצירוף ברשות א׳ או ב׳ רשויות הוא באין רואין זא״ז אבל ברואין מקצתן זא״ז שמראה להם פנים מצטרף וכ״כ במ״ב סקנ״ב ״דמקצתן רואין אלו את אלו מצטרפין כמו בזימון״.

ואמנם מה שהביאו מהרשב״א, כבר עמד בזה החיד״א במחזיק ברכה והשער הציון דהוא לא כ׳ רק בדרך אפשר, אבל בס״ד מצינו יותר מפורש בראבי״ה ברכות סי׳ קל״ד וז״ל ״**כמו דשרי הכא לצירוף, כך הדין נמי אם שליח ציבור עומד לבדו והצבור עומדין לבדן, דבעינן שיעמדו יחדיו, דאם רואים זה את זה הרי הם כבבית אחד, ולכך הורגלו** שהשליח צבור לבדו עומד על המגדל ואומר קדיש אחר קריאת התורה, ואף על פי שמקצת מחיצות והפתחים שיש להם צורת הפתחים נידונים כמחיצה״ ע״כ , והעיד גם שכן המנהג.

ואמנם הביא המ״ב אח״כ בסקנ״ז דהפמ״ג כ׳ דלפי״ז יש להעמיד כל הסעיפים של צירוף [והיינו כל הסוגיא דעירובין דלא מהני רק בחצר קטנה שנפרצה במילואה לגדולה והרוב בגדולה הכל מיירי באין רואין זא״ז כמו בזימון, וכל זה דוחק גדול, [אך כן גם מפורש בהראבי״ה הנ״ל וז״ל ״**וכל זה מיירי בשאינם רואין זה את זה**״]. ומסיק המ״ב ״**ויש מחמירין אפי׳ ברואין ובמקום הדחק אפשר שיש להקל**״, וציין שם לביאור הלכה ששם הביא דהגר״א כ׳ דיש לדחות כל ראיות הרשב״א, וכ״כ המ״ב בסקנ״ב, ובשער הציון שם דהמשכנות יעקב חולק על הגר״א הנ״ל, ושאף הרשב״א לא כ׳ רק בדרך אפשר, וציין גם לחיי אדם [סי׳ ל׳ ס״א] דפשוט לו דלא מצטרפין דהרי ב׳ חצירות תמיד רואין זא״ז ולא מצטרפין רק בקטנה שנפרצה במילואה לגדולה.

וכן מצינו הרבה אחרו׳ שחולקין בזה, השכנה״ג דתמה על טעם זה וכ׳ דאין לסמוך

על רואין זא"ז וכן הא"ר סקי"ב הביא דבריו לדינא דלא מהני צירוף בעליות ברואין זא"ז, וכן המקור חיים להחוות יאיר ומאמר מרדכי ומשכנ"י סי' ע"ה ביארו דלא מהני רואין רק במכניס ראשו ורובו לחלון וכמש המהר"י אבוהב בשם רב האי. וכן נקט בזרע אמת סי' י' כהשכנה"ג דאין מצטרפין. וכ"כ גם במור וקציעה והערוה"ש דלא מצטרפים.

ואמנם החיד"א במחזיק ברכה האריך ודחה סברתם דלא נראה להעמיד דברי הש"ע במכניס ראשו ורובו לחלון אלא כדסתם הש"ע דמחזיר פניו להם, והביא שכ"כ הבית דוד סי' ל"ג דבמראה פניו לחוד סגי, והבית דוד הביא כן מתשו' מהרי"ט יו"ד סי' ד' והמטה יוסף ח"ב סי' י"ג שחלקו על השכנה"ג, ולמעשה כ' המח"ב בסק"י ע"פ המהריק"ש בערך לחם דכל שאפשר לבא בקל זה אצל זה צריכין לבוא אבל בטירחא מרובה יש לסמוך על הפו' שמצטרפין. וכן העיד שם החיד"א בסקי"א על גזירה דומה שהיתה אצלם, והשומר שמר שלא יקרבו זה אל זה, "ובכי האי גוונא דאינם יכולים להיות ביחד מטעם המלך ושרי המדינות וכבר השתדלו אלו הד' לבא נגד הפתח ומראים להם פניה' הו"ל כמראה פניו דרך חלון דמצטרף, והכא נמי דכוותה וכל שכן הוא כי לא אפשר בשום פנים להיות יחד ולא קרב זה אל זה, וכיון דאיכא כמה פוסקים נראה לסמוך עליהם ולא יתבטלו מ' יום מלהתפלל בצבור ולא ישמעו קדיש וקדושה" וכן הכרעת המ"ב הנ"ל "דבמקום הדחק אפשר שיש להקל".

ואין לך שעת הדחק גדולה מזו דסגרו עלינו בעו"ה הבתי כנסיות, ועי' בתה"ד סי' א' כמה דוחקים העמיד שלא לבטל מנין של תפלת ערבית שהיו נוהגים בו כמה שעות קודם הלילה שלא לבטל תפלה בציבור מישראל. והוא בפרט לעת מגיפה דמבואר בב"ק ס: דמלאך המות מעמיד כליו במקום שאין שם עשרה וביאר הרשב"ש סי' קצ"ה דהקב"ה בא לביהכנ"ס ולא מצא שם עשרה כועס, לפיכך צריך לראות בכל אופן אף במקום דוחק שלא יתבטל תפלה במנין וקדיש וקדושה מישראל.

והנה יסוד ההיתר של מראה פניהם להם שכ' הש"ע שמצטרף, בלבוש מבואר דהוא מטעם גרירה, וכן המהרי"ט יו"ד סי' ד כ' דלענין צירוף עשר' לתפלה אפי' אם הראה פניו מחלון א' מצטרף אף על גב שרשות לעצמו הוא "מ"מ מראה את פניו שאני שדומה כמצטרף להם", והיינו דבזה ניכר שמצרף עצמו עמהם. אך הרשב"א שכ' דהוי דומיא דזימון דרואין מקצתן זה את זה מצטרפין, ביאר הרשב"א טעמו בתשו' שם "שכל שרואין זה את זה נחשב כאילו **עומדין ברשות אחת**", והיינו דע"י הראייה נחשב שעומד באותה רשות. וכן מבואר גם בלשון הראבי"ה סי' קל"ד ד"ע"י שרואין זא"ז הוי **כבית אחד**", וכבר כ' כן הביאור הלכה סי' קצ"ה בשם הרשב"א בחי' ברכות נ. חבורות הרואין זא"ז מצטרפין לזימון של ג' וי' דע"י שרואין זה את זה חשיב כאלו אכלו סעודתן ביחד, והוי כחבורה א'.

ועי' בצל"ח ברכות ח. שנסתפק בזה "מי שיש לו ביהכנ"ס אצל כותל ביתו ומשם מראה פניו לציבור שמצטרף אם מועיל זה להיות נחשב **כאילו עומד בבית הכנסת** או אינו נחשב נכנס לבית הכנסת ולצורך אדם חלוש שקשה עליו טורח דחק דציבורא יש להקל".

והנה להלבוש והמהרי״ט לא מהני אלא רק מי שרואה אותם מצטרף עמהן ומי שאינו רואה אינו נגרר ולא מצטרף, וכלשון רב האי גאון דמראה פניו להם, אבל להרשב״א דהשוהו לזימון דאף מקצתן רואין זה את זה מצטרפין, וכן מבואר במ״ב בסי׳ נ״ה סקנ״ב ד״במקצתן רואין אלו את אלו מועיל דומיא דזימון וכמבואר בש״ע קצ״ה ס״א״, הרי שאין צריך שא׳ יראה את כולם, אלא כל מקצת רואין מקצת מהני והיינו כמ״ש הרשב״א הראבי״ה והצל״ח הנ״ל דע״י הראייה נחשב שהוא עומד עמו ברשות שלהן, וממילא מצטרף. וכעין ששנינו במכות ו: לענין עדות מיוחדת דמצטרפין ברואין את אלו, שנעשין עדות אחת כמה כתות שרואין מקצתן אלו את אלו, והם עדות אחת להזמה, ואף דכל א׳ יכולה להעיד בעצמה ואין חילוק בזה בין ב׳ או ג׳ כתות שכל שרואין מקצתן זא״ז נעשין ככת אחת. וראה להלן מהאחרו׳ שהשוו ד״ז לנד״ד.

וראיה גדולה לזה מצינו בס״ד בדברי הגאונים שהובא בריצ״ג ובספר העתים סי׳ קמז ובשבולי הלקט סי׳ נח ובטור סי׳ רעג לגבי קידוש דאם שינה מקומו והלך לחצר אם רואה משם את מקומו חשיב קדוש במקום סעודה, וביארו הטעם [הלכות ריי״ץ גיאת הלכות קידוש וספר העיתים] ״אם רואה מקומו הראשון מותר כדאמרינן שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו מצטרפין שכיון שרואין זה את זה נעשו במקום אחד ובמסבה אחת, אף כאן כיון שהיושב בחצר רואה את מקומו נעשה כמקום אחד״ וכ״כ בספר העיתים סי׳ קמז כלשון זה, ובשבולי הלקט סי׳ ע בשם תשו׳ הגאונים דאף בשינה למקום אחר ״דאמרינן שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו מצטרפין שכיון שרואין זה את זה נעשו כמקום אחד וכמסיבה אחת ומצטרפין אף כאן שיושב במקום אחר ורואה את מקומו הראשון נעשה כמפינה לפינה ומותר ואם לאו נעשה כמקום אחר ואסור״ ע״כ, ונפסק כן בטוש״ע ר״ס רעג ברמ״א ופמ״ג ומ״ב סק״ו בשם דרך החיים דאף בב׳ בתים הוא כן כמו בזימון.

וצ״ב הלא שם לא מיירי כלל ברואין אלו את אלו אלא במי שיצא בעצמו מבית לבית ורואה מקומו הראשון ומה ענין זה לרואין אלו את אלו, אלא על כרחך דהמכוון בזה דרואין אלו את אלו נעשה כמקום אחד ממש, ולכן למדו דכל שרואה מקומו הראשון הוי כמקום אחד ממש כלשונם, וממילא גם לצירוף לעשרה גם ביחידין הרואין זה את זה דהוי כמקום אחד וכמסיבה אחת מהני אף במקצתן רואין אלו את אלו אף בצירוף של כמה יחידים.

ולפי״ז גם בכמה חבורות שמקצת רואין ומקצת רואין מקצת מהני הצירוף ע״י רואין זה את זה, דהראיה משוה אותן לרשות א׳, ונמצא דתמיד הרואה נמצא ברשות א׳ עם מי שהוא רואה אותו וכחלק מהחבורה שלו והרואה אותו רואה את מקצת מהחבורה, ותמיד הוי מקצתן רואין זה את זה ומהני.

צירוף רואין זא״ז וצירוף שמש

ואמנם מצינו ב׳ דיני צירוף בזה גם בזימון, חדא ברואין אלו את לו, וגם בשמש המשמש לשתיהן שמצרף אותן אפי׳ אין רואין זה את זה כיון שמשמש לשתיהן כמבואר בראי״ש וברשב״א ברכות נ: בטוש״ע

שם ס"א ובמ"ב סק"ה, ולכן מבואר בש"ע דבעומד על מפתן הבית מצרף אותם, ובאמת דזו דעת הרא"ש שהביא הטור דבעומד הש"ץ על הפתח הוא מצרף ב' החבורות, שאין לו מקור בסוגיא דעירובין, וכ' הב"י דזה משום שהשוהו לזימון.

ומקורו מהירו' פ"ח דברכות ה"ה והובא ברשב"א שם "אם היה שמש ביניהן שמש מצרפן, פירוש בשאין רואין אלו את אלו אפילו הכי השמש מצרפן, ירושלמי רבי ברכיה מוקים לאמוריה על תרעא מציעתא דבי מדרשא ומזמן על אילין ועל אילין", והיינו דזה מועיל כמו שמש מצרפן. וביאר הפני משה ובמראה הפנים שם דכל זה מיירי בלא ראייה דהשמש מצרף בלא שרואין זה את זה. דהרי אם רואין מקצתן אין צריך שמש ולא בתוך הפתח. וגם בדין הזה של ש"ץ בתוך הפתח ביאר היטב המ"ב בסי' נה סקנ"ד, והטעם דמצרפן דכולן נותנין דעתן עליו, וזהו מדין שמש וכנ"ל דמועיל אף באין רואין זא"ז. דכ"ז מיירי באין רואין זא"ז דברואין מקצתן זא"ז אין צריך לש"ץ ולא לעומד בפתח.

ובמ"ב סי' קצה סק"ט כ' במברך עומד במפתן "דהוא רואה אלו ואלו והו"ל כמקצתן רואין זה את זה", ומשמע לכאו' דרק בזה מועיל מקצתן רואין אלו את אלו, וקשה טובא הרי במקצתן רואין אין צריך כלל למברך ולא לעומד במפתן הבית, ואמנם כבר ביאר היטב בשער הציון שם סק"ו דהמברך והמזמן מועיל כשיש על מפתן הבית מדין שמש המשמש לשתיהן שהוא מצרפן "שזה מועיל אף באין רואין אלו את אלו", אבל בדין רואין זא"ז אין צריך לשמש וכל מקצת רואין מקצת מהני.

והנה מקור הדברים שכ' שם דהעומד במפתן הבית רואין אלו את אלו הוא המג"א, ועי' בהגר"ז שם שנזהר מזה דהרי לרואין אין צריך מברך ולא עומד במפתן, וכ' דמיירי בהפך פניו ואינו רואה אותם רק שאם יהפוך יראה לאלו ואלו ומועיל כמו רואין אלו את אלו ולזה צריך דוקא מברך שנותנין דעתו עליו, אבל להמבואר ברשב"א ובמראה הפנים והשעה"צ מועיל מדין שמש שאינו צריך כלל רואין רק מועיל כמו ברואין. וכדברי הרא"ש והטור בסי' נה דבשן עוומד בפתח אין צריך רואין זה את זה.

וביותר ברבינו ירוחם הובא בב"י סי' קצ"ה מבואר דמה שהעמידו במפתן הבית הוא כדי שישמעו כולם את קולו ולא כדי שיראוהו וכ"ה בב"ח שם, דר' ברכיה מוקי אמורא אתרעא פירוש העמידו לאמורא המברך במקום אמצעי בשער שבין שני הבתים כדי שישמעו כולם.

ולפי"ז י"ל דכשעומד א' ומוציא את כולם ושומעים את קולו מועיל מדין שמש כיון שהכל זקוקין לברכתו ואין צריך כלל רואין אלו את אלו, וכמו בשמש שאין צריך כלל לזה, וכל שכן כשהוא עומד באמצע וכשהופך פניו רואה את אלו וכשהופך לכאן רואה את אלו דודאי מועיל מדין רואין מקצתן אלו את אלו. וכן מפורש בראבי"ה שם ששמש מועיל גם לצירוף דבר שבקדושה שכ' בסי' קל"ד "וכן היושבים חוץ לבית הכנסת עונים, ובלבד שיהיו רואים זה את זה, ואפי' אין להם מנין מבחוץ. **וגם יש תקנה כההוא דר' ברכיה**" ע"כ.

אך באמת לא מצינו דין שמש בזה במוציא את כולן רק בעומד בפתח שבין שתי הרשויות ולא בעומד ברשות אחרת, וצ"ל

דבעינן שיהא ניכר שהוא משמש לב׳ הרשויות. ואמנם לפי׳ רבינו ירוחם הנ״ל דמה שהעמידו בין ב׳ הרשויות היה כדי שכולם ישמעו ממנו י״ל דכל ששומעין אותו כולם הוי כשמש. ולפי״ז צריך להעמיד גם כל הציורים דעירובין צב: דחצר קטנה שנפרצה לגדולה באופן ״שאין שומעין כולם את הש״ץ״ כשם שהעמידו גם באין רואין זה את זה. אבל הכא הרא״ש בודאי ביאר דדוקא בעומד בפתח מועיל מדין שמש וכ״פ בטוש״ע סי׳ נ״ה סט״ו.

ואמנם השכנה״ג והא״ר ועוד שחלקו על דין רואין זא״ז ביארו דמועיל רק בש״ץ העומד בתוך הפתח ומצרפן, וכן מבואר בטור בשם הרא״ש וכפי שביאר הרשב״ש בסי׳ ל״ז דרואין אלו את אלו לא מועיל ורק בש״ץ העומד בפתח, אבל לפו׳ דרואין את אלו מועיל הם ב׳ דינים, שמש ומי שמברך שכולם זקוקין לו והוא מצרפן, וברואין אלו את אלו. וכבר נתבאר מהפו׳ דבשעת הדחק סמכי׳ על שיטות אלו דרואין מקצתן זא״ז מועיל כמו בזימון, ואין לך שעת הדחק גדולה מזו.

הצירוף למעשה

ואמנם כבר נתבאר דהרבה ראשונים ופו׳ חולקים על היתר הצירוף ברואין זה את זה, ולכן מסקנת המ״ב דבשעת הדחק אפשר שיש להקל, וכן מבואר בהחיד״א שנהגו כן בשעת הדחק כזו. שלא לבטל קדיש וקדושה מהציבור, אבל כל זה לענין עיקר דין תפלה בציבור ואמירת קדיש וקדושה, אבל כאשר נוגע הדבר לחשש ברכה לבטלה כלל גדול בידינו דספק ברכות להקל ואפי׳ בספק ספיקא, ולכן גם כשסומכין על צירוף רואין זה את זה לגבי דבר שבקדושה וכש״כ בצירוף מרפסות, ראוי לחוש לענין חשש ברכה לבטלה, דרבו מאד הפו׳ שלא ביארו כן דברי הש״ע ונקטו כהרא״ש והרשב״ש דלא מהני צירוף דרואין זא״ז. והרי יש בזה כמה קולות, עצם הקולא דבב׳ רשויות מצטרפין בראיה כמו בזימון, וגם ברואין זה את זה של הרבה יחידים שמקצתם רואים קצתן, דהרי להרבה פו׳ לא היקל הש״ע רק במי שמראה פניו להם וניכר שמצטרף עמהם ולא במקצתן רואין זה את זה, ולא בצירוף של כמה יחידים מכמה מקומות אלא בא׳ או אפי׳ כמה שמראין פניהם לרוב הציבור ונגררים אחריהם, ולכ״ע לא נתבאר קולא זו ברב האי גאון ובש״ע רק לצירוף א׳ שרואה אותם.

כשעשרה ברשות א׳ ולתפלה בצבור

והנה כל הנ״ל הוא לענין צירוף לעשרה, אבל אם יש עשרה ברשות אחת, ולענין להחשב תפלה בצבור, מבואר במחזיק ברכה הביאו בשע״ת סקי״ד מי שביתו אחורי ביהכנ״ס וביניהם חלון קטן ושומע כל מה שאומרים המתפלל שם חשיב תפלה בציבור״, וכן מבואר בלשון המ״ב סקנ״ב לגבי צירוף רואין זא״ז דמצטרף לעשרה ״וכל שכן אם יש בלעדו עשרה נחשב לתפלה בציבור עי״ז״, ומש״כ שם לאחר מכן דאם בנקל לו לירד לביהכנ״ס שירד, הוא לענין צירוף בעשרה דהרי מקורו הביא בשעה״צ מהשע״ת והמח״ב ושם כתבו לענין צירוף, בסמוך למש״כ דכשיש עשרה בודאי חשוב תפלה בצבור. וכ״ה בבה״ל סי״ט ד״ה וש״צ דלענין תפלה בצבור אף הגר״א מודה ובפרט בציור שלו בשמש העומד על המגדל.

וכן בדין, דהרי נתקשו הראשו׳ בהא דפסחים פה: דאפי׳ מחיצה של ברזל אין

מפסקת לישראל לאביהם שבשמים מהא דעירובין צב: רק בדיורי גדולה בקטנה ונפרצה במילואה מצטרפין, ודעת רוב הראשו' כהראב"ד וכמ"ש התו' פסחים שם ורה"ש כז: דרק לצירוף לעשרה בעי' רשות אחת אבל כשיש כבר עשרה אזי אין מחיצה מפסקת בין ישראל לאביהן שבשמים ויכול לענות על כל דבר שקבדושה ונפסק בש"ע נה ס"כ, ובבית יוסף הביא מקור הדברים מהתו' הנ"ל והרשב"א בתשו' ומהר"ן פ"ג דרה"ש, וזה לשון הר"ן ברה"ש שם [ז. ברי"ף] ד"ה והקשו "תירצו התו' דההיא דפרק כיצד צולין מיירי לענין לענות בכל דבר שבקדושה עם הצבור דלרב מפסקת ואין עונה עמהם משום דכל דבר שבקדושה אין פחות מעשרה והרי הוא כעומד מבחוץ ולריב"ל אין מחיצה מפסקת והרי הוא כעומד בתוך עשרה שבפנים ועונה עמהם וקי"ל כריב"ל" ע"כ, ומבואר דאין זה רק לענין עניית קדיש וקדושה אלא הואיל ואין מחיצה מפסקת הרי זה כאילו הוא עומד עמהם בתוך העשרה, רק שלהביא השכינה בעי' עשרה יחד. וכן מבואר ברשב"א וריטב"א עירובין צב: "ורבי יהושע בן לוי סבר דרשאי לענות וישנו בכלל הצבור לענין לשבח ולברך את השם ולענות בכל דבר שבקדושה וכן להיות נכלל בברכת כהנים שאין מחיצה של ברזל מפסקת", וכ"ה גם בלשון המאירי שם דאף יוצאין השאינן בקיאין בתפלת הש"ץ אף שאינו מוציא אלא בעשרה", וכ"ה במאירי פסחים פה: שיוצא בה שם יד"ח חובת תפלת ציבור שכל שקולו נשמע יוצא בה ידי חובתו", ולהדיא דהוא נחשב בכלל הציבור לשבח ולברך את השם וגם לענות כל דבר שבקדושה ולצאת יד"ח תפלת הציבור, והיינו דזה נחשב תפלה בציבור להצטרף עמהן, והיינו כשהוא שומע מהן ויוצא מהש"ץ, וכל שכן כשהוא גם רואה אותם לצאת יד"ח תפלה בצבור [אבל בלא ראייה נראה דלא מצטרף שהרי בלחש אין שמיעה שתצרף], והן דברי הצל"ח בברכות דזה נחשב כמתפלל בתוך ביהכנ"ס והמחזיק ברכה הנ"ל דהוי כמתפלל בציבור. ומשמע מהחיד"א דכל ששומע מהני וחשיב תפלה בציבור, ואמנם זה כשיוצא מהש"צ, אבל בתפלת לחש בעינן צירוף מסויים לכל הפחות שרואה אותם.

כהן במרפסת ורואה ציבור עשרה במקום א'

וצ"ע בברכת כהנים כהאי גוונא כשיש שם עשרה והש"ץ במרפסת ורואה אותם, ונראה דזה חשיב ציבור ויכול לישא כפים. ואף דהוא כש"ץ וש"ץ בלחוד לא מהני, מ"מ כיון שיש שם עשרה נחשב שגם אצלו יש עשרה, וכ"מ בהמשך דברי הריטב"א דש"ץ בגדולה דלא מהני היינו כשאין עשרה בקטנה רק בצירוף, אבל כשיש שם עשרה מהני דמחיצה של ברזל אינה מפסקת בזה כפשוטו ונחשב שיש שם עשרה.

צירוף בחדר מדרגות

לכאו' הוא רשות מחלוקת ויש לדון בו כנ"ל, אך מצינו חידוש גדול בזה ברמב"ן פסחים פה: אע"ג דהוא גדול המחמירים בזה גם לגבי זימון דלא מהני רואין זא"ז, והכל תלוי רק בדיורין כמו בעירובין, וחידש שם דכל זה בב' חצירות אבל בית וחצר לעולם דיורי הבית בחצר והחצר טפילה לבית ומהני כשרוב ציבור בבית ע"ש, ולפי"ז בחדר מדרגות דהוא החצר המשותפת של הבית אזי בודאי שייך בו דיורי הבית בחצר, [ומה דצריך בשבת עירובי חצירות אינו נוגע

לצירוף דבר שבקדושה וכש״כ אם עירבו], וכן במאירי פסחים פה: שלמד ברמב״ן דיורי בית בחצר לעולם [מיהו ברמב״ן בתחילה הצריך רואין זא״ז אך אח״כ שהעמידה בב׳ חצירות דהן רשות א׳ ממש לא הצריך רואין], ולפי״ז יועיל לכ״ע כשרוב בבית או כשהש״ץ על הפתח בחדר מדרגות ומקצתן רואין זא״ז.

צירוף לקדיש וקדושה וברכו

ולכן לענין קדיש וקדושה דהוא דבר הנאמר בעשרה ואין כאן חשש ברכה לבטלה שפיר סומכין בשעת הדחק על הדעות דזה חשיב ציבור וצריכין אנו להקל בעת כזאת, ומה שנוגע לקדושה וקדיש אף שאין אומרים בפחות מעשרה מ״מ אין בזה איסור לא תשא ובזה כל שסומכים על הפו׳ דהוי עשרה, שפיר דמי לאומרו וזה גופא המנהג. וכן לענין ברכו כ׳ בתשו׳ האלף לך שלמה סי׳ ס״ח דאין בזה חשש ברכה לבטלה דהוא שבח, ולכן מקילין טובא בזה לאומרו אחר התפלה.

צירוף לחזרת הש״ץ בתנאי של נדבה

וכן לענין חזרת הש״ץ אף דיש כאן ברכות, יש תקנה להש״ץ להתנות בלבו שיהיה על תנאי של נדבה, וכמבואר במ״ב סי׳ קכ״ד סקי״ט שחשש בחזרה אפי׳ כשאין תשעה עונים והצריך לש״ץ להתנות שאם לא יועיל כחובה שיהא בתורת נדבה.

חזרת הש״ץ בשבת יו״ט ומוסף שאין נדבה

ואמנם בשבת ויום טוב קיי״ל בסי׳ ק״ז דאין נדבה, וכן בתפלת מוסף, ולכן בזה ראוי לנהוג כמ״ש באגרות משה ח״ב סי׳ י״ח לגבי הסומכים על צירוף קטן דהש״ץ המחזיר התפלה לא יתפלל בלחש עם הציבור והוא יעשה החזרה בלבד עם הקדושה, [שכן מבואר בשע״ת להגאונים סי׳ ק״כ שיוצא בזה בתפלה שבקול רם את הלחש ובשעת הדחק מותר לנהוג כן, וכ״ה בחזו״א סי׳ י״ט סק״ז] ובזה שפיר דמי לכ״ע. ובשחרית יעמוד קודם שירה חדשה או צור ישראל שלא להפסיק בין גאולה לתפלה [וטוב שיחזור בינתיים ויאמר עזרת שוב שלא לשהות הרבה].

תחנון

קיי״ל בסי׳ קלא ס״ב דבמקום שאין ס״ת אומרים תחנון בלא כיסוי פנים, ומ״מ אם מאותו מקום שנופלין רואין מחלונות הארון שיש בו ס״ת הוי כמקום א׳ ונופלין בו, כן במ״ב שם סקי״ג וביתר ביאור בתשו׳ דבר משה סי׳ כ״ג.

ברכת מעין ז׳

לענין ברכת מעין שבע פשוט שאין לאומרו דלא תיקנוהו אלא במקום קבוע לתפלה עם ארון קודש כמ״ש הריב״ש בסי׳ מ׳, ואף כשאמרו בירידים היה מקום קבוע לתפלה בירידים, ובעי׳ ס״ת וכמ״ש הכנה״ג וא״ר ופמ״ג סי׳ רס״ח ולא במקום עראי ולא במקום שכל מהותו עראי ע״י צירוף של יחידים, ואין מקום להדר בזה גם להמקובלים שאמרו בכל עשרה, כיון דכל הצירוף כאן הוא של מנהג שעת הדחק, ופשיטא שע״ז לא נהגו.

ועוד טעם נראה בזה דכל התקנה להוציא את המאחרים לביהכנ״ס בשדות שימתינו להן כדאיתא בשבת כד: וברש״י שם ש״לא היו בתי כנסיות שלהן בישוב, ולילי שבת באין בבית הכנסת, וחשו שיש שאין ממהרין לבא ושוהין לאחר תפלה, לכך האריכו תפלת הצבור״ ע״כ. אבל כשכל המהות של התפלה של אנשים שאין יוצאין מביתם וגם באופן

כזה הוי צירוף בלבד פשיטא שלא תיקנו כלל מעין שבע. ועי' בב"י סי' רס"ח בשם מהר"י אבוהב דבבית חתנים ובית האבל דליכא טעמא דמאחרין לבא אין אומרים ברכה זו ונפסק בש"ע שם ס"י. ובמ"ב שם דהאומרים שם הוי ספק ברכה לבטלה, וק"ו בניד"ד דכלל לא שייך תקנה זו דהוא חשש גדול של ברכה לבטלה.

ברכה מעין ז' בחצר ביהכנ"ס

אם הציבור מתפלל בחצר בית הכנסת ורואין משם את בית הכנסת אומרים ברכת מעין ז' דהוי כמקום א' - כ"כ בתשו' דבר משה סי' כ"ג.

ברכת כהנים

נראה דאין לאומרו דהוא בחשש ברכה לבטלה להאוסרים דאין כאן עשרה אא"כ יש שם עשרה במקום א', והמנהג שהעידו עליו הפו' לא היה על ברכת כהנים, ועוד דבחוץ לארץ באשכנז כלל לא היה נשיאת כפים, ולא העידו רק על הדברים המחוייבים לציבור. ומיהו אם הציבור רוצה להתברך בשעה שרוצין שמירה בשעת המגיפה יעשו העצה שכ' בכת"ס או"ח ס"ס יב' שיברך הכהן הברכה בלא שו"מ והשם ומלכות יהרהר בלבו דאין בזה חשש ברכה לבטלה.

וש"ר דבאמת ראוי לנהוג כן אף לכתחילה דלדעת הרבה פו' ברכת אקב"ו בקדושתו של אהרן אינה חיוב גמור מדינא, וכמבואר בביאור הגר"א סי' קכח סעיף, והוכיח כן מסוגיא דסוטה לט. במה הארכת ימים "מימי לא נשאתי כפי בלא ברכה" והביאו בהערות לרבינו הגרי"ש אלישב זצ"ל שם, וכבר עמד בזה הקרן אורה סוטה שם וכ' "משמע קצת מזה דמצוה זו לא דמיא לכל המצות לענין ברכה לפניה משום דמצוה זו עצמה ברכה היא", וכן מבואר בטורי אבן מגילה כז: דהרבה מצוות מצינו שאין טעונין ברכה, וכן המהרש"א בחי' אגדות שם. ושפיר בכהאי גונא יש לסמוך על עצת הכתב סופר הנ"ל וכלשונו שם "יאמר הברכה בפה בלא שם ומלכות, ושם ומלכות יכוין ויהרהר בלבו, וכל דאפשר למיעבד יעשה עכ"פ וגם לא יהי' כמתמיה, ולא ירגישו בו בני אדם ויסיר מעצמו עקשות פה, ויעשה על צד הטוב והיפה".

קריאת התורה

באנו כאן לספק ברכות גדול של ריבוי העולים, וגם אסור לקרוא בלא ברכה לרוב הפו' חיוב ברכת התורה בעשרה הוא מן התורה אבל ספק גדול אם יש כאן ציבור. ולכן יש לראות ככל האפשר שיהיו עשרה גדולים במקום הקריאה עצמה לכל הפחות על שעת הקריאה ואם אי אפשר רק ע"י צירוף נראה דבאמת מעיקר התקנה היה רק הראשון מברך ברכה ראשונה והעולה האחרון היה מברך ברכה אחרונה, וחילוק העולים היה ע"י שכל א' קורא ג' פס' כדאיתא במתני' מגילה כב. דרק הפותח ראשון והחותם אחרון מברכין, הראשון לפניה והאחרון לאחריה, ומבואר בגמ' שם כא: דלאחר מכן גזרו שכל א' יברך לפניה ולאחריה "והאידנא דכולהו מברכי לפניה ולאחריה - היינו טעמא דתקינו רבנן גזירה משום הנכנסין ומשום היוצאין", ומבואר בגמ' שם כב. [בסופו] דגזירה זו אינה קבועה ובאתריה דרב דמיעל עיילי ומיפק לא נפקי, היו נכנסין ולא יוצאין ברכו רק לפניה ולא לאחריה, וא"כ כשהנידון על צירוף מרפסות שכל מהותם צירוף של יחידים פשיטא

דמעיקרא לא שייך בזה גזירת נכנסין ויוצאין שכל הנכנס ויוצא הוא במקום שאין ציבור, [והשומעים ברחוב ודאי לא שייך לגביהם רק לנכנסים למקום שיש עשרה ורואים שאין מברכין] ונראה דבאופן זה יש לקיים רק עיקר הדין דא׳ מברך לפניה והאחרון לאחריו.

והנה שנינו בתוספתא במגילה פ״ג ה״ו דעשרה שאין להם מי שיודע לקרוא יעלה מי שיודע לקרוא ז׳ פעמים ויעשה היכר העליות על ידי שירד וישב בין עליה לעליה, וביארו התו׳ בגיטין נט: הרא״ש והר״ן בפ״ב דמגילה דזהו בזמנם שרק הראשון והאחרון היה מברך ולכן היכר העליות ע״י שיושב בינתים אבל בזמננו שכל א׳ מברך, בזה גופא שמברך ניכר העליה הנפרדת, וכ״פ בטוש״ע סי׳ קמג דבאופן זה יעלה הבעל קורא ויברך ז׳ פעמים. ואמנם הרי״ף פ״ב דמגילה והרמב״ם פי״ב מתפלה הי״ז הביאו תוספתא זו להלכה גם בזמן הזה, אשר נראה בעליל מדבריהם דכשהבעל קורא עצמו עולה ז׳ פעמים לא שייך גזירת נכנסין ויוצאין ואינו מברך בכל פעם, [וכ״כ ברבינו מנוח שם הי״ט בדעתו] ושו״ר שכבר עמד בזה בבנין שלמה סי׳ כ׳ והוכיח כן אף בדעת הגאונים עד שתמה על הש״ע סי׳ קמג שלא הביא שי׳ הרי״ף והרמב״ם לדינא, ועכ״פ בנידוננו דכל הבנין בנוי על צירוף של יחידים מרשויות נפרדות דנראה דכ״ע מודו דלא שייך גזירת נכנסין ויוצאין, וגם מנהג זה לא שמענו מעולם דהבעל קורא עצמו מברך ז׳ פעמים והוא נראה תמוה לכל הרואה, בכהאי גוונא דהטוש״ע לא דיבר בודאי אית לן למינקט כשיטתם שלא יברך הבעל קורא רק בתחילה ובסוף ולא באמצע, ואין כאן מילתא דתמיהא כלל כי אדרבה לברך ז״פ הוא מילתא דתמיהא. והיכר העליות מפורש בתוספתא וברמב״ם ע״י שיורד ויושב ושוב עומד וקורא.

והנה ברכה ראשונה הוא ספק דאורייתא אם הוי ציבור, דלהרבה פו׳ חיוב ברכת התורה דאורייתא בציבור, ומדינא היה אפשר לברך אותה ככל ספק בירך ברכת המזון דחוזר ומברך, וגם ברכה שלאחריה יוכל לברך כיון דנזקק מספק לברך לפניה מברך גם לאחריה כדין ספק קרא ק״ש, אבל יש תקנה שלא להכנס לספק שהעולה הא׳ לא יברך בבוקר ברכת אשר בחר בנו ורק לעסוק והערב נא, [וברמב״ם פ״ז מתפלה מבואר דחובה בכל יום לברך ג׳ ברכות אלו] ויכוין שלא לצאת בברכת אהבה רבה ואח״כ יוכל לברך ברכה לפניה, וכדעת הפמ״ג המובא בביאור הלכה סי׳ מ״ז ס״ז ד״ה פוטרת והביא שכ״ה גם ברבינו יונה, אבל לברכה שלאחריה אינו מועיל, [ומ״מ אין איסור להוציא ס״ת מחמת כן רק לקרוא בלא ברכה שלפניה אסור]. אבל למה שנתבאר יש תקנה פשוטה בשבת דמדינא קטן עולה למנין שבעה [והמנהג שהזכירו הפו׳ בסי׳ רפ״ב דאין קטן עולה לשבעה לא שייך בשעת הדחק דידן דמוקמי׳ על עיקר הדין ובפרט שהוא מנהג מאוחר ובגמ׳ וטוש״ע רפ״ב ס״ג מפורש שם להיתר] והקטן יכול לעלות לשביעי, והוא יברך ברכה ראשו׳ ואחרונה כעיקר התקנה. ועכ״פ היכר העליות נעשה ע״י שיושב בינתים וכנ״ל.

מפטיר והפטרה

וכן לענין מפטיר יעלה קטן למפטיר ולברכות הפטרה וכנ״ל, ובקטן אין שייך בזה

חשש ברכה לבטלה דמותר לחנכו, וכל שכן כשיש לו על מי לסמוך.

שבת במנחה

ג' עולים ואין קטן מצטרף, אבל יכולים לקרוא אחר שינת הצהרים וכבר כ' המ"ב סי' מ"ו דהמברך לא הפסיד, ומברכים הג' עולים עכ"פ ברכה ראשונה. ולענין ברכה אחרונה של האחרון ראה בסמוך.

קריה"ת ב' וה' בשחרית

ימתינו העולים או עכ"פ הראשון בברכת אשר בחר בנו עד הקריאה וכנ"ל. ועיקר החיוב דאורייתא הוא בברכה ראשונה, ובזה אין איסור להוציא ס"ת בלא ברכה, ואמנם י"ל דכיון דחיוב הברכה מן התורה והוי ספק דאורייתא אזי יברך גם הברכה שלאחריה כדין ספק קרא ק"ש דקורא אותה בברכותיה, [אך כל זה אם הוי באמת ספק השקול וצ"ע].

קריאת התורה מתוך חומש

במקום שאין להם ספר תורה, או שאין רוצים להכנס לשאלות הנ"ל יש לקרוא בתורה מתוך חומש ויפטירו כן וכ"ז בלא ברכה וכמבואר בשכנה"ג סי' קמ"ג, דבשעת הדבר שהיו בורחים לכפרים ולא היה להם ס"ת נהגו כן, ונפסק לדינא בא"ר שם סק"ד ובכה"ח שם או' י"א.

ברכת ההלל בליל פסח

לנוהגים לאומרו עם ברכה כ' הברכי יוסף סי' תפ"ז בשם הרמ"ע מפאנו שיש לאמרו בברכה אפי' ביחיד, וכן נהג רבינו הצל"ח גם במקומו שבביהכנ"ס לא אמרו הלל כלל כרמ"א וכמ"ש בתשובה מאהבה, ולכן פשוט דיכולים לברך על ההלל, וטוב שא' יברך ויוצא את כולם.

מוריד הטל ביו"ט א' של פסח

היחידים יש להם להמתין עד שגמרו רוב ציבור התפילה, וגם מתפללי הצירוף מצטרפין לרוב.

וזה סדר המעלות לתפלה ע"י צירוף

עשרה ברשות א' בחצר אחת - לכ"ע מצטרף לכל ענין.

תפלה בצבור - הרואה מחלון ביתו י' שמתפללין יחד חשיב תפלה בצבור כמבואר בשע"ת סקי"ד בשם המחזיק ברכה ובמ"ב סקנ"ב דצירוף לתפלה בציבור קיל יותר, ובצל"ח ברכות ח. ובבה"ל סי"ט ד"ה ש"ץ. ונתבאר לעיל שכן מבואר בראשו' דכל שיש שם עשרה שוב אמרי' בזה דאין מחיצה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים ושחשוב כאילו הוא נמצא עמהם בתוך העשרה.

ב' רשויות וש"ץ עומד על הפתח - לכ"ע הש"ץ מצרפן כמבואר בטור סי' נ"ה בשם הרא"ש והרשב"ש סי' ל"ז ובש"ע סי' נ"ה סט"ו ומ"ב סקנ"ד.

צירוף ע"י הש"ץ - ב' חצירות או רשויות ואין רואין זה את זה והש"ץ רואה את כולן ואינו עומד תוך הפתח בזה לכ"ע דמי לשמש ומצרפן, ודוקא לאומרים דדומה לזימון, אבל לסוברים דאין לדמות לזימון אף זה אינו מועיל, ומ"מ זה הרבה יותר מהודר מכל א' ברשות א' ורואין מקצן זא"ז.

צירוף לציבור בראיית פנים - חבורה גדולה והיחיד או כמה יחידים מראים להם פניהם נגררים אחריהם לדינא אף בלא דמיון לזימון, ומ"מ אף בזה רבים חולקים דלא

מהני אא״כ הכניס ראשו [וי״א אף רובו] לחלון.

צירוף ב׳ חבורות הרואין זא״ז - ב׳ חבורות מקצתן רואין זה את זה נקטי׳ דמצטרפין בשעת הדחק לדבר שבקדושה כמו בזימון, וכן כשיש ש״ץ שיכול לראות את שתיהן מצרף אותם, וי״א דאף שאין רואה אותם אם הוא מוציא אותם ועומד על המפתן [ואפשר דכל שביל בין ב׳ בתים שניכר שמשמש לשניהם מועיל בזה] דינו כשמש ומצרף אותם וכן עיקר, ולענין דבר שבקדושה קדיש קדושה וברכו בשעת הדחק יש לסמוך על זה, ולענין תפלה וחזרת הש״ץ וברכת כהנים וקריאת התורה יש עצה כמשנ״ת לעיל.

צירוף המרפסות ביחידים - יחידים הרואין זה את זה ע״י צירוף ואין עשרה שרואין זה את זה, זהו הדרגה הקלושה ובשעת הדחק כמו לעת כזאת יש לסמוך ע״ז לענין דבר שבקדושה קדיש קדיש וברכו, ולענין תפלה וחזרת הש״ץ וברכת כהנים וקריאת התורה יש עצה כמשנ״ת לעיל.

ברשות הרבים מפסיק ביניהם - בסי׳ קצ״ה מבואר בשם יש מי שאומר דברשות הרבים מפסיק ביניהם אינו מצטרף בכל ענין. ובמ״ב שם דאף שביל קבוע ליחיד מפסיק. והש״ע בדעה א׳ סתם בזה דמצטרפין, והנה זו דעת רבינו יונה, [והארח״ח וכלבו שכ׳ ד״לכאו״ אינו מצטרף], ובשאר כל הראשו׳ דהזכירו שם צירוף ב׳ בתים לא נתנו תנאי בזה כלל ואמרו שכלל היה המנהג שלהן בבית חתנים שהיו מצרפין ב׳ בתים ורק רבינו יונה כ׳ דנראה לו דאין מצטרפין, אבל התו׳ ברכות נ. ד״ה שמש והרא״ש שם שכ׳ ע״פ הירו׳ דבשני בתים מצטרפין ושכן פירשו הבה״ג והר״ח, הנימו״י המאירי והרשב״ץ, וכן הרשב״א בתשו׳ סי׳ צ״ו שב׳ בתים מצטרפין לא הזכירו כלל תנאי זה. ולכן כ׳ הש״ע ד״ז רק בשם יש מי שאומר. וכבר כ׳ הפו׳ שם דלברכת חתנים אף בכה״ג מועיל וכמ״ש בבה״ל שם.

ובאמת דסברא גדולה היא לומר דאף רבינו יונה לא אמרה אלא לענין קביעות זימון, דמבואר בירו׳ דבעי׳ שיקבעו מראש על דעת כן, והביאור דבעי׳ שיהא ע״ז שם סעודה אחת, ולכן ע״י שמש חשיב כסעודה א׳ במקום אחד וכן ברואין זא״ז בב׳ בתים נחשב למקום א׳ וע״ז כ׳ רבינו יונה דאם רה״ר מפסיק לא מהני לעשותן ״לקביעות אחת״, אבל זהו רק בזימון משא״כ בתפלה לא בעי׳ קביעות אחת וסעודה אחת רק רשות אחת וכל דרואין זה את זה חשיב שהוא נמצא במקומם.

והנה הבאר היטב סי׳ קצ״ה הביא מהלכות קטנות ח״ב סי׳ קמ״ח שהק׳ על רבינו יונה ממכות ו: דמבואר דב׳ רואין מחלון זה וב׳ מחלון זה ורואין זא״ז מצטרפין לעדות אחת, ומשמע אע״פ דרה״ר מפסיק ביניהן, וכ״כ הבאר היטב דהיד אהרון כ׳ שיש לדחות הראיה ולא ביאר. ולהנ״ל א״ש היטב דלא אמר רבינו יונה אלא בזימון דבעי׳ קביעות סעודה ולא בשאר צירופים. וכש״כ לדבר שבקדושה דהצירוף קיל טפי [דלהרבה פו׳ והגר״א צירוף בזימון רק לי׳ ולא לג׳].

ושו״ר שאהבה נפשי בעמודי ירושלים על הירו׳ פ״ח דברכות ה״ה דביאר כן ברבינו

יונה וישב בזה קו' ההלק"ט. וכן מצאתי להדיא במחזיק ברכה נ"ה סקי"א במעשה דגזירת המלכות שלא יצאו מבתיהם בדומה לניד"ד שכ' להדיא דאף שהיה מעבר לרבים ביניהם מצטרף ברואין זא"ז בשעת הדחק שלא לבטל מהם קדיש וקדושה ודבר שבקדושה.

והנה הפמ"ג בסי' נ"ה כ' במ"ז דאם היה רה"ר מפסיק ביניהן אינו מצטרף, אך המ"ב לא הביאו ולמשנ"ת א"ש דהוא רק דין בזימון וגם ש"ר משמע דפליגי בזה. ואמנם גם להפמ"ג כשהרשויות נמצאים למעלה מי' טפחים ורק אויר מקום פטור מפסיק ביניהם י"ל דמצטרף ושמעתי כן בשם מו"ר הגאון הגדול הגר"מ שטרנבוך שליט"א, וסברא זו נכונה מאד לגבי תפילה דשם רק הראיה מצרפת, אבל בזימון נראה מסתימת הפו' שדנו לגבי ב' בתים ולא חילקו אם למעלה מי' נראה דגם זה לא יועיל הואיל ובעינן קביעות סעודה א' וצריך שיהא ראוי לילך לשם ולקבוע עמהם ולזה רה"ר מפסיק ביניהם, ולכן סתמו שם הפו' דלא מהני משא"כ לענין תפילה. ועכ"פ מפורש כן במחזיק ברכה וכנ"ל.

ולכן נראה דבשעת הדחק כזו גם כשרה"ר מפסיק יש על מי לסמוך לענין צירוף לקדיש וקדושה וברכו, וכל הנ"ל שאין בהן חשש ברכה לבטלה רק דין אמירה בעשרה דיש על מי לסמוך בשעת הדחק, אבל לא במקום חשש ברכה לבטלה וכמו שנתבאר הכל במקומו בפרוטרוט.

דברי חיזוק

והנה כמה זכויות לעת כזאת יש בזה שעם ישראל מוסר נפשו כמה שיכול לקיים מצות תפלה בציבור ועניית קדיש קדושה וברכו, וע"ז נא' בפרע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ד', ואיתא בילקוט שמעוני שופטים רמז מ"ו "בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם, א"ר יהושע בן לוי כל העונה אמן יהא שמיה רבא בכל כוחו קורעין לו גזר דינו, בפרוע פרעות מה טעם בפרוע פרעות משום דברכו ה', אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן אפילו יש בו שמץ ע"ז מוחלים לו, כתיב הכא בפרוע פרעות וכתיב התם כי פרוע הוא", ובתנא דבי אליהו פרשה י"א "בני אדם שהן משכימין ומעריבין לבית הכנסת ולבית המדרש ועונין אמן, ומברכין את הקדוש ברוך הוא באמן, שנאמר בפרוע פרעות בישראל במתנדבים בעם ומברכים את הקדוש ברוך הוא בכל יום תמיד, עליהן הוא אומר פדה בשלום נפשי" ע"כ.

ובאמת שחובה עלינו להתבונן על מה עשה ד' לנו ככה שנסגרו עלינו בתי כנסיות ובתי מדרשות, בתחילה נגזר עלינו להתפלל בחצירות וברחובות וכעת מתפללין בצירוף מרפסות וחצירות, ויש שאמרו שהקב"ה מראה לנו שאינו רוצה בתפלותינו כההיא דספ"ב דסוכה ששפך לו רבו קיתון על פניו, ואמרתי שחלילה מלומר כן, ובפרט לעת כזאת שקלש כח הטומאה מאד, ואין רואים חילול שבת בפרהסיא ונתקיים ינוחו בו "כל"

ישראל מקדשי שמך, ואין בילויים ותענוגות ולא קירבה לעריות ומרחיקין מהן ד׳ אמות.

אך היה נראה דהקב״ה אומר לנו שאנו מתפללים כל א׳ בבית הכנסת ובחצר קדשו שלו וכל קהילה לעצמה ונעשים אגודות אגודות ועדרים עדרים, כחסידה שרואה רק פני חברותיה ומ״מ היא טמאה לפי שאין רואה חברות אחרות, והקב״ה אומר לנו חביב עלי תפלתכם יותר ברחוב בלא מחיצות ביניכם שכולכם מאוגדים, מאשר התפלות בבית הכנסת עם מחיצות ביניכם ואין מכירין זה בזה ולא זה את זה, וכעת נוסף הגזירה שלא להתפלל אף בחצירות רק במרפסות וחצרות שכל השכנים מתאחדים ומצרפין א׳ לשני מכל האגודות והעדות בלא חילוק לאיזה עדה הוא שייך ולאיזה מחנה הוא שייך, ומכירין זא״ז שכנים שמעולם לא הכירו ולא רצו להכיר א׳ בשני, כעת כולן מצטרפין אחד לשני **ומקדישים להקב״ה יחד** זה חביב להקב״ה יותר מכל התפלות המכונסות במחיצות בכל א׳ בשלו, וכל אלו הם מסימני הגאולה, שהאחדות היא התנאי הראשון לגאולה כמו שהיה לקבלת התורה כאיש אחד בלב אחד וגם שם כולם יחד קיבלו התורה תחת הר סיני בלא מחיצות, וגם בעת הגאולה שיתקיים בנו ״ויהי בישורון מלך יחד שבטי ישראל״ איתא בזוה״ק שזהו התנאי לגאולה כמ״ש החרדים בפרק ז׳ שלכן אנו אומרים בברכת החדש ״הוא יגאל אותנו בקרוב ויקבץ וכו׳ מד׳ כנפות הארץ **חברים כל ישראל** מארבע כנפות הארץ״.

תיקון המעשים ושמירת הגוף והנפש –

ובימים אלו אשר נתקיים בנו ״לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך בעדך״, חובת ההתבודדות ישב בדד וידום כי נטל עליו, חובה עלינו להתבונן בדרכינו לתיקון ושיפור דרכינו וכמו שראינו שאפשר לקיים חתונות צנועות ושמחות בחיק המשפחה בשמחה אמיתית, אחר דהחתונות אצלנו בעו״ה עברו כל גבול מלבד ההוצאות הגדולות שהיו לנטל גדול לכל ציבור בני התורה, וכן כל א׳ עושה סדר בביתו ונסגרו המלונות ואין מושג של עשיית הפסח בחו״ל ובמקומות נופש אלא כאשר היה לעולמים כל א׳ עושה ליל הסדר וחג החירות בביתו שזהו השמחה והחירות האמיתי, וההשקעה של כל א׳ בבניו וילדיו ללמדם ולשמחם ולחנכם כראוי, והילדים מתחנכים ומתחזקים בכיבוד אב ואם ועוזרים בבית לכל ההכנות לפסח כראוי, ונתינת מסכות על הפה למנוע אותנו מכל דיבורים אסורים, המורה לנו לשמור לשונינו מכל משמר, ומלבושי החג צנועים הראויים לכל כבודה בת מלך פנימה ולא לנקר את העינים ברחוב במלבושים שאינם ראויים, ולהרבות בטהרה רחיצה ונקיות, וכמובן לשמור מכל משמר באזהרת ונשמרתם לנפשותיכם בשמירת הגוף והנפש ולייקר את החיים האמיתים והנצחיים, **ועיקר הכל הוא לעסוק בתורה הקדושה לשמה ובגמילות חסדים ולהרבות בחסד בגוף ובממון עם כל א׳ וא׳ מישראל ללא שום מחיצות**, ואמרו חז״ל מה יעשה אדם וינצל מחבלי משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים וכאשר נשפר ונתקן כל דרכינו נזכה עם כל אחב״י לגאולה השלימה ולחזות בבנין ציון וירושלים במהרה.

השי״ת יזכנו בימי הטהרה הגדולים הללו ויסיר מעלינו כל נגף ומשחית כמו שהיה בליל יציאת מצרים, ויהיה ליל שמורים לד׳ לדורותם ולראות בגילוי שכינתו על כל עם ישראל במהרה בימינו אמן.

הגאון רבי משה בראנדסדארפער שליט"א
גאב"ד היכל הוראה, ירושלים

קיבל על עצמו לעשות חלאקה בל"ג בעומר בציון הרשב"י

לכבוד הר"ר ..... ברוקלין נ.י.

ע"ד שאלתך באחד שקיבל על עצמו שאם יזכה ויוולד לו בן זכר, אזי בהגיע הילד לגיל שלוש שנים יערוך לו חלאקה בל"ג בעומר באתרא קדישא מירון לכבודו של התנא האלוקי רשב"י. (עיין בטעמי המנהגים בעניני הילולא דרשב"י אותי י"א).

וכעת הגיע הילד לגיל שלוש, ודא עקא שהשנה בעקבות התפשטות מחלת הקורונ"ה המדבקת נסגר ציון הרשב"י על ידי הרשויות ביום ל"ג בעומר, ונאנס ואינו יכול לקיים את נדרו. ושאלתו בפיו האם להמתין לשעת הכושר ויעלה אז לערוך את התגלחת אצל התנא רשב"י, או שמא עדיף לערוך את התגלחת ביום ל"ג בעומר שהיא יומא דהילולא דרשב"י – בכל מקום שהוא, ולאו דווקא באתרא קדישא מירון, עכת"ד.

ובאמת שאלה זו היא שאלה הנוגעת לרבים בהאי שתא. ואם בענין נדרים החמור עסקינן - כש"כ כשהדברים אמורים בנדר שנדר האדם בעת צרה שאין לו התרה.

והנה, מבואר בפוסקים שמי שאינו יכול לקיים את נדרו מחמת אונס פטור לגמרי. (עיין בט"ז יו"ד ר"ג סק"ה). ולכאורה היה יכול לקיים את החלאקה מתי שירצה.

אמנם נראה לענ"ד, דשאני נידון דידן דיש ב' חלקים הכלולים בנדרו, הא' לערוך את התגלחת באתרא קדישא מירון, והב' לעשותו ביום ל"ג בעומר. והנה, בהגיע יום ל"ג בעומר ואינו יכול לעלות לעיר מירון הרי נפטר מחלקו הראשון של הנדר מחמת אונסו. אך עדיין לא נפטר מלקיים את החלק השני של הנדר והוא לעשות התגלחת ביום ל"ג בעומר ביומא דהילולא דרשב"י כי חלק זה עדיין יכול לקיים בכל מקום שהוא.

ובמיוחד שמצאנו בשער הכוונות להרח"ו שגילה לן האר"י הק' שראה את רשב"י ביום ל"ג בעומר עומד בהקיץ על קברו, ושח לו שיום זה הוא יום שמחתו ורצונו שירבו ביום זה בשמחה כדי לשמוח בשמחתו.

ופשוט שהענין לשמוח בשמחתו אמור על עיצומו של יום זה ולאו דווקא בציון הרשב"י, כמובא כ"ז בספרי הקבלה והפוסקים, חיי אדם כלל קל"א י"א, ועיין עוד כף החיים סימן תצ"ג ס"ק כ"ו-כ"ז, שכתב וז"ל: ירבה שמחה ביום ל"ג בעומר כי הוא יומא דהילולא דרשב"י ונודע שרצונו הוא שימחו ביום זה. עכ"ל.

הרי מפורש יוצא שהרשב"י מקפיד שישמחו בשמחתו בכל מקום שהוא. על כן יש לו לקיים את נדרו שנדר לרשב"י ולערוך את החלאקה ביום שמחתו בכל מקום שהוא ולאו דווקא באתרא קדישא מירון שאין בידו לקיים עכשיו.

(ועיין עוד מש״כ מהר״ם פאדווה סימן ע״ב שאין אומרים נדר שהותר מקצתו הותר כולו כי אם באופן שהותר על ידי חכם ונעקר הנדר מעיקרו, לא כן כשנאנס מלקיים את הנדר, לא נעקר הנדר מעיקרו והחלק שעדיין בידו לקיימו יש עליו חיוב לקיימו).

על כן פשוט שצריך לקיים עכ״פ את חלקו השני של הנדר, ויעשה את החלאקה ביום שמחתו של רשב״י. ולא תימא שידחהו לזמן אחר שיתאפשר לו לקיים את חלקו הראשון של הנדר ולעלות לציון, כי על חלק זה כבר נפטר מחמת אונסו. וכשיעשה כך, שפיר יצא ידי חובת נדרו כלפי רשב״י, וזכות השמחה ששמח ביומא דהילולא של רשב״י יעמוד על לו ולזרעו.

ועל כגון דא יליצו דברי חז״ל (פסחים נא:) שאמרו כדי הוא רבי שמעון בן יוחי לסמוך עליו בין בפניו ובין שלא בפניו.

הכו״ח

משה בראנדסדארפער

נ.ב. פשוט דכל זה אמור רק באופן שאמר בפיו או היה עכ״פ מחשבת לבו שיעשה את החלאקה ביום ל״ג בעומר. אבל אם לא אמר וגם לא היה במחשבת לבו על יום ל״ג בעומר דייקא, בכה״ג יעשה שאלת חכם.

הגאון הגדול רבי ירמיה מנחם כהן שליט"א
אב בית דין פארים
מחבר ספרי והרים הכהן

כפפות בעידן הקורונה

ב"ה פה עיה"ק ירושלים ד' אייר תש"פ לסדר קדושים תהיו

כבוד ידידינו הרב א. יוסף הכהן זורגר הי"ו, מראשי המחנכים בעי"ת אנטווערפן יצ"ו

א.ד.ש.ה.ט.

באתי בזה להשיב מעט על השאלה ששאלת ע"י עמיתך בעבודה במוסד תקותינו, בני הרב יהושע בנימין הכהן הי"ו וזה תוכן השאלה..

בזמנים אלו כשמחלת הקורונה בהמשכה ה' ישמרנו ויחיינו , וכולכם חייבים לנעול על ידיכם בתפקידכם, כפפות מפלסטיק דק כידוע.., וכפפות אלו לא כל כך קל להחליפם להורידם כל פעם מעל הידים, כי הם כמו נדבקות, ונשאלת השאלה מה דינם כשצריך לצאת לשרותים. או עם חניך, האם אפשר לרחוץ הידים מעליהם, ולעשות ברכת אשר יצר, ללא חיוב להורידם. ומה דינם לעניין נטילת ידים לאוכל. וכן למי שיש לו פצעים על הידים וחייב להלבישם.

תשובה בדרך כלל כל שאלה ראוי שתהיה לה תשובה. אבל בשאלה שאינה מפורשת במקורות העניין קצת יותר מסובך ואנסה ע"פ מקורותינו בע"ה לתת תשובה מתאימה לשאלה הראשונה כי השאלה השניה למי שיש לו פצעים על הידים האם מותר לו לאכול עם הכפפות יש בזה אריכות בפוסקים ובאחרונים.רק אינני יודע אם הנד"ד הוא כמו שיש לו פצעים על הידים, כי הוא לובש הכפפות מחמת חומרת המוסד עצמו ויש לחלק כי רטיה על מכה צריך שיהיה עכ"פ מכה. ויש לחלק...

ונפנה ראשונה לדברי חכמינו בגמרא יומא דף כ"ט ע"ב : זה הכלל היה במקדש, כל המיסך את רגליו טעון טבילה וכל המטיל מים טעון קידוש רגלים וידים. . ושואלת הגמרא בשלמא רגליים משום ניצוצות אלא ידים מאי טעמא, אמר רב אבא ז"א מצוה לשפשף. וברש"י : ניצוצות של מי רגליים הניתזין על רגליו שיצא בהן חוץ ונראה ככרות שפכה שאין מי רגליו מקלחין אלא שותתין וכרות שפכה אינו מוליד ויאמרו על בניו שאינו שלו ע"כ.ובתוספות ישנים כתב : אומר רבינו תם כי מכאן יש ללמוד שהנכנס להשתין מים אין צריך ליטול ידיו אם לא שיפשף. ואם שיפשף מיהא נראה דאין צריך לברך על נטילת ידים מידי דהוה וכו' ואפילו אשר יצר לא היה רבינו מאיר רגיל לברך, ורבינו אלחנן רצה לדחות וכו' מיהו נטילה לתפילה לכו"ע לא הצריכו וכו' ושם בגמרא ת"ר הלכה בסעודה אדם יוצא להשתין מים נוטל ידו אחת ונכנס וכו'. וברש"י אותה ששיפשף בה ניצוצות . וברור שאינו מצריך נטילת שתי ידיו.. ..

ובסימן ד׳ דאו״ח סעיף כ׳ב שמדבר בקומו בבקר מהשינה .. אם אין לו מים ינקה בצרור או עפר או בכל מידי דמנקי ויועיל לתפילה אבל לא להעביר רוח רעה שעליהן. והביא השע״ת מהט״ז בסימן ס״ב דמי שניעור באמצע הלילה וצמא לשתות ואינו יכול לקום לרחוץ בלילה יהרהר הברכה . והאליה רבה חולק שם. ובברכ״י בשם מהר״י זיין כתב דיקנח בכותל ויברך. והביא שם מרבי חיים ויטאל ומהר״מ די לוזאנו דהרוח רעה דלילה אינו סר כי אם ע״י נטילה ג׳ פעמים, ומתיר שם בדיעבד ע״י הרהור עי״ש.

באחד מהמקומות הראשונים שמוזכרת הנהגה זו של לבישת כפפות והשאלה לגבי נטילת ידים כמדומני הינו לגבי הגה״ק רבי זלמניא אחיו הקדוש של הגה״ק רבי חיים מוואלוז׳ין הובא בספר תולדות אדם והביאו ג״כ בנימוקי או״ח להגאון ממונקאטש שהגר״ז היה ישן עם כפפות כדי שיוכל מיד בבקר בקומו ללמוד מבלי להפסיד זמן אפילו על נטילת ידים .וראיתי בספר אוצר ההלכה לחבר רבני ישיבת כסא רחמים בראשותו של הגאון רבי מאיר מזוז שליט׳א שהוא אוצר גדול מדברי גדולי הפוסקים, מאד מפקפקים בשמועה זו, היות וזה תלוי בסיבת נטילת הידים בשחרית אחרי השינה, דלשיטת הרא״ש הינה בגלל שמסתמא נגע בידיו במקומות מכוסים בגופו , וזה אמנם יכול להציל ע״י ששוכב בכפפות. אבל לשיטת הרשב״א כפי שהובא בכל הפוסקים ומקורו בזהר שהוא בגלל רוח רעה ששורה על האדם בשינה. ושינה היא אחד משים במיתה, ועל זה מברכים בבקר אלו׳ נשמה שנתת בי וגו׳ כי האדם מפקיד נשמתו אצל הקב״ה ומקבלה חזרה נקיה כמובא במדרש. וא״כ לא שייך להציל טומאה זו ע״י כפפות.וכאריכות הפוסקים למי שהיה ניעור כל הלילה האם מחויב בנט״י

וליישב מנהגו של הקדוש נלענ״ד שודאי לא סמך אך ורק על שיטה זו שכל נטילת ידידם שחרית היא רק שמא נגע במקומות לא נקיים, אלא הוא לא יכל לקום מהשינה שלא יהרהר בדברי תורה מיד, ועל הירהור לבד התיר לעצמו עי״ז שהיה ישן בכפפות, שאין עליו טומאת ידיים ממקומות בלתי נקיים, ועל עניין רוח רעה היה סומך שמותר לו עכ״פ בהרהור.אבל לא בלימוד בפנים בגמרא .וכמו שכתבו הפוסקים שבדיעבד אפשר לצאת בברכה עצמה ע״י הרהור..

היוצא מדברינו, שעיקר הוא ביוצא לשרותים ומטיל מי רגליים, היות ובזמננו שיש רוב מלבושים על האדם גם מלמטה,ואין צריך לשפשף לטעם רש״י לעיל. ומשמע מהגמרא ומכל הפוסקים דעל ידי מי רגליים אין שורה רוח רעה. וכן הוא׳ בדרישה סימן ז׳ החילוק הברור בין יוצא לגדולים שיש שם כטומאה יוצא מגופו, לבין לקטנים שאין שם טומאה כלל כדמשמע מהגמרא יומא לעיל ומהטור ופוסקים.ועיין בשע״ת סימן תקנ״ד ס״ק ח׳ באמצע הדיבור הביא מהושב הכהן דאם רק יצא חוץ להטיל מימיו ביוה״כ ולא שיפשף ולא נגע אינו צריך לדינא כלל ליטול ידיו, וכתב שם שיש להחמיר שלא יטול ידיו ביוה״כ רק יקנח בצרור או כל מידי דמנקי ככותל עי״ש. וכן כתב בפשיטות בספר ערך השולחן להג׳ רבי יצחק טייב שהביאו מהדרישה המובא לעיל.וכן ראיתי בתשובה להמשנה הלכות חט׳ו סימן ד׳ ועוד..

והמסקנה היא בזה לענ"ד, כי אם אתם יוצאים עם ילד שצריך לקטנים לא צריך כלום. ולעניין האם בתי כסאות שלנו יש להם דין טומאה כמו בזמן הקודם, כתבתי ע"כ שיטה להקל בספרי והרים הכהן חלק ג' סימן כ"ו האם אפשר לצאת בשמיעת תקיעת שופר במקומות אלו.. וכן אם אתם עצמכם יוצאים כנ"ל הרי למען לא תשתכח תורת נט"י תרחצו מעל הכפפות בלי להורידם וכך תעשו ברכת אשר יצר בכוונה, בפרט בזמנים אלו כמו שהזכירו בזה כמה גדולים..ורק אם יוצאים ארוך ממש אז לית דין ולית דיין שצריך להוריד הכפפות וליטול ידיו עם ספל שלש פעמים. כי ליטול מהברז יש שאלה שלא באה לידי מסקנה אם נחשוב הברז כשהוא סגור לכלי , ויוכלו ליטול ממנו בשלש פתיחות המים , ויש מחמירים בזה. כי הפוסקים סברו שבזה יש ג"כ עניין של טומאה כלעיל. מהדרישה וזו ג"כ דעת התו"ס ישנים שכתבו שדבר מיאוס הוא מאד.. וכ"ש אם אחד ישן עם כפפות שיצטרך ליטול ידיו לכל דבר שבקדושה שלש פעמים כנהוג. והקב"ה ישלח לנו רפואה שלימה בזמנים אלו יחד עם הגואל בב"א.

ואשאר בזה הפעם ידידכם הדו"ש תמיד באהבה

ירמיה מנחם כהן

הגאון רבי אהרן ליברמן שליט"א
ר"מ 'אור עמרם', ומח"ס 'משנת אהרן'

שו"ת בהל' שבת שנתעוררו בעקבות ה'קורונה'

בס"ד, ניסן תש"פ

בימים אשר נעשו נסים לאבותינו, יעורר ה' חסדו לישועתינו, ונודה לו שיר חדש על גאולתינו ופדות נפשנו, ובתוכם כבוד ידידי הרב הגאון ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס 'גם אני אודך' ו'פרדס יוסף החדש' על המועדים.

אחדשה"ט, גליוני ידיו הגיעוני, ובהם שאלות בהל' שבת הנוגעות למעשה שנתעוררו בימים אלו שהנגיף נתפשט רח"ל בכל העולם כולו, ומפני קוצר הזמן לא אאריך בהרבה משא ומתן, ואנקוט בקצרה.

קניית צרכי שבת באמצע השבוע

שאלה: מבואר במג"א (סי' רנ סק"א) בשם כתבים, ובמשנ"ב (סק"ב), דטוב יותר לקנות צרכי שבת ביום שישי משיקנה ביום חמישי, דמינכר יותר שהוא לכבוד שבת. האם בתקופה זו שאנשים מסתגרים בבית צריכים להקפיד לקנות דוקא בע"ש, או אפשר לקנות כבר באמצע השבוע ביום שממילא יוצא לקניות.

תשובה: לכאורה נראה דהנדון בפוסקים הוא רק לגבי העדיפות אם לעשות את הקניות לשבת ביום ה' או ביום ו', ועל זה אמרינן דכל כמה דמינכר שהוא לכבוד שבת עדיפא. מ"מ מי שרוצה לטרוח לכבוד שבת גם בשאר הימים פשיטא דלא אמרינן שלא יטרח אלא ביום ו', שהרי הוא מוסיף וטורח לכבוד שבת, וכמו שמצינו בגמרא (ביצה טז.) ששמאי כשהיה מוצא בהמה יפה ביום א' היה קונה אותה לכבוד שבת. ואמנם אם קשה לו להספיק את כל הקניות לשבת בע"ש יש להקדים את הקניות ליום ה', וכמו שמצוי בדרך כלל, וכ"כ בחוט שני (הל' שבת ח"א עמ' נז).

ובשו"ת שרגא המאיר (ח"ה סי' סו, ב) צידד, דמה שכתבו הפוסקים דיותר טוב לקנות ביום ו' מביום ה', הוא רק בדברים שיותר טוב מחודשים, כגון ירקות ומאכלים שיותר מוטעמים ומתוקנים אם הם מחודשים, אבל בדברים שאינם נפסדים כלל אם יקח אותם מיום ה' אז אפשר אין נפק"מ אי קונה אותם ביום ה', דהא מצינו שגם הלל מודה לשמאי, עיין במג"א בשם ד"מ ואור זרוע. – וכבר כ"כ שלה"ק (מסכת שבת) וספר יוסף אומץ (תקלז) דמה שכתבו הפוסקים להכין צרכי שבת בע"ש דוקא, זהו במידי דאכילה שערבים ומוטעמים לאכול אם קונה אותם ומתקנם בע"ש, אבל ענינים שהם טובים ומתוקנים ויפים אדרבה יקנה אותם קודם, דזריזין מקדימין למצוות, רק יאמר דקונה אותם לכבוד שבת קודש.

ולפי זה יש לצדד דבזמנינו שיש לכל אדם מקרר בביתו והמאכלים משתיירים

מתוקנים ומוטעמים לכמה ימים אולי מותר להכין אף מידי דאכילה קודם ערב שבת. – ועכ"פ מי שממעט לצאת לרחוב כדי למנוע עצמו מהתדבקות בנגיף רח"ל, שפיר יכול להקדים לקנות באמצע השבוע, רק יאמר דקונה אותם לכבוד שבת קודש.

קניית צרכי שבת ליד הבית ביוקר

שאלה: לפי הוראות משרד הבריאות יש מספר לקוחות שמותר להכניס לחנויות בבת אחת, כך שנוצר תור ארוך, לכן לא רוצה לקנות צרכי שבת בצרכניה כדי שלא יופרע בהכנות לשבת, אבל בחנות ליד הבית המצרכים יותר יקרים, האם הוי בכלל הוצאות שבת.

תשובה: עיין בתשו' אאזמו"ר שליט"א בשו"ת משנת יוסף (חי"ד סי' קסא) דלכתחילה צריך לקנות בזול במקום המרוחק ממנו, זולת באופן שההליכה למרחוק ימנע ממנו להכין צרכי שבת כראוי, דכה"ג נראה דהוי בכלל הוצאות שבת, עיי"ש. וכן כתב בספר חוט שני (הל' שבת ח"א עמ' מח) דאם הטירחה לילך למקום המרוחק תפריע לו בהכנות לשבת, הוי בכלל הוצאות שבת לקנות במקום הקרוב אליו שהוא יותר יקר.

ברכת מעין שבע במנין המתקיים בחצר וכדו'

שאלה: אנשים שנתקבצו יחד להתפלת ליל שב"ק בחצר או חדר מדרגות וכדו', האם יאמרו ברכת מעין שבע.

תשובה: פסק בשו"ע (רסח, י): "אין אומרים ברכה מעין שבע בבית חתנים ואבלים דליכא טעמא דמאחרין לבוא שיהיו ניזוקין", וכתב במשנ"ב (סקכ"ד): "פירוש כשמתפללין בביתם במנין, וכל שכן אותן שמתפללין לפרקים במנין בבית. אבל כשיש קביעות על איזה ימים ויש ס"ת אצלם וכמו בירידים דומה לביהכ"נ קבוע ואומרים". לפי"ז ברכת מעין שבע תלוי באם המנין קבוע, ואם יש שם ס"ת. – ולדינא כתב שם במשנ"ב (סקכ"ה) "ובמקום שנוהגין לאמרה אין למחות בידם, כך כתב המג"א בשם הרדב"ז, אבל הפמ"ג מפקפק בזה דהוי ספק ברכה לבטלה". ועיין א"ר (סקי"ט) תוספות שבת (סקי"ד) שו"ע הרב (סעיף טו) ודרך החיים (אות ב) שהעתיקו כדברי המג"א שאין לומר, אבל במקום שאומרים אין למחות בידם.

אולם הכף החיים (רסח, נ) כתב שלפי דברי האר"י והרש"ש, ברכת מעין שבע היא כעין חזרת הש"ץ על השמו"ע, ויש לאמרה גם במקום עראי שמתפללים בו. ובספר מנורה הטהורה (קני המנורה סקי"א) שיש טעם בסוד לברכת מעין שבע, כמו שאומרים חזרה אחר תפלת שחרית ומנחה. וכ"כ בסידור חסד לאברהם דלפי סודן של דברים אין למנוע מלאומרן בכל מקום שמתפללין. ועיין משמרת שלום (סימן כז אות ב) שכתב דבכל ענין צריך לומר תפלת מעין שבע על פי סוד. וכתב בדעת תורה (רסח, י) דכנגד דברי האר"י ז"ל ע"פ סוד לא חיישינן לספק ברכות, ושכ"כ כמה גדולים. ועיין שו"ת הר צבי (או"ח ח"א סימן קנב) בענין זה.

אכן כבר כתב בשו"ת קנה בושם (ח"ב סי' מח, ג בהערה) דאין דבריהם אמורים אלא לאלו שכל התנהגותם עפ"י דברי האר"י ז"ל, אבל בסתם בנ"א שאין להם עסק בנסתרות, אולי אינו ראוי לעשות נגד השו"ע והפוסקים שיש לדעתם חשש ברכה לבטלה.

גם בשו״ת אור לציון (ח״ב יט, ה – וח״ג פרק טו אות כד במקורות) כתב דחוץ לירושלים טוב יותר שלא לומר ברכת מעין שבע במקום שאין ס״ת, כיון שלפי הפשט אין לומר וכמו שכתוב בשו״ע, ואף לפי הקבלה אין הדבר מפורש בדברי האר״י ז״ל, אלא רק דקדוק מדבריו בשער הכוונות, ואין הדבר מוכרח, ועל כן טוב יותר לעשות כדעת מרן ולא לומר שם ברכת מעין שבע, עיי״ש.

אבל בתקופה זו מסתבר דכשהמנין קבוע לכל התפלות גם בימי החול, יאמרו ברכת מעין שבע, דעיין שו״ת משנת שכיר (סימן צא) ושו״ת שרגא המאיר (ח״ו סימן מז) שכתבו, שאם המנין קבוע בכל ליל שבת, כגון דיירים שגרים בבנינים גבוהים, וקובעים להתפלל בכל ליל שבת באחד הקומות העליונות, יאמרו מעין שבע דהוי כבית הכנסת קבוע. ועוד, שאם לא יאמרו נתבטל אצלם כל התקנה לאמרה, והפוסקים לא רצו שיתבטל התקנה ומטעם זה אומרים גם בזמן הזה שלא שייך טעם דסכנה, עיי״ש. ועיין שו״ת אגרות משה (או״ח ח״ד סימן סט אות ג) שכתב ג״כ דבמנין קבוע צריך לומר ברכת מעין שבע, והתליה בס״ת שכתב הא״ר אינו מובן.

לעומת זאת בשו״ת מנחת יצחק (ח״י סימן כא) הביא מש״כ האשל אברהם (בוטשאטש, סי׳ רסח, ח) דצריך שהקביעות תהיה ברציפות של ימים להתפלל שם כל יום כל התפלות, משא״כ כשמתפללים רק תפלה אחת ביום שחרית או ערבית הוי ספק ברכה ולא יברך. ולפי״ז במקומות שעושין מנין רק בליל שבת ובימות השבוע אין מתפללים שם לא יאמרו ברכת מעין שבע. – אבל הביא מתהל״ד (רסח, יג) דאם כל הציבור או רובא מתפללין שלא בביהכ״נ מאיזה טעם, אומרים ברכת מעין שבע, דבזה שפיר שייך הטעם דמאחרין לבוא. ואשר לכן כשיצאו כמה פעמים להתפלל ברחובה של עיר בפקודת הבד״צ, ונסגרו הבתי כנסיות ובתי מדרשות, אמרו ברחובה של עיר ברכת מעין שבע, עיי״ש.

ולפי זה, בתקופה זו שאין אתנו יודע עד מה, כמה זמן ימשך הגלות מבית הכנסת, ומתפללים בקביעות את כל התפלות במקום אחד, שפיר אפשר להקל לומר ברכת מעין שבע.

ובפרט בעיה״ק ירושלים תובב״א שנהגו לאמרו גם במנין שאינו קבוע, כמו שהעיד בספר פרי האדמה (ח״א הל׳ תפלה פ״ט ה״י) ציינו בספר פקודת אלעזר (סימן רסח ס״י) והובא בספר בן איש חי (שנה ב׳ פ׳ וירא סימן י) דנתפשט המנהג בירושלים בתקופת מרן הרש״ש זי״ע לומר מעין שבע בכל מנין אף שאין קבוע ואין ס״ת, והטעם משום שירושלים חשובה כמקום שיש בו ס״ת. וכ״כ גם בשו״ת רב פעלים (ח״ג חאו״ח סימן כג בד״ה איברא) דאחר שבא רבינו הרש״ש ז״ל לירושלים נהגו בירושלים לומר מעין שבע גם בבית חתנים ואבלים. וכן מביא בליקוטי מהרי״ח (ח״ב כג:) משד״ח שנהגו עפ״י סוד לאומרה, ושכן ראה הלכה למעשה מכבוד אדמו״ר הגה״ק מו״ה יחזקאל שרגא משינאווא זי״ע, והביאו בשו״ת מנחת יצחק (ח״י סימן כא). וכתב בשו״ת אור לציון (שם) דבירושלים ימשיכו במנהגם, שהוא מנהג מזמן רבינו הרש״ש. וראה שש״כ (סה הערה נח) ושולחן שלמה (רסח, ג) דבלוח א״י כתב הגרי״מ טוקצינסקי זצ״ל דנוהגים לומר בירושלים ברכת מעין שבע גם בבית שאין

שם ס"ת. ואולי נאמרו דבריו רק בתוך החומות דבגלל הקדושה חשיב כבית הכנסת. [וכעי"ז דנו הפוסקים אודות מנהג עיה"ק ירושם ת"ו ליפול נפילת אפים אפילו במקום שאין ס"ת, אם זה רק בירושלים העתיקה המקודשת ומוקפת חומה, או גם בירושלם החדשה הסמוכה לה, וכבר האריך בזה אאזמו"ר שליט"א בשו"ת משנ"י (ח"ה סי' לא) עיי"ש].

במקום שא"א מעין שבע אם יאמרו רק מגן אבות

שאלה: עפ"י המבואר בסידור האר"י ז"ל ברכת מעין שבע היא כמו חזרת הש"ץ המוכרחת אל התפלה, אלא שבלילה אין חזרת הש"ץ, כי אם בליל שבת מעין החזרה, והוא שמגן אבות בדברו כנגד מגן אברהם, מחיה מתים במאמרו כנגד מחיה המתים, הא-ל הקדוש וכו' כנגד הא-ל הקדוש, המניח לעמו וכו' כי בם רצה להניח להם כנגד הברכה האמצעית מקדש השבת, לפניו נעבוד ביראה ופחד כנגד רצה, ונודה לשמו וכו' ברכת מודים, א-ל ההודאות אדון השלום ברכת שלום. — לפי זה שעיקר חזרת הש"ץ ע"פ סוד הוא ממגן אבות עד זכר למעשה בראשית, אולי יש להורות דבמקומות שאין אומרים ברכת מעין שבע במקום שאין ס"ת, יאמרו לפחות את הקטע של מגן אבות, שהוא עיקר תיקון חזרת הש"ץ. דמש"כ המג"א (רסח סקט"ו) דיחיד אסור לאמרה, היא רק ברכת הפתיחה והחתימה, משום ברכה לבטלה, אבל מה יפסידו באמירת מגן אבות.

תשובה: כבר נסתפק בזה אאזמו"ר שליט"א בשו"ת משנ"י (ח"ו סי' קח אות ח), וכתב דאולי אין לעשות חדשות, די"ל דגם על פי האר"י ז"ל מגן אבות וכו' נחשבה לחזרת הש"ץ רק יחד עם הברכות שלפניו שלאחריו, אבל מגן אבות לבדו אין לאומרו בפני עצמו בצבור, ורק היחיד רשאי לאמרה בביתו כמו שכתב בא"ר (רסח, יז) בשם עולת תמיד.

כשהמנין בסתר אם אפשר למחות על חזן שמאריך

שאלה: כשמתפללים תפלות שבת בחשאי מפני חשש של קנס מהמשטרה, האם יכולים למחות על חזן שמאריך בתפלה.

תשובה: עיין רמ"א (סי' רפא) דבשבת יש להש"ץ להאריך ולהנעים בזמירות, ואין למחות בו אעפ"י שהמוחה מכוין משום ביטול תורה, אבל לא יאריך יותר מדי כדי שיאכלו קודם שעה שישית. ומפשטות דבריו משמע שלא יאריך יותר מדי רק משום הסעודה שתהיה קודם שעה שישית, אבל מצד טירחא דציבורא אינו צריך להמנע מלהאריך. ולכאורה טעמא בעי, דהלא נפסק להדיא בשו"ע (נג, יא) שש"ץ לא יאריך בתפלה מפני טורח הציבור.

ולכאורה נראה לחלק בין ימות החול שאסור להאריך מפני טורח הציבור, ובין שבת קודש שאין הציבור טרוד ונחפז כל כך, דאז רשאי להאריך ואינו צריך לחשוש לטירחא דציבורא. — ואולם לדינא כתב במשנ"ב (סי' נג סקל"ו) בשם ים של שלמה (סי' נ) דאסור להאריך שלא ברצון הקהל אפילו בשבת ויו"ט, ואף ברצון הקהל יותר מדי מגונה, כי אין זה לא מחציו לה' ולא מחציו לכם. [וראה שוע"ה (תקכט, י) שאריכות הניגונים בתפילה ביו"ט, אין זה

עולה בכלל חציו לה׳, אלא בכלל לכם הוא. וביאר אאזמו״ר שליט״א בשו״ת משנ״י (חי״ד סי׳ רפא אות ב) דכוונתו כשמאריך ביותר שהוא ללא צורך, אבל לא כשמאריכין כרגיל אצלנו שהוא לצורך הכוונה בתפילה].

אם כן בנידון דידן, שהציבור חושש שלא יתגלו, ולא ניחא להם במה שהחזן מאריך, יכולים למנוע ממנו שלא יאריך. והני מילי במנין של אנשים שנתקבצו יחד לתפלה. אבל במנין שיש שם רב או אחד שאירגן את המנין ויודעים שהתפלה במתינות, אי אפשר לדרוש למהר את התפלה, וכמו שכתב בשו״ת התעוררות תשובה (ח״א סי׳ כח) דמי שיש לו מנין שלו והציבור יודע שהוא מאריך בתפלתו, רשאי להאריך, כיון שעל דעת כן באו להתפלל אצלו.

אמירת תהלים בשבת על צרת המגיפה

שאלה: הורו גדולי הדור לומר בכל יום אחר התפלה כמה מזמורי תהלים להתחנן לפני הקב״ה שיסיר את המגיפה, האם מותר לאומרם גם בשבת אחר התפלה.

תשובה: גם בשבת מותר לומר תהלים, ועפ״י המבואר בשו״ת מהר״ם מינץ (סי׳ פז) דמה שאסור לבקש בשבת היינו רק אם מבקש על צרה שיש לאדם ח״ו, אבל לבקש רחמים ותפלה על הצרה שלא תבוא מותר. וע״ע בשו״ת תשובות והנהגות (ח״ג סימן צז) דדוקא מבקשת צרכיו ראוי למנוע בשבת, אבל באמירת תהלים בשבת, אם כוונתו רק לשבח ולפאר ולרומם את הקב״ה על רוב רחמיו וחסדיו זהו מצות היום ונאה הדבר ויאה, אבל אם מתפלל לבקשת צרכיו לכאורה ראוי למנוע בשבת שאסור להתפלל על צרכיו בשבת, ולא הותר אלא כשעומדים ח״ו בסכנה. מיהו היום שנתלכלכנו בעו״ה מאד בחטאים ופשעים מרגישים אנו כשעת סכנה, ואולי לכן יש נוהגין לומר תהלים ולבקש רחמים על כל צרכיו רוחניים וגשמיים. ועוד דכשאומר תהלים לא ניכר מנוסח התהלים שהוא לבקשה וזעקה, והרי זה כנוסח התפלה דבזה לא אסרו.

ובספר ארחות רבינו (ח״א עמ׳ קכד) כתב: בשבת מלחמת יוה״כ שאלו את מו״ר (הקה״י) זצוק״ל אם לומר תהלים בציבור, ואמר מו״ר שאפשר לומר, ואמרו בליל שב״ק, וכמדומה לי שגם בבוקר אמרו, וכן בליל שמחת תורה (במלחמה זו) באתי עם מו״ר לביהמ״ד לדרמן ואמרו תהלים, ושאלני מה אומרים, ועניתי לו תהלים, ושאלני איזה פרק והצטרף לאומרים.

ובשו״ת דברי יציב (ח״א סי׳ עה) האריך לייסד תקנתו בשנת תשכ״ט לומר אבינו מלכנו בכל יום, ומסיים: ״ולזה יישר כחו שהנהיג שיאמרו אבינו מלכנו בכל יום, ורצוי שיאמרו בכל המנינים. ואצלנו נהוג לומר גם בראש חודש, והיה ראוי גם בשבת קודש, אם כי לא רציתי להנהיג שיאמרו אבינו מלכנו, בכל זאת עכ״פ איזה פרקי תהלים ודאי טוב לומר ולהתפלל על כלל ישראל בצרתם, עד אשר ירחם הש״י את פליטת עמו ישראל ויושיעם מיד לוחציהם ומעניהם ויזרח אור גואל צדק במהרה בימינו אמן״.

אמנם לא יבחור מלכתחילה דוקא במזמורים המדברים על יום וזמן צרה, וכן הורה אאזמו״ר מרן בעל משנת יוסף שליט״א בשבתות בזמני מלחמה בעזה. וכן נראה ממה שכתב בלבוש האורה על פרש״י (ריש פ׳ ואתחנן) דתחינה אינה נופלת אלא כשמתפלל האדם בכל לבו ומבקש ומתחנן מאת השי״ת

בהכנעה גדולה מתוך שברון לב ובדמע ובכי שיצילהו מצרה או יכפר לו על עונותיו שלא להענישו עליהם או אם הוא בתוך צרה גדולה או חולי עליו שיושיענו מצרותיו או ירפאנו מחוליו וכה"ג שהוא צורך לו מאד להנצל מעונש רב, זהו הנקרא דוקא תחנה וכו'. וכן הוא משמעות מזמור ה' אל באפך תוכיחנו שאנו קורין אותו סתם תחנון וכן הוא במזמור קמ"ב שאמר קולי אל ה' אתחנן, אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד וגו'. ומטעם זה נ"ל אמרו חז"ל שאין אומרים תחינה בשבת ויו"ט ור"ח וכה"ג, מפני שהם ימי משתה ושמחה ותענוג, ואסור לעורר עצמו בעניני התחינה השוברת לבו של אדם. אבל תפלה ובקשה נופלת ג"כ על דברים שמתפלל האדם ומבקש מלפניו יתברך שיתן לו מתנות רבות מאוד יותר מכדי צרכו, ותפלה כזו אין טבע האדם נותן להתפלל אותו בהכנעה ושברון לב אלא בהפצרה בעלמא דרך בקשה וזה מותר להתפלל אפילו בשבת ויו"ט. וזה נ"ל היתה כונת מסדרי המעמדות שסדרו לומר בכל יום וסיימו בבקשות, ובבקשה של שבת סדרו בקשה כזו שכל ענייניה בקשה על היות טוב כמו שהתחיל ותנני לחן ולחסד וכו' ותספיק על ידי לעשות מצות וצדקות. וכל זה מותר לבקש בשבת שאינו מעורר שברון לב בבקשה זו, עכ"ד. ועפ"י זה כתב בקונטרס בקשות בשבת (עמוד נז) דכשאומרים תהלים בציבור לרפואת חולה, יש לדקדק שלא לבחור דוקא במזמורים "למנצח יענך ביום צרה" או במזמור קמ"ב "אשפוך לפני שיחי" וגו', רק במזמור שיר המעלות ממעקים, שיר למעלות אשא עיני וגו' וכדומה.

הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א
מח"ס בית מתתיהו ושא"ס, ירושלים

בענין חיוב שמחת נשים בבגדים ותכשיטין ביום טוב במצב הקורונה

אורך ימים ושנות חיים למע"כ ידידי הרה"ג המפורסם לשו"ת מזכה הרבים רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ם גם אני אודך ופרדס יוסף החדש על המועדים.

ע"ד כמה משאלותיו בענין חיוב שמחת נשים בבגדים ותכשיטין ביום טוב. וכן שאלת בזמננו שיש הקורונה ה' ירחם והחניות סגורים האיך יקיים המצוה של ושמח את אשתו בחג עם בגד חדש, והאם יכול לתת לה כסף שתקנה בגד אחרי החג, והאם מהני מחילה מהאשה על כך ?

א'

פסחים ק"ט ע"א, ת"ר חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל, שנאמר ושמחת בחגך, במה משמחם ביין, רבי יהודה אומר בראוי להם ונשים בראוי להם, אנשים בראוי להם ביין, נשים בראוי להם במאי, תני רב יוסף, בבל בבגדי צבעונין בארץ ישראל בבגדי פשתן מגוהצין עי"ש. והרמב"ם פ"ו מיו"ט הי"ז כתב שבעת ימי הפסח וכו', חייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב, הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו שנאמר ושמחת בחגיך וכו', כיצד הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין נאים כפי ממונו, והאנשים אוכלין בשר ושותים יין, שאין שמחה אלא ביין עי"ש, הרי שהרמב"ם הוסיף בדין חיוב האיש לשמח האשה ביו"ט, שצריך לקנות בגדים ותכשיטין. ולכאו' יהא בעי דווקא ע"י קניית הבעל בגדים לאשתו מתקיים שמחה לאשה, ולא במה שיש בגדים לאשה ליו"ט, וכן דקדק בלשון הרמב"ם בס' ויאמר שמואל ס' ל"ג עי"ש, וביותר דקדק בס' ודרשת וחקרת ח"ד פר' צ' אות ז' שבשמחת הקטנים כתב הרמב"ם שצריכים ליתן להם קליות ואגוזים, ובנשים כתב הרמב"ם שצריכים לקנות בגדים ותכשיטין ומ"ט שינה הרמב"ם הלשון, והול"ל בלשון אחד קטנים נותן להם קליות, ונשים נותן להם בגדים, וע"כ שיש בזה כוונה עי"ש, וגם בשו"ע או"ח ס' תקכ"ט ס"ב העתיק כלשון הרמב"ם הנ"ל, חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד, הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו, כיצד משמחן הקטנים נותן להם קליות ואגוזים, והנשים קונה להם בגדים כפי ממונו עי"ש, הרי שבדין לשמח אשתו כתב ג"כ בלשון לקנות בגדים ולא ליתן בגדים, ולכאו' נפק"מ טובא בזה וכמו שיבואר, ואמנם בהסוגיא דפסחים ק"ט לא הוזכר הלשון וקונה להם בגדים, אלא נשים משמחן בראוי להם וזהו בבגדים, והרמב"ם הוסיף לשון וקונה להם, וכתב בס' ימי שמחה הנדמ"ח ס' ל"ג אות ד', די"ל הלשון

לאו דווקא אלא אורחא דמילתא שע"י שיהא בגד חדש בעי לקנות, אולם אכתי צ"ע מ"ט בקטנים כתב לשון ונותן להם קליות ואגוזים ולא וקונה להם, ומשמע שלענין שמחת האשה בעי לקנות בגד חדש דווקא, אולם ברמב"ם בסה"מ מ"ע נ"ד והחינוך מ"ע תפ"ח כתבו וכולל באמרו ושמחת בחגך ללבוש בגדים לנשים, הרי שעיקר החיוב לשמח לאשתו זהו שתלבש הבגד בפועל ולא בעצם הקניה וצ"ע.

ובס' חוט שני למרן הגר"נ קרליץ יו"ט עמ' קס"א חידש שהקונה בגד לאשתו צריך שיהא הבגד ראוי ליו"ט עצמו דאם אין ראוי אלא לחוה"מ, אע"פ שמקיים בזה מצות שמחה בחוה"מ, מ"מ חסר בשמחת יו"ט עי"ש. ולכאו' י"ל דמלשון הרמב"ם והשו"ע הנ"ל דשמחת האשה זהו ע"י שקונה להם בגדים ותכשיטין, סגי בעצם זה שקנה שעי"ז נתקיים שמחה לאשה אף שבפועל לא לבשה הבגד ביו"ט עצמו, ואולם מלשון החינוך והרמב"ם בסה"מ דכתבו הלשון וללבוש בגדים חדשים לנשים משמע כסברת החוט שני שבעי ללבוש הבגד ביו"ט עצמו ולא סגי שתלבש בחוה"מ, וכ"ש עפ"ז דל"מ כשקנה הבעל לאשה בגדי חול, וכ"כ לי הגר"א נבנצאל, וכל שלא לבשה הבגד ביו"ט לא יצא יד"ח שמחה, אא"כ יש לה כבר כל בגדי יו"ט ואינה צריכה בגדי יו"ט די"ל דסגי בבגדי חול, וכ"כ בשו"ת שערי חיים ח"ב ס' ס"ט עי"ש, ואולם מובא בשם הגריש"א זצ"ל בס' לקט הל' יו"ט פ"א הערה ד', אם יש לאשה כל בגדי יו"ט, עדיין חייב בקניית בגד לאשה דווקא, ול"מ פרחים וכיו"ב, אולם בס' חוט שני יו"ט פכ"ב סק"ב, ובשו"ת שבט הלוי ח"י ס' פ' או"ג, כתבו שא"צ לקנות בגד חדש כשיש לה בגדי יו"ט, וישמחה בדברים אחרים עי"ש. ולכאו' י"ל דלהכי כתב הרמב"ם וקונה להם בגדים ותכשיטין בדווקא, דאף שיש לה כל הבגדים ליו"ט איכא חיוב בפ"ע לקנות בדווקא, שעצם קניית בגד חדש ה"ז משמח לאשה ואף שיש לה כל בגדי יו"ט ולא תלבש בפועל, וכן עפ"ז אף שיקנה לה בגדי חול שאין לה, יצא יד"ח שמחה לאשה וכיו"ב כתב בשו"ת משנת יוסף למו"ר בחי"ג ס' קע"ב, שא"צ ללבוש הבגד ביו"ט דווקא, ויוצא אף אם היא תשמח בבגד לימי החול ה"ז נכלל בשמחתה ע"י בגדים, שיכולה ללובשו בחוה"מ, ואין היא צריכה ללבוש הבגד החדש ביו"ט ראשון דווקא, אלא היא צריכה להיות שמחה, ואשה טבע שמחתה הוא ע"י בגד חדש אפי' בקיץ כגון בשבועות אם יקנה לה בגד לחורף, כשהיא צריכה זה זהו שמחתה עי"ש, הרי שעיקר השמחה לאשה זהו עצם הקניה אף שלא לבשה בפועל, ולכאו' מוכח כן שעצם הקניה משמח שמברכין שהחיינו כבר בקניית הבגד כמבו' בשו"ע או"ח ס' רכ"ב ס"ד הרי שגוף הקניה כבר משמח אף שעדיין לא לבש, וכן בשו"ע או"ח ס' תקנ"א ס"ז ברמ"א, דאסור לקנות בתשעת הימים בגדים חדשים עי"ש, הרי שעצם הקניה ללא הלבישה משמח, וא"כ שפיר י"ל שיוצא יד"ח שמחה לאשה בקניית בגד אף שלא לבשה בפועל, דעצם הקניה משמח, וא"כ י"ל דזש"כ הרמב"ם והשו"ע וקונה להם בגדים ותכשיטין, זהו בדווקא, שע"י עצם הקניה מתקיים שמחת האשה ויוצא בזה אף שלא לבשה בפועל, דהאשה שמחה שהבעל התייחס לה וקנה בגדים אף שלא לבשה ביו"ט, וכגון שיש לה כבר בגדי יו"ט, או שקנה בגדי חול, נתקיים שמחה

לאשה ע״י עצם הקניה ולהכי אף שיש לה בגדי יו״ט איכא חיוב בפ״ע לקנות בגד חדש, וכן ס״ל להגר״ח קנייבסקי כמובא בס׳ ימי שמחה הנדמ״ח ס׳ ל״ג אות ה׳. ולפמש״נ זש״כ הרמב״ם וקונה להם בגדים דאיכא חיוב בפ״ע בגוף הקניה.

ונפק״מ עוד י״ל במש״כ הרמב״ם וקונה להם בגדים, כה״ג שקנה הבעל כבר בגד לאשה ביו״ט הקודם, והאשה לא לבשה הבגד כלל, אם כשהגיע היו״ט אח״כ יכול הבעל לקיים בזה את החיוב לשמח אשתו בבגד שכבר קנה לה ביו״ט הקודם ולא לבשה, ובס׳ ימי שמחה הנדמ״ח עמ׳ תר״ב השיב ע״ז הגר״ח קנייבסקי שלא יצא ובעי לקנות בגד חדש עי״ש, ויעו״ש בס׳ ימי שמחה ס׳ ל״ג אות ח׳ מש״כ בזה, וא״כ י״ל דזש״כ הרמב״ם וקונה להם בגדים, דלא סגי כשקנה כבר ביו״ט הקודם ועדיין האשה לא לבשה הבגד, דאין יוצא בהכי הבעל יד״ח שמחה לאשתו, אלא בעי לקנות בכל יו״ט ויו״ט בגד חדש לאשתו והמצוה בגוף הקניה ולא במה שיש לאשה בגד חדש, ועי׳ בס׳ חוט שני יו״ט עמ׳ קס״א דכתב שיוצא הבעל בקניית בגד לאשה, גם כשלבשה האשה הבגד כבר קודם יו״ט עי״ש, ובס׳ ואין למו מכשול [איש וביתו] פ״ד ס״ג העיר כיון שכבר לבשה הבגד הלכה השמחה ביו״ט, ואין מברכין שהחיינו על בגד היכא שלא בירכה וכבר לבשה עי״ש ובשו״ת משנה הלכות ח״ו ס׳ מ״ב עי״ש, ולפמש״נ י״ל שיוצא הבעל יד״ח קניית בגד בעצם הקניה ולא תליא בלבישה דהמצוה לקנות וכש״נ.

ב׳
מתנה לאשה בהיותה נדה

והנה בס׳ תפארת צבי יו״ד ס׳ קצ״ה סק״י כתב להוכיח שאסור ליתן לאשתו מתנה בהיותה נדה, ממש״כ השו״ע יו״ד ס׳ קצ״ה ס׳ י״ג, שאסור לאיש לשלוח כוס של ברכה לאשתו נדה, ומבואר בגמ׳ ברכות נ״א ע״א ששליחת כוס הוי כמתנה עי״ש, א״כ ה״ה אין ליתן לאשתו נדה מתנה עי״ש. ואולם בכריתי ופליתי ס׳ קצ״ה סק״א כתב שמותר ליתן לאשתו נדה מתנה, וכ״פ בשו״ת שבט הלוי ח״ה ס׳ קט״ז ח״ו ס׳ קל״ו, ומש״כ בזה בשו״ת מנחת חן ח״ב יו״ד ס׳ מ״ד ובספרו חוקת הטהרה ס׳ קצ״ה ס״ה ובס׳ בדי השלחן ס׳ קצ״ה סק״י ובס׳ שולחן שלמה נדה פ״ח ס״ח ובס׳ שפע טהרה ס׳ קצ״ה ס״א ובס׳ תפארת הטהרה פ״א ס״ב ובס׳ סוגה בשושנים פכ״ב ס״ב ובס׳ שיעורי שבט הלוי נדה עמ׳ רנ״ד עי״ש ובס׳ חוט שני נדה עמ׳ רט״ו ס״ו ובס׳ אורחות מתנה פ״ה ענף א׳. ושאלתי להגר״ח קנייבסקי אם מותר ליתן לאשתו נדה מתנה והשיב ע״ז יזהר, וכדעת התפארת צבי הנ״ל. וא״כ יל״ע לשיטתם מה יעשה ביו״ט דאסור ליתן מתנה כשאשתו נדה איך יצא הך דינא ליתן בגדים ותכשיטין לשמחם ביו״ט, הא אסור ליתן מתנה כשאשתו נדה, ולכאו׳ ממה שלא כתב השו״ע בס׳ תקכ״ט שבאשתו נדה אין ליתן לה בגדים ותכשיטין דאסור ליתן מתנה לנדה וכמש״כ התפארת צבי להוכיח מהשו״ע ביו״ד, מוכח דאף כשאשתו נדה יקנה לה תכשיטין ובגדים, ומצאתי בס׳ טללי טוהר פ״ד ס״ט דכתב דלא מצינו דלא יקנה לאשתו נדה בגדים ותכשיטין ליו״ט, וע״כ כיון

של"ה משום חיבה אלא משום המצוה שרי עי"ש וכ"כ בס' אורחות מתנה פ"ה ענף א' אות י' עי"ש, וכן דעת הגר"א נבנצאל בס' תשו' רבי אביגדור הלוי עמ' שס"ט דאף שאשתו נדה יקנה לה בגדים ותכשיטין ביו"ט, אולם שאלתי למרן הגר"ח קנייבסקי, לשיטתו דאין ליתן לאשתו נדה מתנה מה יעשה קודם יו"ט שצריך לקנות לה בגדים ותכשיטין, והשיב בזה"ל יאמר לה שקנה ותקבל אחר המועד עכ"ל, ולפמש"נ י"ל דסגי בהכי כיון דעיקר החיוב לקנות בגד לאשה וסו"ס קנה ואף שלא נתן לה בפועל משום שהיא נדה ואין ליתן מתנה לאשתו נדה, שמחה האשה בעצם מה שקנה כשיודעת שקנה, וקיים בהכי הבעל מצות שמחה, וא"כ י"ל דזש"כ הרמב"ם, והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין, ולא כתב ונותן להם כמש"כ בקטנים דנפק"מ טובא כשאשתו נדה דאסור ליתן לה מתנה, יוצא יד"ח בעצם מה שקנה והאשה יודעת שקנה, ואולם מלשון החינוך והרמב"ם בסה"מ הנ"ל, בדין ושמחת ללבוש בגדים חדשים, לא סגי במה שקנה והודיע לה ובעי ללבוש בפועל וצ"ע, אל"ה דנימא דלשון ללבוש לאו דווקא, ועי' בס' שבות יצחק פסח פ"י אות ד' ובס' שלחן שלמה ס' תקכ"ט.

ולכאו' י"ל אף לדעת התפארת צבי ודעימיה דאסור ליתן מתנה לאשתו נדה, ס"ל לענין קניית בגדים ותכשיטין כשאשתו נדה ביו"ט, מהני מחילת האשה לבעלה על קניית הבגד, וכיו"ב השיב מרן הגר"ח קנייבסקי בספרי מועדי הגר"ח ח"א תשו' רל"ב, אם מהני מחילת האשה לבעלה שלא יקנה לה בגד, והשיב ע"ז בזה"ל, לא, רק אם רצונה בכך, הרי שאם רצונה בכך למחול ושהבעל לא יקנה בגד אין חייב הבעל לקנות בגד, ובס' תורת המועדים שונה הלכות ס' תקכ"ט סוף סק"י בשם הגרח"ק, כשהאשה מחלה אין חייב לקנות, אולם הבעל הפסיד המצוה עי"ש וא"כ הכא כשאשתו נדה ואסור לבעל לקנות לה מתנה יהני מחילתה לחיוב הבעל לקנות בגד, ומוחלת שיודעת שאין קונה משום היותה נדה, אולם בס' חוט שני יו"ט עמ' קס"א כתב שגדר המצוה של אשה בעלה משמחה אי"ז חיוב להיטיב עם האשה אלא חיוב של מצוה שהבעל צריך לשמחה, ואי"ז מחיובי ושיעורי הכתובה אלא חיוב של מצוה, ול"מ מחילה ע"ז שזה חיוב של מצוה ולא חיובי כתובה עי"ש, וא"כ אף שאשתו נדה ל"מ מחילת האשה לקניית הבגד, ואמנם יל"ע בדברי החוט שני דל"מ מחילה לחיוב מצוה, ממש"כ הרמ"א או"ח ס' תרצ"ה שמהני מחילה למצות משלוח מנות עי"ש. הרי אף שמצוה להרבות שמחה ורעות בפורים ע"י משל"מ לחבירו, מהני מחילת חברו לחיוב המצוה להרבות עמו ריעות, ועמש"כ בזה בארוכה בבית מתתיהו ח"ב ס"ט אות ב' בטעם שמהני מחילה במשל"מ. וא"כ לכאו' ה"ה יהני מחילת האשה לבעלה על מצות שמחה בקניית בגדים, ובשו"ת ויצבור יוסף ח"ב ס"נ נקט שמהני מחילה שהחיוב מחמת תביעת האשה, כמו שנתחייב בכתובה, צריך לשמחה בבגד קודם החג, וכשמוחלת אין חייב עי"ש, ובס' ירושלים במועדיה שבועות עמ' ר"כ נקט הגר"א נבנצאל של"מ מחילה עי"ש, ובס' הליכות אבן ישראל ח"א עמ' רל"ח בשם הגרי"י פישר זצ"ל דל"מ מחילה דאף אם תאמר שמוחלת אי"ז בלב שלם עי"ש, ובשו"ת משנת יוסף חי"ג ס' קע"ב נראה שס"ל שמהני מחילת האשה עי"ש. ולכאו' י"ל בזה

למש״כ בס׳ ברכת אברהם פסחים ק״ט שם, דחיוב השמחה לאשתו ובניו אי״ז משום שהם היו שמחים אלא בכלל המצוה המוטלת עליו לשמוח ביו״ט, לשמח בניו ואשתו, שע״י שהם שמחים נוסף לו שמחה ביו״ט עי״ש וכ״כ בדעת הרמב״ם בס׳ שיח ערב (ע״ס הרמב״ם) פסחים ס׳ ט״ו, ובס׳ משנת יעקב להגר״י רוזנטל זצ״ל פ״ו מיו״ט הי״ז, ובס׳ חמדת ימים פסחים ק״ח ע״ב, ועי׳ בשו״ת תורת רפאל ס׳ ע״ט ובשו״ת דגל ראובן ח״א ס״ז ובס׳ מנחת ברוך סו״ס ע״ז, וא״כ י״ל דל״מ בהכי מחילה, דנהי שהאשה מחלה, מ״מ חסר בשמחת יו״ט דידיה לשמח אשתו ובניו, וסו״ס אין בגדים לאשתו ביו״ט ונתמעט השמחה לבעל כשלא קנה בגד לאשה, וא״כ י״ל דזש״כ הרמב״ם, והנשים קונה להם בגדים, דל״מ מחילת האשה, אף די״ל למש״כ המחנה אפרים הל׳ זכיה מהפקר דמחילת חוב הוי כהקנאה ול״ה רק כסילוק והארכנו בזה בבית מתתיהו ח״א סי״ח אות ג׳ עי״ש, וא״כ אף די״ל שמחילה הוי כהקנאה, ל״מ מחילת האשה לקניית בגד ובעי לקנות בפועל, אולם בס׳ אשרי האיש ח״ג עמ׳ ז׳ נקט דמהני מחילת האשה ואף לא הפסיד המצוה עי״ש, ובס׳ דרך שיחה ח״ב עמ׳ רצ״ד.

וילהס״ת בבעל שנעשה אונן קודם יו״ט, ולא הספיק לקנות בגד לאשתו אם חייב בהיותו אונן לקנות בגד, די״ל דאונן פטור מכל המצוות, וה״ה יהא פטור מהך מ״ע לקנות בגד לאשה דיליף מושמחת בחגך, וכ״כ לי הגר״א נבנצאל דאונן פטור לקנות בגד לאשה. אולם י״ל ע״פ מה שהארכנו בכ״ד בבית מתתיהו ח״א ס״א אות ל׳ ובח״ג ס״י אות ט׳ שאונן פטור ממ״ע למקום ולא ממ״ע לחבירו, דסו״ס חבירו לא קיבל. וא״כ י״ל נהי שאונן פטור מהמצוות זהו ממצוה למקום, והכא הוי מצוה לחבירו ולאשתו שיהא לה בגד ביו״ט ואין אונן פטור מזה דסו״ס לא שימח אשתו ואין לה בגד ליו״ט. ואולם אם נימא כמש״כ הברכ״א הנ״ל שחיוב לשמח האשה הוי מחיוב השמחה דידיה, שפיר י״ל כיון שהוא אונן ופטור מהמצוות יהא פטור מקניית בגד לאשתו, אולם אם נימא שהוי כמצוה לאשתו אין האונן פטור מזה, אל״ה דנימא שמהני מחילת האשה לקניית הבגד, ובס׳ ימי שמחה הנדמ״ח לידידי הג״ר דוד מנחם רייכמן ס׳ ל״ג אות י״ב הוכיח שמהני מחילת אשה לבגד ממש״כ החלקת מחוקק אהע״ז ס׳ ס״ד ס״א שמהני מחילת האשה על חוב הבעל לשמחה בשבעת ימי המשתה עי״ש, ובס׳ ירושלים במועדיה שבועות עמ׳ ר״כ השיב הגר״א נבנצאל דל״מ מחילת האשה, שהוי מצוה למקום עי״ש. וא״כ שפיר ס״ל להגר״א נבנצאל שאונן פטור מקניית בגד שהוי מצוה למקום. וכתב לי הג״ר שמאי גרוס בעל שבט הקהתי, שאונן פטור, ויבטיח לה לקנות בגד אח״כ, וכתב לי הגר״ח קנייבסקי אם אונן חייב בקניית בגד לאשתו, אין פטור מדיני ממונות, והיינו שהוי מחיובי כתובה, וכיו״ב כתב לי הגר״א שלזינגר, כמו שאונן חייב בפריעת בע״ח ה״ה מקניית בגד לאשתו.

ג׳

ועובדא הוי במי שנתן מעות לאשתו לקניית בגד ליו״ט, והאשה לקחה המעות לפריעת חובות שלה, והסתפק הבעל אם יצא יד״ח קניית בגד לאשה ביו״ט, ומצאתי בס׳ חשוקי חמד פסחים ק״ט ע״א שכתב לדון באשה המבקשת במקום קניית בגד ליו״ט

מעות לפריעת חובות שלה, וכתב שמסתבר דלא יצא כי סוג שמחה של פרעון חוב זהו סוג שמחה אחר כמבריח ארי, ולשמחת יו"ט בעי לקבל שמחה חיובית עי"ש. ונפק"מ עפ"ז י"ל למש"כ רבים מהפוסקים שיוצא יד"ח קניית בגד לאשה, אף בקניית כלים כשהאשה שמחה בכלים, וכמש"כ בס' חוט שני יו"ט עמ' קס"א שיוצא גם בכלי אכילה נאים אם שמחה בהם, וכ"כ בס' שולחן שלמה יו"ט עמ' קי"ב, וכן השיב הגר"ח קנייבסקי בספר מועדי הגר"ח ח"ב תשו' שכ"ב, דאפשר לצאת בכלים עי"ש, ובס' תורת המועדים שונ"ה ס' תקכ"ט סק"י, ומש"כ בזה בשו"ת שבט הלוי ח"ח ס' קכ"ד ובשו"ת ויצבור יוסף ח"ב ס' נ' ובס' נר ציון סוכות פ"ה ס"י ובס' ימי שמחה הנדמ"ח ס' ל"ד. א"כ אם קנה לאשה כלי של קוטל יתושים הנצרך לבית, לא יצא יד"ח, דאי"ז הנאה חיובית אלא כמבריח ארי והנאה בשלילה שלא יהא יתושים ואין יוצא יד"ח בכלי זה [ועמש"כ כיו"ב דל"מ מתוך שהותרה ביו"ט להריגת זבובים דהוי הנאה בשלילה בבית מתתיהו ח"א ס"ה אות כ' עי"ש], והוי כפריעת חוב דל"מ לצאת יד"ח שמחת האשה וכמש"כ החשוקי חמד שבעי הנאה חיובית, ואולם בנידון שהבעל כבר הביא מעות לאשתו לקניית בגד, ולקחה המעות לפריעת חובות, כל שהבעל מצידו נתן מעות שפיר יצא יד"ח, ושאני עובדא דהחשוקי חמד שאיירי לכתחילה דאשה רוצה במקום בגד לפרוע חובות ולא היה נתינת מעות לקניית בגד, ועמש"כ במכתבו להגר"י זילברשטיין בזה בשו"ת ודרשת וחקרת ח"א סו"ס ס' עי"ש. ועפ"ז י"ל דזש"כ הרמב"ם והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין, שהבעל יקנה בעצמו בגדים ותכשיטין, ולא יתן לה מעות, ותעשה בזה האשה שימושים אחרים לפריעת חובות וכיו"ב, וכן ל"מ שתבקש מעות במקום קניית בגד לפרוע חובות, אף די"ל דמהני מחילה וכנ"ל, ובעי לקנות בפועל לצאת יד"ח שמחה לאשה, ועי' בשו"ת ילקוט אברך [תשנ"ג] עמ' כ"ז, דכתב שיוצא הבעל בקניית בגד כשמביא לאשה צרכי תפירה והאשה תופרת בגד ליו"ט עי"ש, ולמש"נ זש"כ הרמב"ם והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין היינו לקנות הבגד ממש, ולא צרכי תפירה שהאשה תתפור וכן מש"כ בשו"ת ויצבור יוסף ח"ב ס"נ שיוצא בצרכי קוסמטיקה. [ויל"ע בנותן מעות לצרכי סירוק הפאה, וכתב לי הגר"א נבנצאל אם שמחה יוצא, וכ"ז הוי סוג שמחה אחר.

ויש לדון במי שיש לו מעות, או לקנות בשר ליו"ט לביתו, או לקניית בגד לאשתו ליו"ט מאי קדים, ושאלתי ד"ז להגר"ח קנייבסקי, והשיב ע"ז בגד לאשה, ולכאו' י"ל כיון שבזה"ז ליכא שמחה בבשר וכמש"כ הביהו"ל ס' תקכ"ט שאין לנו בשר שלמים, ועמש"כ בשו"ת דברי משה להגר"מ הלברשטאם זצ"ל ס' י"א, ובשו"ת ברכת יהודה ח"א ס' ל"ח ובשו"ת בנין שלום מועדים ס' ל"ז, ובס' משנת יוסף מועד ס' י"ח, ובשו"ת תורת מאיר ח"א ס' ס"ד. אולם אכתי ילהס"ת במי שיש לו מעות לקניית יין ליו"ט שעי"ז מקיים שמחת יו"ט, או לקניית בגד לאשתו ליו"ט, והן אמנם שהשו"ע השמיט דין דשמחת יו"ט ביין, וכתב הביהו"ל ס' תקכ"ט דסמך עמש"כ בס"א שצריך לקבוע סעודה על היין עי"ש, ומש"כ בזה בטעם שהשו"ע השמיט יין, בס' אבן טובה פסחים שער ע"ו ובשו"ת ברכת יהודה ח"א ס' ל"ח ובס' באר שמעון שבת ומועדים

עמ׳ ש״ס ובס׳ ברכת רפאל פסח ס׳ פ״ד ובס׳ שמועת חיים ערבי פסחים ס׳ ס״ט אות ה׳. וא״כ ילהס״ת במי שיש לו מעות או ליין לשמחת יו״ט, או לקניית בגד לאשה מה עדיף, וכתב לי ע״ז הגר״ח קנייבסקי יחלוקו, והיינו כמש״כ הביהו״ל ס׳ תקכ״ט דמי שאין לו מעות לקניית בגד יכול לקנות אף מנעלים חדשים, וא״כ יכול לקנות קניה מועטת לאשה בקניית מנעל פשוט, והשאר יחלק ליין, אולם אכתי ילהס״ת דאם אין לו מעות אפי׳ למנעלים פשוטים, ורק מעט ליין מה יעשה. [ועי׳ בשו״ת בצל החכמה ח״ה ס׳ שא״צ לחזר על הפתחים לקניית בגד עי״ש] וכתב לי הגר״א נבנצאל, יקנה לאשתו משום שלום בית.

ולכאו׳ י״ל בזה, עפמש״כ בתשו׳ מנחת אברהם להגר״א ריינהולד הי״ד ס׳ י״ח אות ב׳ שבדיני קדימה במצוות קדים קודם מצוה לחבירו, כשיכול לקיים או מגילה או משל״מ ומתל״ע עי״ש ובשו״ת תשובת ישראל ח״א ס׳ ל״ד, והגרח״ק כתב לי ע״ז מקרא מגילה, ומובא בס׳ מועדי הגר״ח ח״א תשו׳ תש״ד עי״ש. וא״כ י״ל שיהא עדיף קניית בגד לאשתו שהוי כמצוה לחבירו ולאשתו, ואילו שמחת יו״ט ביין הוי כמצוה למקום משום שמחת יו״ט. אולם ילהס״ת למש״כ האחרונים הנ״ל בדעת הרמב״ם שחיוב קניית בגד לאשה נובע מחיוב שמחת יו״ט דידיה, שע״י שיהא שמחה לאשתו בבגד וקליות לקטנים נוסף שמחה לאיש, א״כ ילהס״ת כשאין לו יין לשמחת יו״ט, מה עדיף, לקנות יין או קניית בגד לאשה שג״ז משום שמחת יו״ט דידיה, ואם נימא שמהני מחילת האשה לקניית בגד כשמוחלת לבגד, שפיר יקנה יין לשמחת יו״ט, או בשר אם האשה רצונה בכך ועי״ז יהא גם שמחה לאשה כשיש בשר ויין וצ״ע, וע״ע בס׳ הליכות שלמה מועדים ח״א עמ׳ ר״ו אורחות הלכה 4 ובס׳ דרך שיחה ח״ב עמ׳ רצ״ד ובס׳ ארח דוד להאדר״ת ס׳ רס״ד.

ד׳
אם חייב לקנות בגד לר״ה

וראיתי בתשו׳ דברי יציב או״ח ס׳ רכ״ח אות ג׳ שהביא למש״כ הרמב״ם פ״ו מיו״ט הי״ז, שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית, וחייב אדם להיות שמח וטוב לב, הוא ובניו ואשתו וכו׳, דמוכח מהרמב״ם שבר״ה איכא לדין שמחה כשאר יום טוב, דהא מתוך ג׳ רגלים הזכיר הרמב״ם פסח וסוכות בתחילה, וע״ז הוסיף בלשון רבים עם שאר ימים טובים, דיש בהם שמחה, וע״כ דאירי לחג השבועות ולר״ה, וכן דייקו מהרמב״ם זה שיש שמחה בר״ה בס׳ שיח ערב להגר״ש קוטלר זצ״ל פסחים (ע״ס הרמב״ם) ס׳ ט״ו או״ב ובס׳ טל חיים מו״ק ח׳ ע״ב ובס׳ משנת יעבץ או״ח ס׳ נ׳ או״ג ובס׳ ימי שמחה הנדמ״ח ס׳ נ״ח ובס׳ משנת יעקב פ״ו מיו״ט הי״ז, ובס׳ מקראי קודש ימים נוראים ס״ח ענף ב׳. אולם עי׳ בבני בנימין להאדר״ת על הרמב״ם שם שדייק ברמב״ם איפכא דליכא שמחה בר״ה וצ״ע בדבריו שם. ועפ״ז כתב הדברי יציב כיון שיש שמחה בר״ה צריך לקנות בגדים לאשתו בר״ה, ואמנם הביא הדברי יציב הסוגיא בכתובות ס״ד ע״ב במתני׳ ונותן לה מנעלים ממועד למועד, ופרש״י מנעלים לכל שלושת רגלים, הרי שקניית בגד לאשה הוי רק לג׳ רגלים ור״ה ל״ה רגל, ואולם ממתני׳ דקתני ממועד למועד, י״ל דגם ר״ה איקרי מועד

ויהא בעי לקנות בגד לאשה בר"ה עי"ש. והנה מש"כ הדברי יציב להוכיח מרש"י דכתב בקניית מנעלים בג' רגלים דר"ה ליכא חיוב קניית בגד דלא איקרי רגל, הנה לענין קבלת רבו, דמבו' בר"ה ט"ז ע"ב חייב להקביל פני רבו ברגל, כתב הטו"א ר"ה ט"ז ע"ב שם שגם בר"ה איכא דינא להקביל פני רבו ברגל, ועי' בזה בס' פנים יפות פר' ראה ט"ז ז' ובס' מנחת פיתים או"ח ס' תקנ"ד ובשו"ת באר חיים מרדכי ח"ב או"ח ס"ג, ובס' מנחת יוסף לידידי ח"א ס"ו ובספר פרדס יוסף החדש על ראש השנה, אות מ"א ושאלתי להגר"ח קנייבסקי אם איכא דין קבלת רבו בר"ה וכתב לי דלא מצינו, ואולם בטו"א הנ"ל דגם בר"ה איכא דין להקביל פני רבו, הרי אף דאמרי' חייב להקביל פני רבו ברגל גם ר"ה בכלל, וא"כ י"ל אף למש"כ רש"י בחיוב קניית מנעלים בג' רגלים אין מוכח דר"ה ל"ה בכלל חיוב זה, והדברי יציב כתב דאם נוהג שמחה בר"ה כמשמעות הרמב"ם הנ"ל שפיר חייב לקנות בגד בר"ה, והנה בד"ז אם נוהג שמחה בר"ה הארכנו בבית מתתיהו ח"ב ס' י"ג אות ו' במראי מקומות רבים בזה, ועי' מש"כ בזה עוד אם יש שמחה בר"ה בשו"ת שאילת יעקב ח"א ס' קכ"א ובס' תרועת מלך ר"ה ס' ל"ד ובמהר"ם שיק מ"ע תפ"ח ובשו"ת ראשית ביכורים ס"ד ובשו"ת בנין שלמה ס"י ובס' מקראי קודש ר"ה ס"ט או"ב ובשו"ת שבט הלוי ח"ז ס' ס"ח אות ה' ובשו"ת זכר יצחק ח"א ס' מ"ד ובחי' הגרי"פ פערלא ח"א עשה נ"ט ובס' מקרא העדה בראשית ס' י"ד, ובס' ימי שמחה הנדמ"ח ס' ס"א ובס' יקר תפארת להגר"ע קיסטר זצ"ל פר' אמור.

אולם דברי הדברי יציב תמוהין, דאם איכא שמחה בר"ה יהא חייב לקנות בגד לאשתו בר"ה, דהא נחלקו הראשונים אם נוהג שמחה בשבת, והארכנו בזה בבית מתתיהו ח"ב ס' י"ג אות ח', והבה"ג עשין מ"ח כתב מצוה לשמוח בשבת עי"ש, וכן הוכיח מוח"ז זצ"ל בשו"ת דברי שלום יו"ד ס' קמ"ד מרבינו חננאל פסחים ס"ח ע"ב עי"ש וכן הוכיח המהרש"ם בס' דעת תורה ס' רמ"ב מדעת הר"ן, וכן בס' תועפות ראם על היראים מ"ע צ"ב עי"ש ובס' עינים למשפט ברכות מ"ט ע"א, ובס' ימי שמחה הנדמ"ח ס' נ"ח. וא"כ לסוברים שיש דין שמחה בשבת אטו נימא שיהא חייב לקנות בגד לאשתו כל שבת ולשמחה בשבת, ולא מצינו מי שיאמר כן, וע"כ י"ל נהי שאיכא דין שמחה בשבת ור"ה היינו לשמח עצמו בבשר ויין וכיו"ב, ולא מצינו חיוב שמחה לאחרים היינו לבניו ולאשתו רק בג' רגלים, ואף שנוהג שמחה לעצמו ליכא חיוב בקניית בגד לאשתו בר"ה כמו שאין חיוב קניית בגד לאשתו בשבת, וכן השיב הגר"ח קנייבסקי בס' שאלת רב ח"א עמ' שע"ט, דאף אם איכא שמחה בר"ה מ"מ א"צ לקנות בגד לאשתו בר"ה, וכן ראיתי דמסיק בשו"ת דברי בניהו חי"ז ס' כ"ג, אולם מש"כ להוכיח מרש"י בכתובות הנ"ל דכתב ג' רגלים, אי"ז מוכח כש"נ דגם בקבלת רבו אמרו ברגל, והטו"א כתב דאף בר"ה צריך להקביל, ועי' בפרמ"ג ס' תקמ"ז סק"א נפק"מ לר"ה אם הוי כרגל, וכן בשו"ת שערי חיים ח"ב סו"ס ס"ט הוכיח מרש"י הנ"ל שבר"ה ליכא חיוב קניית בגד עי"ש ובשו"ת שערי חיים ח"א ס' פ"ב עי"ש, ובס' ירושלים במועדיה שבועות עמ' ר"כ הוכיח הגר"א נבנצאל, מכתובות ס"ד, שבר"ה ליכא דין קניית בגד. אולם

שאלתי להגר״ח קנייבסקי אם צריך לקנות בגד לאשתו בר״ה, והשיב ראוי אם אפשר, הרי שהשיב בלשון ראוי אם אפשר דאי״ז חובה, ועמש״כ בדעת הגרח״ק בזה בס׳ ימי שמחה הנדמ״ח ס׳ ס״א אות ט״ו. ואמנם י״ל בזה עפמש״כ הרמב״ם פ״ג מחנוכה ה״ו אבל ר״ה ויו״כ אין בהם הלל לפי שהם ימי תשובה ויראה ופחד, ולא שמחה יתירה עי״ש, א״כ י״ל מטעם זה אין חייב לקנות בגד לאשה לר״ה שאי״ז ימי שמחה יתירה, אלא ימי פחד ודין, אולם בס׳ תשובות רבי אביגדור הלוי עמ׳ שס״ט השיב הגר״א נבנצאל דגם בר״ה איכא דין לקנות בגד לאשה.

וכמו״כ מוכח דאין קניית בגד לאשה תליא בשמחה, דהא אין לך ימי שמחה גדולים מימי הפורים שמצוה להרבות שמחה ורעות, ולא מצינו חיוב לקנות בגד לאשתו בפורים, ועי׳ בס׳ משנת יעבץ או״ח ס׳ ע״ט ובס׳ ברכת רפאל פורים ס׳ ס״ג ובס׳ עטרת חן להגר״צ דרבקין ח״ב ס׳ י״ג ובס׳ גבורת יצחק פורים ס׳ י״ב מש״כ בטעמא דליכא חיוב קניית בגד לאשתו בפורים עי״ש, ואמנם י״ל לענין חיוב קניית בגד בשבת, למש״כ בשו״ת משנת יוסף חי״ג ס׳ פ״ב דאי״ז דומה לשמחת יו״ט בבשר ויין, אלא שמחה זו של שבת היא הארת פנים שתהא ניכרת על פניו אור הנשמה היתירה עי״ש, וא״כ רק ביו״ט שזהו שמחה בבשר ויין ה״ה שצריך לקנות בגד לאשה.

קונטרס

"כנוס רגלך"

תשובות נפלאות
בעניני הקורונה

מאת מרן הגאון הגדול
רבי חיים יוסף דוד וויס שליט"א
מח"ס שו"ת
ויען דוד
י"ב חלקים
ראב"ד אנטווערפען
לעניני ממונות

מרן הגאון האדיר המפורסם רבי חיים יוסף דוד וויים שליט"א
מח"ס שו"ת ויען דוד
גאב"ד אנטווערפען

סימן א'
לילך לביהכנ"ס בזמן מגיפה

לכבוד ידידי הרה"ח העסקן הנמרץ
מה"ר אשר גראד נ"י
אחדש"ה,

במה ששמע מפי רב אחד, שהרבנים שהולכין למנינים בביהכנ"ס, (בעת שנאסר ע"י הממשלה עקב מגיפת הקאראנ"א), ושיראו אותם אחרים וכן יעשו, שהם פסולין לעדות, ואשר ע"כ רוצה לדעת על איזה רבנים שהורו לאחרים לעשות מסיבות קידוש וכדומה, וליתן יד (מה שנאסר עפ"י רופאים מובהקים), אם הם פסולין לעדות, ונפסלו מלסדר קידושין.

א

תשובה: מפורש בחו"מ (סימן ל"ד סעיף ד'), דכל זמן שאינו יודע שנפסל לעדות, אינו פסול, והיות ורבנים אלו חושבים שהדבר מותר, א"א לפוסלן לעדות, ומה שטען כ"מ דהם ת"ח, (ובבחינת חבר אין צריך התראה, מכות דף ו' ע"ב), הרי סוף כל סוף טועין בהלכה, (ובמציאות).

ב

ולענין לסדר קידושין, סידור קידושין לאו מילתא היא, (וכמו שהעיר לי הג"ר משה לאנדא זצ"ל, שזה רק ענין של ברכה, (ברכת אירוסין), ולא יותר, (ושמעתי שהגרש"ז אויערבאך זצ"ל פעם נתכבד לסדר קידושין, ורב אחד נתכבד להיות עד קידושין, ולא היה מרוצה לו, כי לא חשבו ליר"ש, ואמר להרב, אדרבה אתם תסדרו קידושין ואני אהיה העד, וכמובן הרב הנ"ל שמח מאד וד"ל).

והנני דו"ש וכט"ס
חיים יוסף דוד וויים

סימן ב'
מנין בשעת הדחק, ורואים הש"צ

איך לקיים מנין בשעת הדחק, כגון כעת שעקב מגיפת הקאראנ"א אסרו להתפלל במנין.

א
כשרואה הש"צ

הנה בשו"ע הרב (או"ח סימן נ"ה סעיף י"ז), כשהש"צ רואה אותם מצטרפין, שהוא מצרף אותם ע"כ, אך מה שהם רואין אותו, פשוט דאין מצטרפין.

ב

ואמנם מי שרוצה להצטרף למנין של עשרה (כזה), ורואה אותם, מצטרף אפילו

כשאין רואין אותו, לפי שהוא מצרף עצמו, ואין צריך שהם יצרפו אותו.

ג

ומה שהעיר השואל, דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת, נראה דלא שייך כאן, מכיון דכל הצירוף מחמת עצם הראיה.

סימן ג'
בענין צירוף למנין להעומדים בחצר עם אותן שבגגין או במרפסת

לכבוד חתני כבני הה"ג מה"ר חנני' יו"ט ליפא טייטלבוים נ"י, דומ"ץ דקהל יטב לב פה יצ"ו

אחדש"ה,

בעת צרה לכל העולם מחמת מגפת הקאראנ"א, שנאסרו להתפלל יחד מחמת חשש התדבקות, ומתפללים במרפסות, בגגין ובחצרות, אם יכולים להצטרף יחד לקדיש ושמו"ע וכו'

א

תשובה: במג"א (סימן נ"ה ס"ק י"ב) כתב וז"ל, ומדסתמו הפוסקים דבריהם, משמע דס"ל דבב"ה כיון שמראה פניו משם, בכל ענין מצטרף, וכמש"כ (סימן קצ"ה סעיף ב') עכ"ל, וכמה פוסקים חולקים ע"ז, האליה רבה משיורי כנה"ג, והזרע אמת, ועוד, והמ"ב (ס"ק נ"ז), חוץ לבשעת הדחק, וס"ל דאין לדמות ברכת הזימון לתפלה בצבור, מגמרא (פסחים דף פ"ה ע"ב), דמחיצה מפסקת לתפלה.

ב

ואמנם הפר"ח (שם אות י"ג) כתב וז"ל, כתב הרשב"א בתשובה (סימן צ"ו), דכל שרואין זא"ז, אפילו אם הם בב' בתים מצטרפין, דומיא דזימון וכו', ונקטינן כדברי הרשב"א וכו' עכ"ל, וכן בפמ"ג ובשו"ע הרב.

ג

ובמחזיק ברכה למרן החיד"א (שם אות ז') כתב, דאין הוכחה היפך המג"א, ושוב (באות ח') כתב וז"ל, אנן היכי ניקום ונסמוך עלה וכו', והכי נקטינן עכ"ל, ושוב כתב (באות י"א) וז"ל, וכיון דאיכא כמה פוסקים, נראה לסמוך עליהם עכ"ל, וצ"ב דלכאורה הדברים סותרין, ועכ"פ בשעת הדחק בודאי מתיר, (וכמש"כ (שם) ולא יתבטלו מ' יום מלהתפלל בציבור ולא ישמעו קדיש וקדושה, ומה גם וכו', דכל שהוא טורח קצת לירד לביהכנ"ס, והם מראים להם פנים, יש לסמוך לומר דמצטרפין וכו' עכ"ל, הביאו בשערי תשובה (שם ס"ק ט"ו).

ובמש"כ לענין לאזאריט"א, היו אסורים שם מחשש התדבקות, (שם אות י"א, עיין בשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן כ"ב), שמבאר מה זה).

ד

לקרות בס"ת בלילה

בשו"ת מהרש"ם (ח"א סימן קנ"ח), דבשעת הדחק שרי.

חיים יוסף דוד וויים

ד

והרי קיי"ל בגמרא (נדה דף ט' ע"ב) בשעת הדחק יכול לסמוך על יחיד במקום רבים, ובש"ך (יו"ד סוף סימן ר"ב, בכללי הוראה אות ב'), עכ"פ בדרבנן, וכאן יש כמה פוסקים מקילין.

ואשר ע"כ בנדון דידן שרי.

ה

וכשרק מקצתן רואין אלו את אלו, הרי (בסימן קצ"ה סעיף א') דמהני.

ו

אך כשאין רואין זה את זה, ורק רואין הש"צ, לא מצאתי היתר, חוץ אם הש"צ רואה אותם, כמש"כ (סימן קצ"ה סעיף ב'), ובמ"ב (סק"ט), ובשער הציון (סק"ו).

ז

ואמנם אם יחיד רוצה להצטרף, די שיראה מקצתן, ואין צריך שיראו אותו.

ח

עוד יל"ע, אם צריכין שיראו כל זמן התפלה, או דלמא אם ראו פעם אחת מצטרפין לכל התפלה.

ועוד יל"ע, כשיכולים לראות, אלא שיש מסך תלוי שם המעכב ראייתם, גם יל"ע בלילה, דכשחשכה אי אפשר לראותם.

ולכאורה היה מקום לומר דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת, וה"ה הכא, והרי בידו לסלקה, או להדליק אור מפני החושך, אבל שאני הכא, דכל הצירוף הוא ע"י הראיה, ובדליכא איך יצטרפו.

והנלע"ד דכשנצטרפו פעם אחת, אין צורך שיראו זא"ז בכל התפלה, כל שלא עזבו מקומם, דוכי מי שיסגור עיניו באמצע הסעודה, פירש ממנו הזימון, וה"ה אם חשכה באמצע הסעודה.

ולענין צירוף בלילה, וא"א לראותם כלל, (אף לא דמות אדם), מסתבר דאין מצטרפין.

היוצא לנו מהנ"ל:

א) בשעת הדחק יש להקל, כשמקצתן רואין אלו את אלו, א"נ כשהש"צ רואה אותם.

ב) ראו אלו את אלו, וחשכה, מצטרפין.

והנני דוש"ת וכט"ס
חיים יוסף דוד וויים

סימן ד'
צירוף למנין מכמה בתים ודרך הרבים מפסיק

א

המתפללים בימים אלה במרפסות, ומצרפין מכמה בתים, ובמקום שדרך הרבים, (ואפילו שביל של יחיד, משנ"ב סימן קצ"ה סק"ז), מפסיק, אם יכולין לצרף אותם במרפסות שהם למעלה מי' טפחים.

תשובה: פשוט דהדרך מפסיק, ולא שייך להך (שבת דף ז' ע"ב) דאין רה"ר למעלה מי' טפחים, כי איך יצטרפו באויר.

ועוד שביל היחיד יוכל להיות בגדר רה"י

העולה עד לרקיע, ואעפ״כ מפסיק, מכיון שיש דרך ביניהם.

וא״א לצרפם להיות כחבורה אחת, (לענין ברהמ״ז), וה״ה לענין תפלה, דכל הצירוף בברהמ״ז כאילו אוכלים ביחד, וכי יצטרפו ע״י שידה תיבה ומגדל ואהל זרוק, אתמהה, (וכי יסעו ב׳ עראפלאנע״ן יחד יוכלו לצרף ברואים זא״ז).

ב

וראיתי שהגאון הראב״ד מיקל בזה, וע״ז נאמר היתר בתים פורחים באויר ואין להם על מה שיסמוכו, (ומשכחת לה בשני בתים גבוהים עד לרקיע, וכל הצירוף ע״י הקרקע שביניהם).

ג

ש״צ אם יתנה לתפלת נדבה

עוד ראיתי לענין צירוף מכמה בתים, שהחמיר לש״צ להתנות, דלשיטות הסוברים דא״א לצרפם, שתפלתו נדבה, באמת כבר הסכימו הפוסקים להקל בשעה״ד, (והארכתי בתשובה).

ד

ובשבת ויו״ט מאי איכא למימר, הרי אסור להתפלל נדבה, עיין באו״ח (סימן ק״ז סעיף א׳), ועל זה יענה דכל דאפשר לתקוני מתקנינן.

ה

ואמנם לע״ד אין זה נכון, שכל תפלתו תהיה בהתרשלות, שיחשוב אולי ברכתו לבטלה, (ובפרט בשבת ויו״ט), למה״ד למי שהוא ביפאן, (שנחלקו הפוסקים מתי שבת), דיש שהצריכו להניח תפילין בש״ק, וע״ז כתב בשו״ת שבט הלוי (ח״ו סימן ל״ד) וז״ל, ואין דעתנו נוחה מזה וכו׳, דאין לך זלזול שבת גדול מזה וכו׳, שלא להכניס בלבול וזלזול בשבת וכו׳, כי זלזול שבת לפנינו שהוא עיקר גדול מאד בחז״ל עכ״ל, והרי תפלה בכוונה חמור מאד, עיין או״ח (סימן צ״ח), שיסיר כל המחשבות הטורדות אותו וכו׳, ומהיכי תיתי להכניס לו מחשבות כאלו, ואיך יכניסו ספיקות במחשבתו, (וכ״ש ש״צ שצריך להוציא את הרבים, ובזמננו רפוי מאד, לפי שכבר התפללו).

ו

ועוד שכבר נפסק (שם סעיף ג׳) דאין ציבור מתפללים תפלת נדבה כלל.

ובמשנ״ב (סימן קכ״ד ס״ק י״ט) הציע עצה זו, כשהש״צ מסופק אם יש תשעה עונים, ושם לא שייך מש״כ כאן לענין כוונה, כי מסופק בעצמו, וכבר הקשו כמה פוסקים על המשנ״ב, דאיך הש״צ יתפלל תפלת נדבה.

חיים יוסף דוד ווייס

סימן ה׳
בענין צירוף למנין וסיום מסכת ע״י הטעלעפא״ן

ממש נרתעתי לאחורי, בקראי פסק מרבנים, דיכול להצטרף למנין ע״י שמיעה בטעלעפא״ן, ועוד מכשול יותר גדול, דמותר להצטרף לסעודת סיום בכורים בשמעו ע״י הטעלעפא״ן, ר״ל שכך עלתה בימינו, ועיין בזה בשו״ת באר משה (קונטרס עלעקטריק

ח"ז סימן קי"ט), שלא כמש"כ בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סימן ע"ב), וכבר נחלקו עליו הפוסקים, ואין צריך להאריך, ובשו"ת שבט הלוי (ח"י סימן מ').

היוצא לנו מהנ"ל: אין הצירוף מועיל כלל.

שוב הקשוני מגמרא (סוכה דף נ"א ע"ב), ובאו"ח (סימן קכ"ד סעיף ח'), בהך דאלכסנדריא של מצרים, וש"מ דלא בעינן שמיעה, והשבתי דאין הנדון דומה לראיה, דבאלכסנדריא היו עומדים בתוך הביהמ"ד, (א"נ מאחוריו, או"ח (סימן נ"ה סעיף כ'), ובמשנ"ב ס"ק נ"ו), ושפיר ענו ואמרו.

חיים יוסף דוד וויים

סימן ו'
טהרה ע"י תשעה קבין לרוב גופו

נשאלתי בימינו אלה שהמקואות סגורים, ומטהרין עצמן ע"י שפיכת ט' קבין, עיין באו"ח (סימן פ"ח), במקלחת, ואמנם לפעמים א"א להתקלח בלי יחזיק בידו את החלק שמוציא מים, באופן שהמים ירדו רק על גופו ולא על היד המחזיקה, אם יועיל.

א

תשובה: בספר האשכול להראב"ד (הלכות תפלה וק"ש סימן א'), הביאו בשו"ת שבט הלוי (ח"א סימן כ"א) וז"ל, חציצה במיעוט הגוף נמי לא מעכבא.

ב

ובמשנ"ב (סימן פ"ח סק"ד) הביא מהמטה אפרים (סימן תר"ו סעיף ו'), שלא ידחוק ידיו נגד לבו בחיבוק הרבה רק בריוח קצת כדי שיבואו המים גם שם ע"כ, והרי גם זה מטעם חציצה, ולהראב"ד נטהר, ועיי"ש באלף למטה.

ג

והגם דיש לחלק בין חציצה לחוסר ביאת מים, דבמקוה טובל בחציצת מיעוטו שאינו מקפיד, אך אפילו אם שער אחד חוץ להמקוה לא יועיל כלום, אך בספר חסידים (סימן תתכ"ח) כתב וז"ל, שירדו המים על זרועותיו ועל ידיו, ולא שזהו בטוב, כי ידיו וזרועותיו שמא לא ירדו מים עליהם, אלא טוב כלום מלא כלום עכ"ל, וש"מ דבדיעבד מועיל.

ד

ואמנם בשו"ת ארץ צבי (סימן פ"ט) כתב, דבעינן על כל הגוף, מספר חסידים ועוד, והרי בספר חסידים כתב דטוב כלום, והרי בשעה"ד עסקינן, ויש על מי לסמוך.

ה

ובפמ"ג (או"ח סימן פ"ח מ"ז סק"א) כתב וז"ל, בעינן על כל גופו, שלא יהא מקום שלא יבואו שם המים, כמו טבילה, ואיני יודע עכשיו מטילין ט' קבין, וכמעט מקצת גופו לא נגע כלל במים וכו' עכ"ל, ולפי מש"כ בספר חסידים אתי שפיר עכ"ל.

היוצא לנו מהנ"ל: לכתחלה ישפוך על כל גופו, אך בשעה"ד ואי אפשר, ישפוך על רובו, כפי יכלתו.

חיים יוסף דוד וויים

סימן ז׳
אם מותר להחזיק שירע״ם בתפלת שמו״ע

נשאלתי דבימינו אלה שמתפללים בחוץ, ובשעה שיורד גשם מחזיקים שירע״ם כדי שלא יירטב, אם מותר להחזיקו בשמו״ע.

א

תשובה: בגמרא (סוכה דף מ״א ע״ב), לא יאחז אדם תפלין בידו וס״ת בידו ויתפלל, וסכין וקערה ככר ומעות הרי אלו כיוצא בהן, ופירש״י (ד״ה לא יאחז) וז״ל, מפני שטרוד הוא במחשבתו שלא יפלו מידו ויתבזו, ואין דעתו מיושבת עליו, סכין מתיירא שמא יפול ויתקע לו ברגלו, וקערה מליאה ומעות שלא יתפזרו עכ״ל.

ב

והנה בשירע״ם לא שייך חששות אלו, ואדרבה הגשם מטרידו, ואמנם בט״ז (או״ח סימן צ״ו סק״ב) כתב בשם יש מפרשים, דכל הני לאו דוקא, אלא אורחא דמילתא נקט, וה״ה שאין לו ליטול שום דבר בידו בשעת התפלה וכו׳ עכ״ל, וכ״ש בשירע״ם, דכשיפול יש לחוש שיפגום, משא״כ הגשמים, דאם אם בגדיו יזוקו, הרי אינו עושה מעשה בידו, ובשב ואל תעשה אין מחשבתו נטרדת על ידו, וכ״ז מלבד מש״כ בפמ״ג (מ״ז שם), שאין דרך ארץ לעמוד בפני אנשים חשובים וחפצים בידו, ואמנם בגשם שוטף, באופן שא״א לכוין, אז דומה למחזור (שם סעיף ב׳), דהואיל ותופס לצורך תפלה עצמה לא טרוד, (ובלבד כשאין הרוח חזק, באופן שיצטרך להחזיקו בכח), והנלע״ד כתבתי.

היוצא לנו מהנ״ל: תלוי בריבוי הגשם, וברוח.

חיים יוסף דוד וויים

סימן ח׳
נפילת אפים כשהם״ת ברשות אחרת

לכבוד ידידי הרבני הרה״ח מה״ר יצחק אייזיק אוביץ נ״י
אחדש״ה,

בימינו אלה שמתפללים מחוץ לבתים, ומצרפין העומדין בחצרות ועל המרפסות, והס״ת בפנים הבית, ומוציאין אותו למרפסת לפני קריאת התורה, גם יש שהם בבית, אך לא בחדר שנמצא שם הס״ת, אם ליפול על אפים.

תשובה: מלתי אמורה, דהיות שאין אחד מהמנין בחדר שבו הס״ת, וא״א להם לראותו, לא יפלו, כדאיתא באו״ח (סימן קל״א סעיף ב׳), והמשנ״ב (ס״ק י״ג), ובדעת תורה (שם).

והנני דו״ש וכט״ם
חיים יוסף דוד וויים

סימן ט'
בעליה לתורה מה עדיף, אב ובנו או שני אחים

בעליה לתורה, בזמנים אלו שהעולים מצומצמים, מה עדיף, אב ובנו או שני אחים.

תשובה: היה פשוט אצלי, שבאב ובן יש לחוש יותר, ושו"ר בשיורי כנה"ג (סימן קמ"א הגב"ה סק"ה) וז"ל, סמכו לעשות חתנים ב' אחים, גם בן ואב, ולא חששו לעין הרע וכו', משום דבשני ספרים ליכא עינא בישא עכ"ל.

ותנא בתרא לטפויי אתי, (עיין בגמרא בבא בתרא דף צ"ג ע"ב), וש"מ דאב ובנו חידוש יותר להתיר, (ובגמרא לא זו אף זו, אך זו ואין צריך לומר זו לא אמרינן רק במקומות מיוחדים), שוב מצאתי כדברי בשדי חמד (כללי הפוסקים סימן ט"ז אות ס') ועיי"ש, והרי יש מחמירים אף בבן בנו.

היוצא לנו מהנ"ל: שני אחים קיל.

חיים יוסף דוד וויים

סימן י'
כשאין שבעה קרואים במקום אחד, אם מותר להוציא עוד ס"ת בבית אחר

כשאין ז' קרואים במקום אחד, אם מותר להוציא עוד ס"ת בבית אחר להשלים.

א

תשובה: פשוט דשרי, כי כשאחד יקרא כמה פעמים דוחק גדול, עיין משנ"ב (סימן קמ"ג ס"ק ל"ג).

ב

ועיין בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סימן נ"ט) שהביא משו"ת מהר"מ שיק (חאו"ח סימן ס"א), דלא יקרא אחד ב' פרשיות ויברך ד' ברכות, (עיין ב"ח או"ח סוף סימן קמ"ג), דהא דאחד קורא וחוזר וקורא לא נכון למעבד הכי, ומהרמ"א (סימן רפ"ב סעיף ה'), שלא יעלה (למפטיר) אם עלה כבר, ובמג"א (סימן קמ"ד סק"ט).

ג

ופסק המנח"א בשם הגאון ר"מ בנעט, ואביו של המנח"א, דכשאין שם לוי, יצא הכהן מביהמ"ד, (או שיעלה ישראל במחילת כהן), והגם דלא קיי"ל כן, פשוט דזה רק בדיעבד, מחמת שצריך לקיים וקדשתו, דאין לקרות כהן במקום לוי משום ברכה לבטלה.

וממילא אין לחוש לפגם הראשון, מכיון שיש סיבה חמורה להוציא עוד קוראים.

ד

ובלא"ה החשש של פגמו של ס"ת רק באדם אחד, (עיין סימן קמ"ד סעיף ד').

חיים יוסף דוד וויים

סימן י״א
כשהעולה לתורה עומד מרחוק

לכבוד הרב הגאון מה״ר אברהם הכהן עהרנטרייא שליט״א, ר״מ בישיבת עץ חיים פה יצ״ו, ורב דביהמ״ד וכרון בנימין

אחדש״ה,

כשהעולה לתורה עומד רחוק מהס״ת והבעל קורא, אם יועיל שהוא יברך על ס״ת אחר במקומו, והבעל קורא יקרא מס״ת שעל ידו.

תשובה: תורף השאלה, היות שהעולה יוצא מחמת שומע כעונה, אם צריך הוא לקרוא באותו ס״ת של העונה.

א

ומתחלה יש להקדים החקירה שבשו״ת מאור יהושע (סימן ט״ז-י״ז), אם השומע כהעונה, או כעונה בעצמו, דאם הוא כהעונה, הרי העונה קורא מתוך הס״ת שאינו על ידו, אך אם הוא כעונה בעצמו, הרי הוא אצל ס״ת שמברך עליו.

ועיין מש״כ (בח״א סימן מ״ח אות ה׳), שנחלקו בזה הראשונים, התוספות (ברכות דף כ״א ע״ב ד״ה עד), ובריטב״א (סוכה דף ל״ח ע״ב), ובח״ג (סימן ל״ז אות ב׳) באורך, דקיי״ל דאינו כעונה בעצמו.

ב

ואמנם י״ל, דהיות שהעולה קורא בעצמו, עיין ברא״ש (מגילה פ״ג אות א׳) וז״ל, שאין קורא אלא אחד, אותו שעומד לקרות בתורה, ואין ש״צ קורא עמו, ומה שנהוג האידנא שש״צ קורא וכו׳, נראה הטעם לפי שאין הכל בקיאין וכו׳, ומ״מ אם העומד לקרות יקרא בנחת ובדקדוק עם הש״צ, שלא תהא ברכה לבטלה, ואותו שאינו יודע לקרות, אין ראוי שיקראהו ש״צ, והויא ברכה לבטלה, ולא מסתבר שהוא יברך על קריאת ש״צ עכ״ל.

ובתשובה (כלל ג׳ סימן י״ב) כתב וז״ל, ובור לקרות בתורה אין דבר הגון, ״כי מאחר שהוא מברך, צריך שיקרא, שלא תהא ברכה לבטלה״, אמנם אם קורא עם החזן ויודע וכו׳, ולקרותם עם החזן מקרי שפיר קריאה, אבל שיברך הוא על מה שהחזן קורא והוא לא יקרא כלל, לא יתכן כלל עכ״ל.

ובשערי רחמים (בשערי אפרים סימן י״ב ס״ק י״ב) וז״ל, ואם נשתתק העולה באמצע הקריאה או שנחלה וא״א לו לעמוד שם, יעלה אחר תחתיו ויתחיל השני במקום שהתחילו להראשון וכו׳ (שו״ע סימן ק״מ).

וז״ל השערי אפרים (שער ד׳ אות ח׳), ויש להעולה לקרות בלחש מלה במלה אחר הקורא וכו׳, וטוב שלא ישמיע לאזניו, ועכ״פ לא יהיה נשמע לחבירו עכ״ל, ושם (סימן י״ב), העולה שצריך לקרות בס״ת מה שמקרא לפניו ולקרות אחריו בלחש עכ״ל, ולפי״ז י״ל שאין צריך לצאת מחמת שומע כעונה.

ויצא הדבר בהיתר.

חיים יוסף דוד ווייס

סימן י"ב
אם מותר לברך על ס"ת כשאינו לפניו

אם יכול לברך על ס"ת כשהוא רחוק ממנו ברשות אחרת.

א

באו"ח (סימן ר"ו סעיף ד'), כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו, צריך לאוחזו בימינו כשהוא מברך עכ"ל, וז"ל המשנ"ב (ס"ק י"ח), וכן בכל ברכה שמברך על איזה מצוה, יש לו לאחוז הדבר ביד ימינו בשעת ברכה עכ"ל, ושם (סעיף ה') אין מברכין לא על אוכל ולא על משקה עד שיביאוהו לפניו, ברך ואחר הביאוהו לפניו צריך לברך פעם אחרת וכו' עכ"ל.

וז"ל המשנ"ב (ס"ק י"ט) ואפילו כיון דעתו עליהם בשעת ברכה, על כרחך לא מהני, כיון דאז לא היו לפניו ולא היה להברכה על מה לחול, ולא דמי לאמת המים (דסעיף ו'), דהתם כיון שבודאי יבואו המים נגדו, כאילו היו לפניו דמיא, משא"כ הכא דתלוי בדעת אחרים, ואם היה הדבר שבירך עליו מונח בתיבה בעת הברכה, ואחר הברכה לקחה משם, אין צריך לברך, כיון שהיה מוכן לפניו וכו', ובפמ"ג מצדד, דה"ה כל כה"ג שהוא ודאי שיובא אצלו וכו', אין לחזור ולברך, אך לכתחלה בודאי יש ליזהר וכו', ועוד דלכתחלה המצוה לאחוז בידו בשעת הברכה וכו' עכ"ל.

ב

ועיין באו"ח (סימן קע"ח סעיף ג'), דמגן לגן צריך לברך אפילו הם סמוכים, ואפילו אם כשבירך תחלה היתה דעתו על הכל, ובמשנ"ב (ס"ק ל"ט) שני בתים ואפילו רואה מקומו הראשון, ג"כ אינו מועיל עכ"ל.

ובספר ברכת הבית (שער כ' אות י'), דברשות אחרת לא מהני רואה מבית לבית, וז"ל, מבית לחצר לא מהני דעתו, אך אם רואה מקומו אפילו דרך חלון וכו' הוי כמקום אחד, ורואה מקומו מהני מבית לחצר אבל לא מבית לבית, כן משמע בשו"ע (סימן רע"ג סעיף א').

ג

ושם לענין ס"ת (שער מ"ד אות כ"ב), דדמי לפרי, וז"ל, דכל הפתוח לפניו אין צריך לברך, דמסתמא דעתו על כל מה שלפניו וכו', ולמדתי כן מדברי הט"ז והמג"א והבאה"ט (שם, א"ה סימן ק"מ), והטעם בזה וכו', ודמי לסל מלא תפוחים ובירך על אחד מהם ואח"כ ראה אחרת יותר טובה ולקחה, שאין צריך לברך, דלא דמי לבירך על פרי ונפל מידו וכו', דהברירה בידו לאכול מפרי זה שבירך עליו, יכול לאכול על סמך זה גם מפרי הטוב ממנה, כיון דעכ"פ היה דעתו לאכול מסל הזה, ולא הוי נמלך וכו', היה גדולה לפניו וכו', דדמי לקידוש על הכוס דסבר שהוא יין ונמצא שהוא חומץ, דאם כל היין לפניו ודעתו לשתות ממנו, דאין צריך לחזור ולברך, כמבואר בט"ז (סימן ער"א ס"ק י"ט) עכ"ל.

ד
העולה לתורה

וז"ל המחבר (סימן קל"ט סעיף י"א), הקורא בתורה צריך לאחוז בס"ת בשעת

ברכה, ובשערי אפרים (שער ד׳ ס״ד) כתב וז״ל, העולה לתורה צריך לאחוז בס״ת בשעת הברכה, ויש לו לאחוז בשני יריעות התורה מזה ומזה וכו׳, ויש מי שנוהג לאחוז בידו בעמודים וכו׳, ובשעת הקריאה תהיה ידו הימין אוחזת בעץ החיים וכו׳, ובמשנ״ב (ס״ק ל״ה), ועיין בב״ח וט״ז שהסכימו, דבעת הקריאה צריך ג״כ לאחוז בס״ת, ובבאר היטב (ס״ק י״ז) כתב, ינענע התורה בשעה שאומר ונתן לנו וכו׳ עכ״ל, ועיין במקור חיים להחוות יאיר (סימן תר״ז סעיף י״ז).

ה

והנה חדשים מקרוב באו להתיר לברך כשאין הס״ת לפניו כלל, ואפילו ברשות אחרת, וטעמם בפיהם דאף סומא יכול לעלות לתורה, (עיין רמ״א בסימן קל״ט סעיף ג׳), והנה באמת אין הראיה מעלה ומוריד, דהיינו כמו שסומא יכול לעלות ולסמוך על שומע כעונה, כך כשאין הס״ת לפניו, לא יועיל אפילו אם יוכל לקרות, וכגון שעומד במרפסת למעלה מהס״ת, וכמו שא״א לברך על הפרי כשאינו לפניו וברשות אחרת.

ו

ומה שאמרו לענין סומא, עיין בביאור הלכה (סימן קמ״א ד״ה לבטלה) וז״ל, ויותר נראה לומר, דלא סמך הרמ״א אדברי מהרי״ל אלא לענין סומא וע״ה, דאם לא יקראום לעולם איכא כיסופא טובא, וגם אתו לאנצויי, אבל בנד״ד שהוא בקי בקריאה, בודאי מחויב לומר עם הש״צ, שהא כבר כתב בעצמו בדרכי משה שלא נראה לו דברי מהרי״ל וכו׳ עכ״ל.

ז

ומה שטענו, כיון דבצירוף מועיל לענין עשרה, זה יועיל גם לעלות לס״ת, מה ענין שמיטה אצל הר סיני, וכי יוכל לברך על פרי שברשות אחרת מכיון שמצטרף אתם למנין, וכ״ת ס״ת שאני דתלוי במנין עשרה, אמת ויציב דכדי לקרות בעינן עשרה, אך לא שיהיה מצרפן לענין הקריאה.

מלבד שאין זה בכלל צורת המצוה כלל, שיש בזה משום עליה לתורה, באיזה צד ובאיזה אופן, (בלשון יעמוד), ומצינו (כריתות דף י״ג ע״ב) המוציא בפה חייב, וש״מ דשייך הוצאה בפה, וכי לדידיה יוכל לקיים מצות נטילת האתרוג בפיו, ושאני התם דהחיוב רק באוכל, ובמג״א (סימן תרנ״א סק״י), דמי כתיב לקיחה ביד, (ודלא כהלבוש), ובביכורי יעקב (שם ס״ק י״ח), ולא הזכיר מהך כלל, ובפמ״ג (א״א סק״י) דלאו לקיחה מקרי, והאמת שברמב״ם (פי״ב מהלכות שבת הי״ב), דהמוציא בפיו, (חוץ מאוכל), דפטור, אך בביכורי יעקב כתב דיצא בפה, אך במרפקו קשה, דבפמ״ג שיצא, וברמב״ם (שם) דפטור, ודוחק לחלק בין נטילה להוצאה.

והנה ברמב״ם (פי״ב מהלכות שבת הי״ד) כתב וז״ל, המוציא משאוי על ראשו, אם היה משאוי כבד כגון שק מלא או תיבה ומגדל וכיוצא בהן שהוא משים על ראשו ותופש בידו חייב, שכן דרך המוציאין ונמצא כמוציא על כתיפו או בידו, אבל אם לקח חפץ קל כגון שהניח בגד או ספר או סכין על ראשו והוציאו והוא אינו אוחז בידו הרי זה פטור שלא הוציא כדרך המוציאין, שאין דרך רוב העולם להוציא החפצין מונחין על ראשיהם.

ולפלא בפמ"ג (סימן תרנ"א ס"ק כ"ב) דנוטל במרפקו, שהרי בגמרא (שבת דף צ"ב ע"ב), במתניתין ובפיו, (ובכריתות דף י"ג ע"ב ובפירש"י) דהוי הוצאה.

במשנ"ב (סימן קמ"א סק"ה) בשם השערי אפרים וז"ל, והקורא שצריך לקרות מתוך הכתב, וכן העולה, שצריך לראות בס"ת מה שמקרא לפניו ולקרות אחריו בלחש עכ"ל, ושם (סק"א) מהב"י, לקרות עם ש"צ היינו מתוך הכתב עכ"ל.

ובשערי אפרים (שער ד' אות ג') וז"ל, ומראים לו המקום שיתחיל לקרות משם, כדי שידע על מה הוא מברך עכ"ל, עוד שם (שער ד' סימן י"ט), אם כבר התחילו לומר בא"י וכו', אזי יראו לו מיד מקום הראוי וכו', אבל אם צריך לגלול, וע"י שהות הגלילה יהיה הפסק ניכר וכו', יש לו לסיים מיד למדני חקיך עכ"ל.

ובשערי רחמים (בשערי אפרים סימן י"ב ס"ק י"ב) וז"ל, ואם נשתתק העולה באמצע הקריאה או שנחלה וא"א לו לעמוד שם, יעלה אחר תחתיו ויתחיל השני במקום שהתחילו להראשון וכו' (שו"ע סימן ק"מ).

וז"ל הרא"ש (מגילה פ"ג אות א'), שאין קורא אלא אחד, אותו שעומד לקרות בתורה, ואין ש"צ קורא עמו, ומה שנהוג האידנא שש"צ קורא וכו', נראה הטעם לפי שאין הכל בקיאין וכו', ומ"מ אם העומד לקרות יקרא בנחת ובדקדוק עם הש"צ, שלא תהא ברכה לבטלה, ואותו שאינו יודע לקרות, אין ראוי שיקראהו ש"צ, והויא ברכה לבטלה, ולא מסתבר שהוא יברך על קריאת ש"צ עכ"ל.

ובתשובה (כלל ג' סימן י"ב) כתב וז"ל, ובור לקרות בתורה אין דבר הגון, "כי מאחר שהוא מברך, צריך שיקרא, שלא תהא ברכה לבטלה", אמנם אם קורא עם החזן ויודע וכו', ולקרותם עם החזן מקרי שפיר קריאה, אבל שיברך הוא על מה שהחזן קורא והוא לא יקרא כלל, לא יתכן כלל עכ"ל.

וכן באו"ח (סימן קמ"א סעיף א'), ובבה"ל (שם ד"ה לבטלה) כתב וז"ל, דלא סמך הרמ"א אדברי מהרי"ל אלא לענין סומא וע"ה, דאם לא יקראום לעולם איכא כיסופא טובא, וגם אתו לאנצויי, אבל בנד"ד שהוא בקי בקריאה, בודאי מחויב לומר עם הש"צ וכו', הב"י שהביא בשם כמה ראשונים, דאם אינו יכול לקרות עם הש"צ, אין יכולים לקרותו לתורה וכו' עכ"ל ועיי"ש.

חיים יוסף דוד וויים

סימן י"ג
עוד בענין הנ"ל

אחר כתבי הנ"ל, חתני הגאון ריח"א שפיטץ שליט"א, ר"מ דפה, דן כנגדי, דהיות והעולה והקורא קורין משני ס"ת, י"ל דאין זה בכלל התקנה של קריאת ס"ת.

א

טענת המעורר, שהרי א"א לברך על קריאת ס"ת אא"כ יש עשרה, והיינו שהם שומעים הקריאה (מהקורא), ונמצא שהברכה

על אותו ס״ת שהקורא קורא ממנו, ואיך יברך (העולה) על ס״ת אחר, ולפי״ז מה שהרא״ש כתב, דהברכה על העולה קאי, זה אינו שולל דקאי גם על הקורא, וא״כ העולה יצטרך לקרוא מאותו ס״ת שהקורא קורא ממנו.

ב

תשובה: עדיין י״ל, דהגם דהברכה גם על הקורא קאי, היות שאין הקורא מברך, אין לורך שהקורא יעמוד אצל אותו ס״ת שמברך עליו, ולא נאמר בשום מקום שהעולה צריך לכוין להוציא הקורא, (שאם היה צריך להוציאו, אז היה מקום לומר שצריך (הקורא) לעמוד אצל הס״ת שבירך עליו).

ומצינו בספר שערי רחמים על השערי אפרים (שער ז׳ אות כ״ה), דאצל התוכחה לא קראו לעולה כלל, משו״ת שואל ומשיב (מהדורא ה׳ סימן ט׳), ומספר אמרי נועם (מועדים), שכן נהג הגה״ק מראפשיץ זי״ע, (וכן נוהגין בוויזשניץ ובעוד מקומות), ובשו״ת מחנה חיים (ח״ג סימן ט״ו), באופן שאין מברכין כלל, ואעפ״כ יוצאין בקריאתה, והגם דיש חולקים ע״ז, מ״מ יש על מי לסמוך בשעה״ד.

ושוב ראיתי בשואל ומשיב (שם ד״ה והנה בהא) שכתב וז״ל, דמצד גוף הענין באמת סגי בפחות מי׳, והברכות אינן מעכבות, ורק דגוף הקריאה תקנו בעשרה עכ״ל.

וש״מ דקריאה אינה תלויה בברכה, והוא חיוב העולה, וכמש״כ הרא״ש שהוא צריך לקרוא מחמת הברכה, ולפי״ז כשמברך על ס״ת שלפניו, יצא ידי חובתו.

ג

והטענה בודאי צודקת, שהתקנה היתה דשהעולה יעלה בס״ת שלפני הקורא, ונראה דאינו מעכב בשעה״ד.

ויש לי עוד הרבה להאריך בדבר זה ומחמת קוצר הזמן עוד חזון למועד.

חיים יוסף דוד ווייס

סימן י״ד
בענין ברכת הגומל

לכבוד ידידנו בנש״ק מה״ר יעקב יוסף האגער נ״י

אחדש״ה,

א

על שעבר המחלה (קראנ״א), והיה קשה לו בנשימה, והחלים ב״ה, אם לברך ברכת הגומל בשם ומלכות.

תשובה: פשוט דמחויב, הואיל והיה בסכנה, עיין מש״כ (בח״א סימן ל״ו).

ב

מי שנחלה במחלת קראנ״א, והיה לו חום, אך לא הגיע להריאות, (שזה עיקר המחלה), אם יברך הגומל.

תשובה: עיין ברמ״א (או״ח סימן רי״ט סעיף ח׳), שבאשכנז אין מברכים אלא על חולה שיש בו סכנה, כגון מכה של חולי, ועיין בבה״ל (שם ד״ה כגון).

ונראה דהגם שהיה אפשר להמחלה

להתפשט, היות שלא התפשט, (חוץ מאם לפי הרופאים עלול היה להתפשט), אין צריך לברך וכנ"ל.

ג

מי שעבר הרחוב, ופתאום החליט לחזור, ואוט"א בא, ובינו לבין המות כפסע, וכהרף עין נטה לצד וניצל, אם צריך לברך הגומל.

תשובה: כבר כתבתי (בח"א סימן ל"ו), דהחיוב לברך תלוי באם היה בסכנה או לא.

והנה היות שנוהג האוט"א ראהו, והיה לו זמן לנטות לצד השני, נמצא שלא היה בסכנה, ואין צריך לברך.

והנני דו"ש וכט"ס
חיים יוסף דוד וויים

סימן ט"ו
לשמש מטתו בעת מניפת הקאראנ"א

נשאלתי, אם בימינו אלה מותר לשמש מטתו.

א

תשובה: נראה כוונתו מגמרא (תענית דף י"א ע"א), ת"ר בזמן שישראל שרויין בצער ופירש אחד מה, באין שני מלאכי השרת וכו' ואומרים פלוני זה שפירש מן הציבור וכו' תניא אידך בזמן שהציבור שרוי בצער אל יאמר אדם אלך לביתי וכו' אלא יצער אדם עם הציבור וכו' ע"כ.

ב

ואמנם לא מצינו איסור תשמיש אלא בשני רעבון, ואף גם זאת, בתוספות (שם ד"ה אסור) וז"ל, וי"ל דלכו"ע לא הוי אסור אלא למי שרוצה לנהוג עצמו בחסידות, ויוסף לא שימש אבל שאר בני אדם שימשו עכ"ל, ועיי"ש במפרשים ובעיון יעקב.

ג

ונראה הטעם, דכשיש מחסור מזונות, והוא מרבה אוכלי בנ"א, הוא מחסיר לשאר בנ"א, משא"כ כשלא קיים מצות פו"ר, הרי מחויב להרבות ולדות, ולא גרע משאר בנ"א העומדים בחיים, ועכ"פ כל זה שלא שייך בנדוננו, ויצא הדבר בהיתר.

חיים יוסף דוד וויים

סימן ט"ז
מצות ושמח את אשתו בעת מניפת הקאראנ"א

א"כ הה"ג מה"ר מתתי' גבאי שליט"א אחדש"ה,

בתקופה זו שהחנויות סגורים, איך יקיים מצות ושמח את אשתו בבגד חדש לחג, והאם יכול לתת לה כסף שתקנה אחר החג, והאם מהני מחילה על זה מהאשה.

א

תשובה: פשוט דהגם דקיי"ל (נדרים דף

כ״ד ע״א), דיכול לומר הריני כאילו התקבלתי, מ״מ שמחה ליכא, ולא מהני מחילה.

ב

ואמנם כשיתן לה כסף כדי לקנות, הרי היא יודעת שבידה לקנות, ויש בזה שמחה, ולא ממש״כ במ״ב (סימן תקט״ז ס״ק י״ב) בשם הפוסקים.

והנני דוש״ת וכט״ם
חיים יוסף דוד וויים

סימן י״ז
אשה חולה במחלת קראה״ן, וקשה לה לטבול יותר מפע״א, ובנדון נדרי אונסין אם צריכין התרה

לכבוד בן גיסי הרה״ג מה״ר שמואל דוד ריסנר שליט״א, מו״צ בב״ב ת״ו

אחדש״ה,

אשה חולה במחלת קראה״ן (Crone Disease), וקשה לה לטבול יותר מפעם אחת.

א

תשובה: פשוט שתטבול רק פעם אחת, ועיין בשו״ת חוות יאיר (סימן קפ״א) שכתב, דענין של טבילה ב׳ פעמים הוא ממדת חסידות, או מספק מתי לברך, (ועיין בשו״ת שלמת חיים סימן קי״א), ותברך אחר הטבילה, עיין בגמרא (פסחים דף ו׳ ע״ב) טבל ועלה וכו׳, וברמ״א (יו״ד סימן ר׳).

ב

ולענין היתר נדרים, מעיקר הדין אין צריך לכאורה, דמעולם לא קיבלה עליה לטבול יותר מפעם אחת במצב כזה, וכמש״כ הש״ך (יו״ד סימן רל״ב ס״ק כ״א) לגבי נדרי אונסין, כגון שהדירו חבירו שיאכל אצלו וחלה, וז״ל, הרי אלו נדרי אונסין, משמע אע״פ שלא התנה בשעת הנדר על כל אונס שיולד, אמרינן דאאונס כה״ג לא נדר, וזה פשוט, ודלא כנראה מתשובות מבי״ט (ח״א סימן נ״א) עכ״ל.

ובבאר היטב (שם ס״ק י״ז), דהני מילי באונסא דלא שכיח, דאי הוי דבר מצוי הו״ל לאסוקי אדעתיה ולאתנויי (מהב״י בשם רי״ו), וכתב וז״ל, ונראה דה״ה באונס דשכיח ולא שכיח הוי אונס לענין נדרים, דהא חלה אמרינן בש״ס דהוי אונס דשכיח ולא שכיח, (א״ה ועיין להלן אות ח׳ מש״כ מתוספות פסחים), ואפ״ה בנדרים הוי אונס עכ״ל, וכ״ז מהש״ך (שם סק״כ).

ג

ובמחבר (יו״ד סימן רי״ד סעיף א׳), דברגיל להתענות ורוצה לחזור מפני שאינו בריא, צריך התרה, ובש״ך (סק״ב) הטעם, דלא אסיק אדעתיה דכשלא יהיה בריא לא יתענה, (ועיין להלן (אות ט׳) ממהר״ש ענגיל).

(ובדג״מ דתלוי, אם לא ירצה לשוב למנהגו לעולם, אז צריך התרה, ואם הוא לפי שעה, אין צריך התרה, ובנד״ד מי יודע אם תחזור לאיתנה, ומ״מ ברור שאם תשוב שתחזור למנהגה, וא״כ אין כוונתה לבטל קבלתה).

ד

ולכאורה הני תרי פסקי (בש"ך) סתראי נינהו, ונראה פשוט דיש לחלק בין חולה שזה בכלל אונס גמור לאינו בריא, וז"ל שו"ת הרשב"א (המיוחסות להרמב"ן, סימן רע"ג, הביאו בב"י סימן רל"ב), ששלשה מיני נדרים הם, א) נדרים שאין צריכים שאלה לחכם, ב) בנדר שאין לו היתר לעולם, ג) ויש לו היתר ע"י חכם, א) שאין צריך שאלה לחכם כארבעה נדרים וכו', שיש אונס גמור, שהפסיקו נהר או חלה בנו, הרי זה מותר גמור, שהרי זה מן הסתם כמתנה בנדרו וכו', ג) אבל יש לו פתח של אונס וכו', הרי נדר זה תולה, שאין כאן שגגה גמורה ולא אונס גמור, ומ"מ יש לו היתר בשאלה לחכם, הואיל ויש לו עכשיו טענת אונס, שהוא מתחרט מחמת אונס קצת שהיה לו וכו', א) שאין צריך שאלה לחכם, היינו שנאנס אונס גמור וכו' עכ"ל, והש"ך בסימן רל"ב מיירי בחלה, דשכיח ולא שכיח, ולכן אין צריך התרה, ובסימן רי"ד מיירי שלא היה בריא, ואין הכרח שימנע מלהתענות מחמת זה, (וגם יתכן דשכיח, ואינו מוכרח, דהש"ך לא הזכיר זאת), ואשר ע"כ צריך התרה, (וכ"כ ביד שאול שם).

וכן בשו"ת קול אריה (סימן ס"ז) הביא מספר ידות נדרים, שמחלק בין מיחוש קצת, דאינו דבר ברור שלא נדר על דעת כן, לבין חולה אף שאין בו סכנה, דאסור לו להתענות, ובודאי אדעתא דהכי לא נדר, והביאו בשו"ת לבושי מרדכי (ח"ד סימן רמ"ג).

ה

ואמנם כל זה קשה לכאורה, דאין פותחין בנולד, ובש"ך (סימן רכ"ח ס"ק כ"ב), דבחלה לא רק שצריך התרה, אלא שאין פותחין בזה, והוא מן הקצה אל הקצה ממש"כ (בסימן רל"ב), ואולם כתב (בסימן רכ"ח), דנולד היינו בחולה "ביותר", והרי נד"ד לא שכיח כלל, ובכלל חולי ביותר, וא"כ הוי נולד, וצריך התרה וממקום אחר.

ו

ובענין נולד, עיין בשו"ת חכם צבי (סימן מ"א) שמחלק בין אונס בנדר לשאר אונסין וז"ל, לא שרינן ליה נדריה בהכי, משום דאנן אמדינן דעתיה, שאפילו אם היה חושב בדעתו בשעת שנדר אפשר שפלוני יעשה סופר ויצטרך לו, אפ"ה היה נודר כיון שהדבר אינו שכיח וכו', וי"ע דלא תיקשי הא דאמרינן אין פותחין בנולד, שנראה סותר למאי דאמרינן כל אונסא דלא שכיח לא אסיק אדעתיה, ונראה דבנדרים ושבועות, כיון דמיד חלו, דזה שאמר קונם וכו', דתומ"י חל האיסור וכו', לא מהני ליה לעקור הנדר מעיקרו ולעשותו כנדר טעות עי"ז, דאפילו אי הוה מסיק אדעתיה בההיא שעתא דאפשר שיעשה סופר, מ"מ הוה נודר כיון דלא שכיח, אבל במי שבא להתחייב באיזו דבר ואח"כ אירע אונס, שבשעה שאתה בא לחייבו לעשות הדבר ההוא, הרי האונס לפנינו, אין בנו כח לחייבו בו וכו', אבל בנדרים מאותה שעה כבר נאסר באותן הדברים, והאיסור חל עליו, ואתה בא להתירו ולעקרו מכח דבר החדש, אין אתה יכול עכ"ל, וכ"כ ביד שאול (סימן רל"ב ס"ק ט"ז).

ולכאורה יש לחלק בדבר דלא שכיח, בין מכר, די"ל דכיון שלא שכיח, לא היה מונע מלקנות, לנדר שבידו להתנות, ולו היה מסיק אדעתיה על האונס, היה מתנה, וצ"ע, וע"ע בכ"ז במש"כ (בח"ה סימן פ"א אות ג' ד').

ז

ולכאורה לפי החכם צבי יש לחלק בין נדר ממש, להנוהג איסור (בדברים של היתר), כי לא נאסר מיד, וכשנהג להתענות (פעם אחת אם היה בדעתו לעולם, או ג׳ פעמים בסתמא, עיין בסימן רי״ד), הרי לא קיבל עליו רק באופן שצם בפועל, (דהיינו בבריאות השלימות), ולכאורה להחכם צבי אין צריך התרה, וזה אינו, כי הקבלה היתה לעולם, דמאי שנא קבלה בדיבור או במעשה.

ח

ועכ״פ היוצא מזה, דיש ג׳ דרגות, א) אינו בריא צריך התרה, ב) חולה אין צריך התרה, ג) חולה ביותר, (כגון חולה שיש בו סכנה), צריך התרה בפתח ממקום אחר, וחולי (שאין בו סכנה) שכיח ושלא שכיח, לא נחשב לנולד, וכמש״כ התוספות (פסחים דף מ״ו ע״ב ד״ה רבה), דחולה שיש בו סכנה לא שכיח כלל, (ומש״ה הוי נולד), ומשמע מהתוספות דחולה שאין בו סכנה שכיח קצת.

ט

והנה בשו״ת מהר״ש ענגיל (ח״ז סימן נ׳) כתב, דבאונסא דלא שכיח צריך התרה, דלא שייך לומר אדעתא דהכי לא קיבל עליו, (משא״כ איזה חולי על זמן מועט, דדבר זה שכיח, ושפיר י״ל אדעתא דהכי לא קיבל עליו), ולפלא שלא הזכיר דהטעם משום נולד.

י

וא״כ בנד״ד צריכה היתר.

ומלבד כ״ז, בנד״ד יש להתיר, (בהתרת נדרים), דלפעמים לטבול ב׳ פעמים לא יהיה קשה כ״כ, וכשתטבול רק פעם אחת, הרי עברה על קבלתה, ונתת דבריך לשיעורין, והפתח יוכל להיות כמש״כ ברמ״א (סימן רכ״ח סעיף ז׳), דאם היתה יודעת שתתיר, היתה אומרת בלי נדר, וההיתר תוכל לעשות ע״י בעלה, ויאמרו לו מותר ״לה״, עיין מש״כ (בח״ו סימן קנ״ג).

היוצא לנו מהנ״ל:
נדר וחלה וקשה לקיימו:

א) אם יפסיק לעולם מלקיימו, צריך התרה (אות ג׳).

ב) בספק אם יפסיק, (שאינו ברור לו שיבריא), אין צריך התרה (שם).

ג) במיחוש קצת, צריך התרה.

ד) בשכיח צריך התרה.

ה) באונס דלא שכיח, אין צריך התרה.

ו) וכן בשכיח ולא שכיח, אין צריך התרה.

ז) בלא שכיח כלל צריך התרה, (ואין פותחין בזה).

והנני דוש״ת וכט״ס

חיים יוסף דוד וויים

סימן י״ח
לרחוץ אחר הטבילה בשעה״ד

בעת מגיפת הקאראנ״א, התרתי לאשה לרחוץ אחר הטבילה.

תשובה: הגם דבש״ך (סוף סימן ר״א) כתב דאסור, בברכי יוסף (שם) הביא מכמה פוסקים דשרי, וכ״ש דבשעת הדחק עסקינן.

היוצא לנו מהנ״ל: שרי.

סימן י"ט
לתמוך בתנאי שלא יעברו על איסור

נשאלתי ממי שתומך בחברת תומכי שבת, ועכשיו נעשה ויכוח בעשיית מנינים שלא כחוק, (והארכתי בתשובה לענין איבה וכו'), אם מותר לו להתנות שנדבתו רק לאותן שאינם עוברים באיסור זה.

תשובה: פשוט דשרי, ואין מחויב להחזיק עוברי עבירה.

חיים יוסף דוד וויים

סימן כ'
בענין האיסור לסכן עצמו, ובענין שומר מצוה לא ידע דבר רע

במה שכתבתי שיש ליזהר מחמת המחלה המתפשטת ל"ע, וגדול אחד העיר, שבענייני ת"ת ותפלה אין צריך, דקיי"ל שומר מצוה לא ידע דבר רע.

א

תשובה: בגמרא (פסחים דף ח' ע"ב), ובפירש"י (ד"ה אין), קיי"ל דשלוחי מצוה אינן ניזוקין, ואמנם במקום דשכיח היזקא שאני שנאמר איך אלך ושמע שאול והרגני, והשיב לו הקב"ה עגלת בקר תקח בידך, וש"מ דאף כשצוהו השי"ת ביחוד, היה לו לפחד, ומהיכי תיתי במקום שהדבר מתפשט שיסמוך ע"ז, וכבר כתבתי דפליגי אביי ורבא (פסחים דף ס"ד ע"ב) אם סומכין על הנס, וקיי"ל כרבא במקום אביי, (חוץ מביע"ל קג"ם, בגמרא בבא מציעא דף כ"ב ע"ב), וכן נפסק ביו"ד, וכדלהלן.

ב

וברמ"א (סימן קט"ז סעיף ה') וז"ל, יזהר על דברים המביאים לידי סכנה, כי סכנתא חמירא מאיסורא, ויש לחוש יותר לספק סכנה מלספק איסור (ב"י בשם הש"ס) וכו', וכל אלו הדברים הם משום סכנה, ושומר נפשו ירחק מהם, ואסור לסמוך אנס, או לסכן נפשו וכו' עכ"ל.

ג

והא דמצינו שהתירו לצורך מצוה במקום סכנה, עיין בט"ז (סימן תע"ה סק"ו) לענין מים שלנו, ועיין בשו"ת דובב מישרים (ח"א סימן ע"ט) לענין שינה ביחידות בסוכה, לא מיירי בקביעא היזקא, אלא בענין סגולות, וכגון לגבי צוואות רבי יהודה החסיד, ועיין בשו"ת נודע ביהודה (תנינא חאהע"ז סימן מ"ט), ובדרכי תשובה (שם אות נ"ג-נ"ד), ובקציצת אילן התירו הפוסקים במקום מצוה, עיין דרכי תשובה (שם אות נ"א) בשם כמה פוסקים, דלא גרע ממעולה בדמים דשרי.

ד

איברא דמצינו פוסק אחד, (בדרכי תשובה שם אות נ"ה), דאף בנזק טבעי סמך על שומר מצוה וגו', ושם מיירי מלהשתדך עם קרובי משפחה, ולהמתיר אין זה בכלל קביעא היזקא.

ה

ועיין בחו״מ (סוף סימן תר״ז), דהאומר הריני מסכן את עצמי, מכין אותו מכת מרדות, ומשמע דאיסור מדרבנן, אך בספר הלבושים (עיר שושן סימן תכ״ו סעיף י״א), שהוא מדאורייתא, דכתיב השמר לך וגו׳, ובבאה״ט (שם סימן תכ״ג), דכן דעת המחבר, ובפמ״ג (שפ״ד סימן צ״ד סק״ג, ובאו״ח א״א סימן ד׳ סק״ב), ובדרכי תשובה (שם ס״ק נ״ז).

ושם (ס״ק נ״ח) דן לענין ספק ספיקא אי מועיל במקום סכנה.

חיים יוסף דוד ווייס

סימן כ״א
בענין החובה לשמוע לדברי הרופאים בזמן המגיפה

בענין החובה לשמוע לדברי הרופאים בזמן מגיפת הקארא״א בעולם, כגון שלא לילך לביהכנ״ס וכדומה.

א

תשובה: בגמרא (בבא קמא דף ס׳ ע״ב), ת״ר דבר בעיר כנס רגליך שנאמר ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר ואומר (ישעיהו כו) לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך בעדך ואומר (דברים לב) מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה מאי ואומר וכי תימא ה״מ בליליא אבל ביממא לא תא שמע לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך וכי תימא ה״מ [היכא] דליכא אימה מגואי אבל היכא דאיכא אימה מגואי כי נפיק יתיב ביני אינשי בצוותא בעלמא טפי מעלי ת״ש מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה אע״ג דמחדרים אימה מחוץ תשכל חרב ע״כ, וז״ל המהרש״א, כל זמן שאינו מפזר רגליו מן העיר, יכנס רגליו לביתו ולא יצא לרחובות עכ״ל.

ב

וכבר העירותי (בח״ד סימן פ״א) מגמרא (חולין דף כ״ב ע״ב), שאלו לחכמים וחכמים לרופאים וכו׳, והעובר על דבריהם עיין בגמרא (בבא קמא דף פ״ה ע״א), פושע ומסכן נפשות, ואם נתנו נאמנות לרופאים לחלל שבת, ולאכול ביוה״כ, (בגמרא יומא דף פ״ג ע״א), ובאיסורי נדה, (עיין מש״כ בח״ג סימן ס׳), ועוד דברים, מהיכי תיתי לזלזל בדבריהם, אין זה אלא רמות רוחא, שוטה וגס רוח, מורה שלא כהלכה ומכשיל את הרבים.

וז״ל בשו״ת הרשב״ש (סימן קצ״ה), ואותן שלא נכתבו בר״ה בבריאות, אם פשעו בעצמם, יבואו לידי חולי וכו׳, ובפרקא דחסידי, לעולם אל יעמוד במקום סכנה וכו׳, יש יחידים שאפשר שלא נכתבו לא בחרב ולא במגיפה וכו׳, ולפיכך מועיל הניסה וכו׳, וכן תועיל ההנהגה הטובה בשמירת הבריאות ובהסרה מן החולי, וזה אמרם וכו׳, מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות וכו׳, ואמרו ז״ל (בפרק הכונס) וכו׳, בשעת המגיפה סוגר החלונות וכו׳, ומצווים על השמירה מהמגיפה, וגדולי חז״ל היו בורחים ממנה, כמו ששמענו הר״ן ז״ל שברח ממנה וכו׳, אם אפשר לתקן האויר או לנוס ממנה, יועיל לו התיקון וכו׳, שרבא היה סובר מה שסברו הרופאים בזה, כי האויר הנכנס מהחלון הוא

יותר מזיק וכו', בימות המגיפה צריך להזהר בתכלית השמירה, ושיוסיף בהנהגתו לנקות המותרים וכו', וירחיק היגיעה וכו', וירחיק האנחה וירבה השמחה וכו' עכ"ל.

ג

ובירושלמי (יומא פ"ח ה"ה), הובא בטושו"ע (סימן שכ"ח), דהנשאל הרי זה מגונה, ובב"י כתב בשם תרומת הדשן הטעם, דהו"ל להודיע להם חומר פקוח נפש שדוחה שבת, וכ"ש שלא להודיע ההיפוך, ושמעתי מאחד שבנו הוא חבר הצלה בסטאמפארד היל בלונדון, שבש"ק ויקרא העבר הכניסו שם ל"ג אנשים לבית חולים ה"י, ולא אאמין שרב ומורה בישראל יורה שלא להתחשב עם הוראות הרופאים בזה, והוראה כזו בטלה ומבוטלת כעפרא דארעא, והחיוב על כאו"א לעשות כל טצדקי למנוע התפשטות המחלה מעצמו ומאחרים, ולא לעבור על ונשמרתם מאד לנפשותיכם ועל לא תעמוד על דם רעך.

והנני דו"ש וכט"ס
חיים יוסף דוד וויים

סימן כ"ב
בהחיוב לשמוע בקול הרופאים וחוקי המדינה בעת המגיפה

לכבוד ידידי הרה"ח העסקן המפו' מה"ר אשר גראד נ"י
אחדש"ה,

במה שמעורר כ"מ על שבלאנדאן עיר הבירה, מתקבצים אנשים לתפלות בציבור נגד הוראות הרופאים, אשר פרסמו דעתם שמסכנים נפשות עי"ז, ופעמים זה גם נגד החוק, ובכמה לוויות ל"ע היו ציבור של עשרות אנשים שהרבה מהם לא עמדו במרחק של שני מעטער, ושאלתם דעתי בזה.

תשובה: יש לדון בזה מכמה דברים, א) מלא תעמוד על דם רעך, ב) בדינא דמלכותא, ג) משום חילול השם, ד) משום איבה, ובזה אתחיל.

א
משום איבה

ברמ"א (או"ח סימן של"ד סעיף כ"ו) וז"ל, וכל הדינים הנזכרים בדיני הדלקה ה"מ בימיהם, אבל בזמן שאנו שרויין בין אינם יהודים, כתבו הראשונים והאחרונים ז"ל, שמותר לכבות דליקה בשבת, משום דיש בה סכנת נפשות, והזריז הרי זה משובח וכו', אבל בחשש סכנת ספק מותר לכבות אפילו הדליקה בביתו של עכו"ם, וכן נוהגין (תה"ד סימן נ"ח והג"א וכו') עכ"ל, ובמשנ"ב (ס"ק ע"ד) וז"ל, ועדיף להודיע זאת ברבים דמותר לכבות, פמ"ג עכ"ל, ובשבת ההיתר רק משום חשש סכנת נפשות, עיין במשנ"ב (שם ס"ק ע"ב) דכשהדליקה מתגברת חוטפים ושוללים, ואין אדם מעמיד עצמו על ממונו.

ב

והנה בשו"ת חת"ס (חו"מ סימן קצ"ד) כתב וז"ל, היכא דאיכא למיחש לסכנתא, שאנחנו דרים ביניהם ויוסיפו שנאה ותחרות, ויאמרו כי דמו של עכו"ם קל בעינינו וכו', ועוד ברוב מקומות הרופאים הם גוים, ויותר בעיניהם דמן של ישראל, ואולי בש"ס נמי לא אמרו אלא בימיהם שלא היה שכיחי תערובת ישראל וגוים וכו', וגדולה מזה

התירו בכיבוי דליקה אפילו יוצאת מבית גוי, שאין סכנה לישראל מחמת יציאת האש, מ״מ אם לא יסייע לכבות יבא לידי סכנה, ועיי״ש בד״מ ובתה״ד בפנים, אע״ג דלכאורה גם שם יכול להתנצל ולומר אתון דלא מנטרי שבתא לא מחללינן וכו׳, לא סמכינן אפירוקא לסכנתא, כי נשתנו העתים עכ״ל.

ג

ובשדי חמד (כללים מערכת המ״ם כלל קמ״א) דן באיזה ענין שרינן משום איבה עיי״ש, והנה בנד״ד שאין צורך לחילול שבת או לעבור באיסור, מהיכי תיתי לזלזל בזה, (ובפרט בזמננו, כל הנעשה בצינעה מפרסמים ע״י האינטערנע״ט וכו׳), ולגרום בזה שנאה לישראל.

ד

וכרגע נודעתי שכבר פירסמו והראו בוידיא״ו איך שהיהודים גורמים להמחלה שתתפשט ע״י שעומדים צפופים בלויות, וד״ר ר׳ דניאל ראטה נ״י מלייקווד, בעמח״ס רפואה בשבת, העיר, שהאחיות בביה״ח עלולות לגרום מיתת יהודים מחמת זה, ושוטר אחד פירסם דמחמת זה יש להרגם ע״י פיצוץ (באמב״ע) ועוד, ובאמת בארה״ב כבר התחילו להעליל שבנ״י אשמים בזה, שהם מתחברים בחבורות וכדומה.

ה

משום חילול השם

היות שהדבר אסור עפ״י הלכה, כדלהלן, ושעוברים על חוקי המדינה, (עיין להלן לענין דינא דמלכותא), עיין מש״כ (בח״ו סימן פ״ד) משו״ת חת״ס (חאו״ח סימן נ״ט), דכשאומרים ישראל לא מנטרי שבתא (שם אות ב׳), יש בזה חילול השם, ואיסור חילול השם הוא גם בפני עכו״ם, מגמרא (בבא קמא דף קי״ג ע״א), ומפסוק (יחזקאל לו,כ) ויחללו את שם קדשי אשר חללוהו בית ישראל בגוים וגו׳, ופירש״י (ד״ה ויחללו) השפילו את כבודי, ומהו החילול, באמור אויביהם וכו׳ עכ״ל, ושם (כב) לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגוים אשר חללתם בתוכם, ועיין עוד שם מש״כ משו״ת ערוגת הבושם (סימן מ״א אות ח׳), ומשו״ת מהר״מ שיק (סימן ק׳ ד״ה והנה).

ו

והנה בגמרא (יומא דף פ״ו ע״א), אבל מי שיש חילול השם בידו אין כח בתשובה לתלות ולא ביוה״כ לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת שנאמר וגו׳ אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון היכי דמי חילול השם וכו׳, אביי אמר כדתניא ואהבת וגו׳ שיהא שם שמים מתאהב על ידך וכו׳ ע״כ.

ז

והנה כל הדוגמאות שהובאו בגמרא שם, אין להם ערך להחילול השם בנד״ד, באמרם שיהודים גורמים שימותו, ומי יהין להתחבר לעדה המזלזלים בזה, ונאמר סורו נא מעל אהלי האנשים וגו׳ (שבועות דף ל״ט ע״א).

ח

משום דינא דמלכותא

קיי״ל דדינא דמלכותא שייך רק לתקנת המדינה, וז״ל הרמ״א (חו״מ סימן שס״ט), דלא אמרינן דינא דמלכותא אלא בדבר שיש הנאה למלך, או שהוא לתקנת בני המדינה וכו׳ (מהרי״ק שורש קפ״ז) עכ״ל, וע״ע בסמ״ע (שם ס״ק כ״א), והטעם דעל מנת כן

ניתן להם לדור בארצם, עיין מש"כ (בח"ב סימן ר"ל), ובנדון התדבקות של המחלה, בודאי בידם להחליט מה אסור ומה מותר.

עיין בשו"ת חת"ס (סימן שי"ד ד"ה אמנם) וז"ל, דדינא דמלכותא מה"ת בלי ספק עכ"ל, והגם דיש ע"ז חולקים, עיין בית שמואל (סימן כ"ח סק"ג), ובשו"ת בנין ציון (סוף סימן ט'), ובשדי חמד (כללים מערכת הדל"ת אות נ"ז), הני מילי לענין קנין אי מועיל מה"ת, משא"כ לעבור על חוקי המדינה, ובאבני מילואים (שם סק"ב) שהוא מה"ת.

ט
משום לא תעמוד על דם רעך

כבר כתבתי דסמכינן ארופאים באיסורים חמורים, כ"ש בנד"ד, וזה מומחיותם, והמציאות הראה דבמקומות שקיימו ההפרדה, (כגון פה בעלגיא) בס"ד, כמעט לא נפקד ממנו איש, ומהיכי תיתי לסכן זולתו בספק או בספק ספיקא, ואפילו בספק מני אלף, מלבד שעובר על ואהבת לרעך כמוך, לא תרצח, ואפילו אם רק מזיקו ובגרמא, אפילו נזק ממון אסור לגרום, ובגמרא (בבא בתרא דף כ"ב ע"ב), ועכ"פ הזלזול וההתרשלות בכל זה אין לך עון גדול מזה, ואשרי אותם הרבנים המזהירים על כל זה.

היוצא לנו מהנ"ל: צריך למנוע מפעולות לעבור על דינא דמלכותא, ושיוכל לגרום איבה, חילול השם, וספק ספיקא בפקוח נפש.

והנני דו"ש וכט"ם
חיים יוסף דוד וויים

סימן כ"ג
אם יכולים לקיים מצות ביקור חולים ע"י הטעלעפאן

לכבוד ידידי העסקן המפו' במסי"נ
הה"ח מה"ר אהרן נזרי נ"י
אחדש"ה,

אם יכולים לקיים מצות ביקור חולים בטעלעפא"ן.

תשובה: פשוט דהמצוה לבקרו בגופו, ועיין בגמרא (נדרים דף מ' ע"א), ובפי' הרא"ש (שם), ועיין בשו"ת באר משה (ח"ב סימן ק"ו אות ז'-ח'), ומ"מ כתב דע"י הטעלעפא"ן מקיים מקצתה, וכ"כ לענין ניחום אבלים, (וכידוע שרבה"ק מוויזשניץ זצוק"ל דעתו היתה שא"א לנחם בטעלעפא"ן, ואעפ"כ ניחם אותי בישבי על פטירת אמי הצ' ע"ה), והיינו חלק מהגמ"ח שבו, וע"ע במש"כ (בח"ז קונטרס עלעקטריק סימן נ"ח).

והנני דו"ש וכט"ם
חיים יוסף דוד וויים

סימן כ"ד
זכות קדימה במכשירי הנשמה - Respirators

בימינו אלה, שיש מחסור במכשירי הנשמה (Respirators), למי משפט הקדימה, ואם צעירים קודמין לזקנים.

א

תשובה: עיין מש"כ, (בח"ג סימן קכ"ט אות ג'), מספר חסידים (סימן תרצ"ח), ומגמרא (הוריות דף י"ג ע"א), דת"ח יש לו דין קדימה, ודלא כמש"כ בשו"ת מקדשי השם (שער מחמדים אות ד'), ושבשו"ת הלק"ט (ח"א סימן רס"ט), דמותר למסור נפשו בעד חבירו, ומשו"ת טוטו"ד (סימן ק"צ).

ב

והנה בספר חסידים (סימן תרע"א) וז"ל, יותר עון ההורג בחור הראוי להוליד, ממי שהורג זקן וזקינה וסריס שאינן מולידים, ויותר עון שהורג שמזכה את הרבים מאדם אחר, כי רבו קודם לאביו וכו' עכ"ל, ובאמת (בסימן תרצ"ח) כתב וז"ל, בר' ראובן וכו', כי רבים היו צריכים לר"ע עכ"ל, וש"מ שמדמה כלל זה לדין קדימה, ובכנה"ג (יו"ד סימן קנ"ז הגב"י ס"ק ל"ה).

ג

ובמגדול עוז להיעב"ץ (אבן בוחן פנה א' אות ע"ח), כשחבירו ת"ח כשר וצדיק יותר, וכתב נראה להקל שהאב זקן, שא"א לו לקיים מצות פרו ורבו, והבן אדם כשר לפחות, אפילו אין גדול כמותו ולא ממלא מקומו, ובשו"ת יד אליהו (סימן מ"ג), אם הנצול במעלה יתירה מהמציל והוא ת"ח, מותר להמציל למסור נפשו, ואפשר דאף מצוה איכא, והאוה"ח הק' (בספרו ראשון לציון יו"ד סימן רמ"ז סעיף א'), דאם האדם רוצה, יש לו רשות להסתכן עבור חבירו, אפילו ימות בודאי, ואפילו כשחבירו אינו ת"ח.

ד

הרי שיש כמה מעלות שלהם משפט הקדימה, תלמיד חכם, רבים צריכים לו, קיום פו"ר, ולפי"ז חיי שעה נדחין מפני חיי עולם, (כשהוא חולה במחלה אנושה).

חיים יוסף דוד וויים

סימן כ"ה
העברת מתים לא"י בעת מגיפת הקאראנ"א

א"כ הרה"ג מהר"ר חיים בנימין שלי שליט"א, דומ"ץ בעיר ארמונטיער צרפת
אחדש"ה,

כעת שנתפשטה מגיפת הקאראנ"א, ואין נותנים להעביר מתים לארץ ישראל בלי לחתוך בגרונם ולהכניס צינור לושט כדי להוציא כל הרעי, ושוב מכניסים איזה חומר,

אם זה מותר, או שיקברום, ויפנו אותם אחר כילוי הבשר, ומה עוד שאם יעשו זאת, אז יש לחוש שיקבעו הממשלה זאת לדורות, כמו שהיה עד שהשתדלו אצל הממשלה להפסיק, ויחזור הדבר לקלקולו.

א

תשובה הנה בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סימן ר"ג, וח"ה סימן קפ"ה סוף אות ה'), התיר להזריק בתוך המתים כדי שיוכלו להעבירם לא"י, ומקורו ממש"כ הרמ"א (סימן שס"ג סעיף ב') משו"ת הרשב"א, דמותר ליתן סיד על גופו לעכל הבשר כדי להוליכו, וז"ל, ומכ"ש בנדון זה שאין מחסרין אותו, והבזיון הוא כדי למנוע בזיון גדול ממנו, מיהו פשוט דכל דברים אלה אין מתירין אלא לצורך גדול, ובפרט בזמננו שפריצי עמנו פקרו מאד בכבוד הנפטרים וכו' עכ"ל, עוד כתב (בח"ה אות ז') מתשובת הרשב"א וז"ל, ולזה הסכים מרן החת"ס (ח"ו סימן ל"ז), דודאי הגוף אינו מרגיש כלום וכו' עכ"ל, ועיי"ש.

והגם דנד"ד גרע, שאין זה רק בזריקה, אלא בחיתוך וכו', מ"מ הייתי מיקל בזה, מטעם דלקוברו ולפנותו אח"כ יש בזה ניוול גדול להמת, (בפתיחת קברו, ובטלטול העצמות וכו'), ויבחרו הרע במיעוטו, (והלא אפילו להתיר עגונה לא התירו לפתוח קברו, הגם שזה רק בהסתכלות בעלמא, (עיין מש"כ בתשובה לענין קברי בית שמש), וכ"ש בפתיחה ופינויו, ופשוט דשאני ניוול שעושים לטובתו, (כגון פינוי לא"י או לקברות אבותיו), לניוול בשביל זולתו, שלא התירו.

ב

ואמנם בזה שיש לחוש שיגרום שמעתה יעשו כן לכל המתים שנלקחים לא"י, שפיר יש למנוע זאת, כמש"כ החת"ס (שם), וכמש"כ לענין קברי בית שמש.

היוצא לנו מהנ"ל: בעצם יש להתיר, אך לא במקום שיש לחוש שיקבעו בחוק.

והנני דוש"ת וכט"ס

חיים יוסף דוד וויים

סימן כ"ו
ביטל הזמנת בית מלון

א"כ ידידי עסקן נמרץ מה"ר יהושע פריעדמאן נ"י

אחדש"ה,

מי שהזמין בית מלון על פסח הבע"ל, (וכרגיל פירסם), ומחמת הגבלות הממשלה עקב מחלת הקראנא ביטל ההזמנה, אם מחויב לפצות ההוצאות של אלו שהזמינו אצלו, וכגון הכרטיסים.

א

תשובה: קיי"ל בלך ואני אבא אחריך ולא בא, במרדכי (סנהדרין סימן תש"ז) דמחויב לפצותו מדינא דגרמי, הביאו ברמ"א (חו"מ סימן י"ד סעיף ה'), ובשו"ת חוות יאיר (סימן קס"ח ד"ה ונראה) וז"ל, ומזה פסקתי, שמי שכתב לחבירו שיבא עם בנו החתן, וקבע לו זמן החתונה יום פלוני וכו', ולא בא, וזה

הוציא הוצאות החתונה, שאם אין לחבירו התנצלות מספיק שנאנס, חייב לשלם לו היזקו עכ״ל.

ב

ונראה דמש״כ כשנאנס פטור, היינו משום דקיי״ל דאונס פטור מדינא דגרמי, ועיין בפתחי חשן (נזיקין פ״ג הערה ס״ד) מספר ישועות ישראל, דיש לחלק בין אונס לאונס גמור, וקשה לי, דבדינא דגרמי פטור אף בשוגג, (עיין מש״כ בח״ז סימן קכ״ז).

ג

והנה בנד״ד אין כאן אונס, כי לא נאנס לבטל ההזמנה של המלון, ורק ביטלו מחמת שראה שיצא שכרו בהפסדו, ומהיכי תיתי שיגרום הפסדים לזולתו, והרי אפשר לו להמשיך, עיין תוספות (בבא מציעא דף ק״ד ע״א) וז״ל, דהשתא הוי מכת מדינה, אפ״ה אינו מנכה כיון דאפשר לאתויי בדוולא מנהרא רבה עכ״ל, והנה ביבשו שאר יאורי שדות (שם בתוספות), בודאי טירחא רבה אית ליה להביא מרחוק, ויתכן שגם מוציא כסף ע״ז, ואעפ״כ לא נחשב כמכת מדינה, הואיל ואפשר ליה, וז״ל תוספות (שם), דדוקא באכלה חגב או נשדפה, שאינו יכול לתקן הקלקול ע״י שום טורח, מנכה לו עכ״ל, ואמנם בתוספות הרא״ש (שם) הוסיף וז״ל, ואין הפסד אלא תוספת טורח יש לך, ולא מקרי מכת מדינה עכ״ל, ומינה דביש הפסד נחשב למכת מדינה, ובכסף הקדשים (חו״מ סימן שכ״א) דהפסד קטן לא חשבינן למכת מדינה.

ד

ואמנם יש לצדד כאן משום מכת מדינה, והרי מזהירים מלהתקבץ אנשים יחד משום פקוח נפש.

בגמרא בבא מציעא דף ק״ג ע״ב), ובחו״מ (סימן שכ״א סעיף א׳), החוכר וכו׳ ולא פסק הנהר הגדול, אלא אפשר להביא ממנו בדלי וכו׳ אינו מנכה לו מחכירו, ואם מכת מדינה היא, כגון שיבש הנהר מנכה לו וכו׳, והא דאמרינן אם מכת מדינה היא מנכה לו מן חכירו, ה״ה בכל כיוצא בזה, דכל מקום שנפסד הענין לגמרי והוי מכת מדינה, מנכה לו משכירותו, ואם אפשר לתקנו ע״י טורח ותחבולות, אינו מנכה לו, (מהר״מ פדואה סימן ל״ט), וכל מקום שמנכה לו, אין חילוק במה שעבר או להבא, וכן פסק מהר״מ על מלמד שגזר המושל שלא ילמוד, דהוי מכת מדינה, וכל ההפסד על בעה״ב (מרדכי פרק האומנין), ויש חולקין וס״ל דמכאן ולהבא בדין חזרה קאי וכו׳, ואם לא חזר איהו דאפסיד אנפשיה ומחל (מהר״מ פדואה הנ״ל), והסברא ראשונה נראה לי עיקר עכ״ל.

וז״ל כסף הקדשים, אודות מ״מ לא נתפרש כ״כ, אם ע״י שנכללו בההפסד גם קצת שכנים הו״ל כמכת מדינה, או אולי דוקא כשכלולים כל השייכים לשם, ואולי כשהשכנים לא הפסידו רק מעט והוא הפסיד הרבה אינו מכת מדינה וכו׳, ועיין סוף סימן שכ״א וצל״ע היטב עכ״ל.

והנה בגמרא (בבא מציעא דף ק״ה ע״ב) מפורש, דרובא דבאגא הוי מ״מ, ובשו״ת ראב״ן (סימן צ״ח), וכן בחו״מ (סימן שכ״ב סעיף א׳), ובש״ך (סימן של״ד סק״ג), דלא כמש״כ בשו״ת מהר״מ מפדואה (סימן פ״ו) דבעינן כולו, גם לא חילקו שם בכמה הפסיד (שאר השדות) נגדו, ומפי ר״ש כן בסמ״ע

(סימן שכ"ב סק"ג), ובשו"ת ראנ"ח (סימן ל"ח).

ה

ובענין רוב, עיין בכסף הקדשים (סימן שכ"א), ובשו"ת פרי תבואה (סימן ל"ד ד"ה ומעתה).

והנני דוש"ת וכט"ס

חיים יוסף דוד וויים

סימן כ"ז
עוד בענין הנ"ל, לגבי חזרת ערבון

לכבוד גיסי הגאון מהר"ר מתתי' ריסנר שליט"א, ראש הכולל בקרית ספר אחדש"ה,

בנדון לביטול הזמנה, עקב מגיפת הקאראנ"א, שלכת"ר יכול בעל המלון להחזיק הערבון.

א

תשובה: הנה מתחלה יש לדון על עצם הערבון, אם ניתן בתורת קנין תשלומין, או לא.

הנה בחו"מ (סימן ק"צ סעיף ט'), הקונה מחבירו קרקע וכו', והניח משכון עליהם לא קנה, וכל הרוצה לחזור משניהם חוזר, הג"ה אבל אם אמר לו קנה בגוף המשכון כפי מעותיך קנה עכ"ל, ועיין (בסימן ר"ז סעיף י"ז) במקנה בב"ד חשוב וכו'.

ובש"ך (סק"ה) וז"ל (שם), עיין בתשובות ראנ"ח (סימן קט"ז) עכ"ל, וז"ל, תחלה צריך לבאר אם בנתינת הערבון (שנתן יהודה) מספיק להקנות לו את הבית וכו', ושורש דבר זה כבר התבאר בגמרא (פרק האומנין, א"ה דף ע"ז ע"ב), באר היטב, באיזה ענין קנה הערבון ובאיזה ענין אין קונה, והעולה מכלל השמועה, שאם נתן הערבון ההוא בתורת פרעון, וזקף עליו שאר הדמים במלוה, קנה וכו', ואם לא זקף עליו השאר במלוה, אלא נתן הערבון בתורת פרעון וכו' קנה, אבל אם הדמים ההם לא נתן בתורת פרעון אלא בתורת ערבון סתם וכו', לא קנה אלא כנגד מעותיו, והמכר הזה אין אחת מכל הדרכים האלו בה שיהיה הבית קנוי וכו', אם מצד שהערבון כנהוג עכשיו אינו נותן בתורת תחלת פרעון כלל, ואפילו סתמו הוא כמפרש שאינו נותן בתורת תחלת פרעון עכ"ל.

ב

ואמנם מצאנו בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"א סימן י"ב) דן בזה הרבה, ואף דמסיק בנדונו שלא היה בתורת פרעון, שם מצדד כן מחמת העובדא שם, (וכתב דלפירש"י (בבא מציעא דף מ"ח) משמע דבסתם הוא בתורת פרעון), ולא הביא מכל הנ"ל, ובספר מנחת פתים (שם סעיף י') הביא משו"ת בית שלמה (ח"ב יו"ד סימן קפ"ז), דלהנהוג הוא בתורת התחלת פרעון וקנה עכ"ל, ודלא כשו"ת מים חיים (סימן י"ג).

ג

ובנד"ד נראה פשוט, דאין כאן קנין כלל, שהרי אם לא ישלים השכירות, יוכל המוכר לבטלה כליל, (שלא ירצה להשכיר לחלק של פסח, כי ירצה להשכיר למי שנשאר כל היו"ט), באופן שלא קנה כלום.

ד

ובענין החזרת הערבון הסכימו שמוחלט אצל המוכר, דעל דעת כן ניתן, ומשום אסמכתא יטעון קים לי כהפוסקים דבמחילה ליכא אסמכתא.

ואמנם הני מילי כשפירש מתחלה שבאופן שיבטל, שיפסיד הערבון, דבלא״ה אין מקום להחזיקו לעצמו.

ה

והנה בשו״ת מהר״ש (שם) דן לענין אומדנא, והנה כבר כתבתי (בח״ה סימן פ׳) דבדבר שאינו שכיח כלל (וכבנד״ד), לרוב הפוסקים לא שייך אומדנא.

היוצא לנו מהנ״ל: תלוי בתנאי בנתינת הערבון, ואמנם כשהמשכיר הוציא הוצאות מחמתו, עיין בתשובה הנ״ל.

סימן כ״ח
ביטל הזמנת בית מלון, אם בעל המלון חייב להחזיר דמי הפקדון

א״כ הרה״ג מהר״ר חיים בנימין שלי שליט״א, דומ״ץ בעיר ארמונטיער צרפת

אחדש״ה,

ע״ד שאלתך עבור בית מלון, ומחמת הגבלות הממשלה עקב מגיפת הקאראנ״א ביטל ההזמנה, אם בעל המלון חייב להחזיר לו ערונו.

א

תשובה: תלוי אם בעל המלון הוציא הוצאות מחמת הזמנתו, דאז פשוט דאין צריך להחזיר, ככל הוציא הוצאות על פיו, (ועיין ברמ״א חו״מ סימן י״ד סעיף ה׳), וכמו לך ואבא אחריך דחייב.

ב

אך כשלא הוציא, אם נעשה קנין ע״י ערבונו, דהיינו שבעל המלון משועבד ליתן לו דירה שם, עיין בשו״ת ראנ״ח (סימן קט״ז), ועדיין מוכן להשכיר לו, הרי השוכר זריז ונפסד, והארכתי בתשובה בפלוגתת הפוסקים בזה.

אך כשלא נעשה שום קנין, הואיל ונאנס, (ובנד״ד מחמת ספק פקוח נפש), צריך להחזיר, עיין בשו״ת ראנ״ח (שם)

ג

ואמנם יש שמתנים, דהערבון בלתי חוזר, (בשום אופן), (או שזה מנהג הסוחרים שם), דאז מנהג מבטל הלכה.

חיים יוסף דוד וויים

סימן כ״ט
שכר מטפלת לשנה ומחמת המגיפה נאנסה לבטל

לכבוד בן גיסי הרה״ג מה״ר שמואל דוד ריסנר שליט״א, מו״צ בב״ב ת״ו

אחדש״ה,

שכר מטפלת לשנה, והקדים ליתן טשעקס לכל חודש וחודש, ומחמת מחלת הקאראנ״א אסרה הממשלה לטפל ביותר

מט"ו ילדים בבת אחת, אם מחויבת להחזיר הטשעקס, ומה עם הכסף שקיבלה כבר (בתחלת החודש).

א

תשובה: כבר הבאתי בתשובה ממש"כ במרדכי (בבא מציעא סימן שמ"ג), ובדרכי משה (חו"מ סימן של"ג סעיף א') מהתרומת הדשן (סימן שכ"ט) ומשו"ת מהר"מ, דהגם דאונס רחמנא פטריה מלשלם על מה (שהפועל) לא עשה, מ"מ ברמ"א (סימן של"ג סעיף ה') בשם י"א, דאין הפועל צריך להחזיר מה שקיבל, והש"ך (ס"ק כ"ה שם) חולק, (ודנתי שם דהפועל יוכל לטעון קים לי כשיטה זו).

ב

ואשר ע"כ הנראה לי, דמה שקיבלה כבר אינה צריכה להחזיר, אך הטשעקס שעדיין לא נפדו, כבר כתבתי (בח"ה סימן קנ"ו אות ב'), דטשעק הוא רק מכתב להבאנק, ואינו בעצם בכלל תשלומין.

ג

ואף לפי השיטה שהביא המרדכי שם, דבמכת מדינה ההפסד לבעה"ב, לפי מש"כ התוספות (שם דף ק"ד ע"א ד"ה דאפשר), דבאפשר לתקוני אפילו ע"י טירחא, אינו בכלל מכת מדינה, ובחו"מ (סימן שכ"א סעיף א'), הרי בידה לשכור מטפלת אחרת עבור תוספת הילדים.

ד

ובאמת כשבידה לעשות זאת, אף כשכבר קיבלה המשכורת, מחויבת לעשות כן, וכדאיתא בגמרא (שם דף ע"ז ע"א), אי אית ליה עבידתא דכוותה מפקד להו, אך פשוט דאין צריכה לשלם מכיסה.

היוצא לנו מהנ"ל: תוכל להחזיק רק הטשעקס שכבר נפדו.

והנני דוש"ת וכט"ס

חיים יוסף דוד וויים

סימן ל

אם צריך לשלם שכר לימוד כשסגרו הת"ת עקב מניפת הקאראנ"א

לכבוד ידידי העסקן היקר והנעלה מה"ר צבי הכהן דרעזדנער נ"י, מנהל הת"ת תו"י פה יצ"ו

אחדש"ה,

כעת שהממשלה סגרה הת"ת עקב המגפה, אם ההורים מחויבים לשלם שכר לימוד, שהמלמדים יושבים בבית.

א

תשובה: בגמרא (בבא מציעא דף ע"ז ע"א), או שחלצתו חמה נותן לו שכרו, ופירש"י חצי שכרו, וברמ"א (בחו"מ סימן של"ג סעיף ה'), דאין צריך ליתן להם רק על מה שעשו, ובשו"ת מהר"ם ד"פ (סימן שפ"ה).

והסברא נותנת כן, דהרי קיי"ל (ש"ך חו"מ סימן כ"א סק"ג), דאונסא כמאן דעביד לא אמרינן, ומהיכי תיתי לחייבו על מה שלא עשה.

וז"ל הטור (סימן של"א), וכתב א"א

הרא״ש ז״ל, הני מילי שאינו נותן להם כל שכרם דוקא וכו׳, אבל אם בא להם באונס וכו׳, ואחרי שעבר האונס קבלן הבעה״ב למלאכתן סתם, נותן להם כל שכרן ואינו מנכה להם מה שביטלו בשביל האונס עכ״ל, וכ״כ הב״י והב״ח, וש״מ דבלא״ה אין צריך לשלם על מה שלא עשה.

ב

ואמנם בדרכי משה הביא מהמרדכי (בבא מציעא סימן שמ״ו), דמאחר שנאנס, אינו מנכה לו כלום, אם חלה אחר שהתחיל במלאכה, ולכן מלמד שחלה אין מנכין לו כלום, ואין צריך להשלים, (ובמרדכי שם וז״ל, ואם הביטול של המלמד מחמת גזירת המושל שבעיר, וא״א למלמד ללמוד, הוי מכת מדינה, ויהא ההפסד על הבעה״ב) עכ״ל, ושוב כתב המרדכי דפטור.

וראיתי להעתיק דברי המרדכי וז״ל, ונשאל רבינו מאיר בלאה ששכרה בית ומתה וכו׳, פטורין מכל מה שלא דרה בה, כיון שנאנסה, כדאמרינן (פרק האומנין) האי מאן דאוגיר אגירי לדוולא ואתי מטרא פסידא דפועלים, פי׳ כיון דהבעל הבית אניס, ולא צריך לאתנויי, ואע״ג דאמר בההיא פירקא השוכר הספינה וטבעה בחצי הדרך וכו׳, אילימא ביין זה וספינה סתם, אם לא נתן אמאי לא יתן, שאני התם שגם בעל הספינה אבד, שהפסיד ספינתו, אבל גבי פועלים דלא הפסידו כלום אלא שמתבטלים, כיון דבעה״ב אניס לא יתן להם כלום, ה״נ מיתה אין לך אונס גדול מזה וכו׳.

ומעשה בא לידי באחד ששכר מלמד ומת התינוק בחצי הזמן, ופטרתי הבעה״ב ממה שלא למד, מטעם שפירשתי וכו׳, ושוב מצאתי תשובה אחרת, שפסק מתחלה כדברי רבינו יואל היכא דמת התינוק בתוך הזמן, דצריך לשלם לו כל שכרו משלם, ומדמה ליה לאוכלוסא דמחוזא וכו׳, ושוב חזר ופסק כדלעיל, כיון דאם חלה התינוק, פסידא דמלמד, כ״ש היכא דמת התינוק.

חלה המלמד וכו׳, אע״פ שמפסיד בעה״ב בביטולו, הואיל ואניס, נותן לו בעה״ב שכרו משלם, ואפילו ימי חוליו נראה דאין צריך להשלים, וכ״ש הכא דפועל בעלמא הוא וכו׳, דהתחיל במלאכתו וחלה, עליו חובת תשלום שכירותו, והדר חלה, נסתחפה שדהו של בעה״ב, והרב רבינו ברוך אבי רבינו מאיר הביא ראיה וכו׳, וכל קולי דעבד עברי יש למלמד מקום דעבד עברי דעבד איסורא וכו׳, (א״ה ועיין בקצות החושן שם סק״י), התוספות, (א״ה קידושין דף י״ז ע״א ד״ה חלה), מחלקים בין עבד עברי שכבר פרוע הוא, ומפרשים דכי אנוס נוטל מה שעשה לבד, אבל לא יטול מה שלא עשה וכו׳, וא״כ גבי מלמד נמי שחלה, לא יטול רק כפי מה שלמד, כי גם בחלה הבן בחולי דלא שכיחא הוי פסידא דמלמד, כ״ש בחלה המלמד עצמו עכ״ל, ובהגה שם, ועיין בתשב״ץ שמאריך בדבר הזה ומסכים לדעת התוספות, וכ״כ בהגהה באשרי מהרא״ש עכ״ל.

הרי שנחלקו בזה התוספות עם רבינו יואל, ומסקנת המהר״מ כהתוספות, וכ״כ בשו״ת תרומת הדשן (סימן שכ״ט) וז״ל, פשיטא שאין לו לקבל מהן שום שכר וכו׳, ואפילו אם קבלה יחזיר, (א״ה עיין להלן בזה), דכיון דלא גמר ועשה, למה יקבל שכר על זה, ואע״ג דאנוס הוא וכו׳ עכ״ל.

וז״ל הדרכי משה, והתוספות והתשב״ץ כתבו כהרא״ש דמנכה וכו׳, וכן בתשובות

מיימונית (סוף סימן קנין סעיף ל"א) דמהר"מ חזר בו ופסק כהתוספות עכ"ל.

עוד שם בדרכי משה, דאם המלמד לא יוכל ללמוד משום מכת מדינה, כיון שגזר המושל שלא ללמוד, הוי פסידא דבעה"ב.

ובשו"ת בעי חיי (חו"מ ח"א סימן רי"ט), דאונס היינו אונס גמור שאינו יכול לעשות מלאכה אם ירצה.

ובשו"ת מהר"מ פאדואה (סימן פ"ו), ובשו"ת מהרש"ך (ח"ב סימן קצ"ז), דכיון דשניהם המשכיר והשוכר שוים בידיעה, פסידא דפועל, וינכה דמי הביטול, וכ"כ מהרי"ל (סימן מ"א), ובשו"ת הרמ"א (סימן נ').

ג

ובדרכי משה (שם) וז"ל, ומיהו אם קיבל פועל או המלמד שכרו, אין צריך להחזיר עכ"ל, וכ"כ הרמ"א (שם) בשם י"א, ובשו"ת תרומת הדשן (סימן שכ"ט) כתב וז"ל, דהתוספות מפרשים וכו', דכיון דנתן לו שכרו, נתרצה לו שיהיו שלו אפילו יארע אונס עכ"ל, ועיין ב"י (סימן שי"ב סעיף כ"ב) בשם שו"ת הרשב"א (סימן תתרכ"ח), דשכירות ליומא ממכר הוא, (בבא מציעא דף נ"ו ע"ב), ונסתחפה שדהו, וע"ע בזה בשו"ת תשורת שי (ח"ב סימן קכ"ג קכ"ז).

אך בש"ך (שם ס"ק כ"ה), שצריך להחזיר, הביאו בקצות החושן (סק"י), וזה שיטת המהר"מ (ד"פ סימן שפ"ח, לענין מכת מדינה), (ואולי דגם זה לשיטתו, (הובא לעיל אות א'), באונסא דלא עביד), וז"ל, דלא מסתבר כלל לחלק בין הקדים לו שכרו או לא, דמה בכך שהקדים לו שכרו, הרי לא נתנו לו אלא על דעת שיעשה לו מלאכה וכו' עכ"ל, ונמצא שהוא בפלוגתת הפוסקים.

ד

ופשוט דהמוחזק יטעון קים לי, ואמנם בספר פתחי חושן (שכירות פי"א אות ז') מהגרש"א אלפנדרי, דשיטת הי"א דאין צריך להחזיר היא דעת יחידאה, ואינו יכול לטעון קים לי, אך בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סימן קצ"ט), מהמחנה אפרים (שכירות סימן ז'), דאין צריך להחזיר, וכן יוצא מהמנחת פתים (סימן שס"ב סעיף ו').

(ושם (בסוף סימן שכ"א) הביא שיטת נתיבות המשפט דבמכת מדינה צריך להחזיר, דלא כמש"כ בשו"ת הרי בשמים (מהד"ת סימן קי"ח) בשמו דאין צריך להחזיר, וז"ל נתיבות המשפט דבמכת מדינה לשעבר המקח קיים רק שמנכה לו עכ"ל, ומשמע דצריך להחזיר, אך להרי בשמים י"ל דבנתה"מ כתב רק שמנכה, אך להחזיר מאן דכר שמיה).

והיות שיש עוד פוסקים הפוטרין אותו מלהחזיר, בודאי יוכל לטעון קים לי.

היוצא לנו מהנ"ל: אם לא נתן לא יתן, ואם נתן לא יטול.

ה

כל הנ"ל נוגע רק בין הבעה"ב והמלמד, אך בנוגע לשכר לימוד למוסדות שאני, ואבאר בס"ד.

יש מקומות שהמוסד הוא חלק מהקהלה, דהיינו שמנהלי המוסד הם שלוחים של הקהלה, וכמובן דהמשלחים אחראים על התחייבויות של המנהלים, (כמו כל משלח ושליח), וכשהמנהלים חייבים בשכר המלמד,

מחמת הסכמתם בתחלה עם המלמדים, הרי המשלחים חייבים לפצותם, וזה גם בכלל התחייבותם של המנהלים לגבי הוצאות הבנינים וכדומה.

גם כשהמוסד הוקם עפ״י בקשת ההורים, ושכרו בנין על סמך שכר לימוד מהם, דאף אם המנהלים פטורים מלשלם להמלמדים, מ״מ לא יפטרו משכירות הבנין, ואשר ע״כ יוכלו לתבוע מההורים חלק משכר הלימוד.

והנני דו״ש וכט״ם
חיים יוסף דוד וויים

סימן ל״א
בענין דינא דמלכותא בנוגע לתקנות הממשלה בעת מגיפה

לכבוד נכדי החוב״ט סוע״ה זך הרעיון הה״ג מהר״ר אברהם שלמה פאדווא שליט״א
אחדש״ה,

במה שהעירות על מש״כ, דיש באיסורים של קריבה, (כדי שלא תתפשט המחלה הארורה), משום דינא דמלכותא, שלא מצינו דינא דמלכותא אלא בדיני ממונות.

א

תשובה: איברא דהמקור בגמרא (בבא קמא דף קי״ג ע״ב), דדינא דמלכותא בדיני ממונות מיירי, מ״מ לפי מש״כ הר״ן (נדרים דף כ״ח ע״א ד״ה במוכס), דדינא דמלכותא דינא מכיון שהמלך בידו לגרשם ממדינתו.

ב

וכ״כ בחי׳ הרשב״א (נדרים שם ד״ה גמ׳ במוכס) וז״ל, דינא דמלכותא דינא, ומשום דמצי אמר להו אם לא תעשו מצותי אגרש אתכם, שהארץ שלו היא עכ״ל.

וז״ל המהרי״ק (שורש קצ״ד ד״ה וגם), וגדולה מזו השיב ר״מ בתשובה וז״ל, אבל אם השר יאמר מעצמו, איני חפץ ששום יהודי יגור כאן כי אם ברשות ראובן, בהא ודאי מודינא לך שראובן יכול לעכב עליו מדינא דמלכותא עכ״ל, עוד (שם ד״ה וגם), שהרי הקרקע שלהם, ויכולים לומר לא יעבור שום יהודי בארצי אם לא יתן כו״כ, ולא מיבעיא מלך, אלא אפילו כל הדיוט יכול לפסוק כיוצא בזה בארצו, כמש״כ רא״ם וכו׳ עכ״ל.

ובאור זרוע (בבא קמא סימן תמ״ז) כתב וז״ל, שהארץ שלו היא, ואינו רשאי אדם שיעבור בארצו אם לא כמצותו וכו׳, וה״ה בכל ההדיוטות, שהם קצבו שלא יהנה אדם מארצם אלא בקצבתם עכ״ל.

ג

ובשו״ת מהרי״ק (שורש קצ״א) בשם הרשב״א (שו״ת המיוחסות סימן כ״ב), הביאו הדרכי משה (חו״מ סימן רס״ט אות ג׳), דכל דבר שהמלך עושה לתקנת המדינה, הוי דינו דין עכ״ל.

וכל עניני מלכות בכלל זה, וכבנד״ד שזה למנוע המחלה מלהתפשט, הוי בכלל מילי דמלכותא, ולא עוד אלא שיש בו משום דיני ממונות, דכל מי שנחלה צריכים לטפל בו בביה״ח על חשבון המדינה, ובודאי שהרשות בידם לקבוע הרחקות הללו, שהם עפ״י הרופאים.

ד

ואמנם נראה בעיקר ההלכה, דדינא דמלכותא לאו דוקא בדיני ממונות נאמר, וכמש"כ הישי"ש (בבא קמא פרק הכונס סימן י"ד) וז"ל, כתב הר"ן וכו', לפי שהארץ שלהם וכו', ומש"ה נראה דיכול לעשות נמי חוקים ונמוסים במדינה שלו, במידי דתלוי בתקנת ארצו, ולהעניש העובר על קצהו עכ"ל, ועיין להלן (אות ח').

ה

ובר"ן (גיטין דף י"א ע"א ד"ה ואיבעית אימא), הביאו בב"י (חו"מ סימן רס"ט סק"ד אות ב'), וז"ל, יש מי שפירש וכו', דלא אמרינן דינא דמלכותא דינא אלא בדברים שהם להנאת המלך וכו', אבל מידי דלא שייך ביה מלכא לא אמרינן דינא דמלכותא דינא, ולא נהירא, מדאמרינן (בפרק חזקת הבתים דף נ"ה ע"א) דדינא דמלכותא דינא, אריסא דפרסאי ארבעין שנין, והכא ליכא הנאה ותועלת למלך בכך עכ"ל, וכ"כ בשם הרמב"ן והרשב"א, דלא כהרמב"ם עיי"ש.

ו

וז"ל הרמ"א (חו"מ סימן שס"ט סעיף ח'), י"א דלא אמרינן דינא דמלכותא דינא אלא במסים ומכסים התלויים בקרקע וכו', כי המלך גוזר שלא ידורו בארצו כי אם בדרך זה, אבל בשאר דברים לא וכו', וי"א וס"ל דאמרינן בכל דבר דינא דמלכותא דינא וכו', וכן הוא עיקר וכו' עכ"ל.

ז

ובסמ"ע (שם ס"ק י"ב) כתב וז"ל, וכל אדם יכול לעשות בשלו מה שירצה, וכן סיים הרא"ש בשם הרמ"ה בטעמו, וז"ל (נדרים פ"ג סימן י"א), ואף הדיוט שיש לו קרקע, כך דינא שלא יהנה אדם מארצו שלא מדעתו וקצבתו עכ"ל, והביאו בדרכי משה עיי"ש.

ח

והא דלא מצינו שדנו בדינא דמלכותא אלא בדיני ממונות, נראה פשוט דכל הדיונים בזה היו באם יש כח להמלכות ליקח מיהודי משלו מחמת חוקים שלהם, אך לדון באם יש להם הכח לגזור מי ומי ההולכים, (ובבחינת דבר בעיר כנס רגליך, בבא קמא דף ס' ע"ב, והארכתי בתשובה), היש הו"א בעולם מאחר שהמדינה שייכת להם, שאין בידם לגזור גזירות כאלו, (ואף החולקים אם יש להם הכח והממשלה כשאינו לטובת המלך, ולהסוברים שאין להם כח אלא בקרקעות, יודו לזה), וכל זה מלבד הטעמים דלעיל.

ט

וז"ל בפתחי חשן (גניבה פ"א הערה ד' ד"ה ויש לדון) ז"ל, ויש לדון עוד, דאפשר שלא דנו מכח דינא דמלכותא, אלא בענינים של מסים וכיוצא בזה, אבל בחוקים הנוגעים לשמירה של הנפש והרכוש, כגון חוקי תנועה וכיוצא בזה, ואפשר שאף בדיני ממונות הנוגעים לכל בני המדינה, אין צריכין לדין דינא דמלכותא וכו', ויש כח ביד כל שלטון העושה לטובת בני המדינה לחוקק חוקים, ולענוש ולקנוס לכל מי שיעבור עליהם עכ"ל.

היוצא לנו מהנ"ל: לכו"ע בכחם לגזור שכל אחד יציית לפקודת הרופאים והמסתעף.

והנני דו"ש וכט"ס
חיים יוסף דוד ווייס

שאלות שונות בעניני ד' חלקי שו"ע בנוגע למחלת הקאראנא ה"י

לכבוד ידידי הרה"ג מה"ר גמליאל ראבינאוויץ שליט"א, בעמח"ם גם אני אודך ועוד ספרים

אחדש"ה,

קבלתי שאלותיו והנני להשיב בזה כדלהלן.

פתח דבר

הנה מצד אחד קיי"ל דאפילו בספק ספיקא מני אלף מחללין את השבת, ומצד שני מעשים בכל יום ודרך העולם דנחתי לספיקא שיש בהם עניני פקוח נפש, כגון נסיעות בכמה אופנים וכו', והרי הנוסע בספינה מעבר לים מברך הגומל, וכי יש הו"א שמותר לחלל את השבת כדי למנוע זולתו מלנסוע.

וכבר כתבתי (בח"ד סימן ק"א אות ו', ובח"ה סימן ק"ע), דבדברים דדשו בה רבים מצינו בגמרא (נדה דף ל"א ע"א), דעל זה נאמר שומר פתאים ה', ועפי"ז התרתי (בח"ג סימן קל"ב אות ד') לעשות ניתוח ליפוי, הגם שיש סכנה רחוקה בהרדמה, (דלא כמש"כ בשו"ת שבט הלוי), ואשר ע"כ תלוי באם יש חשש סכנה ממשית.

וגם כתבתי (בח"ח סימן קל"ד), לענין חשש שיפול עליו חלק מפצצה, אם מותר לכהן ליכנס לביה"ק, (וכתבתי דכשנופל חלק מהפצצה על שטח של עשרות ק"מ, החשש הוא אחוז אחד ממאות רבבות).

והנה מה שגזרו, שכל אחד הבא מחו"ל, בדד ישב מחוץ למחנה מושבו, אינו מחייב ואינו מכריח קיום הציווי, וצריך לשקול לפי השכל ולפי המציאות אם יש חשש בדבר, (כגון אם נמצא או היה במקום שנתפשט הנגע), ובזה נוכל לפתור שאלות אלו, ואתחיל בשיטה אחרונה.

אורח חיים

א

האם מותר לפני הנטילה בבוקר מיד כשקם ממטתו, למרוח על הידים חומר חיטוי, ומה הדין בשבת.

תשובה: מותר, ובשבת בנוזל.

ב

המתפלל כנגד ההוראות של הרבנים (שבקולם שומע תמיד) ומשרד הבריאות, האם נחשב למצוה הבאה בעבירה.

תשובה: יתכן שכן.

ג

אם בעירו גזרו שלא להתפלל בציבור כלל, או שגזרו דרק במנין עשרה ולא יותר, אם יש ענין לנסוע לעיר אחרת שבה יש מנין, או לעיר שבה הוא יכול להתפלל ברוב עם.

תשובה: בגמרא (ראש השנה דף ל"ד ע"ב) מוכח, דיש ענין, (וכבר השגתי (בח"ד סימן קמ"ח אות ג') על מש"כ בספר נשמת אדם כלל ס"ח אות ג').

ד

כשהיה מותר להתפלל בדיוק עשרה אנשים במקום פתוח, האם יש מעלה של עשרה ראשונים, או באופן שיש תמיד רק עשרה מתפללים בדיוק, אין המעלה של עשרה הראשונים.

תשובה: זריז ונשכר.

ה

כשמתפללים במרפסות, איך נחשבים העשרה הראשונים לתפילה, האם מי שקם ראשון מהמטה ואמר ברכה, או מי שהתחיל להתפלל בביתו, או רק מי שיצא למרפסת להתפלל, או מי שהציץ החוצה לחלון לראות עוד מתפללים, ואז נחשב מעשרה הראשונים.

תשובה: מי שמצטרף לעשרה.

ו

חזן שמתפלל במרפסת שלו, וממול יש הרבה מרפסות, שבכל מרפסת יש אדם אחד, סך הכל הם מנין, האם אפשר להתפלל כך במנין ולומר קדיש וכו', כשמצטרפים מנין מכמה מרפסות, וכן אם יכול לעלות לתורה מי שעומד במרפסת אחת, והספר תורה במרפסת אחרת, ויש לדון גם כשאינו רואה כתב הספר תורה, וכן כשרואה כתב הספר תורה על ידי משקפת.

תשובה: הש"צ מצרפן בראייתו, ואך לדעתי א"א לעלות לתורה כשהס"ת ברשות אחרת כמו שכתבתי בתשובה.

ז

כשהמתפללים במרפסות אין אף אחד מהם רואה את כולם, אלא חלק מהם, אבל כולם שומעים את החזן, אי שפיר דמי, וכן מי שעובר ברחוב ושומע, אם יענה אמן וברכו.

תשובה: די אם מקצתן רואין את מקצתן, והם רואין השאר עד עשרה, גם די אם החזן רואה עשרה, והארכתי בתשובה, ובאופנים אלו מותר לענות אמן וברכו.

ח

בהרבה מרפסות בנוי כעין קיר נמוך, בגובה של ארבעה טפחים ורוחב של ששה טפחים (בערך), והשאלה אם בשמו"ע יכול לעמוד עליו, שבאופן זה יראה כל המתפללים, או שעדיף לעמוד על קרקע המרפסת ואז יראה רק חלק מהמתפללים.

תשובה: אין צריך לראות כל הזמן את המתפללים, והארכתי בתשובה.

ט

אם יהיה מצב שכל הרבנים יאמרו שמותר להתפלל בציבור עשרה אנשים במרחק שני מטר, והמשטרה בכל זאת תתן קנס על זה, עד כמה כסף צריך האדם להקריב עצמו שיקבל קנס, והעיקר שיתפלל בציבור, ומה הדין אם יתנו מאסר על זה, האם חייב להתפלל בציבור.

תשובה: במקום מאסר אין צריך, ובמקום קנס תלוי אם זה נחשב אצלו להפסד, (והארכתי בספרי חסדי דוד).

י

האם ימנע עצמו ללכת למקוה טהרה, שלא ידבק בקורונה, השאלה גם על חיוב טבילת עזרא, וגם על תוספת טהרה.

ולענין התרת נדרים, היות שהמצב נדיר מאד, צריך התרה, ולא יועיל לפתוח דאילו היה יודע שיגיע מצב כזה לא היה נודר, דאין פותחין בנולד, (עיין מש"כ בתשובה חי"א סימן).

יא

אם מותר להתפלל עם מסוה על הפנים.

תשובה: מותר, (הרי מכסים פניהם בטלית, ומאי שנא).

יב

עפ״י הזוה״ק אין לכסות האזניים בתפילה, ומה עם הפה והאף, אם מותר לכסותם עם מסוה בשעת תפלת שמו״ע.

תשובה: מותר.

יג

המתפלל שמו״ע, ובא אדם אחר ונעמד לידו פחות משני מטר, דבר שאסור לפי ההוראות, האם מותר לו ללכת באמצע שמו״ע למקום אחר.

תשובה: מותר.

יד

בבנין אחד בחצר עומד הש״צ עם כמה מבניו הגדולים, והכהן יורד למטה לחצר בשעת ברכת כהנים, ומברך ברכת כהנים, ושומעים אותו עשרה אנשים, גם אלו שנמצאים בחצר, וגם אלו שנמצאים במרפסות, אולם יש עוד כהן באחת המרפסות, שרואה החזן, ורוצה לברך ברכת כהנים, אולם לא ישמעו אותו הציבור, אלא ילדיו הקטנים בביתו, אם יכול להצטרף ולברך.

תשובה: עיין קצות השלחן (בדי השלחן סימן כ״ג סק״ב), דבעינן שישמעו אותו עשרה, והגם דלפעמים קולו נבלע בנעימת הכהנים האחרים, י״ל דראוי בבחינת דל עשתרות קרנים איכא צל סוכה (סוכה דף ב׳ ע״א), משא״כ בנד״ד דאין למי לברך.

טו

אם כהן יכול לברך ברכת כהנים כשהוא עומד בקומה השלישית, והציבור מתפללים למטה בחצר.

תשובה: כשרואים זא״ז יברך.

טז

חולה במחלת הקראנ״א שיצא מביתו, ובא כהן והרגו, מדין רודף, מהו שישא את כפיו.

תשובה: פשוט דאסור לו לישא כפיו, שהוא רוצח, ואפילו אם החולה היה בגדר רודף ממש, הרי אפשר למונעו בלי להורגו, וכ״ש דיש כמה עיקולי ופשורי אם נחשב לרודף, ופשוט.

יז

האם ינשק הספר תורה כשעולה לתורה.

לא ינשק במה שנישק חבירו.

יח

כשקוראים בתורה במרפסת, וכהן עומד מרחוק, אולם הישראל עומד ממש ע״י הס״ת, האם יכבדו את הכהן בעליה ראשונה משום מצות וקדשתו.

תשובה: אי אפשר לעלות כלל לס״ת מרחוק, והארכתי בתשובה.

יט

אם יכולים לעלות לתורה בכמה ספרי תורה, זאת אומרת שהכהן יעלה במרפסת אחת שיש שם ס״ת אחד, והלוי יעלה במרפסת אחרת עם ס״ת אחר, וכן הישראל בס״ת שלישי במרפסת השלישית, או שצריך שכל השלשה יעלו בס״ת אחד.

תשובה: יכולים, והארכתי בתשובה.

כ

נולדה לו בת, אך אינו יכול לעמוד ליד הס״ת, איך יתן את השם.

תשובה: האב אין צריך לעמוד ע״י הס״ת בעת נתינת השם.

כא

אם התפללו במרפסות יותר משלשים יום, אם מקבל דין קדושת ביהכנ"ס.

תשובה: לא.

כב

כעת שכולם בבית, וזמן רב נמצאים גם במרפסות, האם יהיה אסור לאכול במרפסת, כמו מי שאוכל בשוק.

תשובה: ביתו אינו בגדר שוק.

כג

שלשה שאכלו כאחד, אם יכולים לזמן, שהרי אחד מקפיד מאד לא לאכול מהשני.

תשובה: לא.

כד

מי שיצא מ"בידוד", אם צריך לברך הגומל.

תשובה: תלוי באם היה בסכנה.

כה

אדם שרואה בתחילת ניסן ראיה ראשונה ביחידי את האילנות, האם יברך אז יחידי, או שיחכה שאולי תפסיק המגיפה ויוכל לברך ברכת האילנות ברוב עם, וכן אם לא ראה האילנות, האם יחכה לברך ברכת האילנות ברוב עם, או יברך בתחילת החודש.

תשובה: אם ראה יברך, אם לא ראה ימתין.

כו

עפ"י קבלה מברכין ברכת האילנות רק בחודש ניסן, וכעת שאינו יוצא מהבית רק לצורך גדול, אם יוכל לחכות על חודש אייר, שאולי אז ישתפר המצב ויוכל לצאת.

תשובה: יכול לברך גם בחודש אייר.

כז

כעת שעושים מנין דרך המרפסות, והחזן הוא אבל בתוך השנה, ובעל קול גבוה, אם מותר לו לירד לפני התיבה גם בשבת, שאם יתפלל אחר לא ישמעוהו כל כך טוב.

תשובה: מותר, עיין מש"כ בתשובה (ח"ו סימן קצ"ה) דהטעם דאבל אינו יורד, דתלוי ברצון הציבור.

כח

וכן אם מותר לחזן זה האבל ל"ע, לומר ברכת ההלל ביו"ט.

תשובה: כנ"ל.

כט

כעת שמקפידים שלא לטעום כלום משל אחרים, אם יכול לצרף חלה של שכנו ללחם משנה.

תשובה: לא יצרפו.

ל

מי שנמצא בבידוד, או שחושש שלא ידבק, אם אפשר להקל לכתחלה שישמע הבדלה בטעלעפאן.

תשובה: אפילו בדיעבד לא יצא.

לא

מעשה היה ביהודי שנפטר מהקורונה ל"ע במדינה בחוץ לארץ, ורצו לשרוף גופו, והשאלה אם מותר לקבור אותו מהר בשבת כדי שלא ישרפו גופו.

תשובה: עיין מש"כ בח"ח סימן כ'.

לב

האם מותר לצאת בשבת עם מסוה, במקום שאין עירוב.

תשובה: עיין מש"כ (בח"ד סימן מ"ב) לענין קמיע, ופציל"ט, ולענין שבות דשבות, ובמ"ב (סימן ש"א ס"ק נ"א) וז"ל, דרך מלבוש הוא כשאר מלבושים, שהם עשויים להגנת הגוף ומותר עכ"ל, והרי בשעה זו רבו הלובשים זאת, ומה גם שמחובר לגוף, ואין הדרך להסירו כשהוא בחוץ.

ואמנם כל הנ"ל הוא לגבי אותן שלובשין אותה בחוץ תמיד, כדי לסנן אויר הנכנס לנחיריו, (ובאמת מצינו באו"ח (סימן תקע"ו סעיף ה'), דהדבר בא מחמת שינוי באויר, ובדרישה (שם סימן קי"ד אות ג') דהיינו עיפוש האויר, וכתבתי בזה (בח"א סימן פ"ט) עיי"ש).

אך יש כאלו שלובשין המסוה רק כדי שלא להתדבק מאחרים המדובקים, א"נ כוונתם שלא להדביק אחרים, ואותן אנשים לובשים זאת רק במקום אנשים, וא"כ כשיוצא לרחוב, אם הוא ריק מעוברים ושבים, שפיר יש לחוש שיסלקנה מעליו, דאין לזה תועלת וגם מפריע, דאז אין היתר לצאת עם זה מרה"י.

לג

אם אפשר כעת לצאת ידי חובת קבלת פני רבו בטעלעפאן.

תשובה: בדיעבד.

לד

הנמצא בבידוד בתוך חדר אחד בביתו, האיך יעשה בדיקת חמץ בכל הבית.

תשובה: ישכיר מקום החמץ לעכו"ם, (ואם אפשר יעשה שליח).

לה

מה עדיף, באופן שאינו יכול לשרוף החמץ בעצמו, האם ישרוף החמץ על ידי שליח, או יבער החמץ בעצמו ע"י שישפוך על החמץ חומר חריף המפסידו.

תשובה: השאלה אם הידור ע"י שליח עדיף מעושה בעצמו, או מצוה בו יותר מבשלוחו.

בחיי אדם (כלל ס"ח סעיף ז') מסתפק בזה, ובשו"ת חסד לאברהם (מהד"ת חיו"ד סימן ס"א), ובשו"ת דובב מישרים (ח"א סימן מ"ז אות ב'), ובחתן סופר (שער הטוטפות פי"א) מהרמ"א (יו"ד סימן שכ"ח סעיף ג'), דהידור מצוה עדיף, וע"ע בזה בספר תורת המצוה (שליחות במצוה אות כ"ח).

ועיין במחצית השקל (סימן תל"א סק"ה) דכשיש טעם לעשות ע"י שליח דוקא, יכול לעשותו על ידו, והרי בנד"ד מצוה בשריפה לכתחלה, עיין ברמ"א (סימן תמ"ה סעיף א'), נראה פשוט שישרפנו ע"י שלוחו.

עוד יש לצדד, היות שהתחיל במצות ביעור, שוב אין צריך לגמרו בעצמו, כמש"כ בפמ"ג (סימן תל"ב א"א סק"ה), וכן בדעת קדושים (יו"ד סימן כ"ח סק"ה-ו').

ובעצם אם שייך מצוה בו בנד"ד, הגם דברמ"א (סימן תנ"ג סעיף ח', ובסימן ת"ס סעיף ב') יוצא, דגם בזה שייך מצוה בו, מ"מ יש חולקים, (ועיין עוד בספר תורת המצוה שם פ"ה ביאורים אות מ"ט), ועיין תוספות שבת (סימן ר"נ אות מ"ו), וע"ע בשדי חמד (ד"ח סימן מ"ג מ"ד).

ואשר ע"כ יש לעיין אם יש מצוה בשריפת חמץ, והנה בבאה"ט (סימן תל"ב סק"ב) דכשלא בירך בשעת בדיקה, יברך בשעת שריפה, ובמשנ"ב (שם סק"ד).

גם יל"ע במצות תשביתו, אי חובת גברא או חפצא, ועיין בזה במנחת חינוך (מצוה ט' אות א'), דלרש"י והרמב"ם מקיים המצוה בשב ואל תעשה ולאו אקרקפתא דגברא מונח, משא"כ להתוספות, והאריך שם, ועעו"ש בהגהות, ופשוט דלשיטת רש"י והרמב"ם לא אמרינן מצוה בו, ולפי משנ"כ לעיל יש עוד כמה צירופים.

ואשר ע"כ למעשה נראה לי שיתן לשלוחו לשורפו.

לו

אדם שמכר חמצו לגוי, והגוי מת מהקאראנא, מה יעשה.

תשובה: נכרי יורש את אביו דבר תורה (קידושין דף י"ז ע"ב), ויקנה בחזרה ממנו.

לז

מי שמחמיר שלא למכור חמץ בעין, האם כעת יש להקל בזה, מחמת פחד שמא לא ימצא חמץ אחר הפסח.

תשובה: יתיר הנדר.

לח

כעת שמתפללים במרפסות, האם בשביעי של פסח, מי שאין לו אב או אם ל"ע, יאמר "יזכור" במרפסת.

תשובה: יאמר.

לט

האם מותר לתת מחצית השקל או מתנות לאביונים לאדם שנמצא בבידוד, כי כרגע הוא בגדר אביון שלא יכול לנהל עסקיו.

מצינו לגבי מעשר כספים, דכשנמצא בדרך, נחשב לעני, אך ביושב בביתו ויוכל להשיג מנכסיו, זה שאינו יכול לנהלם לא משוי ליה עני.

מ

מי שהיה בבידוד בערב פסח, ולא יכל להסתפר בערב פסח, האם מותר לו להסתפר בחול המועד (או בימי הספירה).

תשובה: לא, ולא דמי לבית האסורים לגבי זה, והני מילי שהיה אפשר לו לגלח בבידוד.

מא

האם יש איזה צד להקל בשמיעת מוזיקה בימי ספירת העומר כעת בגלל הקורונה ה"י, למי שחולה במחלה זו ל"ע, או למי שנמצא בבידוד, או למי שסתם בבית כל היום עם הילדים כי אין לאן לצאת.

תשובה: רק אם יש חשש לחולי נפש.

מב

האם יש עדיפות לתת משלוח מנות לאדם שנמצא בבידוד, כדי לשמחו.

פשוט דמשלוח מנות עם גמ"ח עדיף, ועיין בגמרא (סוכה דף מ"ט ע"ב) תורה של חסד וכו'.

מג

האם מותר להתחפש בפורים לחולה קורונה, ולהלביש כובע על הראש שכתוב עליו, אני חולה קורונה, או שזה בגדר אל תפתח פה לשטן.

תורף השאלה, אם יש לחוש בפתיחת

הפה דייקא, כדאיתא בגמרא (כתובות דף ח׳ ע״ב), או גם בכתב, ובאמת בגמרא מצינו דתלוי בדיבור, עיין בגמרא (בבא מציעא דף ס״ח ע״א), כשגגה שיוצאה מלפני השליט, אך מצינו (שם דף ק״ז ע״ב) דתשעה ותשעים בעין רעה, ונראה דגם זה יוכל לגרום קטרוג.

יורה דעה

א

בדרך כלל כשמחזיקים בקבוקים ריקים לחנות מקבלים איזו תמורה, וכעת שלא מקבלים אותם בחנויות, עד כמה חייב להתאמץ ולשמור אותם שלא יעבור על בל תשחית.

תשובה: כל זמן שאין לו היזק ממקום אחר.

ב

מי שנוסע כל שנה בל״ג בעומר למירון, והשנה אי אפשר לנסוע, אם צריך התרת נדרים.

תשובה: אין צריך.

ג

אדם שנמצא בבידוד בביתו, ויש לו אב זקן בבית, ורק הוא יכול לעזור לו, האם יעזור לו, או שימנע לעזור לו שלא ידביק אותו חלילה וחס בקורונה, אם יש לו קורונה, כי זה חשש שאולי יש לו קורונה.

בחשש שהוא חולה, פשוט שמחויב למנוע מזה, ועיין בגמרא (בבא מציעא דף ל״ג ע״א) כל המקיים בעצמו כך וכו׳, והכל לפי המציאות, (ועיין מש״כ בח״ג שם לענין סכנה רחוקה וקרובה), וכמש״כ לעיל).

ד

האם חייב האב לחנך בנו כשאחד מהם בבידוד.

חיוב חינוך אינו דוחה פקוח נפש, וכנ״ל.

ה

כעת שמתחילים להקל בהדרגה, מה עדיף לפתוח ראשון, תלמודי תורה, ישיבות או כוללים, וכן בת״ת איזה כיתות יפתחו קודם, ומה קודם ישיבה קטנה או ישיבה גדולה.

תשובה: בעיקרון איני מסכים לפתוח כלל, במקום חשש פקוח נפש, אך לענין קדימה, א״א להשיב בפרטיות, (דיש צורך לדון בכל אחד בעצמו, כגון מצב הבחורים, וביטול ת״ת שנגרם), וגם איך מוסד אחד תלוי בשני, אך בכלליות נראה, שדין מאוחר ינתן לכוללים, (שבידם ללמוד כשהם בבית, חוץ מאם צריכים ללכת מחוסר לחם), וה״ה לישיבה גדולה במקום קטנה, ולהם דין קדימה על תינוקות הפטורים ממצוות.

ו

האם מותר למוהל לעשות מציצה לתינוק במצב כזה, או שיש חשש שידביק אותו בקורונה.

במוהל וספק חולה, לא ימול, ובא״א ע״י אחר ימצוץ ע״י דבר החוצץ.

ז

מי שנפטר ל״ע ממחלת הקאראנ״א, אם אפשר לתת שם על שמו, או רק בתוספת שם אחר.

תשובה: אין צורך להוסיף מחמת המחלה.

ח

האם מותר לנשק המזוזה במצב כזה, כי שומר מצוה לא ידע דבר רע, או שיש חשש שידבק מהקורונה.

בקביע היזקא לא שייך זה, עיין בגמרא (פסחים דף ח' ע"ב).

ט

המספר על חבירו שהוא חולה במחלה זו, והלה אינו חפץ בזאת, אם עובר על לשון הרע.

תשובה: בודאי.

י

כהן שצריך לבוא לראות נגע אם לטהר או לטמא, ויש לחולה חשש קורונה, האם יבוא הכהן לבית החולה לבדקו.

הלכתא למשיחא, ובגמרא (יומא דף ה' ע"ב) לכשיבא משה ואהרן עמהם, ופשוט דאין הכהן מחויב (או רשאי) לסכן עצמו, וא"כ התשובה כנ"ל.

אבן העזר

א

אם חתן יכול להקל ולצאת לרחוב בלי שומר, מחשש שמא ידבק.

תשובה: השומר ילך קצת ברחוק ממנו.

ב

חתן שרוצה לדחות החתונה עקב המצב, והוריו אינם מסכימים,

תשובה: אינו משועבד לאביו בזה, ועיין בשו"ת באר משה (ח"א סימן נ"ט-ס"ג) בענינים האלו באורך.

ג

אדם שנמצא בבידוד, ויש חופה בחצר ביתו, האם יכול לברך ברכה בחופה ממרפסת ביתו מקומה שניה או שלישית.

תשובה: יכול לברך, וכנ"ל.

חושן משפט

א

אם שכנים יכולים לעכב בטענה שהתפלות במרפסת מפריעות להם.

תשובה: פשוט שלא.

ב

אם סיכם עם סופר סת"ם שיכתוב לו ספר תורה ויטבול כל יום במקוה קודם שכותב, האם כעת שאינו יכול לטבול, כי סגרו המקואות, זה מקח טעות.

תשובה: אין צריך לקבל הס"ת, (ועיין מש"כ בח"ח סימן ג').

ג

אם ביטל טיסה כי לא רוצה אחר כך לחזור ולהיות בבידוד, האם צריך לשלם על ביטול הטיסה.

ביטול טיסה בדרך כלל אינו גורם להם הפסד, ועכ"פ אונס פוטרו, עיין בגמרא (בבא מציעא דף ע"ז), ובחו"מ (סימן של"ג סעיף ה'), והארכתי בתשובה.

ד

האם מותר להלשין על אדם שצריך להיות בבידוד, ויוצא להתפלל בבית הכנסת, או שיוצא לשמחה משפחתית.

כשיש סכנה בדבר, (עיין לעיל), מתחלה צריך לאיים עליו, (וכמש"כ לענין גנב בח"ג

סימן קכ״ז-קכ״ח), ובמקום שאפשר למנעו רק ע״י זה, מותר, וע״י שאלת חכם.

ה

אדם שאובחן כחולה קורונה ובגלל כך הוצרך כעת בעל החנות לסגור החנות, כי זה החולה הסתובב בחנות שלו לפני שנודע לו שהוא חולה קורונה, וגרם הפסד גדול לבעל החנות, האם חייב לשלם לבעל החנות.

תשובה: היות שלא היה ברי היזקא, פטור מדינא דגרמי, ומה עוד שהיה בשוגג.

ו

לפי הוראות הממשלה כאן מותר להתפלל רק במנין עשרה ולא יותר, ובכמה בתי כנסיות מצאו השוטרים יותר מעשרה מתפללים ונתנו לכל אחד מהם קנס כספי, אם אלו שבאו אחרי העשרה ראשונים צריכים לפצות את עשרה הראשונים, והם טוענים שלא ידעו שיקבלו קנס על זה.

תשובה: כנ״ל.

אורח חיים

מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א

תשובות על ספירת העומר וחג השבועות

נערך עם הוספות ומראה מקומות ע"י הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א
מתוך ספרו מועדי הגר"ח חלק ג' כתב יד

סיים שמו"ע ולא פסע האם יספור

שאלה: לדעת החזו"א מי שסיים שמו"ע ולא פסע אין ללמוד בינתיים, מהו לענין ספיה"ע, אם יכול לומר קודם שפסע?

תשובה: יש להקל.

דף ספירת העומר אם צריך גניזה

שאלה: דף שכתוב בו ספירת העומר אם צריך גניזה?

תשובה: ראוי.

ובס' גנזי הקודש פי"ב הערה ו' הביא מהגריש"א זצ"ל והגר"נ קרליץ שא"צ גניזה. רק לא יזרקנו בביזיון, ועמש"כ בזה בשו"ת "יורו משפטיך" ח"א עמ' רט"ו) ובספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליוה (ח"י ס' י"ט) ובשו"ת ודרשת וחקרת (ח"ו או"ח ס' פ"ט אות י"א) ובס' תספרו חמישים יום כ"ח (ס' כ"ו) ובקונ' שער יוסף ספיע"ה (עמ' 78).

וכיוצ"ב השיב לי מרן דדף שכתוב בו סוף זמן ק"ש דשיך גניזה, אולם הגר"א נבנצאל כתב לי שא"צ גניזה דף של ק"ש וספיע"ה, ועמש"כ בבית מתתיהו (ח"ג סו"ס מ"ח) עי"ש. וע' בספר דולה ומשקה (עמ' שמא) דדף שכתוב בו הכניסה לכהנים אסורה, השיב מרן אולי עי"ש. ובס' חוט שני (תשמישי קדושה עמ' רנ"ט), דדף בחירות שכתוב ככל אשר יורוך שא"צ גניזה עי"ש, ובס' אהל יעקב גניזת ספרים (פ"ג ס"ד) עי"ש, ובס' הליכות שלמה (ח"א פ"כ בהערה) בעטיפות שכתוב ע"ז הברכה לברך א"צ גניזה עי"ש, ובשו"ת ויען דוד (חי' ס' קפ"ט) עי"ש. ובס' גנזי הקודש (פי"ב ס"ד), ובשו"ת אז נדברו (חי"ב ס"ט), ובשו"ת אבני ישפה (ח"ה ס' כ"ד) כתב להחמיר בזה עי"ש, ובשו"ת אבני דרך (ח"ו ס' קמ"א), ובס' אהל יעקב גניזת ספרים (פ"ג ס' כ"ו), וע' בס' גיבורי אש כח (עמ' 529) השיב מרן לענין שטר פרוזבול אם צריך גניזה, אולי עי"ש, ובקובץ מה טובו אהליך יעקב (ח"ט עמ' קמ"ה) במשלוח מנות שכתוב משלוח מנות איש לרעהו השיב הגר"א נבנצאל שא"צ גניזה, וכ"כ בס' חוט שני פורים (עמ' עו) עי"ש, ובשו"ת מציון תצא תורה (ח"א תשו' קנ"א) עי"ש.

טיולים בימי הספירה

שאלה: אם מותר לעשות טיולים בימי הספירה?

תשובה: לא נזכר.

ובספר גם אני אודך תשובות בעל המשנת יוסף (עמוד רנ"ז) להחמיר בזה.

כלי זמר אחר ל"ג בעומר

שאלה: לשמוע כלי זמר מטייפ למקילים כל השנה, אם אסור עד ל"ג בעומר או עד שבועות?

תשובה: עד שבועות.

ועמש"כ בזה בס' נטעי גבריאל (פסח ח"ג פנ"ב ס"א).

כהנים במירון בל"ג בעומר

שאלה: אם יש להקל לכהנים בזמן הזה ליכנס לציון הרשב"י במירון בל"ג בעומר?

תשובה: לא.

ובשו"ת מעדני מלכים להגאון רבי לוי רבינוביץ זצ"ל (ח"ב ס' קמ"א) כתב שרבים משבט הכהנים נוהגים ליכנס לשם עי"ש, ומש"כ בתשו' והנהגות (ח"ד ס' רס"ו), ובשו"ת פאת שדך (ח"ב ס' מ"א), ובשו"ת מנחת יצחק (ח"א ס' קכ"ט), ובס' נטעי גבריאל אבילות (ח"ב פצ"א ס"ב), ובס' הברכה המשולשת (נ"כ ס"ב סי' ל"א עמ' 8), ובס' כבני מירון (פ"ג), ובתשו' והנהגות (ח"ז ס' י"ז), ובשו"ת הלכתא מאורייתא (ח"א ס"ח), ובשו"ת אבני דרך (ח"י ס"כ), ומש"כ הגרי"ק ברנדסופר בקובץ עץ חיים (ניסן תשע"ח), ובספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליוה, (חלק י"ד) הביא מהגר"י טשזנר בשם הגר"ש קפלן הרב דצפת שהקל בזה, ובארוכה בספר גם אני אודך עניני כניסת כהנים לציון הרשב"י בארוכה, וע' בשו"ת השואל (ח"א ס' י"ח) שהשיב מרן דאין לענות אמן על כהן המתפלל בקבר רשב"י, וכ"כ בשו"ת אבני ישפה (ח"ח ס' קל"ח או"ג) עי"ש, אולם ראה בשו"ת השואל שם שהביא הרבה פוסקים שסוברים שחייבים לענות אמן ע"ש. ומש"כ בשו"ת ודרשת וחקרת (ח"ו יו"ד ס"ג), ובשו"ת בירורי חיים (ח"ח ס' קיב), ובספרו לקט הלכות (ח"א עמ' שצ"א). ובספר גם אני אודך תשובות הגרח"ש סגל שליט"א חלק ב' סימן פ"ה) ובספר גם אני אודך תשובות הגר"א כהן שליט"א (חלק א' סימן ל"ב), ובספר גם אני אודך תשובות הגרס"ש דורי שליט"א (חלק א' סימן כ"ג),

נטילת ידים אחר חלאקה

שאלה: אם צריך ליטול ידיו אחר עשיית חלאקה לקטן, כשגוזז לו מעט שערות?

תשובה: לא נהגו.

ובס' אשיחה (ח"א עמ' שפ"ד) השיב מרן שדווקא שערות שלו בעי נטילה עי"ש. ובס' דרך שיחה (ח"ב עמ' רס"ה) שמרן לא נוטל. אולם בס' ד' אמות של הלכה (פמ"ד) שלאחרונה מרן משפשף עם מעט מים אחר שגוזז עי"ש. ובס' הליכות שלמה תפילה (פ"ב ס"ז אורחות הלכה צ"ד) שהגרש"ז לא נטל, ובס' כאייל תערוג (תפילה עמ' נ"ב) שמרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל נוטל עי"ש, וכן פשיט"ל להגר"ש דבליצקי זצ"ל בהסכמת ספר תורת המועד שבעי נט"י עי"ש. וכן בס' הליכות אמרי סופר (ח"א עמ' רכ"ז) שבעי נט"י. אולם מו"ר הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן בעל המשנת יוסף לא נוטל ידיו, וכן מסיק בשו"ת שבט הקהתי (ח"ב ס"ה) שא"צ נט"י. וכ"כ בתשו' והנהגות (ח"ב ס"ה), ובשו"ת משיב נבונים (ח"ב ס"א), ומש"כ בזה בשו"ת מעדני מלכים (ח"ב ס"ג), ובשו"ת בירורי חיים (ח"ה ס"ג), ובס' נטעי גבריאל תגלחת הילדים (פט"ו ס"ג), ובשו"ת אליבא דהילכתא (ח"א סי' מ"ג), ובס' מנחת גדעון (ח"א פ"ז ס"ז), ובס' תורתו מגן לנו

(עמ' רי"א), ובס' עבודת עובדיה (ח"א פ"א ס' ט"ו), ובספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליוה (חלק ט"ו ס"א), ובשו"ת שאלת שלום (ח"א ס"א), ובס' אורחות בן שלוש (ס"א ס' י"א), , ובס' נטעי גבריאל (פסח ח"ג פס"ז ס"ג), בשם בעל שבט הלוי זצ"ל שא"צ נט"י עי"ש. ובס' בית הכנסת כהלכה (פ"ו ס"ו), ובשו"ת שאלת שלום (ח"א ס"א), ובשו"ת תשובות ישראל (ח"ד ס"ג), ומה שהארכנו על זה בספר גם אני אודך (ח"ה ס' י"א אות ז').

חלאקה בבית הכנסת

שאלה: אם מותר לעשות תגלחת מצוה לקטן בבית הכנסת לגזוז לו מעט שערות?

תשובה: אין ראוי.

ובס' תורתו מגן לנו (עמ' קפ"ב) השיב מרן עי' נזיר מ"ה, ע"א דהוי כדרך ביזיון עי"ש, והשלחן גבוה (ס' תקל"א ס"ק י"ג), שנהגו לעשות בביהכנ"ס בחוה"מ תגלחת לקטן, והשדי חמד אסי' (פ"ד מערכת ביהכנ"ס אות י') תמה מהמבואר בנזיר מ"ה, בתגלחת ביזיון, א"כ יהא אסור בביהכנ"ס, וכתב כיון שתגלחת שמניחים לקטן פאה בראשו בתגלחת ראשונה משום חיבוב מצוה שרי בביהכנ"ס, עי"ש, ובשערי תשובה (ס' תקל"א), ובשו"ת לב חיים (ח"ב ס' קע"ד), ובכף החיים (או"ח ס' קנ"א ס"ק מ"ה), ובס' משכן דוד (הל' ביהכנ"ס פי"א ס' י"ד) הביא בשם מרן הגר"נ קרליץ דאין ראוי לעשות חלאקה בביהכנ"ס עי"ש. אולם בשו"ת משנת יוסף (חי"ג ס' נ"א), כיון שגוזז רק מעט שערות שרי בביכנה"ס, וכן ראיתי למו"ר הגר"י ליברמן שגוזז בביהכנ"ס, וכ"כ לי הגר"א נבנצאל שמותר ומש"כ בזה בשו"ת בארו של אברהם (ח"ד סו"ס ד'), ובשו"ת שערי ציון (ח"ס ס' ל"ב), ובשו"ת תשובות ישראל (ח"ג ס"ג), ובס' התפילה והלכותיה (ח"ה פ"כ ס' י"ב), ובס' בית הכנסת כהלכה (פ"ו ס"ה), ובס' תורתו מגן לנו (עמ' ר"ח), ובס' עטרת אבות מנהגי מרוקו (ח"א פ"ט ס"ז), ובס' אורחות בן שלוש (ס"ד ס"ג), ובשו"ת מרכבות ארגמן (ח"ג ס' כ"א אות י"ב), ובס' אוצר הכיפה (ח"א פי"ד), ובס' נטעי גבריאל תגלחת הילדים (פ"ח ס"ד), ובס' כבני מירון (עמ' כ"ב), ובשו"ת שיח יצחק (ח"א ס' פ"ט), ומה שכתבנו בזה בספר גם אני אודך (ח"ה ס' י"א אות ו').

חלאקה לפני התפילה

שאלה: אם מותר לגזוז מעט שערות לקטן קודם התפילה?

תשובה: לא.

ובשו"ת ויברך דוד תפילה (ח"א סוס" נ"ו) דאפשר עי"ש. וכ"כ בס' אורחות בן שלוש (ס' י"ב ס"ה) דשרי עפי"ד המשנ"ב (ס' ר"נ סק"א) דחפצי שמים שרי לפני התפילה עי"ש. וכתב לי הגר"א נבנצאל שמותר חלאקה לפני התפילה וע"ע בשו"ת צל ההרים (ח"א ס' ל"ד), ומש"כ ידידי הגר"י סקוצילס בקובץ המאור (אב אלול תשע"ז עמ' נ"ז), וכ"כ בס' נטעי גבריאל תגלחת הילדים (פ"א ס"ו), דשרי חלאקה לפני התפילה דהוי צורך מצוה עי"ש.

השמטת השו"ע לאיסור לא תתגודדו

שאלה: מ"ט השו"ע השמיט איסור לא תתגודדו בהלכותיו, ורק הרמ"א ס' תצ"ג הזכיר כן?

תשובה: כי זה פשוט.

ובתשו׳ מהרש״ג (ח״ב ס׳ י״ב) בטעם שהשמיטו הפוסקים איסור ׳לא תתגודדו׳ דהאיסור קאי על ב״ד ולא ליחידים עי״ש שא״כ נפל האיסור בבירא, ועמש״כ לתרץ השמטת השו״ע בס׳ נחמת ישורון להגר״י קליינר זצ״ל (יבמות ט״ז עמ׳ קל״ג קל״ה) בתרי אנפי עי״ש, ומה שהארכנו בזה לתרץ השמטת השו״ע בקובץ אליבא דהלכתא (גיליון פ״ט עמ׳ קפ״ו) עי״ש, ובפתיחה לבית מתתיהו (ח״ד) עי״ש ובשו״ת תשובות ישראל (ח״ג ס׳ ק״ז) ומש״כ הגר״ע בסיס זצ״ל בקובץ יתד המאיר (אדר א׳ תשע״ט ס׳ ס״ו), וגם בקובץ מוריה (שבט תש״פ) עי״ש.

מ״ט בשבועות אין מ״ע בעשיית מעשה מצוה

שאלה: מ״ט בשבועות אין עשיה בפנ״ע במצוה, כפסח באכילת מצה, וסוכות בד׳ מינין, ובשבועות אין מ״ע לעשות מצוה?

תשובה: מצוה להיות ער כל הלילה.

כן הקשה בשו״ת רבבות אפרים (ח״ה ס׳ מ״ט) ויעו״ש בחו׳ (ס׳ רפ״ד) מש״כ לו הגר״י זלזניק זצ״ל ומש״כ לתרץ בס׳ ענפי משה פסח שבועות (ס׳ ש״י) עי״ש. וע״ע בס׳ שערי אושר חג השבועות (ס׳).

לבקש בעצרת על פירות האילן

שאלה: במג״א ס׳ תצ״ד סוף סק״ה נוהגין להעמיד אילנות בבתים ובביהכנ״ס, והטעם שבעצרת נידונין על פירות האילן ויתפלל עליהם, וצ״ע הא אין מבקשין בקשות בשבת ויו״ט?

תשובה: צרכי שבת ויו״ט.

ועמש״כ בשם מרן בקובץ זכור לאברהם תשס״ד (עמ׳) בטעם שהשמיט המשנ״ב דברי המג״א הנ״ל, משום איסור בקשות עי״ש.

ובס׳ שומר אמת (ס׳ תצ״ד). ובס׳ ענפי משה (פסח ס׳ ש״ד), ובס׳ כאיל תערוג (מועדים עמ׳ רמ״ז), ובספר דור המלקטים (שבת ח״ב ס׳ רפ״ח), ומה שכתבנו בבית מתתיהו (ח״ד ס״ו אות) עי״ש.

עשרה ראשונים בחג השבועות

שאלה: בחג השבועות שלומדים כל הלילה ואח״כ מתפללים, אם שכר עשרה ראשונים זהו למי שהגיעו ללמוד?

תשובה: יתכן.

וכן השיב מרן בס׳ ומשרי ימצאוננני (ח״א עמ׳ תקפ״ח), ויעו״ש (בעמ׳ ש״ג), ובס׳ שיח התורה (ח״א עמ׳ מ״ט) השיב מרן ע״ז אולי עי״ש. ומה שכתב בספר גם אני אודך תשובות בעל אבני ישפה זצ״ל (ס׳ כ״ג), ובספר גם אני אודך תשובות הגר״מ חליוה, (ח״ז ס״ה), ועי׳ בקונ׳ לקט שאלות המצויות להגריי״א דינר (ח״ב עמ׳ כ״א) דנשאל מרן אם גם בלימוד תורה אם לשכר עשרה ראשונים והשיב רק בתפילה עי״ש, ובשו״ת משנת יוסף (ח״ט ס׳ כ״ז) מש״כ בזה.

נאנס ולא היה ער בשבועות אם יעשה התרת נדרים

שאלה: היה ער כל השנים בליל שבועות, ושנה אחת נאנס אם יעשה התרת נדרים?

תשובה. ראוי.

ובס׳ חוט שני שבת (ח״א עמ׳ רט״ז) שא״צ התרה כשנאנס עי״ש. ועמש״כ בשו״ת מקדש ישראל (שבועות ס׳ כ״ז), ומה שכתבתי בשו״ת אבני דרך (חי״ג ס׳ קנ״ז) עי״ש, ובשו״ת מציון אורה (ח״ב סו״ס כ״ז).

טעם בשר ולא בלע אם ימתין ו׳ שעות

שאלה: טעם בשר ולא בלע אם צריך להמתין ו׳ שעות?

תשובה: לא פלוג.

וכ"פ בשו"ת אבני ישפה (ח"ח ס' קי"ז) עי"ש. אולם בס' אמת ליעקב (יו"ד ס' פ"ט הערה 35) מובא מהגר"י קמנצקי זצ"ל שא"צ ו' שעות. ועמש"כ בס' אהל יעקב לידי"נ הגר"י סקוצילס (בו"ח ס' פ"ט סי' י"א) עי"ש, ובס' חכמת חיים (בו"ח ס' פ"ט ס' כ"א) ובס' פסקי הוראה (בו"ח ס' פ"ט ס"ז), וע"ע בשו"ת אך טוב לישראל (ח"ג ס' ט"ז), ובשו"ת הלכתא מאורייתא (ח"ג א' עמ' שנ"ט), ובשו"ת מגדל צופים (ח"ו ס' י"ט), ובשו"ת עמק התשובה (ח"ו ס' ש"י), ובספרו מראות יחזקאל (עמ' תכ"א), ובס' נועם הלכה (בו"ח ס"ד ס"ג), ובס' נר ציון (שבועות עמ' קפ"ו), ובשיעורי נתיבות אדם (בו"ח שיעור י"א אות ב'), ובס' הדר השלחן (פ"ה ס"ה) עי"ש.

ספר להיכר בבשר וחלב

שאלה: אם מותר ליקח ספר קודש לצורך היכר כשאוכלים זה בשר וזה חלב?

תשובה: אין ראוי.

ועמש"כ בזה בשו"ת משנת יוסף (ח"י ס' קנ"ז), ובשו"ת מציון תצא תורה (ח"א תשו' תק"י), ובס' אהל יעקב (הל' כבוד וקדושת הספרים פ"י ס' כ"א), ובס' תפארת הטהרה (פ"ג ס' כ"ה), ובספר גם אני אודך תשובות הגר"ב דדון יו"ד (ס' ס"ב), ובס' מכבדי אכבד (ס' י"ט ס"ז), ובס' אהל יעקב (בו"ח ס' פ"ז סוף הערה כ"ז), ובס' דור המלקטים נקה (ח"ב ס' קצ"ה ס"ג אות י"ז ס"ד ח'), ובשו"ת ודרשת ח"ו (יו"ד ס' ל"ו או"ב), ובקובץ יתד המאיר (סיון תשע"ט ס' קט"ז), ובשו"ת אליבא דהלכתא (ח"ב ס' פ"ג), ובקובץ מה טובו אהליך יעקב [בעריכת הגאון רבי גמליאל רבינוביץ שליט"א] (ח"ה עמ' רע"א) עי"ש.

היכר בבשר וחלב סגור

שאלה: אם מותר לאכול בשר כשיש על השלחן שקית חלב סגורה או בעי היכר?

תשובה: מסתבר שמותר.

וכ"כ להקל בשו"ת חיי הלוי (ח"ה ס' נ"ט), דמסתבר להקל, וכן הביא בשם מרן להקל בס' אהל יעקב לידידי הגר"י סקוצילס (בו"ח ס' פ"ח סק"ו) עי"ש, ומש"כ בזה בשו"ת חוקי חיים [בלייער] (ח"א ס' כ"ח), ובס' פסקי הוראה (בו"ח ס' פ"ח ס"א הערה"ב), ובס' פתחי תשובות (ס' פ"ח עמ' מ"א), ומש"כ בזה בבית מתתיהו (ח"ג ס' מ"ד אות ג') יעו"ש, ובתשו' בעל המשנת יוסף אלי והו"ד בבית מתתיהו שם.

שמיעת דברי תורה קודם ברכת התורה

שאלה: אם מותר לשמוע ד"ת קודם ברכה"ת, אם נימא שבהירהור ד"ת א"צ לברך ברכה"ת?

תשובה: שומע כעונה.

ובס' תהילה לדוד (או"ח ס' מ"ז) כתב שבשמיעה א"צ לברך ברכה"ת, ובשו"ת האלף לך שלמה (או"ח ס' ל"ה) כתב לתלות בגדר שוכ"ע עי"ש, ומש"כ בזה בשו"ת מהרי"ץ (ח"א ס' ס"ד), ובס' בני ציון (ס' מ"ז), ובשו"ת כנף רננה (או"ח ס"ד), ובשו"ת קרן לדוד (או"ח ס' י"א), ובשו"ת ארץ צבי (סו"ס כ'), ובשו"ת אבני שהם (ח"ב ס"א), ובשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א ס' ע"ה), ובשו"ת אפרקסתא בענייא (ח"ב ס"ה), ובס' אורחות חיים (ס' מ"ז סק"ו), ובשו"ת משנת יוסף (חי"א ס"ה), ובשו"ת אבני ישפה (ח"ד

ס״ד), ובשו״ת הלכתא מאורייתא (ח״ג א׳ שכ״א), ובשו״ת אבני דרך (חי״א ס״ה), ומש״כ בעל האבני ישפה זצ״ל במכתבו אלי, והו״ד בקובץ יתד המאיר (סיון תשע״ד ס׳ קס״ג) עי״ש, ומש״כ בזה הגר״א גניחובסקי זצ״ל בס׳ בנתיבות ההלכה (תת מ״ט עמ׳ 59), ובשו״ת משיב נבונים (ח״ב ס׳ ס״ה), ובס׳ כאיל תערוג תפילה (עמ׳ קכ״ז), ובשו״ת אליבא דהלכתא (ח״א ס״ח), ובס׳ דברי שמואל מועדים (עמ׳ קפ״ג), ובשו״ת ודרשת וחקרת (ח״ו יו״ד ס׳ נ״ט), וכן מובא ממרן בס׳ וישמע משה (ח״ג ס׳ י״ב) להחמיר לשמוע קלטת ד״ת קודם ברכה״ת, ובשו״ת תורה מציון (ס׳ ט״ו).

אונן בלימוד הל׳ אונן קודם ברכת התורה

שאלה: אונן הרוצה ללמוד הל׳ אונן קודם ברכה״ת, אם צריך לברך ברכה״ת?

תשובה: כן.

ובקובץ נזר התורה (אלול תשע״ז עמ׳ רצ״ה) כתב בעל המגדנות אליהו זצ״ל, כיון שאסור ללמוד קודם ברכה״ת אונן אין פטור מאיסורים עי״ש. אולם יל״ד שהאיסור ללמוד קודם ברכה״ת זהו מחמת המצוה לברך, ואונן שפטור מהמצוות ממילא ליכא איסור לברך, ועמש״כ בזה בבית מתתיהו (ח״ו ס״י אות ו׳) עי״ש.

לימוד האותיות הסימנים בגמ׳ קודם ברכת התורה

שאלה: כשלומד בגמ׳ האותיות לסימן, אם צריך לברך ע״ז ברכה״ת?

תשובה: כן.

ועמש״כ בזה בס׳ פתחי תורה (הל׳ ת״ת פ״א ס״ק תקי״ט), והגר״א נבנצאל כתב לי ע״ז אם מותר ללמוד הסימנים קודם ברכה״ת והשיב לכאו׳ לא, ובס׳ דרך שיחה (ח״א עמ׳ תקי״ג) בשם מרן דאפשר שאסור קודם ברכה״ת, ובס׳ אורחות רבינו (ח״א עמ׳ קפ״ח) שהקהילות יעקב זצ״ל שהיה קורא כל הסימנים בגמ׳ כחלק מהגמ׳ עי״ש, ומה שכתב בזה בספר גם אני אודך (ח״ב ס״ה), ובס׳ זכר עשה (פ״ד ס׳ נ״ח), ובקונ׳ קרוב אליך (עמ׳ ק״ד), ובקובץ שערי זבול (גיליון ג׳ עמ׳ קכ״ט), ובס׳ יומא טבא לרבנן (עמ׳ ק״ח) השיב מרן על סימני הגמ׳, שאי״ז מעכב הסיום עי״ש.

תחילת דינו של אשה על תורה

שאלה: תחילת דינו של אדם זהו על תורה. מהו באשה שפטורה מת״ת, מה תחילת דינה?

תשובה: שלא תפריע לבעלה.

וכונת מרן להמבו׳ בשבת ל״א עי״ש.

ובס׳ פתחי תורה (הל׳ ת״ת פ״ג עמ׳ קל״ד בציונים ס״ק קצ״ז), ר״ל כיון שחייבת בדינין שלה ע״כ ישאלו לאשה בתורה, וע״ע בס׳ נפש חיה (ת״ת ס׳ מ״ח) עי״ש.

עני בחיוב תלמוד תורה

שאלה: ברמב״ם פ״א מת״ת עני חייב בת״ת. ומה קמ״ל בזה מהיכ״ת שיפטר?

תשובה: אין לו זמן.

ועמש״כ לתרץ בשם הגרב״ד פוברסקי בס׳ פתחי תורה (פ״א מת״ת שם), ומש״כ בס׳ דרכה של תורה (ס׳ רמ״ו ס״א סק״ו), ובס׳ בינת שערים (ש״א ס״ה), ובס׳ אמרי דוד להגר״ד מילנובסקי זצ״ל (ח״ג ס״ה), וע״ע מש״כ יד״נ הגר״נ קסטר בס׳ בנתיבות הראשונים (ת״ת עמ׳ קי״ח) עי״ש.

שאלות ותשובות בהלכות בר מצוה

נערך בטוב טעם ודעת עם הוספות ומראה מקומות
על ידי הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א
מח"ס בית מתתיהו ומועדי הגר"ח

לכתוב בחול המועד מתנה לבר מצוה

שאלה: אם מותר בחול המועד לכתוב ברכה לספר שנותן לבר מצוה בחוה"מ.

תשובה: אין ראוי.

ובס' תורת המועדים שונה הלכות ס' תקמ"ה בשם מרן, דאסור דאי"ז איגרת שלומים עי"ש, ואולם בס' מבקשי תורה חוה"מ עמ' תשנ"ב בשם מרן הגר"נ קרליץ זצוק"ל שמותר לכתוב לבר מצוה בחוה"מ ובקובץ אליבא דהלכתא צ"ה עמ' ט"ו השיב הגר"א נבנצאל לידי"נ הגר"י סקוצילס שיכתוב מלפני החג עי"ש ובס' תשו' רבי אביגדור הלוי עמ' שפ"ב ובס' אשרי האיש ח"ג או"ח עמ' ס"ג ס' י"ב ובס' שער המועדים פ"ט ס"ק ל"א, ובס' בר מצוה כהלכתו פ"ט ס"ק כ"ד, ובספר גם אני אודך תשובות הגרמ"ש דיין, חלק ג' סימן י"ב, ובשו"ת אבני דרך חי"ב ס' ק"א, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"ב דדון, חלק א' סימן שמ"ח, ובספר אוצר בר מצוה, ובשו"ת ויברך דוד חוה"מ ס' רל"ו עי"ש.

תספורת לבר מצוה בימי בין המצרים

שאלה: מי שנעשה בר מצוה בימי בין המצרים אם מותר לו להסתפר לכבוד הבר מצוה.

תשובה: צ"ע.

ובשו"ת משנה הלכות ח"ו ס' מ"ה ובשו"ת דברי שלום [קרויז] ח"ג ס"י כתב שאסור, ואולם בשו"ת בית אבי ח"ב ס' נ"ח ובשו"ת רבבות אפרים ח"א ס' של"ז ח"ב ס' קנ"ה אות כ' שמותר עי"ש.

סעודת בר מצוה אם פוטר מתענית בכורות

שאלה: סעודת בר מצוה אם פוטרת הבכור מתענית בכורות.

תשובה: לא.

ובס' נתיבי עם ס' ת"ע, כתב שפוטר מתענית בכורות, ועמש"כ בזה בשו"ת ישמח לבנו להגר"ש חיררי זצ"ל ס' נ"א, ובס' תענית בכורים עמ' נ"א ובס' בר מצוה כהלכתו פ"ו ס"ח עי"ש.

מתנה לבר מצוה בימי בין המצרים

שאלה: אם מותר ליתן מתנה לבר מצוה בימי בין המצרים.

תשובה: המנהג להקל.

ובס' הליכות שלמה ביהמ"צ פי"ד הערה י"א שמותר גם בתשעת הימים, וכ"כ בס' קרא עלי מועד פ"ד הערה ל"ה, בשם מרן הגר"נ קרליץ זצוק"ל, ואולם הביא שם בשם מרן שליט"א שיתן לאחר ת"ב עי"ש, והסתפק בזה בשו"ת ויברך דוד ח"א או"ח ס' ע"א, ובס' מגדלתו ומרוממתו עמ' 349, בשם הגרח"פ שיינברג זצ"ל שמותר. ומש"כ בזה בשו"ת מקדש ישראל ביהמ"צ ס' פ"ג, ובס' נטעי גבריאל בר מצוה פכ"ב ס"ה ובס' ענפי משה ת"ב ס"ז, ובס' דור המלקטים ביהמ"צ סו"ס תקנ"א ס"ק ל"ג.

חתן בר מצוה אם יקרע במקום המקדש

שאלה: חתן בר מצוה שבא למקדש ביום הבר מצוה אם יקרע הבגד.

תשובה: כן.

ועמש"כ בזה בס' מחיה מתים עמ' רמ"ב ובס' נטעי גבריאל בר מצוה פכ"ג ס' י"א, וכ"כ לי הגר"א נבנצאל שחתן בר מצוה קורע אבל אם הגיע עם בגדי בר מצוה אולי יש לפוטרו כמו שנהגו שלא לקרוע בע"ש אחר חצות אם באים עם בגדי שבת, ועי' מה שהארכנו ע"ז בקובץ אליבא דהלכתא צ"ח עמ' ק"ח עי"ש, וביותר השיב מרן בס' מועדי הגר"ח ח"א תשו' שע"ו דאף חתן בימי השבע ברכות צריך לקרוע במקדש עי"ש, ומה שכתבתי בספר גם אני אודך תשובות הגאון רבי יקותיאל ליברמן, סימן ק"ז, עיין שם, והארכנו עוד בכל זה בספר גם אני אודך מתשובתי חלק ו' יעויין שם.

חתן בר מצוה בתחנון

שאלה: האם חתן בר מצוה אומר לעצמו תחנון.

תשובה: אומר.

[בספר דרכי חיים ושלום אות קצ"ב מובא שלא היה אומר תחנון כשהיה חתן בר מצוה במנין. וכן נקטו בשו"ת ישכיל עבדי ח"ד סי' י"א ובשו"ת משפטי עוזיאל או"ח סי' י"א, ובספר קצות השלחן סי' כ"ד סקי"ט. אולם בשו"ת אז נדברו חי"א סי' מ"א כתב שמנהג האשכנזים לומר. ועי' שו"ת ציץ אליעזר חי"ח סי' נ"ג וחי"א סי' י"ז, ובספר חנוך לנער פ"מ הערה ח', אשי ישראל פכ"ה הערה ע"ט, שו"ת מים חיים ח"א סי' כ"ב, שו"ת שרגא המאיר ח"ו סי' קס"ד אות ג', שו"ת מקוה המים ח"ג סי' י"ב, ספר חינוך הבנים כהלכתו ח"א פי"ב סי' כ"ג].

ברכת ברוך שפטרני בתאומים

שאלה: כשיש לו בנים תאומים, אם יברך ברכת ברוך שפטרני לשניהן, או שתי ברכות

תשובה: שתי ברכות.

ובשו"ת יענה ברוך להגר"ב קונשטט זצ"ל ס"ד, כתב שיברך ברכה אחת בלשון רבים, אולם בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' כ"ח או"ב כתב שצריך לברך על כל בן בפ"ע. ואף למברכים בשם ומלכות. וכ"כ בס' הליכות שלמה תפילה פכ"ג אות מ"א, ולא יאמר על שניהן מעונשם של אלו שהוי משנה ממטבע שטבעו חכמים. וכ"כ בשו"ת להורות נתן ח"ח ס"ז או"ג, ובשו"ת משנת יוסף ח"ג סי' ע"א אות ה' עי"ש. ובס' חינוך הבנים כהלכתו ח"א פל"ה סי' י"ב. ובס' דבר משולם ח"א סי' שמ"א. ועי' בס' הלכות והליכות בר מצוה להגר"ב אדלר פ"ה ס"ד. ובס' ברכת שמואל סי' רכ"ה סוף סב, אולם בס' הקטן והלכותיו ח"א עמ' 21 השיב מרן, שמברך ברכה אחת לשניהן וצ"ע. ובקונ' שמחת יהודה עמ' א' השיב הגר"א נבנצאל שיברך מעונשם של אלו עי"ש ובעמ' ע"ז השיב מרן, שיתכן שמברך כל פ"א שבן עולה עי"ש. ועיין מה שהארכנו בזה בספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ד' סימן ג' עיין שם.

ברוך שפטרני שלא בפני הבן

שאלה: אם צריך לברך ברכת ברוך שפטרני דווקא בפניו, או אפשר אף שלא בפניו.

תשובה: נכון בפניו.

ובשו"ת יד יצחק ח"ג סו"ס ש"ג כתב

שמנוסח הברכה שאומר מעונשיו של זה מוכח שצריך לברך בפני הבן. ובשו"ת שאלת שלמה ח"ב ס' ע"ה הסתפק בזה. ומסיק שא"צ בפניו. וכ"כ בשו"ת נהרי אפרסמון ח"ב סי' מ"ח ובשו"ת חתן סופר סי' צ"ו ובשו"ת שביבי אש ח"א סי' קכ"ז ובשו"ת בצל החכמה ח"ה סי' קל"ב. ובשו"ת ושב ורפא ח"ג סי' ט"ו. ובס' חינוך הבנים כהלכתו ח"א פל"ה סי' ט"ז ובשו"ת אבני דרך ח"ו סי' ל"ב ובס' דרך האתרים הנדמ"ח ח"א סי' י"ז. ובקונ' שמחת יהודה עמ' ס"ט השיב הגר"א נבנצאל, כשאין מברך בפני הבן יאמר מעונשו של בני ולא מעונשו של זה עי"ש. ועיין מה שהארכנו בזה בספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ד' סימן ג'.

ברוך שפטרני בתשעה באב

שאלה: כשבנו נעשה בן י"ג שנה בתשעה באב אם יכול לברך ברוך שפטרני בבוקר בקריאת התורה

תשובה: כן

ובשו"ת דברי ישראל להגר"י וולעץ זצ"ל ח"א סי' קמ"ט כתב שיברך במנחה ולא בשחרית עי"ש. וכ"כ בס' הליכות שלמה ביהמ"צ פט"ו ס"ח. וכ"פ הגר"ש דבליצקי בספרו דיני ט"ב שחל ביום א' הערה צ"ג ובספרו וזרח השמש עמ' פ"ז. ובס' נטעי גבריאל ביהמ"צ פ"ס סי' ט"ז ובקובץ מבית לוי עמ' מ"ד, בשם בעל שבט הלוי זצ"ל ובשו"ת ישא יוסף להגר"י אפרתי ח"ב סי' קל"ג ובס' כל המתאבל עליה פמ"ג הערה 23 ובס' בר מצוה כהלכתו פי"ז סי' י"ג. וכן השיב מרן בקונ' שמחת יהודה עמ' פ"ד. ויעו"ש בעמ' ע"א שכן השיב הגר"א נבנצאל.

ברוך שפטרני בעשרה או ביחידות

שאלה: אם צריך לברך ברוך שפטרני דווקא בעשרה, או יכול ביחידות לברך

תשובה: לא יברך ביחיד

וכ"כ בשו"ת דברי מלכיאל ח"א ס"ד שבעי עשרה כברכת הגומל עי"ש. ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ז סי' ס"ג או"ד אולם בשו"ת בצל החכמה ח"ה סי' קל"ד שא"צ עשרה לברוך שפטרני עי"ש. ומש"כ בזה בקונ' בר מצוה כהלכתו פט"ז סי' כ"א ובקונ' שמחת יהודה לי"כ הגר"צ תמיר פ"ה ס"א, ומש"כ בשו"ת ושב ורפא ח"א סי' י"ב, וכן בס' זה השלחן להגר"ש דבליצקי סי' רכ"ה שא"צ עשרה בברוך שפטרני. וכן השיב הגר"א נבנצאל בקונ' שמחת יהודה עמ' ע' שיכול לברך ביחיד עי"ש.

ברכת ברוך שפטרני בשם ומלכות

שאלה: האיך יש לברך ברוך שפטרני בשם ומלכות כהגר"א, או ללא שם ומלכות.

תשובה: ללא שם ומלכות.

וכן מובא בס' אורחות רבינו הנדמ"ח ח"א עמ' קפ"א בשם הקה"י והחזו"א, לברך ללא שם ומלכות. ועי' בס' מעשה איש ח"ז עמ' קל"ז ובתשו' והנהגות ח"ד סי' נ"ה, וע"ע בשו"ת עצי ברושים סי' נ"ז ובשו"ת חתן סופר סי' צ"ו ובשו"ת יין הטוב ח"ב ס"ו ובשו"ת להורות נתן ח"ח סו"ס ז' ובשו"ת עמק יהושע ח"ב ס"ד ובשו"ת דברות אליהו ח"ג ס"ה ובספר פרדס אליעזר מצוה פ"ח.

ובשו"ת ויען שאול ח"ב או"ח ס"ד ובשו"ת שיח כהן ח"ב סי' י"ז.

ובספר עטרת אבות מנהגי מרוקו ח"ג פל"א ס"ז, ומה שהארכנו בזה בספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ד' סימן ג'.

מרן הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א

רשימות "חשוקי חמד"

נמסר ע"י תלמידו הבה"ח חיים מלין ני"ו, ישיבת בית מדרש עליון[א]
[מתוך החיבור "רשימות חשוקי חמד" העומד לראות אור אי"ה]

ענייני ל"ג בעומר

א. אמר רבנו, בעובדא שכבדו לא' להדליק מדורת ל"ג בעומר וחשש שגנבו הילדים רפסודות יקרות מקבלנים באיזור, ואמר רבנו דאסור בשופו"א להדליק המדורה, וכמבו' בב"ק דף ס"ה דהשובר בפועל הוא הגזלן, וספק גזל לחומרא. ואם ידליק הרי עושה ההיפך מלרומם את הילולתו של רשב"י.

ב. אמר רבנו כי השובר או גונב קרשים ממדורה, אע"ג שעובר באיסורים רבים, מ"מ פטור מלשלם דאינו שוו"פ לשום אדם (רק אם יש שם רפסודות יקרות של אתרי בניה), וכמו"כ גוגואים שהילדים משחקים בהם, הגם דאיסור חמור לגנוב ולגזול זמ"ז, מ"מ בדיעבד פטור מלשלם דאינו שוו"פ.

ג. אמר רבנו בשם חמיו מרן הגריש"א זצ"ל דבל"ג בעומר אין אומרים למנצח, משום כבודו דרשב"י.

ענייני תשעה באב

ד. אמר רבנו בשם חמיו מרן הגריש"א זצ"ל דמי שנוסע בתשעה באב באוטובוס או ברכב, מותר לישב על הספסל, דאי"ז ענין של נוחות אלא משום דברכב א"א באופן אחר, ובאוטובוס אם יעמוד ה"ז סכנה שמא יפול.

ה. אמר רבנו דהמבקר חולה בתשעה באב יכול לישב על כסא גבוה, דמבו' בר"ן בנדרים דף ל"ט דאם החולה אסר נכסיו על המבקרו, מ"מ שרי ליה לישב על הכסא דישיבה חיותא דחולה הוא. והביא מהשל"ה בשם הרא"ש דהמבקר את החולה לא ישב נמוך ממנו אלא בגובה שלו, דזה מביא רוגע לחולה.

ו. אמר רבנו כי בתשובת הב"ח יש תשובה עיונית ועמוקה בענין היתר עגונה, שכתבה ביום תשעה באב עצמו. ושמעתי מרבותי דהמתיר עגונה כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים, וזהו בנין ירושלים, ושרי גם בתשעה באב (ואמר רבנו דמסתבר דדיינים שדנים בת"ב על עגונה, שישבו במקום נמוך ולא במקום גבוה).

ענייני האוכל בשוק

ז. שאלתי לרבנו בהא דאמרו (קידושין מ' ב') האוכל בשוק דומה לכלב ופסול לעדות,

---

א. א.ה. אין לסמוך על הדברים להלכה למעשה, שכן לע"ע לא עבר רבינו מרן שליט"א על הדברים, וכל טעות או שגיאה אין לתלות בבאר מים חיים אלא אך ורק בשואבים מן הבאר.

האם שתיה בכלל זה, דפעמים ביום חם אדם רוצה לשתות ברחוב. ואמר דשרי, שהרי ידונוהו לכף זכות ששותה בלית ברירה משום החום הגדול, וזה על סמך דברי הירושלמי ביומא (פ"ו ה"ה) שהבת בקשה מאביה מים "צחינא", ודחאה עד שיבואו לבית, ושוב בקשה ודחאה עד שמתה, הרי חזי' דשתיה הוי צורך גדול וכמעט פקו"נ ומשום הכי שרי.

ושאלתיו האם גם בחורף מותר לשתות או דלא מצוי כ"כ שיבוא לידי סכנה. והשיבני דלא פלוג, וסו"ס גם בחורף אפשר להתייבש. ושאלתיו דאולי כל ההיתר בשותה בדרך כבוד, אבל לא כששותה מהבקבוק לפיו או ע"י קשית, ואמר דכיון דההיתר משום סכנה, אז בלית ברירה אחרת – גם זה שרי.

עוד שאלתיו האם גם בכוס ברד יש להקל, ואמר דלכתחילה ודאי שראוי להקפיד שלא, ורק אם אין לו שום אפשרות לינצל מהצמא אלא עי"ז.

ח. שאלתי לרבנו האם באכילה בים יש משום האוכל בשוק, ואמר שלא, דאי"ז שוק, והים מיועד גם לאכילה דנוהגים רבים לאכול שם.

ט. שאלתי לרבנו האם מותר לאכול בשוק בלילה כשאין אנשים, ואמר שלא פלוג.

י. אמר לי רבנו ששוק בזמן הזה הוא כל רחוב, דבכל רחוב מצוי אנשים עוברים ושבים.

יא. סיפר לי רבנו העובדא עם הגר"ש קלוגר זצ"ל שקרא לסוחר א' שראהו אוכל בשוק ושלח עמו מכתב לרב העיירה שגר, ושם היה כתוב שראיתיו אוכל בשוק וע"כ נפסל לעדות. וביאר רבנו דטעמא ששלח המכתב, משום שסוחר ומוכר בשוק בד"כ מעיד עדויות על כל מיני מריבות ומחלוקות שיש בשוק בין הסוחרים, ולכן חשש ביותר ופרסם שפסול לעדות.

יב. שאלתי לרבנו בעובדא על הגר"א גנחובסקי זצ"ל שאכל מצות יד בתחנת האוטובוס כדי שלא לבייש את חמיו שנהג לאכול מצות מכונה, ואיך לא חשש משום האוכל בשוק. ואמר שצ"ל שהיה בפינה צדדית שלא היו שם אנשים, וגם דהמצוה דחתה האיסור – כדי שלא לבייש את חמיו, וזו האפשרות היחידה שהייתה לפניו.

יג. שאלתי לרבנו מאי טעמא לא הביא המשנ"ב לדינא רבתא דהאוכל בשוק דומה לכלב, והשיבני דכיון דבטור ובשו"ע לא נזכר דין זה בהלכות דרך ארץ אלא רק בהל' פסולי עדות, א"כ לא הזכירו.

יד. שאלתי לרבנו על הנוהגים לאכול בעמידה בבר בחתונות, אם יש בזה משום האוכל בשוק, ואמר שא"א לפוסלם לעדות. ואמר בבדיחותא שהקה"י זצ"ל פירש דברי הגמ' בעירובין (נ"ד א') האי עלמא דאזלינן מיניה כבי הילולא דמי חטוף ואכול חטוף ושתי, דקאי על הבר בחתונות ששם לא מגישים את האוכל אלא צריך לחטוף בעצמו. אך הוסיף רבנו דודאי שראוי לילך ולאכול בישיבה ליד השולחן.

טו. שאלתי לרבנו במה שכתב לי במכתבו שצריך למחות במי שאוכל בשוק (ויודע שישמע לו), הרי אי"ז איסור ממש, והשיבני דסו"ס זה הלכה מהלכות דרך ארץ, ואי"ז רצון ה' שיאכלו ברחובות ובשווקים, וצריך למחות במי שעושה נגד רצון ה'.

טז. שאלתי לרבנו באדם שדרכו לאכול בשוק, מי כשר להיות שליח ציבור, ואמר לי דאע״פ דכיום רבים מזלזלים בעצמם ואוכלים בשוק מ״מ הוי עדיין הנהגה בזויה מאד, ואי״ז כבוד ה׳ וכבוד ביהכ״נ שאדם כזה יהיה ש״ץ (ואמר – הוא מתאים להיות במקהלה של גויים...). ושאלתיו אם יש ב׳ חזנים, א׳ אוכל בשוק וקולו ערב וב׳ אינו אוכל בשוק וקולו פחות ערב, ואמר שיקחו השני דאי״ז כבוד ה׳ שיהיה אדם בזוי לש״ץ.

ענייני כיבוד אב ואם

יז. אמר רבנו אהא דנחלקו השו״ע והרמ״א (יו״ד סי׳ ר״מ סי״ח) אם חייבים בכבוד אביו רשע, דלשו״ע חייב ולהרמ״א פטורין, דבזה״ז שכולם תינוקות שנשבו אפשר דגם להרמ״א צריך לכבדם, דיכולים לשוב בתשובה תמיד דלא מרדו במזיד.

יח. הביא רבנו להק׳ בפ׳ ויחי דכתיב הנך בנך יוסף בא אליך, אמר הזכיר אפרים שמו של אביו. והביא מהשדי חמד דכיון דגדול מרבן שמו, שהי׳ שמו לכבוד עצום שכלכל את כל ארץ מצרים, ליכא איסורא. והביא מהכתב והקבלה דשמות האבות הם שמות אלוקיים שה׳ נתן וכבוד גדול לקרותן בשם זה. והוסיף רבנו דבזמן הזה אין להקל בזה חס ושלום.

יט. שאלתי לרבנו בשליחות אחד, שיש בעיות אצל הוריו בשלום בית, במה יתחזקו הילדים שיהיה לזכות ההורים. ומיד השיב, להתחזק בכיבוד אב ואם, שזה מביא את כל הברכות לבית, למען יאריכון ימיך וכו׳.

כ. שח רבנו כי בצעירותו התלווה לזקנו הגה״צ רבי אריה לוין זצ״ל לביה״ח, וראה רבי אריה שמיטתו של אחד החולים ריקה וחיפשוהו ואח״ז ראו שיצא מביהכ״ס ושקית בוטנים בידיו, ואמר לרבי אריה שהוא חולה במעיו והרופא אסר עליו ואינו מסוגל שלא לאכול ובנו דאג והביא לו בסתר, וא״ל רבי אריה שהבן עבר על מצות כיבוד אב ואם, למרות שציווהו דהרי זה מזיקו, והאב עבר בגזל ביה״ח שמרפאין אותו ללא תועלת ותופס מקום [ואמר רבנו דההוראה בזה באביו המבקשו דבר המזיקו, דבדבר שהוא סכנה גדולה ומיידית – אסור, ובדבר שאינו אלא מקצת סכנה – מותר].

ענייני נישואין

כא. אמר רבנו ששאל לחמיו מרן הגריש״א זצ״ל אהא דאיתא בב״ב דף ק״י דהנושא אשה יבדוק באחיה, דאם בדק ומצא אח אחד טוב ואחד לא מה יעשה, והשיבו דבשו״ת מהר״ם מבריסק כ׳ דכיון דהרמב״ם לא פסק להלכתא דברי הגמ׳ הנ״ל, הגם דיתכן דלא פליג ע״ז, מ״מ ס״ל דהוי רק עצה טובה (וכ״כ בקריינא דאיגרתא).

כב. אמר רבנו בשם מרן הרב שך זצ״ל והגראי״ל שטיינמן זצ״ל כי לבן תורה מותר להתחייב סכום גדול בנדוניא, דבלא״ה מוקף הוא בניסים, ואין ההנהגה עמו בדרך הטבע, והביא רבנו בזה כו״כ עובדות.

כג. אמר רבנו בשם חמיו מרן הגריש״א זצ״ל בהא דהנושא אשה יבדוק באחיה (ב״ב ק״י), בבדק ומצא שאינם בני תורה אך מידותיהם מצויינות, והשיבו מרן זצ״ל דאם אין תורה אין דרך ארץ. וציין רבנו לרבנו יונה שכ׳ שמידות בלא תורה זה רק שטחי, וברגע נסיון אין כלום. והקשה רבנו מהא דבתו דכלבא שבוע נישאה לר״ע לפי שהיו

לו מידות טובות, והשיבו מרן זצ"ל דצנוע ומעלי הם מידות שיביאוהו להיות ת"ח.

כד. אמר רבנו כי פ"א נקרא לחתונה שכמה שעות סמוך לחתונה החלה אם החתן לזעוק שלא רוצה שבנה החשוב ישא אשה פשוטה כזו, וקראתיה והזהרתיה שאם תפריע לשידוך, עלולה למות, וכמו שמצאנו בבתואל שהפריע לשידוך של יצחק ורבקה, ומיד מת. וב"ה נרגעה ותשקוט הארץ.

כה. אמר רבנו בשם חמיו מרן הגריש"א זצ"ל עפמ"ש הרמ"א (או"ח סי' של"ט ס"ד) דאם דנו המחותנים עד שבאה שב"ק, יקדשו בשב"ק משום כבוד החתן והכלה, דגם לשבור הצלחת או הכוס מותר, שלא לבייש את הכלה.

ענייני הכרת הטוב

כו. אמר רבנו כי אם יכול לכבד בסנדקאות או בסידור קידושין את גדול הדור או את ראש הישיבה בה למד, שיכבד לראש הישיבה, לפי שלמד ממנו תורה, ויש לו חובת הכרת הטוב אליו.

כז. הביא רבנו דברי החובת הלבבות דאם אדם קיבל טובות מאדם שלא התכוין לעשות עמו אלו הטובות, נפטר מחיוב הכרת הטוב. והק' רבנו ממרע"ה שהכיר טובה לחול אפי' שלא שייך בו כוונה, וכמו שביאר בזה במכתב מאליהו (ח"ג עמ' 101) ועוד מרבותינו, דיש להרגיל ולהשריש בעצמנו מידת הכרת הטוב, וצ"ע.

עוד העיר רבנו מהמבו' במדרש עה"פ איש מצרי הצילנו מיד הרועים, למה נקרא מצרי, משל לאדם שנשכו ערוד ורץ למים וראה תינוק טובע והצילו, וא"ל התינוק אילולי אתה הייתי מת, והשיבו אותו אדם הערוד שנשכני הוא שהצילך, והכ"נ גבי מרע"ה שהמצרי שהרג את הישראל הוא שהצילכם דעל ידו הוצרך משה לברוח למצרים וממילא ניצלו בנות יתרו, וממילא חובת הכרת הטוב אליו. וחזינן דאע"פ שלא נתכוין כלל להצילם, מ"מ איכא חובת הכרת הטוב, וצ"ע.

כח. הביא רבנו מהמשך חכמה בפ' וארא דהק' איך כתיב ויפן פרעה וגו' ולא שת לבו גם לזאת הרי רואה שכל מצרים מלאה דם (וכה"ק האוה"ח הק'), ותי' דפרעה לא נענש במכת דם לפי שגידל את מרע"ה מממונו, ולכן לא לקה במכה זו שבאה להעשיר את ישראל. והוסיף רבנו דאין ראיה מזה דיש חיוב הכרת הטוב גם לרשע, דדווקא שם עי"ז הציל פרעה את כל עם ישראל.

כט. אמר רבנו דיש חיוב הכרת הטוב גם לגוי ואין בזה שום חששא, וכדחזינן מהא דצוה יוסף לכל מצרים שימכרו לו ארצם תמורת אוכל, לבד מאדמת הכהנים (הכומרים), וכמבו' בתרגום יב"ע (בראשית מז, כב) מן בגלל דחמון ליה זכותא בזמן דבעא רבוניה למקטלא ושיזבוהי מין דין קטול (עי' ביב"ע ל"ט כ' שהם הצלוהו שהוכיחו שלא שכב יוסף עם אשת פוטיפר), וכ"מ במדרש שכל טוב (פס' כ"ז), וע"כ דגם לגויים איכא חיוב הכרת הטוב.

ל. שמעתי מרבנו אהא דאיתא בנדה דף כ' ע"ב במלכה הפרסית ששלחה לרבא תשעים מיני דמים לנסותו על כל דם מנין הוא, והשישים לא ידע וקנה מסרק ושלח לה כדורון, וחשבה איהי שידע שדם כינה הוא, ואמרה על היהודים בתוונא דליבי יתבי. ובמהרש"א שם כ' דאיפרא הורמיז הייתה

בקיאה בשדים וכישופים וחשבה שעל כל הדמים ניחא דידע ע״י כישוף, אבל כינה דפחותה משעורה, וכמבו׳ ברש״י בפ׳ וארא דאין השד שולט על פחות מכשעורה, ואם ידע ע״כ דלאו משדים באה לו חכמה זו.

והביא רבנו דבר יקר מס׳ פלאות עדותיך לפ׳ הא דשבת דף י״ב דשרי להרוג כנה בידיים, אך רבא שדא ליה הכד מים שלא להורגם בידיו ממש (משום בל תשקצו). וצ״ע דבעירובין דף ס״ה מבו׳ דרבא הצטער מאוד מכינים, ואמר ע״ע שאם תעקצהו כנה לא יוכל ללמוד, ולמה ריחם עליהם. אלא דרבא לשיטתיה בב״ק (צ״ב ב׳) דאמר דבות דשתיא מיניה מיא לא תזרוק ביה אבן, וכיון דנהנה רבא מהכינים ע״י שידע דמם והמלכה התפעלה מהיהודים, לכן הכיר טובה לכינים ולא הרגם בעצמו.

לא. ומעצם דברי הגמ׳ בנדה, הוכיח רבנו דליכא גניבת דעת בכה״ג שהשני חושב מעצמו על כך, דאל״כ למה רבא לא אמר והודיעה למלכה על טעותה. ואין לומר דרצה שיהיה קידוש ה׳, ודן רבנו ברה״י שדרכו הי׳ לנסוע במחלקה ראשונה, ופ״א בטעות קנה כרטיס למחלקה רגילה, ואח״ז בבואו לקמיה אחד הנדיבים, שאלו אם נסע במחלקה רגילה ואמר הן, ותרם לו סכום גדול, ואמר שלרה״י שנוסעים במחלקה ראשונה אינו חפץ לתרום. האם צריך אותו רה״י להודיעו שרק הפעם נסע במחלקה רגילה או לא, וצ״ע.

ובפ״א הביא רבנו עובדא בא׳ שהזריקו לו זריקת הרדמה לשיניים, ואח״ז הלך לרופא אחר ונתערבו שאם יעשה לו הטיפול בלא זריקה ולא יצעק יהיה בחינם (כי הרופא השני לא האמין שיצליח), וכן עשו (שהרי הי׳ לו כבר זריקה), ואח״ז שאל הלה אם כדין עשה דלא שיקר ורק אמר שאני לא צריך זריקה. והביא רבנו מהרא״ם עה״ת עה״פ ויענו בני יעקב במרמה, וכ׳ שם דיש ב׳ מיני מרמה, יש חטא ויש חכמה, דאם כוונת הדובר לרמאות הוי חטא, ואי לא הוי חכמה. וכאן שכוונתו לרמאות חייב לשלם לו, שמוציא כסף שלא כדין דרופא מגיע לו כסף על טיפולו.

ענייני תלמוד תורה

לב. נשאל רבנו באדם שאביו או אמו בטיפול נמרץ ונמצא בחוץ ויכול לומר או תהילים או ללמוד דף היומי, איזה מהם קודם. ואמר דאם לומד דף היומי בקביעות, מצוה קבועה קודמת לכל דבר. ואי לא, יאמר תהילים.

ענייני צדקה

לג. אמר רבנו בשם מרן הגראי״ל שטיינמן זצ״ל כי שיעור צדקה שצריך ליתן, הוא שירגיש שהוציא ממון מכיסו, שיהיה לו כאב קטן על הסכום שהוציא, ודפח״ח.

לד. אמר רבנו דהרואה אדם שאוסף צדקה ואיננו עני ממש, אין למוסרו לב״ד וכדו׳, דאנשים יודעים שלא כל א׳ שאוסף הוא עני ממש ומ״מ נותנים. אבל אם הוא נוכל סדרתי שמציג א״ע כנצרך לסכומים גדולים מצוה למוסרו למשטרה, וכמבו׳ בסנהדרין (ז׳ א׳) שבור זרוע רשע, ובתוס׳ בשבועות (ל׳ ב׳) מבו׳ שאם יכול למנוע נזק מחברו ולא מנע נתפס בזה. אבל לגבי פרסום שמו, אמר רבנו בשם חמיו מרן הגריש״א זצ״ל שאסור, דאל תבוז לגנב, כי יגנוב למלא נפשו וכו׳.

לה. נסתפק רבנו בעשיר שירד מנכסיו אם מחובת צדקה ליתן לו רכב שהרי הורגל לרכב מפואר, ואיתא בכתובות (סז, ב) די מחסורו שיחסר לו אפי' סוס לירכב עליו או עבד לרוץ לפניו. ואמר רבנו דהאידנא שיש תחבורה ציבורית ומוניות ואפשר להסתדר בלא רכב משא"כ בזמן חז"ל ללא סוס, וגם עבד לרוץ לפניו הוא מפני שזה מעמד חשוב והורגל לזה, משא"כ רכב לא ברירא אם משנה במעמדות דהרבה אמידים נוסעים במוניות וכן איפכא הרבה שאינם בעלי ממון חסכו וקנו רכב, וצ"ע למעשה.

לו. הביא רבנו דברי הביאור הלכה (סי' ל"ז ס"ג, ד"ה קטן) דעני שאין לו תפילין כל ישראל חייבים לקנות לו (וציין רבנו לשו"ת דברי מלכיאל ח"ד סי' ט"ו). והעיר מ"ט בשו"ע ובמ"ב בסי' תרע"ו מבו' דאדם מישראל שאין לו שמן להדלקת נרות חנוכה חייבים ליתן לו משום פרסומי ניסא, הא תיפו"ל משום חובת צדקה וערבות ישראל זל"ז בקיום המצוות. [ואמר אז רבנו גבי בעל מסעדה שיש לו סוכה, ואנשים רבים סועדים שם גם בלא שקנו אצלו ומפסיד שעי"ז הקונים אצלו לא יכולים לאכול שם אם יכול לגרשם, ואמר רבנו דחייב ליתן להם סוכה וכנ"ל ואינו יכול להוציאם].

לז. נשאל רבנו באדם שיש לו קרוב שזקוק לצדקה, אך כל מה שנותנין לו – מאבדם, ונותנם ומחלקם לחבריו במחיר זול וכיו"ב, האם חייבין להמשיך וליתן לו צדקה או שיתנו לאנשים אחרים שישתמשו בזה לצורך עצמם. ואמר רבנו דאי"ז מאבד ורק אם זורק לים שאין בזה תועלת לשום אדם ה"ז שוטה, אבל כשנותן לחברו, הגם שאין זו דרך נכונה ורצויה, מ"מ כיון שהוא קרובו – ימשיך ליתן לו צדקה דאי"ז איבוד כ"כ.

לח. שאלתי לרבנו אם אפשר לתרום להדפסת ספר מכספי מעשר, והשיבני שאם הספר יועיל לרבים, מותר גם מכספי מעשר.

לט. נשאל רבנו אם צריך להפריש מעשר כספים מכרטיספר והשיב דאין צריך, ורק מכסף ממש חייבין.

ענייני בשר וחלב

מ. נשאל רבנו בחשמלאי יהודי שגר בשכנות גוי שיש לו קייטרינג שפועל כל הזמן, ונתקלקל החשמל, ואם יתקן וידליק החשמל מיד יבשל בשר וחלב. ואמר רבנו דבמנחת שלמה (ח"א סי' ו') דן במבשל לעצמו ועי"ז מתבשל גם קדירתו של הגוי, ועמד בצ"ע. והביא מגיסו מרן הגרח"ק שליט"א דרק בשבת בעי מלאכת מחשבת ופסיק רישא דלא ניח"ל שרי אבל בבשר וחלב אסור.

והוסיף רבנו, דזה שע"י שיתקן החשמל יראו השכנים דברים אסורים בטלוויזיה רח"ל, אי"ז מעניינו, דבעצם פועלתו אינו יוצר איסור כמו בבשר וחלב, דהרי אם ידליק ואף א' לא יראה הדברים האסורים ליכא איסורא, ואי"ז מעניינו.

מא. הביא רבנו דברי הדובב מישרים ח"א סי' ל' שחידש עפ"ד הכס"מ פ"א ממאכ"א ה"ב דכל איסור בישול בשר וחלב הוא כדי שלא יבואו לאכול את הבשר וחלב, וכדמוכח מפסחים דף י"א דבדיק"ח היא כדי שלא יבוא לאוכלו, ולכן אין איסור דאורייתא בבישול בשו"ח אם אין כוונה לאכלו.

ודן רבנו וכי אמרי' טעמא דקרא, וביאר בשם חמיו מרן הגריש"א זצ"ל עפ"ד השטמ"ק בב"מ דף צ' דהק' אהא דאיתא שם

גבי לא תחסום שור בדישו, דשור המשלשל שמצערו האכילה מותר לחוסמו, והק׳ השמ״ק בשם הרא״ש הא אין דורשין טעמא דקרא, ותי׳ דרק בטעמא דקרא שצריך את חז״ל לטעם זה בהא לא דרשינן אבל טעם הפשוט מאליו לא מיקרי טעמד״ק, דאי״ז טעם של המצוה וכאילו נכתב במפורש (וכעי״ז כתב החזו״א בשביעית סי׳ ז׳ בשם הרמב״ן).

מב. נשאל רבנו אם יש לחשוש בשריפת חמץ כשזורק מאכל בשר שיש בו גם חמץ, שמא יש בתוך השריפת חמץ גם מאכל חלב ונמצא מבשלם (כגון שניצל בשרי עם עוגת גבינה או פיצה וכיו״ב), ואמר רבנו עפ״ד הדו״מ הנ״ל דכיון שמחזר עליו לשורפו ליכא למיחש כלל שיאכלנו, ואמר עוד דבלא״ה אין לחשוש דזה גופא צוותה התורה שצריך לשרוף כל החמץ וא״צ למיחש להא.

ענייני ארץ ישראל ועריה

מג. נשאל רבנו בעשיר שרוצה להשקיע ביישוב ארץ ישראל, במה ישקיע האם בבתים או בנטיעות של פירות. והביא מהתורה לשמה (סי׳ שפ״ד) דבית עדיף מגינה כמבו׳ בתוספתא סופ״ה דערכין דלא יסתור אדם ביתו לעשותו גינה. אך בדעת זקנים בפ׳ משפטים עה״פ שש שנים תזרע שדך מבו׳ שיש מצוה לכ״א לנטוע אילנות לקיים בהם מצוות תרו״מ וכלאיים ושמיטה [ואמר רבנו כמ״פ שברמת אלחנן צוה שינטעו עצי רימונים, שכשיבוא משיח יוכלו לצלות בהם הקרבן פסח. ואמר רבנו ששמע שכן אמר הגר״ד לנדו שליט״א]. והסיק רבנו דכיון שיש כיום מצוקה גדולה בדיור, עדיף לבנות בתים לבני תורה שידורו שם.

מד. אמר רבנו דאם יש למורה הוראה כמה שאלות להשיב עליהם, וביניהם שאלות בענייני ארץ ישראל – שאלות אלו קודמות (מלבד שאלות של כהן). והביא רבנו מהבית הלוי בפ׳ בהר גבי בנות צלפחד שבקשו חלק בא״י ולא המתין משה אלא מיד שאל להקב״ה כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל.

מה. אמר רבנו בשם החת״ס שאמר בשעה שהיה רעידת אדמה נוראה בצפת וטבריה, דכתיב (ירמיה ל, ז) ציון דורש אין לה, דכיון דבאותו הדור עזבו כולם את ירושלים וכל החכמים והצדיקים גרו בצפת וטבריה, ירושלים תבעה עלבונה.

ושאלתי לרבנו אם מותר לכתוב או לומר על בני ברק וכיו״ב עיר הקודש בני ברק או דהוי בזיון לירושלים עיה״ק, ואמר שיש להקפיד בזה, וכן ראה לרבותיו שהקפידו בזה. ושאלתיו על צפת וטבריה, ואמר לי שבזה יש מקילים, אך מ״מ רבותיו הקפידו לכתוב רק על ירושלים – עיר הקודש.

מו. שח רבנו כי בצעירותו הי׳ אצל הרה״ק ר׳ אהרן מבעלזא זיע״א והי׳ ליד ביתו עץ סרק ורצו לעוקרו, ואמר שאולי יבוא המשיח והעץ יוציא פירות וע״כ אין לעוקרו.

ענייני שכנים

מז. אמר רבנו, כי שכן שרוצה להעביר מקרר דרך בית שכנו והלה מסכים רק בכסף, יכול להבטיחו ולומר לו אח״כ משטה הייתי בך, דהוי מידת סדום וכופין על מידת סדום, ובתוס׳ בחולין (ו׳ וב׳) מבואר דדרך שכנים שטורחים זה בשביל זה, ובנתיה״מ (סי׳ קע״ח סק״ג) כ׳ דגם ב׳ שאינם שותפין, מ״מ כל דבר ששכן זקוק לשכנו, כופין זא״ז. ואמר רבנו כי רק אם יש חשש נזק ע״י העברת

המקרר בביתו (ואפי' חשש רחוק) בזה אין כופין אותו, וכמ"ש הקצוה"ח (בסי' קנ"ד סק"א).

מח. נשאל רבנו באשה שאופה ומבשלת לבעלה תוכ"ד הצום – למוצאי הצום, והשכנים טוענים שמפריע להם הריח (כמבו' בעירובין ס"ה א' דכמה אמוראים לא מצלו בביתא דאית ביה שכרא או הרסנא), והביא רבנו דאע"פ דקיי"ל בשו"ע (חו"מ סי' קנ"ה סל"ד) דחייב אדם להרחיק כל דבר שעלול להזיק לחברו (גם ריח בית הכסא), מ"מ מבו' בנתיה"מ שם (סקי"ח) שבביטול תשמיש שברשותו לעשות לא חייביה רחמנא, וכיון דדבר רגיל הוא שאשה מכינה לבעלה הוי ביטול תשמיש וא"צ ליבטל מזה.

ענייני גזילה

מט. אמר רבנו כי מעיקרא דדינא מותר לקנות רהיט או כל חפץ ממכירה שהוצאה לפועל מקיימת כיון שהבעלים התייאש, אך אי"ז נאה וראוי לקנות חפץ של יהודי שבא לו בצער גדול שלקחו לו בע"כ כל חפציו, וראוי שילך לבעלים ויוסיף לו מעט כסף כדי שימחול בלב שלם.

ענייני כבוד התורה ולומדיה

נ. נשאל רבנו בבן ישיבה מתחזק, שאביו ביקשו שיקנה לו חומש וסידור, וחושש שלא ישמור ע"ז בכבוד. והשיב רבנו דיקנה לו ולא יחשוש ללפני עור משום שהוא נוהג כדין שמקרב יהודי לתוה"ק, ויתפלל שאביו ישכיל ויבין לשמור ע"ז בכבוד הראוי.

נא. שאלתי לרבנו בדף של חידושי תורה שצולם במכונת צילום באופן הפוך, כך שא"א לקוראו רק ע"י שמניחים אותו כנגד מראה ואז הכתב מתהפך וניתן לקוראו, מי חייב האי דף בגניזה או דאין לזה שם כתב. ואמר רבנו דודאי חייב בכניזה, דאם יש דרך לקוראו ממילא חשיב כדף שכתובים עליו דברי תורה וצריך לכבדו.

נב. שאלתי לרבנו בהא דכתב המשנ"ב בסי' ר"ו שכשנותן ספר לחברו יקבל המקבל ביד ימינו, האם דווקא במסירת ספר לחברו או דלמא גם כשהולך בעלמא וספר בידו, יש ענין שיחזיק בימינו. והשיב דודאי יש ענין, ימין ה' עושה חיל.

נג. סיפר לי רבנו כי בבחרותו השתתף בשמחת שבע ברכות שהי' שם מרן החזו"א זצ"ל, ובאמצע הש"ב שמעו שיש בחוץ הכנסת ס"ת של המזרחי, ואמר החזו"א דמשום כבוד התורה צריך לצאת וללוות הס"ת, וכך עשו כולם. לבד מרב אחד שנתרעם על דברי החזו"א ואמר שהורה שלא כדין וא"צ לכבד ס"ת שלהם, ושהחזו"א ביטל שמחת השבע ברכות לפי שיצאו כולם וכו', ודיבר כנגד החזו"א בעזות מצח. ובהגיע הברכות בסוף ברכהמ"ז, כבדו לאותו רב בברכת אשר יצר את האדם בצלמו, והחל לברך בקול רם – אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו... וצעקו כל העם ותקנוהו, ושוב בירך, אך חזר על טעותו ואמר – אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו... כך ג' פעמים, והי' לו בזיונות רבים, עד שהוצרכו לעמוד לידו עם סידור ולומר עמו תיבה בתיבה עד שאמר כראוי (וכל אותו הזמן הי' שם מרן החזו"א ז"ל), והי' ניכר לכל שבא לו כ"ז משום שזלזל במרן החזו"א.

נד. שאלתי אז לרבנו כשיושב ולומד בישיבה, ושומע שיש ברחוב הכנסת ספר תורה, האם צריך לירד וללוות הס"ת, ואמר שנראה שכך צריך לעשות, לירד

וללוות ד׳ אמות ולחזור לתלמודו, דחשיב מצוה לפניו – כל ששומע קול הזמרה של הכנסת ספר התורה. אבל באמצע השיעור – לא יצא להכנסת ס״ת.

נח. נשאל רבנו מכמה בחורים שמצאו עקרב מסוכן בחדרם וכמעט שנשך בחור, במה יתחזקו. והשיב מיד, בכבוד תלמידי חכמים, שעקיצתן עקיצת עקרב (אבות פ״ב מ״י). ובפ״א סיפר רבנו שבלויית מרן החזו״א זצ״ל א׳ זלזל ואמר בקול, מה כל הרעש הגדול סביבו, ומיד בא עקרב ונשכו.

נו. סיפר רבנו מעשה נפלא בבחורים מישיבת פילדפיא בראשות הגר״א שווי זצ״ל, שאספו כסף לישיבה ובאו לעשיר א׳ שהתלוצץ מהם ואמר להם שמי שיקפוץ לבריכה שבחצרו עם בגדיו יקבל אלף דולר, וקפצו כולם וקבלו כמה אלפי דולר. ובבואם קמיה הגר״ש קרע מיד הצ׳ק והשליכו לפח. באומרו – כסף שמונח בו זלזול בבני תורה ובני ישיבות אינני חפץ בו בשופו״א! דשום ברכה לא תבא מכסף של אדם שמזלזל בבני תורה! (והוסיף רבנו שעשיר זה צריך לחלוץ נעליו ולקבל נזיפה על מה שעשה).

נז. הביא רבנו מהנצי״ב בויקרא (ז, כט) המקריב את זבח שלמיו לה׳ יביא את קרבנו לה׳, שהמצוה שהוא בעצמו יביא את הקרבן, ואפי׳ שמתבייש לילך בחוצות עם שור בידו. ואמר רבנו כי רב המוצא כלב נחיה של עור ברחוב, חייב ללוקחו ולהשיבו לו אע״ג דאי״ז לפי כבודו, דזה קרוב לפקו״נ שהעור לא יסתדר בלא הכלב, ואיב״ז בזיון כלל דזה מצוה.

נח. אמר רבנו שהי׳ פעם אצל מרן הגראמ״מ שך זצ״ל וראה ששואל את נכדו אחר הבר המצוה כמה ספרים קיבל וא״ל המנין, שוב שאלו כמה ספרי רעק״א קיבל, ואמר לו שמנה, וא״ל מה עשית עם זה, א״ל החלפתי בספרים אחרים. ואמר לו הרב שך בתמיה גדולה – החלפת ספר תורה?!, ואמר רבנו דרצה להשריש אצל נכדו גודל הכבוד והחרדה שיש לנו לחוש לתורת הגרעק״א, אבל וודאי דלהלכה ליכא חששא בזה להחליף הספרים בספרים אחרים שיהיה לו לתועלת שיוכל ללמוד מאשר שסתם יהיו בביתו (וציין רבנו לפלא יועץ – אמת קנה ואל תמכור, מעשה בא׳ שמכר ספר הזוה״ק ואמרו לו בחלום שדומה לבהמה, שביער הקודש מן הבית).

ענייני בין אדם לחברו

נט. סיפר רבנו כי בילדותו בעץ חיים ראה את מרן הגרא״ז מלצר זצ״ל יורד עם נכדו הג״ר שניאור קוטלר זצ״ל ללוותו כשנסע לחו״ל להתחתן, ויצא קצת אחר הדלת ותו לא, ואח״ז ביאר שלא ליווהו עד למטה משום שבאותה שעה כל בני ישיבת קלעצק סבלו בסיביר (וכמו״כ כל בני הישיבות שבליטא ופולין, בזמן השואה הנוראה), ואיך יכול לשמוח עם נכדו בשלימות בשעה שהם סובלים, וצריך להיות נושא בעול עם חברו.

ס. כמ״פ עורר רבנו במה שמצוי בערבי פסחים שמעבידים את העוזרת זמן רב יתר על המידה ממה שסוכם עמה, ואז למחרת כשמנקה אצל אחרים מנקה בעצלתיים וללא כוחות, דהרי זה עוול גדול מאוד (ובישראל עובר בלא תרדה בו בפרך, ובגוי זה עוול למנקה ולמשפחה).

סא. שאלתי לרבנו בבחור בישיבה אשר בפנימיה רובם קמים לתפילת שחרית בשעה מסויימת (כגון רבע לשבע), והוא רוצה לקום לפני כולם (כגון בשש ורבע) ומכין לעצמו שעון מעורר לאותה שעה, וחברי החדר טוענים לו שצלצול השעון בשעה מוקדמת שכזו מעירה אותם, ויש בדבר משום גזל שינה. ואמר רבנו ששאלה מעי"ז יש לשאול בכל ישיבה את ראש הישיבה או המשגיח (דתלוי במנהג וסוג הבחורים בזמן קימתם וכו'). ואמרתי לרבנו דהבחור טוען שזוהי זכותו כחבר חדר, וגם הוא מסכים שחברו יקום שעה לפניו ויכין שעון על אף שיעירנו דכך זכותו של כל חבר חדר, והסכים רבנו עם טענה זו.

סב. שאלתי לרבנו האם מותר וראוי להעיר בחורים בישיבה ע"י רמקול עם שירים, ואם יש לחשוש לדברי הירושלמי שהובאו בתוס' בגיטין ז' א' דההוא דקאי ודמיך בזמרא. ואמר רבנו שגם שאלה זו יש לשאול את ראש הישיבה או המשגיח. ומ"מ דעתו שמותר, ולא דמי לדברי הירושלמי דהתם מכוין לתענוג זה, משא"כ בישיבות זו היא רק דרך נוחה וקלה להעיר את הבחורים. ואמר לי רבנו ששאל שאלה זו ממרן השבט הלוי זצ"ל וג"כ השיבו דיש להקל בזה.

סג. שאלתי לרבנו באם יש ויכוח בין שני אנשים האם לסגור את החלון או לפותחו, או האם להדליק מזגן או לא, דלאחד קר וטוען שעלול להנזק מקור ולהצטנן, ולאחד חם. ואמר רבנו דהמנהג הוא שבחורף אזלינן בתר מי שקר לו (דיכול להנזק), ובקיץ בתר מי שחם לו. דבחורף לרובא קר, ואילו בקיץ לרובא חם וע"כ מעיקה"ד א"צ להתחשב במי שקר לו בקיץ.

סד. שאלתי לרבנו בהא דקיי"ל (ב"מ דף נ"ט) דאין לשאול למוכר מה מחיר מוצר זה אם אין בדעתו לקנות משום לא תונו, האם גם בזה"ז שהמוכרים הם זבנים שמקבלים לפי שעות עבודה ואולי לא אכפ"ל כמה ירוויח בעה"ב, והסכים עמי רבנו שיתכן שהדין ישתנה ויהא שרי (והביא אז דברי הריטב"א בב"ב פ"ה ב' דהמוכר רוצה ליישב חנותו).

סה. הביא רבנו מהחזקוני בר"פ וירא עה"פ למה זה צחקה שרה לאמר, דהק' למה לא הקפיד הקב"ה גם על אברהם שכתיב ביה נמי ויפול אברהם על פניו ויצחק, ותי' דע"י שהוכיח את שרה הוכיח מן הצד גם לאברהם. ובמדרש הגדול אי' ללמדך שנים שעשו דבר שלא כהוגן וא' גדול וא' קטן, אין ממרין אלא בקטן והגדול מבין מאליו [ודן רבנו בבנו וחתנו, ורוצה להוכיח חתנו אך חושש, ורוצה להעיר לבנו שלא עשה כלום ועי"ז יבין חתנו, והביא רבנו דברי המאירי דגם אם השלים הבן מידותיו מ"מ מצוה שיוסיף האב לייסרו, וא"כ יתכן דשרי הגם שלא עשה כלום].

סו. אמר רבנו כמ"פ דגם אדם שמרגיש שנאה כלפי חברו, יכול להוריד זאת מלבו (גם אם חושב שלא), וכמבואר בתרגום יב"ע עה"פ (שמות כג, ה) כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וגו' עזוב תעזוב עמו, מישבק תשבוק מאד בליבך עלוהי ותפרק עמיה, ודו"ק.

סז. הביא רבנו אהא דאיתא בברכות דהחושד בחברו לחינם צריך לברכו, את דברי הספורנו עה"כ ויברכהו (יצחק ליעקב) לפי שחשדו שרימהו ונתברר שהיו ידיו שעירות, וחזינן מזה דגם בחשד בלב לחוד צריך לברכו, ויל"ח דקפידת אדם גדול שאני.

הגאון הגדול רבי שמאי הכהן גרוס שליט"א
בעל שבט הקהתי

פסקים בארבעה חלקי שו"ע או"ח יו"ד אעה"ז חו"מ

נערך עם הוספות ומראי מקומות ע"י הגאון רבי מתתיהו גבאי
שליט"א מח"ס בית מתתיהו, ומועדי הגר"ח.

נוגע בשרוכי הנעל אם צריך נטילת ידים

שאלה: הנוגע בשרוכי הנעל אם צריך נטילת ידים.

תשובה: עי' בשבט הקהתי בכמה מקומות.

ובס' דרך ישרה ח"א פ"א ס"ח, ס"ל להגר"ש דביליצקי זצ"ל שצריך נט"י, וכ"כ בס' פסקי בושם פ"א ס"ד בשם בעל קנה בושם, אולם בס' בית ברוך להגר"ב זילבר זצ"ל מילואים לכלל ב' סק"מ בשם החזו"א שא"צ נט"י, וכ"כ מרן הגר"ח קנייבסקי בס' נקיות וכבוד בתפילה פ"ב ס' מ"ג, שא"צ נט"י, וכ"כ בס' הליכות שלמה תפילה פ"כ ס' י"ח עי"ש, ובס' מנחת גדעון ח"א פ"ה ס"ד, ובספר גם אני אודך פסקי הוראה, חלק א' סימן ט', מה שכתב בזה יד"נ הגר"י סקוצילס עי"ש, ובשו"ת שבט הקהתי ח"ב ס"ד כתב דהנוגע בשרוך הנעל צריך נט"י עי"ש.

חתן חילוני אם פוטר מתחנון

שאלה: חתן שאין שומר תורה שהגיע לבית הכנסת לאחר החתונה, מאחר שאביו ביקשו לבוא אם פוטר הציבור מתחנון.

תשובה: אינו פוטר ורק אם קיבל בשעת החתונה שיתנהג כיהודי ירא שמים.

וכ"כ בס' יוסף דעת [יזדי] ח"ב עמ' ר"ה בשם הגר"ש בעדני שאין פוטר עי"ש, ועיין מה שכתב על זה כ"ק האדמו"ר משאץ שליט"א בקובץ מה טובו אהליך יעקב, חלק ה' עמוד קצ"ו, ומש"כ הג"ר אריאל עוזרי בקובץ המאור כסלו טבת תש"פ עמ' ס"ד, ובס' חתן ותורה להג"ר שמואל כהן עמ' ת"כ, וע"ע בשו"ת שואלין ודורשין ח"ו ס' ע"ג.

ברכת שהחיינו על אתרוג בט"ו בשבט

שאלה: אם יש לברך שהחיינו בט"ו בשבט כשאוכל האתרוג, אף שבירך ע"ז שהחיינו בד' מינין.

תשובה: נוהגין להקל.

ובשו"ת האלף לך שלמה ס' צ"ב שלא יברך, וכן מבו' בס' לקט יושר ח"א עמ' קמ"ט ענין ב' עי"ש, וכ"כ בשו"ת מהר"י אשכנזי או"ח ס"ט ובשו"ת הרי בשמים מה"ת ס' י"ב, וכ"פ מוח"ז הג"ר שלום יצחק מזרחי זצ"ל ח"ב סו"ס צ"ב עי"ש, ואולם בשו"ת כתב סופר או"ח ס' כ"ג שמברך עי"ש, ומש"כ בזה בשו"ת רבי עקיבא יוסף או"ח ס' קפ"ב ובשו"ת תשובות ישראל ח"א עמ' ת"י, ובשו"ת שש משזר ח"ב או"ח ס"ז, ובשו"ת בירורי חיים ח"ג ס' כ"א, ומה

שהארכנו על זה בקובץ מה טובו אהליך יעקב חלק ח' עמוד רס"ז עי"ש.

אונן בקדימה כשאוכל

שאלה: אונן שאוכל פירות אם יש לו דיני קדימה מה להקדים קודם שאוכל אף שאינו מברך.

תשובה: מדינא א"צ להקדים כיון שאינו מברך, אך י"ל כיון דמה"ת יש להקדים, ואז עדיין לא תיקנו לברך לפניה א"כ יש ענין להקדים.

ובס' מלבושי מרדכי דיני קדימה בברכות ס"א ס"ו סק"ה כתב דאונן א"צ להקדים שאינו מברך עי"ש, ומש"כ בזה בעל הרבבות אפרים זצ"ל בקובץ נזר התורה גיליון ח' עמ' רכ"ב עי"ש, ובקובץ מה טובו אהליך יעקב, שמוציא לאור הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, חלק ח' עמוד קמ"ט, השיב מרן הגר"ח קניבסקי ליד"נ הגר"י סקוצילס, שיש דין קדימה לאונן קודם שאוכל עי"ש.

ברכת מחיה המתים לרואה מי שמת וחי

שאלה: מי שראה אדם שעבר מוות קליני, אם יכול לברך בשם ומלכות מחיה המתים.

תשובה: רק במת ממש, ויכוין בברכת מחיה המתים.

ובבית מתתיהו ח"ב ס' י"ד אות ו' הבאנו מעשה רב ממו"ר מרן הגרב"ד פוברסקי שבירך מחיה המתים, ולכאו' כן מוכח מתשו' הרשב"א ח"ד סו"ס ע"ו, בטעם שמברך מחיה המתים לאחר שראה חבירו אחר י"ב חודש, שהרי זה בראייתו עכשיו כאילו נעלם ממנו ומת, ועכשיו חזר לתחיה, יעו"ש, וכן מבו' בפרקי דר"א פרק ל"א, כשהגיע החרב על צוארו פרחה נשמתו של יצחק וחזרה הנפש לגופו, וכשקם בירך מחיה המתים עי"ש, וכתב בס' דרך שיחה ח"א עמ' צ"ד שה"ה בן השונמית היה צריך לברך, ועמש"כ בזה בשו"ת משנת יוסף ח"י ס' נ"ב ובשו"ת ישיב יצחק חל"ב ס"י ובשו"ת בארו של אברהם ח"א ס"א, ובס' שהחיינו פ"ה ס' כ"ד ובס' מנחת תודה עמ' ת"א בשם מרן הגר"ח קנייבסקי עי"ש.

חינוך קטן במצות מאה ברכות

שאלה: אם יש לחנך קטן במצות מאה ברכות בכל יום, או ל"ש חינוך בזה.

תשובה: לחנכו דחשוב מאוד כל ברכה.

ובס' פניני תפילה פ"ג עמ' ע' בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, דקודם יש לחנכו לדברים חשובים יותר דמאה ברכות אי"ז חובה עי"ש, ומש"כ בזה אם לחנך קטן למאה ברכות, בס' חינוך הבנים כהלכתו ח"א פל"ג ס"א ובס' ברכת איתן ס"ב ס' י"ג ובס' ברכת טוב [מבעל העטרת פז] עמ' פ"ז, ובס' הגיוני הפרשה שמות עמ' תס"ח ובס' הקטן והלכותיו פי"ג הערה א' עי"ש.

סומא בשניים מקרא

שאלה: סומא אם חייב לשמוע שניים מקרא מאחר שיקריא לו השניים מקרא.

תשובה: כן חייב לשמוע.

וכן מבו' בשו"ת הרשב"א ח"א ס' כ"ו שר' ששת היה משלים פרשיותיו עם הציבור אף שהיה סומא עי"ש, ואולם המג"א או"ח ס' רפ"ה מ"ז סק"ב הביא מתשו' הרדב"ז ח"ג ס' תכ"ה דסומא פטור משמו"ת עי"ש, ובשו"ת רבי עקיבא יוסף או"ח ח"א ס' ק"ד

ובשו״ת נשמת שבת ח״ב ס׳ של״ו, ובקונ׳ פוקח עורים להג״ר יו״ט זנגר ס׳ ל״ט ובס׳ אהל יעקב לי״נ הגר״י סקוצילס עניני שמים מקרא פ״א ס״ו ובס׳ הסומא עמ׳ 292, ובס׳ מנחת מאיר עניני שמו״ת פ״י ס״ז עי״ש, ומה שכתבנו בזה כאן בגיליון, והגר״א נבנצאל דסומא פטור משמו״ת.

להוציא עד בדיקה ביו״ט לרב

שאלה: אם מותר להוציא ביו״ט עד בדיקה להראות לרב, לצורך טבילה בחול בלילה שהוי כמוציא מיו״ט לחול.

תשובה: אם נהנה עכשיו ממה שפסק הרב, דאין שמחה כהתרת הספיקות, וכן מסיק להקל להוציא העד בדיקה ביו״ט.

בשו״ת שאילת שאול להגר״ש ברייש זצ״ל ח״א ס׳ ע״ג יעו״ש.

להטביל כלים במקוה עם פירורי חמץ

שאלה: בור של טבילת כלים, שהושלך לתוכו ככר לחם חמץ, ושהה שם מעת לעת, ונעשה כבוש, אם מותר להטביל כלים שם בפסח.

תשובה: מותר, ואח״כ ישטוף היטב בצונן.

ובשו״ת מציון תצא תורה ח״א תשו׳ שמ״ה, השיב הגר״א נבנצאל ע״ז, במקוה קר מותר, ובס׳ היכל הוראה ח״ג הוראה ל״ג מסיק דשרי להטביל כלים בחוה״מ אף שרואה פתיתים של חמץ במקוה ושכן הסכים אביו בעל קנה בושם זצ״ל עי״ש, ובקובץ מה טובו אהליך יעקב, חלק י׳ הבאנו ממרן הגר״ח קנייבסקי שהשיב על זה, אין ראוי.

מזוזה ונרות חנוכה

שאלה: עבר דירה בחנוכה קודם הדלקת נ״ח, אם קודם יקבע מזוזה, או ידליק נר חנוכה.

תשובה: ידליק נ״ח ולפני שמזמר הזמירות יקבע מזוזה.

ובקובץ מה טובו אהליך יעקב שמוציא לאור ידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א, חלק ו׳ הבאנו ממרן הגר״ח קניבסקי, שיקדים מזוזה שהיא מן התורה, וכן ס״ל להגר״א נבנצאל שיקדים מזוזה שעובר בכל רגע עי״ש, ובספר גם אני אודך תשובות בעל אבני ישפה זצ״ל, סימן קכ״ד ענף ה׳, שיקדים מזוזה דתדיר לנר חנוכה עי״ש, ומה שכתב לו בזה בשו״ת משנת יוסף ח״ו ס׳ קכ״ז, ובשו״ת ברכת ראובן שלמה ח״א ס׳ פ״ד ובשו״ת תשובות ישראל ח״ד ס׳ פ״ה ובס׳ שערי ימי החנוכה להגר״י טשזנר עמ׳ רכ״ז ובשו״ת אגרות תורה ס׳ צ״ג, ובספר פרדס יוסף החדש על חנוכה, להגאון רבי גמליאל רבינוביץ שליט״א, אות תע״ד, ובקובץ היכל שמואל עמ׳ ק״ז, ובספר גם אני אודך תשובות הגרמ״ש דיין, חלק ד׳ סימן כ״ד, ומה שהארכתי ע״ז בקובץ אליבא דהלכתא ק׳ עמ׳ קכ״ט, עי״ש, ובדעת נוטה מזוזה תשו׳ ל״ה, דמזוזה קודם שהיא דאורייתא עי״ש.

מנורה נאה לנרות חנוכה, או מגילה בכתב נאה

שאלה: מי שיש לו מעות להדר או למנורה נאה לנרות חנוכה, או למגילה נאה בכתב נאה, מאי עדיף.

תשובה: מנורה עדיף שהוי ח׳ ימים ומגילה אפשר לקרוא עם אחר.

וכן כתב בספר גם אני אודך תשובות בעל המשנת יוסף, עמוד רס״ג, שבמגילה יכול לצאת מהש״ץ, אולם בשו״ת מראות ישרים

ח"ג ס' י"ד בתשובה למח"ס גם אני אודך, מסיק שיהדר במגילה עי"ש, וכן כתב בספר גם אני אודך תשובות בעל אבני ישפה זצ"ל, סימן קכ"ח ענף ד', ומש"כ בזה בס' יקח מצוות ענייני הידור מצוה ס' ל' ענף ה', ובספר פרדס יוסף החדש להגר"ג רבינוביץ שליט"א, על פורים עמוד קצ"א, בשם הגר"א נבנצאל, ובקובץ בית אהרן וישראל גיליון קמ"ז עמ' קמ"ה, פלפלו בהנ"ל, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"ח פדלון, חלק א' סימן כ"ב, ומה שהארכנו ע"ז בקובץ אליבא דהלכתא גיליון ק' עמ' קכ"ט, ומש"כ לו הגר"א דבורקס בקונ' נתיבי המנהגים חנוכה עמ' מ"ג, ובספר גם אני אודך תשובות הגרמ"ש דיין, חלק ו', ובקונ' אור יוסף חנוכה ס' כ"ב, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"ד ברדא, סימן ה'.

להתפלל על פירות אילן בשביעית שיצמח

שאלה: אם מותר להתפלל בשביעית על פירות האילן שיגדלו.

תשובה: מותר וכן אומרים בשמיטה ותן טל ומטר לברכה.

ובשו"ת גבעת הלבונה בקונ' נס על הגבעה עמ' ה' ע"ב ביאר בדעת ת"ק בתענית י"ט ע"א דאין מתענין בשביעית על האילנות, שע"י תפילה מבטל מ"ע של תשמטנה ונטשתה עי"ש, ובס' חסדי דוד בתוספתא תענית פ"ב ה"ט, דהתרעה על הגשמים הוי כמו סיוע במעשה עי"ש ובס' חשוקי חמד שבת ל"ג ע"ב דיתכן דע"י תפילה על האילנות אסור בשביעית עי"ש, אולם בס' דרך אמונה פ"א משמיטה ויובל ה"ז, בביהו"ל, דאין איסור להתפלל על האילן שיצמח בשביעית עי"ש, ובס' הולך תמים להג"ר מנחם גיאת ס' קכ"א, ובס' מעדני יום טוב להג"ר יום טוב זנגר ח"א ס' ס"ד ובקובץ זכור לאברהם [תש"ס תשס"א] ח"א עמ' תע"ו, וע"ע בשו"ת מנחת יצחק ח"ח ס' נ"ב, ובס' פלגי מים להגר"ש דביליצקי זצ"ל עמ' נ"ד, ומה שאומרין ותן טל ומטר בשביעית י"ל שיכוין על עניים שיהא להם פרנסה, וכמש"כ בס' אמונת ישראל להג"ר ישראל שוורץ ח"ב ס' כ"ח עי"ש, וכ"כ לי הגר"א שלזינגר האיך מברכין ברכת האילנות בשנת השביעית, ומה שהשיב מרן הגר"ח קנייבסקי בס' גבורי כח עמ' 440.

בלע בשר בין השינים אם צריך להמתין ו' שעות

שאלה: בלע בשר בין השינים, אם צריך להמתין עוד ו' שעות אחר שבלע.

תשובה: אין צריך עי' חי' הפלאה על יו"ד.

ובשו"ת מעין גנים או"ח ס' י"ב אות ס"א, כתב לתלות בתרי טעמי בהמתנת בו"ח עי"ש, ובשו"ת דברי שלום למוח"ז הגה"ח רבי שלום מזרחי זצ"ל יו"ד ס' כ"ג מסיק להמתין שוב ו' שעות, וכן השיב מרן הגר"ח קנייבסקי בספרי מועדי הגר"ח ח"ב תשו' רל"ד, וכ"כ בשו"ת מעדני מלכים להג"ר לוי רבינוביץ זצ"ל ח"א ס' צ"ב, ואולם בספר גם אני אודך, חלק ב' סימן ב' אות ה', השיב הגר"א נבנצאל, שאין צריך להמתין, וכ"כ בשו"ת שערי יושר ח"ג יו"ד ס"ב או"ב, ובשו"ת הרי יהודה ח"א יו"ד ס"י ובשו"ת תורת מאיר ח"א יו"ד ס"ו, ומש"כ בזה בספר אהל יעקב לידי"נ הגר"י סקוצילס בו"ח ס' פ"ט ס"ט ובשו"ת עמק התשובה ח"ו ס' ש"י ובשו"ת דברי דוד ח"ו יו"ד ס"ג, ובספר גם אני אודך תשובות הגאון רבי יקותיאל

ליברמן, סימן קכ״ב, ובשו״ת תורת אבי חלק א׳ עמוד ק״ו, ובשו״ת בירורי חיים ח״ח ס׳ ל״ה, ובשו״ת ודרשת וחקרת ח״ד יו״ד ס״ב, ובשו״ת דברי בניהו חלק ט״ו סימן כ״א, ובשו״ת באר שרים ח״ז ס׳ י״ח או״ד, ובספר גם אני אודך תשובות הגר״מ חליוה, חלק ט׳ סימן כ״ט, ובשו״ת דברי שיר ח״א ס׳ י״ז, ובשו״ת חוקי חיים [בלייער] ח״א ס׳ ל׳ או״ג, ובס׳ היכל הוראה ח״ד הוראה פ״ד, ומה שכתב הגאון רבי גמליאל רבינוביץ שליט״א בספר דור המלקטים, איסור והיתר, ס׳ פ״ט ס״א סק״ו, ובשו״ת מחקרי ארץ ח״ג יו״ד ס״ב, ובספר גם אני אודך תשובות הגרמ״ר שעיו, חלק א׳ סימן ק״ו, ובשו״ת חיי הלוי ח״ה יו״ד ס׳ פ׳ אות ה׳, ובספר גם אני אודך תשובות הגר״ח פדלון, חלק א׳ סימן כ״ו.

בא לנחם האבל וישן אם יצא יד״ח ניחום

שאלה: בא לנחם האבל בביתו וישן אם קיים המצוה, או צריך לנחם שוב.

תשובה: בכל ניחום מנחם ג״כ הנפטר, א״כ יצא חלק יצא חלק של ניחום הנפטר.

ובקונ׳ שערי שיח עמ׳ קמ״ג השיב ע״ז מרן הגר״ח קניבסקי שקיים קצת מצוה, ובשו״ת תשובות ישראל להג״ר ישראל טוייב ח״ד ס׳ פ״ט שאין יצא יד״ח ניחום אבילים עי״ש, ומה שכתב בזה מו״ר מרן הגר״י ליברמן בקובץ מה טובו אהליך יעקב, חלק ג׳, עמוד רי״ט, עיין שם, ומה שהארכנו על זה בקובץ מה טובו אהליך יעקב, חלק ח׳, עמוד שמ״ה, עי״ש.

לעבור בין שני נשים כשנוסע באופניים

שאלה: אם מותר לנסוע עם אופניים ולעבור בין שני נשים.

תשובה: מדינא מותר שאוחז משהו ביד. **ובס׳** וישמע משה ח״ה עמ׳ של״ד בשם מרן הגרי״ש אלישיב זצ״ל דהאיסור רק כשהולך ברגל עי״ש, ועיין מה שהארכנו על זה בקובץ מה טובו אהליך יעקב, חלק ז׳ עמוד שס״ז, יעו״ש.

מעשר כספים לשמירת עינים

שאלה: אם אפשר ליקח ממעשר כספים לנסוע במונית משום שמירת עינים.

תשובה: מותר אם קשה מחולין.

ובס׳ ארי עלה מבבל עמ׳ נ״ז מובא בשם הגה״צ רבי יעקב מוצפי זצ״ל [ראב״ד העדה החרדית] שמותר ליקח ממעשר כספים לנסוע במונית, אולם בס׳ אהבת צדקה פ״ד ס׳ ל״ח כתב לפקפק בזה אם ללא הכסף מעשר לא היה נוסע עי״ש, ובשו״ת משיב נבונים ח״ו ס׳ מ״ח, ובספר גם אני אודך פסקי הוראה חלק א׳ יו״ד סימן מ״ה, ובס׳ עין במשפט פ״ג הי״ז הערה קט״ו עי״ש.

קבורת השליא אחר הלידה

שאלה: אם צריך לקבור את השליה של הולד אחר הלידה או שא״צ לקבור.

תשובה: עי׳ בשו״ת מנח״י ובשו״ת מהרש״ג.

ועי׳ בשו״ת מנחת יצחק ח״ז ס׳ ק״ב ובשו״ת ציץ אליעזר ח״י פ״ח ס׳ כ״ה ובשו״ת משנה שכיר יו״ד ס׳ רל״ט ובס׳ תורת היולדת פס״ב סוף הערה א׳ ובס׳ תורת העובר פי״ח ס״ח ובארוכה בס׳ בן ציצית הכסת להג״ר שמואל כהן ס״י, ובס׳ פסקי רפואה פ״ה ס׳ י״ח ובשו״ת היכל הוראה ח״ד הוראה קל״ט, ובס׳ מעיין החיים ח״ב יו״ד ס׳ שס״ב עי״ש, ובקובץ עץ חיים ניסן תש״פ עמ׳ קפ״ה.

לצלם שמש וכוכבים

שאלה: אם מותר לצלם במצלמה שמש וכוכבים, אם הוי בכלל לא תעשון אתי, או הוי גרמא.

תשובה: אין לצלם רק ללמוד מזה תורה מותר.

וכ"כ בס' חוט שני פסח עמ' רל"ב להחמיר לצלם במכונת צילום ציורים האסורים לצייר, וכן הדפסתם אפשר דחשיב עשיה ולא רק שהיה עי"ש, ובשו"ת דברי מלכיאל ח"ג ס' נ"ח, ומש"כ בזה בשו"ת שבט הלוי ח"ז ס' קל"ד אות ה' ובתשו' והנהגות ח"ג ס' רס"ג ובשו"ת אבני ישפה ח"א ס' קנ"א ענף ד', ועי' בבן איש חי ש"ש פר' מסעי ס"ט, ומש"כ בשו"ת ציץ אליעזר חט"ז ס' כ"ז, ובשו"ת ויברך דוד ח"א ס' ק' ובשו"ת עטרת פז ח"ב ס"ד ובס' מילתא דשכיחא ח"א ס' ל"ג אות י"ג ובשו"ת תשובות ישראל ח"ד ס' ע"ט ובס' דמות הגוף עמ' ט"ו, ובדברי הג"ר אוריאל חוברה בקובץ מה טובו אהליך יעקב, חלק ד' עמוד תקצ"ח, ומש"כ עוד בזה בשו"ת מנחת יצחק ח"י ס' ע"ב ובשו"ת להורות נתן ח"ג ס' נ', ובס' מעדני שלמה עמ' רנ"א ובשו"ת משנת יוסף ח"א ס' רי"א, ובקובץ ויען שמואל חי"ב ס' י"ז ובשו"ת יבקש תורה בשו"ע ס' מ"ג, ובשו"ת דברי בניהו חכ"ח ס' נ"ב, ובשו"ת אבני דרך ח"ה ס' י"א, ובשו"ת הלכתא מאורייתא ח"א ס' ל"ד ובשו"ת נזר כהן ח"א יו"ד ס"ה, ובס' תכלית חכמה יו"ד ס' קמ"א עמ' פ"ח ובס' אהלי יעקב [פרבשטין] שמות עמ' רס"ב, וכ"כ לי להחמיר לצלם שמש וכוכבים, הגר"א נבנצאל, ועמש"כ בס' הרימו מכשול פכ"א ס' ל', ומה שכתב הג"ר איתמר מחפוד בקובץ מה טובו אהליך יעקב, חלק ח' עמוד של"ז, עי"ש.

לעשות צורת אדם משלג

שאלה: אם מותר לעשות בובת שלג אם הוי בכלל לא תעשון אתי כשעושה צורת אדם בשלג.

תשובה: בפשטות אין איסור כיון דאינו מחזיק זמן.

ואולם בס' חוט שני פסח עמ' ר"ל, דאסור לעשות צורת אדם בשלג אם זה צורת אדם שלימה ובס' שלמי תודה פסקי מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל עמ' קנ"ט, שלא מצינו היתר של אינו מתקיים אלא בהל' שבת עי"ש, ובקובץ מה טובו אהליך יעקב, שמוציא לאור הגר"ג רבינוביץ שליט"א, חלק ח' עמוד ש"ג, השיב הגר"א נבנצאל לי"ד הגר"י סקוצילס שלא יעשה משלג אדם, ויעשה צורה פגומה, ומרן הגר"ח קניבסקי השיב לו ע"ז אין ראוי ועיקר הדבר דאם אינו מחזיק זמן מותר, מבו' בשו"ת מהרי"ט ח"ב יו"ד ס' ל"ה, ואולם בס' תולדות שמואל ח"ג מע' ל"ט ס"א אות ט' כתב להחמיר לעשות צורת אדם משלג, ועמש"כ בקובץ קול התורה ס"ד עמ' קע"ה ובספר דור המלקטים יו"ד בענין לא תעשון אתי עי"ש, ובס' לא תעשון אתי עמ' ל"א, ובס' דמות הגוף עמ' ח', וע"ע בשו"ת להורות נתן ח"ג ס' מ"ט ובשו"ת שבט הלוי ח"ז ס' קל"ד ובשו"ת מנחת יצחק ח"י ס' ע"ב.

מיץ ענבים בין נסך

שאלה: אם במיץ ענבים כשנגע גוי הוי יין נסך כיין, או"ד אי"ז כיין.

תשובה: דינו כיין.

ועמש״כ בזה בשו״ת גבורת אליהו יו״ד ס״מ ובשו״ת מנחת שלמה מה״ק ח״א ס״ד ובשו״ת אבני ישפה ח״א ס׳ ק״נ ובשו״ת אגרות משה יו״ד ח״א ס׳ נ׳ ובס׳ יין מלכות פ״ב ס״ט ובס׳ וישמע משה ח״ה עמ׳ קפ״ז ובס׳ בין ישראל לעמים פי״ח ס״ז, והגר״א נבנצאל כתב לי ע״ז, יכול להיות שהוי כמבושל שאין מנסכין אותו, ומש״כ בזה בבית מתתיהו ח״ד ס׳ כ״א הרבה נפק״מ למיץ ענבים אם הוי כיין עי״ש, ובספר גם אני אודך מתשובתי, חלק א׳ סימן ג׳ יעו״ש, ומה שכתב יד״נ הגר״י סקוצילס בקובץ מה טובו אהליך יעקב חלק ח׳ עמוד רצ״ב עי״ש, ובשו״ת אור לציון ח״ה יו״ד פמ״א ס״ד.

לצלם גוי ברקע של כנסיה

שאלה: גוי שמבקש לו שיצלם אותו ברקע של כנסיה, אם הוי כנהנה מבית ע״ז.

תשובה: הרחק מן הכיעור.

ובקובץ מה טובו אהליך יעקב חלק ח׳ עמוד ש״ו, השיב הגר״א נבנצאל ליד״נ הגר״א סקוצילס אני חושב שמותר ואינו נותן בזה כבוד לכנסיה עי״ש, ובספר גם אני אודך פסקי הוראה, חלק א׳ עמוד ע״ו עי״ש, וכן השיב בעל שבט הקהתי בקובץ מה טובו אהליך יעקב, חלק ח׳ עמוד קצ״ד, והוסיף שמדינא אין חשש עי״ש.

שילוח הקן במסגד

שאלה: כשיש קן יונה בתוך מסגד אם מותר ליכנס לעשות השילוח הקן שם.

תשובה: לא יעשה, ומצוה ע״י עבירה.

ובס׳ שילוח הקן כהלכתו להגר״א זכאי פ״ד ס׳ ט״ז, כתב אם נמצא קן בקיר של מסגד מותר ליכנס לעשות שילוה״ק, כיון שלדעת הרמב״ם אין הישמעלים עובדי ע״ז, מותר ליכנס למסגד, עי״ש. ואולם בשו״ת דברי יציב יו״ד ס״מ ובשו״ת ציץ אליעזר חי״ד ס׳ צ״א אות ד׳, חי״ח ס׳ מ״ז כתבו להחמיר להכנס למסגד של ערבים, אכן בשו״ת אבני ישפה ח״א ס׳ קנ״ג הביא בשם מרן הגרי״ש אלישיב זצ״ל, דאין איסור ליכנס למסגד של ערבים, וכ״כ בס׳ אשרי האיש יו״ד פ״י ס״י, ועי׳ בתשו׳ והנהגות ח״ד ס׳ ל״ה עי״ש, ובס׳ בין ישראל לנכרי יו״ד ס׳ כ״ז אות ט״ו, ובשו״ת תשובות ישראל ח״א עמ׳ קל״ב ובשו״ת מעגלי אליהו ח״ד יו״ד ס״א, וע״ע בשו״ת מנחת אליעזר ח״ב ס׳ ע״ג ובשו״ת עין יצחק או״ח ס׳ י״א ובשו״ת ברוך אומר יו״ד ס׳ ס״ד, ובס׳ תולדות נח עמ׳ קס״ה, ובס׳ שילוח הקן כהלכה פמ״ב ס״א דלא יעשה שילוח הקן במסגד, וע״ע בשו״ת משנה הלכות ח״ו ס׳ קל״ד, וע״ע בס׳ שלח תשלח הנדמ״ח עמ׳ קע״ז שהשיב מרן הגר״ח קנייבסקי שלא יקיים שילוח הקן בכנסיה דמאוס למצוה עי״ש.

ליתן לתינוק גוי סוכריה

שאלה: אם מותר ליתן לגוי תינוק קטן סוכריה כשבוכה ברחוב בכדי להרגיעו אם שהוי לא תחנם.

תשובה: יתן שיוצא מזה קדוש השם.

ועיקר היתרא ליתן מתנת חנם בשביל קידוש השם, מבו׳ בשו״ת חיים ביד ס׳ ל״ג עי״ש, ובס׳ אשרי האיש יו״ד פ״י ס׳ ל״ד עי״ש, ובס׳ משפט הלוי ח״ב ס׳ י״ד עמ׳ רנ״ו, וכתב לי הגר״א נבנצאל אם יתן סוכריה לתינוק גוי, אולי הוי בכלל מפרנסי ענייי עכו״ם, ועמש״כ יד״נ הגר״י סקוצילס בקובץ

מה טובו אהליך יעקב חלק ז' עמוד רנ"ד עי"ש, ובספר גם אני אודך פסקי הוראה, חלק ב' עמוד נ"ה.

לראות קוסם בזמן הזה

שאלה: אם מותר בזמן הזה לראות קוסם שעושה אחיזת עינים, ומהו לקטנים.

תשובה: אסור.

ובתשו' והנהגות ח"א ס' תנ"ה הביא מהחזו"א להקל היכא שיודעים שזה אחיזת עינים עי"ש, ובשו"ת דברי יציב יו"ד ס' נ"ז, אם מגלה להם איך עושה הקוסמות מותר עי"ש, וכ"כ בס' חשוקי חמד סנהדרין ס"ז ע"ב בשם הגרש"א זצ"ל עי"ש, ובחשוקי חמד מגילה ל"ב עי"ש, וכ"כ בשו"ת אבני ישפה ח"ג ס' ע"ח ענף ב' עי"ש, ומש"כ בשו"ת אגרות משה ח"ד יו"ד ס' י"ג ובשו"ת שרגא המאיר ח"ב ס' י"ז, ובשו"ת באר אליהו ח"ב ס' ל"ג, ואולם הגר"ש דבליצקי זצ"ל בס' בנתיבות ההלכה נ' עמ' 691 להחמיר לראות קוסם אף שמראה להם הקוסמות עי"ש, וכ"כ בשו"ת אורחותיך למדני ח"ה ס' קל"ג, ומש"כ בזה בשו"ת דברות אליהו ח"ו ס' ס"ב ובשו"ת ברוך אומר יו"ד ס' ע"ח ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"א יו"ד ס' כ"ג אות ה' ובשו"ת דברי דוד ח"ד יו"ד ס' מ"א ובס' עסיס רמונים פורים עמ' תקי"ד, ובס' הולך תמים להג"ר מנחם גיאת פ"ג ס' פ"ט, ומה שהאריך בזה הג"ר יעקב מדר בקובץ אליבא דהלכתא ק"א עמ' קכ"ח, ובספרו שו"ת לב ים יו"ד ס"ד עי"ש, וע"ע בשו"ת בצל החכמה ח"ד ס' י"ג ובשו"ת יוסף לקח מועדים ח"ב סו"ס מ' ובס' שו"ע המקוצר ח"ד ס' קמ"ח ס"ג. ובספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ה' סימן י"ח אות ל', בהנהגות האור לציון זצ"ל, הבאנו שהחמיר בזה, אולם שמעתי מהקוסם הרב רפאל בצלאל שאמר לו האור לציון, שאם אחרים יכולים לעשות הקוסמות בלי להתאמן מותר, [והיינו שפעולות כאלה ל"ה זריזות ידים], וע"ע לנכדו ידידי הגר"י אבא שאול בס' ברית ותורה יו"ד ס' קע"ט ס"ק נ"ה עי"ש, וכתב לי הגר"א נבנצאל, שאם ברור שזה אחיזת עינים מותר, ועי' בס' שער החיים יו"ד ס' קע"ט אות צ"ה, ובס' הרימו מכשול פכ"א ס' נ"ו.

קיום פו"ר בבנים מחללי שבת

שאלה: אם מקיים מצות פרו ורבו כשיש לו בנים מחללי שבת.

תשובה: מדינא יצא.

וכן מבו' בלבוש אעה"ז ס"א ס"ד שיוצא, ואולם במשנ"ב ס' תקע"ד ס"ק י"ב נראה שאין יוצא, וכ"כ בתשו' והנהגות ח"ד ס' רע"ה, ומש"כ בזה בס' איש וביתו פו"ר פ"ו ס"ג עמ' ק"כ ובס' טבעת יוסף עמ' תקנ"ד, ובשו"ת יעלת חן ח"א אעה"ז ס"א ובשו"ת דברי ברק ח"א אעה"ז ס"ב ובס' זכר עשה עמ' תע"ז, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"צ תמיר, על התורה, סימן ג' עמוד קכ"ח, ומה שהארכתי ע"ז בתשו' שבשו"ת אבני דרך חי"ב ס' קפ"ז, ומש"כ בס' בינה ודעת הל' מחללי שבת פכ"ג ס' ע"ט הערה ר"א ובשו"ת ברכת יהודה ח"ג אעה"ז ח"ג אעה"ז ס"י ובס' אוצר הפוסקים ס"א ס"ה ס"ק כ"ט או"ב.

השמטת השו"ע לאיסור לרחוץ עם אביו

שאלה: מ"ט השמיט השו"ע האיסור לרחוץ עם אביו, ורק הרמ"א הזכיר כן באעה"ז ס' כ"ג ס"ו.

תשובה: דאז הלכו בבגד במרחץ.

ועמש"כ בשו"ת להורות נתן ח"א אעה"ז ס' ס"א או"ז, ובשו"ת פתחא זוטא ס"ח, ובס' תורת חכם עמ' קנ"ו ובארוכה בס' בנין שמואל אעה"ז ס' כ"ג ס"ו עמ' קע"ה עי"ש.

להשתמש בבול שלא הוחתם ע"י הדואר

שאלה: אם מותר להשתמש בבול שלא הוחתם ע"י הדואר.

תשובה: הח"ח הקפיד להשתמש בו.

וכן הביא בס' דרך שיחה ח"ב עמ' ר"י בשם הח"ח שהחמיר בזה עי"ש, ובשו"ת פאת שדך ח"ב ס' קמ"ט, ששאל להחזו"א, והשיב שהבול נפסל, וכ"כ בקונ' יבקש מפיהו תשו' קפ"ה בשם מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל שאסור להשתמש והוי איסור גזל, אולם בשו"ת שבט הלוי ח"ד ס' קע"ג דאפשר להשתמש בו, וכן השיב מרן הגר"ח קניבסקי בס' דולה ומשקה עמ' ש"ב, ושאלתי להגרח"ק אם מותר להשתמש בבול שלא הוחתם, והשיב בשם הגריש"א זצ"ל להקל, ומש"כ בזה בס' פתחי חושן להגר"י בלוי זצ"ל הל' גניבה הערה א', ובשו"ת משנה הלכות ח"ו ס' רפ"ח ובשו"ת ויצבור יוסף ח"ב ס' פ"ז ובשו"ת ברכת ראובן שלמה ח"ט ס' ס"ו ובשו"ת מחקרי ארץ ח"ה חו"מ ס' י"א ובשו"ת דברי בניהו חט"ז ס' נ"ט עי"ש, ומה שכתבתי נפק"מ בזה בספר גם אני אודך מתשובתי, חלק א' סוף סימן כ"ב, יעו"ש, וע"ע בשו"ת משנה הלכות ח"ט ס' של"ו ובקובץ בית הלל ל"ז עמ' ק"נ ובקובץ אור תורה שבט תשע"ו ס' נ"ח ובחידושי הגר"ח קניבסקי על הש"ס עמ' י"ב.

הזיק רכב של גוי אם חייב בתשלומין

שאלה: מי שהזיק בטעות רכב של גוי אם הוי גזל ואם צריך להודיע לו ולשלם לגוי.

תשובה: אינו צריך.

וכן מסיק בתשו' והנהגות ח"א ס' תתכ"ד עי"ש ובשו"ת אות חיים ח"א ס' צ"ג ח"ב ס' פ"ה עי"ש ובס' משחת שמן ח"א ס' קנ"ה, ומש"כ בשו"ת מנחת פרי ח"ו ס' ק"כ ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ו או"ח ס' י"ט אות ד' ובשו"ת מחקרי ארץ ח"ז חו"מ ס"ח, ובדברי מו"ר מרן הגר"י ליברמן בעל המשנת יוסף במכתבו אלי בקובץ מה טובו אהליך יעקב חלק ח' עמוד שצ"ג, ובס' משפטי התורה ב"ד פ"ג ס"א ובשו"ת אבני דרך ח"ז ס' קצ"ב יעו"ש, ושאלתי למרן הגר"ח קנייבסקי אם הזיק גוי צריך לשלם והשיב אם אין חילול ה' פטור, וכ"כ לי הגר"א נבנצאל, והוסיף דרשאי לשלם מפני קידוש ה', ועיין מה שהארכנו על זה בקובץ מה טובו אהליך יעקב, חלק י' עי"ש, ובשו"ת יורו משפטיך להג"ר גדעון בן משה ח"א ס' מ"ד.

בא במחתרת בזמן הזה

שאלה: אם בזמן הזה יש דין בא במחתרת, ורשאי להורגו, או ל"ש בזה"ז.

תשובה: לא שייך בזה"ז.

וכן הביא בקונ' דרך ישועות פ"ט מגניבה הי"ב בשם הגר"א וויס בעל המנחת אשר דל"ש בזה"ז דין בא במחתרת, ואולם דעת מרן הגר"ח קנייבסקי שנוהג אף בזה"ז ולא פלוג, וכן השיב הגר"א נבנצאל שם, שיודע על כמה גנבים שהרגו בזה"ז, וע"ע מה שהארכנו בגדר בא במחתרת בבית מתתיהו ח"א ס' י"ט עי"ש.

הגאון הגדול רבי ירמיה מנחם כהן שליט"א
אב"ד פאריז
מח"ס שו"ת והרים הכהן

שבעת ימי השלמה אחר חג השבועות

בס"ד, פאריז סיון תשע"ב

בסימן תצ"ד פסק המחבר דאסור להתענות במוצאי חג השבועות. וכתב הרמ"א דאין אומרים תחנון מתחילת חדש סיון עד ח' בו. והטעם כיון כשחל עצרת בשבת היה יום טבוח אחר השבת. והפר"ח כתב דהספרדים אין אומרים בז' ימי ההשלמה של חג השבועות תחנון, וכן הוא בכנה"ג והביאם המחצה"ש. וכן הוא במג"א בהלכות נפילת אפיים דיש נוהגין כן משום דהקרבנות היו להם תשלומין כל שבעה ומביאו הבאה"ט סימן קל"א. וכן הוא בליקוטי מהרי"ח מהגהות אשר"י ועוד. והצ"ע דהרי הן הנה ימי שמחה והיה אפשר להשלים בימים אלו קרבנות החג, א"כ למה לא הביאם כאן המחבר והרמ"א להלכה בתור מנהג.

בסיום פרשת המועדות דפרשת ראה אומרת התורה. שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלו' במקום אשר יבחר בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות ולא יראה את פני ה' ריקם וגו'. ומצינו בגמרא ראש השנה דף ד: שני דרשות על פסוק זה. לת"ק שם כיון שעבר על הקרבנות וכו' ג' רגלים עובר בבל תאחר, ונלמד, מכדי מינייהו סליק למה לי למהדר על ג' הרגלים ש"מ לבל תאחר. ולומדת הגמרא שם לכל מנ"ד מהתנאים הלימוד מכאן באופן אחר. ומקשה ורבי מאיר ורבי אליעזר בן יעקב האי בחג המצות בחג השבועות ובחג הסוכות מאי דרשי ביה, מיבעיה ליה לכדרבי אלעזר אמר רבי אושעיה מנין לעצרת שיש לה תשלומין כל שבעה ת"ל בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות מקיש חג השבועות לחג המצות מה חג המצות יש לה תשלומין כל שבעה אף חג השבועות, ואימא כחג הסוכות שמונה, תפסת מרובה לא תפסת, תפסת מועט תפסת.

ובדף ה. מקשה לת"ק ורבי שמעון בן אלעזר תשלומין לעצרת כל שבעה מנא להו, נפקא להו מדתני רבה בר שמואל אמרה תורה מנה ימים וקדש חדש מנה ימים וקדש עצרת מה חדש למנויו אף עצרת למנויו, ואימא עצרת חד יומא, אמר רבא אטו עצרת יומא מנינן שבועי לא מנינן והא אמר מר מצוה למימני יומא מצוה למימני שבועי. וכתב רש"י מה חדש קידושיו אחד ממנויו ביום ר"ח הוא מקריבן זמן הוקבע להם אחד מן הימים שהוא נמנה על ידם, אף עצרת הבאת קרבנותיה באחד ממנוייה והרי היא נמנית ע"י שבועים, שנאמר שבע שבתות תמימות תהיינה ע"כ.

והצ"ע אם כבר למדה הגמרא מהפסוק שבע שבתות, למה תו מקשה אימר עצרת חד

יומא, וברש״י שנאמר תספרו חמשים יום, והוא ג״כ אחד ממנויו. והרי יש ג״כ שבע שבתות תמימות תהיינה. ויש לישב שהוא כעין הגמרא לעיל שהרי תפסת מרובה לא תפסת תפסת מועט תפסת, ונלמד מחמישים יום, ליום אחר למנויו. וע״כ מיישב הגמרא מצוה למימני יומא ומצוה למימני שבועי, ועוד חג שבועות כתיב. ולפי״ז י״ל התירוץ הוא דבקרא דפרשת ראה יש רק שבעה שבועות תספור לך מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבועות ועשית חג שבועות וגו. א״כ אין כאן כלל יומא ועלה קאי הדרש עצרת למנויו, היינו כמו שבוע למנויו, כך שבוע של השלמה.

והתוס׳ כתבו מהגמרא במנחות שהשיבו את הביתוסים שהיו אומרים עצרת אחר השבת ורבי יהושע השיבם מהא דאמרה תורה מנה ימים וקדש חדש מנה ימים וקדש עצרת מה חדש סמוך לביאתו ניכר אף עצרת כן. ואם מתחילין אחר שבת בראשית אינו ניכר יום קבוע שיתחילו לספור שפעמים היא ט״ז י״ז י״ח או כ׳ כ״א כ״ב. ור״ת פירש מה חדש סמוך לביאתו ניכר היינו שלאחר דמיכסי סיהרא ידעו שהבי״ד יקדש החדש אחר המולד. אף עצרת צריך שיהא ניכר שיתחילו למנות בששה עשר לניסן ויתנו עיניהם לידע כמה הלבנה גדולה בחמשה לחדש, וכשיראה בסיון באותה השיעור ידעו שלמחר יתקדש עצרת. ופריך שם בג״מ מנחות בסוף הסוגיה, דילמא ממחרת השבת ביו״ט אחרון קאי, ויתנו עיניהם בי״ב סיון ע״כ. והדברים עדיין צריכים ביאור.

ונראה ההסבר בזה, שיתנו עיניהם בלבנה לראות כמה הוא בחמשה לחדש, היינו שהלבנה הינה אז בשליש גדלה, והוא דבר ניכר תמיד, כמו בזרעים שהביאו שליש, שמן זית שלא הביא שליש, או שליש בישולו, וזה היה בזמניהם דבר מוכח וניכר. כך יראו שליש של גודל הלבנה וידעו שבחדש סיון כשתהיה לבנה בגודל זה למחרת יהיה עצרת. ואפילו הביתוסים משכו לאחר השבת גם רק עד י״ב סיון לפי חשבונם דלאחר שבת בראשית, כיון שידעו שאנו משלימים קרבנות עד אז. אבל לחכמים אין בי״ב סימן בלבנה, כמו שבירורה והכירה לסימן הוא בשליש החדש כלעיל ודו״ק.

וברמב״ם פ״א דהלכות חגיגה הלכה ז׳ כתב. וכן מי שלא חג ביום חג השבועות, חוגג כל שבעה ויש לו תשלומין כל ששת ימים לאחר חג השבועות. ודבר זה מפי השמועה נאמר שחג השבועות כחג המצות לתשלומין. והקשה שם הלח״מ והא סוגית הגמרא בר״ה דלת״ק נלמד מההקש חג המצות וחג השבועות וגו׳ דלעבור בבל תאחר הוא אחר שלש רגלים ונלמד מפסוק זה של בחג המצות וגו׳, וכן הוא ברמב״ם פי״ד דמעשה הקרבנות הלכה י״ג וט״ו שכתב דבכל יום ויום אחר השלש רגלים הוא עובר בבל תאחר והוא נדרש מפסוק זה. ואיך יש לו שני דרשות מפסוק האחד, ונשאר בקושיה שם.

ובפני יהושע על מסכת ר״ה תירץ, דלפי גירסת הרבינו חננאל המובא בתו״ס ד: ד״ה ואין צריך לאמר בחג הסוכות והוא גורס, אין צריך לאמר בחג המצות שבו פתח הכתוב תחילה. וכיון דחג המצות מייתר, ילפינן שפיר לעצרת תשלומי כל שבעה מחג המצות, וגם הלימוד שעובר בל תאחר, אחר שלשה רגלים ממקרא זה עי״ש. ולכן דייק הרמב״ם שחג השבועות כחג המצות

לתשלומין, ולא כתב כל הפסוק, כיון שהלימוד הוא מחג המצות.

ומעתה נבין כיון דאמר אביי במנחות ס"ו מצוה למימני יומא ומצוה למימני שבועי וכן רבנן דבי רב אשי. א"כ אף בזמן הזה הוא דאוריתא כפי שכתב הכס"מ לדעת הרמב"ם בפ"ז דתמידין ומוספין הלכה כב שכתב מצות עשה לספור שבע שבתות וכו' וסיים שם ומצות עשה זו בכל מקום ובכל זמן. א"כ הדרש של מה חדש למנויו היינו יום אחד, אף עצרת למנויו היינו שבעה ימים, כיון שמצות הספירה היא גם על שבעת ימים, א"כ ז' ימי ההשלמה עצמם הינם ימי שמחה גם כשאין ביהמ"ק קיים, שהם נוצרו ע"י ספירת השבועות. אבל אם הספירה היא רק מדרבנן בזמן שאין ביהמ"ק קיים, כאמימר שם בגמרא דמני יומא ולא מני שבועות כיון דזכר למקדש הוא. א"כ בזמה"ז אין לנו על מה לייצר ולקדש השבוע הנוסף אחר העצרת, שהרי אין לנו הקרבנות, וגם אין לנו חיוב הספירה של שבועות מדאוריתא. ונשאר רק יום למחרת החג שהוא יום טבוח של עצרת.

וכתב הכס"מ בשם הר"ן דלדעת הרמב"ם הוה ספירת הימים והשבועות דאוריתא. אבל דעת רוב הפוסקים היא דספירה בזה"ז הוה רק דרבנן, אף שאנו מברכין וצונו על ספירת העמר. וכן כתב הב"י הובא במג"א והחק יעקב בסימן תפ"ט. וכמו"כ כתב שאם מנה ימים בלא שבועות, או שבועות בלא ימים נמי יצא, וכן הוא בטור שם. א"כ הוה רק דרבנן. ואין לנו ספירה דאוריתא שנאמר עליה מנה שבועות וקדש שבוע של עצרת. ולכן לא הביאו הב"י והרמ"א להלכה זו שלא לאמר תחנון בכל ז' ימי השלמה. ורק כזכר למקדש ממנהג הוא שאנו איננו אומרים.

ירמיה מנחם כהן

הגאון רבי יעקב קארפ שליט"א
מח"ס שימוש זקנים ושא"ס, קרית ספר

לספור ספירת העומר באמצע שמונה עשרה של מנחה כשלא ספר בלילה

בעזה"י חודש אייר תש"פ

לידיד נפשי מזכה הרבים הרה"ג המופלא רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס פרדס יוסף החדש על המועדים ותשובות גם אני אודך בד' אמות של הלכה

בענין מה שנסתפק כת"ר אי שרי לספור ספירת העומר באמצע תפלת שמו"ע דמנחה סמוך לשקיעה [בברכת שמע קולנו] כשלא ספר בלילה וכל היום, הנה נמצא בידי משא ומתן בזה ממרן אאמו"ר הגאון שליט"א וזתו"ד:

שאלה

כ"ה ניסן התשע"ה

לכבוד מו"ר הגאון הגדול רבי משה מרדכי קארפ שליט"א

יואיל כת"ר להתיר לי ספק דנסתפקתי בעניני השעה

גבי אחד ששכח לספור ספירת העומר בלילה ונזכר בכך בשמו"ע של תפילת מנחה ורואה שאם ימתין עד שיסיים תפילתו תשקע החמה ויפסיד ספירת היום, האם בכה"ג שרי לו להכליל ספירתו בכלל הבקשות שאפשר לבקש קודם שומע תפילה וכדנפסק בשו"ע או"ח סימן קי"ט, דהיינו שיבקש שלא יפסיד עוד ספירות כפי שהפסיד היום למנין פלוני וכד' דהרי ספירה שנתאחרה ליום אינה צריכה ברכה [כמבואר בשו"ע סימן תס"ט סע' ז'] . או דעדיף לו לומר הספירה לבדה משום דאם יספור בלשון בקשה אפשר דיהיה כהשואל את חברו קודם שספר האם היום כך וכך לעומר דאז אין מונים את הספירה שספר בשאלתו לענין הספירה שצריך לספור, וצריך לספור לאחמ"כ כמשפט.

והעולה מכך שכל אמירת הספירה באופן שאינו משתמע כספירה אלא כשאלה וכדו' אינו נחשב ספירה, והיסוד לפסק זה הינו ממש"כ הכף החיים בסימן תפ"ט ס"ק ל' גבי האומר לחבירו בליל ל"ג בעומר אל תאמר וידוי כיון של"ג בעומר היום, דשרי לו לספור בברכה וכן הביא שם ס"ק כ"ט מחלוקת הפוסקים גבי המונה תוך כדי תלמודו האם חוזר ומונה בברכה או לאו ועכ"פ ודאי דצריך לחזור ולמנות בברכה, וממילא לענין המבקש בתפילתו על ששכח לספור ודאי דאין לסמוך על ספירתו זו לענין השלמת הספירה הכללית משום שמשמעות דבריו "בקשה" ולא "ספירה" ואינו שונה מהמזהיר חבירו על הוידוי אלא בכך שמכוון לצאת יד"ח בכך וענין זה לבדו אין יפה כוחו יתר

על הסופר תוך כדי תלמודו משום דשם משמעות אמירתו הינה ללא פגם וכל חסרונה הוא העדר הכוונה ועכ"פ נחלקו הפוסקי בכך כמבואר לעיל [וכן כתב כת"ר בשם הגרי"ש אלישיב זצוק"ל בספרו הלכות חג בחג פ"ו הערה 1 גבי האומר היום ל"ג בעומר דאין אמירה זו לבדה עולה לספירה וכן כתב בשו"ת אור לציון ח"ג פט"ז תש' ד'] ע"כ צ"ל דיזכיר בשומע תפילה רק את מנין הספירה לבדה, או דזה אסור משום שאינה בקשה וממילא ננקוט שעיקר הספירה זו הכוונה ויפה כוחה להפך משמעות המילים ולהכניסם בדין ספירה [ולפ"ז יהיה שרי לספור בלע"ז].

ויאיר כת"ר את עיני בדרך האמת, המצפה
לתשובת כת"ר שליט"א
שלמה אינדיג

תשובה

לכבוד הרב הגאון המופלג רבי שלמה אינדיג שליט"א

א. כל הנידון לחייבו, כשאינו מכוין למצוה,

אבל כשמכוין למצוה ואומר בלשון המשתמע לספירה אע"פ שהוא בדרך תפלה מהני, וכן נידון האחרו' במונה תוך כדי לימודו הוא באין מכוין למצוה ולמ"ד מאצ"כ כמבואר בכה"ח שם, וכן באומר לחבירו אל תאמר וידוי, אבל כל שמתכוין למצוה בודאי מהני.

ב. ספירה בתוך שמע קולינו בדרך תפילה

מהני, ועי' בספר "בר אלמוגים" להגר"א גנחובסקי זצ"ל במכתבו של הגרח"ק שליט"א בהקדמה, ביותר מזה בבה"מ בשמע קולנו דרך בקשה, ועי' בפו' סי' רצ"ד לענין אתה חוננתנו בשומע תפלה שלא תועיל עצה זו לכתחלה בדבר שעיקרו שבח, ורק בדיעבד כשאין לו כוס.

וע"ז באעה"ח
משה מרדכי קארפ

מכתב ב'
שאלה

כ"ה אייר התשע"א

לכבוד מו"ר הגאון הגדול רבי משה מרדכי קארפ שליט"א

בענין מה דהשיב לי כת"ר בענין אחד ששכח לספור ספירת העומר ונזכר בכך למחרת בשמו"ע של תפילת מנחה, ורואה שאם ימתין עד שיסיים תפילתו יעבור זמן ספירה האם שרי בכה"ג להכליל ספירתו בכלל הבקשות שאפשר לבקש בשומע תפילה וכו' דשרי והביא מדברי הגר"ח קניבסקי שליט"א המובאים בריש ספר בר אלמוגים להגר"א גנחובסקי זצ"ל דשרי להכליל ברכה"מ בכלל הבקשות של שומע תפילה למי שרואה בשעת תפילתו שיעברו 72 דק' מסוף סעודתו וכתב כת"ר על הנ"ל "ביותר מזה" ולא זכיתי לרדת לעומק דעת כת"ר שליט"א דהרי ברכה"מ דאוריתא היא ובודאי שצריך להפסיק בשמו"ע בעבור זה [ואפילו לא בשומע תפילה בדליכא אופן אחר] ומשא"כ ספירת העומר שאינה לכו"ע דאוריתא, ועוד שברכה"מ ביסוד לשונה רובה "בקשה" ומיעוטה "שבח" ואפשר שמותר להכניסה כסתם בקשה גם בלא חיוב ברכה"מ ומשא"כ ספירת העומר ועוד בענין מה שהביא כת"ר מדברי המגן אברהם בסי' רצ"ד גבי אתה חוננתנו לכא' אינו דומה לענייננו דהרי אתה חוננתנו כבר נתקן ע"י חז"ל

בתפילה ואין בכך שינוי גדול בדבריהם ומשא"כ ספירת העומר שאינה מענין תפילה כלל.

ושו"ר דהביא בעל הציץ אליעזר בח"ח סימן י' סע' ג' מדברי אחרונים בענין עניית איש"ר בשומע תפילה וז"ל "ופנה בשאלתו זאת להגאון ר' יצחק אלחנן ז"ל מקאוונא והשיב דאסור להפסיק והגאון ר' חיים ברלין ז"ל ענה לו בשם אביו הנצי"ב ז"ל שקשה להורות בזה הלכה למעשה להפסיק בתפילת י"ח לעניית איש"ר,ולא טובים אנחנו מרבותינו הרשב"א ז"ל שכתב בתשו', כי לולא שאמר הגאון ז"ל שהמתפלל בשעה שהש"ץ עובר לפני התיבה יוכל לומר עמו מלה במלה לא היה בנו כח לומר כן ומה כחנו ומה גבורותינו נגד הרשב"א ז"ל וע"ז אמרו וכי בשבילשאנו מדמין נעשה מעשה לחדש דבר מדעתינו בזה" עכ"ל ומשמע לכאורה דלעשות שנוי ממש כספירת העומר אסור, משא"כ אתה חוננתנו שכבר נתקן [וכן ראיתי דפסק הגרי"ש אלישיב זצ"ל בהע' למסכת ברכות דף כא גבי איש"ר].

בקידה עמוקה ובהדרת כבוד, המצפה
לתשובת כת"ר שליט"א
תלמידו שלמה אינריג

תשובה

א. אין היתר להפסיק באמצע התפלה לברה"מ, דהוא עוסק במצוה, וכש"כ ל72 דקות דאינו מעכב כל זמן שלא נתעכל.

ב. הגר"ח כתב דרך היתר ולא מדין דחויה, וגם הוי הפסק בתפלה ולהרבה פו' חוזר לראש.

ג. "ביותר מזה" הכונה להפוך את כל ברה"מ כמה ברכות לדרך תפלה, בגלל הבקשה הראשונה, וכש"כ ספה"ע דהיא משפט קצר שאפשר להפוך אותו לתפלה.

ד. אתה חוננתנו נתקן רק באתה חונן ולא בשאר ברכות ואף לא בשומע תפלה, וכל ההיתר רק משום דרך תפלה, וה"ה לבקשה אחרת דרך תפלה.

ה. החומרא באיש"ר משום דהוא תפלה קבועה, ולא הותר בשומע תפלה רק בקשות פרטיות וארעיות, ואינו ענין לכאן, ולא עלתה על דעתינו להתיר באיש"ר כלל, כידוע דעת רבינו זצ"ל. [בתולדות זאב מתיר גם את זה].

בברכה"ת
משה מרדכי קארפ

מכתב ג'
שאלה

לכבוד מו"ר הגאון הגדול רבי משה מרדכי קארפ שליט"א

בענין מש"כ כת"ר שאסור להפסיק בשמו"ע לברה"מ משום שהוא עוסק במצוה צ"ע, דהרי כבר כתב בדרך חיים [מובא בשעה"צ סימן קכ"ח ס"ק פ"ד] גבי כהן שקראוהו לעלות לדוכן דעולה משום דבלא"ה יעבור על עשה, ולכא' נאמר כן גם בברהמ"ז [שעומד בסוף זמן עיקול] וכן מצינו גבי כהן שנקרא באמצע שמו"ע לתורה שאינו עולה משום שרואים שעסוק בתפילה ולא יצא עליו לעז ולא משום שהוא עסוק במצוה [כמשמעות הבאר היטב סימן קל"ה ס"ק י"ט].

ובדבר מש"כ כת"ר "ביותר מזה" דהוא משום שבברה"מ הוכשרו הרבה ברכות לתורת בקשה ומשא"כ ספה"ע שהיא אמירה קצרה בלבד ובודאי שרי, צ"ע דלכאורה קשה

דהרי כיון דשרי לו להפסיק יכול לומר שאר דברים כפי שכבר כתב בגינת ורדים כלל א' סי' נ"א גבי יוצא לצרכיו באמצע פסוקי דזמרה שרשאי לברך אשר יצר כיון דבלא"ה הופסקה תפילתו וכן כתב התורת חיים להגרי"ש סופר או"ח סימן קכ"ב ס"ק כ"ט גבי הש"ץ שרשאי לענות אמן על ברכת כהנים כיון שכבר הפסיק וכן כתב בספר עמק הברכה בהל' תפילה בשם הגדול ממינסק דהשוכח ברכת ותן טל ומטר דחוזר לברכת השנים וכד' רשאי להפסיק לקדיש ולקדושה דהרי בלא"ה תפילתו מופסקת ועומדת וממילא מדוע ראה כת"ר בברה"מ מעלה מיוחדת.

ובענין מש"כ כת"ר גבי אתה חוננתנו שאין בכך שום מעלה בזה שנתקן בשמו"ע לענין לאמרו במקום אחר קשה דהרי בברכת כהנים בשמו"ע כבר כתב הפמ"ג [א"א ס"ק מ'] דאין זה הפסק [כלפי כהן שנקרא לדוכן בתפילתו] משום שנשאית כפים היא מעין תפילה וכ"כ גם אתה חוננתנו [ואפשר שגם מטעם זה הקל בו המג"א בסימן רצ"ד].

המצפה לתשובת מו"ר שליט"א
תלמידו שלמה אינדיג

תשובה

לידידי הרב הגאון ר' שלמה אינדיג שליט"א

א. מבואר בפמ"ג בא"א סק"מ הטעם דנשיאות כפים אינו הפסק דמעין תפלה הוא, דלכן ש"צ נושא כפיו אלמא לאו הפסקה היא ע"ש, וא"כ אפשר לקיים שניהם, ואין פטור עוסק במצוה.

ב. שם אין הנידון כלל אם יעלה, דפשוט שאינו עולה, וכל הנידון לקרוא לכהן אחר בשמו, אם יש בזה פגם של ראשון, וע"ז אמרו דמותר לקרוא בשמו, שכולם רואים שעוסק בתפלה, אבל המתפלל פשוט שאינו עולה.

ג. לק"מ, שם כיון דכבר הפסיק בלא"ה דנים שיפסיק לעוד דברים, אבל כאן הנידון שמעיקרו מפסיק להרבה ברכות, וזה לא הותר, א"כ לא יפסיק כלל.

ד. ברכת כהנים בכל מקום בתפלה הוא מעין תפלה, אבל אתה חוננתנו הוא שבח, ולא הותר אלא במעין אותה ברכה שתיקנו חז"ל באתה חוננתנו, כמו שותן טל ומטר אי אפשר לומר בברכה אחת, ומוריד הגשם אין לו שום תשלום בברכה אחרת בתפלה, אע"פ שהותר בברכת גבורות.

בברכת התורה
משה מרדכי קארפ

תנאי לכל ימי הספירה שאינו רוצה לקיים מצות ספה"ע רק לאחר שיברך ברכת הספירה בשם ומלכות

אזכיר לכת"ר נידון שנסתפקתי בו לפני כמה שנים למה דקי"ל דמהני אמירת תנאים בבוקר לכל היום והארכתי בזה במק"א (שמו"ז ח"א סי' ב' סק"א) עיי"ש, לפי"ז נראה דמהני להתנות בתחילת ימי הספירה סמוך לספירה (כמו שביארנו שם דיש להסמיך התנאי למעשה הראשון), דמגלה דעתו דאין רוצה לצאת ידי מצות ספירת העומר בכל ימי הספירה בלא שיברך לפניה ברכתה בשם ומלכות, ובכך ינצל מספיקות אם ספר בלא כוונה וכו'.

והעירני חכ"א שליט"א דבספר שערי זבולון (פסח סי' סג) דן בזה יע"ש. ובס'

ספה״ע להגר״צ כהן זצ״ל (סוף פרק ח׳) כתב דלכתחילה יש להתנות כן ע״ש. וצ״ע.

בישול עכו״ם בתנור חשמלי וכירים חשמליות

בא לידי כעת ספר החדש אור לציון יור״ד חלק א׳ וראיתי בו מילתא חדתא בדיני בישולי עכו״ם בפרק לד דין י״א דליכא בישולי עכו״ם כשהבישול נעשה על ידי מכשיר חשמלי אף שהנכרי נתן את האוכל ומותר באכילה. וביאר שם (עמ׳ רנו) דאין החשמל נמצא כעת אלא בא תדיר זרם חשמל חדש ודמי כנתבשל מאליו, והרי זה דומה לאופן שישים גוי עץ קטן מאוד באש שאין בכוחו לבשל ולאחר מכן נוספו עצים רבים שלא מחמת הגוי, שודאי שלא נחשב בישול נכרי, והרי מרן השו״ע לא אסר רק בבישלו הנכרי כמאכל בן דרוסאי דהיינו שליש בישול, ועל כן נכרי שבישל בכיריים חשמליות או בתנור חשמלי אין זה נחשב בישול נכרי ומותר באכילה. עכתו״ד.

ולא זכיתי להבין והרי ללא הדלקת החשמל של הנכרי לא היה בא כלל הזרם חשמל לכאן לבשל הקדירה, ונמצא שכל הזרם חשמל שבא לכאן הוא רק על ידי הנכרי והבישול נעשה כאן על ידי מעשה הנכרי וצ״ע. ויע״ע לאאמו״ר שליט״א בספרו משמרת הבית דיני בישולי עכו״ם פרק ב׳ [סע׳ מב, מה, מו, ס, סא. ובשו״ת תשוה״נ ח״ז סי׳ מז].

כשרות יהודי קוצי׳ן

ובמש״כ באור לציון שם [עמ׳ עג אות כה] דקבוצה שניה של יהודי הודו היא העיר קוצי׳ן וי״ל שכולם בחזקת ישראל. כן האריך בשו״ת תשובות והנהגות ח״ז סי׳ קמח, ובסו״ד עדות מהאור לציון ז״ל ע״ש.

ביקרא דאורייתא שיזכה כת״ר להמשיך להרבין תורה בישראל עוד רבות בשנים עד זקנה ושיבה וכו׳. ובברכת קיץ מלא ברכת ה׳ ברוחניות וגשמיות ושנת גאולה רחמים וישועה לכל בית ישראל בב״א.

כ״ד ידידו מעריצו
יעקב קארפ

הגאון רבי אשר פרוכטר שליט"א
ראש כולל להוראה בית מרדכי יצחק ירושלים
מח"ס פירות הבית

מו"מ במלאכת בורר ופלוגתת הפוסקים גבי הסרת חלק מהפסולת

עי' בתרוה"ד סי' נ"ז שפירש לנו כי אין מלאכת בורר אא"כ מברר מין אחד משני, אבל כל זמן שמחלק תערובת גדולה לתערובות יותר קטנות אין בזה איסור בורר. והנה הט"ז רצה לומר שאין זה תלוי בב' מינים אלא שתלוי אם אתעביד מחשבתו לחלק את התערובת לשתי חלוקות. שהט"ז הבין שאין מלאכת בורר אלא משום שקיים מחשבתו להסיר את מה שאינו חפץ בו. (ועי' במו"מ בביאו"ה סעי' ג' בדברי ישועות יעקב בענין גדר מלאכת בורר).

אכן שא"פ נחלקו על הט"ז והבינו שאין מלאכת בורר שייך מה"ת אלא דוקא בב' מינים. שהרי הם הבינו שבלא ב' מינים לא שייך מלאכת בורר. דאע"ג שרבנן אסרו גם במין א' לברר מה שאינו חפץ בו, מ"מ חסר בעצם המלאכה של ברירת ב' מינים כאשר עסקינן במין אחד. [ולכן פירש הפמ"ג ומביאו המשנ"ב כאן שבמין אחד אמנם ספק כי אינו חפץ בכולו יש להסתפק באיסור דרבנן, משא"כ כאשר יש ספק אם נחשב לב' מינים הוי ספק בדין תורה, וק"ל. ולכאו' יש ב' תכונות בגדר מין לגבי מלאכת בורר, והם טעם ושם, וכן מבואר בפמ"ג כאן. וודאי יש לדמותו לדין של תערובת מב"מ ומבשא"מ ופלוגתת אביי ורבא (ע"ז סו.). אמנם אם דומה ממש כמו שלכאו' שייך לפי דברי החוו"ד (סי' צ"ט) או רק דומה קצת כדמשמע בש"ך שם, אכמ"ל בזה כאן, ועמש"כ בפלוגתתם שם ביו"ד].

וחזינן מיהת דלכ"ע לא שייך בורר אא"כ מברר ב' דברים, אמנם אם מפריד חלק מחלק אין זה בורר וכדברי תרוה"ד הנ"ל. ולפ"ז מבואר מה שהקילו הפוסקים להוציא זבוב מהמשקה ע"י המוציא ג"כ את המשקה עם הזבוב. ולכאו' י"ל שלא נח' הפוסקים אלא בגדר הוצאת משקה עם הזבוב, שלכ"ע אין זה בורר כאשר לא בירר פסולת מהאוכל. (עי' בט"ז ובשע"ת פלוגתת מהריט"ץ ומהר"י אבולעפיא, ובדברי המשנ"ב והחזו"א בזה).

אמנם מה שצריך עיון הוא להיפך כאשר לא בירר את הפסולת מהמאכל כי לא הסיר אלא חלק מהפסולת. שיל"ע אם מותר להפריד חלק מהפסולת כדרך שמותר כאשר מסירים אוכל ביחד עם הפסולת. והנה לכאו' אשכחן פלוגתא רבתי בהך ענין. שעי' באג"מ (או"ח ח"ד סי' ע"ד שאלה א' בעניני בורר) שנר' ודאי שמשווה ב' ענינים הנ"ל, וכמו שיש היתר אם אינו מברר דוקא פסולת, הה"נ שיש היתר אם אינו מסיר אלא חלק מהפסולת. ולכאו' דבריו מבוססים על דברי ערוה"ש (סעי' ל"ו) שג"כ משמע בהדיא שיש לדמות את ב' גווני הנ"ל ושניהם להתיר.

אמנם לעומת כן, עי' בשש"כ (פ"ג סעי'

י״א) שבהדיא פסק שיש איסור בזה, רק שם בהערות העיר שלכאו׳ תלוי בבבלי וירושלמי אם הוא איסור דאו׳ או איסור דרבנן. [ועי׳ בביאו״ה (סעי׳ ג׳ ד״ה לאכול) שמאריך בענין יסוד מלאכת בורר ואם תלוי בזה שמתקן את האוכל או שהוא ברירת פסולת. (ועי׳ בביאו״ה סי׳ ש״מ ס״א ד״ה ומלקט שהביא את דברי הירושלמי שלכאו׳ מתיר לגמרי כל זמן שלא סיים לברור את כל הפסולת)]. והנה לכאו׳ אתא ממה דמשמע במשנ״ב סקנ״ה (ועי׳ בשש״כ שם סעי׳ כ׳) שאין היתר בכה״ג שמשאיר פסולת. שעי׳ במשנ״ב שם שלא הזכיר כלל סברא כזו.

אמנם מדברי ערוה״ש (שם) משמע שהוא ס״ל שיש סברא כזו ודלא כמשנ״ב הנ״ל. ולכן נר׳ שהאג״מ אזל בעקבות ערוה״ש כדרכו בקודש, משא״כ שש״כ לכאו׳ הבין שביאו״ה אוסר ולא פסק כירושלמי הנ״ל (וכמש״כ אג״ט שנח׳ בבלי וירושלמי ביסוד איסור בורר). דביאו״ה אוסר עכ״פ מדרבנן כל זמן שעושה מעשה ברירה אפי׳ אם המאכל לא נתקן לגמרי ע״י ברירתו. ויש לפרש פלוגתתם כי לכאו׳ דברי אג״מ מבואר טפי עפ״י מש״כ לעיל שלא נעשה מלאכת ברירה כל זמן שלא עשה מעשה לברר את ב׳ המינים ונשאר בתערובתם. דמ״ש הוציא אוכל עם הפסולת ומ״ש השאיר פסולת עם האוכל, הא בשניהם לא נעשה ברירה.

וילה״ע שערוה״ש גופיה בסעי׳ ד׳ הביא את הירושלמי וכ׳ שודאי אסור מדרבנן גם אם לא תיקן את המאכל כי לא הסיר עדיין כל הפסולת, וא״כ ודאי י״ל שרק לפעמים מותר לכת׳ להסיר פסולת כאשר משאיר חלק ממנו. ועי׳ לקמן כמה צדדים לפרש את דברי ערוה״ש והאג״מ ועי״ז שייך לפרש שיש איסור דרבנן בברירת פסולת ומ״מ מותר להסיר רוב המין שאינו רוצה אם משאיר מקצתו כדכ׳ איהו גופיה בסל״ו. (ואע״ג שאפשר לפרש את דברי ערוה״ש באופן אחר ולומר שס״ל שאין זה חשיב כתערובת וכסוף דברי המג״א סקט״ו, מ״מ מלשונו לכאו׳ נראה שערוה״ש סבר כנ״ל שאין בזה בורר אם לא הפריד לגמרי את הפסולת מהמאכל עכ״פ בכה״ג של שומן ורוטב. ועי׳ בסמוך מה שנכתוב בזה, אכן ילה״ע שבסעי׳ ל״ה כ׳ שאין פסולת ניכרת ולכן אין בזה ברירה להסיר חלק מהאוכל, אמנם ודאי בסעי׳ ל״ו לא שייך הך סברא כאשר מברר את הפסולת, ומ״מ התיר לכת׳ ולכן לא נראה כלל שכוונתו שאין זה תערובת אלא סברא אחרת יש לו שאין זה נחשב כברירת ב׳ מינים וכנ״ל).

וכדי לפרש את דברי המחמירים יש להקדים שבורר נאסר מחמת דרך הבוררין. דהיינו שאם עושה מעשה ברירה בג׳ תנאים של אוכל מתוך פסולת ויד ולאלתר מותר כי לא עשה כדרך הבוררין. (ועי׳ לעיל בתחילת הסעיף ביאור לענין זה). משא״כ אם עשה ברירה דרך הבוררין הוי מעשה מלאכה וחייב. ולכאו׳ יסוד זה מיוחד דוקא למלאכת ברירה. (עי׳ ברשב״א שרצה לדמות טחינה לברירה בהיתר של לאלתר ודרך אכילה, ונח׳ עליו רו״פ). שכמעט בכל הלכות שבת אין לחלק ולהתיר אם נעשה מלאכת שבת, רק שלפעמים אין חיוב מחמת חסרון מלאכת מחשבת וכיוצ״ב. אמנם הכא שמותר לכת׳ כי אינו דרך בוררין, חזינן שיש חידוש במלאכת בורר.

ולכן נר׳ שהכי פירש שש״כ את מלאכת בורר ודלא כהאג״מ וערוה״ש הנ״ל. [ומסתימת לשון המשנ״ב סקנ״ה משמע דג״כ

ס"ל לחומרא וכנ"ל]. דאיהו ס"ל שאם יש חיוב מפני מעשיו שהיה דרך בוררין, א"כ יש לחייב (או לאסור מדרבנן) בכ"מ שעושה בירור דרך בוררין. משא"כ אג"מ וערוה"ש י"ל דס"ל כסברא הנ"ל דתרוה"ד שרק ע"י ברירת ב' מינים שייך מלאכת בורר (ודלא כהבנת הט"ז). [וידידי הרב הלל מילר שיחי' סבר שמשאלת הגר"ש איידער זצ"ל קצת משמע שיש הבנה אחרת בדברי האג"מ ואין לומר שדבריו וגם ערוה"ש הם דלא כשש"כ, אמנם מלשונם לא משמע לי הכי. אכן עי' בסמוך שיש להעיר שלכאו' אין הכרח שנח' בזה הפוסקים].

חילוק בין ב' אוכלים לבין פסולת ממש

אלא שאכתי יש לדון אם נחלקו לדינא, כי אפשר שבכ"מ שאיירינן בב' אוכלים (אלא דרוצה אחד מהם עתה) כ"ע מודו לדברי האג"מ, ובכה"ג של פסולת ממש י"ל שכ"ע מודו שיש איסור בזה [אם לא קיי"ל כהירושלמי (הנ"ל) כמו שצידד האג"ט ועוד].

וכדי לבאר קצת את חילוק הנ"ל, עי' בפמ"ג (א"א סק"ה) שמביא את דברי הא"ר והקשה עליו. דעיי"ש שכ' האליה רבה על דברי המג"א שם שאין ראיה מדברי המ"מ שעלין מעופשין נחשבין כפסולת, ושאסור ליקח אותם אלא שיקח מן האוכל. דדילמא פשט במ"מ (הל' שביתת העשור פ"א ה"ג) הוא משום איסור הכנה או כי מניח לאח"ז, אמנם דילמא אם מברר לאוכלו לאלתר אין בזה איסור לברר את העלין המעופשין. והק' הפמ"ג שודאי לא משמע שאסור משום הכנה, אלא משום איסור בורר [דרבנן (כי מ"מ נאכל הוא ע"י הדחק)], וא"כ איך כ' הא"ר שמותר אם עושהו עתה אמנם אסור אם מבררו לאח"ז. דממ"נ אם אין בזה איסור בורר עתה [כי הוא מין אחד] ה"נ אם מניח לבו ביום אין בזה איסור, אמנם אם אסור להניח לבו ביום א"כ גם לאוכלו לאלתר אסור לברר פסולת מן האוכל.

ומתוך חומר הקושיא נר' לומר שהא"ר ע"כ סבר שיש לחלק בין פסולת ממש, שודאי שם אין לחלק בין לאלתר בין בורר ומניח לבו ביום ושניהם אסור [וחייב], אמנם הכא איירינן במין אוכל אמנם אינו חפץ בו כי הוא מעופש (ואינו נאכל אע"י הדחק). ופירש ידידי הרב אברהם איזרעל שיחי' שכל מה שאוכלו דרך אכילה לא הוי דרך בוררין. שי"ל שאם בוררו בעת אכילתו א"כ חסר במעשה ברירה (וכעין סברא שכתבנו לעיל אליבא דשש"כ כדי לפרש את חומרא דידיה גבי הסרת מקצת פסולת). כי קשה לומר שחיובו משום ברירת מינים שהרי הוי אותו מין, וגם לא הוי פסולת ממש.

[ונר' שאפי' אם לא הוי אותו מין אלא מין אחר, מ"מ י"ל שבעת אכילת ב' אוכלין אין כאן מעשה ברירה אלא דרך האוכלין שאוכל את המין שרוצה לאכול השתא. (ועי' בב"י כאן שתמה קצת על הא דב' אוכלין דומה לאוכל ופסולת, ולכאו' כוונתו כנ"ל שאין זה מעשה ברירה כאשר שניהם אוכלין, עיי"ש)].

ועפ"י יסוד הנ"ל יש לפרש את שיטות האחרונים המובאות בביאו"ה סעי' ג'. שעי' בביאו"ה (ד"ה שבירר שחרית) שכ' שאחרונים ובהם המג"א רצו לומר שלגבי ברירת ב' אוכלין מותר לברור לסעודה הבאה ורק מסעודה לסעודה אסור [כדפי' הב"י אליבא דהרמב"ם] ולא בעינן דוקא סמוך לסעודה, ועיי"ש שמסיק המשנ"ב שיש ליזהר

מלעשות כן כי נוגע לאיסור דאו׳. עכ״פ חזינן מיהת שאיכא מ״ד דס״ל שגדר ברירת ב׳ אוכלין שאני מאוכל ופסולת. ולכאו׳ הדבר צ״ת, שהרי אם מלאכת ברירה היינו ברירת ב׳ מינין כנ״ל [אליבא דתרוה״ד ומש״כ לפרש שיטת האג״מ ולאפוקי משש״כ] א״כ איך מותר לברר דרך בוררין. ואין לומר דס״ל להך מ״ד שאין זה דרך בוררין דא״כ הה״נ גבי פסולת ואוכל יש להקל.

ולכן נראה כנ״ל שגדר דרך בוררין כאשר עסקינן בב׳ אוכלין שאני מגדר פסולת ואוכל, וממילא יש לחלק ולומר שרק גבי פסולת נחשב לדרך בוררין כי הוא מעשה ברירה של לקיחת פסולת כל זמן שאינו בורר לאלתר. שלגבי ברירת פסולת נחשב כמניח לבו ביום ואסור, משא״כ גבי ב׳ אוכלין אם בורר לסעודה הבאה אין זה נחשב כמניח לבו ביום אלא כלאלתר דמי כי אין זה דרך בוררין אלא דרך אכילה. [ונר׳ שהמשנ״ב מודה לסברא זו, אמנם ס״ל שמ״מ אין זה מספיק להוכיח שלא נחשב כבורר לבו ביום שחייב, ומ״מ היה יכול להודות לסברא הנ״ל דהא״ר שברירת פסולת שנאכל כדי לאכול מיד לא נחשב לברירה דרך בוררין אלא דרך אכילה. אכן למעשה בהיכ״ת של עלין מעופשין פסק כהמג״א והפמ״ג שאין לברר את הפסולת (מעופשין) מתוך האוכל].

ולפי הנ״ל יש לבאר את דברי ביאו״ה לגבי עלין מעופשין (סעי׳ א׳ ד״ה מן העלין), שלפעמים לקיחת פסולת נחשב לדרך אכילה ולא לדרך בוררין. וממילא לפ״ז מתלא תלי איך העלין מחוברין אחד לשני, וק״ל. וילה״ע שג״כ ניחא לפ״ז מה שהק׳ הנשמ״א על דברי הטור שמדבריו מבואר שפסק שמותר לברר פסולת מתוך אוכל כדי לאוכלו לאלתר. והק׳ עליו שמ״מ הוי דרך בוררין, אמנם לפי הנ״ל ל״ק כי אפשר לומר שכל מה שאוכל לאלתר נחשב כדרך אכילה ולא כבוררין להניח. אמנם מאחר שלא קיי״ל כדברי הטור (עי׳ ביאו״ה סעי׳ א׳ ד״ה הבורר שמוכיח שלא קיי״ל כחילוק התוס׳ והטור אלא כשא״ר שרק ביו״ט יש לחלק בין פסולת מרובה למועט) א״כ קיי״ל שכל ברירת פסולת נחשב לדרך בוררין. וממילא מש״כ ביאו״ה לחלק בין ב׳ מיני מעופשין אין להוכיח מזה שמותר גם בכה״ג של פסולת ממש כדהערנו לעיל לחלק ביניהם.

והשתא דאתית להכי ילה״ע שיש מקום לומר שכ״ע מודו לגבי ב׳ מיני אוכלין (אפי׳ נאכל רק ע״י הדחק) ששם אין מעשה ברירה אע״י הפרדת המינים, ולכן שם רק בכה״ג שמפריד לגמרי את המינים אסור וכפסק האג״מ, משא״כ גבי פסולת ממש י״ל שכ״ע מודו שאסור כפסק שש״כ (וכדלכאו׳ משמע בצד אחד דביאו״ה בסעי׳ ג׳ ד״ה לאכול מיד בענין גדר מלאכת בורר ודברי הישועות יעקב וכמו שציין שש״כ את דברי האג״ט בהבנת פלוגתת בבלי וירושלמי בזה). ולפ״ז ניחא דברי ערוה״ש שכ׳ שאסור מדרבנן להסיר חלק מהפסולת ומ״מ משמע שמותר לכת׳ בכה״ג שמשאיר חלק מהמין שאינו רוצה עתה.

אכן מאחר שקיי״ל דלא כהא״ר ודלא כהמג״א לגבי החילוק בין ב׳ אוכלין לפסולת ממש, א״כ נר׳ לומר שגם בנאכל ע״י הדחק נח׳ הפוסקים הנ״ל אם אפשר לסמוך על סברא הנ״ל ולהתיר כל זמן שאין כאן הפרדת ב׳ מינים. ועי׳ במשנ״ב סקנ״ה שלכאו׳ משם בא דברי שש״כ, שלא הביא שם היתר של אג״מ להשאיר קצת פסולת ולכן משמע שגם

בנאכל ע"י הדחק לא מהני הך סברא. ואפשר שהאג"מ איירי ברוטב שנאכל לגמרי ואינו רוצה אותו עתה (ואפשר שלעולם לא ירצה אותו אמנם אין בו חסרון בעצם), משא"כ המשנ"ב ושש"כ איירינן בכה"ג שבאמת אינו נאכל אע"י הדחק. [וצ"ע אם דברי ערוה"ש סל"ו איירי בנאכל ע"י הדחק או מין שנאכל ממש ואינו רוצה אותו עתה].

ועמש"כ לקמן סט"ו בענין דברי המג"א סקט"ו ששאני כאשר הא לחודא קאי. ולפ"ז י"ל שערוה"ש והאג"מ הקילו דוקא באופן שלא נתערבו לגמרי, שרק שם יש לומר שחסר בברירת ב' מינים כאשר אינו מסיר את כל הפסולת. נמצא שכולהו ס"ל כהדדי בענין יסוד ברירה רק שנח' אם נחשב כמעשה ברירה בכה"ג שאפשר לומר דלחודיה קאי [כדלקמן סט"ו עיי"ש] ומ"מ אין היתר אלא משום שמשאיר קצת מהפסולת.

שיטה שלישית בהנ"ל מש"ז סקי"ג

ושו"ר שהפמ"ג (מש"ז סקי"ג) בהדיא כ' כסברות הנ"ל, שמתחלה כתב שדילמא כל מקום שאין ברירת מינים לגמרי א"כ מותר לכת'. וכ' בין אם מוציא אוכל עם הפסולת ובין אם משאיר פסולת עם האוכל. והיינו כסברא קמייתא דלעיל. ואחר מיכן כ' דעוי"ל שאם יש חיוב חטאת בברירת כל הפסולת א"כ אסרו מדרבנן גם ברירת חלק מהפסולת. והיינו כסברא שניה הנ"ל, אלא שמודה שאין במעשה ברירה זו אלא איסור דרבנן. אכן לפ"ז היה צריך לדחוק טובא במימרא שהבורר חייב בגרוגרת, ולמש"כ לעיל א"כ אפשר לפרש כפשוטו אם חייב מפני מעשה ברירה ושיעורו בגרוגרת, וק"ל.

ועע"ש בפמ"ג (א"א סקט"ו) שמשמע שעל הצד שיש איסור דרבנן היינו גם בכה"ג שמשאיר אוכל עם הפסולת או שמוציא אוכל עם הפסולת בכל מקום שניכר הבורר. ולפ"ז אין לומר שמעשה ברירה מדרבן היינו דוקא ברירת פסולת וכנ"ל אליבא דהשש"כ, אלא שכל מקום שניכר ברירת ב' מינים [אע"ג שלא הוי ברירת ב' מינים ממש] מ"מ אסור מדרבנן. אלא שלפ"ז יהיה אסור גם להוציא זבוב עם מעט משקה והיינו דלא כמש"כ השש"כ גופיה (פ"ג סי"ט). ולכן נראה ששש"כ ס"ל כסברא הראשונה שכ' אליבא דהפמ"ג לאסור מדרבנן כל זמן שיש מעשה ברירת פסולת [שלו ייצור שהיה מברר כולו היה חייב חטאת]. או י"ל כנ"ל שברירת פסולת נחשבת כמעשה ברירה מה"ת אע"ג שאינו מברר ב' המינים לגמרי.

משא"כ האג"מ ס"ל כסברת הפמ"ג כמש"כ מעיקרא שמותר לכת' כל זמן שאינו מברר לגמרי ב' מינים. ועוי"ל כנ"ל שהאג"מ כ' סברתו דוקא בב' אוכלין ומודה בענין ברירת פסולת וכמש"כ לעיל. ולכן נר' לדינא להקל כהאג"מ בב' מינים כאשר אינו רוצה מין אחד שמותר להסיר רוב הפסולת [המין שאינו רוצה] ולהשאיר מקצתו. כי אין זה בורר כלל לכ"ע כי לא בירר מין אחד מהשני כנ"ל [עפ"י תרוה"ד] ורק נחשב כהסרת ריבוי כדכ' אג"מ שם (אות ב'). ואמנם שהמשנ"ב לא הביא עצה זו לכאו' נר' שבכה"ג שיאכל מקצת מין שהשאיר ודאי מותר, ורק בכה"ג שלא יאכל כלל מה שהשאיר יש צד להחמיר שגם זה איסור בורר כדעת שש"כ וכדמשמעות המשנ"ב אם מסיר רוב הפסולת ומשאיר מקצתו [ודברי ערוה"ש סעי' ד']. (וכבר הערתי לעיל שיש להסתפק אם נחלקו

כלל דדילמא כ״ע מודו שמותר להסיר ריבוי מין אחד ויש איסור להסיר רוב פסולת שלא יאכל ממנו).

אכן למש״כ פמ״ג בא״א (שם) א״כ יש שיטה שלישית בהבנת איסור בורר, די״ל שגם בכה״ג שאין ברירת ב׳ מינים מ״מ יש איסור כאשר ניכר שבורר מין אחד מחבירו. והיינו בין כאשר משאיר אוכל עם הפסולת ובין אם מוציא אוכל עם הפסולת. ולכאו׳ קיי״ל דלא כוותיה כדכ׳ המשנ״ב (סקס״א) את עצת הט״ז (סקי״ג) להוציא את הזבוב עם מעט משקה.

הגאון רבי אברהם שלמה כץ שליט"א
בן הגאון הגדול אב"ד סאטמר בני ברק זצוקללה"ה
מח"ס הבדלת מראש, תפילין של ראש, ושא"ס נכבדים

בדין אמירת ברכת מגן אבות בליל שבת, כשאין מתפללים בבית הכנסת

ליל שישי פרשת שמיני כ"ג ניסן תש"פ לפ"ק.

כבוד ידידי האברך החשוב, אציל הנפש, ירא וחרד, נועם המידות, קובע עתים לתורה וכו', הר"ר ירוחם וויים הי"ו, פה קרית יואל בני ברק יצ"ו.

על דבר מה ששאלתני בליל שב"ק העעל"ט, האם לומר מגן אבות בליל שבת במנין התפילה שבבנינו, הנערך עתה בתקופה זו בכל המקומות בחצרות הבנינים ולא בבתי הכנסיות כרגיל, כי נסגרו על מנעול ובריח עקב התפשטות המגפה ל"ע.

היות שאין הזמן כעת בערב השבת - להתעמק בנידון זה טובא וגם אין הזמן להאריך הרבה בזה, ארשום מה שהעלתה מצודתי בזה בקוצר אמרים וכדלהלן.

א.
דברי הטורי זהב בכללי אמירת ברכה זו, ובענין אמירתה ביורידים

כתב הטור (סימן רס"ח) בזה הלשון: ואומר ש"ץ ברכה אחת מעין שבע, והיא 'מגן אבות בדברו' ואלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתינו, וחותם ברוך אתה ה' מקדש השבת. וכתב אבי העזרי, שאין ליחיד לומר אותה, שלא נתקנה אלא משום סכנת מזיקין, שבתי כנסיות שלהם היו בשדות ותקנו אותה בשביל בני אדם שמאחרין לבא - שיסיימו תפלתם בעוד שש"ץ מאריך, כדאיתא בפרק במה מדליקין (כד:), עכ"ד. העתקתי זאת כפתיחה לכל הנידון בזה, בכדי שנדע מהו המקור והטעם לאמירת ברכת 'מגן אבות' בליל שבת [א].

והנה. עיין במחבר (אורח חיים סימן רס"ח סעיף י') ובטורי זהב (שם סק"ח) שפסקו, דאין אומרים ברכה מעין שבע בבית חתנים ואבלים שמתפללים "בביתם" במנין, משום דליכא טעמא דמאחרין לבוא שיהיו ניזוקין, ע"כ. ועיין בטורי זהב שם שמתבאר מדבריו: א] דאותן שמתפללין לפרקים במנין בבית ואינם הולכים לבית הכנסת, כל שכן

א. ועיין במרדכי (על שבת אות ת"ז) שמדבריו מתבאר יותר ההסבר בזה, וזה לשונו הזהב: ושליח ציבור שאומר אחר כך 'מגן אבות בדברו' ברכה אחת מעין שבע, הוא כדי שימתינו זה את זה לצאת מבית הכנסת, שמתוך כך יסיים תפלתו אותו שעדיין לא התפלל ויצאו יחד, לפי שבאין מן הכפרים שבתוך התחום להתפלל בלילה ויהיה סכנה לשוב יחידי (לביתו) [בבית הכנסת], וזה דאמרינן פרק במה מדליקין מפני הסכנה, עד כאן לשונו.

שלא יאמרו 'מגן אבות', דהרי בחתנים יש מנהג קבוע יותר להתפלל במנין - ועם כל זה אין הדין כמו בבית הכנסת קבוע לענין זה, אם כן כל שכן בזה. ב] ובפרט, שהרי הכלל בזה הוא, דבעיקר הדין לא היינו צריכים לומר כלל לומר 'מגן אבות' בזמנינו אף לא בבית הכנסת קבוע דהרי כהיום אין סכנה [ב], אלא, דמשום דכבר תקנוה במקום סכנה עדיין עושין כן. אבל ברגע שהמדובר ממקום שאין לו קביעות, ממילא אין מקום לזה [ג]. ג] אבל מכל מקום נראה, דאותן שקובעים מקום להתפלל על איזה ימים כמו שרגילים לעשות בירידים, זה כבר דומה לבית הכנסת ואומרים שם ברכה זו, עד כאן תוכן דברי הטורי זהב. ומאידך: המגן אברהם שם (סקי"ד) פוסק כהרדב"ז והרלב"ח, דבמקום שנהגו לאמרה אף בבית חתנים או אבלים, אין למחות בידם.

ב.
החומרא על קולת הטורי זהב: שהוא דייקא "כשיש ספר תורה" במקום ההוא, ודעות הפוסקים בזה

ועיין באליה רבה (סימן רס"ח סקי"ט) שהביא בשם השיירי כנסת הגדולה (סימן רס"ח הגהות בית יוסף אות ט'), שבית שיש בו ספר תורה ומתפללין במנין, אין ולאו רפיא בידיה. ועל זה מוסיף האליה רבה, דמה שמהטורי זהב מבואר - דכשיש קביעות על איזה ימים אומרים אותו, צריך לומר דמיירי כשיש ספר תורה, דבלא ספר תורה לא מיקרי קבוע, וצריך עיון, ע"כ. ועל מה שכתב המגן אברהם כנ"ל דאין למחות בידם, אכן משמע כן קצת מהלבוש וכו', "וצריך עיון" וכו', ע"כ.

וכדברי האליה רבה נראה גם מסדר דברי הבאר היטב (סימן רס"ח סקי"א). שהרי הביא את חידוש הטורי זהב הנ"ל לגבי אותן המתפללים בירידים, ועל זה כתב אחר כך: ובשיירי כנסת הגדולה כתב, דבמקום שאין בית הכנסת קבוע "בספר תורה", אין לאומרו, עיין שם, עכ"ד. דמזה משמע מפורש דבא להשיג על קולת הטורי זהב.

וכן הפרי מגדים (סימן רס"ח אשל אברהם סקי"ד) משיג על קולת המגן אברהם בכתבו: וצריך עיון קצת אם לא הוי ספק ברכה, ע"כ. וכן במשבצות זהב שם (סק"ח) ציין על קולת הטורי זהב לעיין מה שכתב באליה רבה הנ"ל, ד'קבוע' היינו דוקא על ידי שיש בו ספר תורה, ושוב כתב: ועיין מגן אברהם י"ד [ד]. וצריך עיון דהוה ספק ברכה לבטלה, ע"כ. ואכן כך גם פוסק המשנה ברורה (סימן רס"ח סקכ"ד) וכותב בפשטות: אבל כשיש קביעות על איזה ימים "ויש ספר תורה אצלם" וכמו בירידים, דומה לבית הכנסת קבוע, ואומרים, ע"כ, שהוא שילוב קולת הטורי זהב עם תנאי האליה רבה. ושוב אחר כך (סקכ"ה) מביא את קולת המגן אברהם הנ"ל דאין למחות בידם וכו', ומסיים

ב. כי אין בתי הכנסת בשדות, שבזה יהא שייך הטעם של סכנה להמאחרים לבוא וכו', וכנ"ל מהטור.

ג. וכביאור השולחן ערוך הרב (סימן רס"ח סעיף ט"ו) בזה, דבכל מקום שאין שם מנין קבוע הרי מעולם לא תקנו בו חכמים תקנה כזו של אמירתה, ומה שאין כן במקום שהוא מנין קבוע הרי תקנו בו חכמים בזמנו, ורק שטעם התקנה בטלה, עיין שם.

ד. שהיקל לאומרה בכל אופן גם במקום שאינו קבוע.

על זה: אבל הפרי מגדים מפקפק בזה דהוי ספק ברכה לבטלה, ע"כ.

ועיין בערוך השלחן (סימן רס"ח סעיף י"ז) שכותב בזה הלשון: וכללו של דבר, לא נתקנה אלא במנין קבוע "שיש שם ספר תורה" [שיירי כנסת הגדולה], ולכן כשקובעים מנין על איזה זמן "ויש שם ספר תורה", אומרין אותה, ואם לאו לא יאמרו, והאומרה הוי ברכה לבטלה, ע"כ. ושוב הביא שם את קולת המגן אברהם הנ"ל וגם כן כתב על זה: וחלקו עליו הגדולים כמו שכתב הפרי מגדים שם שיש בזה חשש ברכה לבטלה, עיין שם, עכ"ד.

וכן ראיתי למרן החיד"א במחזיק ברכה (סימן רס"ח קונטרס אחרון סק"ד) שכותב כך: יש מקום אשר נהגו, דבמקום שמתפללין בקבע כל ליל שבת, אף דביום שבת וכל השבוע אין מתפללים אלא איזה פעם ויש ספר תורה, לומר ברכה מעין ז'. ועיין מה שכתב הרב מזבח אדמה, ע"כ. הרי אף דמיקל שאין המנין צריך להיות קבוע "ערב ובוקר וצהרים", אבל על כל פנים תנאי זה כן נצרך שיהא שם ספר תורה.

וכן הביא בכף החיים (סימן רס"ח סק"ן) בשם המטה יהודה (סימן רס"ח סק"א), דכל שאין מתפללין בבית הכנסת קבוע אין אומרים אותה "ודלא כהטורי זהב סק"ח", ע"כ. ורק שהכף החיים לדידיה פוסק שם, דעל פי הקבלה יוצא דאין לחלק בין בית חתנים ובין בית אבלים ובין בית שאינו בית הכנסת קבוע ואין בו ספר תורה. אלא כל שיש עשרה מתפללין ביחד בכל מקום שיהיה, צריך לומר אותה וכו', עיין שם עוד.

ג.
תורת העולה מכל האמור עד הכא, והוספה חשובה לגבי נידון שאלתינו

והרי מכל המקובץ עולה לן דברים מפורשים, שלא לומר ברכת מעין שבע בליל השבת, כשמתפללים במנין שאינו קבוע בבית הכנסת - ואף שהוא קבוע במקום אחר כבית וכדומה, אם אין במקום ההוא ספר תורה, ואף יש בזה חשש ברכה לבטלה.

וממילא: הרי מה שרצו כמה מהמתפללים לטעון על נידון דידן, שכבר אפשר להקל ולהתחיל לומר ברכה זו, אחרי שלדאבוננו כבר מתחיל להיות המנינים בחצרות הבתים לקבועים, וממילא דומה לנידון הטורי זהב בירידים וכו'. הרי מכל האמור אנו רואים, שגם בכהאי גוונא אין להקל אלא אם יש ספר תורה במקום ההוא, מה שבנידון דידן אינו כן.

והגם שיש הטוענים שכיון שבבנינים הללו הרי יש ספר תורה בביתו של אחד מהשכינים, וממילא אולי אפשר להחשיבו כנידון הטורי זהב לפי הוספת הכנסת הגדולה שבמנין אחר הקבוע עם ספר תורה, אפשר לאומרו. אבל לענ"ד אינו נראה כן, שהרי מה שיש ספר תורה בפנים הבנין בבית פרטי אינו מחשיב את המנין שמחוץ לבנין בחצרה - או אף אם הוא בפנים הבנין בכניסה הכללית של הבנין - למקום קבוע שיש "בה" ספר תורה, ודו"ק.

וכעין סמך נראה לי להביא לזה מדברי הגה"ק מבוטשאטש זי"ע (סימן רס"ח בד"ה עט"ז סק"ח) שכותב על ענין דידן בזה הלשון: אף שכתב הטורי זהב לומר ברכה מעין שבע בשם ומלכות במקום שקבוע להתפלל בעת היריד, מכל מקום נראה, שאין

זאת כי אם בשקבוע לכמה ימים "רצופים" להתפלל בציבור שחרית מנחה מעריב, מה שאין כן כשמתפללין רק בשחר ולא בערב או להיפוך או בלי רצופים בהימים, צריך לעיין אם לברך, וספק ברכות להקל. ונראה, דלא מהני לזה מה שהוא תחת גג אחד עם בית המדרש קבוע, ואין לברך בשם בזה, עכ"ד. הרי כשם שהגה"ק מבוטשאטש שמדבר על תנאי אחר הנצרך בהיתר זו של הטורי זהב [ה], מחדש, דלא מהני להקל בזה האמירה אף כשהמקום ההוא הוא תחת גג אחד עם בית המדרש קבוע, הרי הוא הדין וכל שכן לנידון דידן, דלא יועיל להקרא על התפילה מחוץ לבנין - או בכניסה לבנין או בתוך חדר המדריגות של הבנין -, שהוא מקום קבוע בספר תורה, על ידי שבבנין "שעל יד" החצר או שהמקום "שבתוך הבנין" שמתפללים בה, הוא גג אחת עם הבית שיש בה הספר תורה, ודו"ק.

ד.
שורת פוסקים גדולים המקילים לכתחילה לומר ברכת מגן אבות בכל ענין

ורק שבכל זאת: אלו שיקילו לאמרה בכל ענין, גם יש להם מקום על מי לסמוך, וכפי המוכח כן מדעת השולחן ערוך הרב (סימן רס"ח סעיף ט"ו) שכותב בזה הלשון: אין אומרים ברכה מעין ז' אלא בבית הכנסת קבוע דהיינו בכל מקום שמתפללין בו בעשרה בקביעות וכו'. ואם קובעים מקום להתפלל בו בעשרה איזה זמן - כגון בירידין שרגילים לקבוע מקום על כמה שבועות, יש מי שהורה [ו] לאמרה שם, שגם שם יש המאחרין לבוא [ז]. ובמקום שנהגו לאמרה אף במנין שהוא באקראי בעלמא אין למחות בידם (כיון שלא נזכר דבר זה בגמרא ובדברי הגאונים), עד כאן דבריו - הבנוי על שילוב יסוד דברי הטורי זהב והמגן אברהם הנ"ל, ולא התנה משום תנאי שצריך להיות שם ספר תורה או לא.

וכן ראיתי בליקוטי מהרי"ח (חלק ב' סדר תפילת ערבית דשבת, ד"ה ועיין עוד בשו"ע), דהביא בשם השלמי חגיגה, דבירושלים נהגו, שבמקומות שמתפללים בכל לילה, לומר מעין שבע אף על פי שאין שם ספר תורה, עיין שם. ובלאו הכי הרי כתב המגן אברהם דבמקום שנהגו לאמרה אפילו שלא במנין קבוע אין למחות בידם, וכן כתב בספר מנורה הטהורה [ח] שכן הוא על פי סוד [ט], עיין שם, וכן ראיתי הלכה למעשה מכבוד אדומו"ר הגה"ק מו"ה יחזקאל שרגא משיניווא ז"ל, עכ"ד.

וכן ראיתי בספר הדרת קודש [י] שכותב

ה. דהיינו, הא שיהיו מנינים רצופים, וכנ"ל.

ו. דהיינו הטורי זהב הנ"ל (ענף א' ד"ה הנה).

ז. זהו הוספת הרב מה שאינו מופיע בדברי הטורי זהב גופא.

ח. הלא הוא הרה"ק רבי עוזיאל מייזליש זצוק"ל תלמידו של הרה"ק רבי דוב בער ממעזריטש זי"ע. שנת תר"נ לפ"ק (סימן רס"ח 'קני המנורה' סקי"א).

ט. עיין שם שכתב, שעל פי האר"י ז"ל החיוב לאומרו בכל מנין, ע"כ.

י. להגאון הגדול רבי יחיאל מיכל מניזינוב (מונקאטש שנת תר"ס לפ"ק. עמוד י"ז אות נ"ג) זצ"ל, שהיה גאון

כדלהלן: אות מ"ג מביא דיעות לומר ברכת מעין שבע גם שלא במנין קבוע. וראיתי הלכה ונזכרתי מעשה שהייתי אצל הרה"ק מראהטין זלה"ה כשהיה משובתי שבת על הדרך, ונתכבדתי בקבלות שבת על האכסני', "ונצטויתי לומר מגן אבות", ע"כ.

ושוב מצאתי לבעל התהלה לדוד על הלכות שבת [יא] (סימן רס"ח סקי"ג) שכותב כך: כתב המחבר סעיף י'. אין אומרים ברכת מעין ז' בבית חתנים וכו' דליכא טעמא דמאחרין לבוא ע"כ. ונראה: דאם כל הציבור (או רובא) מתפללין בבית אחר שלא בבית הכנסת מאיזה טעם. אומרים ברכה אחת מעין שבע, דבזה שייך שפיר הטעם דמאחרין, ע"כ.

והוא המצאה נאה, שהרי אם כל הטעם מה שבבית הכנסת אומרים 'ברכת מגן אבות' הוא מצד "המאחרים לבוא שיוכלו לסיימו את תפילתם בעוד שהציבור עדיין בבית הכנסת". ואף שהרי ליכא הטעם "דסכנת" המאחרים שהרי בתי כנסיות שלנו הוא בישוב ולא בשדה, מכל מקום כבר השאירו התקנה על מקומה [יב]. אם כן: התינח במנין עראי שבבית חתנים או אבלים אז לא יאמרו 'מגן אבות' כי לא שייך שם הטעם מפני "המאחרים לבוא", שהרי אינו מנין קבוע כלל. מה שאין כן באם המנין החדש שאינו בבית הכנסת אינו מנין "עראי" כלל של כמה אנשים, אלא הוא מנין של כל הציבור או רובם על כל פנים, שבמקום להתפלל בבית הכנסת התחילו כל הציבור להתפלל במקום או במקומות אחרים מחמת איזה סיבה שהיא, וכגון בנידון שאלתינו מפני סכנת ההתדבקות במחלת המגפה ל"ע. אם כן הדר דין המנין החדש שנקבע בחצירות הבתים או בתוך הבנינים, כדין הבית הכנסת, שכיון שכל או רוב הציבור מתפללים שם, תו שייך שוב הטעם מפני המאחרים לבוא, ודו"ק.

וכן מצאתי עתה בארחות חיים (ספינקא. סימן רס"ח סקי"ג) שהביא בשם העיקרי הד"ט שכתב, שמקרוב נהגו בעיה"ק ירושלים לאומרה ברוב המקומות שמתפללים בו בכל לילה מנחה, אף על פי שאין שם ספר תורה, ושעל פי הסוד ראוי להיות כן, ע"כ.

ה.
מסקנת הדברים - ?מעשה

והנה, מה דמיתאמרא משמיה דרבינו הק' מסאטמאר זי"ע שלא היה אומר 'ברכת מגן אבות' במצב כזה, לא הצלחתי עד עתה לברר את מקורו, וגם קשה לי להבין מנין המקור לזה, שהרי בדרך כלל גם כשרבינו היה על אם הדרך או במקומות נופש, תמיד היה ספר תורה עמדו בביתו - אם התפלל שם, ואם התפלל בבית המדרש שבמקום ההוא הרי בוודאי שהיה אומרים מגן אבות שם, כי הוא בית המדרש רגיל. ואם כן מנין המקור שרביה"ק לא היה אומר זאת במצב כזה

ותלמיד חכם גדול שחיבר הרבה ספרים, והיה מגדולי חסידי האדמו"ר לבית סטרעטין וראהטין.

אאמו"ר זצללה"ה חיבב מאוד את ספריו והתחשב מאוד בדעתו, ובספריו וכתביו הוא מציין הרבה מחידושיו ופסקיו.

יא. שידוע כגדולי הפוסקים על הלכות שבת מהדורות הקודמים, וחסיד נלהב של תורת השולחן ערוך הרב זי"ע.

יב. כמו שביאר כן היטב השולחן ערוך הרב (סימן רס"ח סעיף ט"ו).

שהתפללו תקופה ניכרת מחוץ לבית המדרש "ולא היה לו ספר תורה שם". ורק ממה שבירורתי בהשקפה ראשונה על מנהג אנ"ש בחוץ לארץ בתקופתינו אנו, הבנתי שכן אומרים אותו שם. וכנראה שהוא משום שהציבור אינם רוצים להרגיש שינוי בסדר התפילה ממה שהורגלנו בה עד עתה על כל פרטיה - בזמנים הרגילים.

וממילא: אף שאכן יש לנו שורת הרבה פוסקים גדולים שעל סדר השולחן ערוך, שמוחים נחרצות שלא לאמרה במקום שאין ספר תורה ולדעתם הוא אף ברכה לבטלה, מכל מקום הרי מאידך גיסא יש לנו פוסקים גדולים שמתירים לכתחילה לאמרה, דהיינו: המגן אברהם. השולחן ערוך הרב. התהלה לדוד. הרה"ק בעל הדברי יחזקאל משינאווא זי"ע. הרה"ק מראהטין זי"ע. השלמי חגיגה בשם מנהג ירושלים. ועל כולם דעת האר"י הק' כך הוא לאמרה בכל ענין כפי שכתב כן במנורה הטהורה הנ"ל. וממילא באם ציבור אנשי שלומינו רוצים לאמרה בכל ענין במנינים שבתקופינו אנו, יש להם אילנות גדולות על מי לסמוך ויכולים לאמרה - ואינם נחשבים כעוברים חס וחלילה נגד ההלכה, והבוחר יבחר בזה מה לעשות.

ובזה אצא בשים שלום וברכה אמן סלה. ובזכות אמירת מגן אבות כהלכתה נזכה לשמירה גדולה מהמזיקין, ובמהרה נוכל לחזור לבתי הכנסיות ובתי המדרשות מתוך בריות גופא ונהורא מעליא באנפין נהירין ברוב רחמיו וחסדיו, אמן כן יהי רצון.

הכוה"ח ידידך
הק' **אברהם שלמה כ"ץ**
קרית יואל בני ברק
בלאאמו"ר הגאון בעל ה'ראש אליהו' זצללה"ה

נ.ב. יהי רצון, שהלימוד והתועלת ללומדים החשובים שבתשובתינו זו, יהא לעילוי נשמתו הטהורה של אבי מורי ורבי הגאון רבי אליהו בן רבי אברהם שלמה כ"ץ זצללה"ה ואמו מרת רחל ע"ה, ת.נ.צ.ב.ה

יורה דעה

מרן הגאון רבי אביגדר הלוי נבנצל שליט"א
רבה של עיר העתיקה שבין החומות

תשובות בהלכות -שמחות נדרים -ולא תחנם

נכתב על ידי הגאון רבי מרדכי הלוי פטרפרוינד שליט"א במח"ס בנתיבות ההוראה ושא"ס

שמחות

א. האם יש סיבה שחתן בז' ימי המשתה לא ילך לנחם אבלים. ובעניי לא ראיתי טעם שלא ילך. דהרי זו מצוה ככל מצוה אחרת. ויש בזה משום גמילות חסדים. ובפשטות אין זה סותר לכך שצריך להיות בשמחה, שהרי גם ביו"ט יש מצוה להיות בשמחה ואעפ"כ מותר לנחם בו אבלים.

צ"ע אם זה לא יפגום בשמחתו, וגם אם לא יקנא בו האבל יותר מדי.

ב. המשתתף בהלוייה ולא נמצא בד' אמות של המת, האם צריך להכניס את הציציות משום לעג לרש משום שיש לו שייכות ללוויה ולמת, או שרק הנמצא בד"א של המת צריך להקפיד על זה.

כמדומני רק בתוך ד' אמות.

ג. בתוס' בתענית טו: וטז. איתא שהיו נותנים אפר מקלה בתענית ציבור מעצמות אדם, וצ"ע כיצד ביטלו מצות קבורה מהעצמות. ואולי מיירי בעצמות מת עכו"ם, אך לכאורה זה דחוק.

אין זה פשוט שיש מצות קבורה באפר של אדם. דנו בזה בשנות השואה. אך יתכן גם שהי' גוי.

ד. האם כשרוצים לומר שמע ישראל וגו' בעת יציאת הנשמה מותר לחזור על כך כמה פעמים, או שאסור לעשות כן משום האיסור לומר שמע שמע וכו'.

וראיתי בחיי"א (כלל כ"א סע' י"ט) שהסתפק בזה וכתב, "והעומדים בשעת יציאת נשמה ואומרים וכופלים פסוק שמע ישראל, אפשר שיש למחות בידם, ואפשר כיון שידוע שכונתם כדי שיצא הנשמה באחד, הכל יודעים שאין כוונתם לב' רשויות". אך הסתפקתי האם אפשר להקל בזה עכ"פ כשלא חוזרים רק על הפסוק של שמע, אלא על כל הפסוקים.

נ' בודאי שבכה"ג יש להקל.

ה. בספר ירושלים במועדיה (בין המצרים עמ' רנ"ז) כתב שעל רבו מובהק קורע אפילו בזמן הזה. ועוד כתב שם שכשמזכירו בתוך י"ב חודש, אומר הריני כפרת משכבו, וטוב להתענות ביא"צ שלו.

והסתפקתי האם לנהוג כן גם כשנפטר גדול הדור, שהרי ההלכה היא שגדול הדור דינו כרבו המובהק.

ובאמת הדין של רבו המובהק לא שייך אצל אנשים רבים, אך הדין של גדול הדור שייך אצל כולם. ופלא שלא ראיתי שנזהרים

בזה אצל גדול הדור. לא לענין קריעה, לא לענין אמירת הריני כפרת משכבו, ולא לענין תענית ביא״צ שלו.

שני הדברים הראשונים יתכן שחייבים, אך אם באנו לצום ביארצייט של גדול הדור נצטרך לצום כל השנה.

ו. לשון השו״ע (שפ״ה סע׳ ב׳) היא ״ועל אביו ועל אמו מדבר עמו תנחומין כל י״ב חדש, לאחר י״ב חדש מדבר עמו מן הצד״. וכ״ה ברמב״ן בתורת האדם.

והסתפקתי אם היינו דוקא בפעם הראשונה שרואהו, או שגם אם כבר ניחמו פעם אחת, מ״מ כל פעם שפוגשו יש לו לדבר עמו תנחומים, ומקיים בזה מ״ע של ניחם אבלים. [וכן יש להסתפק בשאר קרובים תוך ל׳]. ומסברא י״ל דהוי כמו ביקור חולים, שבכל פעם שמבקר מקיים את המצוה מחדש, וא״כ י״ל דה״ה בניחום אבלים, דכל י״ב חודש מקיים את המצוה בכל פעם שמנחם. ומיהו כמדומה שלא נהגו כן, רק מנחמים פעם אחת ותו לא, וצ״ב מדוע.

ויש לדקדק דלשון הרמב״ם (פי״ג מאבל ה״ב) היא ״וכל יום ויום משבעת ימי אבלות באים בני אדם לנחמו, בין שבאו פנים חדשות בין שלא באו״. וחזינן דאף כשלא באו פנים חדשות, מ״מ גם אותם המנחמים שכבר הגיעו פעם אחת, חוזרים ומגיעים עוד פעמים. [ודלא כמנהגינו כיום, שרגילים לבוא פעם אחת בלבד].

יש שמגיעים לתפילה כל יום, וחוזרים ומנחמים. אבל לאחר י״ב חדש נ׳ דתלוי אם נראה לו שעדיין האבל זקוק לנחמה הרי הוא כחולה שעדיין זקוק למבקרים.

ז. באיסור לתת מתנה לאבל, הסתפקתי האם מותר לתת מתנה לאבל שעשה לי טובה ובתור הכרת הטוב אני רוצה לתת לו מתנה. דאולי כל האיסור הוא בדרך שמחה, דהוי כשאלת שלום, אך כאן זה דרך הודאה, ואפשר דאי״ז בכלל האיסור.

אינו נלענ״ד.

ח. האם יש ענין שלא לאכול אוכל שהיה בבית הקברות [או עכ״פ להקפיד לכתחילה שלא להכניס אוכל לבית הקברות]. ולכאורה בשו״ע יו״ד שס״ח סע׳ א׳ נזכר רק שלא לאכול בבית הקברות משום קלות ראש, ובסע׳ ב׳ שם נזכר רק שלא לאכול מאילנות שעל הקברות משום כבוד המתים וכו׳, ומשמע דבלא״ה אין חשש.

אה״נ.

ט. בספר ירושלים במועדיה על בין המצרים (עמ׳ רצ״ט) אסר כת״ר לאבל תוך י״ב חודש לעשות קידוש לכבוד הולדת בת.

ורציתי לדעת האם האיסור הוא גם כשנותנים בקידוש רק מיני מזונות וכדו׳ ולא פת, דלכאורה י״ל דבכה״ג אי״ז סעודת מרעים.

לכאורה גם זו סעודת מרעים.

י. עוד רציתי לדעת האם מותר עכ״פ לעשות קידוש בבית הכנסת למתפללים ולהשתתף בו בלי לאכול שם.

כן, אם לא ישב בקביעות.

יא. האם יש קולא לאשה לשאול בשלום בעלה האבל במשך השנה משום שיש לזה פחות חשיבות של שאילת שלום, או שאין הבדל בינה לשאר האנשים.

לכאורה אין הבדל.

יב. בספר ירושלים במועדיה (בין המצרים עמ' ש"א) כתב שמותר לאבל לצאת לנופש לצורך הבראה מזעזוע הפטירה. וכתב שם בהערה דאע"פ דלסתם טיול של שמחה יש מקום להחמיר כל יב"ח, וכמו שכתב הטויו"ד לענין שיירה גדולה ששמחים הרבה בדרך, וכ"פ בשו"ע (ש"פ סע' כ"ה) [ועי' בערוה"ש דהאידנא לא שייך דין זה], מ"מ כשיוצא למנוחה כזו, לא חשיב טיול של שמחה כלל.

ומשמע שהבין שבדין של שיירא נכלל שלא לצאת לטיול, [אם אין זה להבראה מזעזוע הפטירה], וצ"ע מהיכי תיתי להבין כך, והרי בפשטות האיסור הוא רק כשהולכים הרבה ביחד בשיירא ושמחים בדרך ויש פרסום גדול, [וזה אסור גם כשיוצאים לסחורה], ולא כשהולך לטיול עם משפחתו וכדו'. והיכן מצינו בפוסקים שיש איזה חשש בהליכה לטיול כשזה לא הרבה אנשים יחד.

מסתמא עם משפחתו שמח יותר מאשר עם סוחרים.

יג. האם זה נכון מה ששמעתי מחכם אחד דיש להקפיד שלוי לא ישא את מיטת המת בהלויה כיון שהלויים מיוחדים לנשיאת הארון, וכדאיתא ברש"י (בראשית נ', י"ג) שיעקב אמר שלוי לא ישא את מיטתו כיון שהוא עתיד לשאת את הארון. ובחזקוני שם תמה ממשה רבנו שנשא את ארונו של יוסף, ותירץ שהארון של יוסף נשא את עצמו.

אינו נלענ"ד, ואולי אם היתה קפידא היינו כשהלויים היו נושאים הארון, אבל שוב נתיחדו הכהנים לנשיאת הארון.

יד. הסתפקתי לפי מה שמקילים לאבל תוך יב"ח להשתתף בסעודת סיום, האם מותר לו להשתתף בסעודת שבע ברכות שמסיימים בה מסכת, דסו"ס זו גם סעודת סיום שבה הוא מותר.

אבל זו סעודה של שמחה. סיום אינו מתיר אלא רק אינו אוסר.

טו. האם יש ענין להשתדל ללכת לנחם אבלים דוקא בתוך השבעה, או שאפשר לכתחילה לנחם גם אחר כל, בתוך השלושים או בתוך השנה.

לכתחילה דוקא בתוך השבעה.

טז. האם יש מקום להקל לכהנים בזה"ז להכנס לבית שגר שם גוי, והרי בא"י אסור להכנס למדורות העכו"ם, וא"כ מדוע לא ראינו שנזהרים בזה.

העה"ש העתיד טהרות סי' כ"ד סע' י"ד כתב שצריכים ליזהר בזה, אך נ' דהעולם סוברים דהזהירות מקברי עכו"ם היא חומרא, ולא צריך לחשוש לספק.

יז. באור החיים (דברים ז', י"ב ריש פרשת עקב) כתב "עוד נתכוין שצריך שילמוד התורה בשמחה ולא בעצבון, כי דברי תורה אסורין לאבל". ולכאורה מבואר בדברי האוה"ח טעם חדש להא דאבל אסור בת"ת, דאין זה משום שהתורה משמחת כדכתיב פקודי ה' וגו', אלא משום שיש דין בהלכות תלמוד תורה שצריך ללמוד בשמחה, וממילא אבל שאינו יכול ללמוד בשמחה אסור בתלמוד תורה. [ומה שהגמ' הזכירה פקודי ה' וגו', לפי האוה"ח צ"ל שזה טעם לכך שצריך ללמוד בשמחה, ולא שלכן אסור לאבל ללמוד]. אלא שצ"ע לפי זה מדוע

מותר לאבל ללמוד דברים הרעים, וכי בהם אין דין תורה שצריך ללמוד בשמחה.

אולי אין שייך ללמדם בשמחה.

יח. שאלתי בעבר את כת״ר על מש״כ באור החיים (דברים ז׳, י״ב ריש פרשת עקב) ״עוד נתכוין שצריך שילמוד התורה בשמחה ולא בעצבון, כי דברי תורה אסורין לאבל״. ולכאורה מבואר בדברי האוה״ח טעם חדש להא דאבל אסור בת״ת, דאין זה משום שהתורה משמחת אותו, אלא משום שיש דין בהלכות ת״ת שצריך ללמוד בשמחה, וממילא אבל שאינו יכול ללמוד בשמחה אסור בת״ת. [ומה שהגמ׳ הזכירה פקודי ה׳ וגו׳, צ״ל שזה רק טעם שצריך ללמוד בשמחה, ולא שלכן אסור לאבל ללמוד]. אלא שהתקשיתי לפי זה מדוע מותר לאבל ללמוד דברים הרעים, וכי בהם אין דין ״תורה״ שצריך ללמוד בשמחה. וכת״ר שליט״א כתב לי: אולי אין שייך ללמדם בשמחה.

ומיהו התקשיתי בזה בעניי, דאם לא שייך ללמדם בשמחה, איך קיבל ירמיה את הדברים שבמגילת איכה בנבואה, והרי נבואה שורה רק מתוך שמחה.

הקושיא קושיא, אבל לאו דוקא עלי. איך קבל ירמי׳ נבואות החורבן בשמחה?

יט. עד איזה גיל נקראים תינוקות של בית רבן דמבואר בשו״ע (רמ״ה סע׳ י״ג) שאין מבטלים אותם אפילו לבנין בית המקדש. האם עד גיל שצריכים עדיין מי שילמדם, או אולי עד גיל י״ג.

והסתפקתי בזה כמה פעמים ביחס לילדי שיחי׳, הלומדים בחיידר, האם כשהיתה לדוגמא הלויה של אחד מגדולי הדור, האם לבטלם מלימודם שיבואו.

לבנין ביהמ״ק איני יודע.

אולי לראות כבוד התורה הוא ג״כ למוד.

כ. האם מותר לאבל ללכת לאכול סעודת שבת עם משפחתו אצל חברים וכדו׳. ולכאורה יש לדון בזה משום דברי הרמ״א (שצ״א סע׳ ב׳) שהמנהג שלא לאכול בשום סעודה בעולם כל י״ב חודש אם הוא חוץ לביתו. ולכאורה לפי זה אין ללכת להתארח ולאכול סעודת שבת אצל חבירו בכל שנת האבל. אך אולי אפשר לסמוך על הסוברים שדין זה נאמר רק בחול ולא בשבת. ואולי אפשר להקל שכזה דבר לא נחשב ממש ל״סעודה״, כי זה לא כ״כ חשוב ולא סעודה של שמחה. ועוד יש צד קולא בזה, דכיון שלאשתו ולבני ביתו של האבל מותר ללכת, ואם הם ילכו והוא ישאר בביתו בודאי תהיה זו אבילות בפרהסיא. ויש אחרונים שהקלו בכמה דברים כעין זה.

נלענ״ד שזו סעודת מריעות ואין לו ללכת אא״כ אין לו מה יאכל, כגון שמתה אשתו ואין מי שיבשל בשבילו.

ועוד יש לדון משום דברי הב״ח בסי׳ שפ״ה, [והובא גם בט״ז שם (סק״א)], שכתב בשם הג״ה בשם רבינו יהודה בזה״ל, ״אבל תוך ל׳ אינו יכול להזמין לאחרים או להזמן עם אחרים, ע״כ, ונראה דה״ה כל י״ב חודש על אביו ואמו״. ולכאורה מבואר כאן דין חדש, שלאבל אסור להזמין אחרים או להיות מוזמן אצל אחרים. וזה דין אחר מהמנהג שכתב הרמ״א שאבל לא יאכל שום סעודה מחוץ לביתו, וצריך לדעת מה ענינו של דין

זה. אך עכ"פ אולי כוונתם רק בסעודות שיש בהם שמחה יתירה.

נלענ"ד כנ"ל, וה"ה להזמין מי שאין לו מה יאכל, או בחור ישיבה הזקוק לעדוד וכיו"ב.

נדרים

כא. התקשיתי בעניי בסתירה לכאורה בדברי החפץ חיים בענין מי שאמר שיעשה מצוה דהוי נדר אפילו אם לא אמר בלשון נדר, וצ"ע באיזו מצוה מיירי.

דהנה כתב באהבת חסד (ח"א פ"א סע' י"א) דאם הבטיח לישראל להלוותו סך מה, יזהר מלחזור בו דהוא ככל קבלה לדבר מצוה דאסור לחזור בו. ובנתיב החסד (סקי"ח) כתב דאין להקשות על זה מהגמ' בב"מ דהאומר לחבירו שישאיל לו כלים דמצי הדר ביה, דעל השאלת כלים ליכא מצות עשה מיוחדת, ואינה דומה להלואת מעות. [והיינו לפמש"כ האהבת חסד לעיל מיניה (פ"א סע' ב') דדוקא בהלואת מעות איכא מצות עשה מיוחדת דילפינן מאם כסף תלוה את עמי, אבל בהשאלת חפצים הוי רק מצות חסד, ולא מצוה מיוחדת]. ומבואר דס"ל דבאמירה לעשות מצוה שאינה מפורשת אין בזה משום נדר, כל שלא הוציא בפירוש לשון נדר מפיו.

ולכאורה קשה על זה, דהמג"א (תקנ"א סקכ"ז) דן במי שקיבל עליו שלא לאכול בשר החל מי"ז בתמוז האם הוא אסור בזה גם בשבת, והעלה שם המג"א דאם לא הוציא בלשון נדר אלא בלשון קבלה בעלמא, מותר בשבת, דיש לסמוך על הסברא שכל הנודר אדעתא דמנהג נודר, וכך המנהג להתיר בשבת. אך אם הוציא בלשון נדר, יש להחמיר גם בשבת. וכן פסק המשנ"ב (תקנ"א סקנ"ט). ולכאורה צ"ב מהי אותה קבלה בעלמא שמחייבת אותו שלא לאכול בשר עכ"פ בחול. [שהרי בקבלה בעלמא הקלו המג"א והמשנ"ב רק בשבת, אך בחול עכ"פ אסור]. ולכאורה היינו משום נדרי מצוה, כלומר שלא אמר בלשון נדר וחל מדין האומר אשנה פרק זה וכו'. ולכן אסור לו לאכול בשר בחול.

והשתא צ"ע, דהענין שלא לאכול בשר מי"ז בתמוז הוא בודאי קל יותר ומפורש פחות מהמצוה להשאיל כלים, ואעפ"כ ס"ל למשנ"ב שנאמר בזה הכלל של האומר אשנה פרק זה, וחזינן במשנ"ב דלא כמבואר באהבת חסד שבמצוה שאינה מפורשת אין זה חל עד שיאמר בלשון נדר.

אולי הוא בכלל המצוה להתאבל על ירושלם.

כב. עוד הסתפקתי במש"כ בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' צ"א אות כ') דמי שאומר לעשות חסד עם חבירו, אפילו שלא אמר ממש בלשון נדר והתחייבות מ"מ הוי נדר. וצ"ע האם זה דלא כאהבת חסד הנ"ל בהשאלת חפצים.

לכאורה אה"נ.

כג. האם אפשר להתיר נדרים בטלפון, וכגון שיהיו ג' אנשים שישמעו אותו ביחד. ולכאורה לפי השיטות שאפשר על ידי כתב ששולח לבי"ד, כ"ש שיהיה אפשר בטלפון.

שפיר קאמר מר.

כד. הסתפקתי במי שהרוצה לנהוג במנהג מסוים ושלא יחול עליו כנדר, האם צריך לומר בפיו שיהיה בלי נדר, או שסגי שיחשוב כך בלבו. דלשון השו"ע (רי"ד סע' א') היא "יאמר בתחילת הנהגתו שאינו מקבל

עליו כן בנדר", וכן מבואר בשו"ע (רי"א סע' א') לענין סתם נדר שרוצה לבטלו, שצריך להוציא זאת בשפתיו. ומיהו אולי יש סברא דסגי לחשוב כך בלבו, דהרי כאן הנדר לא חל בגלל דיבור, אלא שהמנהג חל כנדר גם בלי שיוציא בפיו מאומה, ואפשר דבכה"ג שהנדר לא חל ע"י דיבור, גם כדי לבטלו אין צורך בדיבור.

אה"נ.

כה. בספר ארחות רבנו (ח"ג עמ' ק"ח) הובא שכשהקה"י היה חתן, שלח חדו"ת לחזו"א, וכתב במכתב "סהדי במרומים וכו'", ואמר לו החזו"א שסהדי במרומים הוא לשון שבועה, ואין להשתמש בלשון זה. [ובדומה לזה הובא בקובץ אגרות ח"א סי' קצ"ג, שאנו חושבים לשון סהדי וכו' מאביזרייהו דשבועה]. והתקשיתי בעניי מהיכי תיתי להחמיר בזה אם האומר זאת לא התכוין כלל לשם שבועה אלא רק לספר ולשכנע שהוא דובר אמת וכדו'. ומאי שנא ממש"כ לדוגמא השו"ע (רל"ז סע' ה') דהאומר פעמיים על דבר אחד אעשנו או לא אעשנו הוי שבועה, והוא שיתכוין לשם שבועה. ומבואר דכשלא התכוין לשם שבועה אין חשש.

אינו דומה, דהכא השתמש בקב"ה לחזוק דבריו.

כו. המשנ"ב (תקפ"א סקי"ט) הביא את פלוגתת הש"ך והדגמ"ר לגבי התענית בערב ראש השנה וכדו' האם מי שאינו רוצה להתענות מחמת שאינו בריא צריך התרה. וסיים המשנ"ב דלהש"ך אזי לעולם צריך התרה אם רוצה שלא להתענות מחמת שאינו בריא.

והתקשיתי בעניי מאי שנא ממש"כ המשנ"ב (תרי"ט סק"ג ובשעה"צ שם) לענין הנוהגים לעמוד על רגליהם בכל יום הכיפורים, שמותר להם לסמוך ולהשען על איזה דבר אם נחלש, ואפילו אם נהג פעם אחת לעמוד כל היום ולא סמך כלל, דמסתמא אדעתא דמנהגא קיבל. ומדוע בתענית בערב ראש השנה לא אומרים גם כן שאדעתא דמנהג קיבל, ומנהג העולם שלא להתענות כשאינם בריאים.

גם בעיני יפלא.

כז. בשו"ע (רי"ד סע' א') כתב לענין הרוצה שהמנהג לא יחול עליו כנדר, דצריך להוסיף פרט למה שאומר בלי נדר, שגם יאמר שאין בדעתו לנהוג כן אלא בפעם ההיא או בפעמים שירצה ולא לעולם.

וצ"ע למה לא סגי לומר שמתכוין שיהיה בלי נדר, ומדוע צריך לומר את התוספת שאין בדעתו לנהוג כן לעולם.

וכמדומה שגם המנהג הוא רק לומר בלי נדר, בלי להוסיף שאין בדעתו לנהוג כן רק בפעם ההיא וכו'.

ויש להוסיף ולתמוה מדברי הב"י והמג"א בסוס"י קס"א לענין נטילת ידיים, שכתבו רק לומר בלי נדר, ולא הוסיפו שצריך לומר שרוצה לעשות זאת רק בפעמים ההם.

אולי בסי' רי"ד וגם יאמר, כוונתו וגם יכול לומר.

כח. הסתפקתי אם אפשר לומר שכל מה שמנהג טוב חל כנדר, אין זה אלא בדברים שנוהגים אותם כחיוב גמור, והיינו בדברים שלמרות שהם לא מחוייבים, מ"מ נוהגים בהם כאילו שהם כן. וכגון להתענות בערב ר"ה ובעשי"ת, שאלו הם ימים שלא

חייבים להתענות בהם, ואותו אדם נוהג בהם תענית כאילו שזה חיוב. אבל בדברים שגם מי שנוהג אותם לא עושה אותם כאילו שהם חיוב, רק כחומרא בעלמא, לא שייך לומר שהמנהג ייעשה לנדר, דהוא מופקע מהצורה של נדר, דנדר זה דבר שהוא חיוב, וכשלא נוהגים בצורת חיוב אין לזה שום שייכות לפרשת נדרים.

ולשון השו"ע (רי"ד סע' א') היא "דברים המותרים והיודעים בהם שהם מותרים נהגו בהם איסור הוי כאילו קבלו עליהם בנדר". ומשמע קצת דהיינו דוקא אם נהגו בהם ממש איסור, [וה"ה בעניני מצוות, שנהגו בהם כחיוב גמור], ולא אם נהגו בהם חומרא בעלמא.

ואפשר שזו כוונת הפר"ח (תצ"ו דיני מנהגי איסור סוד"ה הראשון) שהנוהגים לאכול שמורה כל ימי הפסח, מסתברא דלא מקרי סייג ואינו אלא מילתא יתירתא דעבידי, וא"צ התרה. והיינו כמש"נ, שגם המחמירים בזמנו לא נהגו זאת כאיסור גמור, ולכן זה לא חל בתור נדר.

ולפי זה יהיה אפשר להקל בהרבה דברים שנוהגים אותם כמעלה בלבד, שלא יחולו כנדר. וצ"ע אם אכן אפשר להקל בכה"ג.

אם אינו עושה אותם מחמת שאחרים עושים אותם, אלא מחמת שלדעתו הוא דבר טוב, איני רואה הכרח לסברתו של כת"ר.

כט. מפורסמת הוראת הגרשז"א [במנחת שלמה ח"א סי' צ"א] דאפשר לסמוך על מסירת המודעא בערב ר"ה לענין מנהג של מצוה שנהג ג' פעמים ולא התנה שיהיה בלי נדר.

ומיהו לכאורה יש לתמוה ע"ז מהמשנ"ב (תקפ"א סקי"ט) שהביא את פלוגתת המג"א והש"ך לענין מי שיש לו מקצת חולי ואינו רוצה להתענות בער"ה וכו', וצ"ע למה לא הזכיר כלל שמסירת המודעא מועילה שבכלל לא יחול עליו כנדר. והרי מסירת המודעא נוהגת כבר מאות שנים, לכהפ"ח מזמן השל"ה והחיי"א.

ובעניי חשבתי שיש לחלק בין ב' סוגי מנהגים. די"ל דכל מה שאפשר לסמוך על מסירת המודעא אינו אלא במנהגים שמתחילה לא נעשו על דעת לנהוג אותן לעולם, רק שנהג כך ג' פעמים, ומשו"ה הם נחשבים כנדר, ובזה, היכא ששכח לומר בלי נדר סמכינן על מסירת המודעא, שהרי הוא באמת לא רוצה שהנהגות אלה יחולו עליו כנדר. אבל יש מנהגים מסוג אחר, שכשהאדם נוהג אותם, סתם דעתו היא לנהוג אותם לעולם, וכגון התענית בערב ר"ה, שבדרך כלל כשאדם נוהג כן כמה פעמים, דעתו היא להמשיך לנהוג בזה בקביעות. כלומר שמה שהנהגות אלה חלות עליו לעולם אינו רק בגלל שחכמים החשיבו זאת כנדר, אלא הוא מעצמו רוצה בדרך כלל שזה ימשיך תמיד. ובמנהגים מסוג זה י"ל שאין לסמוך על מסירת המודעא, כיון שהם דומים לנדר ממש, שהאדם בד"כ רוצה לנהוג בהן לעולם. והשתא א"ש שהמשנ"ב לא הזכיר שאפשר לסמוך על מסירת המודעא, דהוא איירי בכאלה מנהגים בהם שדעת האדם להמשיך לנהוג בהם תמיד.

ועוד יש ליישב באופן נוסף, על פי מה שכבר הביא בנשמת אברהם (יו"ד ריש סי' פ"ט) בשם הגרשז"א, לענין המנהג שממתינים ו' שעות בין בשר לחלב, שא"א לסמוך על מסירת המודעא, כיון שיש קבלה

דרבים בעיקר המנהג. ולפי זה י״ל שגם במנהגים כמו להתענות בער״ה וכדו׳, שיש רבים הנוהגים בהם, א״כ המצטרף למנהג נעשה כחלק מהרבים, ולא סומכים בזה על מסירת המודעא.

וכמדומה שלפי חילוקים אלה, אזי פעמים רבות לא יהיה אפשר לסמוך על מסירת המודעא, ורציתי לדעת האם הדברים נכונים.

הדברים נראים, ובעיקר החילוק השני.

לא תחנם

ל. האם מותר לשבח גוי על חכמתו או שגם זה אסור מצד לא תחונם. והקדמונים הרבו לספר בשבח אריסטו וכדו׳, וצ״ע מאי שנא מלומר על עכו״ם כמה שהוא נאה.

אולי מפני שאריסטו כבר מת כששבחוהו.

לא. יל״ע אם יש איסור לתת חן לישראל מומר, או שהלאו נאמר רק על גויים. ומסברא היה מקום לומר דכמש״כ הרמב״ם בכמה דוכתי על ישראל עובד ע״ז או מחלל שבת שהוא כגוי לכל דבריו א״כ אף בנדו״ד כך דינו. ובפרט שיסוד האיסור הוא משום שאם נותן חן הרי״ז גורם להדבק עמו וללמוד ממעשיו הרעים, וחשש זה ודאי קיים במומר. וכמדומה שאדרבה, המציאות מוכיחה שיש יותר חשש להדבק וללמוד ממעשיו של ישראל מומר מאשר של גוי, כיון שמרגישים יותר שייכות אליו.

ולכאורה גם אם הוא תינוק שנשבה אי״ז סברא להקל, דסו״ס מעשיו רעים ויש חשש שידבקו בהם.

אולי בתינוק שנשבה יש ליתן לו חן כדי שנבא לקרב אותו.

לב. בספר מעשה איש (ח״ג עמ׳ קס״ח) הובא שהחזו״א עיין פעם במאמר שכתב ראש ממשלת אנגליה צ׳רצ׳יל, ואמר עליו שהוא גוי מוצלח. והתקשיתי בעובדא זו למה אין בזה איסור מצד לא תחנם.

אולי היה זה אחרי מותו?

לג. בזמנו שאלתי את כת״ר עמש״כ בספר מעשה איש שהחזו״א עיין פעם במאמר שכתב ראש ממשלת אנגליה צ׳רצ׳יל, ואמר עליו שהוא גוי מוצלח. והתקשיתי בעובדא זו למה אין בזה איסור מצד לא תחנם. וכת״ר השיב לי ״אולי היה זה אחרי מותו״ והיינו דס״ל שיש היתר לשבח את הגוי אחר מיתתו. ובעניי התקשיתי בזה, דאף שאחר מיתת הגוי אכן אין חשש שיבואו להדבק בו עצמו, מ״מ אם ידועים לנו דרכיו ומעשיו הרעים על ידי שהתפרסמו בספריו או בספרי תלמידיו אכתי יש לחוש שיבואו להדבק בהם וללמוד מהם, ולמה שלא יהיה בזה לא תחנם, וכמש״כ החינוך (מצ׳ תכ״ו) דאם יספר בשבחם עלול ללמוד דבר מכל מעשיהם הרעים.

מ״מ אולי כמו שאין מדאורייתא איסור לספר בגנותו של ישראל אחרי מותו, כך אין איסור לספר בשבחו של עכו״ם אחרי מותו, ולחדש גזירות מעצמנו אין אנו יכולים.

לד. האם מותר להמליץ על פועל גוי שעבד אצלו למי שמברר עליו כדי להעסיקו, או שיש לחוש בזה ללא תחנם שלא לתת להם חן. [ולכאורה י״ל שדוקא לענין מתנת חינם יש היתר כשזה לתועלת ישראל, דבכה״ג אי״ז מתנת חינם, אבל באיסור לתת להם חן יש לאסור גם באופן זה, דיסוד האיסור הוא

שלא יבוא השומע להדבק בהם וללמוד ממעשיהם, וא"כ גם לתועלת ישראל יש לאסור].

לענ"ד מותר.

לה. בראשונים מבואר שטעם האיסור לתת להם חן הוא משום שחוששים שהשומע יבוא להדבק בגוי וללמוד ממעשיו. האם לפי"ז אפשר להקל לספר בשבחו של הגוי כשמדגיש לשומע שאע"פ שהוא משבח את הגוי מ"מ יש לדעת שהוא גוי ואסור להדבק בו. או שאין להקל בזה דהוי כעין טעמא דקרא.

לענ"ד אפי' לפי טעמא דקרא אסור.

שו"ת חדשות בעניינים שונים

נמסר ע"י הבה"ח חיים מלין ני"ו, ישיבת בית מדרש עליון

להגביה קולו להזכיר לציבור

א] המתפלל שמו"ע בראש חודש, ובאמצע שמו"ע נזכר ששכחו לדפוק קודם שמו"ע להזכיר לציבור לומר יעלה ויבוא, וחושש שהציבור ישכח לומר (בפרט בליל ר"ח, שעוד לא אמרו יעו"י).

האם כשמגיע ליעלה ויבוא בתוך תפילתו, יכול להגביה קולו בתיבות "יעלה ויבוא" או לא.

תשובה: יכול.

חיקוי קולות ת"ח

ב] נסתפקו במה שמצוי שאנשים ובחורים "מחקים" את קולותיהם של רבותיהם, האם יש בעיה בדבר או לא.

תשובה: אם זה ללעג זה איסור חמור.

לאסור על השני מלצלם אותו

ג] האם יש זכות לאדם לומר לחבירו שאינו רוצה שיצלמוהו, או שאין לו זכות לאסור על חבירו דבר כזה (בלי הנידון של מאן דעלך סני וכו') – דהרי קול מראה וריח אין בהם משום מעילה.

תשובה: נ' דאינו יכול לאסור עליו.

ישיבה באשרי דמנחה

ד] הנה מבואר ברמב"ם בהל' תפילה (פ"ט ה"ח) דבאשרי יושבי ביתך של תפילת מנחה יש לישב. וצ"ב מאיזה טעם יש לישב כשאומרים כן.

תשובה: הכוונה שרשאים לישב.

ה] ועוד יל"ע מאי טעמא לא קפדינן בזה, והאם באמת ראוי לנהוג כן.

תשובה: כנ"ל.

ו] ובפרט שבמשנ"ב בסי' צ"ה סק"ג מבואר שמהרי"ל היה עומד לשמו"ע מהזמן שהיה הש"ץ יורד לעמוד, ולכאו' זה בתחילת אשרי, ולמה לא ישב באשרי.

תשובה: כנ"ל.

ז] ועוד יל"ע האם יש את ענין זה גם באשרי של פסוקי דזמרא, ואשרי של "ובא לציון".

תשובה: כנ"ל.

ברכת המפיל אחר חצות

ח] ההולך לישון אחר חצות, האם יאמר ברכת המפיל או לא.

תשובה: כן.

לימוד ביחידי

ט] ידוע מה דאיתא בחז"ל (ברכות ס"ג ב' ועוד) שאין לת"ח לעסוק בתורה ביחידות, אלא בחברותא. ורצוני לשאול ממרן שליט"א, בבחור ישיבה או אברך אשר יודע בנפשו שאם ילמד ביחידות יתעלה יותר, האם יכול ללמוד בתוך הישיבה או הכולל (לכה"פ רק בחלק מהסדרים) ביחידות.

תשובה: כן.

לימוד בספר של חברו

י] בהא דניחא ליה לאיניש ליעבד מצוה בממוניה, וברמ"א או"ח סי' י"ד ס"ד כתב דבספרים אסור לעיין שלא ברשות חבירו. ויש אומרים שבזה"ז נתהפכו היוצרות, ובספרים לא קפדי אינשי שילמדו בלא רשות, אבל בתפילין קפדי.

האם להלכה למעשה אפשר לסמוך ע"ז ולנהוג כן, כשרואה ספר של חברו ורוצה ללמוד בו, ואין חברו לפניו (ולא כתוב ע"ג הספר – אין להסתכל ללא רשות).

תשובה: אם נזהר שלא להזיק.

לעבור לפני המתפלל בפתח ומעבר

יא] מצוי בישיבות ובתי מדרש שנעמדים אנשים להתפלל על יד פתח הכניסה לביהכ"נ. ויש לעיין אם מותר לעבור כנגדם כדי להיכנס לתוך ביהכ"נ ולהתפלל, דשמעתי שיש מתירים מכיון שאין להם רשות לאסור ולמנוע מהציבור לעבור במעברים המיועדים למעבר.

ואם ההלכה שיש להחמיר. האם בגוונא שע"י שיכנס ויעבור לפניהם, יוכל לבוא למקומו הקבוע וירוויח גם קביעות מקום וגם כוונה בתפילה (שלא יתפלל בלי סידור וסטנדר), האם יש להקל בכה"ג.

תשובה: כך סבר אדמו"ר זללה"ה, אבל לא רצה לסמוך על כך למעשה.

לגעור במי שמדבר בחזרת הש"ץ

יב] בהא דכתב השו"ע או"ח סי' קכ"ד ס"ז דהשח בחזרת הש"ץ גוערין בו. ויש לשאול האם הוא חיוב על כל אחד ואחד מהמתפללים לגעור בו, או שרק הרב או הגבאים חייבים בזה.

תשובה: על כל אחד.

יג] עוד יש לשאול, בגוונא שחושש (מי שמחויב לגעור) - שעל ידי גערתו במי שח, יבזהו הלה ויביישנו, האם חייב לגעור בו או לא.

תשובה: לא יגער.

נט"י ליד מיטתו שמעיר את חברו

יד] מי שמקפיד להניח קערה עם מים ליד מיטתו, כדי ליטול ידיו מיד בקומו בבוקר. אך הדבר גורם רעש לחבריו, ורוצים שיטול ידיו מחוץ לחדר (יותר מארבע אמות), האם רשאי להמשיך במנהגו זה או לא.

תשובה: רשאי, אבל ישתדל מאד לא להרעיש.

לקום לזקן באוטובוס בנסיעה ארוכה

טו] הנוסע באוטובוס נסיעה ארוכה (מעיר לעיר), ועלה זקן או חכם, האם חייב ליתן לו את מקומו, אע"פ שיהיה זה טירחא גדולה עבורו לעמוד כל הנסיעה (ואולי הוי חסרון כיס, דלא היה קונה מקום על דעת שיעמוד), או לא.

תשובה: חייב.

אכילה קודם תפילה שחיסר בה אזכרה

טז] יל"ע באחד שאוכל ארוחת בוקר בראש חודש, ובאמצע סעודתו נזכר שלא אמר יעלה ויבוא בתפילת שחרית דקיי"ל דצריך לחזור ולהתפלל, האם צריך להפסיק ולהתפלל באמצע האוכל דאסור לאכול קודם התפילה, או"ד דכיון דבכ"ז כבר התפלל מותר לו להמשיך ולאכול.

תשובה: אם כבר התפלל מוסף, אינו צריך לחזור על שחרית.

אם חסרון הזכרה חשיב שלא התפללו במנין

יז] יל"ע במנין מצומצם של עשרה אנשים בר"ח, ושכח אחד מהם יעלה ויבוא, דצריך לחזור ולהתפלל. מי נימא דחשיב דכל העשרה לא התפללו במנין משום דחסר להם אחד (ושמעתי על חכ"א שהיה מקפיד משום כן להתפלל בר"ח במנין גדול, ולא במצומצם).

תשובה: לענ"ד זה חשוב דהתפללו במנין.

נזכר באמצע שמו"ע שלא בירך ברהמ"ז

יח] מעשה באחד שאכל ושכח ולא בירך ברהמ"ז ועמד לאח"מ והתפלל שמו"ע, ובאמצע שמו"ע נזכר שלא בירך, וראה שעד שיסיים שמו"ע יעברו ע"ב דקות דשיעור עיכול מסיום אכילתו. האם יברך שמו"ע באמצע אכילתו (דברהמ"ז דאורייתא), או שיאכל קצת לחם תוכ"ד שמו"ע כדי להמשיך זמן חיובו.

תשובה: יאכל קצת לחם.

ספק בדין כיבוד זקן

יט] שמעתי בשם חכ"א להסתפק בשני בנ"א שאחד נולד בכ' אדר א' והשני בי' אדר ב', ובהגיעם לגיל שבעים בשנה פשוטה, יצא שההוא שנולד בי' אד"ב יהיה בן שבעים לפני זה שנולד בכ' אד"א. וי"ע א"כ בן י' אדר לכ' אדר האם צריך הנולד ראשון לכבד בקימה את זה שנולד אחריו שכבר נהיה בן שבעים לפניו, דאם תלוי בכמה הרפתקי דעדו עליה, הרי זה שנולד ראשון עדו עליה יותר הרפתקי.

תשובה: רק בגוי תלוי בהרפתקי.

לא תחנם בגר

כ] יל"ע לגבי איסור "לא תחנם" דאסור לשבח גוי, אם מותר לשבח גר על הזמן שהיה גוי.

תשובה: כן.

נתקדש ביהכ"נ אם צריך להעיר הישן

כא] יל"ע בהא דקיי"ל או"ח סי' קנ"ג ס"ח דביהכ"נ חדש לא חל עליו קדושה עד שיתפללו בו. וצ"ע בביהכ"נ חדש, והלך שם אדם וישן, ותוך כדי שינתו באו מנין והתפללו, ונהיה הביהכ"נ קדוש ואסור לישון בו (קנ"א ס"ג), האם צריכים להעיר אותו או"ד כיון דהתחיל בהיתר א"צ להעירו.

תשובה: אין צריך.

מרן הגאון רבי נח אייזיק אהלבוים שליט"א
אב"ד דה'ומנא
ומח"ס מנחת חן ושא"ס

בענין העושה עיסה על מנת לחלק מתי חייב בחלה

ישאו הרים שלום, ורב ברכות מגבהי מרומים, לכבוד ידידי החשוב והנכבד, הרה"ג המפורסם בחיבוריו הנודעים לשם ולתהלה, מרביץ תורה, ומזכה את הרבים, כש"ת מו"ה יעקב אהרן סקוצילם שליט"א, ראש כולל ומו"צ בירושלים עיה"ק

בדבר השאלה מהו הגדר של הדין של מי שעושה חלה על מנת לחלק מתי חייב בהפרשה ומתי פטור.

תשובה

א) הנה עיין בס' דרך אמונה להגר"ח קניבסקי שליט"א (בפ"ו מהל' ביכורים ס"ק קמ"ב) שכתב דמי שעושה שמחה ושלחו לו מיודעיו מיני מתיקה שקורין לעקי"ך, אעפ"י שאין בהן שיעור חלה יש לחוש שיצטרפו אצלו, ולכן יזהר לצרפן בכלי ויטול מהן חלה בלי ברכה, ואם יש לו לעקי"ך שלו שלא הפריש ממנו יצרפם יחד ויקח משלו על אחרים, עיי"ש, ומקור הדברים מס' חלת לחם (סי' ד' סי"ב) בשם דה"ח.

וכ"כ בלקט העומר (פ"ו סק"ח) בשם סידור דרך החיים, והוסיף "וכיוצא בזה יש ליזהר בפורים כשמקבל עוגות מכמה בני אדם ומצטרפים בכלי, ומ"מ נראה דהיינו דוקא בעוגות ששוות בטעמן, אבל כשאינן שוות בטעמן באופן שמקפיד על תערובתן, אעפ"י שלאחר אפיה אינו מקפיד על נגיעתן, אפשר שאינן מצטרפין עיי"ש.

ב) וביאור הדברים בזה הוא כך, דהנה כתב המחבר בשו"ע יו"ד (סי' שכ"ו סעי' ב') דהעושה עיסה לחלקה בעודה בצק פטור מחלה, חוץ בנחתום שיכול להיות נמלך לאפותה לעצמו עיי"ש, - ומצוי הדבר במי שיש לו מכונה שאין יכולין לעשות בזה רק עיסה גדולה, וכמה פעמים מחלקין העיסה שחלק אחד יאפה בערב שבת זו, וחלק שני בער"ש האחרת, ולפי הנ"ל אם בחלק האחד לבד אין בו שיעור הרי העיסה פטורה מחלה, - אכן עי' בש"ך שם (סק"ה) שכתב דהיינו לחלקה בבצק לאנשים אחרים, ומשמע דאם מחלקה לעצמה אינה פטורה מחלה, וכן כתב בפתחי תשובה (שם סק"ב) בשם כמה אחרונים.

וכתב בזה ליישב מה שמפרישין חלה מהעיסה הגדול ואח"כ מחלקין העיסה לכמה חלות קטנות, - אכן שם דמדברי התוס' בברכות (דף ל"ח ע"ב) לא משמע לחלק בזה, - ולפי"ז עדיין אינו מיושב מנהגינו.

ג) ועיין בחזון איש יו"ד (סי' קצ"ח אות ג') כתב חידוש גדול לדינא, דהא דעושה עיסה לחלקה בצק פטורה, היינו דוקא אם

לאחר החלוקה מקפיצין על תערובתן, אבל אם לאחר החלוקה נמי אינו מקפיד על נשיכתן זו בזו, חייב בחלה, דלא גרע מה שעשה מתחילה עיסה אחת, מהיכא דעשה שתי עיסות ונשכו זו בזו, [כוונתו דאף דחישב ע"מ לחלקה, מ"מ כיון שאינו מקפיד על נשיכתן, הוי כאילו נשאר המעלה דנשכו זו בזו, דעל זה לא חישב לחלקן, ואף דאח"כ חילקן ושוב אינם נושכים, מ"מ הרי כבר נתחייב בחלה בשעת לישה, וכמו בנשכו זו את זו, דבשעת נשיכה חייב בחלה אף שאח"כ נפרדו], - והחסרון דע"מ לחלק הוא דוקא כשדעתו לחלקן ולעשותן בדפוסים מיוחדים, או למשוח פניהן של מקצתן בביצים ושמן וכיו"ב שיקפיד אחר חלוקתן על נשיכתן זו בזו, זה מיקרי ע"מ לחלק, ואם דעתו לחלקו רק משום שרוצה בפתין קטנות ולא יקפיד על נשיכתן גם אחר החלוקה, זה לא מיקרי ע"מ לחלק, ואין חילוק בין איש אחד לב' אנשים, אלא בין מקפיד אחר החלוקה לאינו מקפיד, עיי"ש.

ד) ועיין בשו"ת מנחת יצחק ח"י (סי' ק"ב) שכתב דלפי דברי החזו"א יש על מי לסמוך להפריש חלה בברכה באשה אחת שעושה שיעור חלה ע"מ לחלקו בבצק, ולאחר אפיה לחלק הככרות לאחרים, דאף דסתם ב' בני אדם מקפידים לאחר החלוקה על תערובתן, מ"מ באשה אחת שמחלק הככרות לאחרים ואין להם זכות לבחור, ליכא למימר שמקפידים על תערובתן, ולכן לא חשיב כלל כע"מ לחלק, עיי"ש.

ה) ודע דכל ענין זה דאמרי' דכשעושה עיסה ע"מ לחלקה בבצק פטורה אינו דבר פשוט, וישנם בזה הרבה חילוקי דיעות ברבותינו גדולי הפוסקים ז"ל, - דדעת הרבה פוסקים, דבעושה עיסה לעצמו על דעת לחלקה לעיסות קטנות שאינו פוטר, והיינו דס"ל דהפטור של ע"מ לחלק הוא רק ע"מ לחלקה לאנשים אחרים ולא לעצמו, כן מבואר בפתחי תשובה (סי' שכ"ו ס"ק ב') בשם הלבוש (שם ס"ב), ודרישה וב"ח, - וטעם החילוק כתב הצל"ח (ברכות ל"ז: תוד"ה לחם), ובשו"ת בית אפרים יו"ד (סי' ס"ט) הוא משום שכשהוא מחלקה לאחרים חלוקתו ודאית יותר מכשמחלקה לעצמו, כי החילוק לאנשים הרבה הוא כריתות ששוב לא יבואו לצרף, משא"כ המחלק עיסתו לעצמו, כיון שאפשר שיבואו גם אח"כ להצטרף יחד אפילו כשמחלקם על מנת לאפותם בכמה תנורים, הרי אפשר אחר אפיה לבוא לידי צירוף סל, לכן גם עתה אין החילוק מוציאם מידי חיוב חלה, - דהך דינא דע"מ לחלק פטור היינו דוקא כשעומד להחלק בודאי.

ו) ומיישבים בזה מנהג אבותינו להפריש חלה מן העיסה בערבית שבתות ויו"ט, אעפ"י שמחלקים את העיסה לכמה ככרות לשם לחם משנה וכדו', ובכל עיסה לבד אין שיעור חלה, ולכאורה הוי ע"מ לחלק דפטורה, והיינו משום דע"מ לחלק לעצמו חייבת בחלה.

ז) אולם בתפארת למשה (סי' שכ"ו), וכן בשו"ת בית אפרים יו"ד (סי' ס"ט) כתבו שמדברי התוס' בברכות לא משמע כן (לומר דע"מ לחלק לעצמו חייבת), וכוונתם למש"כ התוס' בברכות (דף ל"ז ע"ב) ד"ה לחם, דרבינו יחיאל הי' מסופק אם ווירמשיי"ש חייבת בחלה, משום דעושה עיסתו בצק לחלקה פטורה מן החלה, דלית בהו שיעורא, וה"נ גבי ווירמשיי"ש נמי פעמים מחלקם

שאין משימים שיעור חלה בקדירה אחת, אך הי׳ מצריך ליקח חלה בלא ברכה בשביל הספק, ומבואר שאף כשמחלק לעצמו פטור.

ח) והלחם חמודות (הלכות חלה אות כ׳)

כתב בשם הלבוש שמפרש ספיקו של רבינו יחיא, אם דעתו לחלק לעצמו מיקרי לחלק, וא״כ לא הי׳ להם להפוסקים לפסוק בפשיטות שחייב, שהרי רבינו יחיאל מסיק להפריש בלי ברכה, - והלחם חמודות עצמו מפרש אין חילוק בין לחלק לעצמו לבין לחלק לאחרים, כדמוכח מספיקו של רבינו יחיאל, - ומה שאמרו ע״מ לחלק פטורה, היינו שבדעתו לאפות החלקים בזמנים חלוקים, כגון ליומא אוחרא או מסעודה לסעודה, כגון שחרית וערבית, אבל המחלק ע״מ לאפות הכל מיד, לא נפטר, דאל״כ וכי דוקא ככרות גדולות שיש בכל אחד שיעור הוא דחייב, ע״כ.

ט) וביאור דברי הלחם חמודות, כתב בלקט העומר (פ״ז סק״ט) שכל שהוא כדרך עשייתו לא מיקרי חילוק, אבל לאפות בזמנים חלוקים הוא שלא כדרך עשייתו, ולכן נראה שמה שכתב בסיפא שאופה הכל מיד כשיעור פעם אחת, אין הכוונה שצריך לאפות בפעם אחת ממש, אלא העיקר כמ״ש בתחילת דבריו, שלחלק נקרא רק אם בדעתו לאפות למחר או משחרית לערבית, אבל בזה אחר זה לא מיקרי לחלק - ובתפארת למשה כתב שמדברי התוס׳ לא משמע כסברת הלחם חמודות, אבל בס׳ חלת לחם כתב לחוש לדבריו.

י) ולפי שיטה זה של הלחם חמודות דאם אופה אותן ביחד או בזה אחר זה רצופין אינו נקרא ע״מ לחלק אפילו כשמחלקה לאנשים אחרים, א״כ פשוט הוא מה שנוהגין להפריש חלה בערב שבת, משום שאופים אותה ביחד או בזה אחר זה.

יא) ובעיקר הקושיא שתמהו הרבה אחרונים, דהאיך מצינו ידינו ורגלינו במנהג כל ישראל ללוש שיעור חלה ולעשות מזה לחמים וככרות לכבוד שבת, הלא מחלק על ידי זה העיסה והאיך מברכין על הפרשתה אם נאמר דגם כשמחלק לעצמו פטורה מחלה, [ועי׳ בשו״ת צמח צדק (סי׳ רל״ה) מה שהוכיח עוד ממשנה במס׳ פאה (פ״ח מ״ז), - ומדוחק הקושיא הסיקו הרבה אחרונים דלא קיי״ל כשיטה זו, אלא סבירא לן להלכה, דרק כשמחלק העיסה לאחרים מיקרי לחלק, ולא כשמחלק לעצמו, - אבל כמה אחרונים נחתו לחלק ולתרץ דלא קשה מנהגינו גם לפי שיטה זו דס״ל דגם כשמחלק לעצמו פטורה מן החלה.

יב) ובשו״ת בית אפרים יו״ד (סי׳ ס״ט) בסוף דבריו, כתב לתרץ וליישב המנהג, דדוקא כשדעתו לחלקה לבציקות קטנות ולא יבואו אח״כ לידי צירוף אז אמרינן דהוי לחלק ופטורה מחלה, אבל כשבדעתו אח״כ לצרפם מה בכך שהי׳ בדעתו לחלקם הרי שוב דעתו לצרפם ובתר בתרא אזלינן, וא״כ אתי שפיר מנהג ישראל תורה לפי דעת כל הפוסקים, דאעפ״י שמחלקים לכמה ככרות, מ״מ הרי אופין יחד בתנור ורוצים ונותנים לסל אחד, ואין חלוקת הבצק סופה להתקיים, משא״כ כשהוא חלוקה המתקיימת אף באיש אחד פטור, - ושוב הביא דבתפארת למשה שלל תי׳ זה, שכתב דאין לומר דכיון דמצרפין אח״כ לכן חייב דהא קיי״ל (בסי׳ שכ״ו סעי׳ ד׳) דעיסה שהי׳ לו שעת חובה ונפטרה כגון שהי׳ דעתו לחלקה שוב אינו חייב אפילו כשהוסיף עליו אח״כ, ופטורה לעולם, וא״כ

לא מהני זה שמצרפן אח"כ, [והא דמבואר בפ"ב מ"ד דצירוף סל מהני, היינו דוקא בלא הי' לו שיעור עיסה בשעת הלישה ואפיה].

יג) ותירץ הבית אפרים דלא קשה מידי, דבסעי' ד' מיירי שלא חשב כלל לצרפם יחד, ולכן כיון שהי' לו שעת חובה ונפטר שוב אינו מתחייב כשהוסיף עליו, אבל כאן הרי מתחילה חשב לצרפם עוה"פ יחד, לכן לא מיקרי עושה לחלק, דכיון דאין החלוקה סופה להתקיים, חשיב מעיקרא כאילו עשאה על דעת שלא לחלק כלל.

יד) ולפי"ז שפיר נוהגין להפריש חלה ערב שבת, אף שדעתם לחלקו לככרות קטנות, דכיון דמחלק לעצמו, ודאי דעתו מעיקרא לצרפו בסל אח"כ, ולכן לא מיקרי על דעת לחלק. - ועי' מש"כ הצל"ח בברכות (דף ל"ז ע"ב) ד"ה לחם, לתרץ מנהגינו להפריש חלה, אף שדעתו לחלקו לככרות קטנות.

טו) היוצא לנו מכל הנ"ל: דיש לנו ג' דרכים לתרץ דלא תקשה מנהגינו בהפרשת חלה שמחלקין העיסה לככרות קטנות ומפרישין בברכה, ואף דלדעת כמה ראשונים גם כשמחלקין העיסה לעצמו נפטרה מחלה.

א) שיטות הבית והצל"ח, דכיון דסופו להצטרף יחד בסל אחד אחר האפי' לא חשוב ע"מ לחלק, - ולפי"ז באופן שברור לנו דלא יצטרפו יחד אחר האפי' איה"נ דנחשב ע"מ לחלק ופטור מחלה.

ב) שיטת הדברי חמודות דכיון דאופין יחד הכל בפעם אחת לא חשוב כע"מ לחלק, ובאופן שאין אופין כשיעור חלה יחד בפעם א' חשוב כע"מ לחלק ופטור מחלה.

ג) שיטת החזו"א, דכיון דאין מקפיד על נשיכתן יחד לא חשוב כע"מ לחלק, ולפי"ז באופן שמקפיד אחר החלוקה שלא ינשכו יחד חשוב כע"מ לחלק ופטור מחלה.

טז) ובלקט העומר (פ"ז הערה ט') כתב, דיש לחוש לענין ברכה לב' הדיעות, וכשמחלק לעצמו ושוב לא יצטרפו יחד כשיטת הבית אפרים, וכן כשאין אופין כל השיעור ביחד וכשיטת הדברי חמודות, אין לברך על הפרשת חלה. - ומ"מ יש להחמיר ולהפריש בלי ברכה, דהא הרבה אחרונים לא חילקו כלל וכתבו סתמא דע"מ לחלק לעצמו לא מיקרי לחלק, וגם יש לחוש לשיטת הראב"ד (פ"ו מהל' ביכורים הי"ט) שחולק על כל הדין שנעשה לחלק.

יז) ובאופן שנותנת כל העיסה לתוך המקפיא ומחלקת העיסה לכמה חלקים כדי לאפותה בזמנים מחולקים, גם לשיטת הבית אפרים והצל"ח לא נתחייב בחלה, דאעפ"י די"ל דנצטרפו יחד בהמקפיא, אבל הלא זה הצירוף הוא ג"כ ע"מ לחלקו קודם האפי', ובאופן זה לכו"ע הוי כע"מ לחלק, וכ"כ בלקט העומר (שם הערה ח') דבאופן שמצרף העיסות יחד ודעתו לחלקם לכו"ע אמרינן דפוטר, ואעפ"י דהוי כבר אחר הגלגול עיי"ש, - ובפרט דיש הרבה אחרונים שנסתפקו אם המקפיא הוי צירוף, וא"כ כיון דשוב לא יצטרפו כנ"ל הוי שפיר חילוק יפה, - ולפי שיטת הדברי חמודות הלא גם כאן אינו אופה אותם בזמן אחד, וא"כ אין לברך על ההפרשה, אבל יש להחמיר ולהפריש בלי ברכה לחוש להשיטות דכשמחלק לעצמו לא חשוב כע"מ לחלק.

בענין צירוף עוגות במקפיא לחיוב חלה והמסתעף

בדבר השאלה הנוגע למעשה שמצטבר כמה שקיות עם עוגות שונים במקפיא וכדומה לזה האם יש לחוש לצירוף ומחייב הכל בהפרשת חלה, והמסתעף בזה.

תשובה

א) הנה ראשית כל נביא לשון מדריך הכשרות של הבד"צ (תשנ"ב) ואח"כ אבאר מה שיש להעיר ע"ז לענ"ד,

וז"ל מדריך הכשרות: "אם אופים עוגות ומיני מזונות שונים, ועפ"י רוב אין במין אחד בעיסה שיעור חלה, ואעפ"י שהנשים נוהגות שמפרישות חלה בלי ברכה, אפילו כשאין בהעיסה שיעור לחלה, אם אח"כ מכניסים את כל המינים בכלי אחד גדול (קופסא, ניילון, קרטון, מקרר) ואז הכלי גדול מצרף אותם, יתכן שמתחייבים בחלה, כדין סל מצרפן, דלא נפטרו על ידי ההפרשה הקודמת שהיתה בפטור, - כמו כן לפעמים מכניסים ביחד מיני מאפה הנ"ל שמקבלים מאנשים שונים, אשר חלק מהם לא הי' בעיסה שלהם שיעור חלה - ומצוי ביותר בשמחות, וב"משלוח מנות" בפורים - וע"י צירוף הסל "נתחייבו בחלה".

ב) במקרים כאלו התיקון של הפרשת חלה מסובכת, כי אי אפשר להפריש מתוך התערובות שצורפו בסל, משום שיתכן שחלק מהם נפטרו מקודם, ואין מפרישין מפטור על החיוב, לכן מהראוי: א) לא להכניס את העוגות והמזונות כשיש בהם שיעור חלה לתוך כלי אחד, ב) [ואם כבר צרפם יחד בכלי אחד יש לעשות עיסה שחייבת בחלה ובשעת הפרשה לכוין לתקן גם את כל מה שנתחייבו בחלה על ידי הסל], ג) להפריש חלה מכל אחד ואחד מיני' ובי' מטעם ספק, ע"כ מתוך מדריך הכשרות.

ג) והנה בדבר השאלה שהעלה כתר"ה האם חלות קטנות או עוגיות שנאפו בלי שיעור חיוב חלה, ומכניסים הכל בתוך המקפיא או מקרר, האם נחשב כצירוף סל לחייב הכל בהפרשת חלה, - הנה בדבר זה אם מקרר מצרף לחיוב חלה כבר נחלקו בזה גדולי פוסקי זמנינו, ודנו אם יש לתלות הך דינא של "מקרר מצרף" בדינא של "תנור מצרף", - דהנה בדין תנור אם מצרף את מיני המאפה לשיעור חלה, איתא במס' פסחים (דף מח ע"ב), תניא רבי אליעזר אומר הסל מצרפן, רבי יהושע אומר תנור מצרפן, - וכתב הרא"ש (הל' חלה סי' ה') להלכה כב"י שהתנור מצרפן לחלה, וכ"כ רבינו ירוחם (נכ"א ח"ג דקע"ח ע"ג), וכ"כ הרשב"א בתשובותיו (ח"א סי' תס"א), ובפסקי חלה (שער ראשון) חילק בין א"י לחו"ל שבא"י חייב ובחו"ל פטור, וכ"כ בשו"ת התשב"ץ (ח"ב סי' רצ"א פ"ו), וכ"כ המאירי (חלהפ"ב מ"ד) [אלא שבפסחים (מח:) כתב שאין התנור מצרף, וכ"כ הרמב"ן בהל' חלה בשם השאילתות, וכ"כ הריטב"א (פסחים מח:) וכן פסק בשו"ת באר משה (דעברעצין) ח"ז (סי' ע"ב) דתנור אינו מצרף.

ד) אך מאידך הרא"ה בספר החינוך (מצוה שפ"ה) כתב שאין התנור מצרף, וכ"כ הכל בו (סי' פ"ט), וכ"כ בספר כפתור ופרח (פט"ו), והבית יוסף ביו"ד (סי' שכ"ה) הביא דברי הרא"ש והרמב"ם (פ"ו הל' ביכורים הט"ז), ופסק כהרמב"ם דאין התנור מצרף, -

ואף להרשב"א דבא"י חייב בחלה, מ"מ האידנא דחלק בא"י מדרבנן פטור מחלה, וכ"כ הפרי חדש או"ח (סי' תנ"ז סק"א) שאין התנור מצרף לחלה, - ועיין בכף החיים או"ח (סי' תנ"ז ס"ק כ"ב) שכתב שאם נצטרפו בתנור אין לאכול מהם עד שיצרפם בסל ויפריש מהם חלה.

ה) ועיין במנחת יצחק ח"ח (סי' ק"ט) שהסתפק אם מקרר מצטרף לשיעור חלה היכא דהניח כל עוגה בשקית פלסטיק, וכתב דאין להתיר מצד דלא חשיב נגיעה כשיטת התורת הארץ, דהרי הא דקיי"ל כשיטת הראשונים דצריך נגיעה לצירוף סל - היינו רק לכתחילה לחומרא, אבל אין לסמוך על זה לקולא לפוטרו מחלה, - אולם כתב דיש להתיר מצד דברי החלת לחם, ותורת הארץ שכתבו, דאפילו להראשונים דלא צריך נגיעה לצירוף סל, מ"מ הכלים חשיבי הפסק ולא מצרף, - עוד כתב דיש להתיר משום דמקרר הוי גדולה ממ' סאה דאין עליו דין כלי, עיי"ש.

ו) והנה כאמור הרמב"ם (פ"ו הל' ביכורים הט"ז) פסק דהסל מצרף לחלה "ואין התנור מצרף לחלה", ובשו"ע השמיט לגמרי דין צירוף תנור, ובביאור גר"א (סי' שכ"ה סוס"ק ג') כתב "ולענין תנור פסק הרמב"ם דאין מצטרפין וכו', דברי הרמב"ם עיקר", וכן כתב בס' חלת לחם (סי' ד' ס"ו) דאין התנור מצרף לחלה, ובס"ק כ"א האריך בזה, וכתב דהנה בטוש"ע סתמו דבריהם ולא כתבו כלל דין התנור, ואילו סברו שיש סברא לומר דמצרף האיך סתמו והי' להם לבאר דיש להחמיר, ואפילו נימא דס"ל כיון דבחלה דידן שהוא דרבנן מקילים כמ"ש הרשב"א, מ"מ הא קיי"ל דאין עושין ספק דרבנן לכתחילה, והאיך נתיר לאפות בתנור שיעור חלה לכתחילה, אלא ודאי סתמייהו ס"ל דאין התנור מצרף, עיי"ש.

ז) והנה טעם הדבר דאין תנור מצרף לחלה אינו מבואר בגמרא ובראשונים, - אבל באחרונים מצאנו בזה כמה טעמים.

א) הרדב"ז בביאורו להרמב"ם (פ"ו מהל' בכורים הט"ז) כתב, דכיון דכתיב באכלכם מלחם הארץ, לא נקרא לחם עד שיוציאנו מהתנור ויהי' ראוי לאכילה, וכדבריו כתב במשאת משה (זרעים סי' מ'), וכ"כ באוצר מפרשי התלמוד (חלה, עמוד שס"ט הערה 63) בשם האחרונים, - ויעויין בשו"ת שבט הלוי ח"י (סי' קצ"ב), דלפי דברי הרדב"ז נמצא שאם כבר הוציא הלחם מן התנור שאפה בו ונתנו בתנור אחר לשם צירוף בלבד דהוא כבר בגדר לחם דמועיל הצירוף.

ב) בדרך אמונה (פ"ו בכורים הט"ז) להגר"ח קניבסקי בבה"ל ד"ה ואין התנור, ביאר באופן אחר, וז"ל: ולענ"ד י"ל טעם אחר (שאין התנור מצרף) משום שלא נותן הפת להתנור שיהא בתוכו אלא רק לאפות ולהוציאו, - ולפי"ז אם באמת יניח בתוך התנור עיסה כדי שיהא שם יצרף, וכן אם השאירם אחר האפי' ורוצה שיהא שם קצת זמן יצרף, עיי"ש.

ג) הג"ר שמואל וואזנר בשו"ת שבט הלוי ח"י (סי' קצ"ב) כתב קצת סברא אחרת (שאין התנור מצרף) וז"ל: ועוד י"ל דהצירוף בתנור בדרך כלל צירוף טבעי לאפות ואינו בגדר צירוף עד שיצרף לשם צירוף לבד - יהי' איך שיהי' הטעם של הלכה זו כפשוטו תנור אינו מצרף - סל מצרף עיי"ש.

ח) והנה יש חילוק לדינא בין סברת דרך אמונה לסברת שבט הלוי, דלפי דרך אמונה עיקר מניעת הצירוף בתנור, הוא מה שלא נתן הפת להתנור שיהא בתוכו אלא רק לאפות ולהוציאו, וא"כ אם אך באמת יניח בתוך התנור אז יצרף, - ואילו לפי דברי השבט הלוי דבר זה להניח בתוך התנור עיסה ע"מ להניחם שם עדיין לא סגי בזה לצרף, כיון דבתנור בדרך כלל הוא צירוף טבעי לאפות, ואינו בגדר צירוף "עד שיצרף לשם צירוף לבד".

ט) ולפי"ז נמצא דה"ה "מקרר" או מקפיא אינו מצרף, שהרי המקרר בדרך כלל הוא צירוף טבעי כדי לקרר המאכלים ואינו בגדר צירוף ע"ד שיצרף לשם צירוף לבד", וכמוש"כ השבט הלוי לגבי תנור (באות ז').

י) וכעין זה הובא בשם הגרש"ז אויערבאך בשמירת שבת כהלכתה ח"ב (פרק מ"ב הערה ל"ט) דאפשר דמקרר אינו מצרף לשיעור חלה, כיון שאין תפקידו כלל לצירוף ולאחסון, אלא לקירור ואינו מצרף, והו"ד גם בשו"ת דברי דוד ח"ג (סי' מ"ו), ובס' אבני הלכה (הל' חלה, עמ' נ'), ובס' הפרשת חלה כהלכתה (עמ' ע"ו), די"ל דמקרר לא גרע מתנור, כיון שגם מקרר לא מיועד לאחסנה אלא לקירור. - ובמשנה ברורה (דרשו) במילואים לסי' תנ"ז (ציון 10) כתב בביאור סברת הגרשז"א קצת אחרת, והיינו שאף שהמקרר נחשב ככלי, מ"מ יתכן שכיון שאינו משמש לטלטול ממקום למקום אלא לאחסון בלבד, אינו נחשב כלי לענין צירוף מיני מאפה יחד.

יא) ובאמת יש לגבי דין זה אי מקרר מצרף עוד הרבה ספיקות שדנו בזה פוסקי זמנינו והכריעו כמה מהם דמקרר לא מצרף לשיעור חלה, דחיוב חלה בזמן הזה אינו אלא מדרבנן, עי' בשו"ת מנחת יצחק ח"ח (סי' ק"ט) שיש להקל שלא להפריש מהם חלה, בצירוף כמה ספיקות, וכן הכריע בהחלט להלכה דאין מקרר מצרף, ובפרט בחלת חול, בשו"ת מחזה אליהו (מסימן קי"א עד סי' קט"ז), עיי"ש, - וכן נלע"ד להכריע ג"כ להלכה למעשה, דאין מקרר מצרף.

ועכשיו נבאר כאן עוד ספיקות שדנו בזה הפוסקים

יב) א) בספר משמרת שלום (הגהות ליו"ד סי' שכ"ד סק"ג) הביא בשם ספר חקר הלכה שכלי המחזיק מ' סאה אינו מצרף כיון שאינו כלי לענין טומאה, והקשה עליו מהמבואר במשנה (פרה פ"ה מ"ה) שאפשר לקדש אפר פרה בספינה, הרי שספינה נחשבת כלי אף שאינה מקבלת טומאה, - ובשו"ת מחזה אליהו (סי' קי"ג) סתר ראי' זו, עפ"י דברי המשנה אחרונה (שם) שאין לדמות דין כלי לענין קידוש אפר פרה לשאר מקומות שצריך כלי, והאריך להוכיח שכלי שאינו מקבלת טומאה אינו נחשב כלי לכל דיני התורה, וה"ה לענין צירוף סל, - ומסיק להלכה דתנור (וה"ה מקרר) אינו מצרף כלל את העיסות לשיעור חלה. - [ועי' במנחת שי (סי' ט"ו) דכלי המחזיק מ' סאה מעיקר הדין שפיר מצטרף, וכ"כ בשו"ת מהר"ש ח"ח (סי' צ"ה)].

ובדרך כלל התנורים שלנו (וכן המקרר) מחזיקים מ' סאה, ולכן אינם מצרפם, - ואף אם התנור אינו מחזיק מ' סאה דינו ככלי המחזיק מ' סאה היות דרוב תנורים עשוים לנחת, וכלי העשוי לנחת דינו ככלי המחזיק מ סאה, עי' מש"כ בזה להלן (אות ב') ד"ה ויש להוסיף, - ועי' בס' ברכת פסח להגאון

בעל פתחא זוטא (סי' ה' סעי' ט') שהביא בשם ספר חקר הלכה דתיבה גדולה בת מ' סאה אין לה דין כלי לענין צירוף חלה, כמו שאין לה דין כלי בנוגע לקבלת טומאה, - וכעין זה איתא בתשו' טוב טעם ודעת מהדו"ג ח"ד (סי' כ"ב) להגאון מהרש"ך, דכלי המחזיק מ' סאה אינו כלי בנוגע לטבילת כלים דלא נחשב כלי סעודה, עי' בתשו' מחזה אליהו (סי' קי"ג) שהאריך בזה. וכן הדין במקרר, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק ח"ח (סי' ק"ט) דיש להתיר משום דמקרר הוי גדולה ממ' סאה דאין עליו דין כלי, עיי"ש. [ועי' בדרך אמונה (פ"ו מביכורים ס"ק קל"ח) מחלוקת אם מצרף]. - ודעת הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי ח"ה עמ' ל"ט) שאם הוא מחזיק ארבעים סאה, ומיני המאפה נמצאים בתוך שקיות נפרדות, אפשר להקל שאינם מצרפים.

ב) עוד יש להסתפק אם מקרר יש לה דין מחובר לקרקע, והיינו לפי המבואר בהרבה אחרונים [מגן האלף או"ח (סי' תנ"ז סק"א). ומקדש מעט שסביב ספר דעת קדושים (סי' שכ"ה ס"ק ה'), וחלת לחם (סי' ד' סק"ו, וסק"כ), ראשית העומר יו"ד (סי' שכ"ה סק"ז)] שכתבו שהחילוק העיקרי בין סל לתנור הוא שסל הוא תלוש ותנור הוי מחובר לקרקע, וגם הדעת תורה להמהרש"ם שם מביא דברי החלת לחם שרק תיבה קבועה בכותל הוי תנור, הא תיבה תלושה חשובה כסל, וכ"כ בלקט העומר (עמו' כ"ט) שארון קיר המחובר לקיר אינו מצרף לחלה.

והנה בדרך אמונה (פ"ו הט"ז) בבה"ל אחרי שהביא דעת המקדש מעט שתנור אינו מצרף משום שהוא מחובר לקרקע, כתב, וז"ל: "ולפי"ז בתנורים שאינם מחוברים לקרקע מצרפים, - ויש לעיין בתנורים היום שמופעלים ע"י אלקטרי אם זה נקרא מחובר לקרקע כיון שצריך לחבר האלקטרי לקיר, - וזה נוגע גם לענין מקרר שמחובר באלקטרי לקיר אם נקרא מחובר לקרקע, ובס' חלת לחם כתב דדוקא בתנור תלוש פליגי במתני', אבל בתנור המחובר לקרקע לכו"ע אין מצרף", עכ"ד. - וגם הסתפק בזה הגרש"ז אויערבאך בשמירת שבת כהלכתה ח"ב פמ"ב הערה ל"ט) "וגם אפשר דחשיב נמי כמחובר לקרקע הואיל ושימושו רק במחובר" ע"כ.

ובאמת יש לחזק הסברא שהמקרר שצריך לחבר האלקטרי להקיר יהי' נחשב כמחובר לקרקע, וכמו שביאר בשו"ת מחזה אליהו (סי' קי"ב) שכיון שמחובר "בתמידות" להאלקטרי, ובהפרדו ובניתוק הקשר פקע תשמישו, נמצא שתשמישו "בקביעות" עם הקרקע, ויש לחושבו כמחובר לקרקע, ולא גרע מתיבה המחוברת ביתדות לכותל, - וכעין זה כתב בתשו' חלקת יעקב ח"א (סי' קכ"ו) בנוגע לקומקום אלקטרי שאין צריך להטבילו מדין "טבילת כלי אוכל" מאחר שתשמישו עם הקרקע, - ואף ששם יש לפקפק טובא, שהלא מעבירים הכלי ממקום למקום, וגם מחברים אותו למקומות שונים בתוך הבית, ולכן לא נראה דבריו בזה ואין לחושבו כמחובר, מ"מ מקרר שתוחבין אותו פעם אחת למקום ידוע, וכן נשאר לעולם, לכאורה תחיבתו זהו בנינו, ועי' בשבת (קב:) "עילאי בהנחה בעלמא חייב", ששורה העליונה של הכותל נחשבת בנוי' אפילו אין האבנים מחוברים להכותל כלל, שהנחה בתדירות במקום אחד הוא בנינו, - ונמצא לפי"ז דלפי הדעת תורה והחלת לחם ועוד

שהצריכו מחובר לקרקע, נידו"ד לא גרע מתיבה המחוברת ביתדות, דתחיבתו זהו בנינו.

ויש להוסיף עוד ע"ז, דנראה שאין מקום לחלק בין מחובר במציאות ביתדות לאינו מחובר, דמ"מ פקע שם כלי מיני' מדהוי כלי העשוי לנחת ואין שם כלי עליו לגבי קבלת טומאה, וכמבואר בחגיגה (כו:), והיינו דאינו עומד לטלטל מלא וריקן, ועי' רמב"ם (פ"ג מכלים הל' א') דאפילו אינו מחזיק מ' סאה פקע דין קבלת טומאה מיני', עיי"ש בראב"ד וכ"מ. - וידוע דהרבה מקררים אף דבתוך עובי גופם יש ברזל, מ"מ הפנים שלהם מצופה מפלסטיק, וא"כ נראה שאינם מקבלים טומאה.

וכעין זה כתב בס' טבילת כלים בשם הגרש"ז אויערבאך (פרק י"א הערה אות ח') שאין חיוב "טבילת כלים" למקרר (וגם לא על המגירות ומדפים), ואפילו אם נוגע האוכל בהם תמיד, מאחר דהוי כלי העשוי לנחת ואינו חשוב כלי, - ולפי"ז חי"ל שאין שם כלל על המקרר ואינו מצרף כסל, ואפילו אין בו מ' סאה.

ולפי"ז נמצא שהרווחנו "עוד" שני צדדים שאין המקרר בגדר "סל" המצרף, א) דאינו "כלי" דנחשב כמחובר לקרקע, שתשמישו בקביעות עם הקרקע, ע"י שמחובר בתמידות להאלקטרי. ב) אפילו אינו מחובר, מ"מ אין "שם "כלי" עליו, דהוי כלי העשוי לנחת, ולכן אינו כלי לקבלת טומאה, וה"ה לא לצירוף סל, וכמו שהאריך בזה במחזה אליהו (סי' קי"ב).

ג) ועוד יש להסתפק אם צירוף סל נתהוה רק ע"י כוונה לצרף או דחל גם מאליו, - הנה התוס' רבינו פרץ בפסחים (מח:) בשם רבינו יחיאל כתב שאין הסל מצרף לשיעור חלה אלא כשדעתו לצרף, והיינו דוקא אם הכניס את העיסות לסל על מנת לצרפן, אבל אם הכניסן שלא על דעת לצרפן, אינן מצטרפות, והו"ד גם בדרך אמונה (פ"ו מביכורים הט"ז) בציון הלכה (אות שי"ב), וכן עי' בריטב"א שם, אבל מדברי הרא"ש (ביצה פ"א סוס"י י"ג) שכתב "ואם יבואו אח"כ לידי צירוף נתחייב בחלה ואולי טבל", משמע שאף אם באו לידי צירוף בלא כוונתו נתחייבו בחלה, וכ"כ במקדש מעט יו"ד (סי' שכ"ה סק"ה), וכ"כ בדעת קדושים (שם), - ודברי הרא"ש מובאים בט"ז או"ח (סי' תנ"ז סק"ב), ובמשנ"ב (שם סק"ד).

ועיין במועדים וזמנים ח"ח (לסי' קפ"ז) שכתב "הנה בספר מקראי קודש [להגצ"פ פרנק זצ"ל על עניני פסח ח"ב (סי' י"ט אות ב')] הביא חידוש הגאון האדר"ת זצ"ל, דצירוף סל בלי כוונה אין מועיל רק כשצירף ביחוד להפרשת חלה אז מועיל עכ"ד, ולא מצאתי בפוסקים חידוש זה וכו', שוב מצאתי בשו"ת מחזה אליהו (סי' קט"ז) שמביא רבינו פרץ וריטב"א בפסחים (מח:) שסל מצרף רק בכוונה, הרי שבקדמונים מפורש סברא הנ"ל, עיי"ש.

ולפי"ז בתיבה גדולה כמו מקרר, שהוא ממש כדינו של רבינו יחיאל (הובא בתוס' רבינו פרץ), יש עוד פקפוק, אם מילוי כזה, ששמים ככרות בזמנים שונים לתוכה, אם מצרפם לחלה, ולרבינו יחיאל ודעימי' וודאי לא יצטרפו.

ד) ועוד יש להסתפק אם בצירוף סל מחייב אף בב' מיני עוגות, - הנה אם בעל העיסה מקפיד שלא יגעו זו בזו, כתב השו"ע

ביו"ד (סי' שכ"ו סעי' א') שבאופן זה אין מצטרפות זו לזו, והוסיף הדרך החיים (סי' ר"צ סעי' ד'), שגם אם כל העולם אינם מקפידין על תערובתן, מ"מ אם בעל העיסה מקפיד, אינן מצטרפות, - ולענין צירוף סל במיני מאפה שאינו מקפיד על נגיעתם זה בזה, אך הוא מקפיד שלא יתערבו יחד, כתב הבית מאיר (ס"א אות ח') שהם מצטרפים, כיון שאינו מקפיד על הנגיעה, וכן משמע במקור חיים (ס"ק א'), ועי' גם במלא העומר (סי' שכ"ו סק"ב), - אולם בישועות יעקב (ס"ק א'), וכן החלת לחם (סי' ה' ס"ק ו', טז, כא), והיד אפרים (סי' תק"ו) על מג"א (ס"ק ח') כתבו שאינם מצטרפים, כיון שהוא מקפיד על התערובות, - וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ח (סי' קי"ז) לענין צירוף מצות יד עם מצות מכונה, שאם הוא מקפיד שלא יתערבו העיסות זו בזו, אינן מצטרפות לשיעור חלה בברכה, ועי' בלקט העומר מהג"ר יעקב ישעי' בלוי (פ"ו אות ח') וז"ל: וכיוצא בזה יש ליזהר בפורים כשמקבל עוגות מכמה בני אדם ומצטרפים בכלי וכו', היינו דוקא בעוגות ששוות בטעמן, אבל בשאינן שוות בטעמן באופן שמקפיד על תערובתן, אעפ"י שלאחר האפי' אינו מקפיד על נגיעתן, אפשר שאינן מצטרפין, עיי"ש.

וא"כ כשמקבל הרבה משלוח מנות או שאר זמן במשך השנה שמתאסף אצלו שקיות עם עוגיות, או חלות קטנות שנאפו בלי שיעור חיוב חלה, אם הוא באופן שמקפיד שלא יתערבו זב בזה, הרי להרבה מגדולי הפוסקים אינן מצטרפים לשיעור חיוב חלה.

ה) ועוד יש להסתפק באופן שהעגיות או הככרות מונחין בשקיות ניילון נפרדות אם מצטרפין, ואף שהם כולם במקפיא או במקרר, מ"מ יתכן שבקיות הם מפסיקין ומונעים הצירוף, - הנה עיין בדעת קדושים יו"ד (סי' שכ"ה) שכתב, וז"ל: "אף אם תנור מצרף לחלה, מה שבכלי בתנור אולי אינו מצורף להשאר שבתנור, דהכלי עושה למה שבתוכו נפרד לעצמו, וכן בצירוף סל, מה שמוקף במפה בפני עצמו אף שמונח ג"כ בהסל, י"ל שמבטל הצירוף", עיי"ש - הרי מבואר דיש גדול אחד שנוטה מאד לומר שאין כלי חיצוני מצרף מה שנמצא תוך כלים נפרדים אעפ"י שהם פתוחים ומונחים יחד תוך כלי אחד חיצוני.

וגם שאר פוסקים י"א שגם בצירוף ע"י כלי צריך שיהיו העיסות או הככרות נוגעות זו בזו, עי' במשנ"ב (סי' תנ"ז סק"ז) בשם הב"ח והגר"א ביו"ד, וכ"ה בנקודת הכסף (סי' שכ"ו) בסוף דבריו, וכתב בשעה"צ שכן הסכים החק יעקב למעשה, ואף שהט"ז מיקל בזה, לכתחילה בודאי נכון לנהוג שיגעו זה בזה, - וכתב המשנ"ב שם שאם מונחות בכלים נפרדים, צריך שיהיו "הכלים נוגעים" זה בזה, והיינו כשהכלים מונחים בתוך כלי גדול, אעפ"י שדופני הכלים הקטנים מפסיקים וחוצצים מיקרי צירוף.

אבל בתורת הארץ (אות צ"ח) משמע שכל שיש הפסק דופן בין הדפנות, לא מיקרי צירוף, ושכן דעת החלת לחם, וע"כ העלה בנידון העוגות הנאפים במחבות קטנות, אעפ"י שהן בתנור אחד, ואפילו למ"ד התנור מצרף לא מיקרי צירוף בכה"ג, ועי' בלקט העומר (פ"ו, ס"ק י"ד).

ועיין במנחת יצחק ח"ח (סי' ק"ט) שהסתפק אם מקרר מצרף לשיעור חלה היכא דהניח כל עוגה בשקית פלאסטיק, וכתב דיש

להתיר מצד דברי החלת לחם, והתורת הארץ שכתבו, דאפילו להראשונים דלא צריך נגיעה לצירוף סל, מ״מ הכלים חשיבי הפסק ולא מצרף, - עוד כתב דיש להתיר משום דמקרר הוי גדולה ממ׳ סאה, דאין עליו דין כלי, עיי״ש. ועיין לעיל (באות ה׳).

וכן עיין בקובץ מבית לוי (ח״ה עמ׳ ל״ז) דעת הגר״ש וואזנר שדברי המשנ״ב (סי׳ תנ״ז סק״ז) סותרים לכאורה זה לזה, שהרי בתחילת ס״ק זה כתב המשנ״ב שצריך לקרב הלחמים עצמם שיגעו זה בזה, ואח״כ כתב, ״דאם הם מונחים בכלים צריך לקרב הכלים לדדי וכו׳ ויניחם בתוך סל אחד״, - ומשמע שמניח את הכלים בתוך הסל והוא מצרפם, - ואילו בתחילת ס״ק זה כתב שצריך לקרב את הלחמים עצמם, - ובשו״ת מנחת יצחק ח״ח (סי׳ ק״ט) ד״ה אכל, ביאר שנגיעת הכלים נחשבת כנגיעת האוכלים עצמם, והוכיח כן מדברי השעה״צ (ס״ק י״ד) שהשוה את נגיעת הכלים לנגיעת אוכלים, ועי׳ דרך אמונה פ״ו מביכורים הט״ז בבה״ל ד״ה ואין התנור, שגם אם מונחים הם בשני כלים הרי הם מצטרפים, וביאר הגר״ח קניבסקי שיתכן שהוא משום שהם ניטלים יחד על ידי הכלי החיצון.

מאידך דעת הגר״ש וואזנר שכיון שדברי המשנ״ב לכאורה סותרים זה לזה, ועל כן גם כשהלחמים בשני כלים יש להפריש באופן שיגעו הלחמים זה בזה, וכן דעת הגרש״ז אויערבאך (שמירת שבת כהלכתה פמ״ב הע׳ לט), דלכתחילה ודאי שאין להפריש בשני כלים המונחים בסל אחד, וצריך נגיעה ממש של הלחמים זה בזה, - ולדעות אלו כתב הגר״ח קניבסקי (דרך אמונה שם) שיש לפרש בדברי המשנ״ב כאן, שכוונתו שיוציא את המצות מתוך הכלים ויניחם בתוך הסל, - וכ״כ בשולחן שלמה להגרשז״א זצ״ל (סי׳ רמ״ב) דקיי״ל דבעי נגיעה ולא מהני צירוף סל של כלים נפרדים, דבמקום שצריך נגיעה לא מהני נגיעת כלים, עיי״ש.

יג) וא״כ בניד״ד שהככרות או העוגיות מונחין בתוך המקרר בשקיות של ניילון נפרדות, הרי כמה פוסקים דלא מצטרפין בכה״ג, - [דחוץ מדעת הגרש״ז, והגר״ש וואזנר הנ״ל שחוששין בזה דלא מצטרפין, הרי דעת החלת לחם, והתורת הארץ דכלים חשיבי הפסק ולא מצטרף, הובא לעיל ד״ה ועיין במנחת יצחק], - ואפילו לפי דעת המשנ״ב הנ״ל, שגם אם מונחים הם בשני כלים הרי הם מצטרפין, - הרי התנה שם (בסי׳ תנ״ז סק״ז) בפירוש ״ויהיו פתוחים למעלה, דאם הם סתומים אפילו הם מקורבים לא מהני״. -

יד) ולפי״ז בניד״ד דכל שקית סגורה היטב (בכדי שלא יכנס רטיבות המקרר באוכל), א״כ אינם מצטרפין אפילו כשהם מונחים בכלי גדול (כמו מקרר), אפילו לדעת המשנ״ב הנ״ל (שהוא ס״ל דבעינן שיהיו פתוחין למעלה), ועוד, ניד״ד הרי זה עדיף יותר משיטת הדעת קדושים (הובא לעיל ס״ק ה׳) שאין כלי חיצוני מצרף מה שנמצא תוך כלים נפרדים ״אעפ״י שם פתוחים״ ומונחים יחד תוך כלי אחד חיצוני, - ובניד״ד יש להם עוד מעלה שהם סתומים, ולכן אין העוגיות שבתוך השקיות מצטרפין לשיעור חיוב חלה, וכ״כ בשו״ת מחזה אליהו (סי׳ קט״ז), דאין המקרר מצרף כלל.

מרן הגאון רבי מתתיהו דייטש שליט"א
גאב"ד רמת שלמה
מח"ס שו"ת נתיבות אדם

שאלות המצויות בהלכות חציצה

[נלקט מתוך הפנקסים בכת"י מורינו הרב שליט"א
הוצאת מכון נתיבות אדם]

שכחה להוריד שערות על פניה

נשאלתי מא' שיש לה שומא בפניה עם כמה שערות ארוכות וקצרות, ומקפידה כל פעם לפני הטבילה להורידם. ועכשיו לפני הטבילה הי' בדעתה להורידם, אך שכחה ולא הורידם, ונזכרה אחר הטבילה, והוריתי לטבול שנית בלא ברכה.

דאע"פ דבתשו' אג"מ פסק דהמורידה שערותיה בתדירות ולא הורידם לפני הטבילה אינה חוצצת, אבל הכא כיון שהיא מקפידה ממש, ומתביישת ללכת כך, החמרתי שתטבול בלא ברכה.

מצאה שערה בפיה לאחר הטבילה

נשאלתי מא' שמצאה שערה בפיה אחר הטבילה - והוריתי להיתר - כי אין זה דבוק - וממילא זה ראוי לביאת מים - ולית לן מידי.

טבלה עם ב' שערות על בטנה שמקפדת להסירן

נשאלתי מא' שיש לה ב' שערות בבטנה, והיא מקפדת להורידן לפני הטבילה, ועכשיו טבלה ושכחה להורידן, האם הוי חציצה וצריכה טבילה שנית. והוריתי לקולא.

דהנה כאשר חקרתי ארתה נתברר שאין הקפידה אצלה מחמת הטבילה אלא מחמת בעלה [וכן אמרה לי שמורידה אותם לפעמים גם כשאיננה טהורה], וכפי מצב גודלן כעת, אמרה לי, שלא היתה מורידן, אם הייתה טהורה לבעלה - כי עדיין לא גדלו כל כך גדול - ובזה נראה שפיר לקולא.

הרגישה גלד בפנים האף לאחר הטבילה

נשאלתי מא' שנדמה לה שהרגישה איזה גלד בפנים האף, אחר הטבילה, מה דינה לענין חציצה, והוריתי להתירא.

דהנה מבו' בתשו' רמ"ע מפאנו ז"ל הו"ד בחי' רע"א (סימן קצח, סעיף ז) דצואת החוטם יבש אינו חוצץ דלא ניתנה תורה למלאכי השרת, ומה שבתוך חלל הגוף אין צריך שיהי' אפי' ראוי לביאת מים, דרק מקום שדרכו להיות מגולה לפעמים כמו נרתיק העין ובית הסתרים וקמטים צריך שיהי' ראוי לביאת מים, דגדר בית הסתרים הוא שלפעמים הוא מגולה, רק בשפת החוטם יש להזהר דשם הוא בית הסתרים, וכן המנהג דאינו חוצץ, עכ"ד.

וממילא בנידו"ד לא הוי חציצה, ואע"פ שלכאו' אפ"ל דאתי עלה משום דאי אפשר, ולא ניתנה תורה למלאכי השרת.

אבל כד מעיינין שפיר בפנים התשובה

ברמ״ע מפאנו נראה בהדיא דעיקר טעמו הוא משום דהוי בלוע, ובכה״ג לא חייצי - ומשו״ה בתשו׳ שבט הלוי (חלק ב, ס״ק א) העלה להקל במכה בגובה האף דמותר לשים צמר גפן בעומק במקום שאי״צ אפי׳ ראוי לביאת המים, וכן כשיש מכה בעומק האוזן וצריך להניח צמר גפן עם תרופה כדי שלא ינזק דשם הוי כבית הבליעה, ואינו חוצץ, וכ״כ בחכמ״א (כלל קיט, סעיף יז) דתוך האוזן בעומק הוא כבית הבליעה, וחזי׳ מכ״ז דסמכינן על שי׳ הרמ״ע מפאנו דבבית הבליעה ל״צ אפי׳ ראוי לביאת מים [ועי׳ תשו׳ רעק״א (סימן ס)] וממילא בניד״ד מותר שפיר [ושו״ר בזה אריכות בספר קנה בשם].

מצאה גלד אחר הטבילה

נשאלתי מא׳ אחת שמצאה גלד אחר הטבילה, ושאלתי אותה אם הי׳ הולכת כן לחתונה וכדו׳ – ואמרה כן. והוריתי לקולא. דהוי כמיעוט שאינו מקפיד.

מצאה חתיכת עור אחר הטבילה

נשאלתי ע״ד אשה שמצאה חתיכת עור תלוי׳ על אצבעה אחר הטבילה, והוריתי לקולא, עפי״ד החכמ״א שסתם בזה להתירא. [ואמרה לי שלא היתה מקפדת לילך כן לחתונה נקד״ו, ולכן שפיר הוי כמיעוט שאינה מקפידה].

כלה שמנגנת בכלי שיר האם מותר לה להשאיר שני ציפורניים

נשאלתי מכלה א׳ שמנגנת על כלי שיר, ולמדה לנגן ע״י שני ציפורניים מאצבעותיה, האם יכולה להשאיר ציפרניים בשעת הטבילה, ואין בזה משום חציצה, או שצריכה ג״כ לקוצצן.

והשבתי כי הגם שמעיקר הדין הי׳ אפשר לצדד לקולא, כיון דאינה רוצה להסירן, אבל מ״מ פשיטא דלכתחילה ראוי לקצצן.

וטעמי ונימוקי בזה, דהנה ידוע אריכות ד׳ הפסוקים באותן נשים שמגדלות ציפורניהן משום יופי, אי הוי חציצה, ונקטי׳ דאף דאיכא להקל מעיקר דדינא, מ״מ אין מתירין אלא בשעת הדחק, כשהיא עומדת על דעתה, וכדהורו בזה זקני ההוראה. [ויש מקוה פעיה״ק שאין נותנין לאשה כזו לירד לטבילה]. ולכן בנידו״ד איני רואה הכרח להיכנס לבית הדחק להקל בזה - ולכן הוריתי לחומרא.

טבלה עם עדשה אחת בעיניה

נשאלתי מכלה שטבלה, והיו לה עדשות בתוך העינים, והוציאה עדשה מעין אחת, ובעין השני׳ נעלמה העדשה, וניסו כמה פעמים להוציאה ולא עלה בידם, ונפשה בשאלתה, אולי נפלה העדשה בחוץ, ואולי זה נכנס עמוק בתוך חלל העין, וזה ברור שזה לא נמצא בתוך עיניה.

והוריתי לקולא, דאף אם נבלע בפנים ה״ז בלוע, וסמכי׳ על תשו׳ רמ״ע מפאנו ז״ל דבלוע אינו חוצץ, ובפרט דאיכא צד שזה נפל החוצה, כנלענ״ד.

שכחה לנקות שיניה קודם טבילה

נשאלתי ע״ד כלה שחזרה מבית הטבילה, ובאמצע האוכל נזכרה שלא נקתה כלל שיניה, אפי׳ בלי שטיפת מים, ובא אביה שליט״א לשאול כדת מה לעשות.

והוריתי בס״ד שתחזור לטבול בלי ברכה ותיזהר שתנקה ותחצוף היטב שיניה כהלכה. דהנה אע״ג דסתימת לשון השו״ע (סימן קצח, סעיף כד) משמע דאין בדיקת השינים חובה לפני הטבילה, דכ׳ בזה״ל צריכה

לחצוץ שיני' שלא יהא בהם דבר חוצץ שאם טבלה ונמצא שם דבר דבוק בהם לא עלתה לה טבילה, עכ"ל. משמע דעצה טובה קמ"ל ולאו משום חובה, והנה כי כן כתב הר"ח ז"ל שם - מיהו הש"ך (שם, ס"ק ל) חולק עלה וסבירא לי' דהוי חובה, שמא תשכח לבדוק אא"כ, יעוי"ש.

והנה בשו"ע (סימן קצח, סעיף כו) כ' וז"ל, אם לא בדקה קודם טבילה בין שיניה ולא בית הסתרים שלה, ואחר טבילה נמי לא בדקה עד שנתעסקה בכתמים ובתבשילים ואחר כך בדקה ומצאה עצם בין שיני' או דבר חוצץ בין סתרי' תלינן לקולא ואמרינן דבתר טבילה עיילי בה, יעוי"ש.

אך הש"ך ז"ל (שם, ס"ק לג) העלה להחמיר בזה, וכ"כ בשם הרוקח, יעוי"ש. והפוסקים הכריעו בזה כדעת הש"ך ז"ל לחומרא יעוי' סצ"ט (סימן קצח, ס"ק מז) ובחכמ"א (סימן קכא, סעיף א) ובלו"ש (סימן קצה, ס"ק נט), ועי' מש"כ בזה בפ"ת (שם), יעוי"ש, ולכן הוריתי בס"ד לחזור ולטבול עכ"פ בלי ברכה.

הכניסו שיניים תותבות לנוי – דן אם בעינן שיהא ל' יום לענין קבוע

נשאלתי ע"ד כלה העומדת לפני הטבילה, ומכיון שמסדרים לה שיני' עקרו לה שני שיניים, שבמשך הזמן יתקרבו שאר השיניים מהדדי ולא יהי' מינכר המקום - אך לעת עתה, קבע לה הרופא שינים תותבות, עד אחרי החתונה, מחמת יופי הפה - ואמרו לי שאפשר להשאירם שם ל' יום קבוע – ואין זה מפריע לה כלום.

והוריתי לקולא, בדאי אפשר בענין אחר, דמבואר בחכמ"א (כלל קיט, סעיף יח) דשינים תותבות אינן חוצצות, כיון שהן עשויין לנוי, וכמבואר בבינת אדם (סימן יב) ומבואר ברשב"א ז"ל שהעשוי לנוי אינו חוצץ, וכדנפסק בשו"ע (סימן קצח, סעיף יז). ואע"ג דהרשב"א ז"ל יהיב עוד טעמא במילתם, שאין בו ממש, אך הפוסקים נקטו דעיקר ההיתר הוא מפני שעשוי לנוי, וכן מבואר בתשו' אגרות משה (יו"ד, חלק ג, סימן סב) יעוי"ש.

ומ"מ בנידו"ד חששתי לכתחילה, כיון שאינו קבוע ממש - ולא עשוי מלכתחילה אלא לשעת החתונה - ואע"פ שיהי' ל' יום - שמצאנו בפוסקים דבכה"ג חשיבא כקבוע, לענין סתימות בשינים - יש לומר דהיינו דוקא באופן שזה צריך להיות שם עכ"פ כמה ימים - אבל כאן היא משאירה זאת רק מפאת ההלכה - ולכן הרהרתי בזה - דסוסכ"ס אכתי י"ל אם זה עומד ל' יום שפיר חשיבא לקבוע - ולא מצאתי בזו דבר מפורש.

לכן הוריתי לה דלכתחילה ראוי להוציאם ולהחזירם אחר הטבילה - אבל בדאי אפשר, יש מקום להקל - ואמנם כן עשו, שהוציאם הרופא, וטבלה, ושוב החזירם והכל שריר וברור וקיים.

האם מותר לכלה לטבול עם איפור על פניה – דן בענין חציצה לנוי – תלוי אם יש בזה ממשות – ייתכן שירד חלק מהצבע ואז תקפיד – אזהרת רמ"א שלא תטבול אף בדבר שאינו חוצץ

נשאלתי מהבלנית פק"ק רמת שלמה ת"ו שהגיעה א' אחת לטבילה במקוה, כאשר היא הייתה מאופרת בצבע על כל פניה, ומענה בפיה שמו"ץ א' התיר לה לטבול עם האיפור. וכמו כן הי' לה חתיכת עור גדולה תלוי' בכף רגלה.

ואמרתי לה שדרכינו בהוראה לא

להרשות לטבול עם איפור, דאה״ג דהי׳ מקום להקל, כין שהוא עשוי לנוי, ומבואר ברשב״א (תוה״ב, שילהי שער הטבילה) דצבע העשוי לנוי, והיא רוצה בקיומו, לא הוי חציצה, וכ״מ ברא״ש (מקוואות, סימן כז), יעוי״ש. וכן נפסק להלכה בשו״ע (יו״ד, סימן קצח, סעיף יז), עיש״ה.

מ״מ ההוראה המסורה בידינו הוא להחמיר בזה, חדא, דמבו׳ שם בראשונים ז״ל עוד טעם לקולא, משום שבצבע אין בו ממש אלא חזותא, יעויי״ש. ומבואר שי׳ כמה מגדולי הפוסקים ז״ל דבעינן תרתי, ולכן בדאיכא ממשות אף בעשוי לנוי הרי זה חציצה, וכמבואר בסדרי טהרה (סימן קצח, ס״ק לג) יעוייש״ה, ומפורש כן בב״ח ופרישה (סימן קצח, ס״ק יח) דדוקא בדאיכא שני הטעמים, משוי לנוי, וחזותא, הוא דליכא חציצה, [ויעי׳ עוד בזה החכמ״א (בינת אדם, סימן יב) דמשמע דסגיא עיקר טעמא דנוי, וע״ע בעצי לבונה (סימן קצח, ס״ק יז) ובערוה״ש (שם, ס״ק קמד) מש״כ בדעת הטו״ז ז״ל בזה, ואכמלי.

עכ״פ כיון דלא ברירא לן שאין בזה ממשות, קשה להקל לכתחילה רק משום דהוא עשוי לנוי, והרבה פעמים הנסיון הוכיח שיש בזה ממשות.

ותו, דהרבה פעמים ע״י הטבילה וההכנה לכך יורד חלק מהצבע, ואז היא מקפדת על הנשאר, וממילא ה״ז חוצץ. [וכ״כ בשבה״ל סימן קצח, סעיף יז)], ולכן הנסיון הוכיח דאיכא פעמים שאומרים בשם מומחות שהאיפור לא יתקלקל במים, ובפועל נתברר שטעו בדעתם, ונתקלקל חלק מהצבע, והנשאר כבר אינו לנוי לה, אלא להיפך וה״ז חציצה, ולכן חיישי׳ לכתחילה.

וגם דנו הפוסקים אם זה נכלל באזהרת הרמ״א ז״ל (סימן קצח, סעיף א) שלא לטבול לכתחילה גם בדבר שאינו חוצץ, ודו״ק. ומכל הלין אין להרשות לטבול לכתחילה צבע ואיפור העשוי לנוי.

ובפרט בנידו״ד ניתוסף השאלה אודות העור התלוי ברגל, הנה אף דמנהג המורים להקל בעור תלוי, וכמש״כ החכמת אדם (סימן קיט, ס״ק טז), מ״מ היינו דוקא בקילופים קטנים, וכמש״כ בשבט הלוי (סימן קצח, סעיף כד, ס״ק ד), ע״ש. [אע״ג דהחכמ״א סתם דבריו ולא חילק מ״מ לכתחילה ודאי ראוי להחמיר, ובפרט דבתשו׳ פני יהושע (חלק ב, סימן עב) פסק דהוי חציצה, וחולק על החכמת אדם בזה, והמהר״ם בתשו׳ (חלק ב, סימן ער) חשש לזה לכתחילה, ועויי״ש לכן יש יותר מקום להחמיר כאן וקולי קולי לא מקילינן לכתחילה ולכן אמרתי לבלנית, שלא אוכל להסכים להרשות לטבול כן.

טבלה ולא עיינה בגופה

נשאלתי מא׳ שטבלה כבר ונזכרה שלא עיינה בגופה אחר החפיפה לפני הטבילה, וכבר אכלה סעודת שבת, והוריתי לחומרא שצריכה לחזור ולטבול.

שאלה באשה שמצאה טיפות שעוה על ראשה כמה שבועות לאחר הטבילה, ונתברר שנתעברה מטבילה זו

שאלה חמורה אתאי קמן, אודות אשה שהורידה שערות ראשה ע״י שעוה, ולפני הטבילה זכרה וניקתה היטב שלא יישאר כלום מן השעוה, וגם הבלנית בדקה היטב וטבלה. והנה כעבור כמה שבועות התחילה להרגיש איזה דחק על מקום מסוים בראשה,

ונתברר לה שנשאר כמה טיפות מן השעוה על ראשה, וזה לוחץ שם במקום גידול השערות, כי השעוה מפריע לה כעת ליציאת השערות. וכעת נודע שנתעברה מטבילה זו. ונפשם בשאלתם אם נחשב לחציצה אם לאו.

וצדדי השאלה כאן הוא, דהרי הוי מיעוט המקפיד, דהר"ז מפריע לה עכשיו, ובודאי אף אשה אינה רוצה שמיעוט זה תהיה על ראשה, וא"כ הרי זה חוצץ אף בדיעבד כמבואר בשו"ע (ריש סימן קצ"ח), וא"כ צריכה כאן לחזור ולטבול.

או"ד יש לומר, דהואיל ובשעת הטבילה ולאחריה לא הקפידה על כך כלל, ולא הפריע לה מידי, ולאו ארגשה לה כלל. רק כעבור כמה זמן שהתחילו השערות לצמוח התחילה להרגיש את השעוה וכנ"ל, אולי אפשר דבכגון דא לא מיעכבא.

וכדמות ראיה לזה אולי י"ל ממה שהאריכו הפוסקים בכמה מקומות לענין סתימות השיניים דכל היכא דאינה עומדת להוציאה אלא לאחר זמן לא מיעכבא, ואע"פ דאח"כ תצטרך להוציא את הסתימה, מ"מ לא חוצץ עתה. וא"כ הה"נ בנידון דידן.

אבל באמת י"ל דלא דמיא כלל להתם, דבסתימות הרי היא רוצה באופן חיובי שזה יהיה, ועוד כמה סברות שנאמרו שם, לא שייך בנידון דידן.

ולמעשה נטיתי להקל בזה, כי אזלינן בתר שעת הטבילה, ואז היה זה בבחינה שאינה מקפדת כלל. וכן הסכימו להתירא מו"ח שליט"א [זצ"ל] והגר"י בלוי שליט"א [זצ"ל]. אך דעת הגר"מ בראנדסדארפער שליט"א [זצ"ל] היה בזה לאיסורא. [וכעת הי"א ל"ו נדפס"ה בשו"ת קנה בושם (חלק ד, סימן סב) עיי"ש].

והצעתי דבר השאלה, קדם מרן הגר"ש ואזנר שליט"א [זצ"ל], ומרן הגר"ע יוסף שליט"א [זצ"ל], ושניהם לדבר אחד נתכוונו להקל בכה"ג ויצאו דברינו בטהרה.

תשובת מרן הגר"ש ואזנר זצ"ל להקל בזה

כבוד ידידי האהוב המופלא באנשים, הגאון המוסמך ומובהק להוראה, רבי מתתיהו דייטש שליט"א רב ומו"צ רמת שלמה בעיהקת"ו.

אחדשה"ט וש"ת באהבה.

ע"ד השאלה, הנה אם חפפה כהלכה, וגם נבדקה אח"כ כהלכה והוחזקה בחזקת נקיה משעוה, וגם לא הרגישה כל הזמן שנשאר ורק אחרי כמה שבועות הרגישה דחק במקום השערות, ונתברר שנשארו כמה פרורים ועכשיו דוחקים במקום השערות.

לענ"ד רגלים לדבר שבשעת טבילה היו באמת בגדר אינו מקפיד ורק במשך הזמן וכך היא הטבע שנתישבו באיזה מקומות השער ונתקשו שם.

וא"כ אין שום הוכחה דהיה בשעת טבילה מיעוט המקפיד, אדרבה לפי המציאות שלא הרגישה רק אח"כ זמן רב, רגלים לדבר כמש"כ, וגם אם נידון בזה ספק מיעוט המקפיד כיון שהוחזקה לנקי מזה כאמור, אין מקום להחמיר עליה, ולא תטבול עוד פעם ואין שום פגם ח"ו בעוברה, וכמובן דאין זה ענין למחלוקת הראשונים אם השערות נדונים בפ"ע לענין חציצה, כיון דסו"ס לא הי' חשש רק על מיעוט שערות.

והריני דוש"ת באהבה בלונ"ח, מצפה לישועה.

תשובת מרן הגר"ע יוסף זצ"ל להקל בזה

לכבוד ידיד נפשי הרב הגדול, מעוז ומגדל, הגאון המפורסם לתהילה, מזכה הרבים בתורה ובהוראה, כש"ת ר' מתתיהו דייטש שליט"א רב שכונת רמת שלמה ובעהמ"ח נתיבות אדם, בעיה"ק ירושלים ת"ו.

לדעתי הוי מיעוט שאינו מקפיד, שבשעת הטבילה ודאי שלא היתה מקפדת על טיפות שעוה, שאינן מפריעות לה כלל. ורק אחרי כמה שבועות שהתחילו שערותיה לצמוח דחקו את הטיפות הללו, וזהו הדחק שהרגישה.

והרי כתבו כמה אחרונים דמ"ש הראב"ד שהטבעת המהודקת חוצצת הוא משום שמקפידה עליה בשעת לישה וכביסה, היינו משום שאפשר שיזדמן לה לישה כמה פעמים ביום, או אפיה ושאר מלאכות, וכביסה שהאשה עושה בכל שעה ותקפיד להסירה.

משא"כ אם עבר זמן מה משעת טבילתה, שאינה מקפדת באותו זמן, לית לן בה. וכ"כ בשו"ת פני אריה (סימן ו, ד"ה אבל יותר נראה) ושכן כתב בשו"ת זכרון יוסף שטיינהרט, וכיו"ב כתב בשו"ת חלקת יואב (סימן לט, ד"ה ואשר) שכל שנשאר שבעה ימים בלי הקפדה אין לחוש.

וע"ע בשו"ת אגרות משה (חיו"ד, סימן צז, עמוד קסא) דשאני לישה שאפשר שיזדמן לה בכל יום ובכל שעה לישת עיסה או אפיה וכביסה וכיו"ב, ותקפיד להסיר הטבעת, אבל סתימת שיניים שיש לה זמן קבוע שבוע או יותר שלא תסירנה, אינה חוצצת לטבילה, דחשיב מיעוט שאינו מקפיד, ע"ש.

ולדעתי, גם כאן הדין כן, ויצאו דברינו בטהרה.

נזכרה למחרת הטבילה ששכחה לעיין בבית הסתרים - דן אם עיון הגוף מדאורייתא בכל הגוף או רק ברובו – דעת מרן הגרי"ט ווייס שליט"א להקל בזה

נשאלתי ע"ד אשה שנזכרה למחרת הטבילה שלא עיינה בבית השחי וסביבות או"מ, וכבר לנתה עם בעלה – והוריתי לקולא.

דהנה כלפי בית השחי, הרי קיי"ל דבלא מצאה אח"כ חציצה לא מעכבא אף שלא חפפה ועיינה, וכמבו' בשו"ע (סימן קצ"ח) דבלא חפפה בבית הסתרים לא מיעכב אם לא מצאה חציצה.

אלא אף כלפי סביבות או"מ מבחוץ, דלכאו' כבר לא מיחשבא כבית הסתרים מ"מ לא מיבעיא לדעת הטו"ז ז"ל הרי סגיא במה שרחצה ומישמשה שם בידיה, אלא גם בלא"ה נראה להקל בזה, עפ"י המבואר בספר חקר הלכה (מע' חציצה, דף כ ע"ב) דהא דאמרינן עיון הגוף מדאורייתא, אין זה אלא על רוב הגוף, אבל במיעוט לית לן בה, ולכן אם לא עיינה במקצת הגוף ולא נמצא שם דבר חוצץ עלתה לה טבילה.

ובזה מיישב שם קושיית הסד"ט (ס"ק נא) על הט"ז ז"ל שהתיר בשכחה ציפורן, דהא חסר עיון הגוף במקום ההוא, וקיי"ל עיון הגוף דאורייתא. אך להנ"ל ניחא, דהוי רק מיעוט הגוף, ולא מיעכבא..

ושוב התייעצתי בזה עם הגאב"ד דפעיהקת"ו מרן מהרי"ט ווייס שליט"א ודעתו נמי להקל בזה.

ההוראה בענין טבעת הנובורינ"ג

בענין טבעת הנובורינ"ג [באופן שהותר

בזה השימוש על פי הוראת חכם מובהק], ההוראה אצלינו בבית ההוראה, שחייבים להסירה בשעת עשיית הפסק טהרה, בדיקה אחת ביום ראשון של נקיים, בדיקה אחת ביום אחרון, ובשעת הטבילה.

ובדיעבד בכל אלו, תעשה שאלת חכם.

דין חציצה בשן המתנדנד ויש בתוכו סתימה קבועה

נשאלתי מא' שיש לה שן המתנדנד ובתוכו יש סתימה קבוע, ואין לה מזה כאבים – ונטיתי להקל בזה אם הסתימה היא עדיין חזקה ומועיל לה כמו שהיה עד עכשיו, ונמצא שם שלשים יום.

דהנה לענין שן המתנדנד, נראה דשונה מאבר ובשר המדולדל, דחוצצין, דהמה פסקו לינוק מהגוף, כמש"כ הב"י בזה, וכן זה עומד להיתלש, משא"כ כאן. וכבר העלו כן לדינא האבני נזר (יו"ד, סימן רס) והגאב"ד דטשעבין זצ"ל בתשו' דובב מישרים (סימן פד) שאינו חוצץ, וכן שמעתי ממו"ר מרן הגאב"ד המנחת יצחק שליט"א [זצ"ל], אך דן לחומרא היכא שהסתימה עצמה נהי' רפויה, [ויעויין מש"כ בתשו' מנחת יצחק (חלק י', סימן עט), עיי"ש].

וממילא כאן בנידון דידן, שהסתימה היא קבועה ועומדת הדק היטב, הרי כבר הוכרעה ההלכה דסתימה קבועה לזמן רב לא הוי חציצה, דמתבטלת לעצם גוף השן.

וממילא כולא בחדא מחתא נחתי, וכחדא חשיבא, ואינה חוצצת. [ושוב הסכים עמדי ידי"נ הגרי"מ שטרן שליט"א רב ודומ"צ בני ברק בעמח"ס אמרי יעקב].

זמן קביעות לסתימה קבועה – ממתי מונים את הזמן האם מהכנסת הסתימה או מהטבילה – דעת הגר"א גניחובסקי והגר"מ בראנדסדארפער בזה

הנה בנוגע לזמן קביעות של סתימה קבועה דלא תיהוי חציצה, מקובל שיהיה שלשים יום, והאמנם בחלקת יואב מבואר דסגיא בשבוע ימים, ועכ"פ לכתחילה קבלה בידינו מזקני ההוראה להורות שיהי' שלשים יום, ובפחות מזה תש"ח והכל לפי הענין.

אך עכ"פ לענ"ד הוי ברירא דאזלינן בתר הזמן שהכניסו את הסתימה, ומאז מנינן הימים. ולא משעת הטבילה. והיינו שאם זה שלשים יום מאז שהכניסו את הסתימה אף שלא יהיה שם ל' יום משעת הטבילה, מהניא שפיר.

ומכיון ששמעתי שא' מבעלי ההוראה אמר שהעיקר בזה דאזלינן בתר שעת הטבילה, ולא סגי שיהיה שלשים יום משעת ההנחה. התייעצתי עם מו"ר גאון ישראל מרן רבי אברהם גניחובסקי שליט"א [זצוק"ל] והסכים לזה דאזלינן בתר שעת ההנחה. וכן אמר לי הגאון רבי מאיר בראנדסדארפער שליט"א [זצ"ל].

מיהו כאשר נשאלתי למעשה בא' שיש לה סתימה קבועה כבר יותר משלשים יום, ושאלה לפני הטבילה שיש בדעתה להוציא את הסתימה מיד אחר הטבילה, הוריתי לה כי ראוי לכתחילה להמתין עוד עכ"פ כמה ימים, ועדיף שבוע ימים.

דין שן תותבת שאפשר להכניסה ולהוציאה, וטבלה עם השן

נשאלתי באשה שטבלה ושכחה להוציא שן תותבת [שיוצא ונכנס] שיש לה בפיה, והוריתי לחומרא לטבול שנית.

לא מיבעיא כשהיא מקפדת תמיד להוציאה שלא בזמן האוכל, או בשעת השינה, הרי לא עדיף מטבעת שחוצצת אף שעשוי לנוי, כיון שדרכה להסירה בשעת לישה, הה"נ הכא. אלא אף אם דרכה להוציא השן רק כדי לנקותו, החמיר בזה המהרש"ם ז"ל (חלק א, סימן עח) אף בדיעבד שצריכה לחזור ולטבול, והגאון הנודע ר' ועלויל מינצברג זצ"ל בתשו' שארית ישראל (יו"ד, סימן יב) שחתר בזה הרבה להתירא בשינים תותבות בעומק וברוחב, ומ"מ לא התיר למעשה אלא בלנתה עם בעלה. וגם על זה השיג עליו טובא מחו' עמוד ההוראה הגרח"ה פאדוה זצ"ל בתשו' חשב האפוד (חלק א, סימן מה) ופסק לחומרא בסכינא חריפא אף בלנתה עם בעלה, יעוי"ש בארוכה.

ומ"מ לענין ברכה שנית, מבואר בתשו' מנחת יצחק (חלק ה, סימן כא) שלא תברך שנית על הטבילה, עיי"ש.

לקט הוראות קצרות למעשה בעניני טבילת נדה כהלכתה

א.
מסופקת אם בדקה ביום השביעי

נשאלתי מא' שנזכרה יומיים אחרי הטבילה שלא בדקה ביום השביעי - אך מסופקת אולי בדקה שחרית - והוריתי להתירא.

דהנה אף אם לא בדקה ודאי ביום השביעי, מקילינן, היכא דכבר לנתה עם בעלה, דסמכינן אדיעה קמייתא בשו"ע (סימן קצו, סעיף ד) דסגיא בדיקה ביום ראשון דנקיים, וכמש"כ בתשו' ח"ס (סימן קעח) ובשב יעקב (סימן לו) ובבנין עולם (סימן מב), יעוי"ש.

וכש"כ בנידו"ד, דהיא מסופקת בדבר, נראה דאפשר להתיר אף לפני הטבילה, דהוי ספק ספיקא, שמא בדקה, ושמא הלכה דסגיא בבדקה יום הראשון, וכן מבו' בספר ששה"ל, יעוי"ש.

ב.
מאימתי נחשבת בחזקת טהרה, מזמן הפס"ט או מהטבילה

נשאלתי בא' שהפסיקה בטהרה ביום ראשון, והי' לה שאלה על העד, והכניסה לתוך מעטפה [קאנווערט], ולמחרת, ביום שני, הפסיקה ששוב פעם, ומצאה נקי. ושוב למחרת ביום שלישי בבדיקה בבוקר, מצאה ג"כ שאלה על העד, והכניסה לתוך המעטפה הנ"ל, ועכשיו כאשר באתה לבית ההוראה לשאול על העדים, אינה יודעת להבחין איזה הוא העד הראשון [דהיינו ההפסק שעשתה ביום הראשון] ואיזה הוא העד השני [דהיינו מהבדיקה של יום שלישי בבוקר שעשתה אחר ההפס"ט השני שהי' נקי בהחלט]. ונמצא שאחד העדים טמא, וא' כשר, וכעת לא ידוע איזה מהם הוא הכשר.

ולכאו' ד"ז תליא בפלוגתת הפוסקים אם הוחזקה בטהרה מיד אחר ההפס"ט, דהנה אי מחזקי' לה בחזקת טהרה, יש מקום לתלות

שהעד המלוכלך הוא לפני ההפס"ט השני שיצא נקי, ותולין הקלקלה במקולקלת. אולם לדעת הפוסקים דאכתי אין לה חזק"ט לפני הטבילה, יש לפנינו ספיקא דאורייתא, ואזלי' לחומרא.

ולהלכה למעשה, לא מלאתי לבי להקל בזה.

ג.

נזכרה לאחר הטבילה שעשתה בדיקת הפס"ט י"ג דקות לאחר השקיעה – זמן הבדיקה להנוהגים כשיטת ר"ת

נשאלתי מא' שנזכר כמה ימים אחר הטבילה, שאשתו עשתה הבדיקת הפסק טהרה כשלשה עשרה דקות אחרי השקיעה, ועכשיו נפשו בשאלתו, כדת מה לעשות.

ובכה"ג חשבתי כי כדאי מרנא האג"מ ז"ל לסמוך עליו שמתיר הפס"ט בזמן בין השמשות - ולכן אף דבודאי ההלכה מסורה בידנו שאין להקל בזה אף רגע א' אחרי השקיעה, וכן אני מורה ובא תמיד - אבל בנידון הנ"ל שכבר לנתה עם בעלה כמ"פ -נראה לצדד לקולא, אם יסכים עמדי עוד ג"א מזקני ההוראה.

ומקום עמי כאן להעלות על הגיליון, שבוודאי אף להנוהגים כשיטת ר"ת, אין להקל כלל לעשות בדיקה אף רגע אחת לאחר שקיעת הגאונים, וכך שמעתי עשרות פעמים ממו"ח שליט"א [זצ"ל]. וכשישבתי בשימושה של תורה אצל מרנא הגרמ"א פריינד ז"ל שאלתי אותו על כך, וענה בכל תוקף שאסור להקל בזה, ואף שנקט כשיטת ר"ת בכל עוז כידוע, ואכמ"ל.

ד.

האם מותר לטבול ביום ל"א לראיה

נשאלתי ע"ד ליל טבילה שחל להיות בליל ל"א לראייתה.

הנה באמת הי' אפשר להתיר, דהרי לדעת הרבה פוסקים לא חיישינן משום עונה אלא ביום ל' גרידא - וכן יש לצרף שיטת הראשונים שהביא בשו"ע הרב (סימן קפט, בקו"א) דמותר בתשמיש ע"י בדיקה, ומשמע שם דחזי לאיצטרופי.

אך מ"מ לא רציתי להקל אלא אם הראי' האחרונה הי' ביום - דבזה אף שהחמירו הכו"פ ושו"ע הרב לחוש כל כ"ב שעות –אפשר לסמוך על כל הנ"ל להקל והנלענ"ד כתבתי.

ה.

עשיית חופה ביום באופן שעדיין לא טבלה, בשעת הדחק

נשאלתי מידידי הגאון ר' יהודה קאהן שליט"א מאוסטרליא, ע"ד כלה שחל טבילתה ביום החופה - ועורכים שם החופה ביום לפני הצהרים - וזה דוחק גדול לדחות החופה.

ואמרתי לו דבכה"ג סמכי' על הפוסקים לערוך החופה מבעוד יום - וכמבו' בדגו"מ.

אך יש ליזהר שלא יתייחדו אלא אחר צאת הכוכבים - ואם רוצים לעשות חדר יחוד יכניסו שם קודם איזה ילד ואח"כ יכנסו שם החתן והכלה, וכבר הארכתי בזה במק"א בס"ד.

ו.

עשיית החפיפה בתוך בור הטבילה למשך חצי שעה בשעת הדחק

נשאלתי עכשיו מתלמידי חביבי הרב

דאודעסא ברוסי׳ הגרי״פ שליט״א - שאין מים קרים במקוה לעשות חפיפה - מחמת הקור הנורא ששורר שם [15 מעלות קור] - והשלטונות סגרו המים החמים – ויש שם כלה שצריכה לטבול והוריתי לו שיעשו החפיפה בתוך בור הטבילה - וסגיא כמו חצי שעה.

דאע״פ שסתימת הש״ך (סימן קצט, ס״ק ו) דשיעור החפיפה הוא שעה אחת, מ״מ כבר כ׳ הפוסקים דכך הוא המנהג לכתחילה וכמש״כ הח״ס (נדה, דף סח ע״א), אבל בדא״א, סגי אפי׳ בכחצי שעה, וכמש״כ בשבט הלוי (סימן קצט, סעיף ג), ובפרט בשעת דחק כזה, ובעיקר שהבלנית תראה שעשתה חפיפה, ותבדוק אותה היטב, וסגיא בהכי שפיר.

ז.

חפפה במשך עשרים דקות וטבלה – בירור מקור המנהג דבעינן חפיפה כשיעור שעה – מאימתי מחשבים השעה - ביאור דברי הגרש״ק ז״ל דאי״צ שיעור זה משום בדיקת המטבלת

נשאלתי מא׳ שאשתו מיהרה מאוד ביום שישי, וחפפה רק כעשרים דקות, וטבלה, ובא בשאלה [למחרת היום] אם עלתה לה טהרה, כיון שלא הי׳ שעה שלימה, והוריתי להתירא.

ונימוקי עמי, היות שכבר הי׳ למחרת, וגם הוסיף שעוד הורידה ציפרניה באותו יום אצל מטפלת, והי׳ זה יותר מחמש דק׳.

דהנה הנראה לענ״ד דאע״ג דמבו׳ בש״ק (סימן קצט, ס״ק ו) שתיקנו שצריך לשהות שעה אחת בחפיפה, יעוי״ש, מ״מ היינו רק בלילה, אבל כשחופפת ביום לא היתה תקנה זו לשהות שעה. ואע״ג שמבו׳ שהיו שנהגו כן גם ביום אך זו חומרא רחוקה שהרי ביום אין חשש של מהומה לביתה, ובמהרש״ל מפורש שהתקנה הי׳ כשחופפים בלילה, וכאשר כבר העיר בזה בשיעורי שבט הלוי (סימן קצט, סעיף ג), אך מסיק די״א דה״ה ביום, וכן יש לנהוג לכתחילה, ולפחות חצי שעה, ולמעשה נהגו הרבה דורות בשיעור שעה, והוא המנהג הכשר שעוסקת ברחיצה כשיעור שעה, וכמובא בחידושי חת״ס (נדה, דף סח ע״א), יעוי״ש.

אבל בדיעבד כבנידו״ד, נראה פשוט דסגי בהכי, ובפרט דאפשר לצרף הזמן שהתעסקה בגזיזת הציפרנים - דהנה שיעור שעה זו היינו עם כל צרכי החפיפה והרחיצה וגזיזת ציפרניים, וכו׳, [כמבואר שם בשיעורי שבט הלוי]. וממילא הי׳ כאן כבר כחצי שעה.

והאמנם בקנאת סופרים (השמטות למי נידה, סעיף כח) כתב דבזה״ז שיש נשים העומדות על הטבילה ומשגיחות ומעיינות ליכא לתקנה של שעה אחת, שהרי האשה תראה אם חופפת כהוגן, ומיהו בשבט הלוי (שם) דהיום בזמנינו שחופפת בעצמה ואין עמה מי שיראה והמטבלת בודקת רק לפני הטבילה, א״כ אין מי שישגיח אם חופפת היטב, יעוי״ש. ואולי י״ל דעיקר כוונת הגר״ש קלוגר ז״ל הוא דכיון שהבודקת רואה שבפועל אין עלי׳ חציצה, סגיא בהכי, ודו״ק.

ח.

חזרה מבית הטבילה ואמרה טמאה אני, ולמחרת נתנה אמתלא שהיה 'ליל ניטל'

ע״ד אשה שחזרה מבית הטבילה ואמרה לבעלה שלא טבלה כי קיבלה וסתה במקוה, ולמחרת בבוקר חזרה ואמרה שהיא טהורה, וטבלה כהלכה, ונותנת אמתלא לדברי׳ כי מה שאמרה לו אתמול טמאה אני זה הי׳ מחמת ששמעה במקוה שחל הלילה 'ניטל' וסכנה לקיים עונה- ומחמת שפחדה בזה מאוד

ויודעת שבעלה לא יקבל זאת גמרה בדעתה לומר שהיא טמאה כדי שלא יקיימו עונה-ועכשיו היא אומרת האמת שטבלה כראוי-והוריתי להתירא.

וטעמי בזה, כי ניכרין דברי אמת, ויש כאן אמתלא טובה למה שאמרה תחילה טמאה אני, ולכן יש להתיר, וכן הוריתי בס"ד. ועמש"כ בזה מו"ח גאון עוזינו שליט"א [זצ"ל] בשו"ת דברי משה.

ט.

חזרה מבית הטבילה וענתה שלא טבלה, ונתנה אמתלא לדבריה

נשאלתי מא' שחזרה מבית הטבילה, ושאלה בעלה אם הלכה לבית הטבילה והשיבה הן, ושוב שאלה אם טבלה, ואמרה לא, ואח"כ אמרה שענתה כן כי חרה לה ששואל אותה על הטבילה, כי בודאי אם הלכה טבלה, והוריתי לקולא.

י.

אמרה שצריכה לטבול ביום ה', וביום ד' אומרת שטבלה, ולא נתנה אמתלא

נשאלתי מא' שאשתו אמרה לו שצריכה לטבול ביום חמישי, וכאשר חזר הביתה ביום רביעי אמר לו שכבר טבלה היום, וסתם אמרה לו שהזמן הוא למחר, ואין לה שום אמתלא לדבריה - והוריתי לחומרא שצריכה לחזור ולטבול מחר, אבל לא תברך על הטבילה.

הגאון רבי משה פריד שליט"א
מח"ס וישמע משה

פסקים מגדולי הוראה בהלכות ריבית ועבודה זרה

הלכות עבודת כוכבים

כיצד יעשה מי ששכר דירה מגוי ויש בה צלם תלוי על הקיר

א. שאלה: ידידי ש"ב הגאון ר' שמואל מרדכי מאשקאוויטש שליט"א דומ"צ בעלזא אנטווערפן שלח לי שאלה נחוצה שנוגעת מאד להנוסעים במקומות הנופש באירופה, ששוכרים דירות אצל גויים, והרבה פעמים תלוי על הקיר שתי וערב (צלם) ונבוכים מה לעשות עמו, האם להסירו או לכסותו אף שיצטרכו לחזור ולתלותו או לגלותו בעזבם את הבית (מפני דרכי שלום), או עדיף להניחו כך בלי לכסותו כדי שלא יצטרכו לכבדו בהחזרתו או בגילויו. ושמעתי פעם עצה שיוכלים להסתירו ע"י שישתמש בו כמתלה למעילו, ובכניסתו לבית תולהו עליו ומתכסה, ובצאתו מסלק מעילו ונתגלה ממילא, אך שמא הרי הוא משתמש ונהנה מע"ז (הגם שיש לו מקומות אחרים לתלות מעילו אך עכשיו בלי הצלם הי' מונח על הארץ).

תשובה: נקדים ונבאר את עיקר הדין של צורת שתי וערב. כתב השו"ע יו"ד (סימן קמא ס"א): כל הצלמים של עבודת כוכבים הנמצאים בכפרים, אסורים, דסתמא לשם עבודת כוכבים נעשו. והנמצאים בכרכים, מותרים, דודאי לנוי נעשו כו', ע"ש כמה אופנים שאסור גם בכרכים. וכתב הש"ך (סק"ד): ונראה דבזמנינו הכל לפי הענין ובין בכרכים ובין בכפרים הכל מה שמראים הדברים שנעשו לשם אליל או לנוי, ע"כ.

ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סימן סט) דן האם מותר לאסוף בולים [סטעמפס] שיש עליהם צורת שתי וערב, ובתוך דבריו כתב: וגם לא ברור לי שיהיה בכלל איסור להסתכל בשתי ערב שלהם, דיותר נוטה שליכא איסור, כיון שאינו הע"ז עצמה שעובדין לזה, רק איזה חק עכו"ם להחזיק סימן זה לעבוד הע"ז בזה, שלא מצינו בכה"ג שיהיה אסור בהסתכלות, ורק מצד הרחקה מן הכיעור יש להחמיר בנעשו לעבודתם כחק שלהם, ולא במטבעות וסטעמפס שאין אף להחמיר. וצורות כומרים אם יש שם, הוא כמו צורות מלכים ושאר אנשים שאין עובדין לצורות הכומרים. ולכן איני רואה שום איסור בהמסחר בהם ובהחזקתם בתוך שאר סטעמפס של שאר מדינות, ע"כ.

ומצאתי בשבט הלוי (ח"ד סימן צד) שנשאל על דבר אדם אחד שבא לפניו וספר שיש לו מטבע של כבוד שנתן לו זקנו שקבל ממלך יוגוסלאביא לאות הצטיינות, לשאת על חזהו וחרות עליו צלם צלב וגם פסל של גוף אדם שלם בלבושיו ולפי דבריו הוא ע"ז שלהם, ודן בזה בכמה צדדים ומסיק: ולמעשה פשוט דאסור ע"פ המבואר בשו"ע יו"ד סי' קמ"א ס"ז בטבעת וכו', דכל צורה

בולטת אסרוה להחזיק, ומכ"ש כיון דאיכא גם צורת ע"ז כנ"ל, אף על פי שלא עשו לשם ע"ז. ומכ"ש דלפי דעתי דסברת התוס' דע"ז מ"ג ע"ב בשם הר"ח לא שייך רק במטבעות הרגילות היוצאות במסחר, דאלו בכלל מבוזין ולא נעשה לשם ע"ז, אבל מטבעות אלו שהם נעשים במיוחד לשם מטבעות של כבוד, פשיטא דבכלל מכובדים הם, כן אפשר לצדד, אבל למעשה אין אנו צריכים לזה, ע"כ.

ובנידון דידן השיב **הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א** שאם יכול לצוות או לבקש מגוי שיחזיר את הצלם בשעה שהוא עוזב את החדר, יוריד בעצמו את הצלם והגוי יחזירנו, ואם אי אפשר עדיף טפי שיכסנו באיזה כיסוי מאשר שיחזירנו בידיו למקומו. אולם ת"ח אחד העיר שבזה שהגוי מחזיר את הצלם הוא נראה כמודה לע"ז, ואולי אסור לישראל לגרום לזה.

והגאון רבי שמאי גרוס שליט"א הסכים לטענה זו ואמר דמהאי טעמא עדיף שלא להוריד את הצלם אלא לכסותו בלבד. ואם כבר הורידו וחושש מאיבה אם לא יחזירנו, צריך להחזירו למקומו ויראה בהחזרתו שמבזה אותו בלבו. ואם מוצא גוי שאינו מאמין באותו האיש ויכול להסביר לו שכיהודי אסור לו לגעת בצלם והוא מבקש ממנו להחזירו למקומו, יכול לעשות כן, דמכיון שאין הגוי מאמין בזה אינו מכשילו באיסור בזה שמבקשו להחזירו למקומו.

והגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א שיש לכסות הצלם, וזה עדיף מאשר להוריד שעוסק בצלם בידיו ממש. והוסיף שאין לעשות 'עסק' מצלם זה, מכיון שלכמה דעות אין כיום צלם אמתי, וכן שמע ממו"ח הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שקשה למצוא כיום צלם אמתי שמשתחוים אליו ויש לו דין ע"ז ממש, ואין כ"כ חומר בצורת השתי וערב.

וכן השיב הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א וציין למש"כ הרמ"א בהלכות ע"ז שבזמן הזה לא שייך איסור ע"ז בצלם [נראה כוונתו למש"כ הרמ"א יו"ד סימן קמא ס"ג: ובזמן הזה שאין הגוים עובדין לצורות הללו, מותרים בהנאה אם מוצאן, אבל אין להשהותן, ע"כ]. ומכל מקום יש לכסות את הצלם, וזה עדיף מאשר להורידו שצריך אח"כ לעשות מעשה בידים בהחזרתו.

והוסיף הגרי"מ שטרן שהרבה פעמים עושים צורה זו לנוי בעלמא, וכמו שעושים צורה זו בתכשיטים [כתליון בשרשרת וכדו'], שבודאי אין זה לשם ע"ז אלא לנוי בעלמא. ולכן אם יש רגלים לדבר שנתנו את השתי וערב על הקיר לנוי בעלמא, כגון שעשוהו מוזהב וכדו', יש להקל אף להורידו בידים ולהחזירו אח"כ.

וכן הורה הגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א שיש לכסות הצלם ואין להסירו ממקומו אם הדבר גורם שיצטרך להחזירו, אא"כ יכול להניחו על הארץ באופן שיהיה נראה כאילו נפל מאליו ולא יביא לידי איבה מצד הגוים שם. וכן הסכים **הגאון הרב דונר שליט"א** מלונדון. ובספרי מוצאיהם למסעיהם על מסעותיו בקודש של מרן אדמו"ר שליט"א מבעלזא מצאתי שנסע פעם לציון הקדוש של רבי ישעיה'לה מקרעסטיער, ובימים ההם לא היה המקום מסודר כמו שהוא היום והתפללו בבית של נכרית שהסכימה שיתפללו בביתה, ומצאו

שמה שתי וערב על הקיר, והיא אמרה שלא מרשה להורידו, ואז עלה בדעתו של אחד המשתתפים לתלות את המעיל ליד זה באופן שכיסה כל השתי וערב וככה התפללו, ונחה דעתו של מרן שליט"א והסכים לזה.

והעצה שהעלו בשאלה להשתמש בצלם כמתלה למעיל ועי"ז לכסותו, הורו כמה פוסקים שיש חילוק בדבר שאם הצלם תלוי בעצמו על המסמר שעל הקיר, כגון שיש נקב בצלם מושחל על המסמר, אין לתלות על גבי הצלם שהרי הוא משתמש ונהנה בידים מן הע"ז, וזה חמיר טפי. אבל אם יש חתיכת ברזל באחורי הצלם שבאמצעותה הצלם תלוי על גבי המסמר, א"כ כשתולה על גבי הצלם אינו נהנה מן הצלם עצמו אלא מחתיכת ברזל זו, ואין איסור בדבר.

והגר"ש גרוס הורה דיש להחמיר בדבר, שהרי בכל ספק בעניני ע"ז יש ללכת לחומרא, וגם ביטול לא שייך בע"ז, ולכן כל שיש צד איסור בדבר יש לחוש ולהחמיר.

ואגב נביא מה שדן בספר שבט הקהתי (סימן פג) שדן אודות שדה התעופה 'געטוויק' באנגליה, שיש שם חדר מיוחד לכל אלו הרוצים להתפלל שם, יהודים ולהבדיל נוצרים, ובתוך החדר יש שתי וערב על השלחן האם מותר להתפלל שם כשמכסים את השתי וערב, ומסיק לאיסור. ובתוך הדברים מביא דאע"ג דמכסים את השתי וערב מ"מ כיון דהחדר מיוחד גם לנוצרים להתפלל שם, אע"ג דעכשיו יש שם רק יהודים הרוצים להתפלל שם, נראה דאסור להתפלל שם מטעם דהוי בית תיפלה לעכו"ם. ואפילו אין לו מקום אחר להתפלל שלא יבלבלוהו לא יתפלל שם, כן נראה לו.

ומסיים: עיין בשו"ת וישאל שאול או"ח [חלק א סימן יא] שהיקל בדלית ברירה, אבל כשיכול להתפלל במקום אחר בודאי אין לו להתפלל שם. וראה מש"כ בענין זה בגליון פרשת פינחס שאלה א, ובמכתבים למערכת בגליון פרשת מטות מסעי.

האם מותר לרפא כומר גוי כדי שיוכל להשתחוות בבית ע"ז שלהם

שאלה: מעשה ברופא ישראל שבא לפניו גוי שחולה בברכיו כדי להתרפא, ובתוך הדברים סיפר לו אותו גוי שהוא כומר בבית התיפלה שלהם, וצריך לכרוע ולהשתחוות שם מדי יום ראשון, וכעת שהוא חולה ברגליו אינו יכול לעשות זאת ולכך בא להתרפא כדי שיוכל לחזור למשרתו. כששמע זאת היהודי נתעורר בלבו ספק האם מותר לעסוק ברפואת אותו גוי, או שנחשב כמסייע ידי עוברי עבירה, שהרי ע"ז אסורה גם לגויים, ויש על ישראל איסור לסייע לגוי בדבר האסור לו משום לפני עור. האם מותר לישראל לרפא את הגוי או לאו?

תשובה: הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א ציידד לאסור לרפא את הגוי לגמרי. אולם שאר הפוסקים שדברנו עמם נקטו בפשיטות להקל ונתנו כמה טעמים לדבר מדוע אין בזה משום מסייע ידי עוברי עבירה:

הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א ביאר שאיסור מסייע ידי עוברי עבירה הוא כשמסייע לו בדבר העבירה עצמה, כגון שמושיט כוס יין לנזיר שהכוס יין היא עצמה הדבר האסור עליו, אבל כאן הדבר שאותו מרפא הישראל הוא גופו של הגוי, ורפואת הגוף מותרת אף אם ידוע למרפא שגוי זה

עבריין הוא ועושה מעשים האסורים על בני נח בכל עת, עכ"ז אין איסור לרפא אותו ואינו נחשב מסייע ידי עוברי עבירה כיון שהסיוע אינו בדבר העבירה עצמה.

וכעין זה ביאר **הגאון רבי מנדל שפרן שליט"א** שבודאי תהיה לגוי תועלת גדולה בזה שיהיה גופו בריא, לעוד דברים ועניינים רבים מלבד ההשתחויה לע"ז, וא"כ אינו מסייע לדבר האיסור בלבד אלא להרבה פעולות שיש ביניהם מותרות ויש ביניהם אסורות, וזה בודאי לא חשיב מסייע ידי עוברי עבירה האסור.

וגם הגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א הסכים להתיר בזה, ואמר שלא שייך בזה משום "לפני עור", דאטו מי שיש לו חנות כלים אסור לו למכור סיר למי שיודע שיבשל בו בשר בחלב ויעבור בזה על איסור דאורייתא? פשיטא דשרי, דמכיון שהסיר אינו מיוחד לדבר האסור אין לאסור את המכירה למי שייכשלן על ידו בדבר עבירה.

והגאון רבי אהרן דוד דונר שליט"א ציין לדברי התוס' בע"ז (ו, ב) שכתבו שגם למ"ד מסייע יש בו ממש, מכל מקום מותר לסייע לגוי וכל האיסור הוא רק במסייע לישראל. וכן אמר לי **הגאון רבי משה שאול קליין שליט"א**, ואמר דאיסור "לפני עור" בודאי לא שייך כאן, דאין זה בגדר תרי עברי דנהרא מכיון שיש הרבה רופאים, ואם לא יתרפא אצלו יילך אצל רופא אחר. ולענין מסייע ידי עוברי עבירה ציין לדברי הש"ך יו"ד ריש סימן קנא שכתב שלענין מומר יש להסתפק האם יש איסור במסייע ידי עוברי עבירה, אבל לגבי גוי פשיטא דלא שייך איסור מסייע. וכן הסכימו **הגאון רבי נפתלי נוסבוים ורבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א**.

והגאון רבי שמאי גרוס שליט"א אמר שדבר זה הוא בכלל מה שהתירו לרפא חולי עכו"ם עם חולי ישראל משום דרכי שלום, כדאיתא בשו"ע יו"ד סימן שלה ס"ט: מבקרין חולי עכו"ם מפני דרכי שלום. ובסימן קנח ס"א איתא: לפיכך אסור לרפאותן, אפילו בשכר, אם לא היכא דאיכא משום איבה ע"כ. ומכיון שבודאי תהיה איבה גדולה אם ימאן לטפל בחולה זה [א.ה. ואם יתלונן החולה עליו אצל הרשויות עלול הדבר לגרום לו נזק גדול מאד וקרוב לודאי שישללו את רישיון הרפואה שלו].

הלכות ריבית

האם מותר להלוות כסף בתנאי שיקראו לו למפטיר יונה או שיהיה ש"ץ

שאלה: מעשה בבית מדרש שנזקק להלואה גדולה ופנו אל אדם שהיתה לו יכולת להלוות להם את הכסף, והוא הסכים להלוות בתנאי שיכבדו אותו לעלות לתורה למפטיר יונה ביום הכיפורים. והנה במקום שמוכרים את העליות בכסף אין מקום לשאלה ובודאי יש כאן ריבית קצוצה דאורייתא שהרי נותנים לו כנגד ההלואה דבר ששוה ממון הרבה. אך במקום שאין מוכרים את העליות בכסף אלא הגבאים מכבדים בעליה את הנכבדים שבקהל, יש לדון האם יש איסור ריבית בזה שהוא יקבל את העליה בזכות ההלואה שנתן. כיו"ב יש לדון במלוה שביקש שימנו אותו כשליח ציבור באחת מתפילות הימים הנוראים בזכות ההלואה שנתן, האם יש איסור ריבית בדבר.

תשובה: הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי **שליט"א** אמר לי שיש חשש ריבית קצוצה בקבלת עליה כנגד ההלואה, ואף במקום שאין מוכרים את העליות, מכל מקום העליה יש לה שווי מחמת עצמה והרי זה המלוה קיבל תמורה השוה כסף כנגד ההלואה שלו. וכן הסכים **הגאון רבי פינחס וינד** **שליט"א**, ואמר שדבר זה דומה למי שהתנה עם חבירו בשעת ההלואה שיתן לו במתנה דבר שאינו רגיל לעשות בשכר אלא לעשותו בחינם לאוהביו, וכעת בגלל הלואה יעשה זאת למלוה, דודאי יש איסור ריבית בדבר.

ושאלתי את הגר"פ **וינד** מה הדין אם אחד הגבאים הבטיח להשתדל עבור המלוה אצל הגבאי הראשי שהוא בעל הסמכות להחליט למי לתת את העליה, באופן שהמבטיח אינו בעל יכולת לקיים הבטחתו ומי שנותן בפועל לא הבטיח כלום. ואמר לי שגם זה אסור בתכלית, שהרי אסור ללוה להשתדל עבור המלוה אצל השר וכדו', והכי נמי י"ל דעצם הדבר שהשתדל הגבאי עבורו אצל הגבאי הראשי הוא בגדר ריבית האסורה.

והוסיף הגר"פ וינד דהנה לשאול בשלום חבירו שאינו רגיל לשאול בשלומו יש דעות בין הפוסקים אם אסור מן התורה או מדרבנן, וכ"ש בזה שמקבל תמורה ע"י ההלואה בודאי נראה שיש בדבר איסור מן התורה לכל הדעות.

וגם בענין השאלה אודות מי שביקש להיעשות ש"ץ בימים נוראים בגלל ההלואה שנתן יש בדבר איסור דאורייתא לדעת הגר"פ וינד, וסיפר לי מעשה שהיה כגון דא ממש, שאחד נתן הלואה לבית המדרש בסך מאתיים אלף דולר, וביקש להיות ש"ץ במוסף של יוה"כ, וביקש ממנו הגר"פ וינד לוותר על כך ולא לגרום לזה שבגללו ייכשלו הוא וכל המתפללים באיסור חמור של ריבית בעיצומו של היום הקדוש, וכך הוה. ובתוך הדברים סיפר לו אחד הגבאים כמסיח לפי תומו שכבר היה מעשה שאחד שילם לבית הכנסתסך חמשת אלפים שקלים כדי לזכות להיות ש"ץ ביוה"כ. ונתברר שזה דבר השוה ממון שראוי לשלם עליו, וא"כ כשהמלוה מקבל זאת כתמורה להלואה יש בדבר משום איסור ריבית דאורייתא.

וכן הסכימו הגאונים רבי משה שאול קליין, רבי מנדל שפרן, רבי שמאי גרוס **שליט"א** שיש חשש איסור דאורייתא בדבר, ואילו **הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן** **שליט"א** טען שאין בדבר איסור דאורייתא, שהרי זה היפך מנהג העולם, שברוב המקומות בית המדרש משלם להש"ץ כדי שיתפלל אצלו, ואין דרך הש"ץ לשלם לבית המדרש כדי להתפלל, ואין זה נחשב שקיבל תמורה ששוה ממון על ההלואה שלו. ומכל מקום מידי איסור אבק ריבית דרבנן בודאי לא יצא ואסור לעשות כדבר הזה או כיו"ב. וכל זה לגבי להיות ש"ץ, אבל בשאלה הראשונה שהעלינו לענין מפטיר יונה פשוט הדבר שעובר איסור מן התורה שהרי זה דבר שרגילים למוכרו בדמים יקרים וכשנוטלו בחינם עובר איסור מן התורה.

ואף הגאון רבי חיים צבי שפירא **שליט"א** אמר שאין איסור דאורייתא בדבר, מכיון שלא התנה לקבל דבר ששוה כסף עבורו או עבור הלוה, ואין חילוק בין מפטיר יונה ובין להיות ש"ץ, ובתנאי שאין זה דבר שרגילים לשלם כסף עבורו.

וכל זה באופן הנ"ל שהמלוה ביקש את הכיבוד בגלל ההלואה, אבל אם המלוה לא ביקש כלום מותר לגבאי בית המדרש לכבר את מי שהעמיד הלואה לרשות בית המדרש, ואין חשש איסור בדבר, שהרי כן דרכם לעולם לכבד את מי שישר בעיניהם ואין זה בגד אגר נטר על ההלואה.

ואיידי דאיירינן באיסור ריבית ביקש הגר"פ וינד להביא את דברי הגר"א בענין חומר איסור ריבית, דאיתא בשם הגר"א שיום הכיפורים על כל לא תעשה מלבד ריבית, והטעם דביום כיפור עיצומו של יום מכפר, אבל על עבירה שנעשית ע"י העיצומו של יום עצמו אין יוה"כ יכול לכפר, ומכיון שבאיסור ריבית הריבית מתרבה לפי הזמן שהכסף נמצא אצל הלוה, ונמצא שעצם היום גורם לאיסור שעל ידו משלם עוד ריבית, א"כ אין עיצומו של יום מכפר על עבירה כזאת. וראויים הדברים לעורר את לב המתבונן בחומר האיסור ובנוראותו. ה' יצילנו ברחמיו.

איסור ריבית ב'שמור לי ואשמור לך'

שאלה: בשכונה מסויימת יש קהילה קטנה שפתחו תלמוד תורה לילדי הקהילה, ומכיון שהרבה משפחות גרות בשכנות, עשו ביניהן הסכמה שבכל יום משפחה אחת תוביל את כל הילדים לתלמוד תורה לפי הסדר. והנה חלק מן המשפחות שולחות כמה ילדים לת"ת וחלק שולחות רק ילד אחד, והתעוררה שאלה האם אין חשש ריבית בזה שאחד נותן תמורה גדולה יותר ממה שקיבל מחבירו. שאלה דומה יש לשאול בימים אלו כאשר במשפחות רבות נהוג לעשות 'קיטנה עוברת', כאשר מדי יום נמצאת הקיטנה בבית משפחה אחרת מהורי הילדים. ולפעמים למשפחה אחת יש שני ילדים בקיטנה ולמרות זאת הם שומרים על הילדים כמו יתר המשפחות ששולחות רק ילד אחד. האם יש חשש איסור ריבית בדבר?

תשובה: יסוד השאלה במה שפסק השו"ע (סימן קס ס"ט): לא יעשה מלאכה לחבירו על מנת שחבירו יעשה עמו אח"כ מלאכה שהיא יותר כבדה. ואפילו לעשות עמו אותה מלאכה עצמה, אסור אם הוא בזמן שהיא יותר כבדה, כגון שזה מנכש עמו בגריד וזה מנכש עמו ברביעה, ע"כ. וא"כ לכאורה יש חשש איסור כשאחד מתחייב לעשות פעולה גדולה כנגד פעולה קטנה של חבירו.

והגאון רבי פינחס וינד שליט"א אמר שאם יש בהסכמה זו זכות תביעת ממון, כלומר שאם אחת המשפחות לא תעמוד בהסכם ולא תשא בעול כיתר המשפחות תהיה ליתר המשפחות תביעה ממונית עליה בדין תורה, באמת יש לחוש בדבר לאיסור ריבית, שאותה משפחה ששולחת שני ילדים נותנת פעולה קטנה יותר ממה שמקבלת מן האחרים [כגון שיש עשרה ילדים וכל אחת מהמשפחות דואגת לתשעה ילדים של משפחות אחרות ומשפחה זו דואגת רק לשמונה ילדים]. אבל אם אין אחריות ממונית בדבר, וגם אם אחת המשפחות לא תקיים את ההתחייבות שלה לא יהיה לאחרות עליה אלא תרעומת בלבד, אין בזה אגר נטר ואין חשש איסור ריבית בדבר. והסכימו עמו **הגאונים רבי משה שאול קליין ורבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א.**

והגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א השיב בפשיטות שאין בזה חשש ריבית, וכן

הסכים **הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט״א**, ואמר שההורים אינם מתחייבים זה לזה בהתחייבות ממונית כל שהיא. וכן הורה **הגאון רבי משה שאול קליין שליט״א**, ואמר לי שהרי זה פשוט שאם היה צריך לשמור על הילדים באופן חד פעמי, בודאי היה אחד מן ההורים מסכים לשמור על יתר הילדים ביחד עם הילדים שלו, ולא היה דורש כסף בתמורה, וא״כ אע״פ שכשהדבר נעשה באופן יום יומי ההורים עושים ביניהם תורנות, אין זה בגדר שכירות ומלאכה כלל, ולא שייך בזה חשש ריבית.

האם מותר ללוה להתפלל להצלחת העסקים של המלוה

שאלה: ראובן הלוה לשמעון סכום כסף גדול בתנאי תשלום נוחים, וכשראה ששמעון מכיר לו טובה על ההלואה הגדולה שמעמידה אותו על רגליו, אמר לו ראובן: אסור לך להודות לי משום ריבית דברים, אבל אני מבקש ממך שתתפלל עלי שאצליח בעסקי באופן שאוכל להוסיף ולסייע לעוד יהודים מתוך הרחבה. האם מותר לשמעון להתפלל על ראובן, או שיש בזה חשש ריבית דברים?

תשובה: **הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט״א** אמר לי שיש בזה חשש איסור ריבית דברים. וכן הסכימו **הגאונים רבי מרדכי גרוס, רבי יעקב מאיר שטרן, רבי נפתלי נוסבוים, רבי שלמה זלמן אולמן שליט״א**. וביאר **הגרי״מ שטרן** הטעם ע״פ מש״כ בשו״ע יו״ד (סימן קס סי״ב): לא יאמר לו הודיעני אם בא איש פלוני ממקום פלוני. וביאר הט״ז (סק״ה): פירוש שבזה שמצוה עליו והוא נכנע לו הוה רבית דברים. וכן העתיק בשו״ע הרב הלכות ריבית (ס״י): אם לא היה רגיל עמו בזה קודם לכן ועתה סומך על הלואתו לצוות עליו מפני שהוא נכנע לו הרי זו רבית, ע״כ. וה״ה בנידון דידן שהלוה מתפלל מחמת ציוויו של המלוה, הרי הוא נכנע לו וה״ל בכלל ריבית דברים.

ואילו הגאון הגדול רבי נסים קרליץ שליט״א אמר לי בפשיטות שאין איסור ריבית בזה שהלוה מתפלל על המלוה. וזכיתי להיכנס ולהציע שאלה זו לפני **ראש הישיבה הגראי״ל שטינמן זצוק״ל**, ואמר לי: כתוב בפסוק ״כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד״, הכל בידי שמים, הקב״ה הוא זה שנתן למלוה הצלחה בעסקיו, ואין בזה חשש ריבית. וכך הורו **הגאונים רבי חיים מאיר וואזנר ורבי מנדל שפרן ורבי שמאי גרוס שליט״א** שאין חשש איסור ריבית כלל בזה, וביאר **הגרח״מ וואזנר** שהלוה אינו נותן למלוה שום דבר באופן ישיר, אלא מתפלל עליו לפני ה׳ וה׳ הוא זה ששולח לו ברכה, ואף אם זה מכח תפילתו של הלוה אין בכך כלום. והסכים **הגר״ש גרוס** לסברא זו.

וכשהרציתי את הדברים לפני **הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט״א** שמח בהם שמחה גדולה, ואמר שיש לבאר את המחלוקת בין גדולי ישראל ע״פ הא דאיתא בגמ׳ קידושין (ח, ב): מנין לבעל חוב שקונה משכון? שנאמר ״ולך תהיה צדקה״, אם אינו קונה, צדקה מנין? מכאן לבעל חוב שקונה משכון. וכתבו התוס׳ (ד״ה צדקה מנין): וא״ת איכא צדקה ממה שיחזיר לו לשכב עליו, וי״ל דדייק מדכתיב (דברים כד) ״ושכב בשלמתו וברכך״, ואי לא הוי קונה ליה א״כ כשמברכו העני הוי ליה רבית דברים, ע״כ. ומבואר

להדיא שאסור לעני לברך את המלוה על עצם ההלואה [ורק על החזרת המשכון מותר לו לברכוף מכיון שהמלוה קנה את המשכון והחזירו ללוה]. והקשו המפרשים, הרי ריבית דברים אינה אסורה אלא מדרבנן, ואיך למדו מן ההיתר של הלוה לברך את המלוה שבעל חוב קונה משכון. והעיד הגר"י **זילברשטיין** ששמע ממו"ח **גאון ישראל הגרי"ש אלישיב זצוק"ל**, שמכיון שהתורה מבטיחה שע"י ברכתו יברך הקב"ה את המלוה, כמו שכתוב בתורה (דברים כג, כא): "למען יברכך ה' אלקיך", א"כ ברכת העני יש בה תועלת ממשית עבור המלוה, ולכן יש לאסור אותה משום ריבית, אי לאו טעמא דבעל חוב קונה משכון.

ואמר הגר"י זילברשטיין שנראה בעיניו שה**גר"ח קניבסקי** שאסר על הלוה להתפלל על המלוה למד זאת מדברי התוס' הללו, שברכת העני יש בה איסור משום ריבית דברים. ואילו **הגראי"ל שטינמן** ס"ל שיש חילוק בין ברכה לתפילה, שהברכה מכיון שהיא נאמרת ישירות מן המברך להמתברך, יש בה איסור ריבית, אבל התפילה שהלוה מתפלל להקב"ה אינה פועלת באופן ישיר, אלא הקב"ה שהוא מנהיג את העולם בטובו וברחמיו, הוא זה שמשפיע לעשיר כפי רצונו להשפיע לו, ואין המלוה מקבל טובת הנאה מן הלוה כלל.

ומכל מקום אם המלוה מבקש מן הלוה שיילך להתפלל בעבורו בכותל המערבי או בקבר רחל וכדו', באופן שהלוה לא היה יכול לשם לולי בקשתו והוא טורח טירחה מיוחדת כדי למלא את בקשת המלוה, בזה בודאי יש איסור ריבית קצוצה, והנאה זו שוה ממון, שהרי מעשים שבכל יום שאנשים משלמים כסף למי שיתפלל עבורם במקומות הקדושים ובקברי צדיקים.

שאל מכונית והחזירה עם טנק מלא דלק

שאלה: מעשה באחד ששאל עם חבירו מכונית לשימוש במשך יום שלם, והבטיחו למלא מחדש את הדלק שישתמש בו כדי שלא ייגרם למשאיל הפסד. וכשהחזיר השואל את המכונית למשאיל נוכח לדעת שהשואל החזירה עם טנק מלא דלק, למרות שבשעת השאלה היה הטנק מלא רק עד מחציתו, וכעת הוא שואל האם יש חשש איסור ריבית בדבר, שהרי היו כאן שתי פעולות נפרדות: השאלת המכונית והלואת דלק, ואסור לו להחזיר תוספת על הלואת הדלק, או שיש לראות את תוספת הדלק כמתנה שהשואל נותן למשאיל מתוך הכרת הטוב על החפץ שהשאילו.

תשובה: מקור שאלה זו בשו"ת חוקי חיים פרשת ראה תשע"ז, **להגאון רבי חיים אהרן בלייער שליט"א**, והכריע שם להלכה דרואים הכל כעיסקה אחת, ואין כאן הלואה על הדלק אלא שאלה על המכונית, דהלואת הדלק בטלה לגבי השאלת המכונית, ולכן אין בזה חשש ריבית.

הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א ענה: חשש ריבית יש כאן. וכן הסכימו **הגאונים רבי שמואל אליעזר שטרן ורבי יעקב חיים סופר שליט"א**, שיש כאן חשש אבק ריבית. **והגאונים רבי נפתלי נוסבוים, רבי שלמה זלמן אולמן, רבי שמאי גרוס שליט"א** אמרו לי שיש כאן ריבית גמורה דרבנן [ומכל מקום אינה ריבית דאורייתא שהרי אינה ריבית קצוצה].

והוסיפו הגר"נ נוסבוים והגרש"ז אולמן

שאם לא היתה תוספת מרובה יש להתיר כדין מתנה מועטת שאין בה משום ריבית, אבל תוספת מרובה וניכרת אסורה בודאי.

ואילו הגאונים רבי מנדל שפרן ורבי יעקב מאיר שטרן שליט"א אמרו שאין כאן חשש ריבית, שבודאי אין התוספת באה כריבית על הלואת הדלק אלא כמתנה על השאלת המכונית, והרי הוא כאילו הופך את השאלת המכונית לשכירות בתמורה לדלק שמילא בעבורו, ואין כאן צד ריבית כלל. וכן הורה **הגאון רבי יצחק וייס שליט"א** מב"ד שבט הלוי.

והגאון רבי שמואל יעקב לנדא שליט"א אמר, שאם השואל חייב מצד הדין להחזיר את המכונית עם אותה כמות דלק כמו שהיתה בעת ההשאלה, יש לחוש לאיסור ריבית דחשיב הלואה של הדלק ואסור להחזיר יותר ממה שלוה [אע"כ פירש שנותן לו התוספת במתנה כהכרת הטוב על השאלת המכונית דבזה יש להתיר וכמו שנכתוב להלן בשם הגר"פ וינד]. אבל אם אינו חייב כלל למלא את הדלק, והמשאיל הסכים גם שישתמש בדלק שלו והוא מעצמו רוצה להחזיר לו הדלק, אין כאן סרך הלואה כלל ומותר להחזיר כרצונו.

והגאון רבי פינחס וינד שליט"א מח"ס ברית פינחס אמר לי שאם השואל מפרש ואומר שנותן תוספת דלק בעבור עצם השאלת המכונית, אין איסור בדבר. ואם מפרש שנותן את התוספת עבור הלואת הדלק בודאי אסור הדבר משום ריבית מאוחרת. אולם אם אינו מפרש כלום יש לצדד להקל דעושה כן בשביל הכרת הטוב שיש לו על השאלת המכונית ואינו ריבית.

ועל סברת הגרח"א בלייער שהדלק בטל לגבי המכונית, הביא **הגר"פ וינד** ראיה לדבריו משמעתתא דב"מ (עד, ב) גבי אריס שלא היה לו חיטין לזרוע ונטל החיטין מבעה"ב, ואסור ללוות חיטין בחיטין, והגמ' מחלקת שם בין אם מנהג העיר שהאריס נותן את הזרעים לבין אם המנהג שבעה"ב נותן את הזרעים ורק בעה"ב זה התנה עם האריס שיתן את הזרעים, וגם בכה"ג הגמ' מחלקת בין אם היה התנאי קודם שירד לתוכה ומצי מסלק ליה לבין אם היה התנאי לאחר שירד לתוכה. ולכאורה היה לנו לומר שמכיון שעיקר העיסקה כאן היא עצם האריסות, אין רואים את הלואת החיטים כעיסקה בפני עצמה אלא כחלק מהעיסקה הכללית ואין ע"ז שם הלואה כלל. אלא ע"כ דלא אמרינן הכי, אלא דנים על כל חלק בעיסקה בפני עצמו ויש כאן הלואה שאסור ליתן עליה ריבית.

ונ"מ דאם מפרש ואומר שמחזיר את הדלק בגלל הטובה הכפולה שעשה עמו - שהשאילו המכונית ונתן לו רשות להשתמש בדלק שהיה בה, דלדעת הגר"פ וינד בודאי אסור מכיון שמפרש שמחזיר תוספת על הדלק, ולדעת הגרח"א בלייער יש להתיר משום שרואים הכל כעיסקה אחת.

[א.ה. קשה לראות שהיתה כאן הלואה גמורה של דלק, שאם כן היה אסור ללוות דלק על מנת להחזיר דלק, כדין סאה בסאה, אע"כ היה ללוה דלק באותה שעה ואין זה דבר מצוי שיהיה דלק בביתו של מי שאינו בעל מכונית. או שהיה לו להתנות שאם יעלה מחיר הדלק יחזיר לו לפי המחיר הישן, וגם

זה אינו בר ביצוע שהרי אינם יודעים בדיוק כמה דלק היה במיכל בשעת ההשאלה, ובודאי לא יוכל להחזיר בדיוק כפי שנטל, ואף אם יעלה המחיר לא יידע הלוה כמה עליו לשלם על הדלק שהיה במיכל לפי המחיר הישן. וכל העיסקה היתה לפי אומד, שיחזיר לו בערך כמה שלקח - או קצת פחות או קצת יותר, כדי שלא ייגרם לבעלים הפסד גדול אם ירוקן לו את המיכל, אך אינם מקפידים זה על זה אם תהיה קצת תופסת או חסרון, כדרכם של אוהבים כאלו שמשאילים מכונית זה לזה, שבודאי אינם מדקדקים בקטנות. ואם כי כאן נתן לו תוספת מרובה וניכרת להדיא, מכל מקום יש לדון האם היה על זה שם הלואה מעיקרא כלל או לא].

האם מותר לתת הלואה לבית המדרש על מנת שידליקו את המזגן בעת שהמלוה מתפלל שם

שאלה: מעשה באדם שנכנס לבית המדרש ביום חם ונוכח לדעת שהמזגן אינו פועל. שאל הלה את הגבאי מדוע אין מפעילים את המזגן ביום חם כל כך, והגבאי השיב לו שבית המדרש כורע תחת חובות רבים וכדי שלא לצבור חובות חדשים הוחלט שלא להפעיל את המזגן לעת עתה. ענה לו אותו אדם שהוא מוכן להלוות לבית המדרש סכום גדול בפריסת תשלומים נוחה, בתנאי שבית המדרש יחזור להפעיל את המזגן לרווחת המתפללים. האם יש בהצעה זו איסור ריבית - שהמלוה מקבל תמורה להלואה שלו בהפעלת המזגן?

תשובה: הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א השיב דיש בדבר איסור משום מיחזי כריבית. **והגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א** אמר שלדעתו אין כאן איסור ריבית, כי צרכי בית המדרש מוטלים על כל המתפללים, והמתפללים מסייעים להחזקת בית המדרש כל אחד כפי כוחו - מי בתרומה ומי בהלואה, ואין זה בגדר הלואה כלל, דאין כאן מלוה ולוה, אלא המלוה נותן את ההלואה לצורך עצמו, כי הוא רוצה שיהיה לו מזגן בעת התפילה.

וגם הגאון רבי שמאי גרוס שליט"א נקט כסברא זו, אלא שלדבריו זה דוקא אם אינו מזכיר בפירוש בתנאי שמתנה את יתר המתפללים אלא דואג לרווחת עצמו בלבד אין בדבר איסור ריבית, שאז בלא"ה אין כאן חשש ריבית דאורייתא וכסברא שהבאנו להלן בדברי הגרי"מ שטרן. אבל אם מזכיר בתנאי שלו שיהיה מזגן לכל המתפללים ובאי בית המדרש, בזה יש לחוש לאיסור ריבית מכיון שאינו דואג רק לעצמו אלא כמלוה לאחרים על מנת לקבל תמורה להלואה שלו.

והגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א הסתפק בסברא זו, אלא שכתב שמטעם אחר יש להתיר בשופי, והיינו ע"פ מש"כ החוות דעת בהלכות ריבית (סימן קס סק"ג) שמי שנותן מתנה לחבירו ואחר כך מבקש ממנו הלואה, מכיון שאינו אומר בפירוש שהמתנה היא בעד ההלואה, ואינו עושה תנאי שאינו נותן מתנה אא"כ ילוהו אח"כ, אין בדבר ריבית דאורייתא, ואף כאן אם לא התנה המלוה להדיא את הפעלת המזגן כתנאי לקבלת ההלואה, אין בדבר אלא חשש איסור דרבנן, וכבר פסק השו"ע שלצורך מצוה יש להקל בריבית דרבנן, ולכן בצירוף הטעם הראשון יש להקל בזה.

והגאונים רבי שמואל אליעזר שטרן ורבי משה שאול קליין שליט"א אמרו שכל

שמתנה שיפעיל את המזגן אם ייתן את ההלואה יש לאסור משום ריבית. אך אם אינו עושה זאת בדרך של תנאי להלואה יש להתיר. **והגאון רבי פינחס וינד שליט"א** אמר שבאופן הנזכר בודאי אסור לתת את ההלואה דחשיב כריבית שמקבל את הפעלת המזגן כתמורה להלואה. אך אם הגיע לבית הכנסת וראה שהאורות אינם דולקים ואמרו לו שחברת החשמל ניתקה את בית הכנסת מזרם החשמל בגלל החוב שלו, והוא הסכים להלוות את הסכום הנחוץ לתשלום החוב, אף שהתנה זאת בזה שיחזור זרם החשמל לבית המדרש אין חשש איסור בדבר. וטעם הדבר, דמותר למלוה להתנות עם הלוה שהוא מלוה לו לצורך מטרה מסויימת שהלוה חייב להשתמש בכסף עבורה בלבד, ואף שיש לו טובת הנאה בזה. משא"כ בנידון דידן שהפעלת המזגן אינה תוצאה ישירה של ההלואה, והיא תנאי חיצוני של קבלת הנאה מן ההלואה.

וגם הגאון רבי עמרם ברא"מ פריד שליט"א הורה שיש לאסור משום ריבית וכלשון שו"ע הרב בהלכות ריבית (ס"י): וכן המלוה מוזהר על ריבית דברים, כגון שלא יאמר לו הודיעני אם יבא פלוני ממקום פלוני, אף על פי שאינו מטריחו אלא באמירה לבדה, אם לא היה רגיל עמו בזה קודם לכן ועתה סומך על הלואתו לצוות עליו מפני שהוא נכנע לו, הרי זו רבית, ע"כ. ואף כאן מכיון שלא היה יכול להורות לגבאי להפעיל את המזגן לולי ההלואה שהלוה לבית המדרש יש בזה משום ריבית.

וכן אמר הגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א על דברי הגר"י זילברשטיין והגר"ש גרוס, דאף שמצד הדין אין בזה חשש ריבית וכסברתם, מכל מקום יש לחוש בזה לריבית דברים. ואף שיש ליישב את סברתם דיש להקל בריבית דרבנן לצורך מצוה, מקום מכל צריך עיון למעשה בזה מה נכנס לגדר דבר מצוה, ולכן ראוי להחמיר בדבר.

האם מותר לתת הלואה לת"ח על מנת שיהיה למלוה חלק בלימוד התורה שלו

שאלה: יהודי ת"ח נזקק להלואה גדולה עבור הוצאות נישואי בתו בשעטו"מ, בצר לו פנה אל אדם עשיר ממכיריו וביקש ממנו הלואה גדולה לזמן ארוך עד לכשירחיב ה' את גבולו או שיפרסנה לו בהרבה תשלומים קטנים שיכול לעמוד בהם. הסכים הלה ליתן לו את ההלואה, אולם ביקש שבזכות ההלואה יהיה לו חלק בלימוד התורה שלו, שהרי מכח ההלואה יוכל הת"ח ללמוד תורה מתוך שלוה ומנוחת הנפש, ויהיה זה כעין יששכר וזבולון לגבי זה. האם יש איסור ריבית בהסכם זה?

תשובה: הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א נהנה מן השאלה ואמר: יתכן שיש ריבית בזה ויש להחמיר. וכן הורה לחומרא **הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א. והגאון רבי פינחס וינד שליט"א** השיב שבודאי יש איסור בדבר משום ריבית. ודימה דין זה להא דאיתא ביו"ד (סימן קס סי"ב): לא יאמר לו הודיעני אם בא איש פלוני ממקום פלוני, ע"כ. ונראה פשוט דה"ה שאסור לומר אני נותן לך הלואה על מנת שתשב ותלמד כך וכך שעות רצופות. וא"כ כ"ש בנידון דידן שהמלוה נוטל לעצמו חלק בתורתו של הלוה בודאי אסור הדבר.

ועוד, דנפסק שם בס"י: אסור ללמד את

המלוה או את בנו מקרא או גמרא, כל זמן שמעותיו בידו, אם לא היה רגיל בזה מקודם, ע"כ. והרי אין כלל מי שיסכים ליתן מחלקו בתורה אם לא קיבל דבר בתמורה, וא"כ בודאי יש בזה משום ריבית שנותן מחלקו בעד ההלואה.

והגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א אמר שמשום ריבית דברים בודאי יש לאסור הדבר, ואף אם אין תנאו של המלוה מועיל כלום ואינו קונה שום חלק בתורתו של הלוה מחמת הלואתו, מכל מקום עצם הדבר שעשה תנאי קודם להלואה שיהיה לו חלק בתורת הלוה והוצרך הלוה להסכים לתנאי זה והוא דבר שלא היה מסכים ליתן לו בלא ההלואה, יש בזה משום ריבית דברים, וכמ"ש שו"ע הרב הלכות ריבית (ס"ט): וכן המלוה מוזהר על ריבית דברים כגון שלא יאמר לו הודיעני אם יבא פלוני ממקום פלוני אף על פי שאינו מטריחו אלא באמירה לבדה אם לא היה רגיל עמו בזה קודם לכן ועתה סומך על הלואתו לצוות עליו מפני שהוא נכנע לו הרי זו רבית, ע"כ. וכן הסכימו **הגאונים רבי שמואל אליעזר שטרן, רבי משה שאול קליין, רבי נפתלי נוסבוים, רבי מנדל שפרן שליט"א**. וכן הורו **בב"ד שבט הלוי**.

ולדעת הגר"מ שפרן אין שייך כאן ריבית קצוצה מכיון שלא הלוה הוא שפורע את הריבית אלא הקב"ה נותן את השכר, ורק משום ריבית דרבנן יש בזה. ולדעת **הגרי"מ שטרן והגרש"א שטרן והגרמ"ש קליין** יש לחוש בזה גם לריבית קצוצה, ואמר לי **הגרי"מ שטרן** דזה תלוי בגדר הזכות של זבולון בתורתו של יששכר, דאם יששכר מפסיד מחלקו בעוה"ב כנגד מה שנוטל זבולון, א"כ יש לומר שאם הועיל תנאי זה של המלוה להקנות לו חלק בתורתו של הת"ח, הוה ליה ריבית קצוצה מכיון שהלוה נתן לו דבר משלו בעד ההלואה. אבל אם נאמר שאין הת"ח מפסיד כלום, וחלקו של זבולון הוא בגדר נר לאחד נר למאה, שהוא נהנה מתורתו של יששכר ואין יששכר מתחסר כלום עי"ז, א"כ אין הת"ח נותן שום דבר משלו למלוה, אלא הקב"ה פורע לו שכרו מדיליה, ואין כאן צד ריבית קצוצה כלל. וסברא זו בגדר יששכר וזבולון שהוא כעין נר לאחד נר למאה, מבוארת בדברי האור החיים הק' בספרו חפץ ה' על מסכת ברכות דף ח, ע"ש.

והגאון רבי שמאי גרוס שליט"א הרחיב לי את היריעה קצת בגדר יששכר וזבולון, ואמר לי שיש ג' דעות בדבר: א. הזבולון צריך ליתן מחצית נכסיו ליששכר, וגם מכל מה שירויח מכאן ואילך צריך ליתן מחצה ליששכר. וכדעה זו כתב בספר אש דת להגר"ח אלפאנדרי, הובא בהגהות רעק"א לשו"ע יו"ד סימן רמו. ב. הזבולון אינו צריך ליתן מחצית נכסיו, אבל מחצית ממה שירויח מכאן ואילך צריך ליתן להיששכר. ג. הזבולון צריך ליתן להיששכר כדי פרנסתו בהרוחה, אף אם אין זה מחצית מרוחיו. ועיין אגרות משה יו"ד ח"ד סימן לז שהאריך הרבה בגדר הסכם יששכר וזבולון.

ואמר לי הגר"ש גרוס ששאל פעם את **הגרש"ז אויערבך זצוק"ל** אודות מי שנטל מעשיר אחד תמיכה בגדר יששכר וזבולון האם מותר לו לקחת גם מאחר תמיכה כזו, והשיב לו שאם הראשון מזמין לו כל צרכי פרנסתו בהרוחה, אסור לו ליקח מאחר. אבל

אם אינו נותן לו אלא תמיכה בלבד ואין זה בכדי פרנסתו, מותר לו ליקח גם מאחר.

ואמר לו הגר״ש גרוס בשם החזון איש זי״ע, דמי שנתן לתלמיד חכם תמיכה הגונה באופן חד פעמי ועשה זה בתורת יששכר וזבולון כדי שיהיה לו חלק בתורתו, בודאי אין לו מכח נתינה זו חלק בכל תורתו של הת״ח, אבל עכ״פ הרי באיזה זמן למד תורה במנוחת הנפש ובישוב הדעת מכח אותה נתינה, ולגבי אותו זמן יש לנותן חלק בתורתו כעין יששכר וזבולון, מכיון שמכח נתינתו למד הת״ח באותה שעה.

ובנידון דידן אמר לי **הגר״ש גרוס** דגם לגבי ריבית דברים יש לפקפק ולומר שמצאנו להאור שמח שכתב שאין במצוה משום ריבית, ומכיון שאין להמלוה אלא מצות החזקת תורה וחלק בשכר לימוד התורה, אין כאן צד ריבית ואפילו מצד ריבית דברים יש להתיר מהאי טעמא. ודוקא אם היה לומד גם בלא ההלואה, אך אם הוסיף שעות ואיכות בלימוד שלא היה לומד בלא ההלואה נראה לאסור.

ומעשה היה בעת הפולמוס של חשש ע״ז בפאות נכריות, שנתן אחד לחבירו הלואה בתנאי שתוריד אשתו את הפאה נכרית לגמרי, ונשאלו הרבנים אם יש בזה איסור ריבית, וענו על פי דברי האור שמח שמכיון שהאשה מצווה בלאו הכי להסיר את הפאה אין בזה חשש ריבית.

לוה ביצה ונמצאה בה טיפת דם האם מותר לו להחזיר ביצה

שאלה: מעשים שבכל יום ששכנים לווים מצרכי מזון זה מזה ומחזירים לאחר זמן קצר. ויש להסתפק במי שלוה ביצים ובאחת מהן נמצאה טיפת דם והשליכה לפח, וכעת לא נעים לו לומר למלוה שהוא מחזיר לו פחות ביצה אחת מפני שבאחת הביצים נמצא דם, כי הוא נראה בזה קמצן. האם מותר לו להחזיר כמספר הביצים שלוה או שיש בזה חשש איסור ריבית.

תשובה: **הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט״א** השיב דמכיון שיש בדבר חשש איסור ריבית יש להחמיר בדבר שלא להחזיר את מספר הביצים שלוה אלא פחות אחד. **והגאונים רבי יצחק זילברשטיין, רבי משה שאול קליין, רבי מנדל שפרן, רבי שמאי גרוס שליט״א** אמרו שיש להקל בדבר להחזיר את מלוא מספר הביצים. וביארו **הגר״י זילברשטיין והגר״מ שפרן** טעמם, שהרי בימינו אין דם ביצים אסור מדינא כלל, שהרי כל הביצים שלנו הם ספנא מארעא, ולא יימצאו ביניהם ביצי רביה אפילו אחד מאלף, ובדספנא מארעא מדינא משליך את הדם והביצה מותרת, וא״כ זה שהשליך את הביצה רצה להחמיר על עצמו, אך אינו יכול להפסיד לחבירו מחמת החומרא שלו ולכן יכול שפיר להחזיר לו כמנין הביצים שלוה ואין בזה משום ריבית.

והגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט״א הראה לי שכבר עמד בשאלה זו **רבו הגאון בעל שבט הלוי זצוק״ל**, ומסיק דיש להחמיר בזה, וז״ל בחלק י סימן קלג: ואשר העיר אותי עו״פ על השאלה דאם אחד לוה עשרה ביצים והיו איזה מהם עם טיפת דם האם מותר או מחויב להחזיר עשרה ביצים כשרים בלי להכשל באיסור רבית.

הנה בחו״מ סי׳ רל״ב סי״ט, המוכר

ביצים לחבירו ונמצאו מוזרות שאינם ראוים לאכילה הוי מקח טעות ומחזיר את הדמים, ועכשיו לא נהגו כן, ומנהג מבטל הלכה ע"כ, הכל מודים דזה מכירה ונתינה בטעות ומום כשאר מומין דמבטל מקח, אלא דבביצים כיון שא"א לברר לעמוד על טיבם לפני המקח נעשה כמנהג שאין הלוקח יכול לבטל המקח, ומשמעות ההלכה אפילו כולם מוזרות, ואינם ראוים לאכילה, ומכ"מ פשוט דגם לפי המנהג הנ"ל אמרינן כן רק שאינו יכול לבטל המקח הנעשה כבר, אבל פשוט מאד דאם עדין לא שילם לו ובינתים נמצאו מוזרות שאינו חייב לשלם לו.

והה"ד בהלואה כה"ג אם נמצאו חלק מהם אינם ראוים לאכילה, שלא הלוה לו אלא הראוים לאכילה דפשוט דהמלוה אינו יכול לתבוע אותו גם על שאינם ראוים לאכילה, (אלא אולי על מחיר מעט שראוים לדבק או איזה מלאכה), וא"כ התוספת שמחזיר הלוה ודאי יש בו סרך איסור רבית. ומכ"מ פשוט דאין זה רק חשש רבית דרבנן כיון דלא קצץ, דגם אם קצץ אתו להחזיר עשרה ביצים כמו שהלוה ומן הדין צריך להחזיר לו רק שמנה והוא מחזיר עשרה אין זה קצץ, דדעת המלוה היו על ראוים לאכילה וז"פ, ע"כ. וציין עוד למש"כ בזה בח"ז סו"ס קעב. וכן הורה **הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א** שיש להחמיר כדעת רבו בעל שבט הלוי.

ואני הצעתי לפני **הגר"ש גרוס** ב' טעמים להקל בדבר: א. יתכן שגם בביצים שהוא מחזיר יש ביניהם ביצה עם טיפת דם, וכשם שאין המלוה מקפיד על הלוה אם נמצא דם באחת הביצים שהחזיר לו, אין הלוה מקפיד על המלוה אם נמצא דם באחת הביצים שלוה. ב. הרי אם היה מבשל את הביצים שלימות מסתמא לא היה מוצא כלל את הטיפת דם, שהרי אין העולם נוהגים לבדוק ביצים קשות לאחר הבישול, וא"כ הביצים שנתן לו המלוה היו ראויות כולן לשימוש בשימוש מסויים. וקילס **הגר"ש גרוס** את הסברא השניה. **והגאון רבי ירמי' אדלר שליט"א** הסכים ששתי הסברות נכונות בטעמם.

והגאון רבי פינחס וינד שליט"א אמר לי שסבו הגאון רבי פינחס עפשטיין זצ"ל היה גאב"ד ירושלים והיו באות לפניו מדי יום שאלות על דם ביצים, כי מפני יוקר המחיה והעניות הגדולה היה הפסד גדול בדבר. ולכן כל הרבנים עד לפני כארבעים שנה היו מורים להחמיר גם לגבי איסור ריבית, כי מפני שהיתה שאלה זו מצויה אצלם והכירו בחשיבות הדבר אצל השואלים בודאי היו צריכים לחשוש לאיסור ריבית. אבל בזמנינו שאין מי ששואל כלל על דם ביצים, ובכל ספק משליכים את הביצה ואין מקפידים על זה, הדעת נותנת שגם אין חשש איסור ריבית בהחזרת מספר הביצים שנטל, כדין דבר שאין דרך בני אדם להקפיד עליו.

האם מותר לבקש מהתורם לתת הלואה במקום תרומה

שאלה: לישיבה גדולה וידועה יש תורם גדול שרגיל לתרום מדי שנה סכום נכבד להחזקת הישיבה ותלמידיה. והנה השנה זקוקה הישיבה לסכום גדול במיוחד לצורך בניית בית המדרש חדש, והיא פנתה אל התורם בבקשה שבמקום להעניק לה את תרומתו כמידי שנה, יתן הלואה בסכום גדול הרבה יותר ובפריסת תשלומים נוחה וזה

יביא להם יותר תועלת. התורם נענה לבקשה בשמחה, אך הוא העלה את השאלה האם אין בזה חשש ריבית, שהרי ע״י הלואה זו הוא פוטר את עצמו מלהעניק להם את התרומה שהיה רגיל להעניק מידי שנה בשנה.

תשובה: הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט״א השיב שאין חשש איסור בדבר, וכן הסכימו **הגאונים רבי זלמן נחמיה גולדברג, רבי שריאל רוזנברג, רבי שמואל אליעזר שטרן, רבי מנדל שפרן, רבי נפתלי נוסבוים שליט״א.** ונימוקם עמם שהתורם אינו מחוייב להרים את תרומתו לישיבה, והיה יכול להודיע להם שבשנה זו הוא מעביר את תרומתו לישיבה אחרת וכדו׳, וא״כ אין זה נקרא שמקבל כסף בתמורה להלואתו, ואין איסור בדבר.

ואילו הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט״א אמר שאם כבר התמיד בתרומה זו ג׳ שנים, יש לחוש שנתחייב בה מדין נדרי צדקה, ומכיון הוא מחויב לקיים מנהגו הטוב, אם הוא פוטר את עצמו ממנו על ידי הלואתו יש לחוש בדבר משום איסור ריבית. והסכים עמו **הגאון רבי פינחס וינד שליט״א** והוסיף דלא גרע מריבית דברים שנהנה מאמירת יישר כח, וכל שכן הכא שנהנה שלא יצטרך להרים את תרומתו הקבועה.

והגאון הגדול רבי דוב לנדו שליט״א אמר שבלאו הכי אין איסור ריבית בזה, דמכיון שאין כאן אדם פרטי שמקבל את ההלואה או שנוטל לעצמו את התרומה, אלא הכל לצורך הישיבה, אין כאן מי שמשלם ריבית בעבור המתנת מעותיו. וכן הסכים **הגר״מ שפרן.**

האם המלוה יכול לסדר פרוטקציה לחבירו

שאלה: בהמשך לשאלה הקודמת, יש להסתפק האם המלוה הזה שהלוה סכום גדול לישיבה, והישיבה זקוקה לו ולהלואותיו הניתנות בעין יפה מפעם לפעם, יכול לנצל את קשריו הטובים עם הנהלת הישיבה וללחוץ עליהם לקבל את בן ידידו שהישיבה אינה מעונינת לקבלו מסיבותיה שלה, או שמכיון שהנאה זו של השפעה על קבלת תלמידים לישיבה שוה כסף, שהרי ההורים היו מוכנים לשלם הרבה כסף למי שיצליח להכניס את בנם לישיבה, נמצא שהמלוה קיבל ריבית מן הישיבה בעבור הלואתו. ואמנם אין כאן שאלה של ריבית דאורייתא שהרי היא ריבית מאוחרת, ומכל מקום יש לדון האם יש לאסור מדרבנן או לאו.

תשובה: הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט״א הורה דיש להקל בדבר. וכן הסכימו **הגאונים רבי זלמן נחמיה גולדברג ורבי יעקב מאיר שטרן שליט״א.** וביארו דמכיון שהמלוה לא התנה את נתינת ההלואה בזה שתהיה לו השפעה בענין קבלת תלמידים לישיבה לא חשיב ריבית. וכן הורו להקל בזה **הגאונים רבי יצחק זילברשטיין, רבי שמואל אליעזר שטרן, רבי שמאי גרוס, רבי מנדל שפרן שליט״א.** ואמר **הגר״מ שפרן** שלדעתו אין כאן אפילו ריבית דברים ומכיון שהוא צורך מצוה בודאי יש להתיר.

והגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט״א הראה לי מש״כ המשנה למלך בהלכות מלוה ולוה (פ״ז הי״א ד״ה כתב מרן) אחר שהביא מחלוקת האם טובת הנאה ממון או אינה ממון, ונ״מ אי חשיב הלואה בריבית, מסיק וכתב: ואם לא התנה בשעת הלואה, ובתוך

הזמן רוצה לתת לו מלאכה, נראה דלמ"ד טובת הנאה ממון אם אינו רגיל אסור, ולמ"ד דאינה ממון שרי, ע"כ. והכי נמי י"ל דמכיון שלא התנה כן בשעת הלואה, אלא כעת לאחר שכבר נתן את ההלואה הוא מבקש טובה זו, וגם הוא לדבר מצוה שרוצה לעזור לבחור להתקבל לישיבה שיוכל ללמוד בה תורה, יש להתיר את הדבר.

והגאון רבי שריאל רוזנברג שליט"א לא הסכים עם הטעם של צורך מצוה, ואמר שלא תמיד זו מצוה להכניס בחורים בכח לישיבה, והרבה פעמים הישיבה יש לה סיבות טובות מדוע לא קיבלה את הבחור - בגלל טובת הבחור או טובת הישיבה, והכנסת הבחור בכח עלולה להזיק לבחור או לחבריו יותר מאשר להועיל. ומכל מקום יש להתיר מטעם אחר, שמי שמקבל את ההנאה אינו המלוה אלא הורי הבחור, שהם באמת היו מוכנים לבזבז ממון כדי להכניס את בנם לאותה ישיבה, אבל המלוה אינו נהנה מזה כלל [אא"כ הבחור הוא מקרובי משפחתו]. ואף שהוא נהנה מעצם הדבר שהוא יכול לעזור ליהודי אחר, אין זו נחשבת הנאת ממון כלל ואין בה איסור משום ריבית. ושאלתי מדוע לא תיחשב כהנאתו של ערב שמבואר בגמ' ב"ב דף קעג שסיבת השיעבוד שלו היא משום דבההיא הנאה דקא מהימן ליה גמר ומשעבד נפשיה, והנאה זו נחשבת הנאת ממון, והשיב לי דהתם שאני שבודאי יש לאדם הנאת ממון בזה שהוא יכול לסדר לאחרים הלואות גדולות ע"י הערבות שלו, אבל כאן שהיא מצות חסד בלבד לא חשיב הנאת ממון.

והגאון הגדול רבי דוב לנדו שליט"א אמר שגם בנידון זה יש להקל מטעם הנ"ל, דאם היינו אומרים שגזבר הישיבה נחשב כבעלים על רכוש הישיבה היה מקום לדון דשמא יש כאן חשש ריבית בקבלת התלמיד לישיבה ע"פ דרישת המלוה. אבל לכאורה אין כאן בעלות ממונית, ואותו אדם בהנהלת הישיבה שמורה על קבלת התלמיד לישיבה לא קיבל מעולם הלואה מאדם זה, אלא שהישיבה קיבלה ממנו הלואה וטובת הישיבה היא לשמור אתו על קשר טוב וכדו', ממילא אין כאן ריבית מלוה למלוה ואין חשש איסור בדבר.

והגאון רבי פינחס וינד שליט"א אמר שלדעתו באמת יש בזה שאלה של ריבית, וזה תלוי בכמה פרטים: א. האם יש כרגע הלואה או לא, שאם הנהלת הישיבה חייבת כעת כסף לאותו אדם זה חמור יותר מאשר אם כרגע אין חוב ורק מקוים לקבל ממנו הלואות כמו שקיבלו בעבר. ב. אם מדובר בבחור טוב שהתקבל בישיבות אחרות ורק הוריו רוצים דוקא בישיבה זו שהיא נחשבת לטובה יותר, אין זו כ"כ הנאת ממון, אבל אם הבחור בעייתי שהנהלת הישיבה נמנעת מלקבלו בגלל הקשיים שיש בהחזקתו בישיבה, אז יש לראות את זה ממש כהנאת ממון שהישיבה נותנת לגביר. ג. הרבה פעמים הראש ישיבה אומר מפורש לגביר שהוא עושה זאת מחוסר ברירה כי אינו יכול לסרב לו, וזה מחמיר את הבעיה כי הוא אומר בפיו שיש כאן כעין אגר נטר.

והעצה היעוצה היא שהגביר לא יבקש זאת מהנהלת הישיבה באופן ישיר, אלא

ישלח אדם שלישי שיבהיר להנהלת הישיבה שהגביר אינו מעונין לבוא בדרישה כזאת להנהלת הישיבה מחמת חשש איסור ריבית, אבל מכל מקום קבלת הבחור תגרום לו קורת רוח, והוא מבקש מהנהלת הישיבה לשקול שנית את הענין. ודבר זה יש להתיר בצירוף צורך מצוה, כי במצב כיום בחור שאין לו ישיבה והוא מסתובב ברחוב הוא קרוב לפיקוח נפש מבחינה רוחנית, ה״י.

האם מותר לקבל ריבית ממס הכנסה

שאלה: הרבה אנשים נדרשים במשך השנה לשלם מס הכנסה על הכנסותיהם, ובסוף השנה כאשר הם מגישים את הדוחות שלהם למס הכנסה מתברר שגבו מהם יותר ממה שהם חייבים ורשויות המס מחזירים את ההפרש למשלם בתוספת ריבית והצמדה על התקופה שעברה מזמן התשלום עד זמן ההחזר. האם מותר לקבל את הריבית ממס הכנסה או שהמקבל עובר בזה על איסור קבלת ריבית.

תשובה: הגאון רבי זלמן נחמיה גולדברג שליט״א השיב שאין בזה חשש איסור, שהרי המדינה גובה הרבה פעמים כסף מן התושבים שלא כדין, בין אם עצם התביעה שהם תובעים מן התושבים אינה צודקת ובין ע״י ריביות וקנסות פיגורים וכיו״ב, דברים האסורים ע״פ דין תורה. ונמצא שהמדינה חייבת כסף לכל אדם, ומותר לו לגבות את חובו במה שהיא נותנת לו כריבית על כספו.

ומב״ד שבט הלוי שמעתי, שבאופן שכתבנו בשאלה פשוט להתיר, שהרי המערכת עובדת מלכתחילה באופן כזה שמשלמים תחילה ומקבלים את ההחזר אחר כך, ואין זה בגדר הלואה אלא בגדר שותפות עם המדינה לזמן מסויים. והשאלה היא רק באופן שהיתה טעות בגביה, ורשויות המס גבו בטעות יותר מן המגיע להם וכעת הם מחזירים זאת בתוספת ריבית, שבזה יש לדון משום הלואה בריבית. **והגאון רב מנדל שפרן שליט״א** אמר שכפי הידוע לו רשויות המס חתומים על היתר עיסקא כך שאין לחוש לאיסור ריבית.

והגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט״א השיב שזה ששילם מס הכנסה יתר על חיובו לא התכוין מעולם להלוות כסף למדינה, אלא הכסף נלקח ממנו בעל כרחו, וחשיב כאילו גזל ממנו אחד מעות ואח״כ החזירם לו בתוספת ריבית, דבודאי מותר לנגזל ליטול את הריבית ואין בזה חשש איסור מכיון שמעולם לא היתה הלואה ביניהם אלא גזילה. והראה לי מש״כ בכעין זה ממש הגאון רע״א בהלכות רבית (סימן קס ס״ט) וז״ל: דהתורה לא אסרה רק במלוה מדעתו אבל זה אין דעתו כלל להלות לו רק בדרך תשלומי רבית ואין שם הלואה עלה והוי כשולח יד במעות שבידו דמותר לקבל הרבית כמ״ש במ״ל וצל״ע לדינא, ע״כ.

ובדין ריבית מוקדמת או מאוחרת שפירש השו״ע ס״ו דהיינו כגון שנתן עיניו ללוות ממנו ושיגר לו דורון ופירש בשביל שילוהו ע״ש כתב החוו״ד סק״ג וז״ל: לכן נראה לי דמיירי שאינו מתנה כן בתנאי גמור רק שאומר לך הריני נותן לך מתנה ואם תרצה תלויני לכשאצטרך, ודומיא דמתנה מרובה שכתב דהוי כפירש לו, ובמתנה מרובה בשלא פירש ודאי שאף אם לא ילוה לו מוחלט לו המתנה, וה״נ בפירש מיירי בכה״ג, ע״כ. הרי

שכל שאינו מתנה את ההלואה בקבלת ההנאה אין כאן אלא ריבית דרבנן. והעתיק דבריו הפתחי תשובה שם.

והנה אם רשויות המס היו שולחות צ'ק והשאלה היתה אם מותר למקבל להפקיד את הצ'ק היה מקום להחמיר, אולם מכיון שהרשויות מכניסות את הכסף לחשבון הבנק של המקבל, וכבר קיבלו בעל כרחו, בודאי אין עליו חיוב להשיב את הכסף מכיון שאין כאן אלא ריבית דרבנן וכנ"ל. וכן הסכימו להקל **הגאונים רבי שמואל אליעזר שטרן ורבי יהודה סילמן שליט"א.**

והגאון רבי שמאי גרוס שליט"א הורה להקל בזה בצירוף ב' טעמים: א. אין כאן הלואה אלא גזילה, וכנ"ל. ב. אין כאן בעלים ידועים, וגם אם ירצה להחזיר את הריבית אין לו למי להחזיר.

ואני הוספתי דלדעת האומרים שבארץ ישראל לא שייך דינא דמלכותא דינא, א"כ עצם נטילת המס היא בגדר גזל וכדין מוכס העומד מאליו, ולכן בודאי מותר לקבל את ההחזר עם ריבית שהרי כל הריבית אין בה פרעון על מה שנטלו ממנו שלא כדין.

הגאון הגדול רבי אברהם צבי הכהן שליט"א
רב קהל חסידים, שיכון ה'
דומ"צ ור"מ בעיה"ק בני ברק

חשש ריבית, בפירעון חוב שאינו חייב לשלמו מדינא

בס"ד מוצש"ק יתרו תש"פ

לווה פרע חוב לגמ"ח, ולאחר יום טען בעל הגמ"ח, שנמצא שטר אחד מזוייף. הלווה סירב להחליף את השטר, בטענה שאינו חייב להאמין לבעל הגמ"ח, שאכן זה שטר שהוא שילם. אחרי שנתיים בא לבקש הלואה נוספת, והגמ"ח מתנה את ההלואה בכך שישלם עבור השטר המזוייף. האם יש בזה חשש ריבית.

שילם ונמצא אח"כ שטר מזוייף

כתב הט"ז (חו"מ ס"ס ע"ה): "נשאלתי, מי שפרע לחבירו סך מעות, ואחר הפרעון בא המלוה והראה לו מטבע אחת מזויפת מתוכם, ואמר קיבלתיה ממך בפרעון חובי, והלוה השיב איני יודע אם היתה מטבע זו באותן המעות, הלא כבר אני מסולק ממך בשעת הפרעון בחזקת מעות טובות, ועכשיו איני יודע. ויש בזה חילוק בין הדיינים, קצתם מדמים לאיני יודע אם אני חייב לך דנשבע ונפטר, וקצתם מדמים לאיני יודע אם פרעתיך. תשובה. נ"ל כדברי האומר איני יודע אם אני חייב לך, ותחילה נביא ראיה ואח"כ נאמר טעמא דמילתא. איתא בפרק הזהב דף נ"א [ע"ב] במתני', כמה תהא הסלע חסירה (ויהא) [ולא יהא] בה אונאה כו', עד מתי מותר להחזיר, בכרכים עד שיראה לשולחני, בכפרים עד ערבי שבתות, ואם היה מכירה אפילו לאחר י"ב חודש מחזירה, ומפרש בגמרא [שם נ"ב ע"ב] מדת חסידות שנו כאן, ומפרש (רמב"ן) [רמב"ם פי"ב ממכירה הי"ב], לקמן סימן רכ"ז [סעיף י"ז] הביא המחבר לשונו, דאם היה אפשר להוציאה על ידי הדחק אינו יכול להחזירה אלא א"כ מקבלה ממנו במדת חסידות, אלמא כל שאין זה יכול להוציאה, חייב להחזיר מן הדין. הרי לפניך, דאם תאמר בנידון דידן הוי כאומר איני יודע אם פרעתיך, אמאי אמר במתני' אם היה מכירה צריך לקבל ממנו, תיפוק ליה אפילו באין מכירה אלא שהוא מסופק בדבר, צריך להחליפה לו, דהא ודאי היה חייב לו אותו הסלע, וספק אם פרעו, דכל שאתה אומר שהוא בכלל איני יודע אם פרעתיך, הוה כמו ודאי לא פרעתיך, אלא פשוט שאין זה בכלל איני יודע אם פרעתיך. ועוד ראיה ממ"ש המרדכי סוף פרק המפקיד [ב"מ סי' רצ"א], והביאו רמ"א סימן רל"ב סעיף י"ח, מכרו לו טבעת בחזקת זהב ונמצא בו בדיל כו', ואם אינו מאמינו שנמצא בדיל, נשבע שאינו יודע ונפטר, עכ"ל. הרי לפנינו שזה היה חייב לתת לחבירו טבעת של זהב, ואפ"ה אמרינן כל שאינו יודע אם הוא של זהב נשבע ונפטר, ולא הוי כאיני יודע אם פרעתיך. ועכשיו נבאר הטעם, דלרב נחמן דקי"ל כוותיה בפרק הגוזל בתרא [ב"ק קי"ח

ע"א] ס"ל אומר איני יודע אם אני חייב לך דפטור, מפרשינן התם טעמא דלא אמרינן התם ברי ושמא ברי עדיף, אלא מספיקא לא מפקינן ממונא ואוקי ממונא בחזקתו, ונראה שזה עצמו טעמא דמתני' בחיובא דאיני יודע אם פרעתיך, דדוקא באיני יודע אם אני חייב לך ועכשיו נולד הספק, מוקמינן בחזקתו שהיה תחילה קודם הספק, דלא היה עליו שום חוב, משא"כ באיני יודע אם פרעתיך, אם נוקי הממון בחזקה קמא קודם שנולד הספק, אז היה ודאי חייב לו, ממילא נשאר החוב בתקפו, נמצא בנידון זה שכבר פרעו ונסתלק ממנו, ועכשיו נולד הספק במטבע המזויפת, נוקי הדבר כמו שהיה בחזקה עד עכשיו, והוא בחזקת פרעון טוב, דרוב מטבעות אינן מזויפות, והוה עכשיו כתבעו תביעה חדשה וזה טוען איני יודע אם אני חייב לך, שישבע היסת שאינו יודע ופטור, כנלע"ד ברור ונכון".

ובפתחי תשובה (שם ס"ק כ"ז) כתב: "עיין באר היטב [סקס"ג] מש"כ בשם הט"ז, במי שפרע לחבירו ואחר כך בא המלוה והראה לו מטבע מזויפת כו', עד ופסק דהו"ל כאומר איני יודע אם חייב אני לך כו'. ועיין בזה סימן רל"ב [באר היטב] ס"ק כ"ד בשם ש"ך, שהביא תשובת רשד"ם [חו"מ] סי' פ' שלא פסק כן, אלא דהוה כאיני יודע אם פרעתיך, ע"ש. וכן הסכים בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סוף סי' ס', ודחה שם ראית הט"ז ממתניתין בפרק הזהב ואם היה מכירה כו', תיפוק ליה אפילו באין מכירה אלא שהוא מסופק, ג"כ צריך להחליפה לו כו'. וכתב עליו, ואני אומר דאין הנידון דומה לראיה, בשלמא גבי מטבע דנתן לו בתורת מכר, דאם היה הסלע טוב, מעולם לא נתחייב לו אפילו רגע אחד. ולא מיבעיא היכא דנתן לו הסלע תחילה והוא נתן לו פרוטות, דאם הסלע טוב, מעולם לא נתחייב לו, אלא אפילו נתן השולחני תחילה הפרוטות ואח"כ נתן לו הסלע, מ"מ כיון דמעולם לא היה מבורר שחייב לו, א"כ אם אומר שאינו יודע שזה הוא שלו, הוי כאילו אומר איני יודע אם אני חייב לך. אבל היכא שחייב לו מקודם בהלואה, אף אם היו כל מעותיו טובים בעת הפרעון, מ"מ מודה שהיה חייב לו מקודם, א"כ צריך לידע בבירור שפרעו במעות טובים. אבל אם אומר איני יודע, י"ל דהוי בכלל איני יודע אם פרעתי, עכ"ד עי"ש. [וע"פ חילוק זה יש לדחות ג"כ ראיה השניה של הט"ז ממש"כ המרדכי ס"פ המפקיד והביאו רמ"א בסימן רל"ב סעיף י"ח, מכר לו טבעת בחזקת זהב ונמצא בו בדיל כו', ואם אינו מאמינו שנמצא בו בדיל, נשבע שאינו יודע כו', הרי דאף שזה היה חייב לתת לו טבעת של זהב, ואפ"ה אמרינן כל שאינו יודע אם הוא של זהב, נשבע ונפטר, ולא הוי כאיני יודע אם פרעתיך, עכ"ד. ולפי חילוק הנ"ל לאו ראיה היא, דגם שם לא היה מבורר אפילו רגע אחד שחייב לו]. אולם בהגה שבבאר היטב שם סימן רל"ב בשם הגאון מו"ה עוזר ז"ל חולק על רשד"ם הנ"ל וכתב, ולענ"ד פשוט הוא להיפך, וראיה מסימן קכ"ו בש"ך ס"ק ס"ט בשם הרשב"א [גיטין י"ד ע"א] כו', עי"ש. גם בתשובת ושב הכהן סוף סי' פ"ד דעתו כהט"ז דהוה כאומר איני יודע אם נתחייבתי לך [וכתב שם דמש"כ הט"ז דרוב מטבעות אינן מזויפות, לרווחא דמילתא כתב כן, ועיקר הטעם הוא כיון שכבר פרעו ונסתלק ממנו, הוה עכשיו כתביעה חדשה וזה אומר איני יודע אם נתחייבתי לך, וכמ"ש לעיל בשם הרשב"א

כו׳], עי״ש. וכן היא דעת הדגול מרבבה בסימן רל״ב סעיף י״ט יובא שם [סק״ט] בד״ה מקח. וכן נראה דעת הנתיבות המשפט לעיל סעיף ט׳ [משה״א סק״ה], ע״ש. ועיין בתומים ס״ק כ״ב האריך הרבה בדין זה, והעלה בלוקח סחורה ופורע תיכף מעות, דלא נחית מעולם על הנותן מעות שום חיוב, פשיטא דפטור, [והוא מכוון לדברי אא״ז פנים מאירות הנ״ל] אלא אם חייב ואח״כ פרע, וזה מחזיר לו מטבע מזויף וכסף סיגים, בזה יש חילוק, דאם זה הלוה לא עיין כלל בהמעות ונתן למלוה, חייב לקבלן מיד המלוה, דהוה כאיני יודע אם פרעתיך, דהו״ל למידק ולעיין, אבל אם עיין ולא ראה בו סיגים, רק אח״כ החזיר לו כסף סיגים מחופה, כאשר שכיח הזיופים שאין ניכר בעת נתינה, א״כ לא הו״ל למידע, ובזה יכול לומר קים לי כדעת התוספות [ב״ק מ״ו ע״א ד״ה דאפילו] וסיעתם, דבמקום דלא הו״ל למידע, אפילו איני יודע אם פרעתיך פטור, והרי זה פטור מלשלם. [עיין מש״כ לעיל סעיף ט׳ סוף ס״ק י׳], עי״ש. ועיין בספר בית מאיר לאה״ע סימן קע״ח [סעיף ט״ו] שהאריך ג״כ בענין זה, ומסיים שדין זה הוא ספיקא דדינא, ודעתי העניה יותר נוטה לדעת הרשד״ם [זולת היכא שלא נכנס שעה בחיוב, כגון שנתן המעות מיד תמורת הדבר שקיבל, דבזה ודאי הוה איני יודע אם נתחייבתי וכדברי הפנים מאירות והתומים בריש דבריו הנ״ל], עי״ש היטב. ועיין בנחלת צבי מש״כ בזה״.

ואם כן בנ״ד לא היה חייב לשלם לגמ״ח, דיכול לטעון קים לי כהפוטרים בכה״ג.

ואם בכל זאת היה רוצה לשלם מספק, או כדי לצאת ידי שמים, כדין האומר איני יודע אם לויתי, אין בזה חשש ריבית, לפמש״כ בשו״ת אבני נזר חו״מ ר״ס כ״ג: ״אשר העמיס עלי להגיד הלכה ברורה, באשר אי אפשר לתווך ולעשות פשרה בענין רבית, כי יש בזה משום לא תשימון, לא כן אנכי עמדי. ואם הדיין יודע שהוא רבית ומ״מ רוצה לעשות פשרה, בזה הדין עם כת״ר. אך אם עדיין אין ההלכה מבוררת לו, ועל כן עושה פשרה, נ״ל דשפיר דמי. כי איסור נתינת רבית הוא כשנותן לפרעון הרבית, אבל לא כשנותן מחמת ספק שמא חייב, מחמת שאינו חשוב רבית״.

אם מותר ללוה לשלם ריבית, כשהמלוה אינו עובר איסור

מעתה יש לעיין, אם לא שילם כשתבע בעל הגמ״ח, ורוצה עכשיו לשלם בשביל לקבל הלוואה חדשה, אם מותר לו לשלם, או דהוה ריבית, כיון שניכר הדבר שאינו משלם עכשיו בגלל שמאמין לו או לצאת יד״ש, אלא רק כדי לקבל הלואה חדשה.

והנה שנינו במשנה (בב״מ ע״ה ע״ב): ״ואלו עוברין בלא תעשה, המלוה והלוה והערב והעדים, וחכמים אומרים אף הסופר. עוברים משום (ויקרא כ״ה) לא תתן, ומשום (ויקרא כ״ה) אל תקח מאתו, ומשום (שמות כ״ב) לא תהיה לו כנושה, ומשום (שמות כ״ב) לא תשימון עליו נשך, ומשום (ויקרא י״ט) ולפני עור לא תתן מכשול ויראת מאלהיך אני ה׳״.

ובגמ׳: ״אמר אביי, מלוה עובר בכולן. לוה עובר משום (דברים כ״ג) לא תשיך לאחיך, ולאחיך לא תשיך (דברים כ״ג) ולפני עור לא תתן מכשול, ערב והעדים אין עוברין אלא משום לא תשימון עליו נשך״.

בביאור הענין כתב בשערי ישר (סוף

ש"ה): "הענין הוא דהתורה ירדה לדעת בני האדם, שההשתעבדות לקבל על עצמו רבית קצוצה, אף שהלוה עושה ברצון, הוא רצון טועים וכנעשה שלא מדעת. שהוא בעצמו אינו מבין איך שהוא מפסיד בעצמו ע"י נשך ותרבית. ומהאי טעמא קראה תורה ענין זה נשך, כנשיכת נחש, שלפי שעה היא כאב קל, ואחריתו סכנת מות. ומהאי טעמא אסרה תורה ענין זה. שאע"פ שע"פ תורת המשפטים אין כאן גזל, שמדעתיה עביד, אבל בפנימיות הענין יהיה בזה תמצית גזל... דלענין איסור רבית חשבה התורה כאילו נעשית הפסיקה והפרעון ע"י חרש שוטה וקטן. רק לאחר שקבל המלוה הרבית וזכה בהם קנין גמור ע"י תורת המשפטים, ילפינן מקרא דוחי בהם, ולבניו ויורשיו של המלוה לא הזהירה תורה להחזיר. ובלי האי קרא היה ראוי להיות דגם יורשיו אחריו היו צריכים להחזיר כמו המלוה עצמו, כיון דלענין איסור רבית חשבה תורה כגזל".

בטעם הדבר שאף הלוה עובר איסור, כמו שהתבאר, כתב הרמב"ן (שם ע"א ע"ב): "דכתיב - לא תשיך לאחיך, משום אזהרתיה דמלוה קא מזהר ליה ללוה, דלא כתיב - לא תלוה, אלא - לא תשיך. ועוד כתב (דברים פכ"ג פ"כ): "לא תשיך לאחיך... יוסיף בכאן אזהרה גם ללוה, מה שאין כן בכל דיני ממונות שאם רצה הוא לזוק בנכסיו רשאי, אבל מפני רגילות החטא הזה יזהיר בו גם הלוה".

וזו נראית כוונת השיטה מקובצת (שם ד"ה וז"ל מ"ה נר"ו), שכתב: "שכן הוא מרגיל בעבירה, שהולך אצל המלוה שילונו", וכך עולה מדברי מהר"ם מלובלין שלהי איזהו נשך, עיי"ש, וכ"כ בשערי ישר שם לפי ביאורו לעיל, שהתורה אסרה על הלוה להאכיל גזילה למלוה.

ואם כן היה מקום לכאורה לומר, דכיון דהמלוה טוען ברי שלא נפרע חובו, ולדבריו אינו עובר שום איסור, גם הלוה אינו עובר איסור, כיון שכל האיסור של הלוה הוא כדי לא להכשיל את המלוה.

אלא דזה אינו, שהרי לפי טענת הלוה לפטור את עצמו, על כרחך דס"ל שאין למלוה תביעה עליו, והמלוה גובה ממנו שלא כדין, ואם כן אסור לו לשלם לו כדי לקבל את ההלואה החדשה, כדי לא לעבור בלפנ"ע ובלאו דלא תשיך.

אם מותר ללוה להאמין למלוה לענין איסור, אף שאינו מאמינו לחייב אותו לשלם

ונראה דאעפ"כ מותר ללוה לשלם עכשיו, אף שכוונתו רק כדי לקבל את ההלוואה, בהקדם מש"כ בנתיבות"מ סי' ל"א, דע"א אינו נאמן בממון, משום דחיישינן שיאמר בדדמי. ולכאורה לפ"ז יקשה, למה ע"א נאמן באיסורין, ולא חיישינן גם כן שיאמר בדדמי . ועל כרחך דלענין ממון חיישינן טפי ממה דחיישינן לענין איסור.

והנה אם היה בא ע"א ומעיד לטובת בעל הגמ"ח, שהשטר המזוייף הוא של הלוה, לא היה הלוה חייב להאמינו ולשלם, שהרי ע"א אינו נאמן בממון [ואינו מחייב שבועה, כיון שגם לפי עדותו, לא הוה ללוה למידע]. אמנם אם היה הלוה רוצה לשלם, שפיר היה מותר לו להאמין לעד ולשלם [אפילו אם המלוה לא היה טוען כלום], דלענין איסור ריבית האמינתו התורה.

ואם כן שפיר יכול הלוה לטעון, שאינו

חייב להאמין לבעל הגמ״ח לענין ממון, אף שסומך עליו לענין איסור ריבית, מדין ע״א נאמן באיסורין.

לעשות רצון המלוה, כשאין בלו ריווח ממון

עוד היה מקום לכאורה לצדד לאסור, לפי מה דאיתא בירושלמי (בב״מ ספ״ה, הובא ביאור הגר״א יו״ד סי׳ ק״ס ס״ק כ״ג): ״רבי עקיבה אומר, קשה הריבית, שאף הטובה רבית. הרי שאמר ליקח לו ירק מן השוק, אף על פי שנתן לו מעותיו, הרי זה רבית״. בפשטות כוונת הירושלמי לאסור, אפילו אם אין נהוג לדרוש כסף עבור לקיחת הירק מן השוק, ואין זו אלא ״טובה״ בעלמא, וזהו החידוש בדבר - ״שאף הטובה רבית״. עוד שנינו במשנה (בב״מ ע״ה ע״ב): ״רבי שמעון אומר יש רבית דברים, לא יאמר לו דע כי בא איש פלוני ממקום פלוני״. ובטור וש״ע (יו״ד סי׳ ק״ס סעי׳ י״ב) הביאו הדין (ע״פ גירסת הירושלמי שם) בלשון זה: ״לא יאמר לו, הודיעני אם בא איש פלוני ממקום פלוני״. מפרש הט״ז (שם ס״ק ה׳): ״פירוש, שבזה שמצוה עליו והוא נכנע לו, הוה רבית דברים״. וכתב בש״ע הרב (הל׳ רבית סעי׳ י׳), שהדבר אסור: ״אע״פ שאינו מטריחו, אלא באמירה לבדה״.

מדברי הט״ז עולה, שיש לאסור שירות זה, אף אם אין נהוג לשלם על כך כסף, דסוף סוף נכנע לו. ואם כן לכאורה גם בנ״ד יש לאסור משום שמכריחו להכנע לו ולשלם.

אלא דזה אינו, דהנה איתא בגמ׳ (בב״מ ס״ה ע״ב): ״משכן לו בית משכן לו שדה ואמר לו לכשתרצה למוכרם לא תמכרם אלא לי בדמים הללו אסור, בשוייהן מותר״. וכ״פ בש״ע (יו״ד סי׳ קע״ב סעי׳ ד׳): ״הממשכן בית או שדה ביד חבירו, והיה בעל הקרקע הוא אוכל פירותיהן, ואמר לו המלוה, לכשתמכור קרקע זו לא תמכרנה אלא לי, בדמים אלו, אסור. אבל אם אמר לו, אל תמכרנה אלא לי, בשוויה, ועל מנת כן אני מלוה אותך, הרי זה מותר״.

הט״ז (סי׳ ק״ס ס״ק כ׳) והמבי״ט (ח״א סי׳ ו׳) מוכיחים מדברי הגמ׳ והש״ע, שבכל מקרה שהמלוה אומר ללוה - אם תמכור קרקע שלך, לא תמכור אלא לי בשוויה, ועל מנת כן אני מלוה לך, מותר.

וכדי שלא יקשו דברי הט״ז אהדדי, ממה שפירש טעם האיסור בהא דהודיעני איש פלוני, דהוא משום שמצווה עליו והלווה נכנע לו, ומאידך מתיר (שם) אם אומר המלוה ללוה, כל מלאכה שתבא לידך הביאה לידי וכו׳, וכן מתיר כשמוכרח הלוה למכור למלוה בשוויו (אף אם אינו ממושכן בידו), נראה לחלק, דשאני הא דהודיעני אם בא איש פלוני, דנהי שאין נהוג לבקש על זה תשלום, עכ״פ עושה כן רק לטובת המלוה, וכיון שמוכרח לעשות כן על פי ציווי המלוה, הרי זה נחשב שנכנע תחתיו מחמת ההלואה, והוי רבית דברים. אבל במכירה בשוויו, כיון שגם הלווה נהנה מזה, וכן דרך שאדם עושה עסקים עם חברו, לא חשיב כלל שנכנע תחתיו, אף שמוכרח לזה, ומשום כך לא הוה בכלל רבית דברים.

וא״כ ה״ה בנ״ד, מה שמשלם אינו דרך עבדות כלל, ואין לנ״ד שייכות לדברי הט״ז.

הגאון רבי מרדכי הלוי פטרפרוינד שליט"א
מח"ס בנתיבות הוראה ושא"ס, ירושלים

בענין ההשתמשות בכלים חדשים כשמקואות הכלים סגורים

רבים נבוכים בימים אלו שבהרבה מקומות מקוואות הכלים סגורים ואין אפשרות ללכת להטביל את הכלים בים וכדו', כיצד ניתן להשתמש בכלים חדשים. ונראה להציע בפני המעיינים את סדר העדיפויות בזה, להלכה ולא למעשה. [במקו"א נתבאר שלא מועיל להשתמש בכלי שאינו טבול ע"י הפסק של נייר וכדו' בין המאכל לכלי, ושאין להקל בזה כלל, ואכהמ"ל].

א) נראה דהטוב ביותר הוא שבמידת האפשר לא ישתמשו בכלים חדשים הטעונים טבילה, ואם צריכים כלים שקשה להסתדר בלעדיהם, ינסו לשאול מאחרים, וכשמדובר בכלי סעודה בדרך כלל אפשר להשיג הכל מפלסטיק וקיימ"ל דכלי פלסטיק אינם טעונים טבילה. וגם אם רוצים כלים מכובדים לשבת וכדו' אפשר בזמנינו למצוא כאלה כלים מהודרים ויפים כך שאין בזה שום חסרון. ועכ"פ בודאי עדיף להשתמש בכאלה כלים מאשר להכנס לחששות דאורייתא בדיני טבילת כלים.

ב) כשאי אפשר למצוא כאלה כלים, וכגון שצריך כלים חשמליים שיש בהם חלקי מתכת וכדו', העצה הטובה ביותר היא לעשות כמש"כ השו"ע (או"ח סי' שכ"ג סע' ז' ויו"ד סי' ש"כ סע' ט"ז) לענין מי ששכח ולא הטביל כלי מערב שבת ורוצה להשתמש בו בשבת, שיתננו לגוי במתנה ואחר כך ישאלנו ממנו. ויעויין ברמ"א (יו"ד סי' ק"כ סע' ט"ז) שהוסיף על זה דכן יעשה אפילו בחול במקום שאין לו מקוה.

ואצלנו שמדובר בס"ד בתקופה קצרה, כולי עלמא יודו דשפיר דמי לעשות כן, דאין חשש מצד טענת הט"ז (ביו"ד שם סקי"ח) שפקפק בעצה של הקנאה לגוי מצד שזה משתקע ביד ישראל, דבזמן קצר שמצפים שיהיה אפשר בקרוב להטביל את הכלים אין זה נחשב שמשתקע בידו, וכמבואר שם בט"ז.

אלא שכדי להקנות את הכלי לגוי צריך לפגוש את הגוי בפועל, ואז לעשות עימו את הקנין באופן המועיל. ולכתחילה יש לעשות הן קנין כסף, דהיינו שהגוי ישלם לישראל תמורת הכלי, [ואפשר לתת לו קצת מעות במתנה כדי שישלם עימן], והן קנין הגבהה או משיכה, דהיינו שהגוי יגביה או ימשוך את הכלי. ויעויין בשו"ע (חו"מ סי' קצ"ח סע' ב') מחלוקת אם שיעור ההגבהה הוא ג' טפחים או טפח. וכשרוצים לעשות משיכה, עי' בשו"ע (שם סע' ג') ובנו"כ כמה פרטים כיצד לעשות זאת ולהיכן צריך למשוך. והטעם שלכתחילה בעינן הן קנין כסף והן קנין הגבהה או משיכה ה"ז משום שהראשונים נחלקו היאך קיימ"ל, האם גוי קונה מטלטלין בקנין כסף או בקנין הגבהה

או משיכה. ועי׳ בשו״ע (יו״ד סי׳ ש״כ סע׳ ו׳) שהחמיר לענין מכירת בכור להצריך לתרוייהו, אמנם ע״ש בט״ז (סק״ח) ובש״ך (בסק״ח ובנקודה״כ), וע״ע בש״ך (חו״מ סי׳ קצ״ד סק״ד) ובנתה״מ (שם סק״ח), ויעויין במשנ״ב (סי׳ תמ״ח סקי״ז) לענין מכירת חמץ שהביא את המחלוקת, וכתב דלכתחילה בודאי צריך להקנות בקנין גמור ומוסכם לכולי עלמא, דהיינו בכסף ובמשיכה ביחד, וע״ש עוד כמה פרטים.

ואם עושים בדרך מתנה ולא בדרך מכירה סגי לכתחילה בהגבהה או משיכה בדבר שא״א להגביה, כמבואר במשנ״ב (סי׳ תמ״ח סקט״ו).

ובאופן שפוגשים את הגוי אך קשה להביא את הכלי למקום הפגישה, [כגון כשמדובר בכלים כבדים או שיש כמה כלים של כמה אנשים שרוצים להקנות לגוי], נראה דשפיר דמי לעשות קנין אגב, דהיינו שישכיר לגוי קרקע מסוימת למשך כשעה, ושכירות הקרקע תהיה ע״י שהגוי יתן פרוטה תמורתה, ויאמר לגוי שיקנה את הכלים אגב השכרת הקרקע. ועי׳ בזה במשנ״ב (סי׳ תמ״ח סקי״ט). ובשעת הדחק אפשר שיש להקל ולהסתפק אפילו בקנין כסף בלבד, וכן צידד הגר״נ קופשיץ שליט״א. [והטעם שיש לדון להקל בזה שיספיק קנין כסף נראה דהיינו משום דכיון שמדובר על תקופה קצרה, א״כ דנים זאת כנידון של איסור ההשתמשות ולא כנידון של עיקר חיוב הטבילה, וכלפי איסור ההשתמשות יש לסמוך על הביאור הלכה בסי׳ שכ״ג דנקט דהוי איסור דרבנן, ואכהמ״ל].

אלא שהבעיה היא שבימים אלו בדרך כלל קשה למצוא גוי כדי להקנות לו את הכלי. והנה אם יש אפשרות לדבר עם ישראל אחר הנמצא ליד גוי, אפשר שיועיל לבקש מאותו הישראל שיקנה סודר מהגוי ויקנה לו את הכלי, והיינו באופן שאותו הישראל יהיה שליח של הישראל כאן, ולא שליח של הגוי, ואכתי צל״ע.

אכן לפעמים קשה גם למצוא ישראל הנמצא ליד הגוי, ורבים שואלים אם יש עצה להקנות לגוי את הכלי בלי לפגוש אותו בפועל. ומה שיש לדון זה אם מועיל כאן קנין סיטומתא, [כגון בכרטיס אשראי בעזרת המחשב וכדו׳], או קנין אודיתא, [כלומר שהישראל יאמר שהוא מודה שהמכשיר שייך לגוי], והאחרונים האריכו לדון בקנינים אלו אם יש לסמוך עליהם בדאורייתא בדיני איסור והיתר, וכמדומה דדעת רוב האחרונים להחמיר שאינו מועיל. וכמו״כ יש לדון אם יועיל להקנות לגוי מדין עבד כנעני, [דהיינו שיתנו כסף ליהודי אחר שיקנה את הכלי לגוי], או שגם זה בכלל הא דקיימ״ל שאין שליחות לגוי, ומסתבר שהדברים תלויים בפלוגתת הפוסקים בשו״ע (חו״מ סי׳ קכ״ג סע׳ י״ד) לענין הרשאה לגוי אם כותבים וקנינא או וקנה, וע״ש בסמ״ע ובקצוה״ח.

ולמעשה שמעתי מהגר״נ קופשיץ שליט״א דכיון שזה נידון דאורייתא אין לסמוך על המקילים, ויש להתאמץ ולמצוא גוי כדי לעשות עימו את הקנין, ואם אי אפשר לפגוש את הגוי לא כדאי לסמוך על עצה זו של הקנאה לגוי.

[יש שפרסמו קודם פסח שטרות בהם אפשר למכור כלים חדשים לגוי, וצריך לברר כיצד הם עושים את הקנין עם הגוי עבור בעלי הכלים, וצ״ע. ועכ״פ גם הם כתבו בפרסומיהם שלא לסמוך על כך אלא באופן

שאי אפשר למצוא גוי כדי להקנות לו באופן אישי].

ונראה להוסיף שבאופן שמקנים לגוי אלא שחוששים שלמרות הכל הקנין אינו נעשה באופן המועיל לכל הדעות, אפשר להוסיף ולעשות תנאי שאם באמת הקנין עם הגוי לא חל אזי הכלי הוא הפקר, והיינו באופן שיתבאר להלן בסק"ה.

ג) בכלים מסוימים יש עצה לפרק את הכלי ולחזור ולהרכיב אותו באופן שצריך מעשה אומן לזה כך שעל ידי זה הכלי יפטר מטבילה. ומיהו לא כולם מסכימים שזו עצה טובה. ובקונטרס טהרת הכלים (סי' ג') הארכנו בביאור שיטות הפוסקים בזה, ובביאור הקלקול הנדרש לדעת המקילים.

ד) יש שהציעו שכשבאים לקנות את הכלי אפשר להתכוין שלא לזכות בו כך שהכלי לא יכנס לרשות הישראל ולא יצטרכו להטבילו. ומצד הערמה, שמתכוין שלא לזכות בכלי אך לוקח אותו לעצמו ומשתמש בו כאילו זה לגמרי שלו, לכאורה אין זה חמור יותר מהפקר שהקילו בזה מכמה טעמים, וכמו שהזכרנו להלן (בסק"ה). [ויל"ע אם עדיף עכ"פ לעשות באופן שיתכוין לזכות רק בתשמישים של הכלי ולא בגוף הכלי, כך שמחד גיסא גוף הכלי ישאר של הגוי והוא יהיה פטור מטבילה, ומאידך גיסא אחרים לא יוכלו לקחת ממנו את הכלי כיון שהתשמישים הם שלו וממילא לא תהיה כאן הערמה. ובזה יש להסתפק אם בדיני חו"מ מועיל לקנות חפץ באופן אחר לגמרי ממה שהמוכר חושב שהוא מוכרו, שהרי המוכר מתכוין למכור דבר מסוים, דהיינו את גוף הכלי, והקונה מתכוון לקנות דבר אחר לגמרי, דהיינו רק את השימושים שלו, בעוד שהגוף יהיה שייך עדיין למוכר, וצ"ע אם בכה"ג חל הקנין, ואם אפשר בכלל לחלק בין הגוף לפירות בלי דעת מקנה על החילוק. ואף אם זה נחשב כהפקר, אכתי צל"ע אם שייך להתכוין לזכות מהפקר את התשמישים, דהיינו את קנין הפירות, בלי לקנות את הגוף. ועי' בקצוה"ח (סי' רנ"ח סק"א) מש"כ בביאור דברי הרשב"א בגיטין (עב:) שאי אפשר שיהיה השדה הפקר והפירות לבעלים, וע"ע בשו"ת רעק"א (ח"א סי' קמ"ד וסי' קמ"ה) ובשערי ישר (ש"ה פכ"ג)]. וע"ע בשו"ת שרידי אש (ח"ב סי' ע"ה) ובקצוה"ש (סי' קמ"ו בדה"ש סק"ט) מש"כ בעיקר עצה זו.

ומיהו עצה זו שייכת בעיקר בחו"ל, במקומות שאפשר לקנות את הכלים ישירות מהגוי, אבל אם קונים את הכלים בחנות של ישראל שקנה את הכלי מהגוי, נמצא שכשיתכוין שלא לזכות בכלי הכלי ישאר של בעל החנות הישראל, ובכה"ג יש לחוש לשיטת הש"ך והט"ז (בסי' ק"כ סע' ח') שהחמירו כהאו"ה שהשואל לצורך סעודה מישראל שקנה מגוי לצורך קלפים טעון טבילה. והפ"ת (סק"ט) הביא מהחכמת אדם שהחמיר בזה בכלי מתכות שחיוב טבילתם הוא מהתורה, וא"כ גם כאן אף אם יתכוין שלא לקנות עדיין הוא יצטרך להטביל, דסו"ס הוא שייך לישראל שקנאו מהגוי. ועל כן באופן זה עדיף להתכוין לקנות ואז להפקיר, ובתנאים שיתבארו להלן. [ואכתי יל"ע במוכר ישראל האם יש עצה לסכם עם המוכר שלבינתיים הוא רק שואל ממנו את הכלי ושהקנין יחול לאחר תקופה מסוימת, שעד לאותו הזמן יהיה כבר אפשר בס"ד להטביל את הכלים].

אלא שבעיקר העצה כשקונים מהגוי יל״ע האם שפיר דמי לעשות כן, דלכאורה כיון שהוא עושה מעשה קנין גמור, ורק מתכוין שלא יחול, צ״ע אם אין בזה משום דברים שבלב אינם דברים. ואפשר שיצטרכו לומר לגוי בפירוש, וצ״ע.

ולכאורה יש להביא ראיה שלא מועיל להתכוין שלא לזכות את הכלי מהמוכר, דיעויין במשנ״ב (סי׳ ת״נ סקי״ח) דאיירי לענין תינוק שנחוץ לו לאכול ולשתות חמץ בפסח, ולאביו אסור לקנות חמץ משום בל יראה, וכתבו הפוסקים שצריך לישא את התינוק לבית הנוכרי ולבקש ממנו שיאכיל חמץ לתינוק. ואם אין הגוי רוצה לתת לו בחינם, כתב המשנ״ב שיכול להבטיחו שישלם לו אח״כ, ״אבל לא יתן לו מעות קודם או בשעה שנותנו לו לאכול, דקונה החמץ בזה ואסור ולכולי עלמא. וע״ש עוד. ולכאורה צ״ע מדוע לא כתב המשנ״ב עצה פשוטה זו, שישלם לו בשעה שקונה את החמץ ויתכוין שלא לזכות בו, ואכתי יל״ע בזה.

ה) בשעת הדחק גדולה העלנו בקונטרס טהרת הכלים (סי׳ ז׳) שיש להקל להפקיר את הכלי ולהשתמש בו בכוונה שלא לזכות בו, ויעשה כך עד שיתאפשר לו להטביל את הכלי. אך זו באמת עצה רק ליחידים וחלילה לא לציבור, מכמה טעמים, ובעיקר משום שצריך גמירות דעת מוחלטת שמי שרוצה יוכל לבוא ולקחת את הכלי, ולא כולם יכולים להחליט כך בדעתם באמת.

ובכלי זכוכית שחיוב טבילתם הוא מדרבנן יש להקל בזה יותר. אכן בדרך כלל לכלי זכוכית יש תחליפים בכלים מפלסטיק וא״כ פחות נחוץ להקל בזה.

ויעוי״ש (באות ו׳) שנתבאר שגם באופנים שאפשר לסמוך על עצה זו, כדאי שעכ״פ יעשוה באופן טוב יותר, והיינו שאחד מידידיו יקנה את הכלי ואח״כ יפקירנו, ואז הוא יבוא ויקח את הכלי מהפקר ויתכוין שלא לזכות בו כך שימשיך להשתמש בו כשזה בבעלות הפקר. [והריוח בזה הוא שעכ״פ לא יהיה חסרון מצד טענת המהרי״ל דיסקין (קונטר״א סי׳ קל״ו ד״ה והנה להפקיר) על פי הגמ׳ בדין המפקיר כרמו והשכים ובצרו שנראה כחוזר וזוכה במה שהפקיר, ועיין].

בדרך עשיית ההפקר, לכתחילה יש להפקיר בפני שלושה אנשים. ובדיעבד יפקיר אפילו בפני אדם אחד. ואכתי יל״ע אם בנדו״ד אפשר להקל בדיעבד להפקיר בינו לבין עצמו. ועי׳ במשנ״ב (סי׳ רמ״ו סקט״ו) שהביא את עיקרי השיטות בזה.

אך כאמור, נראה דעצה זו היא רק בשעת הדחק גדולה שאין שום אפשרות אחרת ורק ליחידים, ורק למשך זמן קצר עד שיהיה אפשר להטביל בס״ד את הכלים. [ויש לרשום זאת שהכלי אינו טבול כך שהדבר לא ישכח]. ולכתחילה בודאי יש להמנע מזה ככל האפשר ולעשות כדרכים האחרות שנתבארו לעיל.

הגאון רבי משה חליוה שליט"א
מח"ס ענפי משה ושא"ס, אופקים

הרגיש למוצרי חלב אי כשאוכל בשר שרי ליה להעלות על שלחנו מוצרי חלב וכן כשאוכל בשר אי שרי לרעהו לאכול עמו מוצרי חלב על אותו שלחן בלא היכר

כבוד ידידנו הרה"ג החו"ב כש"ת מוה"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,

אחדשה"ט וש"ת,

נתתי לבי לעיין בספיקא דמע"כ נ"י באדם האלרגי (=רגיש) למוצרי חלב ובאופן דאוכלן מסתכן בנפשו, אם כשאוכל בשר מותר לו להעלות על שלחנו מוצרי חלב ודכן בהיכא דאוכל בשר אי שרי לרעהו לאכול עמו בשלחן אחד מוצרי חלב בלא היכר (עי' שו"ע יו"ד סימן פ"ח ס"א וס"ב).

לפענ"ד יש לדון בהא ממאי דכתב בספר דרכי תשובה (פ"ח, י"ב) מהבאה"ט דכ' משום הש"ך דמותר להעלות בשר נבילה על שלחן שאוכל בו בשר כשר, ודבספר תוספת ירושלים חקר אי שרי להעלות גבינה אסורה על שלחן דאוכלים בו בשר כשר ודכן נמי דן אי שרי להעלות בשר נבילה על שלחן שאוכלים בו גבינה כשרה, ובספר מגדים חדשים (אות א') מייתי מההג"א דאסר להעלות יין נסך על שלחן ששותים בו יין כשר, ובספה"ק פרי תואר (פ"ח, א') האריך בהאי דינא וקמסיים דכללא דמילתא דבכ"מ אין להעלות דבר איסור על השלחן שאוכל עליו אלא היכא דמינכר האיסור אבל כל דבר דלא מינכר איסוריה אסור להעלות על השלחן וע"ש בכ"ד הד"ת בזה.

ובספר בדי השלחן (סימן פ"ח, ביאורים, ד"ה אסור להעלותו וכו') כתב וז"ל וכתב הש"ך דמכל מקום שאר איסורים מותר להעלותם על השלחן בשעת אכילה דרק בבב"ח גזרו שמא יבא לאכלם ביחד משום דלא בדילי אינשי מיניה כיון שכל אחד בפני עצמו מין היתר משא"כ בשאר איסורים בדילי אינשי מיניה ואין לחוש שיבא לאוכלו, עכ"ד, וכו' וכו'. ובספר תוספות ירושלים [והובא בדרכ"ת] חקר לפ"ז בכגון האוכל בשר אי שרי להעלות על השלחן גבינה שהיא אסורה מצד עצמה [כגון גבינה של נכרי] הואיל ואמרת דבדבר האסור מצד עצמו ליכא חששא שמא יבא לאוכלו ומדברי הפרי תואר יש ללמוד אמנם להתיר בכגון זה שכתב שם שמותר אף למי שאוכל בשר להזמין נכרי על שלחנו אפילו הנכרי מביא עמו גבינה דניכר לישראל שהגבינה אסורה לו כיון שהוא מאכל הנכרי ואזיל שם לטעמיה דאף בשאר איסורים אם לא מינכר איסוריה אסור להעלותו על השלחן בשעת אכילה אולם כשהנכרי אוכלו מינכר בהכי איסוריה ומותר להעלותו ולא חיישינן גם מטעם בב"ח לאסור ההעלאה וא"כ ה"ה

לדידן דלא סבירא לן כהפ״ת לאסור בשאר איסורים אם האיסור אינו ניכר אלא בכל גונא מותר בשאר איסורים הואיל ובדיל מיניה סגי בכך להתיר ההעלאה [=דגבינה האסורה וכאמור] ושלא לחוש גם מטעם בב״ח וכן נראה לדינא שיש להקל בכך, עכ״ל.

ומעתה אפשר דכיון דחמירא סכנתא מאיסורא כמ״ש בחולין (דף י׳) ועי׳ שו״ע או״ח סי׳ קע״ג (סעיף ב׳) ויו״ד סי׳ קט״ז (סעיף ב׳) שפיר אית לן למימר דכפי דמתירינן באיסורא גופי׳ להעלותו על השלחן מטעמא דבדיל מיניה הכי נמי האלרגי למוצרי החלב מיבדל בדיל מיניה ולא חיישינן שיבוא לאוכלו. ברם כל זה כשאוכל לבדו אך אם אוכל עם זולתו אף אי נימא דאין לחוש דאיהו יאכל מהמוצרי חלב דרעהו מ״מ אכתי ניחוש דרעהו האוכל מוצרי חלב יבוא לאכול מהבשר וע״כ בזה פשיטא דבעי היכרא.

ברם יש לעיין בזה מהא דכתב בשו״ע או״ח (קע״ג, ב׳) וז״ל בין בשר לדגים חובה ליטול משום דקשה לדבר אחר וחמירא סכנתא מאיסורא (ועי׳ יו״ד סי׳ קי״ז), ע״כ. וכתב עלה הכה״ח (שם, ס״ק ו׳ ד״ה בין בשר לדגים וכו׳) וז״ל יש להסתפק אם שני בני אדם המכירים זא״ז אוכלים על שלחן אחד זה בשר וזה דגים אם צריכים לעשות הפסק מפה להכירא כמ״ש ביו״ד סימן פ״ח ס״ב גבי בשר וגבינה או לא בעי ומסתברא דלא בעי הפסק מפה משום דלא אסור מן התורה, הרב שם חדש הנד״מ על ספר יראים ח״ב עמוד מאכלות אסורות סימן קמ״ט דף מ״ח יעו״ש. והביאו הפה״ד אות א׳, ופשיט ליה דלא בעי הפסק מפה יעו״ש. וכ״כ בספר זבחי צדק סימן קט״ז אות כ״ה דלא בעי יעו״ש. ומיהו משמע הא באדם אחד היושב לאכול לבדו יש לחוש ואין להניחם יחד על השלחן דשמא יבוא לאכול בלא רחיצת ידים וקינוח הפה, עכ״ל.

ועי׳ נמי בכה״ח חיו״ד (קט״ז, ל״ה) דכתב וז״ל שני בני אדם המכירים זא״ז שאוכלים על שלחן אחד זה בשר וזה דגים אם צריכים לעשות הפסק מפה כמ״ש לעיל סי׳ פ״ח סעיף ב׳ לגבי בשר וחלב עיין שם חדש על ספר היראים עמוד מאכלות (אסורות) סימן קמ״ט דף מ״ח שנסתפק בזה והביא ראיות להקל וסיים שעדיין כמסתפק יעו״ש ומיהו הראיות שהביא להקל יש לדחות דלא דמי דהכא חיישינן שמא ישכח ויאכל בלתי ידיעה דטרוד באכילתו וע״כ נראה דיש להחמיר ולעשות הפסק להכירא ואין הפסד בזה עכ״ל, ולכאורה דבריו בחיו״ד הו״ל משנה בתרייתא, ודוק היטב.

[ואמנם לדינא עי׳ בשו״ת שבט הלוי (ח״ו חיו״ד סימן קי״א אות ג׳ ס״ק א׳) דכתב וז״ל דבר פשוט שאין לחוש למ״ש בד״ת [=סימן קט״ז] ס״ק י״ג בשם ס׳ קהל יהודה שאסור להעלות על השלחן דגים עם בשר בשלחן אחד וכן הקילו בזה כל הדורות אבל נהוג הוא שלא מן הדין להביאם זא״ז בדרך חומרא עכ״ל וע״ע בד״ת (שם) דאף איהו כתב דיש לדחות מ״ש הקהל יהודה, ע״ש].

ואכתי חזינן דהגם דבשר ודגים הו״ל משום סכנתא אעפ״כ יש דהחמירו בזה דבעי הפסק וא״כ נימא הכי נמי בנידון דידן. (ועוד זאת דהמקילים גופייהו בבשר ודגים הקילו ביה לצד דלא אסור מה״ת ע״ש והא הכא אסור מה״ת, ויל״ע).

ברם איכא לדחויי דלא דמי דהא גבי

בשר ודגים שפיר יש מקום להחמיר בזה לפי דלא בדילי אינשי מיניה ודרכם לאכול הן בשר והן דגים וכעין דביאר הש"ך גבי בב"ח דכאו"א בפני עצמו מין היתר הוא, וא"כ יש לחוש דיאכלם יחד אע"ג דבזה אח"ז בלא קינוח והדחה הו"ל סכנה מדישכח זה דטריד באכילתו, משא"כ בנד"ד אדם האלרגי למוצרי חלב מיבדל בדיל מיניה כולא זימנא וליכא למיחש דיאכל זה אגב דטריד באכילתו דהא לעולם אינו אוכל ממאכל קודם שבודקו אם מכיל הוא מרכיבי חלב דאי לאו דיזהר בזה מסכן עצמו וע"כ נראה טפי דיש מקום להקל בזה כשאוכל לבדו וכמש"נ לעיל (סוד"ה ומעתה אפשר) [ולכאורה כ"ז הוא לטעמי' דהשו"ע ז"ל דקאזיל בדעתי' דהר"ן דביאר דאיסור העלאת בשר וחלב על שלחן אחד הוא לצד שלא יבוא לאכלם יחד. אך לרש"י ז"ל דפי' דאיכא למיחש דיגעו אהדדי לכאורה אפשר דה"נ חיישינן.ועמ"ש בספר בדה"ש (ריש סימן פ"ח, בביאורים, ד"ה אפילו) בשיטתייהו ע"ש היטב].

ובירא מילתא דכל דברינו בזה כדעת הדיוט נוטה דאכתי אפשר דגם בזה שייך הא דלא פלוג וישראל זה מגדולי ההוראה אשר מפיהם אנו חיים.

אחר זמן רב משכתבתי זה בא לידי ספר אהל יעקב בהלכות בשר בחלב לידידנו הגרי"א סקוצילס שליט"א ובעיוני בו מצאתי בעזה"י דכתב (סימן פ"ח, ס"ה, הערה ז') בסו"ד וז"ל ולענין מי שיש לו אלירגיא לשתות חלב ומוצרי חלבי האם מותר לו לאכול בשר על שלחן שנמצא עליו חלב וכדומה כתב לי בתשובה בעל האבני ישפה זצ"ל דנראה שמותר מאחר דלעולם הוא לא ישתה חלב וכן דעת עוד מורי הוראה שליט"א, עכ"ל, ודוק היטב.

ביקרא דאורייתא,
חק' משה חליוה

הגאון רבי אלחנן פרינץ שליט"א
מח"ם אבני דרך, בית שמש

מסכה משותפת לבעל והאשה בימי הקורונה

בימים אלו מותר לצאת מן הבית רק עם מסכה על הפנים (בכדי למנוע את העברת הנגיף ר"ל), האם מותר לבעל להשתמש במסכה שהשתמשה אשתו נדה, ומדובר גם במסכות 'איכותית' שניתן לכבס את הבד או מסכה שיש בהם דרך מיוחדת לנשימה (ולא במסכות של 'שקל')?

לא ילבש

ראשית מצינו לגבי ללבוש אותו בגד (נשים וגברים) בגמרא בנדרים (מט, ב) שרבי יהודה ואשתו לבשו את אותה גלימה מרוב העניות, ומכאן העלה השדי חמד (כללים, מע' ל כלל קטז ד"ה 'ויש מין בגד') שאם הבגד שוה לאיש ולאשה אין בזה לאו של לא ילבש (עיין במהריק"ש בספרו אהל יעקב סי' מ). וע"ע בחיד"א (פתח-עינים נדרים מט), ובשו"ת לב חיים (ג, כו). ועיין בדרכי תשובה (יורה-דעה קפב, סקי"ג) בשם המהריק"ש כי מלבוש השווה בצורתו לאנשים ונשים ליכא בזה איסור של "לא ילבש", וכן כתבו בשערים המצויינים בהלכה (ה עמוד קסח) ובשו"ת ישכיל עבדי (ה יורה-דעה כ)

התוספות בנזיר (נח, ב ד"ה 'גבול יש לו') כתב: "משמע כשאין אדם מתכוון לנוי אלא לינצל דלית ביה משום כלי גבר... ". ופסק הב"ח (יורה-דעה קפב ד"ה 'לא ילבש') כי האיסור של לא ילבש הינו רק בדבר של נוי וקישוט וכאשר חפץ להידמות (איש לאשה וכדו') וזו לשונו: "אינו אסור כי אם להתדמות לאשה לנוי ויופי ולהתקשט". וכתב הט"ז (סק"ד) דדווקא דרך עידוי וקישוט נאסר, אך לא נאסר בדבר שהוא להגן מפני החמה או הגשמים, וכ"כ להתיר בלבוש להגן מצינה או חמה בשו"ת אבני צדק (יורה-דעה עב) ושו"ת שרגא המאיר (ז, קכד). וע"ע בשו"ת מחנה חיים (ב יורה-דעה ל), בשו"ת דברי חיים (יורה-דעה ב, סב), בשו"ת יביע אומר (ו יורה-דעה יד אות ו), בשו"ת נזר כהן (א יורה-דעה ז) ובספר גם אני אודך לגר"ש סיאני (דיני לא ילבש סי' ג אות ב. יב סוף אות א).

ואעיר כי אמנם המהרש"ם (ב, רמג) חלק על הב"ח, וציין דכל ההיתר הוא רק כשניכר כוונתו לתועלת. וממילא יהא פשוט שיכול האיש ללבוש את מסכה אשתו, דהוי בשביל להגן עליו ובוודאי דאין מטרתו לנוי וקישוט וניכר לכל דעושה זאת בשביל להגן עליו מפני הנגיף (וע"ע בספר לבושה של תורה סי' נז). וע"ע בספר הליכות קטנים לגרי"י פוקס (ט הערה שו) שציין כי דבר הנמכר גם לנשים וגם לגברים (כגון: צעיפים, מעיל רוח וכו' שיכול להיות גם לגברים וגם לנשים), שוב אין בו איסור כלי גבר (והדגיש כי הכל תליא במנהג המדינה).

להציל מטינופת

בשו"ת רבבות אפרים (ד, ריב) התיר

לאיש ללבוש סינר של אשתו והעלה דאין בזה לא ילבש, ועיקר סברתו הוא דכוונתם לאצולי מטינוף, וכן הסכים עמו גם בעל שו"ת אז נדברו (עיי"ש). וכ"פ גם בספר אהל יעקב (לא ילבש אות נד). וע"ע בשו"ת משפטי עוזיאל (מהדו"ת יורה-דעה א, כה) ובספר דרך חקיק לגר"ח קורח (פרק יז בהערות אשיחה בחקיק, הערה 139).

ואציין כי בקונטרס לבושי בנימין הובא בשם הגרשז"א שמותר לאיש ללבוש את נעלי הבית של אשתו כאשר מדובר בנעלי בית פשוטים ואינם יקרים. ועיי"ש שלדעת האור לציון שרי בכל מצב. וכ"כ להתיר הגריש"א בשו"ת וישמע משה (ב עמוד רא). ויתכן דכל ההיתר דאין נעל מיקרי לבוש, אלא תפקידה שלא יתלכלך, וה"ה אצלנו.

לבישה שאינה מייפה

סניף נוסף להתיר דרבים סברי דלא אמרינן דקיים איסור של לא ילבש כאשר הבגד אינו מייפה (או מכער אותו). ובוודאי אצלנו המסכה איננה מייפה את הלובש. וע"ע בזה בספר מנשים באהל (עמוד תצד), בשו"ת שבט הלוי (יא, קצט אות ה) ובספר אהל יעקב (לא ילבש אות כז). ע"כ עסקנו מצד דין לא ילבש.

אינה בפניו

יש לציין דאם השאלה הינה מצד דיני נדה, אזי לא מצינו דהחמירו בדברים אלו כשאינה בפניה. הרי אף שתיית שיירי אשתו שאינה בפניו התירו. ואציין בזה בקיצור נמרץ איתא בראבי"ה (א, קעג) "אם שתתה בכוס, ונשאר בו קצת, והלכה לה, שאינו שותה ממש עמה, קבלתי מרבותי להתיר", וכן כתב הדרכי משה אפשרות זו ש"אם הלכה האשה לאחר ששתתה", דאז לא שייך כאן חיבה, ויכול הבעל לשתות, עיי"ש. וכן פסקו הרמ"א (קצה, ד), ספר בדי השלחן (סקע"ד), ספר טהרת הבית (עמוד קכח) ועוד. ובחוט השני וטהרת הבית ביארו שהלכה לה, הכוונה שיצאה מהחדר. וע"ע בכל זה בדברינו בשו"ת אבני דרך (ב, טו אות ב. יב, קסו). וממילא יניח את המסכה רק בצאתו מהבית (ולא בפניה אם היא נידה).

ריח

ואם מיירי שיש על מסכה ריח חזק של אשתו, אזי "לב יודע מרת נפשו", וי"ל בכל מקרה לגופו, דוודאי דאין להתיר אם הדבר יגרום להרהור.

וכתב לי בשאלה זו הרה"ג יצחק זילברשטיין, בהאי לישנא: "אם זה מסכה אישית, שידוע שזה שייך רק לה, וזה עלול לגרום לקרבה, אסור, אבל זה לא מיוחד לה, אלא שיש להם מסכות בבית, אין זה גורם לקרבה ומותר".

העולה לדינא: בימים אלו שמסתובבים עם מסכה על הפנים (בכדי למנוע את העברת הנגיף ר"ל), מותר לבעל להשתמש במסכה שהשתמשה אשתו (אף כשהיא נדה[א]).

א. אלא א"כ יש לחוש להרהור (וכן יעשה זאת שלא בפניה).

אבן העזר

כ"ק מרן האדמו"ר משאץ שליט"א
בני ברק

בענין המנהג לגלות פני הכלה בחופה לצורך עדי קידושין

עש"ק הגדול י' ניסן תהא שנת פדות לפ"ק בני ברק ת"ו
יום בקיעת הירדן בימי יהושע ב"נ, עיי' ט"ז סי' ת"ל

אל מע"כ הגאון המפורסם חובר חיבורים מחוכמים כמוהר"ר מהר"ם גבאי שליט"א, מח"ס שו"ת בית מתתיהו ושא"ם, אבן יקרה בכתר התורה של עיה"ק ירושת"ו

אחדשכ"ת כראוי

ג"י הגיעני לנכון ע"י ידידנו הדגול אין גומרין עליו ההלל כמוהר"ר גמליאל הכהן ראבינאוויטש שליט"א רו"מ בעיר רחובות ומזכה את ישראל בכל מקומות שהם להגדיל תורה ולהאדירה. מה שבדק לן מר אמשכ"נ בספרנו בתים לבדים סי' י' סעיף פ"א שמכוער הדבר לגלות פני הכלה כדי שעדי קידושין יראו פניה להעיד, והביא עדות נאמנה שידינ"פ יבלחט"א הגאון הגדול בעל שו"ת קנה בושם זצ"ל הקפיד שהעדים יראו פני הכלה בשעה שמכסים אותה בהינומא, ואם לא התלוו העדים לחתן בלכתו לכסותה בהינומא הורה לגלות פניה בחופה כדי שעדי הקידושין יראו פני הכלה לפני הקידושין. עוד העיד מידינ"פ הגאון האדיר הגר"ב פוברסקי שליט"א ועוד מגדולי ישראל שנהגו ונוהגים כן.

אקדים ואומר, הנני במזמור לתודה לכ"ת שהעירני על כך כי כנראה שבספרנו שם לא יצאתי יד"ח הביאור מהו הכיעור שבדבר וקצרתי במקום שאמרו להאריך, ב"ה וב"ש שאנה לידי לתקן המעוות וזה החלי.

הלשון מכוער לא אני המצאתי אלא כך כתב בשו"ת בית שלמה אהע"ז ח"א סי' ט'. כידוע, אין חקר לגאונותו האדירה ובקיאותו בכל חדרי התורה של בעל שו"ת ב"ש, מהגאונים ופוסקים המובהקים שכל בעלי הוראה בזמנו ואחריו הרימו ידיהם כלפי פסקיו, פחדו ורעדו להרהר שלא דכוותיה. ביניהם הגאון האדיר המופלג בעל שו"ת מהרש"ם זצ"ל שגם הוא לא השאיר פינה בארבעת חלקי שו"ע שלא חזר עליה ד' מאות פעמים כמו שכתב בעצמו על ספר הטור שלו היום סיימתי הטור ארבע מאות פעם. לשלמות ולתועלת הביאור מן הנכון להעתיק לשונו בשו"ת בית שלמה שם, בדבר הקידושין שרוצה לחדש לגלות פני הכלה קודם הקידושין בכדי שהעדים יראו אותה עפ"י דברי חידושי מהרי"ט וכו' אני אומר ח"ו לשנות בזה ממה שנהגו עד עתה עפ"י דברי רמ"א סי' ל"א ס"ב וכן הוא דרך צניעות, בפרט שדבר מכוער לעשות כן להסתכל באשה במתכוון. ודי בזה דברי האבני מילואים סי' ל"א סק"ד שכתב שאף

שלא גילו פניה להסתכל בה הוי קידושי ודאי [א.ה. בא״מ שם כתב בשם שו״ת מבי״ט שאביו מהרי״ט ז״ל הקפיד לגלות פני הכלה וע״ז כתב שם בזה״ל, אך לענ״ד דכה״ג הוי קידושין בעדים דהא דבעינן עדים על גיטין וקידושין אינו אלא בכדי שיתוודע לעלמא ולא יוכל אחד מהם להכחיש, עפ״י שנים עדים יקום דבר. וכיון שיכולין להחזיק בה ולראותה הו״ל כאילו מקדש אותה בפני עדים וכו׳, ע״כ]. ועוד יש להוסיף בזה אבל לא רציתי להאריך, וכל המחדש בזה לעשות נגד מנהג אבותינו ידו על התחתונה. וידעתי שלא כביר היה רב בקהלה גדולה שרצה לחדש דבר זה וכיו״ב ולעזה עליו כל העיר וישתקע הדבר, ע״כ נועם לשונו היסודיים. ועיי״ע פת״ש שם סי׳ ל״א סק״ה שהביא עוד פוסקים דלא ס״ל כמהרי״ט. כשאני לעצמי מה אני לבאר דברי בעל שו״ת בית שלמה כאילו זכיתי לרדת לסוף דעתו, מ״מ אימור בהו מילתא לפי קוצר המשיג.

והנה. בש״ס כתובות י״ז ע״א שנינו א״ר יונתן מותר להסתכל בפני כלה כל שבעה כדי לחבבה על בעלה, ולית הלכתא כוותיה. במאירי שם כתב בזה״ל, מגדולי החכמים היו מרכיבים אותה [א.ה. את הכלה] על כתפיהם, אלא שדבר זה לא הותר אלא למי שמוצא עצמו נקי מכל הרהור, הא לאחר אסור. אפילו להסתכל בפני כלה לחבבה על בעלה לא הותר אלא למי שבקי בעצמו, ע״כ. ע״ז הדרך כתב שם בשימ״ק בשם הרא״ם הלוי ז״ל, לית הלכתא כוותיה יש מי שסובר דכל ז׳ הוא דאין מסתכלין, הא בשעת יציאתה בהינומא שהיא שעת הכנסתה לחופה וחוק הוא שמגלין פניה ומראין אותה לבני אדם, המסתכל בה אין בכך כלום. ויש מי שאומר כיון דאמרי׳ לית הלכתא כותיה אין מסתכלין בה כלל לא בשעת הכנסתה לחופה ולא לאח״כ לפי שאין לנו להתיר דבר זה אלא בראיה ולא מצינו ראיה להתירו, ע״כ.

עוד בשימ״ק שם בשם תלמידי רבנו יונה, יש מפרשין לית הלכתא כותיה דוקא כל שבעה אינו מותר אבל ביום הראשון שהוא עיקר החיבוב אצל בעלה מותר. ואומר מורי הרב נר״ו שאפילו יום ראשון ואפילו שעה אחת אינו מותר. וא״ת, כיון שאינו מותר לראותה היאך נוכל למצוא עדים שיראו אותה שיצאת בהינומא וראשה פרוע. י״ל, כיון שרואין הינומא או שאר הדברים שדרך לעשותם לבתולה ואומרים כל העולם זו כלה פלונית [א.ה. אעפ״י שלא ראו פניה] אותה חזקה כמו ראיה דהא קיי״ל דסוקלין ושורפין על החזקה. ורבינו מאיר הלוי ז״ל תירץ בענין אחר. דדוקא להסתכל אמרו דאינו מותר, אבל ראיה בעלמא לפי שעה בשעה שמוליכין אותה מותר. ע״כ.

בטור אהע״ז סי׳ ס״ה הוסיף בזה״ל, וכתב א״א הרא״ש ז״ל י״א [א.ה. ה״ה תלמידי רבינו יונה] שביום ראשון מותר להסתכל בה שהוא עיקר החיבוב כדי לחבבה על בעלה. וליתא, דאפילו שעה אחת אסור להסתכל בה אבל מותר להסתכל בתכשיטין שעליה או בפריעת שערה, ע״כ.

נמצינו למדין, דעת רוב מנין ובנין של הראשונים שאסור להסתכל בפני הכלה. לא בשעה שמכסין אותה בהינומא, לא בשעה שמוליכין אותה לחופה וכ״ש לא לגלות פניה להסתכל בה כשעומדת בחופה. המתיר היחיד הוא רבינו מאיר הלוי ז״ל שהתיר לראותה בהעברה בעלמא אבל להסתכל עליה בעיון באופן שיוכלו העדים להעיד עליה

שנתקדשה לפלוני אסור גם לדידיה. לפי"ז הכריע בשו"ע אהע"ז סי' ס"ה ס"ב, אסור להסתכל בכלה אבל מותר להסתכל בתכשיטין שעליה או בפריעת ראשה.

מה שהתיר הטושו"ע להסתכל בתכשיטין ובפריעת ראשה וזו ההיתר היחיד, אבל הסתכלות זו לא יועיל מאומה ולא יתן לעדי קידושין להעיד איך פלוני בן פלוני קידש אשה פלונית בת פלוני כי לא ראו את פניה כ"א תכשיטיה ולא ע"ז צריכים להעיד. יתר על כן, בדרישה שם סק"ה שדי נרגא בעצם ההיתר להסתכל שיוצאת בהינומא שהביא הטור ממר אביו הרא"ש ז"ל וכתב, לא התירו להסתכל כדי להעיד עליה שיוצאת בהינומא ליתן לה מאתים, דלא מצינו שמחויבין לדקדק אחר זה. גם הרא"ש לא כתב שם אלא י"א דיום ראשון מותר דאל"כ מי יעיד עליה שיוצאת בהינומא. ואינו ר"ל שצריכין לדקדק ע"ז אלא אלשון הגמ' קאי שקאמר שם [כתובות ט"ו ע"ב] שיוצאת בהינומא סימן לבתולה ליתן לה מאתים, והגמ' ודאי לא ברשיעי עסקינן שמסתכלין בה שלא כדת. ומשו"ה כתב שם טעם אחר דיש אומרים שמותר להסתכל עליה ביום ראשון כיון שהוא עיקר החיבוב, וגם ע"ז מסיק דליתא, ע"כ. הוי אומר שלא מצינו מתיר להסתכל בפני הכלה באופן שיוכלו להעיד שנתקדשה. ואף אם יש מקום להתיר להסתכל עליה בשעה שהחתן מכסה אותה בהינומא כי עדיין אין לה דין כלה, אבל לגלות פניה בחופה כדי שעדים יסתכלו עליה להעיד מאן דכר שמיה. נמצא, עד שאתה שואל למה העתקנו מש"כ בשו"ת בית שלמה שאין לגלות פני הכלה לצורך עדי קידושין, תמה תמה אקרא מאין ומהו מקור ההיתר של המחייבים לגלות פניה.

מש"כ בשו"ת ב"ש שם שמכוער הדבר אען ואומר לענ"ד שהדברים מדויקים ביותר. שם הסתייע במש"כ ברמ"א אהע"ז סי' ל"א ס"ב שנוהגין לכסות פני הכלות הצנועות ואינן מקפידות במה מתקדשת. דברי הרמ"א נובעים משו"ת הרשב"א שמיירי באונאה של שווי הטבעת אם יש לחוש על הקידושין משום מקח טעות, ולפיכך כתב שם בח"מ סק"ז שהכלות מכסות פניהן כדי שאף אם נמצא הטבעת נחושת אין כאן קידושי טעות דהוי כאלו אמרה תתן לי מה שתרצה רק שיהיה שו"פ, וע"כ אינה רואה במה מתקדשת כי רצונה לומר שאין חילוק בין מקדשה, בשל נחושת ממש או בשל זהב ונמצא נחושת, ע"כ. אבל עדיין צ"ע בלשון הרמ"א, למה ומדוע הוסיף שכך עושות הכלות הצנועות. חדא, מאין הוציא הרמ"א שהכלות מכסות פניהן כי היא דרכן של הצנועות, הרי ברשב"א שם בל יראה ובל ימצא ענין כיסוי פניהן מחמת צניעות. ועוד, צנועות או לא צנועות אינו נוגע לדין אונאה בקידושין, גם כשמכסה את פניה שלא מטעם צניעות הוי קידושין ודאי מטעם שכתב בח"מ. ואף אם אינה מכסה את פניה ואומרת לא איכפת לי במה מקדש רק שיהיה שו"פ, גם מהני לקידושין ודאי. אלא ע"כ הבין בעל ב"ש שפרט לדין אונאה בשווי הטבעת בא רבינו הרמ"א ללמד עוד דבר גדול שחז"ל הזהירו עליו. היות ולכו"ע אסור להסתכל בפני הכלה, ומטעם זה מכסות הצנועות את פניהן בחופה שלא יכשלו אנשים בהסתכלות עליה, מעתה אפשר לנצל כיסוי פניה גם לתועלת דין אונאה בשווי הטבעת וכאילו

אומרת שמסכימה להתקדש בכל דבר השו״פ. מזה שכתב הרמ״א שהכלות מכסות פניהן מטעם צניעות, הבין בשו״ת בית שלמה שאם לא כן עושים, אם הכלה מגלה פניה אפילו רק שהעדים יסתכלו עליה להעיד, דבר זה מכוער כי נוגד עיקרי יסודות הצניעות.

לענ״ד נראה להוכיח כוותיה מהא דאמרו בש״ס ב״מ צ״א ע״א במנאפים עד שיראו כדרך המנאפים, ובכלאים עד שיכניס כמכחול בשפופרת וכו׳. אמר רב יהודה מין במינו [הרבעת בהמה מין במינו] מותר להכניס כמכחול בשפופרת, ואפילו משום פריצותא ליכא. מ״ט, בעבידתיה טריד. פירש״י, במנאפים מעידין עליהם העדים לחייבן מיתה ומלקות וכו׳ כדרך מנאפים, ואין צריך לעדים שיראו כמכחול בשפופרת דלא הזקיקתן תורה להסתכל כל כך. בכלאי בהמה מין במינו אפילו משום פריצותא אין כאן משום דשמא יבא לידי הרהור דבר כדאמרי׳ [ע״ז כ׳ ע״ב] לא יסתכל בחמור ובחמורה בחזיר ובחזירה בשעה שהן מזווגין ונזקקין זה עם זה, דהתם כשאינו שלו שאינו צריך לסייע, אבל האי בעבידתיה טריד ולא מהרהר, ע״כ. וכך איפסיקא הלכתא באהע״ז סי׳ כ׳ ס״א לגבי חיוב מיתה בניאוף, ושם סי׳ קע״ח סט״ז לגבי סוטה, ושם סי׳ כ״ג ס״ג לגבי היתר מרביעי בהמה. המובן מרש״י, האמת שכדי שהנואף והנואפת יתחייבו מיתה צריכים העדים לראות עצם הכנסת מכחול בשפופרת כי זה בעצם האיסור, אלא שהתורה לא חייבו העדים להסתכל על דברים מכוערים כ״כ. להתעסק בהרבעת בהמה באמת הוי פריצות משום איסור הרהור כבש״ס שם אלא שאם טריד בעבידתיה אין כאן הרהור. תדע כברש״י שם, כשהבהמה אינה שלו באמת באיסורא פריצות ואיסור הרהור קיימא. נמצא פשוט שעצם ההסתכלות מכוער היא ופריצותא עד כדי שהנואף והנואפת נהרגין גם בלי ראית העדים כמכחול בשפופרת. ואפשר שהסתכלות בכלה חמורה מהסתכלות בשאר הנשים כאמרם ז״ל שבת ל״ג ע״א הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה אלא כל המנבל פיו אפילו חותמין עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה הופכין עליו לרעה. פי׳, עצם הדבר שכלה עומדת עם החתן בחופה מעלה רעיונות ומחשבות לא רצויות, משא״כ בנשים אחרות. אין טעם להאריך בזה כי עצם ההתעסקות בדברים שנפשו של אדם חומדתן פוגמת מחשבה טהורה ועל קוטב זה מסתובב כל סימן כ״א בשו״ע אהע״ז.

עוד יש לעיין במנהג זה לגלות פני הכלה בחופה אם שכרם של העדים לא יצאו בהפסדם. בשו״ע אהע״ז סי׳ כ״א ס״ג שנינו, מותר להסתכל בפנויה לבדקה שישאנה וכו׳ ולא עוד אלא שראוי לעשות כן, ע״כ. ושם בח״מ סק״ג וב״ש סק״ו, הא דאמרו בב״ב קס״ח ע״א האי צורבא מדרבנן דאזיל לקדושי אתתא לידבר ע״ה בהדיה דילמא מיחלפא ליה, תירץ המ״מ בפכ״א מהא״ב [ה״ג] משום דת״ח אף שרואה אותה פעם א׳ אינו בקי בצורת נשים ויש לחוש שמא יחליפוה, אבל ע״ה יכירה בפעם אחת, ע״כ. מעתה, הני עדים שמסתכלים בפני הכלה להעיד, ממנ״פ. אם הם תלמידי חכמים שאינם בקיאים בצורות נשים מה התועלת בהסתכלותם הרי בבוא העת בודאי לא יזכרו פניה להעיד. ואם הם עמי הארץ שמכירים צורות נשים בהסתכלות פעם אחת, בשו״ע חו״מ סי׳ ל״ד סי״ז מבואר להדיא שע״ה

פסולין להעיד. ואף אם לא נגזים לכנותם עמי הארץ לפוסלם לעדות, אבל עכ"פ יפסלו לעדות בגלל עצם העבירה של הסתכלות כבשו"ע שם סכ"ד שהעובר עבירה שאיסורה ידועה לכולם נפסלו לעדות עכ"פ מדרבנן, עיי"ש בש"ך.

מכל הלין טעמי, אחרי שלא מצינו מי שיתיר להסתכל בפני הכלה, נמצא שהסתכלות זו שעדים מסתכלים בפני הכלה אפי' רק כדי להעיד עבירה היא וככה לא יעשה. ולא עוד אלא מי הוא זה ואיזה הוא שיאמר זכיתי לבי להסתכל על אשה בכוונה תחילה לשם הסתכלות ואנצל מאיסור דאורייתא של הרהור, ע"ד אמרם ז"ל בסנהדרין ס"ב ע"ב המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה. פירש"י, עצם ההנאה של הערוה אחשביה כמתכוון אע"ג שרק התעסק בה.

מעתה מובן כמין חומר דעת שו"ת בית שלמה שיצא בשצף קצף נגד חידוש מנהג זה, ומדוע לא נהגו רבנים וצדיקי וגדולי הדורות הקודמים לגלות פני הכלה לצורך עדי קידושין. גם אני הקטן עיני ראו ולא זר רבנים וצדיקים מפורסמים בדור שלפננו נ"ע שלא כן עשו, פשוט כביעתא בכותחא שהתנזרו מלעשות כן מחשש איסור הסתכלות והיתה להם אותה הרגשת הצניעות כהרגשת הרמ"א כהבנת רבינו הבית שלמה. גם גדולי זמננו לא ראיתי שנהגו כן. במסגרת השימוש לא פעם ולא פעמיים התלוויתי למרן בעל שבט הלוי זצ"ל בחופות שסידר יבלחט"א ועיינתי היטב בכל מעשה והנהגה, ולא ראיתי הנהגה לגלות פני הכלה. בהיות כן, אדרבא. מתפלא אני הפלא ופלא על הגר"מ בראנסדארפער זצ"ל שכך נהג.

אחרי כתבי הראו לי חברי מש"כ בשו"ת משנה הלכות חי"ד סי' ל"ד, ברוך שכוונתי.

יתן ה' ויזכהו לחוג חג הפסח וחג המצות בדיצה ורינה, שנרגיש קדושת הימים והכנתם לקבלת התורה כמש"כ הרמב"ן בפר' אמור ומיכלא דאסוותא ישפיעו רפואות וישועות לכ"ת ולמשפחתו ולכל ישראל ומי יתן שעוד השנה נזכה לאכול שם מן הזבחים ומן הפסחים בגאולה שלימה ובנין הבית המקווה ברחמים וחסדים, אמן.

החותם בברכת כט"ם

הגאון חיים שלום הלוי סגל שליט"א
מו"צ בבית ההוראה דהגרי"מ שטרן שליט"א
ור"מ בישיבת 'כנסת מרדכי' פאדיגורה
ומח"ס שו"ת 'בירורי חיים ח"ח', ו'לקט הלכות' ד"ח, ועוד

חתן שאינו רוצה לדחות את החתונה, והוריו רוצים לדחות

יומא תנינא למעשה בראשית לסדר צו ה' לחודש אשר ישועות בו מקיפות ה'תש"פ יוד"ר דאוהב ישראל מאפטא זיע"א

משוכן מרומים רוב שלומים, בחודש ניסן יתברך בכל ענין הרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מו"צ בבית ההוראה 'אור החכמה', מח"ס גם אני אודך י"ח ופרדם יוסף החדש ד"ח

אחר מבוא הברכה והשלום.

קיבלתי את ארבעים וחמש שאלותיו שהתעוררו בעקבות הנגיף קורונה. בבחינת ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך. ואנשים רגילים לחשוב ששאלות הם דבר של מה בכך, וכביכול נופלים מהשרוול כלאחר יד, אבל לי פשיטא ובריר שאלות כגון אלו באים רק אחר שמע"כ מונח ושקוע בתורתינו הק'. ואשתדל לענות עליהם כפי מיסת הפנאי.

ע"ד שאלתו, חתן שקבעו לו תאריך לנישואיו[א] עב"ג, ועתה בעקבות הנגיף יש אילוצים לדחות את החתונה, והוא אינו רוצה לדחותו, והוריו רוצים לדחות. והיאך הדין איפכא חתן שרוצה לדחות את החתונה, והוריו אינן רוצים לדחות.

תשובה: א) הנה ע"ד דחיית זמן החתונה[ב], מצינו להיעב"ץ במגילת ספר (עמ'

א. ובתחילת הענין אביא הנה, חשיבות הדבר לקבוע תאריך לחתונה, הגם דפעמים נראה דעדיין אין את האפשרויות לזה, עכ"ז יש לקפוץ למים ולקבוע, וה' יהא בעזרו, כדהובא בספר קדוש ישראל על האדמו"ר בעל אהבת ישראל מויז'ניץ זצ"ל, דיהודי נכנס לפניו שאחד מיוצאי חלציו עומד לפני הנישואין, אולם לרש אין כל במה לעשות הכנות לחתונה, שאלו האדמו"ר האם כבר קבע זמן לחתונה, והשיב: שלא, כי אין בידי פרוטה לפורטה. וישא בעל אהבת ישראל משלו ויאמר [על דבר בעתו], התורה קבעה מועד לזמן חג הפסח, ולכאורה מדוע קבעה תאריך, הוה לה למימר דכל אחד תחילה ינקה את הבית לפסח, וכשיסיימו אזי יקבעו את הזמן לחג, אלא שאם אכן התורה היתה נוקטת כך, לעולם לא היו מסיימים את העבודה, על כן קבעה התורה זמן קבוע לחג, ולעת ההיא 'בערבי פסחים סמוך למנחה' הכל מוכן ומזומן, דהרי כולם צריכים להספיק לעשות ביעור חמץ ושאר צרכי הסדר לשעה שקבעה התורה.

סיים בעל אהבת ישראל, בדרך זו תתנהג גם **קבע זמן לחתונה** והקב"ה יהא בעזרך להשיג כל הנחוץ לכך. ע"כ.

ב. מפורסמת האימרא ד'אפשר להקדים זמן חתונה, אבל לא לדחותו'. כן הובא באגרות קודש מאדמו"ר רבי מנחם מנדל מליובאוויטש זצ"ל (חכ"ב עמ' לז).

כד) בו מספר מתהלוכות חייו של אביו בעל החכם צבי זצ"ל 'וקודם חג השבועות קרב זמן החתונה שלי ...שבנו מהמבורג לברעסלוי על נישואין שלי **ולא רצה לדחות הזמן**'

ומצינו מכמה גדולים וצדיקים ה"ה בעל התניא[ג], והרה"ק מאוסטרובצא בשם הרה"ק מקאז'ניץ[ד], והרה"ק רבי אהרן מטשערנביל[ה], והרה"ק רבי פנחס מקאריץ[ו] זיע"א שכתבו שלא לדחות, עיין הערות הנ"ל. וכמו"כ בספר מאיר עיני ישראל (ח"ג) מצינו שהורה החפץ חיים שאין לדחות, כדמסר תלמידו רבי שלמה בלוך זצ"ל 'מדארף זיך צו איילן וואס גיכער, וויל דער בעל דבר זוכט צושטערן' [ובתרגום: צריך להזדרז כמה שיותר מהר, מכיון שהבעל דבר מחפש להפריע]. זע"כ[ח].

ג. באגרות קודש אדמו"ר הזקן (עמ' קפח) כתוב בזה"ל, הנה אמת נכון הדבר, והוא קבלה בידינו מרבותינו קדושי עליון נ"ע, שלא לבטל השידוך בעבור שום דרכא דממונא, ויש חשש סכנה בזה ח"ו. 'וגם שלא לאחר עוד זמן הנשואין ח"ו'. ע"כ. וכן הובא בספר מאה שערים (אות יג).

ד. בספר מאיר עיני חכמים (מהדו' תליתאי עמ' ריג) מובא דהרה"ק מאוסטרובצא קיבל מפי הרה"ק ממאגלניצא בשם זקנו הרה"ק המגיד הק' מקאז'ניץ – במכתב למחותנו הרה"ק רבי נתן מבארדיוב זצ"ל, וז"ל הלא דבר זו לאחר ח"ו זמן חתונה אינו דבר קל ...ויותר טוב לבעל דבר לאחר זמן חתונה יום אחד, מלהביא את צדיק הגמור לעבירה הגדולה ח"ו. ע"כ.

ה. בספר נעימת החיים (עמ' תקעה) הובא מכתבו של הרה"ק רבי אהרן מטשערנביל זיע"א שכתב לחתנו הרה"ק רבי דוד משה מצ'ורטקוב זיע"א בזה"ל, כבוד חתני ולבבי הרב הק' וחסיד מפורסם בוצינא קדישא וכו' כבוד שם ק' הרב ר' דוד משה שי' וביתו בתי... ובניהם נכדי היקר מנחם מרדכי שי' וכו' שלום וברכה חיים וכל הטוב. מכתבכם קיבלתי ...ואשר שאלו אם לאחר זמן הנישואין מזמן המוגבל בהתנאים של נכדי החתן היקר מנחם מרדכי שי', הנני להשיבם שלא יאחרו זמן נישואיו מזמן המוגבל בהתנאים, כי הדבר הזה היה קפידא בלב אבי אדמו"ר הק' זיע"א, ובזה יעשו הנישואין בזמנו. ע"כ.

ו. בספר לקוטי שושנים (אות עב) כתב, שהשידוך הוא כמו הגליפה של בריאת העולם, ואם מאחרין החתונה מתקלקל ח"ו הגליפה, ואח"כ קשה כבר לעשות החתונה ע"כ.

ז. בספר דברי א"ש להגאון רבי אברהם שלמה כ"ץ אבד"ק ריסקווא זצ"ל [לימים רב אב"ד שיכון סאטמאר בני ברק] (בהקדמה) הובא, טרם נישואי בנו של הרב מריסקווא ה"ה הרה"ח מו"ה רבי יוסף ז"ל – והחתן כבר היה בארה"ב, והרב מריסקווא מחמת שלא היה עדיין בידו המסמכים הנדרשים, נשתהה ביאתו לארה"ב, ולאחר שכבר נקבע זמן החתונה של בנו נתקבלו בידו המסמכים שיוכל לבוא לארה"ב אחר איזה שבועות, שזה יצא כבר אחרי מועד החתונה, ואז שאל החתן את רבינו [בעל הדברי יואל מסאטמאר] ז"ל האם כדאי לדחות מועד החתונה לזמן מאוחר, בכדי שאביו יוכל לקחת חבל בשמחתו. 'רבינו לא הסכים לזה', והוסיף לו תשאל לאביך ותראה שגם הוא לא יאמר לך לדחות את זמן החתונה.

כשקיבל הרב מריסקווא ז"ל את המכתב עם השאלה הנ"ל מבנו, היה נבוך בדעתו, כי באמת רצונו היה עז להשתתף בחתונת בנו, והיה לו לפלא דברי רבינו מה שצוה שישאלוהו, וגם מה שאמר רבינו שבודאי לא יסכים על זה.

ולמעשה היה ענין מפליא, דביום קבלת המכתב נסע הרב מריסקווא לישוב אחד שכיבדוהו בסנדקאות, ובהיותו על מסילת הברזל פגש באיש אחד שהיה צריך ליתן להרב מריסקווא איזה כתב אודות דין תורה שהתקיים אצל הרב מריסקווא, והאיש הזה מידי משמושו עבור הכתב הנ"ל, הוציא מכתב הרה"ק מאוסטרובצא

וכן פסק הגאון בעל מנחת יצחק זצ״ל – הובא בקובץ עדות (עמ׳ פז), במענה לשאלה האם יש מקום לדחות את זמן החתונה אשר נקבעה ליום ג׳ באלול ה׳תשל״ט, והימים ימי צער אחר שנשבה ארון הקודש האדמו״ר רבי יואל טייטלבוים מסאטמאר זצ״ל, וביום הנ״ל היה הקמת מציבה, ואבי החתן הוקשה לו ביום כאב זה לחגוג הילולא לבריה, והשיב בזה״ל ׳דעת תורתינו הק׳ שאין ח״ו להעלות על הדעת לעשות כן, לדחות ח״ו החתונה מהיום שנקבע להיות בשעטו״מ׳. ע״כ.

ב) אולם יש באמתחתי מכתב ובו עדות אישית הוראת בעל שבט הלוי זצ״ל בזה, דנשאל ע״י הרה״ג רבי יצחק בירך דסקל שליט״א האם מותר לדחות חתונה על דבר של מה בכך[ט], והשיב בזה״ל: ׳אין כל ענין שלא לדחות חתונה. העולם סתם חושש בזה, ובאמת אין בזה שום חשש ושום ענין׳. עכל״ק.

ושמעתי מידידי הגאון רבי אברהם צבי הכהן שליט״א, ע״ד בתו הכלה תחי׳, שהיתה צריכה להינשא בשעטו״מ בימים אלו [שהנגיף מתפשט][י] - בשלהי אדר ה׳תש״פ, ובתחילה שהרשויות עדיין הסכימו להתיר להינשא עד מאה משתתפים, אזי התחילו הצדדים להתארגן לזה, אבל כמעט בין רגע חלף והלך לו פרק זמן זה, ושוב לא התירו אלא עד עשרה משתתפים, ובאופן זה אמרה הכלה שאינה רוצה להינשא.

וכבר מצינו במהרי״ל – מנהגים (הלכות עירובי חצירות עמ׳ רל) שכתב בזה״ל מעשה שאירע לפניו אשר מתה מושלת המדינה, ולכבודה צוה המושל שלא לנגן בכל המדינה אותה השנה בשום כלי שיר, ואירע להיות נשואין בישוב אחד תחת ממשלתו תוך אותה השנה, ושאלו ממהר״י סגל אם לעשות נשואין בלי כלי זמר, והיה הרב מורה להם שלא יעשו הנישואין בלי כלי זמר, דהוא עיקר השמחה של חתן וכלה, וכן עיין בתוס׳

בשם הרה״ק מקאז׳ניץ [הנ״ל] שהיה ברשותו, ולגודל חשיבותו הראהו להרב מריסקווא וכו׳. ומעתה כבר הבין את דברי רבינו [מסאטמאר] מה שאמר לבנו וכו׳, והיה לו תשובה ברורה לכתוב לבנו כל הנ״ל. ע״כ.

ח. וראה בספר מנהג ישראל תורה – נישואין דלכן נהגו שלא לכתוב בתנאים זמן קבוע ותאריך בכדי שלא להיכנס לזה. [כדהובא בספר שמירת הנפש (אות ז׳ ענין ק׳) משמיה דאביו הרה״ק רבי נחמן זאב ממאנסטרישץ זצ״ל ׳ושמעתי מאמו״ר הרה״צ זצ״ל, שהיה לו קבלה מצדיקים שלא לכתוב מטעם זה זמן בתנאים, רק היה כותב שזמן החתונה תהיה בתוך שנה או שנתיים וכדומה׳. ע״כ.

ט. שאלה זו היתה לעת חתונתו, דכבר נקבע תאריך ליום מסויים, ואז שמע אביו הרה״ח רבי שמואל דסקל ז״ל שידידו הקרוב אליו גם קבע חתונה לאותו ערב, אזי רצה לדחות אך בכדי ששני הידידים יוכלו להשתתף האחד אצל השני, וכאמור התיר בעל שבט הלוי זצ״ל במחי יד.

י. בספר מאמר מרדכי להרה״ק רבי מרדכי חיים מסלונים זצ״ל הובא, דבשנת ה׳תרע״ד השיא את אחד מצאצאיו. והיתה זו עת צרה זמן מלחמת העולם [הראשונה], ואנשי העיר לא רצו לקבוע חתונות לצאצאיהם, כי לא ידעו מה יולד יום, אמנם הצדיק ר׳ מוטל זצ״ל לא שת לבו לכך. וכאשר ראו כי האיש מרדכי לא יכרע ולא יתפעל מפגעי הזמן, קבעו זמן חתונה לנכדו. והוא מצא אסמכתא לדרך שלו, דכתיב (בראשית ט, ו) שופך דם האדם באדם דמו ישפך. וסמיך ליה קרא ואתם פרו ורבו, ולכאורה מה שייכות בין שני הפסוקים, אלא כך מלמדתינו התורה דאפילו בתקופה של שופך דם האדם באדם, אתם אין לכם להתעסק בהדי דכבשי דרחמנא, אלא ואתם פרו ורבו. ע״כ.

(סוף מסכת ביצה) וכו'. ואם אי אפשר במקומם ילכו למקום [אחר] שאפשר, וכן עשו שהלכו ג' פרסאות מעיר עייפינשטיין לק"ק דמגנצא ועשו שם הנשואין בכלי זמר. ע"כ. ובמג"א (סימן של"ח סק"ד) הביא לדבריו, הרי לן חשיבות ענין כלי שיר, וממנו בנין אב.

ועיין בספר אמרי יעקב – אהע"ז (עמ' כה מקורות סק"ג) שכתב, ונראה דבמקום צורך אין להקפיד מלדחות. ע"כ. ושמעתי סברא[יא], דכל מה שמצינו בצדיקי קמאי שהזהירו שאין לדחות זמן החתונה, זה היה בימים ההם דעיקר העילה לדחות את החתונה מפאת ריב ומדנים בין המחותנים על עסקי ממון, ופעמים מכיון דאידחי אידחי, לכן נזהרו מלדחות. אבל עתה שאינו על רקע זה כלל וכלל, נראה דשאני.

ג) ומ"מ כל היכא דהחתן רוצה לישא אשה, ודאי שאין למנוע בעדו, כיון דמוטל עליו החיוב דמצות פריה ורביה. וכבר הבאנו בשו"ת בירורי חיים (ח"ח עמ' רט הערה א') משו"ת שבט הלוי (ח"ב סימן קיא) שכתב, ע"ד מה שהביא הרמ"א (יו"ד סו"ס ר"מ) מדברי המהרי"ק (שורש קסו) דאם האב מוחה בבן לישא איזה אשה שיחפוץ בה הבן, אין צריך לשמוע אל האב ע"כ, ואירי שהיה זילותא לאב ומשפחתו שישא הבן אשה זו, כיון דיש קול שנחשד עליה, דהיתה נטענת ממנו בעודה אשת איש, ואעפי"כ אם מן הדין אין איסור, הצדק עם הבן [ואין האב יכול למחות], ויש ללמוד מזה לכל כיוב"ז, והוא חידוש בעיני וצ"ע. וסיים (שבט הלוי) – 'וכל פעם שבא שאלה כזאת לפנינו, אני מחמיץ הדין וממתין אולי יראה הבן צדקת האב' ע"כ.

יא. וכן ראיתי מובא בהוספות לאגרות קודש הנ"ל (עמ' תסו), דהמו"ל דייק דרק בביטול שידוך משום דרירא דממונא יש קפידא, משא"כ אם יש סיבה אחרת.

הגאון הגדול רבי ברוך אבערלאנדער שליט"א
אב"ד בודאפעסט

נישואין בסוף חודש ניסן ואחרי ל"ג בעומר בימי מגיפת הקורונה

י"ג ניסן תש"פ, בודאפעסט

שוכט"ם לכבוד ידידי היקר, כהן שדעתו יפה, הוו"ח הרב יוסף יצחק שי' כצמאן, קרוינהייטם, ברוקלין נ"י

קיבלתי את מכתבו בו כותב: הוכרחתי בתוככי עוד כמה מאנ"ש לבטל חתונת בתי תחי' בבוקר של החתונה ברגע האחרון ממש, לאחרי מאמצים נוראים למצוא דרך ומקום לקיים את החתונה ביום שנקבע לער"ח ניסן, כי הכלה נפלה למשכב במחלת הקורונה.

השאלה בנוגע לפועל: מנהג חב"ד לא לעשות חתונות בימי ספירה כלל וכלל. עפ"י ספר מנהגי חב"ד ישנם המון תאריכים שלא עושים חתונות, כמו חודש חשון וחצי השני של רוב החדשים וכיוב"ז. והנה בשנים האחרונות ראינו שהנהיג הרבי שינויים גדולים בכל המהלך של קביעות זמן חתונה. נראה ברור ששיטת הרבי שהיום דחיית קביעות יום החתונה יותר חמור מהרבה מהמנהגים שלא לקבוע חתונה בתאריכים שאפילו הובאו בפוסקים, ובטח תאריכים שרק ענין של מנהג בזה.

ולכן, שאלתי, תחינתי ובקשתי לרבנים, עצם דחיית זמן החתונה לתאריך מאוחר, בזמן שכולם, החתן והכלה, היו כבר מוכנים ללכת לחופה באותו יום ממש ומפאת המגיפה והחולאת שתפסה אותם הוכרחו לבטל, הרי כל יום שעובר ונדחה זמן החתונה בטח עובר את דעת הרבי על חומר הדבר להאריך בין ימי השידוך ליום החתונה, ואין צורך להזכיר את הצער הגדול לחתן וכלה.

והשאלה ברורה, האם שייך שרבני חב"ד יתאספו ביחד לפסוק שאפשר לקיים את החתונות בסוף חודש ניסן בזמן של מגיפה וגזירה, שהרי בהרבה קהילות בישראל נוהגים כן, ומצד עיקר הדין הרי מותר לעשות חתונות אז.

אנא תרחמו על החתנים ועל הכלות הסובלים מהמגיפה והתוצאות, להתיר ולעודד קביעות יום החתונה לימים ההם. ומובן שהעדר הבירור בזה מטריד את כולם ומשפיע על בריאותם ומצב רוחם של החתנים והכלות ומשפחותיהם. אנא תרחמו על כולנו ולהוציא פסק משמח בהקדם הכי אפשרי.

עד כאן תוכן מכתבו בדברים היוצאים מהלב.

לצערי לא יכולתי להתפנות מיד לכתוב בכתב את אשר היה בדעתי, ואחר עד עתה, ואתו הסליחה. ואציע בזה עיקרי ההלכה בתוספת כמה הערות מענין לענין בס"ד.

האם יש חילוק בין איסור נישואין לאיסור תספורת

"**דינים** הנוהגים בימי העומר" מפורטים בסימן שלם בשו"ע (או"ח סי' תצג). שם

בסעיף א כתוב: "נוהגים שלא לישא אשה בין פסח לעצרת עד ל"ג לעומר, מפני שבאותו זמן מתו תלמידי רבי עקיבא...". ובסעיף ב ממשיך: "נוהגים שלא להסתפר עד ל"ג לעומר, שאומרים שאז פסקו מלמות...". ובסעיף ג מפרטים המחבר והרמ"א את המנהגים השונים אודות תספורת עד ר"ח אייר.

ולכאורה צריך ביאור למה מופיעים איסורי הנישואין והתספורת בסעיפים שונים. והביאור בזה, דהנה ב'טור' כאן כתב: "נוהגים **בכל המקומות** שלא לישא אשה בין פסח לעצרת. והטעם, שלא להרבות בשמחה, שבאותו זמן מתו תלמידי ר"ע... **ויש מקומות** שנהגו שלא להסתפר...", בדברי ה'טור' יש הדגשה ברורה וכפי שביאר הב"ח: "כלומר בענין נישואין נהגו בכל המקומות איסור, אבל בתספורת יש מקומות שנהגו איסור ויש מקומות שנהגו היתר" (וראה המקורות שצוינו ב'מנהג אבותינו בידינו' מועדים ח"ב עמ' תקכח-תקלב, תקלה). ולמרות שב'בית יוסף' כתב על מנהג התספורת: "וכן המנהג פשוט בינינו", וכן כתב הב"ח שם: "ועכשיו נוהגין כל המקומות שלא להסתפר", אמנם נראה שבעקבות ההבחנה של ה'טור' באופן התפשטות המנהגים, כתב המחבר בשו"ע את שני האיסורים בסעיפים שונים, כיון שרק איסור הנישואין נתקבל בכל המקומות.

ע"פ הנ"ל לכאורה היה קס"ד לומר דהמנהגים השונים להקל בתספורת עד ר"ח וב' אייר ומל"ג בעומר ואילך זה רק בנוגע לתספורת שאינו אלא מנהג "יש מקומות", אבל איסור הנישואין שהוא מנהג "בכל המקומות" חמור יותר. ואת זה בא ה'בית יוסף' שם לשלול כשכתב: "ודע דכשם שמותר להסתפר מל"ג ואילך, כך מותר לישא אשה, דכיון שפסקו אז מלמות למה יהא אסור לישא אשה... ורבינו שלא הזכיר אלא שמסתפרים, נקט חדא מנייהו".

ונראה שכדי לשלול אי-הבנה בענין זה כתבם אדה"ז בשולחנו (ס"א) ביחד: "נוהגין שלא לישא אשה ושלא להסתפר בין פסח לעצרת...", שהרי בינינו נהוג שלא מבחינים כלל בין שני האיסורים (אמנם ב'ערוך השלחן' ס"ב-ג עדיין הם מחולקים בסעיפים שונים).

ואולי י"ל שיש בזה גם נפק"מ להלכה, דהנה אדה"ז שם (ס"ז) כתב ש"אינו יכול לתפוס קולי המנהגים, דהיינו שינהג היתר עד ר"ח אייר כסברא האחרונה, וגם ינהג היתר מל"ג בעומר ואילך עד ערב עצרת כסברא הראשונה, כיון שב' קולות אלו סותרות זו את זו", והנה בשו"ת 'חתם סופר' (או"ח סי' קמב) כתב לדייק "דתספורת ונישואין אין סתירה זה לזה... ואפשר משום דנישואין הוה מצוה, ולפעמים הזמן דחוק...", ועל כן גם במקום ש"נוהגין היתר תספורת ביום ר"ח אייר ול"ג בעומר ונוהגין איסור בג' ימי הגבלה" יש מקום להקל בנישואין בג' ימי הגבלה כפי המנהג השני. וראה גם שו"ת 'אגרות משה' (או"ח ח"א סי' קנט), די"ל דנישואין ותספורת אינם סתירה זה לזה, לא רק משום דנישואין הוי מצוה, אלא "משום שבמעשה אין סתירה מזה לזה, כיון שהם מעשים חלוקים". ואולי י"ל שע"פ אדה"ז שכלל שני האיסורים ביחד, אז כן יש לדון תרתי דסתרי מתספורת לנישואין, משא"כ לפי המחבר בשו"ע. אבל אין זה מוכרח.

למה לא מתירים לישא למי שלא קיים עדיין מצות פריה ורביה

וכתב אדה"ז שם (ס"ג): "מי שלא קיים עדיין מצות פריה ורביה או שאין לו מי שישמשנו, כיון שמותר לו לישא אפילו בתוך שלשים לאבילות אביו ואמו שחייב להתאבל עליהם מגזירת חכמים, כל שכן שמותר לו לישא באבילות ימים הללו שאינן אלא מנהג בעלמא. ומכל מקום במדינות אלו נהגו להחמיר".

הסברא להתיר מקורו במה שהביא ה'פרי חדש' (אות א) בשם הר"ם לונזאנו בספר 'שתי ידות'. והמסקנא להחמיר מקורו בב"ח שכתב: "נראה לי דאין חילוק בין נישואין של מצוה, כגון שאין לו אשה ובנים, לנישואין שאינן של מצוה, דבאבלות ישנה כזו שאינה אלא מנהג לא חילקו ביניהם, וכך נהגו". וראה ב'באר היטב' (סק"ג) מה שהביא משו"ת 'שבות יעקב' (ח"ב סי' לה).

והנה הלשון "אבלות ישנה" מקורו בש"ס יבמות (מג, ב) לגבי דיני תשעה באב והימים הסמוכים אליה, שהגמרא אומרת שם שאני אבילות חדשה מאבילות ישנה ושאני אבילות דרבים מאבילות דיחיד. ולכאורה כוונת הב"ח לרמז דנישואין בימי ספירת העומר דומה לנישואין בימי בין המצרים, והרי גם שם מבואר בשו"ע (סי' תקנא ס"ב) "מראש ח[ו]דש עד התענית... אין נושאין נשים", והכוונה "שאין נוהגין לישא אשה כלל אפילו מי שאין לו אשה ובנים", וכפי שכתב ה'בית יוסף' שם, והובא ב'מגן אברהם' (סק"ח).

והנה הרמ"א שם בהגהה כתב: "ונוהגין להחמיר שאין נושאים מי"ז בתמוז ואילך עד אחר תשעה באב", וב'משנה ברורה' שם (סקי"ח) כתב ע"ז: "היינו אפילו מי שלא קיים פריה ורביה", וב'שער הציון' (סקכ"ה) ציין שמקורו מ'דרך החיים' (סי' קכט ס"א), אמנם "משלחן ערוך אין ראיה לדינו, ואולי מצא באיזה מקום". ולכאורה כוונתו לחלק בין נישואין מר"ח ואילך, ששם אכן מפורש בב"י שאין נושאין כלל אפילו מי שאין לו אשה ובנים, אבל זה לא יכול לשמש כמקור למה שכתב ה'דרך החיים' שגם מי"ז בתמוז ועד ר"ח אב אין נושאין כלל. ויש לציין שלזה נוטים גם דברי ה'ערוך השלחן' שם (סוף ס"ז): "אם הדבר מוכרח לישא בימים אלו יש להתיר לפי זה, אך בשבוע שחל בו ת"ב ודאי אסור". אמנם כדברי 'דרך החיים' סתם לאיסור גם בשו"ת 'שבות יעקב' (שם) "באלמון אחד שרצה לישא בין המצרים שלא קיים עדיין מצות פ"ו... נ"ל דשומר נפשו ירחק מנשואין בימים כאלו, אף שיהיה הרבה צדדים להקל, כי חמירא סכנתא מאיסורא ולא לבטל המנהג". ולפי מה שכתבנו לעיל, יש לנו ראיה ל'דרך החיים' גם מדברי הב"ח, "דבאבלות ישנה כזו שאינה אלא מנהג לא חילקו ביניהם".

ולפי כל זה יוצא שבדברי הב"ח ישנה הדגשה מיוחדת שאין בדברי אדה"ז, שהרי אדה"ז כתב רק ש"מכל מקום במדינות אלו נהגו להחמיר" גם במי שלא קיים עדיין מצות פריה ורביה, אבל הב"ח מדגיש שאין זה רק תוספת חומרא, אלא שזה גדר אחר של אבילות, שהרי באבילות ישנה ואבילות דרבים אין נוהגין להקל בכגון דא (וביאור גדרי אבילות הללו ראה אצל הגרי"ד בספרו 'מן הסערה' עמ' 64-49).

אמנם למרות המבואר בפוסקים שנהגו להחמיר בימי ספירת העומר גם במי שלא קיים עדיין מצות פריה ורביה, מ"מ מצינו

בשו"ת 'חתם סופר' שם שצירף זה לסניף להיתר "למי שלא קיים פ"ו והזמן דחוק לו", וראה עד"ז גם בשו"ת 'אגרות משה' שם.

בשו"ע אדה"ז אין הוראה להחמיר לפי שני המנהגים

בשו"ע שם (סעיפים ב-ג) מובאים המנהגים השונים אודות הימים שבהם נהגו ימי האבילות. ואדה"ז האריך בזה (סעיפים ה-ו): "ל"ג ימים יש אומרים שהם מתחילין מיום ראשון של ספירת העומר ומסיימין בל"ג בעומר [ובזה עצמו ישנם שני מנהגים האם מותר להסתפר ולישא רק לאחר שהאיר היום או כבר בליל ל"ג]... ויש אומרים של"ג ימים אלו מתחילין מיום ב' לחודש אייר ומסיימין בערב שבועות... [וגם בזה ישנם שני מנהגים, כי יש נוהגין איסור כבר בר"ח אייר, ומסיימין ביום ראשון של ההגבלה]".

ושם (ס"ז) כתב אדה"ז אודות ההנהגה לפועל: "אם יש לו ספק במנהג המקום אינו יכול לתפוס קולי המנהגים... אבל יכול לתפוס חומרי המנהגים, דהיינו שינהג איסור מפסח ועד ערב שבועות או עד יום ראשון של הגבלה חוץ מל"ג בעומר... ומכל מקום אין צריך לעשות כן, אלא יכול לתפוס איזה מנהג שירצה, ואין חוששין שמא מנהג מקום הזה אינו כן כיון שאבילות אינה אלא מנהג בעלמא אין להחמיר בספיקא. אבל אם ידוע לו מנהג המקום אין לו לשנות מן מנהג המקום להקל... או להחמיר... אם אינו עושה כן מחמת חומרא בעלמא, שמחמיר על עצמו לחוש לדברי המחמירין בימים אלו...".

כדאי לדייק בדברי אדה"ז שאינו מורה שכדאי ונכון להחמיר, אלא שבאם רוצה להחמיר "מחמת חומרא בעלמא" **מותר** לו להחמיר. ואדרבה הוא כותב בפירוש ש"אין צריך לעשות כן... כיון שאבילות אינה אלא מנהג בעלמא".

[אמנם ב'הערות וביאורים' (גליון א'קסה עמ' 46-47) כתבתי שאולי רמז יש בדברי אדה"ז שההנהגה הרצויה היא להחמיר ולנהוג מנהגי אבילות כל מ"ט הימים שבין פסח לעצרת, שהרי סתם וכתב בתחילת דבריו (ס"א) כתב: "נוהגין שלא לישא אשה ושלא להסתפר בין פסח לעצרת..."', ואין כאן שום רמז שהכוונה רק לל"ג ימים שבתוך המ"ט ימי הספירה.]

למה אין מברכים בחב"ד שהחיינו כל ימי ספירת העומר

ואחרי כל זאת יש לעיין ולבדוק האם ישנה הוראה מרבותינו נשיאינו לפי איזה דעה לנהוג מנהגי האבילות של ימי ספירת העומר.

לכל לראש יש להביא המסופר ב'היום יום' (ג' סיון) וב'ספר המנהגים – חב"ד' (עמ' 44): "כשהסתפרו בימי הגבלה, קודם ערב חג השבועות, לא היתה רוח אאמו"ר [אדמו"ר מהרש"ב] נוחה מזה". אמנם ב'הערות וביאורים' שם (עמ' 48-49) ביארתי שאין זה קשור כלל למנהגים השונים של ימי האבלות, אלא הנהגה שע"פ הקבלה המובא ב'שערי תשובה' שם (סק"ח): "ובשם האר"י ז"ל כתבו שלא להסתפר כלל עד ערב חג השבועות".

אמנם יש להביא הוראה אחרת שב'היום יום' (כ"ד ניסן) וב'ספר המנהגים – חב"ד' (עמ' 43): "נוהגים שאין מברכים שהחיינו בימי ספירת העומר". סתם ולא פירש, ומשמע שלא מברכים שהחיינו בכל ימי ספירת העומר. ולכאורה זה מורה שנהגו

מנהגי אבילות בכל ימי הספירה, וכדעת המחמירים בזה, שהרי משמע שאלו שנהגו שלא לברך שהחיינו בימי ספירת העומר, נהגו כן רק בימים שבהם נהגו מנהגי אבילות (ראה 'נטעי גבריאל' פסח ח"ג פנ"ד הערה א דברי ה'מאמר מרדכי' ו'כף החיים' ועוד).

אמנם י"ל שמנהג חב"ד בזה מבוסס על סברא אחרת, דבכל אותם הימים שבהם חלק מהאנשים נוהגים בהם מנהגי אבלות, אינו מתאים לומר אז ברכת שהחיינו, שהרי אינו מתאים שימי האבל לקהילה אחת ישמשו כימי שמחה לקהילה שניה, והרי זה כולל כל ימי הספירה.

[**ומעין** דמיון לזה המבואר בתענית (יא, א) אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון, ופרש"י: "דצריך אדם לנהוג צער בעצמו", והיינו חיוב השתתפות בצער הציבור (אמנם ראה ב'בית הבחירה' למאירי שם בשם תלמוד המערב טעם אחר: "שלא יהא הקב"ה עוסק בחורבנו של עולם והוא בונה", אמנם גם לשיטתו יש חיוב של השתתפות בצער הציבור, וכפי שכתב שם בעצמו לפני זה: "אף בשני רעבון ראוי לו לאדם שלא ישביע עצמו, הכונה שלא ישכח הרעב שבבית חבריו...". ודבר זה מבואר בהמשך הגמרא שם: בזמן שישראל שרויין בצער ופירש אחד מהן וכו' ואכמ"ל). ולהעיר ממה שאמרו (נדה לא, ב): מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה, שלא יהו כולם שמחים ואביו ואמו עצבים. יש לציין גם למנהג שבצום י"ז בתמוז וט' באב לא נותנים לקטנים מעדנים ומיני מתיקה ('נטעי גבריאל' בין המצרים ח"א פ"ו אות ה). אמנם אינו דומה ממש, ששם הרי זה מטעם חינוך לאבילות.]

כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש: "אין נוהגים בתוככי אנ"ש לקבוע התונה בימי הספירה... מלבד אם יש הכרח גדול"

אמנם באגרת כ"ד אדר תשכ"א (צילומו מופיע ב'תשורה' יצחקי, ו' טבת תשע"ב, עמ' 12) כתב כ"ק אדמו"ר זי"ע מליובאוויטש: "לכתבו הצעות לענין זמן החתונה – הנה אין נוהגים בתוככי אנ"ש לקבוע חתונה בימי הספירה, ואפילו לא בל"ג בעומר או בר"ח אייר [כמובן מלבד אם יש הכרח גדול – שאינו בנידון זה כלל]".

והנה באם אין כאן ט"ס וצ"ל: "או עד ר"ח אייר", היה אפשר לדייק מזה שהרבי מציין "או בר"ח אייר", שמזה משמע שרק בר"ח אייר ולאחרי זה לא קובעים חתונה, שזה מתאים למנהג שנזכר בשו"ע אדה"ז שם (סוף ס"ו) ש"נוהגין אבילות ל"ג ימים שהן מתחילין בר"ח אייר ומסיימין ביום ראשון של ההגבלה", אבל בסוף חודש ניסן עד ר"ח אייר כן עושים חתונה.

אבל אי משום לא אריא, שהרי "נהגו שלא לישא נשים אלא בתחילת החודש בעוד שהלבנה במילואה" (שו"ע אה"ע סי' סד ס"ג, ועד"ז יו"ד סי' קעט ס"ב). ויש לדחות ולומר שכמו ש"בחדש אדר הרי כל החדש חודש של שמחה וכמבואר בקרא" ועל כן אפשר לקבוע בחתונה גם בחציו השני ('אגרות קודש' אדמו"ר זי"ע חלק ז עמ' פח, חלק יט עמ' קמה), עד"ז גם בחודש ניסן ש"נוהגין לעשות כולו קודש כעין יום טוב" (שו"ע אדה"ז סי' תכט ס"ט). וכפי שכתב ה'מגן אברהם' בפירוש (סק"ב): "מיהו עד ר"ח אייר מותרין לישא", ואכן מצינו במנהגי קהילות שונות שהיו קובעין חתונות בסוף חודש ניסן (ראה לדוגמא שו"ת 'מלמד

להועיל' או"ח סי' קיג אות כב: "המנהג בברלין מקדמת דנא לעשות נישואין עד ר"ח אייר ועד בכלל").

אבל בפשטות נראה שכוונת הרבי שגם בר"ח אייר לא קובעים חתונות, וזה כולל גם סוף חודש ניסן.

אמנם יש שני דברים חשובים מאד במכתב הנ"ל: (א) הרבי באגרות שלו תמיד מדייק בלשונו להבחין בין "מנהג חב"ד" (ראה לדוגמא 'אגרות קודש' חלק טו עמ' ה, חלק לב עמ' קפח), לבין "מנהג אנ"ש" וכיו"ב (ראה לדוגמא שם חלק יד עמ' כט, חלק טז עמ' יב, חלק יט עמ' תכב), כי "מנהג חב"ד" זה מנהג שנהגו ע"פ הוראות רבותינו נשיאינו, ואילו "מנהג אנ"ש" נאמר במקרה "שלא שמעתי בזה הוראה מפורשת". גם בנדו"ד מדייק הרבי לכתוב שכן "נוהגים בתוככי אנ"ש", ואינו קובע שזה מנהג חב"ד, ומסתבר שהכוונה שבדרך כלל נוהגים בזה כפי המנהג הנפוץ (ראה 'נטעי גבריאל' פסח שם פמ"ח אות ז), אבל זה לא נקבע כמנהג רשמי של חסידי חב"ד. (ב) הרבי כותב בפירוש: "כמובן מלבד אם יש הכרח גדול – שאינו בנידון זה כלל", שכל מה שנהגו להחמיר בזה זה רק בזמנים רגילים, אבל בשעת הדחק והכרח לא נהגו להחמיר בזה, ואז יש לנהוג כפי אחד המנהגים המבוארים בשו"ע.

מפני הצניעות ביטל הרבי ההגבלות בקשר לימי החתונה

המזכיר הריל"ג ז"ל מסר ('אסיף מנהגים והנהגות – מעגל החיים' עמ' 454 הערה עב): "בשעתו אמר לי כ"ק אדמו"ר זי"ע: תכנס להרב דווארקין, ותאמר לו שאני מבקש [ש]בתור רב פוסק דינים שיפסוק לבטל כל ההגבלות בקשר לזמן החתונה, הן בנוגע לחדשים והן בנוגע לימי החודש, בכדי שהחתן וכלה יוכלו להתחתן מה שהוא יותר מוקדם גם בנוגע לימים. אחרי שמסרתי הנ"ל הוא פסק שמב[ו]טלים כל אותן ההגבלות, ופירט הן בנוגע לחדשים והן בנוגע לימים. כשחזרתי והודעתי הנ"ל [לכ"ק אדמו"ר זי"ע] אמר: תתן לו 'יישר כח', ולי אמר שיש לפרסם הנ"ל".

והדבר מפורש במענה בכתי"ק של הרבי ('שלחן מנחם' ח"ו עמ' קנא-קנב) במענה לשאלה האם לעשות חתונה בחציו השני של החודש (כמפורש במאה"מ ח"א עמ' 310): "הגבלות בימינו אלה בנוגע לימי החתונה – מלבד המפורשים, כמובן ופשוט – מביאים לדחית **ואיחור** זמן החתונה – מביאים **בכמה וכמה** מקרים, בעוה"ר – למכשולים בעניני צניעות **וכו'** דחתן וכלה **וד"ל**. וצע"ג ביותר הכדאיות הן או **אדרבא**. [ולכן עצתי בכלל שלא לאחר זמן חתונה]". ע"פ צילום הכתי"ק יש לשער שהמענה משנת תשמ"ב ואילך (וראה עוד מה שהבאתי בענין זה ב'הערות וביאורים' שם עמ' 52-50).

[ובענין זה יש להעיר שב'שלחן מנחם' שם (עמ' קמו-קנב) נעתקו כמה וכמה אגרות אודות שלילת דחיית זמן החתונה, אמנם הדברים באים בעירבוביא, כי (א) יש אגרות שבהם שולל הרבי דחיית זמן החתונה "לאחר שכבר הוקבע", וזה קשור למה שכתב אדה"ז ב'אגרות קודש' שלו (עמ' תכה) "שלא לאחר עוד זמן הנשואין ח"ו" (נעתק ב'שלחן מנחם' שם עמ' קמח הערה ו). (ב) ובאגרות אחרות הרבי שולל דחייה מחמת חוסר דיור, בסיבת אבילות, מסיבות פרנסה וכיו"ב. (ג) ושוב שלל הרבי כל המושג של

הדחייה מטעמי צניעות ויר״ש וכתב שהזריז בזה הרי זה משובח, והם שלושה ענינים שונים לגמרי.]

תבנא לדינא

בנידון השאלה שלפנינו יש בידינו לצרף כמה צדדים לקולא, שהרי ודאי שהזמנים הללו של מגיפת הקורונה נחשבים כשעת הדחק, ואין אדם יודע מה יולד יום, ובפרט בנידון דידן דהוי צער גדול במיוחד, אחרי שכבר עמדו להיכנס לחופה, והיו צריכים לדחותו ביום החתונה מפני המגיפה, וא״כ ודאי דזה נחשב ״הכרח גדול״ שבקשר לזה לכתחילה לא לקחו על עצמם להחמיר כמנהג המחמירים (וא״כ ודאי אינו צריך התרת נדרים, והרי אפילו כשיש מנהג להחמיר אלא שמחמת חולי רוצים להקל, אז לדעת ה׳דגול מרבבה׳ יו״ד סי׳ ריד א״צ התורה, וכש״כ בנידו״ד).

ובפרט אחרי שכ״ק אדמו״ר זי״ע עמד וזירז שיקדימו את החתונות עד כמה שאפשר, ודאי שאפשר לסמוך על המנהג השני המובא בשו״ע שימי האבלות מתחילים בר״ח או בב׳ אייר, למרות שעד עכשיו לא נהגו בזה. ויש לצרף לזה כסניף קיום מצות פריה ורביה.

וכן אמר לי מו״ר הגאון ר׳ גבריאל ציננער שליט״א רב ומחבר ספרי ׳נטעי גבריאל׳, שבשלחן ערוך אדמו״ר הזקן מבואר שיש בזה כמה מנהגים שונים, ועל כן למרות שבכל שנה אנחנו מחמירים לפי כל המנהגים גם יחד, אבל בשעת הדחק אפשר להתיר ולסמוך על אחד המנהגים המובא בשלחן ערוך שם.

ועכשיו ראיתי שגם בית דין רבני חב״ד בארה״ק כתבו חוו״ד להתיר את החתונות עד ר״ח אייר.

ומעתה לית דין צריך בושש שבתו הכלה שתחי׳ יכולה להתחתן בימים הבעל״ט עד שבת שהוא אדר״ח אייר. ובאם ירצו לקבוע את זמן החתונה ליום ועש״ק, אז הרי יש לנו היתר מפורש בשו״ע אדה״ז (ס״ח): ״אף להנוהגין איסור גם עד ר״ח אייר, מכל מקום אם חל בשבת, כיון שיש כאן תוספת שמחה שבת ור״ח, יש להתיר להסתפר בערב שבת מפני כבוד השבת, וגם לישא אשה בו ביום, כיון שעיקר סעודת הנשואין יהיה בשבת וראש חודש״.

ובאם מאיזה סיבה שתהיה לא יסתדר לערוך את החתונה עד ר״ח אייר, ודאי אפשר לערוך אותו בל״ג בעומר, בשלושת ימי ההגבלה, או מר״ח סיון ואילך (ראה בארוכה מה שכתבתי בזה ב׳הערות וביאורים׳ שם).

ובאם צריך אפשר להתחתן בכל הימים שמל״ג בעומר ואילך, וכפי שכתב אדה״ז שם (ס״ה) שלפי המנהג הראשון ״מותר לו להסתפר בל״ג [בעומר] לאחר שעבר(ו) משהו מהיום ולישא בו אשה וכן מל״ג [בעומר] ואילך״. והנה בט״ז שם (סק״ב) כתב ש״המנהג שלנו שאין נושאין [גם] אחר ל״ג בעומר, אבל להסתפר ודאי שרי אחר ל״ג בעומר״, אבל אדה״ז לא הביא מנהג זה, ולדעתו לפי המנהג הראשון שאז כבר מותר להסתפר אחרי ל״ג בעומר, אז גם לישא אשה מותר.

ותלך לחופה בהקדם בשעטו״מ, ויזכו ביחד עם החתן שי׳ לבנות בית נאמן בישראל, ותזכו לראות מהם בנים ובני בנים

עוסקים בתורה ובמצוה, מתוך בריאות הנכונה ומנוחת הנפש.

אמנם חשוב מאד לצמצם את כמות המשתתפים בשמחה עד כמה שאפשר, שבשום פנים ואופן לא יבואו אורחים להשתתף בשמחה, כי הם יכולים לגרום שח"ו יתפשט המחלה לעוד אנשים. וחוב קדוש להיזהר בדבר זה מאד מאד, וספק פיקוח נפש דוחה כל התורה כולה.

וכדאי להעתיק בזה הוראת רבינו ה'צמח צדק' ('אגרות קודש' שלו עמ' צה, שו"ת 'צמח צדק' או"ח ח"ב סי' קט) אודות צום ט' באב בזמן מגיפה: "ואין להחמיר כלל, כי החומרא קולא היא בחשש סכנת נפשות, והרי כתיב [ויקרא יח, ה] וחי בהם, ולא שיבא אפילו לספק סכנה כמו שמבואר בדברי אאזמו"ר נ"ע שבת סי' שכ"ח [ס"ב]" (ודבר זה מפורסם בבי מדרשא בשם הגר"ח סולובייציק מבריסק, וכפי שהובא גם ב'מועדים בהלכה' בפרק 'צום העשור': "הוא היה רגיל במקרים אלו לומר: כלום אני מקיל באיסורים, אני מחמיר בפיקוח נפש". וראה גם שו"ת 'דברי שלום' ח"ה סי' קצא. אמנם קדמו ה'צמח צדק' וכנ"ל, העירני לכ"ז ידידי הגרנ"ג).

וכל הידידים והחברים ינהגו כפי שכתב כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ בהזמנה לחתונת בתו וחתנו כ"ק אדמו"ר זי"ע (צילומו ב'תורת מנחם – דרושי חתונה' עמ' שכה): "בשמחה וטוב לבב אקרא לידידי ומכירי **אשר גם** מרחוק יואילו נא לשמוח אתנו יחדיו, ביום שמחת לבבנו, ולברך את הזוג יחיו, ואותנו כולנו, בברכת מז"ט, וחיים מאושרים בגשמיות ורוחניות".

ויהי רצון שנחוג את חג המצות בדיצה ורינה, ונזכה לאכול שם מן הזבחים ומן הפסחים בביאת משיח צדקינו, ותחל שנה וברכותיה.

הכ"ד ידידו המברכו ומשתתף בשמחתו, ובפרט אחרי שחויתי בעצמי את גודל האהבת ישראל שלו עד למסירת נפש ממש,

ברוך אבערלאנדער
אב"ד בודאפעסט

ענינים שונים

מרן הגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א
אב"ד ורב שכ' גילה ומקור חיים ירושלים
ובעמח"ס שואלין ודורשין ושא"ס

הניח מצות של חמץ ליד מצות של פסח של חבירו אם חייב לשלם לו מדין מזיק

נשאלתי על ידי ידידי השקדן והמתמיד דעסיק באורייתא תדירא הבה"ח ר' חיים מלין נ"י, מה הדין באחד שהניח מצות חמץ ליד מצות של פסח של חבירו, ועתה א"א להכיר ביניהם, והפסיד בזה את מצות הפסח של חבירו אם חייב לשלם לו מדין מזיק.

דלכאורה הכא ייפטר אף למ"ד דהיזק שאינו ניכר שמיה היזק, משום דלא הזיק כלל את עצם גוף החפץ של חבירו, ורק גרם לו שלא יוכל להשתמש בזה. וכן מבואר בשערי יושר דהמניח כוס שבתוכו סם המוות ע"י כוס יין של חבירו עד שא"א להכיר ביניהם, לא חשיב מזיק אף דעכשיו אינו יכול לשתותו, כיון דהיין עצמו לא נתקלקל אלא שאינו מכירו.

וכתב השואל דאכן יש לעיין בזה דהא אחד מארבעה אבות נזיקין הוא "מדמע" (כמבו' בב"ק ד' ע"ב), והיינו שעירב תרומה בחולין של חבירו ואסרם באכילה (ולכאו' גם אם רק יניח תרומה לצד חולין באופן שלא ניתן להבחין מה כל אחד), והרי גם לאחר שעירב התרומה בחולין לא נשתנו גוף הפירות של חבירו, דהא עצם הפירות מותרים הם כמו שהיה בלי שינוי, אלא דרק אינו יכול לאכלו שמא תרומה הם, ולכאו' מוכח דאף בכה"ג חשיב מזיק מן התורה.

אכן בשערי יושר (שער א' פרק י') כתב לחדש דהא דמדמע חייב מן התורה הוא רק במערב לח בלח (כגון יין תרומה ביין חולין), דאז נעשה ממש דבר אחר, באופן דבשעה שיאכל את ההיתר יאכל גם את האיסור (ודמי למערב סם המוות ביין של חבירו דהוי מזיק גמור, למ"ד היזק שאינו ניכר שמיה היזק). ויעוי"ש בשערי יושר שדימה זאת לטינפה פירות, דאף שהפירות עצמם לא נחסרו, רק זהו חסרונן שהטינוף מדובק עם הפרי שאם ירצה לאכול הוא יאכל הלכלוך עם הפרי, כמו כן במדומע.

ולפי"ז חידש להלכה ד"המערב חתיכות בשר כשר עם חתיכות טריפות, או כלים מלאים יין כשר עם כלים מלאין יין אסור, דפטור, דהרי יכול להנות מהם ומה שאינו יכול להנות מחמת העלם הכרתו שעי"ז אסור להנות מדין ספק, **הוי רק גרמי בעלמא, כנלענ"ד**", עכ"ל.

והמבואר א"כ עד עתה מהשערי יושר, דהמערב דבר איסור בהיתר אי"ז חשיב מזיק כלל, כיון דלא הוזק גוף החפץ. ולכאו' ה"ה במניח מצת חמץ לצד מצה דפטור. אך הנה בגמ' בב"ק (צ"ט ב') גבי שוחט בהמת

חבירו, ואירע ספק פסול בשחיטה, דפטור מלשלם מספק, דשמא השחיטה היתה כשירה, והמוציא מחבירו עליו הראיה.

והקשה השערי יושר (ש"א פ"ט), וכן הקשה האור שמח (פ"י מהל' שכירות ה"ה) דהלא אסור לאכלו משום ספק דאורייתא לחומרא, וא"כ אמאי לא חשיב היזק, ומאי נפק"מ לענין היזק אם אסר מטעם זה או מטעם אחר, הלוא סו"ס אסור לו לאכלו, ואמאי אינו חייב לשלם לו. ובשערי יושר תי' עפ"י דבריו הנ"ל, דבעינן היזק בגוף החפץ והכא כיון דאפשר דכלפי שמיא גליא שהוא מותר, ורק הגברא אסור לאכלו מספק, לא חשיב היזק בגוף החפץ.

אך הנה האור שמח תירץ באופן אחר, דהטעם דשוחט פטור מספק (בשוגג) משום **דחשיב היזק שאינו ניכר**, וז"ל: "והעיקר דבאמת אם ניבלה הוי היזק ניכר, כמש"כ רמב"ן דזה גופא מעשה השחיטה הוא היזק שעשה לבהמתו שהמית אותה, כיון שלא התירה לאכילה ניכר הנטילת נשימה בבהמה, וזה רק בודאי נבילה, אבל בספק יאמר קים לי כמאן דאמ דזו שחיטה כשירה, וגוף הבהמה אין בה היזק רק מה דלא ידענו ההלכה לאמיתה, ומוטעין אנו מחסרון ידיעה להטריפה באכילה [אם קמי שמיא גליא דכשרה היא] **זה הוי היזק שאינו ניכר**, והוי ענין צדדי אשר אינו בגוף הבהמה, רק נולד מחסרון דעתו של המורה שאינו יודע איך ההלכה, והוי כמו פיגול שאינו בגוף הבהמה, ופטור כל כמה דלא כיוון להזיק בידיים", עכ"ל.

וא"כ נפקא לן נפק"מ גדולה בין השער"י להאו"ש, היכא דעשה בבהמה ספק פסול במזיד, דלהשער"י יהא פטור מספק דאי"ז נזק בגוף החפץ, אבל להאו"ש יהיה חייב דהא קיי"ל דאף למ"ד היזק שאינו ניכר לאו שמיה היזק מ"מ במזיד חייב (וכן כתב בספר דברי יחזקאל, סימן ל"ז).

וא"כ לשיטת האור שמח, בנידון דנן שהניח מצות חמץ ליד מצות פסח של חבירו, יהיה חייב. ואף דיתכן לחלק דהאו"ש דמחייב מדין מזיק הוא רק היכא דעביד מעשה בידיים כגון דשחט שחיטת ספק, אבל היכא דלא עביד מעשה כלל (ורק הניח חפץ), פטור. אכן בחידושי מרן הגר"ש רוזובסקי זצוק"ל (ב"ק סימן ה' אות ה') כתב דאין לחלק בזה, ומסתבר דלהאו"ש אף המניח חתיכת בשר טריפה לצד בשר כשר דא"א להבדיל ביניהם, חייב, דסו"ס נעשה ספק איסור על הכל.

ואף דלא עשה מעשה בפירות חבירו, אפ"ה כיון דאסר את פירות חבירו בזה שעשאהו מדומע, חשיב מזיק ממש ולא רק גרמא. ודוגמא לזה ממש"כ הקהילות יעקב בב"ק (סימן מ"ה) דהמזיק את חבירו ע"י כישוף חייב – "ואף לא עשה מעשה בשל חבירו רק דיבורא בעלמא הרי התוס' בב"ק דף ק' כתבו דכל היכא דבדיבורו קם דינא חייב כדין אדם המזיק", עכ"ל. והכ"נ הרי עושה איסור באופן ישיר בפירותיו של חבירו. עד כאן דבריו היפים והנעימים.

וקודם שנגיע לגופם של דברים, הנה הנפק"מ שכתב דלפי דברי השערי יושר אם שחט בהמת חבירו בספק פסול במזיד יהא פטור מספק, דאין זה נזק בגוף החפץ. ובאמת זה אינו, דאין לך נזק גדול יותר מזה שגורם במזיד להפסד הבהמה שאי אפשר יהיה לאוכלה מחמת ההיזק שגרם.

אמנם עדיין צ"ע אם זה נחשב לנזק, כיון שאע"פ שהבהמה נאסרה לאכילה, אך כל זה

ליהודי שנצטווה בתורה"ק לאכול כשר, אבל הרי יכול למכור את הבהמה לנכרי שעבורה הבהמה מותרת באכילה, וא"כ איזה היזק הוא גרם.

ואם כן נראה דאף לדעת האור שמח בנידון זה לא יהא חייב, כיון דהוא היזק שאינו ניכר, ואף שהזיק במזיד, מ"מ בסופו של דבר לא יהיה כאן נזק כיון שיכול למוכרה לגוי וכמו שנתבאר.

ולגופם של דברים, הנה בודאי מדובר במעשה שהיה קודם הפסח, וקודם הפסח הרי לא אסר את המצות של פסח, כי שניהם מותרים באכילה, וקודם הפסח אין כאן איסור והיתר, ורק שבעתיד כשיגיע הפסח הוא לא יוכל להשתמש במצות שלו מחמת הספק שאינו יודע אם אלו מצות של פסח או מצות של חמץ.

ומלבד שהוא היזק שאינו ניכר דהלכה היא כר' יוחנן (גיטין נג) שפטור כמבואר ברמב"ם הל' חובל ומזיק פרק ז' הלכה א, ובטושו"ע חו"מ סי' שפה סעיף א, הרי שיש כאן רק גרמא בנזקין שפטור כמבואר בגמרא ב"ק (ס, א) וב"ב (כב, ב) ועוד.

ומבואר בראשונים ההבדל בין גרמא לגרמי בגדר הגרם (ראה רשב"ם ב"ב צד, א ד"ה נותן. ר"י בתוספות ב"ב כב, ב ד"ה זאת ובמרדכי ב"ק פ"ט סי' קיט ואו"ז ב"ק פ"ב סי' קלז ועוד).

והרשב"ם שם ביאר דכל שעושה הנזק בידיים אלא שאין ההיזר ניכר, הוא גרמי. וכל שאינו עושה אותו בידיים אלא גורם עכשיו שיבוא היזק ממילא לאחר זמן, הוא גרמא בניזקין. וראה דעת הר"י בתוספות הנ"ל.

ובאמת רבו הדיעות בביאור ענין גרמא וגרמי, אך אליבא דכו"ע בנידון דידן בודאי שאינו מזיקו ופטור מלשלם.

וכיוצא בזה מצינו בגמרא בבא קמא (מז, ב): "הנותן סם המוות לפני בהמת חבירו ואכלה ומתה פטור". וכן פסק הרמב"ם פרק ד' מהל' נזקי ממון הלכה ב ובטור סי' שפו והש"ך שם ס"ק כג (שתמה על השו"ע שהשמיט דין זה).

ובטעם הדבר כתבו התוספות בב"ב (כב, ב) ד"ה זאת אומרת והרא"ש ב"ק פ"ט סי' יג וב"ב פ"ב סיקי ז, העיטור אות מ (מחילה), או"ז ב"ק פ"ב סי' קלז, ומרדכי שם סי' קיט בשם ר"י, לפי שאינו אלא גרמא בנזקין, שלא עשה בעצמו מעשה ההיזק בגוף הממון הניזוק. וברא"ש ובאו"ז והעיטור הוסיפו "שהרי הוא לא האכילה", וראשונים אחרים הוסיפו דההיזק לא בא מיד כשהניח לפניה את הסם אלא לאחר שאכלתו.

ובתוספות ב"ק שם ד"ה הוה לה כתבו בטעם הדבר דכיון שבמתכוין מביאה הבהמה עליה דבר המזיקה, שהרי היה לה שלא תאכל, ולכן אין ראוי שזה יתחייב על כך.

וכן ממה שמבואר בגמרא ב"ק שם לענין המכניס פירותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות, ואכלתם בהמתו של בעל הבית והוזקה, פטור וכמו שפסק הרמב"ם פ"ג מהל' נזקי ממון הי"ד ובטוש"ע סי' שצג סעיף א. ובטעם הדבר כתבו הראשונים כיון שאינו אלא גרמא בנזקין מכל הטעמים שהבאנו לעיל.

ומכל הטעמים הללו שהבאנו, ברור שהמניח מצות של חמץ ליד חבילת המצות של פסח ועתה לא יודעים מה הכשר לפסח ומה החמץ, דאין צריך לשלם כלל ועיקר.

הגאון רבי חיים שלום הלוי סגל שליט"א
מו"צ בבית ההוראה דהגרי"מ שטרן שליט"א
ור"מ בישיבת 'כנסת מרדכי' פאדיגורה
ומח"ס שו"ת 'בירורי חיים ח"ח', ו'לקט הלכות' ד"ח, ועוד

סופר סת"ם שהתחייב לילך לטבול במקוה בכל יום

לכבוד ידידי הנעלה, איש המעלה, לשבח ולתהלה, איש חמודות בעל מידות, תורה ויראת שמים צמודות, ה"ה ירא וחרד המופלא ומופלג הרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מו"צ בבית ההוראה 'אור החכמה', מח"ם גם אני אודך י"ח ופרדם יוסף החדש ג"ח

אחר מבוא הברכה והשלום.

ע"ד שאלתו, סופר סת"ם שהתחייב לילך לטבול במקוה בכל יום, ועתה בעקבות הנגיף קורונה שאנשי הרפואה לא מאשרים את היציאה מהבית, היאך ינהג.

תשובה: הנה אם המדובר שכותב לאדם פרטי, אזי יאמר ויסביר לו שגם עתה ברצונו לילך לטבול, אלא שאנוס הוא על פי הדיבור, וראוי לאדם הפרטי הנ"ל [- שכותב עבורו] לוותר על דרישתו זו.

אבל היכא שכותב לסוחר, דבבוא העת הסוחר משבח את מקחו ללוקח – בזה שהסופר נזהר לטבול בכל יום, נראה דסגי שכל היכא שנזקק לטבילת עזרא ישפוך על עצמו תשעה קבין מים, וכבר כתבנו למע"כ באורך בזה. וראיתי בקובץ מה טובו אהליך יעקב[א] (ח"י עמ' שמ) שהביא מהגרי"מ שטרן שליט"א שהורה, דאם שופך על עצמו תשעה קבין מים די בזה, ואין צריך להודיע למזמין כלום דחשיב בשעת הדחק כאילו טבל. ע"כ.

עוד עיצה מצינו בכף החיים (סימן ע"ו אות כב) שהביא מאמת ליעקב (קונטרס שפת אמת אות ו'), מי ששימש מיטתו או אירע לו מקרה אשר לא טהור, והוא חולה ולא יעצור כוח לטבול, שיעשה רחיצת ידים, והעתיק לשונו בקיצור – בתחילה יאמר לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה וכו', ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחיך ה' (תהלים כו, ו), ויהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלקי אבותינו שתהא רחיצת ידי אלה נחשבת לי כאילו טבלתי במקוה של ארבעים סאה, וכשם שאני מטהר עצמי מלמטה כך תטהר נשמתי למעלה בנהר דינור בשם ה' צור עולמים. ויהי נועם וגו', ואח"כ ירחץ בנקיון כפיו, ויכוין באותיות שם ע"ב כזה יוד הי ויו הי, כל אות ואות על שני ידיו, ותחילה יערה מים על יד ימין ויכוין באות יו"ד פשוטה, ויערה על שמאל ויכוין ג"כ באות י'. ואח"כ

א. היוצא לאור על ידי מכון גם אני אודך.

יערה מים שוב על יד ימין ויכווין באות ו' של מילוי היו"ד, ויערה על שמאל, ויכוין ג"כ בוא"ו הנזכר. ויחזור ויערה שוב על ימין ויכוין באות ד' הנזכר. וכן ע"ז הדרך שאר האותיות, ונמצא מערה על כל יד עשרה פעמים. ואח"כ ישוב כבראשונה ויערה על יד ימינו י' פעמים רצופים זו אחר זו, ויכוין היו"ד אותיות בכל פעם וכו', סך הכל נעשו ארבעים נטילות כנגד ארבעים סאה. ע"כ.

וכיוצא בזה הביא בכף החיים (סימן פ"ח אות ה') דמי שאי אפשר לו בטבילה יעשה נטילה של ארבעים פעמים ע"כ. וכן הביא בספר יפה ללב (שם) בשם אמת ליעקב הנ"ל.

וראה עוד בכף החיים (סימן ע"ו אות כב – הנ"ל) שציין לדברי השל"ה הק' שכתב, טוב לאדם שאינו יכול לטבול, שיפשפש במים ידיו, לטהר ערותו מן הקרי הדבוק. והביאו באליה רבה.

העולה מן הדברים: סופר סת"ם שהתחייב לילך לטבול במקוה בכל יום, אזי כשנצרך לטבילת עזרא יערה על עצמו תשעה קבים מים, או נטילה של ארבעים פעמים כנ"ל.

ביטלו לעשות אירוע חתונה מפני הנגיף, האם צריך לשלם

ע"ד שאלתו, ביטלו לעשות אירוע חתונה מפני הנגיף, האם צריך לשלם לבעל האולם.

תשובה: בקובץ פסקי בושם להגאון רבי מאיר ברנדסדורפר זצ"ל (עמ' רסה אות יט) הובא, עובדא הוי ששכרו אולם לעריכת חתונה, ויום טרם יום המיועד של החתונה נפטר אבי החתן ל"ע, והיו מוכרחים לדחות את החתונה, ונתעוררה השאלה האם המחותנים חייבים לשלם את דמי השכירות על האולם, ופסק רבינו כל זמן שעדיין לא שילמו על האולם פטורים מלשלם, מפני שבאונס שלא עלה על דעת שניהם פסידא דמשכיר הוא, ואולם אם כבר שילמו מראש את כל התשלום או חלקו, אין בעל האולם צריך להחזיר מה שקיבל. וטעם הדבר שאין בעל האולם צריך להחזיר, כיון דהוי מחלוקת הפוסקים, והמוציא מחבירו עליו הראיה.

ואם צד אחד מהמחותנים שילם, אינו יכול לתבוע מחציתו מן המחותן השני, דאיהו אפסיד אנפשיה במה שהקדים לשלם, ולאו כל כמיניה להוציא משותפו את הפסידו. ע"כ.

הגאון רבי יצחק אוהב ציון שליט"א
ראש כולל דרך אמונה
מח"ס שערי ציון, תורתו מגן לנו, חידושי הגר"ח, ושא"ם נכבדים

שאלה בשם אומרו

ט"ז בשבט תש"פ

לכבוד ידידי הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ' שליט"א, מחה"ם גם אני אודך ושא"ם

בדבר שאלתו האם אדם ששאל שאלה צריך הנשאל לומר דבר בשם אומרו ולהזכיר שם שואל השאלה.

א. ראשית יש להקדים ענין החיוב של אמירת דבר בשם אומרו, דהנה תנן באבות פ"ו מ"ו "והתורה נקנית במ"ח דברים ואלו הן וכו' והאומר דבר בשם אומרו הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנא' ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי" וע"ע במגילה דף ט"ו ע"א, ובסוף מס' כלה, ובס' חרדים פמ"ז סעי' א' כתב "תני ר"ח כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו שנא' אל תגזול דל כי דל הוא פרק קמא דנדרים וכ"כ במג"א סי' קנ"ו סק"ב וז"ל "כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו, (נדרים פ"ק)" עכ"ל והגרעק"א בהגהותיו כתב וז"ל "כל שאינו וכו' מדרש תנחומא פ' במדבר (פ' כ"ב) שעובר על אל תגזול דל כי דל הוא (משלי כ"ב פכ"ב) וכן הוא בילקוט (במדבר) רמז תרצ"ה ובילקוט משלי כ"ב (רמז תתק"ס)" עכ"ל והגר"י פיק שאל להנודע ביהודה (עי' שו"ת נוב"י מהדו"ת ריש סי' כ') על מקור דברי המג"א שציין נדרים פ"ק דהיכן נמצא זה. והשיבו הנוב"י בזה"ל "הנה ידע כי המראה מקום הנרשם שם במג"א נדרים פ"ק הוא דבר בטל כי לפי מיעוט שקידתי לא מצאתיו בכל מס' נדרים לא בבלי ולא בירו'" והוסיף שם דמקור הטעות הוא מהגליון על הילקוט משלי שם עיי"ד. וע"ע בשו"ת בית אפרים חאו"ח סי' י"ח בד"ה "ודרך אגב".

ובספר מר קשישא (כללים בתלמוד לבעל החו"י) ערך טעות (עמ' ק"י בהוצאת מ"י) כתב לפרש כוונת הציון לנדרים פ"ק להא דאיתא התם ח' ע"ב "א"ר שמעון בר זביד א"ר יצחק בר טבלא" וכו' דמנו שם שמונה חכמים שאמרו עד ר"י בר אלעאי וילפי' מהתם דצריך לומר דבר בשם אומרו אפילו דורות טובא עיש"ד אלא דבדברי המג"א משמע קצת שציין לנדרים פ"ק דכוונתו למקור שעובר על לאו כשלא אומר בשם אומרו וזה לא מבואר התם, שו"ר בנימוקי הגרי"ב בהגהותיו לשו"ע (נדפס בקובץ מפרשים שבסוף השו"ע הוצאת מ"י) שכ"כ עיי"ד באורך.

ובשו"ת משיב דברים ח"א או"ח סי' קמ"ז אות ב' כתב דיש ט"ס במג"א וצ"ל "נדרים פ"ד" דשם דף ל"ח ע"א אמרו דהפילפול נתן הקב"ה למשה במתנה והוא ניהג בה טובת עין ונתנה לישראל, ולפי"ז

החידושים שאדם מחדש שלו הם ושפיר שייך אל תגזול דל ולזה ציין המג"א לגמ' פ"ד דנדרים עייש"ד, וע"ע בבי' זרע אפרים לפסיקתא דרב כהנא פרשה ב' הערה ה', והגר"ר מרגליות בס' שם עולם בפתיחה הערה 3 כתב שהוכיח במחקר מיוחד שבמס' נדרים ישנם הרבה השמטות ממה שהיה לפני קדמונינו ובטח גם זה אחד מהם עייש"ד.

[והנה בנוב"י בסוף התשובה שם כ' וז"ל "ומ"ש רמז בפסוק אל תגזול דל דבריו מתוקים מדבש" ולא הביא שם מש"כ לפרש, ובס' שם עולם שם הערה 9 (וע"ע בבי' מקור חסד שע"ס חסידים בסי' תקפ"ו הערה ג') מביא מה שנמסר בשמו שהגרי"ב העיר במכתבו על אשר אחרי הפסוק "אל תגזול דל" כתיב "ואל תדכאו עני בשער" וביאר בהקדם מאמר רז"ל בסנהדרין צ"ח ע"א עני ורוכב על חמור וכו' ויתיב אפתחא דקרתא וכו' שרי חד ואסיר חד וכו' ומעתה שפיר מידרש מרישא לסיפא בענין אחד "אל תגזול דל" אך תאמר דבר בשם אומרו שבזה תביא גאולה לעולם וממילא "אל תדכא עני" הכינוי למשיח "בשער" בפתחא דקרתא עכ"ד ונפלא.

ובשו"ת משיב דברים שם בהערה מבן המחבר כתב שבעץ יוסף ובענף יוסף כתבו כן ושם הוסיפו שלמדו מלשון "דל" שהוא מלשון "וגם דלה דלה לנו" ור"ל אל תגזול מה שדלה כי דל הוא כי חלקו מה שדלה נשמתו וחדשו עייש"ד עוד אפש"ל דהוא מלשון דל שפתיו כלומר שד"ת שנאמרו ע"י פה אחד אין לאחר לאומרו שלא בשמו, עוד ביאור ראיתי בזה מדוע מי שלא אומר דבש"א חשיב גוזל דל בס' תוספת אור על המשנה באבות פ"ו מ"ו עפי"ד היעב"ץ בפי' למשנה שם י"ל להמבואר ביבמות דף צ"ו ע"ב שכל ת"ח שאומרים שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובבות בקבר וכיון שבקבר הוא חופשי מן המצות לכן נקרא דל ומי שלא אומר שמועה מפיו הרי הוא גוזל דל עייש"ד אלא דיל"ע בזה דהא דאומר דבר בש"א נאמר גם על אדם שחי בעוה"ז והוא אינו דל מן המצות ולאו דוקא על מי שנמצא בעוה"ב].

ב. אמנם לענין שאלתו יש לדון אם שואל השאלה הוא קטן ששאל מגדול או גדול ששאל לגדול אחר, דיש נפק"מ בדבר, דהא איתא בירושלמי פ' זה בורר ה"ה "איקלס רבי בא בר זבדא דמר שמועה משום דזעיר מיניה" ופ' בפני משה "נתקלס ושבח הוא לו דאמר שמעתתא משום ר' אבהו והוא הוי זעיר מיניה" ולכאורה צ"ב מהו השבח בזה שאמר דבר בשם אומרו שהוא א' ממ"ח קניני תורה ומביא גאולה לעולם ובפרט לפ"ד המג"א שאם לא אומר בשם אומרו עובר בלאו, ואי משום שהיה קטן ממנו ואין זה מכבודו לומר בשמו הרי מבואר בירו' שם פ"י סוף ה"א "אמר הקב"ה אם שמעת דבר מפי קטן ישראל והנייך לא יהא בעיניך כשומעו מפי קטן אלא כשומעו מפי גדול, ולא כשומעו מפי גדול אלא כשומעו מפי חכם, ולא כשומעו מפי חכם אלא כשומעו מפי נביא, ולא כשומעו מפי נביא אלא כשומעו מפי רועה" וכו', וא"כ מהו השבח.

ובאמת שבתוס' בחולין דף י"ד ע"א ד"ה "אמר" כתבו אהה דאי' התם בגמ' "אמר רב הונא דרש חייא בר רב" וכו' וז"ל "תימא דבכל דוכתי משמע דרב הונא היה גדול ממנו בפ' יש בערכין (ערכין דף ט"ז ע"ב) דהוה מצער ליה רב הונא לחייא בר רב ובפ'

הלוקח בהמה (בכורות כ״ב ע״א) דא״ל חייא בר רב לרב הונא רבי פרש את דבריך״ עכ״ל ומבואר משאלת התוס׳ שאין דרך שגדול יאמר דבר בשם קטן ממנו וגם בזה יל״ע להמבואר לעיל, וראיתי שביעב״ץ בחי׳ שם שכ׳ ליישב קו׳ התוס׳ שמצאנו אפי׳ בתנאים שאמר ר״א שמועה משם ר״י בספ״ז דנזיר ואע״פ שהיה בר פלוגתיה ג״כ והוא גדול שבתלמידי ריב״ז ונקרא בכמה מקומות ר״א הגדול, ופשיטא שהיה גדול מר״י עייש״ד. וגם במהרצ״ח שם ציין לכתובות כ״א ע״ב דמצינו התם דשאל ר״ה לחייא בר רב והוא משם אביו עיי״ש וחזי׳ דלא נמנע הגדול מלשאול לקטן (במהרצ״ח יש ט״ס ובמקום שלא נמנע הקטן לשאול לגדול צ״ל הגדול לשאול לקטן) ומכ״ש לומר מה שדרש חייא בשם רב אביו, וציין שם אף לדברי הירו׳ דידן דאיקלס ר׳ בא בר זבדא ולעוד מקומות שראינו שהגדול אומר בשם הקטן עייש״ד.

והנה באו״ז ח״א הל׳ שביעית סי׳ של״א כתב וז״ל ״ירושלמי כדפרי׳ לעיל איקליס ר׳ בא דמר שמועה בשם זעיר מיניה מכאן שחייב אדם לנהוג ענוה בתלמידו ואם שמע דבר שההנהו אפי׳ מקטן ממנו חייב לאומרו בשמו והכי איתא בירו׳ פ׳ כל ישראל נתנו מרועה א׳ אמר הקב״ה אם שמעת מפי קטן מישראל״ וכו׳ (הביא שם לשון הירו׳ שהובא לעיל) ומבואר מהאו״ז שיש חיוב אף על רב לומר דבר בשם אומרו אם שמע דבר מתלמידו ומ״מ עדיין צ״ב מהו השבח של ר׳ בא שאמר דבר בשם קטן ממנו.

והצעתי השאלה בדברי הירו׳ דמהו השבח של ר׳ בא והרי קיים הדין דדבר בשם אומרו קמיה מו״ר מרן הגר״ח קניבסקי שליט״א והשיב בזה״ל ״הי׳ בידו שלא לאמרו כלל״ וזהו השבח שאמר דבר בשם הקטן ממנו.

וראיתי בהקדמה לשו״ת דבר יהושע ח״ד (להרי״מ אהרנברג זצ״ל) שהביא מכתב מהרהמ״ח ושם כתב לבאר כעי״ז דכיון שקיי״ל שמי שאומר ד״ת שלא בשם אומרו יש בזה משום גזל אלמא דבדבר שיש בו ממש חשבינן לה ולפיכך נראה דק״ו שמי ששמע ד״ת מחברו ואומר בשם אומרו יש בזה משום השבת אבידה לבעלים שהרי זכות זו שיש לבעל המאמר במאמרו שיאמרוהו בשמו ויהיו שפתותיו דובבות ואם לא יאמרו בשם אומרו הלך הזכות לאיבוד ולכן אם אומרו בשם אומרו מקיים השבת אבידה לבעלים, ועפ״ז כתב ליישב מה שהערנו לעיל דלכאו׳ מה נשתבח רבי בא בר זבדא שאמר בשם אומרו אטו בקטן ממנו לא שייך אל תגזול דל ולהנ״ל את״ש דבכלל הענין זה לא רק איסור שלא יאמר הדבר בסתם ולא בשם אומרו אלא יש מצוה בעצם האמירה משום השבת אבידה ובזה קס״ד דבקטן ממנו יוכל להתעלם לגמרי מדבריו ולא לאמרם כלל משום שאינה לפי כבודו לומר בשם קטן כדין השבת אבידה דפטור בזקן שאינו לפי כבודו וע״ז נשתבח רב בא שבכ״ז הביא מימרא ממי שקטן הימנו.

ג. עוד יש לדון באם החכם שנשאל בשאלה נסתפק בשאלה גם מעצמו, דיתכן דבזה ליכא דינא דלומר דבר בשם אומר. ודבר חידוש ראיתי בס׳ מגילת אסתר ע״פ שפת אמת בליקוטי יהודה (אסתר ב׳ פסוק כ״ב) עה״פ ״ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי״ והוא שגם דבר שאדם ידע מעצמו ושמע שוב מחברו יש בזה המעלה שיאמר דבר בשם אומרו והביא שם מכתב שכתב האמרי אמת

זצוק"ל לבנו הבית ישראל זצוק"ל וזת"ד "תמן תנינן האומר דבר בש"א מביא גאולה לעולם שנא' ותאמר וכו' ולכאורה מה השבח העצום הזה להביא גאולה אם אינו מתלבש בטליתו של חברו, וגם להיות התורה נקנית עי"ז כי הוא האחרון והגומר במ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, ולכן אפשר ע"פ המבואר בגמ' סנהדרין ס"ט ע"ב כי הנגלה לנביא ברוה"ק נודע גם לנביאים אחרים ולכן כאן שאמר ר"מ אסתר ברוה"ק נאמרה שנא' ויוודע הדבר למרדכי (עי' מגילה ז' ע"ב ופרש"י שם ושם איכא כמה מ"ד מהיכן ידעי' שאסתר נאמרה ברוה"ק) א"כ כמו שנודע ברוה"ק למרדכי כן נודע מיד לאסתר שנחשבת נביאה עי"ש דף י"ד ע"ב, ומרדכי שהגיד לה כי לא ידע עוד שהיא נביאה ע"כ היתה יכולה לומר בשם עצמה למלך ועכ"ז נהגה טובת עין במרדכי וזה הטוב עין הביא גאולה לעולם שעי"ז וימצא כתוב וכו' וזהו השבח הגדול, וכן בקנין התורה שאי' שת"ח צריך שלא יהא לו עין רעה במשנתו של חבירו, ולכן מי שנוהג טובת עין במה שיודע מעצמו ומ"מ יש לו עין טוב שיהי' נקרא ע"ש חבירו לזה נקנה התורה" וכו' עכ"ד, ומסתבר דבאופן זה בודאי שאין איסור דאל תגזול דל וכל דבריו הם רק לשבח ומעלה שנוהג טובת עין ואומר בשם חברו.

מיהו ראיתי בשד"ח ח"א בפאת השדה מערכת א' כלל קמ"ג שהביא שבפתיחה לס' תפארת זיו נסתפק בחכם שחדש דבר תורה מדעתו ושוב מצא שכבר קדמו גברא רבה בספר אם מחויב לאמרו בשם זה שקדמו, או דנימא כיון שהוא חידש זאת מדעתו קודם שראה בספר רשאי לאומרה משמיה דנפשיה, ושם העלה דא"צ להזכיר זה שקדמו ורשאי להגיד משמיה דנפשיה והוכיח הכי מהא דאיתא בחולין ע"ה "א"ר חסדא השוחט את הטריפה ומצא בה בן ט' חי טעון שחיטה" וכו' ומבואר שם דר' חסדא ידע דהכי תני ר' חייא ואפ"ה אמרה משמא דנפשיה ולא הזכיר את ר' חייא כי אם אחר שהקשו עליו, מיהו מדברי התוס' שם בד"ה "ולטעמיך" שהקשו וז"ל "תימה כיון דשמיע ליה ברייתא לימא ברייתא" נראה להיפך עייש"ד וע"ע שהוכיח הכי מחולין דף קל"ז ע"א עיי"ש וכ' דהאידנא נהוג עלמא דבכה"ג כותבים החידוש שחידש מדעתו בלשון ונראה לי וכו' ואם אח"כ ראה באיזה ספר יכתוב שו"ר בס' פלוני וכו'.

עוד הביא בשד"ח שם בשיורי הפאה מערכת א' אות ל"ה מכתב שכ' לו חכ"א להוכיח לפשוט ספיקו של התפארת זיו שהיכא שידע הדבר א"צ לומר בש"א דהנה בהגהות מעשה רוקח עהשו"ע בסי' קנ"ו כתב ע"ד המג"א שציין על הדין דמי שאינו אומר דבש"א עובר בלאו נדרים פ"ק וז"ל "ט"ס דליתא שם והוא בילקוט שמעוני משלי כ"ב דתנא דבי ר' חייא כל שאינו אומר דבר בש"א עובר בלאו שנא' אל תגזול דל וגו' זאת שמעתי מפי הגאון מו"ה ישעי' ברלין זצ"ל" עכ"ל והנה הבאנו לעיל (אות א') שהנוב"י ציין להגר"י פיק להילקוט הנ"ל וא"כ מדוע הגר"י פיק לא אמר לבעל המעשה רוקח שהנוב"י הוא זה שציין להילקוט אלא ודאי זהו משום שגם הגר"י פיק ידע זאת גם לפני שהנוב"י אמר לו זאת (שהרי היה בקי עצום כידוע) וכל מה ששאל להנוב"י הוא רק לענין היכן נמצא זה בנדרים, ולכן לא אמר זאת לבעל המעשה רוקח משמיה דהנוב"י ומוכח לפשוט לנ"ד

דבדבר שידע קודם לכן אף שראה אח״כ בספר אין חייב להביא זאת בשם זה שקדמו עייש״ד, אלא דיש לעורר בראיה זו דזה תלוי אם גם במראה מקום יש ענין של דבר בש״א וע״ע בשו״ת ברכות שמים חאו״ח סי׳ נ״ט מש״כ להעיר בדברי השד״ח ואכמ״ל ומו״ר מרן הגר״ח קניבסקי שליט״א כתב לנו דבאופן שידע הדבר קודם א״צ לומר בשם אומרו.

ד. ולענין אם כותב החכם ״נשאלתי״ אם די בזה אף שלא מזכיר שם השואל, כיון שסו״ס לא נתעטף בטליתו של חבירו ולא תלה הדבר בעצמו. וראיתי בתפארת ישראל בפי׳ למשנה אבות פ״ו מ״ו שכ׳ אהה דחשיב להאומר דבר בש״א לא׳ מקניני התורה וז״ל ״לא מיבעיא שלא יתלבש בטלית שאינה שלו אלא יכבד למלמדו כל כך שלא יאמר סתם כך שמעתי רק יזכיר שמו לברכה״ עכ״ל אבל לא בי׳ שם אם עובר בלאו.

ובשו״ת משיב דברים חאו״ח סי׳ קמ״ז בסוף התשובה נסתפק בזה וכתב דכיון שלא התלבש בטלית חברו ולא לקח לעצמו מאומה בודאי שאינו עובר בלאו דאל תגזול דל ורק אם אמר בשם אומרו אז מביא גאולה לעולם כדאי׳ במשנה עיש״ד, ומו״ר מרן הגר״ח קנייבסקי שליט״א כתב דיתכן ועובר באל תגזול דל היכא שאומר שמעתי אומרים וכיוצב״ז ולא מזכיר השם.

וראיתי בשו״ת שלמת חיים סי׳ תקט״ז ששאל הגר״י סובל זצ״ל על הדבר המצוי בספרים שמביאים בשם חכ״א סתם ואינם מזכירים שמם ואפי׳ בספרן של ראשונים כתבו ויש מי שפירש ולא הזכירו שם וכגון בש״ס יומא י׳ ע״א דחד מרבנן השיב מאי צעירי הצאן ולא נזכר מיהו ומדוע לא חששו להך דינא דצ״ל דבר בש״א, והשיבו הגרי״ח זוננפלד זצוק״ל ״כשכתבו יש מי שפירש הם קיבלו כך מרבותיהם וכן בההוא מרבנן כיון שנא׳ כך בביהמ״ד ולא אמרו שעובר כ״א כשיודע ואינו מזכירו ולפעמים אפשר כעין הכל יודעים שתורתו של מרע״ה ולא צריך לומר כי נודע למי מכוון״ עכ״ל ושם בסי׳ תקי״ז שאלו אהה דרבי סתם במשניות וחכמים אומרים ולא הזכיר שם אומרו והשיבו ע״ז ״הרי היה קיבוץ רב בעת סידור המשניות כמבו׳ בהקדמת הרמב״ם ליד החזקה״ עכ״ד ויש לציין למש״כ רש״י בביצה דף ב׳ ע״ב ד״ה ״מאן״ וז״ל ״הוא סדר המשנה וכשראה דברי חכם וישרו בעיניו שנאן סתם ולא הזכיר שם אומרם עליהן כדי שלא יהיו שנויה מפי יחיד ונראין כאילו נשנו מפי המרובים ויעשו כמותן״ עכ״ל. וע״ע בשו״ת שלמת יוסף סי׳ ה׳ אות ג׳.

בברכה רבה
יצחק אוהב ציון

הגאון רבי ישראל וינמן שליט"א
מו"צ במשמרת השלום - ובמפעל הח"ח העולמי
רב ומו"צ בק"ס, ר"מ ישיבת הר"ן ירושלים ור"כ ברכה ושלום - ירושלים
ובעמח"ס משנת ישראל

שאלות ותשובות מעשיות בהלכות לשון הרע

נערך ונמסר על ידי הבה"ח חיים מלין ני"ו, מישיבת בית מדרש עליון
[מתוך קונטרס "חלקת חיים" על הח"ח, העומד לראות אור אי"ה]

א) מלמד תינוקות שרוצה לדווח להורי התלמיד על מעשיו הרעים, אם יודע שיהא תועלת ויחנכוהו – לכאורה ודאי שמותר וצריך, אבל כשיודע שההורים לא יעשו מאום, מה הדין.

תשובה: הורים שיודעים לחנך, או אפי' לא יעשה כלום [לפי דעתו של הרבי] מצוה לספר להורים הנהגת הבן, אך כ"ז מיירי שעשה כמה פעמים, אבל בפעם אחת וכיוצ"ב שאינו קבוע אין לספר.

אך בהורים שיש חשש שיענישו את הבן שלא כדין ולא יודעים לחנך – אין לספר כלל, אלא לחפש עצה אחרת דרך הנהלת המקום.

ב) מלמד שרוצה לחקור תלמידים מי עשה מעשה מגונה בכיתה, האם מותר הדבר.

תשובה: פחות מגיל בר מצוה, אם מדובר בדבר חמור – מותר לבקש מילד מהכיתה שלא בפני שאר הילדים. ואם אינו חמור – אין לחקור הדבר.

ואם מדובר יותר מגיל בר מצוה, א"כ מחובת ראש הישיבה או האחראי על הישיבה לטפל בענין זה, ושהרבי ימסור לראש הישיבה לחקור מי עשה את הדבר הזה.

ג) בדין לשה"ר על חילוני בזמננו, הנה רבו הדנים מה דינם של חילונים אלו אם כתינוקות שנשבו או לא, ומ"מ לגבי לשה"ר עליהם – מה הדין למעשה.

תשובה: אם מדובר בחילוני שמחלל שבת בפרהסיא, א"כ לתועלת **כל שהוא** מותר לדבר עליו [כל שזה שלא פניו, שלא יגרום מחלוקת]. וסתם לדבר – אסור לכתחילה, ובדיעבד אם עבר וסיפר לא צריך תשובה – דיש על מי לסמוך.

ורודפי הדת מותר לגנות בכל אופן, אך לא לעשות אתם מחלוקת. ויעו' בשו"ת מהר"י אסאד או"ח סי' ריג, ודו"ק.

ד) בהא דמותר לספר לשה"ר על רשע ואפיקורס, האם על בעל אייפון ודומיו רח"ל, מותר לדבר לשה"ר.

תשובה: בעל אייפון נחשב "מומר לדבר אחד", שאינו יוצא מכלל עמיתך אלא לענין זה, ומותר לגנותו רק לענין זה, ולא לגבי דברים אחרים. וכן מוכח בח"ח כלל ד' במ"ח ס"ק לב, אע"פ דמיירי שם באחד שעבר

עבירות הרבה פעמים בזדון לבו, ורואים שאין פחד אלקים לנגד עינו, עדיין צריך לקיים חמש תנאים לפני שמספרים עליו גנותו. וע"ע בה"ל סי' לט סעי' א' ד"ה או מומר. וע"ע בספרי משנת ישראל סי' י בהרחבת המשנה אות כא.

ח] אם מותר, א"כ יל"ע אם מותר לומר על אחד שיש לו אייפון, שהרי הוא כבר רשע מהרגע שמחזיק את הכלי המשחית הלז.

תשובה: מותר לגנותו עבור זה.

ו] הנה כתב הח"ח (עשין, אות ח') שהמבזה ת"ח הרי הוא כאפיקורס. וצריך בירור מה הגדר בזה, דהרי לצערנו מצוי הרבה בחורים שפעמים וצוחקים ומבזים את הרמי"ם בישיבות אצלם שהם בגדר ת"ח, והאם לפי"ז בחור שמבזה את רבותיו מותר לדבר עליו לשה"ר.

תשובה: איסור חמור לבזות ת"ח, כל שכן מי שלימד אותו דבר, והדור פרוץ בזה מאוד, וצריך תיקון גדול, אך לענין אפיקורס – לא נעשה כן – ח"ו, אלא אם מיירי בת"ח גדול מאוד שברור לכולם שהוא ת"ח לכל דבר, או לגדולי ומנהיגי הדור!

ז] הנה לענין לשה"ר על גוי, יש בזה דעות לכאן ולכאן, ויש המדייקים מדברי המד"ר בפ' כי תצא דאסור, כיצד יש לנהוג בזה למעשה, והאם תלוי אם יש חשש איבה או לא. וראיתי דדעת מרן הגר"נ קרליץ דרק השומר ז' מצוות ב"נ, וא"כ בזמננו לא מצוי בא"י גויים כאלו, אז יהא מותר לדבר לשה"ר עליהם).

ועוד יל"ע לפי"ז כשרואה גוי ברחוב ואינו יודע אם שומר ז' מצוות ב"נ, האם מותר לומר עליו לשה"ר או לא.

תשובה: יש "לנהוג" לא לדבר על שום אדם, כל שזה לא לתועלת כלל, אך העובר ומספר אינו עובר באיסור "דיבור לשה"ר" לכו"ע, דאינו אלא גדר והרחקה מלבא לספר לשה"ר. ועיין באורחות חיים להרא"ש אות פג.

ח] האם מותר לפרסם בין בעלי גמחי"ם - רשימת לווים שלא מחזירים את הלוואותיהם, שיהיה בזה תועלת שיזהרו מלהלוות להם.

תשובה: אם לבעל הגמ"ח יש "מידע", דהיינו שנודע לו ע"י **אנשים אחרים**, ולא מידיעה עצמית, אין לפרסם ענין זה. אך **אם שואלים** אותו מותר לענות ששמע **מאחרים** שאולי בן אדם זה הוא בעייתי וצריך לברר.

ט] האם מותר לתלות בבניין מגורים רשימת דיירים שאינם משלמים דמי וועד בית, כדי להרתיע ולהזהיר את כולם שלא להחסיר מלשלם דמי ועד הבית.

תשובה: נחלקו בזה פוסקי זמננו, וקשה להאריך בזה. אך מותר לפרסם מי שילם וממילא דיירי הבנין מבינים מי לא שילם, אך יש להזהיר מראש לפחות שלשים יום, או שכך הם ה"כללים" של הוועד ואז אם עדיין לא שילם – מותר לפרסם מי **כן** שילם. וכן שמעתי מהגאון רמ"מ קארפ שליט"א.

י] גבאי צדקה שמבטיח שנותן את התרומות המועברות אליו לאברכים ולעניי העיר, והתברר שדרכו ליתן התרומות לבעלי בתים ולעניים מערים אחרים, והאנשים מאד מקפידים עליו שאינו עומד בדיבורו (שרוצים לתרום לת"ח ועניי עירם בדווקא). האם מותר לפרסמו כדי שימנעו ויזהרו מלתרום לו.

תשובה: צריך לדבר עם רב המקום או מי

שנותן הסכמות לצדקה זו, אך אסור לפרסם ח"ו.

יא] אנשים המפקירים ילדיהם שנולדו בעלי מומין בבתי החולים, האם מותר לפרסמם דאולי עי"ז ירתעו וישובו ויקחו את בניהם ויגדלו אותם.

תשובה: לפי הסוגיא בכתובות דף מט: וכן איתא בשו"ע אבה"ע סי' עא סעי' א', שמותר לפרסם על בנ"א כזה שהוא יותר גרוע מהעורב, אז יהא מותר. **אך אין לעשות מעשה כזה בלי שאלת רב!**

יב] רופא שגרם ברשלנות למוות של אחד מהחולים, ובני משפחת הנפטר רוצים לפרסם את שמו כדי שלא ילכו להתרפאות אצלו, האם מותר לעשות כן או לא.

תשובה: סיפור כזה יתפרסם מעצמו, והמשפחה לא צריכה לספר כלום. אך מותר לתבוע פיצויים וכו'.

יג] האם מותר למזכירה להקליד שמות של עובדי מפעל, שבעל הבית מביא לה, כשבתוך הדפים יש מידע על כל עובד, מי עובד טוב ומי פחות, מי החסיר ומי לא וכו', האם יש בזה משום לשה"ר.

תשובה: יש עצה שבעל הבית יביא לה את הרשימה עם כל הפרטים בלי השמות של העובדים, ואחרי שהמזכירה תקליד את הכל ותשאיר את המקום של שמות העובדים ריק, יבוא המעביד בעצמו וימלא את השם של כל אחד ואחד מהעובדים.

יד] האם מותר לספר סיפור לשון הרע ולהזכיר את השם של המדובר, כשבטוח ויודע שהשומע איננו מכיר אותו.

תשובה: אסור לספר שמא לעתיד יהי' נודע הדבר, אך לתועלת קצת, ועם שינוי פרטים שלא שייך לתפוס מי זה – מותר. אך בלי תועלת כלל גם זה אסור.

וכל זה בתנאי שראובן יודע בבירור הדבר, אם אם רק שמע מאחר – שהיה אסור לו לקבל הדברים – וכעת מספר אפי' עם שינוי פרטים- אסור, כי עי"ז מקבל כעת הלשון הרע ששמע. כך מבואר בעקרי דינים בתחילת ספרו בהג"ה 1.

טו] ואם מספר סיפור לשון הרע ללא הזכרת שם המדובר.

תשובה: הכל כנ"ל. ודע, שאפילו אם בסוף לא נודע על מי סיפרו, כל שהיה אפשר להיות נודע לשומע, עבר המספר על איסור תורה שהכניס את עצמו בספק עבירה. יעו' בה"ל הלכות פסח סי' תמח סעי' ג' ד"ה לא מהני, ושכן מביא מהמחנ"א הלכות מאכלות אסורות, וכן מבואר בב"י יו"ד סי' קפג ד"ה ויש לו' דאפשר.

טז] האם מותר להצביע על קבוצת אנשים העומדים יחד, ולומר שאחד מהם עשה לי כך וכך, כשלא מצביע בבירור על מי מתכוין.

תשובה: אסור, כי חושדים בכולם.

יז] בהנ"ל, האם הוא הדין בישיבות, אם מותר לספר שבחור משיעור מסוים עשה כך וכך (ללא הזכרת שמו), אם צריך לחשוש שהלה יגלה מי הבחור, ומי אמרי' שחושד בכולם (דבישיבות גדולות שיש בחורים רבים בכל שיעור ודאי לא יחשוד בכל השיעור, אלא בקבוצה מתוך השיעור שמתאים לה לעשות המעשה הנ"ל).

תשובה: אם אומרים על קבוצת אנשים שאחד עשה כך וכך, תלוי אם מיירי באיסור

חמור או דבר מאוד רע, שיש חשש שיחשדו בכל אחד ואחד – אסור. אך אם מירי בסתם גנות על אחד מתוך הרבה – אין בזה אלא משום מידה רעה.

יח] הנה כתב הח"ח דמותר לומר לשון הרע על בעלי המחלוקת אם עי"ז תושבת המחלוקת (וכתב עוד ג' תנאים בזה). ויל"ע מהו גדר "בעלי מחלוקת", האם כל מריבה בין שני אנשים כבר נקרא בעלי מחלוקת שמותר לדבר על צד אחד, וכן עוד צ"ע מהו "תושבת המחלוקת" האם לגמרי, או דלמא גם אם תחלש מעט שפיר מותר, ועוד יל"ע על איזה צד מותר, האם על הצד שצודק (לדעתו) דווקא?

תשובה: בענין לדבר על בעלי מחלוקת, אינו פשוט כלל לקבל היתר, וודאי צריך לקבל היתר מרב שיודע היטב דיני שמיה"ל ואין לו שייכות למחלוקת המדוברת. אך באופן כללי – פרטי אני מנסה לבאר קצת מתי שייך היתר בזה, ואבקש מקל עליון שלא נכשל בדבר הלכה:

"**בעלי** מחלוקת" אינו אלא באופן שצד אחד ודאי צודק, והצד השני ודאי לא צודק והם באים לשנות את הצדק הנכון, לפי מה שהם רוצים. ודוגמא לזה – כדאי לראות בחזו"א באמונה ובטחון [פרק ג'] על חיידר קיים, ובא עוד חיידר לפתוח באותו עיר, מותר לפתוח חיידר שני, ואם החיידר הראשון רודף את החיידר השני הם בעלי מחלוקת, לפי שהדין עם החיידר השני, מטעם קנאת סופרים תרבה חכמה (יעוי' פ"ב דב"ב בר' יהושע בן גמלא).

ה"ה מריבה בין ב' צדדים, והב"ד פסק כמו צד אחד, והצד השני לא נכנע וממשיך להלחם, מכאן ולהבא הצד השני נחשב "בעלי מחלוקת" ועוד כיוצ"ב.

להשקיט המרובה הכוונה שנראה לו **באמת** שע"י זה שיתערב בזה, הוא יוכל להוכיח איפה הצדק נמצא, והשקר יהי' מבורר לכולם!

ובאמת לא נראה דשייך כזה דבר, חוץ ממעשה עם קרח שרק ע"י שהארץ פתח את פיה וכו' התברר האמת.

אחרי כל הנ"ל מובן שפיר שמירי בכל מי שיקבל את ההוכחה הנ"ל, או ישתוק או יעשה פעולות נכונות להשתיק את "בעלי המחלוקת".

וע"ע חת"ס בגליון על המג"א סי' קנו, ובשו"ת מהרי אסאד או"ח סי' ריג, מה שענה להגאון חת"ס בזה, וע"ע בשו"ת שו"מ כרך ג ח"א סי' פ, דברים נחוצים בכל זה.

יט] מעשה שהיה בבחור שנכנס לחדר השיעורים בישיבה, וראה כי אחד הבחורים במקום לאכול את ארוחתו בחדר האוכל, אכל על מקומו בחדר השיעורים והשאיר את המקום מלוכלך, וכעת רוצה שיאמרו לו מי הוא זה ואיזהו הוא שאכל על מקומו, כדי להזהירו שלא ישוב על מעשה זה, וגם כדי לבקשו לנקות המקום.

האם מותר לו דאולי חשיב לשון הרע לתועלת, וא"כ האם צריך בזה את כל השבע תנאים שכתב הח"ח (בכלל י' ס"ב), וכגון שצריך להוכיחו קודם [אך גם בזה יל"ע אם יודע שלא יקשיב לו, האם יכול לגלות השם מיד בלא שיוכיחנו קודם].

תשובה: אסור לגלות מי אכל את הארוחה, אך אם המעשה חוזר על עצמו אחרי שהוכיחו את הבחור [אלו שראו אותו]

צריך לגלות למשגיח לטפל בזה. ואם מיירי שלא יודעים מי עשה זאת ג"כ צריך לגלות למשגיח שיש בחור שנוהג שלא כהוגן.

לא נמצאים בישיבה רק ללמוד תורה הקדושה, אלא גם לומדים איך להתמודד בחיים – לוותר ולחיות עם אנשים אחרים בשלום, ואיך להתגבר על קושי שנגרם לו ע"י אחר, ומי שמתגבר הוי לו כולו רווח!

כ] האם מותר לבן לספר להוריו מה שחבר אחד עושה לו בישיבה או בת"ת, האם חשיב כהפגת צער שכתב הח"ח (בכלל י' בהגה"ה לסי"ד) שמותר.

תשובה: מצוה לספר לאבא [או לאמא], אך ברוב מקרים אם אפשר בלי שם עדיף. וזה בתנאי שהאבא לא יעשה שום מעשה שלא ע"פ דין. ויש לדעת דחשוב מאוד להורים להשתתף ולשמוע בקושי שיש לבחור, שזה מחזק את הקשר הטוב ביניהם.

כא] סיפור גנאי שהתפרסם (כגון בתוך ישיבה מסויימת, או עיר שלמה), האם מותר לספר אותו לאחד שעדיין לא שמע מזה.

תשובה: לכתחילה אסור, אך אם עבר וסיפר אינו עבירה.

כב] יש שהעירו מדוע כתבה התורה את שמות המרגלים להדיא, ולמה אין בזה משום לישנא בישא שהרי הם חטאו בחטא הלשון, ואיך כתבה התורה שמותם.

תשובה: למען ישמעו ויראו!

כג] הנה כתב הח"ח (כלל ח' ס"ט) דאסור להוציא לעז על המתים, האם גם לשון הרע על אמת אסור, או דכל התקנה והחרם היה במוציא שם רע – של דברי שקר על המתים.

תשובה: לדינא יש חרם גם על מספרי לשה"ר, דהיינו כל גנות על המת אפילו אם הוא אמת. ואע"פ שראיתי בחלק בנימין על הח"ח כאן, וכן בספר משמרת ימים נוראים סי' לא, שרצו לדייק מהמרדכי ריש יומא רמז תשכד, שהחרם הוא רק על מוצש"ר, ולא על לשה"ר, **אין זה נכון כלל**. דז"ל הרמ"א חו"מ סי' תכ סעי' לח כשמביא ענין החרם לדבר על מתים, "...מדבר רע על שכני עפר...", ע"כ. ולא כתב מוצש"ר אלא "מדבר רע" שהוא לשה"ר. וכן יעו' בשו"ת רש"י סי' ע, מובא בשלטי גיבורים סוף פרק ד דב"מ, דיש חרם לדבר על המתים אפילו דבר אמת, כל שיש בזה גנות על המת. וכן הוא מפורש במטה אפרים סי' תרו סעי' ח, ובחיי אדם הלכות בקשת מחילה ערב יוה"כ דיש חרם גם על מספרי לשה"ר על המתים. ושו"ר ביש"ש ב"ק פ"ח סי' נ דג"כ כתב שיש חרם גם לספר לשה"ר על המתים, ומי יחלוק על כל אלה.

אך יעו' במטה אפרים שם, שיש חילוק בין מספרי לשה"ר למוצש"ר, דבמספר מוצש"ר צריך לבקש מחילה ע"י הקבר לפני עשרה מישראל כדי להינצל מהחרם. משא"כ במספר לשה"ר אפשר לבקש מחילה במקומו. ומקורו מהמג"א סי' תרו ס"ק ז, בשם כנה"ג, שמביא השלטי גיבורים הנ"ל בשם ר' יחיאל [אחיו של הרא"ש]. ויעו"ע רעק"א בגליון על המג"א בשם היש"ש עוד בזה.

כד] האם מותר לומר לשון הרע או להוציא שם רע ולעז על מת שהיה רשע.

תשובה: מותר לגנות רודפי הדת.

כה] האם מותר לחבר לשאול את רעהו על פלוני – אם היה היום בתפילת שחרית בישיבה. והאם מותר לחבר שנשאל, לענות על כך (כשיודע שלא היה בתפילה).

תשובה: אסור לשאול, ואסור לענות; וכי השואל הוא משגיח?! השואל עובר בלשה"ר ולפני עור, לשה"ר כי גורם לשומעים לשים לב שפלוני לא היה בשחרית, וזה ודאי לא דבר משובח (דיש בזה משום חשש גנאי, בפרט אם הדבר חוזר על עצמו שוב ושוב). ועובר על לפני עור כי גורם שיענו לו לשה"ר שזה עצמו עבירה, ומי שעונה עובר על לשה"ר שעונה ועל לפני עור שימשיכו לשאול שאלות כאלה!

כו] מצוי שבחור בישיבה פוגש חבר מישיבה אחרת, והלה מתעניין אצלו על בחורים מהישיבה שלו שהוא מכיר אותם, כיצד הם לומדים, ומה מצבם כעת, האם מותר לענות וכיצד יש לענות על כך (כשאין המדובר כלל לצורך שידוכים).

תשובה: עונים בקיצור שהוא לומד נפלא מאוד, ומקצר. אם שואל עוד פעם – עונים אותו דבר, ואם שואל עוד פעם – עונים אותו דבר, עד שמבין שאין עם מי לדבר.

כז] אדם שסיפר לשון הרע על קהילה שלמה, ויש בתוך הקהילה כהנים, ויתומים, ותלמידי חכמים וכיו"ב. האם עובר מלבד לאו כללי דלשון הרע – על כל אחד ואחד בלאו שלו, כגון שיעבור ב"כל אלמה ויתום לא תענון" על כל יתום שקיים בקהילה, או ב"וקדשתו" על כל כהן שנמצא בקהילה.

תשובה: אם אין הלשה"ר קשור במיוחד לכהנים, לרבנים ולמשפחתם, אלא לקהילה, אינו עובר על כל הלאוין, ועיין בזה כי זה עמוק.

כח] הנה הגר"ש הומינר זצ"ל (עיקרי דינים כלל א' הע' 3) חידש שאם מספר לשה"ר בעת שישראל יוצאים למלחמה עובר על לאו נוסף של 'כי תצא מחנה על אויבך ונשמרת מכל דבר רע' (דברים כג, י), שכתב הרמב"ן (סה"מ לאוין יא) בשם הספרי שפסוק זה הוא לאו נוסף ליזהר מלשה"ר בעת צאתנו למלחמה. ונסתפקתי האם לאו זה הוא רק במלחמת מצוה שהיה בזמן שהיה מלכי ישראל וכו', או גם בזה"ז שיש ל"ע מלחמה בין אומות העולם ג"כ שייך לאו זה, והיינו דאם הביאור הוא שכשיש מלחמה זה עת צרה ליעקב וצריך רחמי שמים ולא לעורר מדנים וקטרוגים ע"י לשה"ר, וא"כ לכאו' אין נפ"מ בין מלחמת מצוה לבין סתם מלחמה.

תשובה: רק מלחמת מצוה.

כט] אדם שעושה מעשה מגונה, האם מותר לאדם להצביע לחברו שיראה מעשה זה, או דלמא יש בזה משום לשון הרע שע"י שמצביע לו (אע"פ שלא אומר בפיו כלום) – מתגנה הלה.

תשובה: עיין קובץ תשובות ח"א מהגרי"א זצוק"ל שלהצביע על מי שעושה במקום רבים דבר מגונה – אינו עובר על לשה"ר. ונראה ביאור דבריו הקדושים, כי איהו [דהיינו מי שעושה דבר מגונה במקום שאפשר לראות] אזיק אנפשיה, ודו"ק. אבל דע דמידה טובה אין בזה.

ל] בחור שאל תוך כדי השיעור את הר"מ שאלה מצחיקה, ובני השיעור צחקו משאלתו. ואחד הבחורים שלא שמע שואל את חברו מה שאל פלוני, האם מותר להשיב

לו מה היתה השאלה שכולם צחקו ממנה, דהרי בלאו הכי רוב השיעור שמע את השאלה.

תשובה: אסור לצחוק, וזה עבירה חמורה. ואסור לענות מה ששאל, והמלבין פני חברו ברבים וכו' רח"ל! וכל מי שצחק חייב לבקש מחילה, וזה אמת לדינא – פחד נורא!

לא] בישיבה פלונית, המשגיח נוהג לתלות מדי זמן, כשרואה שיש רפיון בתפילת שחרית, פתק ובו שמות הבחורים שלא היו באותו יום בתפילת שחרית (בד"כ עליהם ללמוד מוסר רבע שעה וכדו'). ונסתפקו שאר הבחורים אם יש בעיה לראות בפתק זה את השמות הכתובים, דאמנם המשגיח עושה זאת לתועלת כדי לחנך ולהרתיע את הבחורים מלהחסיר בתפילת שחרית, אך מ"מ למה שיהא מותר לבחורים לראות השמות ולדעת עי"ז מי היה בשחרית ומי לא.

תשובה: מותר למשגיח לעשות כזה דבר, ואם המשגיח מתיר שיסתכלו – מותר להסתכל, ואם לא מתיר הוי כמו חרם דרבנו גרשום שאסור לקרוא מכתב של אחר.

וטעם הדבר שמותר להסתכל ברשימה אם המשגיח מתיר, לפי שניתן למשגיח רשות להחליט שבישיבה זו מי שלא מגיע לשחרית כותבים את זה באופן שמותר לאחרים לראות את זה, ויש בזה תועלת שע"י ידיעה זו, כל בחור ישתדל להגיע לשחרית, ואע"פ שאולי יש בזה בושה לבחור, כיון שכך ידועה דרכו של המשגיח, שכך נוהגים כאן, הוי כמו אזהרה מראש.

לב] בחור שרוצה להכנס לחדר השיעורים לקחת את גמרתו כדי לילך לביהמ"ד וללמוד, אך יודע בתוך החדר יושבים בחורים ומדברים, ופעמים רבות נכנס בדיבוריהם דיבורי לשון הרע ורכילות, ואם יכנס לקחת גמרתו לא ימלט שלא ישמע דיבורי לשה"ר, מה עליו לעשות.

תשובה: עיין ספרי משנת ישראל סי' י"ד ענף ה, ובדינים העולים סעי' ז –י שאם כבר מדברים לשה"ר וליצנות אסור לעשות מעשה ליכנס לשם, דנחשב שמביא על עצמו שמיעת לשה"ר, ודו"ק. ואם לא יודע ומסתפק אם מדברים שם לשה"ר, ספק דאורייתא לחומרא.

ואם נכנס ולא מבין מה שמדברים, דהיינו שבד"כ אדם שנכנס ומיד יוצא לא מבין על מה מדברים, הוי ס"ס לקולא, ספק אם מדברים לשה"ר, וספק אם יבין – ולכן מותר, אך אם ודאי מדברים ורק ספק אם יבין – קשה להקל.

לג] בחורים היושבים ולומדים בחברותא וחוזרים על השיעור של הר"מ, האם מותר לאחד לומר לרעהו שלא הבין את השיעור היום, דאולי יש בזה גנאי על הר"מ שלא ביאר טוב את השיעור.

תשובה: אם אומר זאת לפני שלשה מותר, אם כוונת המספר על עצמו [דכל מילתא דאינו ברור אם כוונתו לגנות או לא, בעינן לומר באפי תלתא דכל מילתא דמתאמרי באפי תלתא לית ביה משום לישנא בישא, יעוי' תוס' ערכין טו: ומג"א סי' קנ"ו באמצע דבריו, ובספרי משנת ישראל סי' ז' אות ח, בכ"ז, דיש באפי תלתא ב' דינים: א) דין על השומעים, שלא יחשדו בהמספר בדיבור גנות על חברו. ב) הוי שומר למספר

שודאי לא מכוין לגנות, וקיצרתי]. אך אם כוונתו על המגיד שיעור – תמיד אסור.

לד] בישיבה פלונית הודיעו כי הנהלת הישיבה אוסרת על הבחורים לקחת כוסות מחדר האוכל ולהניחם בתאים של הבחורים. אך ישנם בחורים שעוברים על דברי הישיבה ולוקחים כוסות ומחביאים בתאים. ונסתפקו כשאחד שואל את רעהו אם ידוע לו באיזה תא יש כוסות (לפי שזקוק כעת לכוס), האם מותר לענות לו – או דהוי לשה"ר דעי"ז ידע שהבחור בעל התא – עובר על דברי הישיבה.

תשובה: אסור לגלות איפה יש כוסות, כי מי שלקח כוסות עובר על כעין גזילה, ואין לקחת מגנב, אבל אינו מטעם לשה"ר. אך אם כוונתו לגנות – אסור משום לשה"ר.

לה] שני בחורים הלומדים בחברותא, ואחד אומר לחברו פשט הנראה לחברו שהוא פשט משונה ועקום, ואיננו אמת. האם מותר לחברותא לומר לו ממי שמע פשט זה, או שעי"ז יהיה לשה"ר שאותו אחד אמר פשט משונה זה.

תשובה: מותר לומר שפלוני אמר לי, "וכך הבנתי ממנו" – ודווקא בזה הלשון או כעין זה.

לו] בחור שחושדים אותו שעשה דבר גנאי או איסור, ואם יאמר שלא הוא עשה זאת – יחשדו מיידית בחברו, האם מותר לו להסיק ולסלק החשד מעליו – כשעי"ז יחשדו בחברו.

תשובה: עיין ח"ח כלל י' סע' י"ז דמותר לומר אני לא עשיתי דבר זה, אפי' אם מבינים שאם לא הוא – זה פלוני אחר. אך כ"ז בתנאי דמיירי בדבר שאסור בעצם, אבל דבר שאינו אלא מגונה בעיני השואל, הוי ספק בח"ח עיי"ש, ודו"ק.

לז] אחד העובדים בישיבה שעובד בחדר האוכל, ועושה כמה דברים ע"פ הוראת הנהלת הישיבה (שמסלק הכסאות בשעת סיום הארוחה וכדו', לזרז הבחורים שיצאו). והדבר מכעיס את הבחורים, ואחד שואל את רעהו מי הוא זה שעושה זאת, האם מותר להשיבו שהעובד עושה זאת, דאמנם עושה זאת בהוראת ההנהלה, אך מ"מ בעיני הבחורים שכועסים על כך – הוי גנאי.

תשובה: מותר – אם אין כוונתו לגנות, אך אם כוונתו לגנות המעביד – אסור.

לח] האם מותר לספר על פלוני מעשה שעשה שבעצמותו אין בו כל גנאי, ואף יתכן שהוא דבר חיובי וטוב. אך יתכן והשומע יפרשנו לגנאי (וכגון לספר על בחור מתמיד, שבחתונת אחותו השתתף רק זמן מועט, ושב ללמוד וכדו').

תשובה: אסור להגיד את זה, כל שמבינים שיסתכל על זה בעין עקומה.

לט] מהו גדר "אבק לשון הרע".

תשובה: כל דבר שמביא לידי לשה"ר – גורם לשה"ר, הוי כמעט כמו לפני עור, יעוי' בח"ח באורך כלל ט' סעי' א, בהג"ה שם, ובספרי משנת ישראל סי' י"ג, בהרחבת המשנה אות כ, בכ"ז באורך.

מ] ראיתי מביאים שנחלקו האחרונים בהא דאסור לשבח אדם בפני שונאיו, האם יש חילוק בזה בין שבח גשמי (שמשבחו שיודע בענייני דעלמא), לבין שבח רוחני (שמשבחו על השגותיו בתורה וכיו"ב). ובאמת צ"ע דיש מקום לדון ששבח גשמי אינו שבח,

דאדרבה גנאי הוא שמבין בענייני העולם ואינו שקוע בתוה"ק.

תשובה: מילתא דנשמע בתרי אנפי, וצריך לספר לפני שלשה, ה"ז בתנאי שלא מכוין לגלות באמת, וכן אם ברור לו שהשומעים יפרשו את זה לגנאי – אע"פ שזה נאמר לפני שלשה, ג"כ אסור.

מא] הנה כתב הח"ח (כלל ט' סק"ד) שאין לשאול את היוצא מבית דינו, מה פסקו הדיינים בדינו שעי"ז יגנה אותם (אם יצא חייב בדין). וכתב שכ"ז רק כשיודע בוודאי שהוא שונא את הדיינים. והרוצה לצאת ידי שמים יחמיר גם בעלמא (כשאינו יודע אם הבע"ד שונא להדיינים). וסיים שאם צריך לשאול ממנו, כגון שנוגע לו לדיני ממונות, יכול לשאול. וי"ל האם כל ההיתר הוא רק בעלמא (כשאינו יודע אם הבע"ד שונא להדיינים), או דלמא אפי' כשיודע בוודאי – מותר לו לשאול מה יצא בדינו – כל דיש לו צורך בזה.

תשובה: עיין בספר ח"ח עם הערות רגשי חיים מאת ידידי רבי יהונתן רוזלר, באות י"א, שכבר דן בזה, ונוטה לומר שאין היתר זה מיירי אלא באופן שכתב עליו הח"ח לצאת ידי שמים. וכן דעתי נוטה.

מב] בדברי הח"ח הנ"ל, יש להסתפק עפי"ז בבחור שרואה את חברו יוצא מחדרו של המשגיח, והלה משער כי המשגיח הוכיחו באותה שעה, האם מותר לו לשאול אותו מה דיבר עמו המשגיח, דיתכן שידבר עליו מתוך שנאה – והוי ממש כמו היוצא מב"ד.

תשובה: יש בזה משום אבק לשה"ר ודאי, ולפני עור!

הגאון רבי אמיר ולר שליט"א
מח"ס ירוץ דברו, אמרתו ארץ, ושא"ם

נישוק קרובו או חבירו בבית הכנסת

בענין מנהג יוצאי צפון אפריקה ועוד, לנשק איש את חבירו או את קרובו בבית הכנסת כאשר יורד מן התיבה לאחר שעלה לספר תורה. האם יש לבטל מנהג זה או לא?

האם יש לבטל מנהג זה ע"פ ד' הרמ"א

הנה כתב הרמ"א בהגה (סי' צח ס"א) וז"ל: ואסור לאדם לנשק בניו הקטנים בבית הכנסת, כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום ברוך הוא. ע"כ. ומקורו טהור בשו"ת בנימין זאב (סי' קסג) בשם ספר האגודה. וכן כתב בספר חסידים (סי' רנה) ע"ש. ולכאורה לפי זה נראה שהוא הדין שאין לאדם לנשק את קרובו או חבירו בבית הכנסת, מן הטעם האמור. וכן כתב מרן מופת הדור הגר"ע יוסף זיע"א בשו"ת יחוה דעת ח"ד (סי' יב), שאין מקום לחלק בזה בין לנשק בניו הקטנים, או לנשק קרוב או ידיד שהוא גדול בשנים, שעל כל פנים משום אהבת המקום ומורא שכינה שבמקדש מעט צריך להימנע מזה לגמרי. ולכן המנהג שנהגו קצת אנשים להתנשק עם העולה לספר תורה בסיום קריאתו, אינו נכון ע"פ ההלכה, וראוי לבטלו. וכן העלה הגאון רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל בשו"ת אורח משפט (חאו"ח סי' כב), שאין חילוק בזה בין גדול לקטן, שהכל בכלל האיסור. ודבריו נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת. וכיו"ב פסק הגאון רבי יוסף חיים מבבל בספר בן איש חי (פר' ויקרא אות יא) שאסור לנשק ידי קרוביו בבית הכנסת, וכן פועל שעובד כשכיר אצל הבעל בית, שעלה לספר תורה, כשחוזר למקומו לא ינשק ידי בעל הבית שלו שנמצא אז בבית הכנסת, שאין ראוי להראות כבוד לבשר ודם במקום המקודש הזה, זולת כבוד המקום ב"ה. ע"ש. עכת"ד.

ד' הסוברים שיש לקיים המנהג ואין לבטלו

איברא דחזיתיה למאור השמ"ש זצ"ל בשו"ת שמש ומגן ח"א (חאו"ח סי' לט) שכתב בענין מה שנהגו בערי המערב שהיורד מעליית ס"ת הוא עושה לחיצת יד עם האנשים היושבים בבית הכנסת מן התיבה עד מקומו שיושב בו ויש מהם קרובים או ידידים שמתנשקים עמו ויש מערערים על זה ממ"ש מור"ם בהגה (סי' צח ס"א) אסור לאדם לנשק בניו הקטנים בבית הכנסת וכו', והקשה על דברי הראי"ה קוק זצ"ל בשו"ת אורח משפט הנ"ל ועל מרן מלכא זיע"א ביחו"ד הנ"ל, שכתבו דאין חילוק בין קטן לגדול, אלא דקדק הרמ"א לכתוב קטנים משום שיש לאדם אהבה רבה עליהם כמ"ש "הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים" וכו'. אבל כאשר גדלו ונעשו לאנשים לא נשאר אהבה גדולה עד כדי לנשקם ורק בדרך חיבה וכבוד בעלמא. ובפרט כשעושים זה רק ליורדים מעליית התורה דרך העברה למקומם דזהו כבוד לתורה ממש ולא כבוד לבני אדם

דאל"כ למה עושין זה רק למי שעלה לס"ת ולא לאחרים, הא ודאי דע"י עלייתו לתורה קולט מקדושת התורה ולכן מדי עוברו האנשים הפוגעים בו מכבדים אותו ומנשקין אותו על עלייתו לתורה ואומרים לו חזק ואמץ חזק וברוך שזכית לכך. או נימא דמצינו במתן תורה והגבלת את ההר וכו' השמרו לכם עלות בהר ונגוע בקצהו וא"כ לפי"ז יברחו מלעלות לתורה, ולכן אותם שעלו ויצאו בשלום מנשקים אותם ואומרים להם חזק וברוך וא"כ אין זה ענין לביהכנ"ס שלא ינשקו זה את זה, דאה"נ בלי עליית ס"ת ודאי דאסור. ונראה דגם הרב קוק זלה"ה לא אמר דהוא הדין גדול רק שלא בזמן עליית ס"ת כמו בההיא דלא ינשק בניו הקטנים דלא איירי בעלו לס"ת, ובזה י"ל דמרן נקט מלתא דשכיחא קטנים וה"ה גדולים, אבל בעליית ס"ת זהו כבוד לתורה וכמ"ש בש"ס הני בבלאי טפשאי דקיימי לס"ת ולא קיימי מקמי ת"ח מפניה עומדים מפני לומדיה לכ"ש, וגם אלו שירדו מס"ת נקראים בכלל לומדיה שהרי למדו בה וקלטו קדושה ממנה. כן נ"ל להליץ בעד המנהג. עכת"ד.

וגדולה מזו ראיתי להגרב"צ אבא שאול זצ"ל בשו"ת אור לציון ח"ב (פמ"ה סע' נה, עמ' רצז) שכתב, אלו הנוהגים לנשק זה את זה בבית הכנסת א"צ למחות בידם, שיש להם על מה לסמוך. ובהערה שם אחר שהביא דברי הרמ"א הנ"ל, כתב ע"ז, ומכל מקום נראה שמנשקים בביהכ"נ דרך כבוד אחר עליה לתורה או באמירת שבת שלום וכדומה ולא כמנשק בניו מתוך אהבה יש להם על מה לסמוך, כיון שאין זה אלא דרך כבוד בעלמא. והוא הדין לבן שמנשק אביו ושאר קרובים שחייב בכבודם שמנשק מפני הכבוד וכעין מש"כ בבא"ח בפרשת ויקרא אות י"א. ע"ש. ואז גם הגון שהם מחזירים ומנשקים למי שנושק להם. עכ"ל.

ומבואר שהאור לציון הוסיף היתר על התירו של הרב שמש ומגן הנ"ל, דהנה הרב שמש ומגן לא התיר אלא כאשר הוא יורד מעליה לס"ת, ויסוד היתרו הוא משום שעושים כן לכבוד התורה ולא לכבוד האדם. ואילו האור לציון כתב שאף באמירת שבת שלום וכיו"ב יש להקל, והיינו משום שיסוד התירו הוא משום שלא עושים כן מתוך אהבה (כמו שמנשק את בניו הקטנים) אלא דרך כבוד בעלמא. ודו"ק.

ואתה תחזה להגאון האדיר רבי יוסף משאש זיע"א רבה הראשי של חיפה באוצר המכתבים (סי' אלף תשפז), ונדפס מחדש בשו"ת מים חיים (חאו"ח ח"ב סי' שלז) שנשאל אודות המנהג אצל עולי צפון אפריקה, שהעולה לס"ת, בניו וקרוביו מתנשקים עמו, ונראה שזה סותר להלכה שכתב הרמ"א וכו'. והשיב ע"ז, דאין הנדון דומה כלל, דקטנים קתני, שהנשיקה אותם היא מאהבה רבה, ונמשכת, שעל כל הגה וצפצוף היוצא מפיהם ועל כל חיקוי שמחקים המתפללים בתנועותיהם, הוא מעתיר להם חבוקין ונשוקין, בזה יש איסור במקום השראת שכינה, נוסף על הפרעה בתפלה. אמנם נשיקה של גדולים, אינה אלא נשיקה של כבוד, ואינה אלא עראי, ואינה אלא לשם מצוה של עליה לס"ת שזכה לה העולה והוי כמנשק חפץ של מצוה, וכן עושים לכל רב העולה לס"ת, והכל לכבוד התורה, ועליהם תבוא ברכת טוב. עכ"ל.

וכן בקדש חזיתיה להגאון רבי משה מלכה זצ"ל הרב הראשי והראב"ד של פתח

תקוה בשו״ת מקוה המים ח״ה (עמ׳ לט) שכתב להליץ בעד מנהג יוצאי מרוקו, דמלשון הרמ״א הנ״ל מוכח שלא אסר אלא בבניו הקטנים שהוא נושק אותם מרוב אהבה וחיבה ובזה ממעט באהבת השם, אבל לא אסר בבניו הגדולים כשהם עולים למשל לס״ת, או שאומרים דרשה בבהכ״נ ומנשק אותם על כך, שאז אותה הנשיקה היא באה להעריך אותם ולחזק ידיהם להמשיך בלמוד התורה ואין לך כבוד שמים גדול מזה, ואמת היא שאם מנשק אותם ככה סתם ללא שום סיבה, זה אסור, אבל אם הוא מנשק אותם על מה שלמדו או קראו בס״ת אין בזה שום איסור, דאי לא תימא הכי, היה לו להרמ״א לכתוב ״אסור לאדם לנשק בניו״ סתם, ומדוע נקט ״בניו הקטנים״? ע״ש.

גם אשו״ר להגאון רבי אליהו אברז׳ל שליט״א בשו״ת דברות אליהו ח״ו (סי׳ טז) שהעלה במסקנתו, דהנוהגים לנשק העולה לספר תורה בירידתו מן הקריאה, הואיל ועושים כן משום כבוד וחיזוק העולה לתורה ולכבוד התורה שרי, ומנהגם יסודתו בהררי קודש ויש להם על מה שיסמוכו. ע״ש. וכן הוא בשו״ת חמדת יוסף פלבני ח״ד (סי׳ ע) ע״ש. וע״ע בספר ״גם אני אודך״ תשובות מבעל שו״ת אבני ישפה זצ״ל (סי׳ מד ענף ט), ובשו״ת משנת יוסף ח״ו (סי׳ לא) ע״ש.

ושבתי וראיתי לידי״ן הגאון הנפלא רבי מתתיהו גבאי שליט״א בספר ״גם אני אודך״ (מתשובותיו למע״כ ידי״ן הגה״צ רבי גמליאל רבינוביץ שליט״א, ח״א סי׳ א) שדן בזה, והביא משם שו״ת אשר חנן ח״ט (סי׳ ה), וס׳ עטרת אבות מנהגי מרוקו (ח״א פ״ט ס״ו), ומשו״ת ארחותיך למדני ח״ב (סי׳ י) שג״כ כתבו להקל בזה. וע״ש מה שהאריך בזה כיד ה׳ הטובה עליו.

סימוכין לד׳ המקילים בזה, ושיש חילוק בין גדולים לקטנים

ולפע״ד יש להביא סימוכין לדברי המקילין, ותחילה אמרתי ארדוף אצ״ג מה שכתב בשו״ת בנימין זאב (סי׳ קסג) שהוא מקור דברי הרמ״א, וז״ל: מצאתי בספר האגודה בברכות פרק כיצד מברכין משם ספר כלבו וכו׳ ולא ינשק אדם בניו בבית הכנסת להודיע שאין אהבה כאהבת הקב״ה. עכ״ל. הרי שלא כתב בניו ״הקטנים״ אלא בניו בסתמא. והנה הרמ״א ז״ל צדיק עת׳ק דברי הרב בנימין זאב בשינוי קצת, שבמקום לכתוב ״בניו״ סתם, כתב בניו ״הקטנים״. ולענ״ד דקדק בדוקא לכתוב ״קטנים״, דאי נימא דאין חילוק כלל בין גדולים לקטנים, וכמ״ש הראי״ה קוק זצ״ל בשו״ת אורח משפט הנ״ל, א״כ מדוע הוסיף הרמ״א פרט זה? אדרבה הו״ל להעתיק דברי הרב בנימין זאב כמות שהם, והיינו מבינים דאין חילוק כלל בין בניו הגדולים לבניו הקטנים. ואין לומר דהרמ״א תנא ופליג, אלא על כרחך שהרמ״א הבין בדעת האגודה והבנימין זאב ז״ל דמיירי בבניו הקטנים דוקא, ובא לפרש דבריהם.

ושוב ראיתי שכן הבין בדעת הרמ״א הרה״ג ר׳ אברהם מימון בשו״ת לב חנון ח״א (סי׳ יב), והוסיף מטעמ׳ת לחלק בין בניו הקטנים לבניו הגדולים, והוא משום דכך מנהג בני אדם שמנשקים את בניהם הקטנים דרך געגועים, וכדאמרו חז״ל במדרש תנחומא (פר׳ פקודי אות ג): עולם ראשון דומה למלך שהכל שואלין בשלומו ומתאוין הכל לראותו ומחבקין ומנשקין אותו מפני

שהוא בן שנה וכו', עולם שלישי דומה לגדי וכו' כך התינוק מתענג לפני אביו ואמו ומרקד לכאן ולכאן ומשחק והכל שמחים בו. ע"כ. ומהיות שכך דרך האבות לנשק הבנים הקטנים ולהשתעשע עמם, שוכח שהוא נמצא בהיכל המלך ובמקום מקדש מעט. וגם המניעה מלנשק את בניו הקטנים גורמת לו שיקבע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום ב"ה.

וכיוצא בזה תמצא למרן ז"ל בשלחנו הטהור (יו"ד סי' שצא ס"א) שכתב: אבל אסור בשמחה, לפיכך לא יקח תינוק בחיקו כל שבעה שמא יבא לידי שחוק. ע"כ. והוא כאמור היות כשהבן קטן שמים לב אליו יותר מן הצריך והוא תופס מקום יותר גדול בלב ובשבילו מניחים אהבת המקום או שוכחים מן האבלות לכן אסרו לנשק אותו בבית הכנסת שלא ישכח שהוא בהיכל המלך. עכת"ד. ודפח"ח. וע"ע בספר ואין למו מכשול ח"א (עמ' קמה) שהביא סימוכין להקל מדברי הרי"ח הטוב זיע"א בבן יהוידע (ע"ז דף יז ע"א) ע"ש.

ד' הסוברים שיש לבטל המנהג

כל קבל דנא, חזינן להגאון הגדול סבא דמשפטים רבי יהושע מאמאן זצ"ל בשו"ת עמק יהושע ח"ג (חאו"ח סי' יח) שדן בזה, ואחר שהביא דברי מרן ג"ע בשו"ת יחו"ד הנ"ל, כתב ע"ז, ועל שאלתך איך היה המנהג אצלינו במרוקו, אני אומר לע"ד נראה פשוט שגם אצלינו כך היה בדורות הראשונים כמלאכים שמנשק רק ידי הרב או האבא או הקרובים שחייב בכבודם מן הדין, וכמו שהיה נהוג בבגדאד וכמ"ש רבינו הבן איש חי ע"ה (פרשת ויקרא אות יא). אלא שלדאבוננו הרב במשך הזמן אחסור דרי כידוע בכמה דברים, ובזה אשתרבובי אשתרבוב ונחיתו עד שהגיעו למצב כזה ללחוץ ידי כל הקהל או מתנשק עם איזה יחידים עדי הגיעו למקומו, ופשוט שמיחו בהם אז בהתחלת הדבר הזה ולא קבלו מהם, או שמא ידעו שאינם מקבלים מהם ומפני כך לא עמדו כל כך על זה, או שמא לא איסתייעא מילתא להוציא ההלכה לפועל כידוע, (וכמ"ש בשו"ת עין משפט חאו"ח סימן א בענין המנהג שנהגו בזמנו לשורר קריאת שמע וכו' ראה שם), כי ב"ה מדינת מארוקו היתה מדינת חכמים וסופרים נגידים וגדולי תורה ויראה טהורה וכל עניני הלכה היו מאוששים על אדני פז ומלבד זה הרבנים הגדולים שהיו בכל דור ודור עמדו ותקנו כמה וכמה תקנות ברוח מבינתם בכל השטחים כידוע לכל באי שער ספרי רבותינו ואבותינו ע"ה לכן הדבר ברור כשמש כמ"ש הגאון המפורסם יחוה דעת הנ"ל בלשונו הטהור, שהמנהג הזה מצוה לבטלו ולימרינהו בניחותא כי היכי דליקבלו מניה, כי עמי הארץ קשה להם לחזור בקלות ממה שנהגו כבר. עכ"ד. והניף ידו שנית בשו"ת עמק יהושע ח"ו (חאו"ח סי' כא) שיש לבטל המנהג הלזה. ע"ש.

גם הלום ראיתי להגאון רבי יצחק חזן זצ"ל בשו"ת יחוה דעת ח"ג (סי' ה) שכתב, שעיקר המנהג היה לנשק ידי מי שהוא חייב בכבודו, כגון אביו או רבו, וכמ"ש הרב בא"ח שידי קרובים שאינו חייב בכבודם, לא ינשק. ודוקא לנשק להם את הידים אבל לא את הפנים כמו שפשט מנהג רע כזה בכמה מקומות, וכן זכורני בכפרים במרוקו שמעולם לא נשקו על הפנים אפילו מחוץ לביהכ"נ, ורק בערים גדולות כגון קזבלנקה ועוד פשט

מנהג זה לנשק על הפנים גם בירידה ועליה לתורה וגם ביציאה מביהכ״נ, ומזה כמה זמן ביטלתי את זה בביהכ״נ שלנו ב״ה ואמרתי שלא לעשות רק הושטת יד לבד, מלבד לת״ח או למי שחייב בכבודם שמותר לנשק ממש את הידים לבד. עכת״ד.

ושא נא עיניך וראה למרן מופת הדור הגרע״י זיע״א בשו״ת יביע אומר ח״ט (חאו״ח סי׳ קה אות ד) שכתב להשיג על דברי הגר״ש משאש הנ״ל, שעשה סניגורין למנהגם בדברים שאינם מחוורים כאילו כל מנהגי מרוקו ירדו מן השמים ושראוי לבטל המנהג. וחזר על דבריו גם בחזון עובדיה שבת ח״ב (עמ׳ רצט- ש) ע״ש. וכ״פ בשו״ת מבית ישראל ח״א (סי׳ מט), ובשו״ת ויצבור יוסף בר (בר שלום ח״א סי׳ כב) ע״ש.

השגת הרב עטרת שלמה על ד׳ העמק יהושע

אמנם בצפייתי צפיתי להרה״ג ר׳ שלמה דיין שליט״א בשו״ת עטרת שלמה (סי׳ ט) שאחר שהביא דברי הרב עמק יהושע הנ״ל, כתב ע״ז, ועתה יאמר לי אור עינן, בוצינא דנהורא, אם כדבריו הנאמרים באמת וצדק שכל עניני ההלכה במארוקו היו מאוששים על אדני פז, והרבנים הגדולים שהיו בכל דור ודור עמדו ותקנו כו״כ תקנות וכו׳ כפי שבאמת הוא, אנו שזכינו לבא בשער ספריהם, למה ומדוע לא מצינו שום תקנה למנהג הזה. ואם בתקנות הגדולות היו נשמעים, למה בתקנה קטנה ופשוטה לא ישמעו. ועוד, שאיני מבין איך יכשר ויקשור הילולי ארץ מארוקו בחכמתם ובינתם בכל השטחים במאי דסיים, ״לכן הדבר ברור כשמש וכו״. אלא ודאי שמנהג מארוקו עתה הוא כמנהג הראשונים מקדם ומאז, ולא מיחו החכמים בזה משום שבעיני חכמתם ובינתם ראו טוב טעם ודעת למנהג הנז׳, ומהרי״ו משאש זצ״ל דכל רז לא אניס ליה, חיזק המנהג במילתא בטעמא, וחיפש בעיני רוחו ע״מ אדני המנהג הוטבעו, ומצא להם כפי מדתו ואין למו מכשול, וזהו חובתנו ונעשנה לחפש ולעשות כל טצדקי על מנת למצוא יסוד למנהגי אבותינו ע״ה עפ״י התורה והמצוה, וחבל שהגר״י מאמאן (נר״ו) בעמק יהושע נטה דרכו ממנהג רבותינו ורבותיו, אבותינו ואבותיו ע״ה, בלא ראיה ובלא מעם מספיק וד״ב.

שוב ראיתי לתת מעם למנהגינו עפ״י מ״ש הרב שם טוב גאגין ז״ל בס׳ כתר שם טוב (דף רמו ס״ק רפב) טעם הנשיקה כשעולה האב לס״ת, משום שהאב בחזרתו מקריאת הס״ת הוא מלא וגדוש בקדושת התורה, ומתוך נשיקה זאת האב משפיע שפע ברכה וקדושה על ראש יוצאי חלציו והיא שעת רצון שתחול ברכת האב על בנו או תלמידו. יעו״ש. ואפ״ל דזו ההשפעה שמשפיע העולה לתורה על יוצאי חלציו לאו דוקא, אלא גם על כל המתנשקים או לוחצים ידים עמו, דמאחר שהוא מלא וגדוש באותה קדושה, והיא שעת רצון, יש בכוחו להתפיח על האחרים באותה השעה, וע״כ לוחצים ידים זל״ז או ינשק מנשיקות פיהו. ועיין עוד בכתר שם טוב הנז׳ במנהגי עלית התורה (ח״א אות כח עמוד עט״ר) שהביא מנהג אלג״ר דכשיורד העולה מן התיבה, חוזר על אנשי ביהכנ״ס ומנשקם, והם אומרים לו חזק וברוך והוא משיב להם ברוך תהיה. ע״ש. עכת״ד העט״ש.

הנלע״ד בזה

ולענ״ד לענין הלכה, כיון שנחלקו רבותינו הקדושים שמפיהם אנו חיים, האם

נכונה וראויה הנהגה זו להתנשק בבית הכנסת כשיורד מהתיבה לאחר שעלה לס"ת, אין לנהוג כן לכתחלה, כדי שלא להיכנס בידים לסלע המחלוקת, ושב ואל תעשה עדיף. אמנם מי שנהגו כן אבותיו ואבות אבותיו, ואם כשירדו מס"ת לא ינשקם, או לחילופין כאשר הוא יורד מהס"ת, לא יבוא לנשקם, אזי יפגעו ממנו, ויגרם ריחוק ופירוד לבבות, רשאי להמשיך במנהג זה, שיש לו על מה שיסמוך, והאמת והשלום אהבו.

גם אשו"ר בספר מורא מקדש אריג פז (בענין נישוק הבנים בביהכנ"ס) ששאל למרן רה"י הגר"מ מאזוז שליט"א בדין זה, לברר מהו המנהג ליוצאי תונס לוב וגלילותיה, דהרי עינינו רואות שאכן אין קפידא בעדה זו, ומנשקים זא"ז לאחר עליה לתורה או בסיום התפלה בד"כ בשבת קודש וכו', והשיב לו הגר"מ בהאי לישנא: אפשר לסמוך על המקילים, ברם דא עקא שמרוב הנישוקים והחיבוקים וחזק וברוך אינם שומעים הברכות לקריאת התורה לעולה הבא אחריו, כמה שיהיה בשקט ופחות רעש עדיף. עכ"ל מרן רה"י שליט"א. ע"ש. וכן מטו ביה משמיה דהראש"ל הגר"מ אליהו זצ"ל (הובאו דבריו בקול צופיך עמ' 336) דבמקומות שנוהגים לחבק ולנשק את העולה לתורה, מותר לעשות כן בבית הכנסת, אבל במקום שלא נהגו כן כמו בבית כנסת שלנו אסור. ע"כ. ותעלוזנה כליותי.

נשיקת ידי האב או הרב

ומכל מקום אף הפוסקים הסוברים שיש להחמיר ולבטל המנהג הנ"ל, כתבו שהמנהג פשוט אצלינו, שהבנים מנשקים ידי אביהם, והתלמידים מנשקים ידי רבותיהם, לאחר שסיימו לקרות בתורה, ומנהג זה יסודתו בהררי קודש, וכמ"ש מרן מלכא זיע"א בשו"ת יחוה דעת הנ"ל, שכיון שהקב"ה ציוונו על מוראם וכבודם, שבאביו נאמר, איש אביו ואמו תיראו, והקיש הכתוב כבודו לכבוד המקום (בבא מציעא לב.), וכן לגבי רבו, אמרו חז"ל (אבות פ"ד מי"ב) מורא רבך כמורא שמים. ודרשו כן מהפסוק את ה' אלוהיך תירא, לרבות תלמידי חכמים. (ע' תוס' ב"ק מא: ד"ה לרבות). ונשיקת היד היא דרך כבוד לאדם גדול ומכובד, כמו שפירש רש"י במסכת עבודה זרה (יז.), ולכן גם בבית הכנסת מצוה לנשק ידיהם, שהרי זה דומה למה שאמרו במסכת בבא בתרא (קיט:), הלכתא חולקים כבוד לתלמיד בפני הרב, היכא דפליג ליה רביה יקרא, והלכתא אין חולקים כבוד לתלמיד בפני הרב, איכא דלא פליג ליה רביה יקרא. כלומר שאם הרב עצמו חולק כבוד לתלמידו, מותר גם לאחרים לחלוק כבוד לתלמיד בפני הרב, ואין זה כפגיעה בכבוד הרב שעושים כן בפניו. וכן פסק מרן בש"ע (יו"ד סי' רמב סכ"א). ואף כאן שהקב"ה ציוונו על כבודם ומוראם של האב והרב, מצוה לכבדם ולקום מפניהם ולנשק ידם אף בביהכנ"ס, שזהו כבודו של הקב"ה. עכת"ד. וע"ע בשו"ת שפתי עני ח"א (סי' כג), ובשו"ת שערי יושר ח"ג (סי' לז), ובשו"ת באר שרים ח"ב (סי' יז), ובספר תפלה כהלכותיה ח"ה (סי' י הלכה יא), ובספר בית הכנסת כהלכה (שמואלי פי"ח ס"ג, עמ' קצ) ואכמ"ל.

ותצא דינ'א

א. אין לאדם לנשק את בניו הקטנים בבית הכנסת ולהראות להם חיבה, כי עליו לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום ברוך הוא.

ב. נחלקו רבותינו הפוסקים האם איסור זה שייך גם כאשר מנשקים קרובים או ידידים בירידתם מהתיבה לאחר שעלו לספר תורה, יש שכתבו לבטל מנהג זה כיון שסוף סוף אסור להראות אהבה או חיבה במקום מקדש מעט, זולת אהבת הקב״ה. ויש שכתבו ליישב מנהג זה, שהרמ״א דיבר דוקא בבניו הקטנים, שדרך העולם להראות להם אהבה וחיבה ביותר, משא״כ בגדולים, שהנשיקה נעשית רק כדרך כבוד בעלמא ולא מאהבה וחיבה. ומה גם שעושים כן לכבוד התורה ולא לכבודו של האדם, שהרי רק בירידתו מהס״ת נוהגים כן.

ולמעשה כיון שנחלקו בזה הפוסקים לכתחלה אין לנהוג כן, אמנם מי שנהגו בזה אבותיו ואבות אבותיו, ואם הוא לא יבוא לנשקם לאחר שירדו מעליה לס״ת, וכן כאשר הוא יורד מהס״ת, יפגעו ממנו, ויגרם פירוד וריחוק לבבות, רשאי להמשיך במנהגו ויש לו על מה שיסמוך.

ג. מנהג ישראל קדושים שהבנים מנשקים ידי אביהם, והתלמידים מנשקים ידי רבותיהם, לאחר שסיימו לקרות בתורה, יסודתו בהררי קודש, שהקב״ה ציוונו על מוראם וכבודם, ומצוה לכבדם ולקום מפניהם ולנשק את ידם אף בבית הכנסת, שזהו כבודו של הקדוש ברוך הוא.

הנלע״ד כתבתי, והשי״ת יאיר עינינו בתוה״ק.
אכי״ר.

הבה"ח חיים מלין שליט"א
ישיבת בית המדרש עליון, בני ברק

במגיפת הקורונה שנמצאים המון במרפסות האם אסור לאכול במרפסות כמו האוכל בשוק

ניסן תש"פ

לידיד נפשי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מגדולי מזכי הרבים בדרא, בעמח"ס רבים ונפלאים,

השלו' והברכה,

הנה כת"ר שליט"א שלח אלי שאלה יקרה בדיני האוכל בשוק דדומה לכלב ופסול לעדות (קידושין מ' ב'), ומאחר וזיכני השי"ת לברר פרטי ודקדוקי סוגיא זו – בספרי "ארחות אכילה" [שלמי חיים], שעומד לראות אור בקרוב אי"ה, אמרתי אשלחה לכת"ר שליט"א כמה מ"מ בשאלתו:

הנה חקר בזה הלשון: "**כעת [במגפת הקורונה] שכולם בבית, והמון נמצאים במרפסות, האם יהיה אסור לאכול במרפסת, כמו מי שאוכל בשוק**", עכ"ד.

והן אמת כי בס"ד הארכנו בשאלתא דא בספרי, ואביא כאן בקצרה תורף הדברים שם, דהנה בספרי שם דנתי בגדר האי דינא, מי איכא איסורא בהא או דהוא רק מהלכות דרך ארץ, דברמב"ם (פ"ה מהל' דעות ה"ב ופי"א מהל' עדות ה"ה) ובטושו"ע (חו"מ סי' ל"ד סי"ח) לא נזכר שהוא איסור אלא שאם עשה כן נפסל לעדות, וכלשון רש"י בקידושין מ' ב' שאכילתו בשוק מגלה לן שאינו שומר על כבודו, ואינו בוש לזלזל בעצמו וליפסל.

והבאתי בספרי חידוש גדול שכתב בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א, סימן רמ"ט, ד"ה וצריך לומר) שהאוכל בשוק עובר באיסור ביוש עצמו, דאע"ג דמסקנת הסוגיא בב"ק (צא, ב) דרק חבלה הוא דאסור לאדם לעשות לעצמו, אבל בושת מותר, מ"מ בושת גדול מסתברא שאסור לו לבזות את עצמו, והארכתי בביאור הדברים בספרי הנ"ל.

ועכ"פ לפי דבריו יש לנו לדון נידון זה בחומרא טפי, דאינו רק מהלכות ד"א גרידא, אלא חשש איסור ביוש עצמו. עכ"פ, גם כמה וכמה קולות מצאנו בדין זה דהאוכל בשוק, אשר בכל קולא וקולא הארכתי טובא בספרי, וכשיטת ר"ת בתוס' בקידושין שם דרק בפת הוא דכל אדם נפסל לעדות אבל בשאר מילי רק לת"ח אין ראוי.

כמו"כ כתבו האחרונים בדעת הרמב"ם דרק אם הולך ואוכל בשוק הוא דנפסל לעדות, ולא אם יושב במקום אחד, כן מדוייק בלשון הרמב"ם בהל' עדות "שהולכים ואוכלים בשוק", אכן כבר הבאתי בספרי ממרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א דכתב לי דהלכה אין חילוק בהא, ובכל אופן אין לאכול בשוק.

ובפרט ת"ח עליו להחמיר בכל אלו העניינים, והבאתי בספרי שהסכמת כל

הפוסקים שכל בן תורה יש לו להקפיד בחומרות האמורות לתלמיד חכם, ואכמ"ל בכל אלו הפרטים.

רק אבוא נא לגופא דשאלתא שהציע כת"ר שליט"א, הנה אפתח ואמר שיש בידינו תשובה מפורשת ממרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א, ששאלו ידידי הרה"ג רבי אברהם חיים שצ'יגל שליטא (ונדפס בגליון "אליבא דהלכתא", גליון כ"ח, במדור שיח הלכה- עמ' כ"ד): "**יש להסתפק איך הדין כשאוכל בחצירו ורואים אותו ברחוב, אם נחשב זאת אוכל בשוק או לא.** תשובה: **מותר**".

וכמו שביאר שם הרה"ג רבי אברהם חיים שצ'יגל שליט"א, דהקובע לדין אכילה בשוק הוא **המקום שנמצא**, ואם נמצא בחצירו אפי' שרואין אותו ברחוב ליכא חשש.

והנה בס' "כשחר אורך" להרה"ג ר' אהרן ניב שליט"א (פ"א אות כג) שאל למרן ראש הישיבה הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל בזה"ל: "שאלתי על האוכל בשוק שדומה לכלב (שלהי פ"ק דקדושין), שזה מסתמא לאו דווקא בשוק אלא סתם בחוץ. ונסתפקתי אם קאי גם על **מי שאוכל במכונית**. ואמר רבנו שמסתבר שבמכונית זה אחרת, **ויותר יש לדמות למי שאוכל בתוך בית שפתוח לרה"ר**", עכ"ד.

ומבואר בדברי מרן הגראי"ל זצוק"ל דבכה"ג שאוכל בבית הפתוח לרה"ר,"**זה אחרת**" - היינו דאי"ז כאוכל בשוק. ועפי"ז דימה להתיר אכילה ברכב, דהוי כבית ורק פתוח (ע"י החלונות) לרה"ר, עיין שם.

ועוד עיין בהגהות "לחיים בירושלים" (להגר"ח פאלאג'י זצ"ל, בירושלמי במעשרות פ"ג ה"ב- הובא בילקו"מ לעוז והדר בדף כז, א) שכתב בתו"ד בזה"ל "**ולענ"ד נראה דלת"ח אפילו בפתח ובחלון דנוטה לשוק לא ישב לאכול אפילו בביתו.** והרמב"ם בפ"ה מהל' עדות ה"ב כתב דלא יאכל ת"ח בחנות ולא בשוק אלא לפי צורך גדול, יעו"ש", עכ"ל.

והנה לעיל הבאנו בארוכה דברי הירושלמי במעשרות (פ"ג ה"ב) שאין שבחו של ת"ח להיות אוכל בשוק, והבאנו מה שנחלקו מפרשי הירושלמי על מה קאי דברי הירושלמי, על איזה משנה.

ועיי"ש שהבאנו מהפני משה, שכתב דליכא למימר דקאי אמתניתין דהחרובין עד שכנסן לגג מוריד מהם לבהמה (דאולי זה בא הירושלמי למימר, דמוריד לבהמה ולא לאדם, מפני שלאדם אין שבח לאכול בשוק). ודחה דדלמא אוכל בגג עצמו – שאינו שוק, אך פטור מן המעשרות.

וז"ל: "אי נמי יאכל בראש הגג בעצמו וא"צ שיוריד למטה, דראש הגג ג"כ מקום הפטור הוא כדתנן לקמן, **וראש הגג לאו שוק הוא לענין דנאמר דגנאי הוא לת"ח לאכול שם**", עכ"ל.

והנה יל"ע, דבשלמא בגגות הבניינים דזמנינו, אשר גבוהים הם מאוד, ובד"כ האוכל בגג אין רואין אותו מרשות הרבים. אבל בזמן חז"ל שלא בנו כ"כ גבוה, א"כ מסתמא מי שישב ואכל בגג, ראוהו מרשות הרבים שאוכל. וא"כ לכאו' כן הוי קצת גנאי.

ומוכח מזה כדברי מרן הגר"ח שליט"א הנ"ל, דכיון שהוא נמצא ברשות היחיד – שאינה רשות הרבים, אינו צריך לחשוש לכך

שרואין אותו מרה"ר (ואה"נ שת"ח יחמיר על עצמו מדין צניעות יתירה באכילה, וכמו שהבאנו כו"כ פעמים בספר דברי רש"י בבכורות מ"ד ב' שדרך ת"ח להיות צנוע באכילה ושתיה).

ומצאתי בספר "ויהי בנסוע" (פרק י"ב סעי' ה', מקור הלכה אות י', עמ' ר"ה), שכתב: "אולם ראיתי בגליון מבי מדרשא (גליון נ"ח, במאמרו של הג"ר מנחם מענדל מייזלעס שליט"א) שכתב דלפי דברי הב"י אם יושב על מרפסת שהוא כנגד השוק אז נכנס בכלל בפני "כל" העם ואסור, ואם אינו כנגד הרבים ממש אלא שיכולים לראותו נכנס בכלל צידי רשות הרבים ומותר.

ומביא עובדא על החזון איש שפעם אחת ראה איש אחד אוכל על המרפסת אשר לפני ביתו, אמר עליו החזו"א שהוא דומה לציפור. וביאר כוונתו, כי אע"פ שאין לדמותו לכלב, דהא כל הטעם שדומה לכלב כתב המהרש"א (בחי' אגדות שם) "שדומה לכלב שאין מזונו מצוי בבית, ואוכל גם בשוק אם נמצא לו שם", אבל על המרפסת אין מזונו של כלב מצוי, ולכן אין לדמותו לכלב, אולם ודאי הוא מקום שמצוי שם מזונותיו של ציפור, ולכן האוכל שם דומה לציפור, ומשמע דאף במקום שאינו פסול לעדות, יכול להיות שהוא דומה לכלב".

אך הנה כשביררתי מקור הסיפור, שמעתיו מהגאון רבי חיים פרץ ברמן שליט"א (מראשי ישיבת פוניבז'), וסיפרו לי בשם אמו ע"ה שהייתה בת אחות מרן החזו"א זללה"ה [הג"ר שלמה ברמן זצ"ל – אביו של הגרח"פ שליט"א, היה חתנו של מרן הקה"י זצ"ל – גיסו של מרן החזו"א], שהיא הייתה נוכחת בעובדא, כשהביאו למרן החזו"א כוס מים לשתות, בהיותו במרפסת, והתבטא מרן זללה"ה ואמר "**וכי ציפור אני, שאשתה כאן?!**".

וביאור הדברים, דאמנם אי"ז כאכילה בשוק ממש, שיפסל לעדות, אבל דומה לציפור שציפורים אוכלים במרפסות, אבל לא בני אדם.

אכן י"ל באופ"א, דת"ח ובפרט גדול הדור כמרן החזו"א ז"ל יש לו להחמיר ביותר, וידוע שמרן החזו"א ז"ל כשהיה אוכל בביתו, היה סוגר תריסי ביתו, וכמו שהביא כן הגאון רבי אליהו מן שליט"א בספרו "כל משאלותיך" (פר' בא, עמ' רמ"ז): "סיפר לי הג"ר חנוך ברמן בהגר"ש ששמע מדודתו הרבנית ברזם ששמע מאמה ע"ה כי פעם אחת השכנה של מרן שאלה אותה כי רואה דבר משונה, שכל יום ולפעמים יותר מפעם אחת ביום, החזון איש מוריד תריסים, וכי איזו עבודה עושה בשעה זו, האם לומד קבלה או איזה עבודת ה' אחרת. **היא שאלה את אחיה החזון איש, ואמר לה שפשוט כאשר אוכל סוגר תריסיו כדי שלא יראו**".

ואמר לו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א על זה: "**זה גמרא ומובא בשו"ע שלא יאכל בפני רבים**. והיה פעמים נוספות שהיה סוגר כי לפעמים היה לובש תפילין ולומד ולא רצה שידעו, ואם בא מישהו היה חולץ קודם את התפילין".

והר"א קרבין שליט"א שלח לי מה ששאל ממרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א, בזה"ל: "בזמן חז"ל שרוב תשמישי הבית היו עושים בחצרות שלפני הבית, האם מי שאוכל שם ורואים אותו הסובבים, היה נפסל לעדות מדין כאוכל בשוק שפסול

לעדות", עכ"ל. והשיבו מרן הגר"ח שליט"א "**יתכן**", עכ"ל.

ועוד שאל ממרן שליט"א: "שאלתי את הרב שליט"א כיצד הדין בזמן חז"ל שרוב תשמישי הבית נעשו בחצרות שלפני הבית, האם מי שאכל שם וראו אותו הסובבים היה נפסל לעדות מדין כאוכל בשוק שפסול לעדות. והרב שליט"א ענה לי יתכן. אבל לענ"ד חשבתי אח"כ, אולי הפסול אוכל בשוק זה מי שמזלזל בעצמו ולכן חשוד שישקר, אבל אדם שאוכל בחצרו ולא אוכל ברחוב, עדיין אין ראיה שמזלזל בעצמו, ואולי פשוט שיהא כשר לעדות הגם שיש שרואים אותו אוכל", עכ"ל. והשיבו מרן שליט"א "**זה הספק**", עכ"ל.

ועי' קידושין (ל"ט א') "דרב זרע גינתא דבי רב משארי משארי [ערוגות ערוגות] וכו'", ופירש"י "לגינתא דבי רב. **שהיתה לצורך התלמידים לאכול ירק שבה**". והנה הא בביהמ"ד מסתמא לא אכלו (דאסור לאכול שם), וע"כ שאכלו את זה בחצר של ביהמ"ד- ומשמע דשרי. אך י"ל דאולי לא ראו מרה"ר את החצר, או דהיה חדר מיוחד ששם אכלו, או שאכלום בביתם, וצ"ע.

עכ"פ מסקנא דמילתא, דודאי שלא נפסל לעדות באכילתו שם, ורק תלמיד חכם יש לו להדר ולהקפיד שלא לאכול אם רואין אותו, אך מעיקרא דדינא מותר לאכול שם, דאין זה בשוק שכן זה ביתו (וכדברי מרן הגר"ח שליט"א, בגליון אליבא דהלכתא).

והיה מקום לומר דכעת שיש יותר אנשים במרפסות, א"כ טפי יש מקום להחמיר, שכן בימים כתיקונם לאו כו"ע חזינן ליה שאוכל משא"כ השתא, אך יש מקום לצדד דאדרבה, כיון דע"פ הוראות גורמי הבריאות אסור לצאת מהבתים, ואנשים צריכים להתאוורר – אזי לכה"פ שיהיו במרפסות, וגם אם אוכל שם, לית לן בה, דיש לדונו כצורך גדול דמבו' ברמב"ם (פ"ה מהל' דעות ה"ב) דאז מותר.

וכעת (מוצש"ק חוה"מ פסח תש"פ) שאלתי זאת קמיה הגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א (רב שכו' גילה בירושלים, ומח"ס שואלין ודורשין ושא"ס), ואמר דאה"נ ובד"כ דיינינן למרפסת כביתו, אך גבי דין אכילה בשוק כיון דיסודו שלא יאכל בפרהסיא, א"כ כל כמה דרבים רואים אותו באכילתו, חשיב כאכילה בשוק. ולא היה ניחא ליה להקל בזה כ"כ, ע"כ.

וקיצרתי בכ"ז, ובכל הפרטים מוטב לעיין בספרי הנ"ל שביארתי הכל בס"ד דבר דבור על אופנו.

כה דברי ידידו מוקירו בכל לב
חיים מלין

סגולת גשמים היורדים בין פסח לעצרת[א]
סגולת רבי פנחס מקאריץ זיע"א

א] הנה נביא בזה המקורות לסגולה המפורסמת כי שתיית מי גשמים היורדים בין פסח לעצרת – סגולה גדולה לרפואה:

הנה בספר "אמרי פנחס השלם", מתורתו של הרה"ק רבי **פנחס מקאריץ** זיע"א (אות רכ"א עמ' צ"ה), איתא בזה הלשון: **"הגשמים שהם מפסח עד עצרת הם רפואה גדולה לכל התחלואים שאין כמוהו בכל הרפואות. היינו לעמוד ראשו מגולה קצת על הגשם שיורד עליו, גם לפתוח פיו שירדו לתוכו. ומעצרת ואילך יש מהם טובים לרפואה, היינו היורדים בזמן שהארץ צריכה להם אז הם טובים לרפואה,** וז"ל הזוהר פרשת מצורע (נד, א) בזמנא דאסגי קודש אבריך הוא חסד בעלמא בעי בר נש למיהך בשוקא וכו' וכולא עביד טובי, עיי"ש היטב. גם שמעתי בשמו [של הרב ז"ל], שיש גשמים דכורין והם סימן ברכה ויש גשמים נוקבין והם סימן וכו'" – עכ"ל קדשו.

ועוד מצאנו בספר "רפאל המלאך"[ב] (אות ג', עמ' 19) שכתב:

"**סגולה** לגבורת אנשים – גבורת גשמים

א. אשמח מאד לקבל כל הערה או הוספות, להגדיל תורה ולהאדירה, במס' 03-6761305, בתא קולי 53737. או בכתובת מייל 7786213@gmail.com

ב. לבעמח"ס **ידות נדרים** עמ"ס נדרים, תרס"ב, להג"ר יהודה יודל ראזענעברג זצ"ל [שהוסמך לרבנות ע"י התורת חסד מלובלין, המאיר עיני חכמים מאוסטרובצה, הג"ר שמואל זנוויל קלפפיש זצ"ל – ראב"ד וורשא, שהח"ח ביקש ממנו הסכמה למשנ"ב], והי' רב בלודז', טרלה, ווארשא, ולאח"מ בטורונטו ומונטריאול.

והנה לאחר כתבי כל הנ"ל, העירוני כמה חכמים כי החכם הנ"ל, באחרית ימיו זייף כמה ספרים בשם המהר"ל וכו', וע"כ אביא בזה מה שכתב לי הגאון הגדול רבי **יהודה טשזנר** שליט"א (מרא דאתרא דאופקים, ומח"ס רבים), וז"ל: "...ומקור שני הביא מספר רפאל המלאך. והנה מחבר ספר זה כתב עוד ספרים רבים אחרים אשר חלק מהם לפי הנראה הם פרי רעיוניו שהו"ל על שם אדם אחר ויש פיקפוקים רבים עליהם. ומצאתי בקובץ תורני אור ישראל מנסי (גליון ט"ו עמ' רי"ב): הערת המערכת (לגבי ספר כת"י ישן נושן שטען הרב ראזענבערג שמצא בבית כנסת אחת וציטט ממנו באחד מספריו), וז"ל ההערה: "כבר ידוע ומפורסם שספר זה לא היה מעולם וזה אחד מהספרים שנולדו אצל הרב יהודה ראזענבערג שהיה מפורסם כבעל דמיון, וכדוגמת ההגדת המהר"ל שהדפיס שהוא לקט דברי המהר"ל מספריו הרבים בתוספות דברים שיצא מעטו של הרב ראזעגבערג. וכל סיפור הכת"י שמצא, לא היו דברים מעולם. ראה מה שציינתי במאמרי, "כוסו של אליהו הנביא ומנהגיו" באור ישראל גליון ג' (אולי גליון נ') עמ' קל"ו הערה 6". וראה גם מאמרו של הרב אברהם בנדיקט שליט"א על הגדת מהר"ל שהו"ל הרב ראזענבערג הנ"ל, בקובץ מוריה גליון קנ"ט-ק"ס מעמוד ק"ב והלאה. ויש להרב בנדיטקט שליט"א מאמרים נוספים רבים בקבצים תורניים שונים על הספר שהרב ראזענבערג הנ"ל הו"ל סיפורים על הגולם מפראג, וטען שגם זה הוא מפרי עטו.

"**אולם ספר רפאל המלאך לא שמענו עליו פקפוקים, ויש בו הרבה דברים טובים.** ומ"מ אין לספר שום הסכמה, ועוד שמביא דבריו בלי לציין המקור. והוא בעצמו כותב בהקדמה לספרו, שהלחשים שהביא לא בדק מקורם והביאם כפי ששמעם. לכן קשה להסתמך על מה שהביא שם ענין זה", עכ"ל.

שישתה מי גשמים, וביותר טובים הגשמים היורדים מן פסח עד עצרת, ובאם האויר חם בין פסח לעצרת ויורדים גשמים, **יעמוד במקום מוצנע ערום** שירדו הגשמים על גופו, וגם יפתח את פיו שירד הגשם לתוך פיו. וירפא עי״ז מן כמה מיני חולאים ויתחזק כחו״, עכ״ל.

והראני ידידי הרה״ג רבי משה חליוה שליט״א מה שכתב בזה בגליון ״אליבא דהלכתא״ (גליון ס״ז, עמ׳ קל״ג): ״וסיפר לי הגאון רבי דניאל אטלן שליט״א בעמח״ס ביכורי דניאל, **דכן ראה דנהג הגאון הגדול רבי חיים קמיל זלה״ה ראש ישיבת אופקים, דבכל פעם שירד גשם מפסח לעצרת הי׳ מרים ראשו כלפי מעלה שיכנס הגשם לפיו**, ואמר דהוא סגולה לכל הרפאות והישועות, ולא הי׳ מברך עליה (לפי דלא הוי לצמאו)״, ע״כ [וכן שמעתי מעד נאמן על עוד גדול אחד שליט״א שראהו שעשה סגולה זו].

ובאמת בגמ׳ בשבת (קמז, ב) איתא ״א״ר חייא בר אבא א״ר יוחנן, אסור לעמוד בקרקעיתה של דיומסת [שם נהר שמימיו מלוחים] מפני שמעמלת [מחממת] ומרפא [ואסור משום רפואה בשבת], אמר ר׳ יהודה אמר רב כל ימיה [ימי רפואתה] של דיומסת עשרים ואחד יום ועצרת מן המנין. איבעיא להו עצרת להאי גיסא או להאי גיסא [מתחלת הימים או בסוף], **ת״ש דאמר שמואל כולהו שקייני** [משקין לרפואה] **מדיבחא ועד עצרתא מעלו** [מועילים מפסח ועד עצרת, אלמא עצרת בסוף כ״א יום], דילמא התם הוא דכמה דקריר עלמא מעלי אבל הכא משום הבלא הוא כיון דחמים עלמא טפי מעלי״ [דבכל משקי הרפואה מועילים דווקא עד עצרת[ג] דהעולם יותר קר ומהני לרפואה, אבל בקרקע דיומסת שזה משום ההבדל, א״כ י״ל דמעצרת ועד כ״א יום שאחריה – הוא הזמן שמרפא, שאז העולם חם יותר].

עכ״פ חזינן דכל המשקין לרפואה מועילים מפסח ועד עצרת. וכתב שם בחידושי החת״ס ״כולהו שקייני מדיבחא ועד עצרתא וכו׳. מדיבחא ועד עצרתא היינו חדש אייר והרמז פסוק כי **אני ה׳ רופאיך ר״ת איר** בחד י׳, ואויבי ישובו יבושו רגע הוא בשני יודי״ן, שהמזמור מדבר כשהי׳ דוד חולה ונתרפא״, עכ״ל.

ועוד מצאנו בגמ׳ בפסחים (מב, ב) ״מאי זיתום המצרי, תנא רב יוסף תלתא שערי, תלתא קורטמי ותלתא מלחא [שלש מידות של שעורים, ושלש כרכום, ושלוש מידות של מלח]. רב פפא מפיק שערי ומעייל חיטי [שבמקום שעורים הכניס לזיתום – חיטים], וסימניך סיסני [שם כלי. שכשם שיש בו שני

ג. ונראה דגם עצרת עצמה מן המניין. וראה בספר ״הנהגות רבינו״ על מרן הגרי״ש אליישיב זצ״ל (שהו״ל הרה״ג רבי בנימין קירשנער שליט״א, ענייני חג השבועות, עמ׳ רלט) שכתב בזה״ל: ״ רבינו הלך פעם לבקר ת״ח חולה בערב שבועות, והזכיר לו בין יתר הדברים את מאמר חז״ל, שכשהקב״ה נתן את התורה על הר סיני התרפאו לפני כן כל החולים שהיו בכלל ישראל, ואמר רבינו לחולה, שמדי שנה כאשר מגיע חג השבועות מתחדשת ההשפעה ההיא, **ואפשר לבקש מהקב״ה רפואה שלמה על כל סוגי המחלות - שבזמנים רגילים יתכן שלא הייתה להם רפואה.** וכשנשאל רבינו באיזה שעה בחג השבועות חלה הסגולה המופלאת הזאת, השיב רבינו – **בשעה שקוראים בתורה את עשרת הדברות** (ושמעתי ממו״ר הגאון הגדול רבי משה אלישיב שליט״א שאמו״ר רבינו זצוק״ל גם אמר **דכל היום מסוגל לכך**״, ע״כ, ונפלא.

אותיות סמ"ך יחד, כן הוא כאן, רב יוסף שיש בשמו סמ"ך, הוא האומר שזיתום מורכב מדבר שיש בו סמ"ך, דהיינו שעורים – לפי ששי"ן שמאלית מתחלפת בסמ"ך]. תרו להם וקלו להו וטחני להו, **ושתו להו מדיבחא ועד עצרתא** [שורים את השעורים והכרכום והמלח ושורפים אותם, וטוחנים אותם, ושותה אותו מפסח ועד עצרת] דקמיט – מרפי ליה, ודרפי – מקמיט ליה [מי שעצור בנקביו – הזיתום משלשלו, ומי שיש לו שלשול – הזיתום עוצרו], הרי דהסגולה של רפואה זו – זמנה "מדיבחא ועד עצרתא".

ב] בס' דף על הדף (שבת שם) כתב "שמעתי בשם הגאון ר' יוסף ענגיל ז"ל שאמר, דהנה אמרו חז"ל (שבת קי"ט ע"ב): כל המבזה תלמיד חכם, אין רפואה למכתו ע"כ. ולפי"ז מובן מדוע תלמידי ר"ע שלא נהגו כבוד זה בזה מתו בימי הספירה. בין דיבחא לעצרתא. כיון שמידה כנגד מידה. כיון שמבזה ת"ח אין לו רפואה. א"כ עונשו הוא שימות דוקא **בזמן שהוא זמן של רפואה לעולם** עכ"ד, ודפח"ח", עכ"ל.

אכן הוא נמצא במהרש"א ביבמות (ס"ב, ב'): "מפני שלא נהגו כבוד זה לזה כו'. ואמר שמתו בין פסח לעצרת להורות שמתו בהשגחה **כי הוא הזמן ממוצע לבריאות וקרוב לרפואה** כדאמרינן בשבת כל שקייני טבא בין דיבחא לעצרתא וק"ל", עכ"ל.

וע"ע בספר אוהב ישראל פ' דברים (לר"ח אייר) שכתב שגם חכמי אומות העולם מודים שימים אלה טובים ומסוגלים לרפואה.

וראה עוד בהגה"ה על הגליון בספר "שיבולי הלקט" (סי' קצ"ט) שכתב בזה"ל: "פלג אלקים מלא מים, נוטריקון של פלג: הפ' פורים, הל"ג ל"ג בעומר, כשיבא גשם בשניהם הוא סימן שובע, גם שלעולם יהיה ל"ג לעומר ביום פורים", עכ"ל[ד].

ד. והנה ראיתי מציינים דבר מעניין, דבשבולי הלקט (הל' ספירת העומר סי' רל"ה) כתב בזה"ל: "ואחי ר' בנימין נר"ו פי' הטעם מה שנהגו שלא לישא בין פסח לעצרת לפי מה שמצינו בסדר עולם (רבא, פ"ג) משפט רשעים בגיהנום י"ב חודש. **ר' יוחנן בן נורי אמר מן הפסח ועד העצרת שנאמר ומדי שבת בשבתו**", עכ"ל.

ודברים אלו מובאים גם במטה משה ותניא רבתי בשם ר' בנימין הרופא, וברבינו ירוחם נתיב ה' ח"ד [ושם איתא עוד שימים אלו הם ימי דין על התבואה, ועומר בא משעורים, כקרבן הסוטה שבא מן השעורים ולכך אין כונסין נשים ומגדלים שפם, (כלומר, דשערות מורין על הדין כידוע, ומל' שעורים), ועי' חק יעקב סי' תצ"ב סק"ב וא"ר שם ס"ק א].

ודברים אלו מלבד ששנויים בסד"ע, מתני' היא בעדיות (י', ב), ושם מבאר הרע"ב: כלומר לאחר שיהיה בגיהנום כ"כ ימים כמו שיש מיום ראשון של פסח דאקרי שבת דכתיב וספרתם לכם ממחרת השבת וגו' עד עצרת שהיא ממחרת השבת השביעית, יצא מגיהנום ויבוא להשתחוות.

הרי שלפי פירוש הברטנורא אין שום יחוס לימים אלו בדווקא, ונקטום רק למנין בעלמא. אכן יעוי' במהרש"א בח"א שם שכתב וז"ל: "והם ז' שבועות שיהא מזוקק שבעתיים בגיהנום, כמ"ש פ"ק דר"ה בדין בינונים שיורדים לגיהנום ומצפצפים ועולים שנאמר והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרף את הכסף וגו', **שע"כ ניתן לישראל ג"כ זה הזמן שיזקקו עצמן מטומאת מצרים כצרף כסף קודם מתן תורה**", עכ"ל.

לכאורה קצת צ"ב שמצינו בימים אלו, מחד גיסא סגולה לרפואה, ומאידך גיסא זהו זמן של דין. ועי' בדברי ריש לקיש בנדרים (ח, ב) "אין גיהנום לעולם הבא, אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה, שנאמר הנה יום בא

בוער כתנור". ולפי"ז מבואר דאמנם ימים אלו מסוגלים גם לרפואה וגם לדין ולמשפט, ששני צדדים הם בגלגל חמה זה.

ומו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א כתב לי "לפי"ד המהרש"א הדברים כמין חומר, וכפי תוכ"ד הגרש"א זצ"ל ששלחתי לך [נדפס למעלה]– דכיון שזה ימי זיכוך וריפוי רוחני, שהרי פשוט שכל יום מימי הספירה שעברו נתרפאו ונזתדככו עוד ועוד מחולי וזוהמת הנפש, שהיה מנת חלקם במצרים, עד שנתרפאו לגמרי ופסקה זוהמתן בהר סיני, ואשר לכן הם גם ימי ריפוי וזיכוך גשמי לגוף, ודו"ק", עכ"ל.

[ובאמת גם גבי שבועות, שכתבתי לעיל בהע' ג' שהיא סגולה גדולה לרפואה, יש לציין מה דאיתא בשבת קכט, ב גבי הקזת דם: "מעלי יומא טבא – חולשא, מעלי יומא דעצרתא – סכנתא, וגזרו רבנן אכולהו מעלי יומא טבא משום יומא טבא דעצרת דנפיק ביה זיקא ושמיה טבוח דאי לא קבלו ישראל את התורה, הוה טבח להו לבשרייהו ולדמייהו". וזיקא היינו שד – כמבו' במשנ"ב (סי' תס"ח סקל"ח) בהביאו דברי הגמ' הנ"ל. וא"כ הענין פלא, דבערב שבועות הוא זמן סכנה גדולה עד היום הזה, ואילו בשבועות עצמו הוא מסוגל לרפואה, והרי גם במתן תורה עצמו – כבר קודם מתן תורה נתרפאו, וצ"ע בזה].

ועוד אביא בזה, אגב מה שכתבתי "בין פסח לעצרת", דברים נפלאים שכתב בשו"ת מנחת אלעזר ממונקאטש זיע"א (ח"ד סי' מ"ד), שכתב שימים אלו מוצלחים מאד לישראל, ואין כל בעיה לנסוע בימים אלו, וזה תו"ד: "אשר הוגד לך בשם הרב וכו' שלא לנסוע בימי ספירת העומר כי כן מקובל מאבותיו ז"ל, הנה לא אאמין שיצא מפיו בסגנון זה, וישתקעו הדברים ולא יאמרו (ובודאי לא יצא מפי אבותיו ז"ל) כיון שהוא נגד דעת התורה שציותה לעלות לרגל בשלש רגלים בחג המצות ובחג השבועות, ופנית בבקר והלכת לאהליך, והרי כל ההליכה הוא בין פסח חעצרת הלוך ושוב לירושלים על עצרת, וכתיב לא יחמוד איש את ארצך, וכל ההליכות של שמחה ומזל".

"ואין לומר דזהו רק אחרי מיתת תלמידי רע"ק, וכמו שנראה מטוש"ע או"ח (סי' תצ"ג), אבל מקודם היינו בזמן הבית ל"ש זה, זה אינו, דהא בעצם הימים המה ימי הדינים, כמ"ש רבינו ירוחם כי ע"כ עומר בא מן השעורים, ושבלי הלקט ותניא רבתי כתבו על מתני' (פ"ב דעדויות) משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש, ור"י בר יוסי אמר מן הפסח עד עצרת. הרי הדבר נפתח עוד בתנאים הראשונים ז"ל כי אז ימי הדין ושפט הגיהנם, וכו'.

"ומה זה ענין שלא לנסוע אז, הלא אדרבא מפורש בכהאריז"ל בשעה"כ ופע"ח שהאר"י הלך על ל"ג בעומר למירון והיה שם עם ב"ב שלשה ימים ועשה תגלחת לבנו בשמחה, וא"כ הנסיעה רצוא ושוב בע"כ היה בימי ספיה"ע, וכן עד עתה נוהגים שבאים מארצות המערב ומארץ תימן ממרחקים רבים וכן שלמים על ל"ג בעומר למירון והולכים כמעט כל ימי הספירה הלוך ושוב, וזהו נשתלשל מכהאריז"ל שהנהיגו כן ובא למירון אז מהיותו דר עוד בארץ מצרים (עי' בשעה"כ) והרי בהליכה ונסיעה יש לעשות בימי ספה"ע, ואין אחרי דברי רבינו האריז"ל כלום.

"וגם תראה נא במקובלים הראשונים וכו' ותראה כי מעלות אלו החדשים ניסן אייר סיון שהם לטובת ישראל, ועי' בזוה"ק פ' אחרי (דף נ"ה ע"א) זימנין אית דרעוא אישתכח וזימנין דרעוין לא וכו', וכ' שם באור החמה דהיינו בחדשי אדר ניסן אייר סיון רעוא אישתכח ותמוז אב טבת ושבט דינא אשתכח מסטרא דגבורה וכו', עיי"ש, **הרי דאלו השלשה חדשים של ימי הספירה ניסן אייר סיון הם היותר מובחרים לחסד ורעוא אישתכח בהו**. וכו', הרי מפורש כן דאלו הימים המה נייחא וחסד ורחמים, וכן במגלה עמוקות ואתחנן (אופן ק"ז) כ' **דהחמישים ימים בין פסח לעצרת הם מהימים שבהם עיקר הצלחת ישראל** עיי"ש, וכן בשארי ספרים הק', ועי' בני יששכר (מאמר חדש אייר) ותראה ותבין מעלות הימים האלו שהם בזמן הזה מה שהמה מסוגלים ומוצלחים, וכו'", עיי"ש עוד בכל דבריו.

חידוש הרא"ש להמשיך לומר ותן טל ומטר אחר הפסח

ג] והנה מצינו דבר נפלא בתשובת הרא"ש (כלל ד' סי' י') שכתב לחדש, **דשכיון שהגשם טוב ומועיל מפסח ועד עצרת, אולי ימשיכו להזכיר ולשאול על המטר כל אותו הזמן**, אך נמנע מלעשות כן למעשה מאחר שחכמי דורו לא הסכימו עמו.

וז"ל הרא"ש: "ויהי בשנת חמשת אלפים ושבעים ושלש לבריאת עולם, נעצרו הגשמים ולא המטיר כל החורף אלא מעט מזעיר, ויקראו צום להתחנן לה' לתת מטר על פני האדמה. ויהי בליל ראשון של פסח אחרי תפלת ערבית, ואדוני אבי הרא"ש היה יושב על פתח ביתו, ואנחנו קצת מהחברים עומדין עליו מימינו ומשמאלו. ויאמר עתה היה טוב לעורר הדבר אשר מעולם תמהתי עליו, **למה לא יזכירו וישאלו הגשם עד שבועות**, ויענוהו קצת מהחברים, טוב הוא שתודיע הדבר לזקנים ויעשו כן; וישר בעיניהם, וישלחו לחזן הכנסת להזכיר למחר הגשם. ויעשו כן, ויזכירו בני הכנסת הגדולה הי"ג מדות; ויהי קול, כהזכירו, והנה רעש מקצת החכמים אשר לא היה הדבר בעצתם, ויוציאו קול לאמר שלא היה ראוי להזכירו, שסימן קללה הוא. ויתאפק א"א הרא"ש ולא דבר ביום ההוא מאומה, עד ליל חולו של מועד. ויכתוב מגלת ספר לחזק דבריו וזה תרפה:

"**על** כי שמעתי כי יש תמהים על דברי, באתי לפרש מה שאמרתי, שאין ראוי לפסוק מלהזכיר ולשאול עתה ביום טוב הראשון של פסח. ולא מן כדו, אלא מכבר ימים רבים באשכנז נתרעמתי על שני דברים שראיתי שנוהגים בימים הללו. האחד, שאינן שואלים הגשמים כתיקון. וכו'. **והמנהג השני, שנוהגין לפסוק מלשאול ולהזכיר ביום טוב הראשון של פסח; והדבר ידוע שבאשכנז עיקר קיום התבואה היא על ידי הגשמים שבין פסח לעצרת.** והמשנה שאומרת שמפסיקין מיום טוב הראשון של פסח, לבני ארץ ישראל נישנית, כאשר הוכחתי, ולהם היה קציר שעורים בפסח, וגם החטים כבר עמדו בקמותיהם ואינן צריכין אלא להתיבש ולהתבשל עד עצרת, ולכך הגשמים סימן קללה הם. **אבל באשכנז, שאי אפשר לתבואה להתקיים זולתי במטר שבין פסח לעצרת, סימן ברכה הוא להם**, ולמה לא נשאל ונזכיר עד עצרת, ודיני חזרה של מוריד הגשם יהיה להם מעצרת ואילך, כמו לבני ארץ ישראל מפסח ואילך; כמו שהוכחתי, שכל ארץ וארץ לפי צרכה שואלת ומזכרת. דכמו שארץ ישראל ובבל חלוקים במנהגם בשאלה והזכרה, ואלו עושין לפי צרכן ואלו לפי צרכן, הוא הדין שאר ארצות, דמאי שנא, וכו'.

"**כל** אלו הדברים דנתי לפני רבותי באשכנז ולא היה אדם מערער לדברי, אלא שאמרו אין אנו צריכין לשנות המנהג באשכנז, כי אין עצירת גשמים מצוי שם, והרבה פעמים התבואה מתקלקלת מפני רוב הגשמים. כשיצאתי מאשכנז ועברתי דרך פרובינצא, שמעתי במונפישליר שהיו מזכירים הגשמים בז' במרחשון, וישר מאוד בעיני. ואמרתי לחכמי מונפישליר תרצתם לי קושיא אחת, ולענין הפסקה מה אתם עושין, ואמרו, שעושין כמשנה, מיום טוב הראשון של פסח פוסקים, **אמרתי להם שמא אינכם צריכים מטר בין פסח לעצרת, אמרו לי שהרבה הם צריכים, ואי אפשר לתבואה להתקיים בלא מטר**. ואמרתי להם כל דברי,

כאשר הם כתובים למעלה, וישרו מאד בעיניהם. אלא שאמרו מה שאנו שואלין בשבעה במרחשון, כך הנהיגו חכמים הראשונים. ועל ההפסקה, לא נוכל לעשות דבר בשינוי מנהג, אם לא שיתקבצו חכמי הארץ, ויצאתי משם ולא ידעתי מה הסכימו לעשות.

ובבואי הנה, ראיתי שיותר צריכין גשמים בין פסח לעצרת משאר מקומות. ואמרתי כמה פעמים לחברי, שראוי היה שלא להפסיק מלשאול ולהזכיר עד עצרת. כי עתה אני יודע, שכל הארצות שאני יודע, עיקר גשמיהם הם בין פסח לעצרת, ובודאי רבים נינהו. אלא שלא מלאני לבי לדבר כדברים הללו לשנות המנהג. ועתה, שראיתי כי בעונותינו הגשמים נעצרו, ונתקלקלו הזרעים, ומתענין בשביל הגשמים, ואף בשבתות וימים טובים, שאין מתענין, מזכירין שלש עשרה מדות ואומרים פסוקים של מטר. אמר לי לבי, עתה הגיע העת לתקן מה שנתאויתי זה ימים רבים, כי בודאי שישמעו לך בעת צרה כזאת, ואם יקיימו עליהם בשנה הזאת, יערב עליהם ולא ישובו ממנה. וכן בודאי היו עושים, אלא שהטו את לבבם והסבו את דעתם אחורנית.

"**ומה** שנתרעמו על השאלה, משום סימן קללה, גם לפי דעתם אכתי לאו סימן קללה עד שיצא ניסן. כדתנן (תענית י"ב ע"ב) יצא ניסן וירדו הגשמים, סימן קללה הם. גם ממקום שבאו עוד לא מצאו, וכו'. וכל זה אינו אלא בארץ ישראל ובארצות שאוירם כאוירה. וכל מה שתראה שאומרים בזמני התעניות, אינו אלא בארץ ישראל ומה שהוא קרוב לאוירה. אבל בשאר ארצות, צריכה להיות השאלה בזמן שהם צריכים לגשמים באותה הארץ, ויעשו אותו זמן כאלו הוא שבעה במרחשון. ואם ישהו הגשמים מלירד אחר אותו הזמן, צריך להתנהג בתעניות כפי זה, לפי שיש ארצות אין מתחילין בהם הגשמים אלא מניסן, ויש ארצות שיהיו בהם במרחשון. כי ימות החמה אינם טובים להם הגשמים, אבל הם מאבדין וממיתין. והיאך ישאלו אנשי הארץ הזאת במרחשון הגשמים, הלא זה שקר גמור, וכל זה סברא נכונה ונראית לעין, עכ"ל" – **ע"כ הנוגע לענייננו, ועוד האריך שם בזה**[ה].

דברי הגר"י טשזנר שליט"א

ד] והנה זכיתי, והגאון הגדול רבי **יהודה טשזנר** שליט"א (מרא דאתרא באופקים, ובעמח"ס רבים) עבר על כל מאמר זה, והעירני הרבה הערות, ואביא ההערות – דבר דבור על אופנו. ראשית דבר, בעצם הסגולה ומקורותיה, כתב לי בזה הלשון:

ה. וראה בשו"ת שבט הלוי ח"ט סי' קמ"ח אות ב' (בתשובה מבן הגר"ש, הג"ר בן ציון יעקב הלוי שליט"א), כתב להעיר ע"ד הרא"ש מהא דאיתא במדרש רבה (פ' אמור, כח, ג): "שבועות חוקות קציר ישמר לנו, ישמר לנו מרוחות רעות ומטללים רעים, ואימתי, באלו שבעה שבועות שבין פסח לעצרת וכו', אמר דוד לפני הקב"ה אם גשם היא צריכה, נדבות, ואם טל היא צריכה תניף אלקים" – עכ"ל. וביאורו, דלמה רק בשבעה שבועות אלו צריכים שמירה מטללים רעים, ולמה בימי החורף א"צ, אלא דבחורף זהו זמנו וטבעו, ויצא הפסדו בשכרו לפעמים, משא"כ בין פסח לשבועות שאי"ז זמן הגשם – מבקשים לינצל מטללים רעים, וע"ז אמר ה' דבזכות הבאת העומר ישמרם מטללים רעים, ואם מ"מ יצטרכו לגשמים, אל ישאלו עליהם, כי עבר זמנם, אלא הקב"ה יתנם בנדבה, וצ"ע.

"**הנה** כב' כותב "ידוע מכמה מקורות שגשמים היורדים בין פסח לעצרת הם סגולה לרפואה", אבל אני עני בדעת ואיני יודע שום דבר מזה, אדרבה אני יודע מקורות מחז"ל המלמדים שאין הגשמים לאחר פסח דבר טוב.

"**(א)** דהנה איתא במשנה (תענית פרק א מ"ז) יצא ניסן ולא ירדו גשמים סימן קללה שנאמר (שמואל א' י"ב) "הלא קציר חטים היום" וגו'. ועיין שם ברע"ב ובתוי"ט ע"פ הירושלמי הביאו הרי"ף, שמדובר דוקא כשלא ירדו כלל מקודם במשך החורף, אז הם סימן קללה, אבל אם ירדו אפילו מעט במשך החורף, שוב אין גשמים היורדים לאחר ניסן סימן קללה.

"**אולם** הפסוק שהביאו חז"ל שם אצל שמואל הנביא, לא משמע שהיה עצירת גשמים באותה שנה, אלא זה ששמואל הביא גשמים בזמן קצירת החטים היה דבר יוצא מן הטבע. וראיתי מבארים, שסימן קללה הוא כשלא ירדו בחורף רק בקיץ, אבל גם כשירדו בחורף, אם יורדים גם בזמן קצירת החטים בין פסח לשבועות, אין זה דבר טוב.

"**אולם** אם זו סגולה לרפואה הרי זה דבר טוב, אלא משמע דלא כמו שהביא כב'.

"**(ב)** שנית: איתא בלבוש (או"ח סימן תצ"ב סעיף א'): נוהגין בכל אלו הארצות להתענות ב' וה' וב' אחר הפסח, וכן אחר הסוכות, ואין מתענין אותם בחדש ניסן ותשרי, בניסן אין מתענין אותם כמו שנתבאר לעיל סימן תכ"ט סעיף ב', ובתשרי אין מתענין בסופו לפי שהוא מרובה במועדות, לכך מתענין אח"כ.

"**יש** אומרים הטעם של אלו התעניות, שהם על העתיד, משום שהאויר משתנה באלו זמנים ויש לחוש לסכנת שינוי האויר שיזיק ח"ו לבריות, לכך מתענין שלא יזיק להם שינוי האויר. ויש אומרים הטעם שמתענין על העבר, שמא חטאו בימי המועדים שהם ימי המשתה ושמחה, וסמכו אקרא דאיוב [א', ה'] "ויהי כי הקיפו ימי המשתה וגו' העלה איוב עולות וגו' אולי חטאו בני" וגו', הכי נמי הואיל וימי המועדות הם ימי המשתה ושמחה חוששין אולי חטאו, עכ"ד.

"**ובאליה** רבה שם סק"ב כתב: ויש אומרים משום גשמים. בחשון מפני זרעים (שירדו גשמים). ובאייר מפני הקציר (שלא יבואו גשמים ויקלקלו הקציר). הרי גשמים בין פסח לשבועות אינו דבר טוב וצריך להתענות כדי להנצל מפורענות ר"ל. וכ"ז בנוסף למה שהעיר כב' בהערה בסוף מכתבו [כוונת הגאון שליט"א למה שהבאנו בהע' ד' משבט הלוי].

"**(ג)** והנה כב' הביא שני מקורות לדבריו: הראשון, מהרה"ק רבי פנחס מקאריץ זצ"ל. והנה הרה"ק זה ידוע כצדיק טהור וקדוש ובודאי אפשר לסמוך עליו בעיניים סגורות. אמנם לפי הנראה הוא עצמו לא כתב הספר שבו הובאו דבריו אלה אלא רק תלמידיו, ומי יודע האם דקדקו היטב מדבריו. ועוד שיתכן שאמר זה רק על מקומו ולא לגבי ארץ ישראל (וכמו שכתב הרמב"ם בפי' המשנה שם בתענית שגשמים בקיץ הם רעים רק בארץ ישראל, אבל במדינות אחרות כל מקום כפי טבע ארצו).

"**ומקור** שני הביא מספר רפאל המלאך. והנה מחבר ספר זה כתב עוד ספרים רבים אחרים אשר חלק מהם לפי הנראה הם פרי

רעיוניו שהו״ל על שם אדם אחר ויש פיקפוקים רבים עליהם וכו׳... [ראה בהע׳ ב׳ שהבאנו דברי הגר״י טשזנר - במלואם], אולם ספר רפאל המלאך לא שמענו עליו פקפוקים, ויש בו הרבה דברים טובים. ומ״מ אין לספר שום הסכמה, ועוד שמביא דבריו בלי לציין המקור. והוא בעצמו כותב בהקדמה לספרו, שהלחשים שהביא לא בדק מקורם והביאם כפי ששמעם. לכן קשה להסתמך על מה שהביא שם ענין זה. **ועוד אולי גם הוא הביא ד״ז רק למקומו ושעתו ולא לגבי ארה״ק**״, עכ״ל הגאון הגדול רבי יהודה טשזנר שליט״א.

קיום סגולה זו בחוה״מ פסח

ה] הנה בשנה זו (חוה״מ פסח תש״פ) ירדו גשמים רבים אחר יו״ט ראשון של פסח, ורבים וכן טובים רצו לקיים הסגולה הנ״ל, ונסתפקו מי חשיב ״**בין פסח לעצרת**״, או דלמא רק אחר יו״ט אחרון של פסח הוא דחשיב בין פסח לעצרת.

והגאון הגדול רבי **יהודה טשזנר** שליט״א, כתב לי על ספק זה, בזה הלשון: ״**היות שכבר מפסיקים לומר ותן טל ומטר מתחילת חג הפסח, נראה שגם חול המועד הוא בכלל ׳בין פסח לעצרת׳ לעניין זה**״, עכ״ל [והגאון רבי יצחק ישעי׳ וייס שליט״א גאב״ד נווה אחיעזר כתב לי, ״**לעניין עשיית הסגולה, למה לא יעשנה בחוה״מ, ואם לא יועיל הרי בודאי לא יזיק**״].

והגאון רבי אליהו שלזינגר שליט״א (גאב״ד שכונת גילה ירושלים עיה״ק) כתב לי בזה: ״חז״ל אומרים שתלמידי ר״ע מתו בין פסח לעצרת, והכוונה שם מחג ראשון של פסח כדי שיהיו ל״ג יום של מנהגי אבילות. ומזה ברור דמפסח ועד עצרת הכוונה לחג הראשון״, עכ״ל.

ומו״ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט״א (ראש ישיבת כנסת יהודה – תוי״ט, ירושלים) כתב לי בזה הלשון: ״בדבר סגולי אין אתנו יודע איך ומתי, ובסודו מי יבוא. ועי׳ מש״כ שו״ת אגרות משה יו״ד ח״ג סימן כ׳ להתיר ביצים קלופים של בתי חרושת ״**שבדברים כאלו שאין להם טעם אלא שכן הוא המציאות דשריית הרוח רעה אין לנו אלא זה שנאמר מפורש ולא אף בשינוי קצת**״, ול״ש בזה סברות.

״מ״מ יתכן ותליא מילתא בהך גמ׳ שבת קמ״ז שהבאת, וא״כ יש לנו לדון בגמ׳ שם גופא האם פסח ועצרת בכלל או לא. ובדיומסית מבואר שם דעצרת בכלל, וא״כ אולי גם בכל שקייני - דפסח ועצרת בכלל. מאידך לפי מש״כ החת״ס הרי רק חודש אייר בכלל [כמרומז אני ה׳ רופאיך] ולא ניסן ולא סיון.

״**ואילו** לפי מש״כ הבני יששכר דזה מסתעף מאכילת המן וז״ל (מאמרי חודש אייר מאמר א׳): חדש אייר הוא נבחן ומנוסה בחכמת הרפואה, שהוא מסוגל לרפואה להריק האצטומכא מן העיפושים וחולשת המרה, ונ״ל הטעם דנשאר זה בסגולה בחדש הזה, דהנה כל החולשות והחולאים על פי הרוב באים מן המאכלים שאינם לפי מזג האדם, והנה בחדש הזה התחיל המן לירד, לחם אבירים לחם הנבלע באיברים, ולא היה בא מזה שום חולי ושום מכאוב, נמצא בחדש הזה נתרפאו כל החולאים, על כן נשאר טבע קיים בחדש הזה סגולה לרפואה עכ״ד. אלא דא״כ לכאורא תחילת סגולת שקייני אמור להיות רק מי״ד אייר, אם לא שנאמר

ד'חודש' קגרים. ועכ"פ בתחילת סיון ליכא, דאם תיזל בתר המשך ירידת המן דכל הימים היו רפואה א"כ הלא המן המשיך לרדת ארבעים שנה בכל החודשים.

"**וראיתי** פעם דברים מופלאים מהגר"ש אויערבך זצ"ל דבעצם איסתכל באוריתא וברא עלמא, ואין שום דבר גשמי שאינו מסתעף ומשתלשל מעולמות רוחניים. וכמו הגוף שהוא לבוש לנשמה כך כל הנהגת העולם הגשמי לבוש של עולם הרוחני. והיות שימים אלו נחקקו בבריאה כימים של רפואת חולי הנפש. דהרי ימי הספירה היו אותם ז' שבועות שבו עלו כלל ישראל מטומאתם שהיו שקועים במצרים, להיטהר לקראת קבלת התורה . כדהאריך בזה האוה"ח הק' וכל המפרשים, וכן כידוע שזה ימי תיקון מ"ח קנייני התורה, וכן כל החולאים הרוחניים של מדות ובין אדל"ח, ואשר לכן השתלשל מזה גם ימי רפואת הגוף עכת"ד. ואשר לפי"ז תליא בימי הספירה לחוד מט"ז ניסן, ואין יום א' דפסח ולא יום שבועות בכלל, ודו"ק", עכ"ד הנפלאים.

שתיית הגשמים ברשות הרבים

ז] והנה בספרי "ארחות אכילה" (שלמי חיים), בו זיכני השי"ת לדון ולברר האי דינא רברבא דתנו רבנן (קידושין מ' ב') "**האוכל בשוק הרי זה דומה לכלב ויש אומרים פסול לעדות**", דנתי גבי **שתיה בשוק**, מי שרי או לא.

והוא נידון גדול בפוסקים, אשר כבר דן בו הגאון רבי יצחק וייס זצ"ל בשו"ת שיח יצחק (סימן תע"ט), וז"ל: "**נסתפקתי במה שנפסק ברמב"ם ובשו"ע שהאוכל בשוק פסול לעדות, אם גם השותה בשוק בכלל זה, מאחר שבכל הש"ס מבואר ששתיה בכלל אכילה**", ועיי"ש שפלפל בזה.

ועוד זאת יש בשתיה ברבים, משום האי דינא דאיתא בבכורות (מד, ב) דאין שותין מים בפני רבים, שדין זה כבר הובא במשנה ברורה (סי' ק"ע סקי"ג), ובכ"ז הארכתי טובא בס"ד בספרי הנ"ל.

וא"כ יל"ע אם מותר לעשות סגולה זו - של שתיית הגשמים לרפואה - ברשות הרבים, וכגון אדם ההולך בשוק והחלו גשמים יורדים, ועד שיבוא לביתו יתכן שיפסקו מלירד, האם גם ת"ח מותר לו לעמוד ולפתוח פיו בשוק ולשתות.

והיה מקום לחלק דתלוי אם הוא חולה, וזקוק לרפואה, דאז יותר לו לשתות הגם שגנאי הוא, דכבר כתב הרמב"ם (פ"ה מהל' דעות ה"ב) "החכם כשהוא אוכל מעט זה הראוי לו, לא יאכלנו לא בחנות ולא בשוק **אלא לפי צורך גדול**", וא"כ ודאי דיותר לשתות לצורך גדול.

אבל מי שאינו חולה, ואין לו צורך גדול כ"כ לשתות להאי מי גשמים, אולי לא יותר לו. ויל"ע א"כ בזמן זה, שמגפה מתפשטת ל"ע, ויתכן דרבים חולים וטרם יודעים על כך, אולי יותר לכו"ע לשתות בפרהסיא ממי הגשמים שכן לצורך הוא.

ושאלתי זאת קמיה הגאון הגדול רבי **נתן הכהן קופשיץ** שליט"א (מרא דאתרא דבית שמש, וחבר בד"צ העדה החרדית), וכתב לי ע"ד השאלה הנ"ל – "**לאו מר בר"א חתום על זה**". ונראה מדבריו ג"כ דאין לעשות כן ברה"ר בשופו"א, וביאור הדברים, דגם לאו כו"ע יודעים סגולה זו, וא"כ הוי גנאי

בראותם אנשים וכ״ש תלמידי חכמים העומדים ושותים בפרהסיא.

והגאון הגדול רבי **יעקב מאיר שטרן** שליט״א השיבני, דכיון שהכל יודעין שעושה זאת לרפואה משום סגולה, וגם דזה רק לזמן קצר – אין בזה גנאי ובזיון, דכל האי מילתא דהאוכל בשוק הוא ענין שלא מתאפק ואינו שולט על רצונותיו – ולכן זה בזיון, משא״כ בנידון דנן הכל מבינים שענין סגולי הוא, והכרח הוא שיעשה סגולה זו רק כאן, בכה״ג לא נאמר האי מילתא.

והגאון הגדול רבי **יהודה טשזנר** שליט״א כתב לי בזה הלשון: ״אם יוכל לעשות כן באופן שלא מורגש לאחרים, אין בזה איסור אף אם הסגולה לא מועילה. אולם אם הדבר ניכר לרבים (כגון שצריך להוציא לשונו חוץ לפיו כדי לקלוט הגשמים), אם הדבר נראה להם מוזר, אין להחזיק את עצמו שוטה בפני רבים. וכ״ש אם הוא ת״ח שיש בזה גם חשש חילול השם, ר״ל״, עכ״ל.

והגאון רבי **אליהו שלזינגר** שליט״א (רבה של שכונת גילה בירושלים, ומח״ס שו״ת שואלין ודורשין ושא״ס) כתב לי ״**לא ראיתי את הסגולה הזאת, ובודאי שאין לשום אדם להפוך לחוכא ואיטלולא ברחוב, עם פתיחת הפה לאורך ולרוחב שהוא לעג וקלס לכל אדם**״, עכ״ל.

שוב כששלחתי לו מקורות הסגולה, השיבני בזה״ל: ״**לענין סגולת הגשמים, מי שחפץ בזה יעשה זאת בצניעות במרפסת או בחצר שלו אך לא בפרהסיא שיכול לגרום לחילול ה׳**״, עכ״ל.

ובאמת לשון הספר ״רפאל המלאך״ הוא: ״סגולה לגבורת אנשים – גבורת גשמים שישתה מי גשמים, וביותר טובים הגשמים היורדים מן פסח עד עצרת, ובאם האויר חם בין פסח לעצרת ויורדים גשמים, **יעמוד במקום מוצנע ערום** שירדו הגשמים על גופו, וגם יפתח את פיו שירד הגשם לתוך פיו. וירפא עי״ז מן כמה מיני חולאים ויתחזק כחו״, עכ״ל.

הרי שכתב שיעמוד במקום מוצנע, וצ״ל גם משום צניעות גופו וגם משום צניעות בשתיה [וצ״ע להלכתא מי שרי לעמוד ערום לגמרי לצורך רפואה, ולמה לא יעמוד עם בגדיו], אכן **אי״ז נכון, דבתחילת דבריו**

ו. והגאון הגדול רבי יהודה טשזנר שליט״א, כתב לי ע״ז, בזה״ל: ״גם אם עומד במקום מוצנע, מ״מ אם זה בחוץ אין בטחון שאף אחד לא יראה אותו.

״והנה הכלל ברפואה הוא, שאם הדבר מובן ע״פ כללי הטבע, הדבר מותר בלי הגבלות מצד ההלכה. אבל דבר שלא מובן ע״פ הטבע אסור, אא״כ הדבר בדוק ומנוסה (ראה יומא דף פ״ג-פ״ד בסוגיא של מי שנשכו כלב שוטה ובפי׳ המשניות לרמב״ם שם).

״לכן גם בזה אם זו רפואה בדוקה מותר. אמנם מסופקני האם יש מי שיוכל להעיד שזו רפואה בדוקה. וצא ולמד מספר רפאל המלאך עצמו שבתחילת ספרו (אחר ההקדמה) צועק ככרוכיא (ובצדק) על מנהג של נשים עקרות שבולעות את ערלת התינוק לאחר המילה כסגולה להריון. שבנוסף לאיסור אכילת בשר אדם, כותב שלא שמעו אף פעם שאשה ניפקדה ע״י בליעת הערלה. הרי שאין זו רפואה בדוקה ואסור.

״והנני מצטט חלק מלשונו שם: ״ועל כן אני אומר בפירוש, שאותן הרבי׳לעך שנותנים סגולה כזאת הם אך קלי הדעת ובלי דעת. כי רואים בספרים קטנים סגולות מבהילות, וסוברים שכל מה שנדפס בספרים כאלה הם

דקאי **בשתיה** לא כ' כלל ענין דמקום מוצנע, רק בסו"ד באם אויר חם וכו' כ' דיעמוד ערום במקום מוצנע.

ועל כן, טוב יעשה אם יניח כלי קיבול שיתכנסו בו כל המים, ואחר כן ישתה אותם בצניעות בביתו, ובזה יהיה טוב לו בזה ובבא[ז].

שוב שמחתי שהראני ידידי הרה"ג רבי משה חליוה שליט"א מש"כ בזה בגליון "אליבא דהלכתא" (שם, עמ' קל"ד) בזה"ל: "אח"כ שאלתי למו"ר מרן הגר"ח שליט"א אי שרי ליקח כוס ברשות הרבים ולמלאתו ולשתותו ברה"ר, **ואמר לי דאסור לשתות ברה"ר**".

שתית המים בשבת

ח] עוד יש להסתפק כמה ספיקות בזה:

בגשם היורד בשבת קודש, אם מותר לשתותו או דהוי חשש נולד. ובאמת מפורש הדבר במ"ב סי' של"ח סק"ל דמטר היורד אין בו דין מוקצה או נולד ומותר לשתותו או להשתמש בו, וז"ל "דאין על המטר היורד שם מוקצה או נולד, ויכול לשתותו או לרחוץ ממנו, וה"ה אם הוא ראוי רק לשתיית בהמה", עכ"ל, ויסוד הדבר מבו' בעירובין

דברים שיש בהם ממש. ואין יודעים בין ימינם ושמאלם לברור אוכל מתוך פסולת ואור מתוך חשך ומתוק מתוך מר. ותחת להיות מתקן, הוא מסכן ומקלקל. כי זה דבר ברור שמעולם עוד לא נפקדה שום עקרה ע"י שטות כזה, ורק עוד מדביקים כח הטומאה בבנות ישראל", עכ"ל. ונראה שגם עליו הוא בעצמו יש מקום לחשוש שהביא לפעמים דברים לא מוסכמים", עכ"ד הגר"י טשזנר שליט"א.

ז. ומו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א כתב לי בזה הלשון: "הנה לגופן של דברים, נראה לי אחרת. אתה נוקט שבעצם **איכא גנאי אלא דלצורך גדול מותר הגנאי**, עכת"ד, ואני לא כן עמדי, דנראה לי פשוט דהכל לפי המקום, דכל היכי דמפורסם הסגולה, וסתם אינשי יודעים מזה – הרי ליכא בזה גנאי כלל, דיודעים שאי"כ שום 'שותה בפני רבים' ושום 'שותה בשוק' אלא עשיית סגולה לחוד, והיא סגולה דא"א בענין אחר, [דהרבה נקטו דהסגולה רק לפה ולא ע"י כלי, וכדוגמת דברי הס' רפה"מ שהבאת שצריך לזלף ישר על גופו ערום, וכן רואים שם דא"א לתפוס בכלי ולעשות זה באמבטיא בביתו. וכל שמובן הדבר ליכא בזה גנאי כלל. ובפרט שעסוק במצוה של 'ונשמרתם לנפשותיכם' [או במצוה דפרו ורבו] וא"א בענין אחר. וככל הטובלים במקוה יחד בער"ש דפשוט דליכא בזה חיסרון כלשהו של חוסר צניעות, דכולם עסוקים במצוה וא"א בענין אחר. אף דאם הולך ערום בשוק כבהמה דמי. וא"צ לפנים.

"וכבר הארכתי לך דכל שמצותו בכך איב"ז שום חששא. וכגון חתן וכלה השותים בחופתן מכוס קדושין וש"ב בפני רבים, וכן בכוס ברכה דמילה ששותים המברך והסנדק ברבים. וכן עיקר קרבן פסח דנאכל על השובע בחבורה ובריבוי עם [ולקח הוא ושכינו וגו']. וכן לחמי תודה בריבוי עם שלא יבוא לנותר, וכו', וכל כה"ג מצותו בכך. וככל סעודות חתונה וכדומה. וכבר הארכתי ואכ"מ.

"וא"כ כל שהוא באתרא דידעי מהסגולה ליכא שום חששא, ומאידך אם סתמא דאינשי לא יודעים מזה, הרי חייב להסביר עצמו, ולא רק כדי שלא ייחשב 'שותה' בשוק אלא כדי שלא ייחשב "שוטה" ומשתגע בשוק. ואיכא חילול ה' להשתטות כך. ומיבעי ליה להסביר עצמו לרואיו. ואם א"א להסביר הריהו אונס דקעסיק במצותו ולא נתפס ע"ז. ובכל חו"ל ביישובי גויים לא חשו לעשות שריפת חמץ וכפרות וללכת בד' מינים ובטלית בחוצות. אף דהגוים הסתכלו בתמהון לב. ופשוט. כנלע"ד", עכ"ד הנפלאים.

ושוב כתב לי ע"ד מרן הגרח"ק שליט"א להגר"מ חליוה שליט"א: "**ל"ש לנדון דידן, דהא ודאי באוסף לכוס, אסור לשתות ברה"ר, ולמה לא ילך לביתו, וכל הנידון לאלו דנקטו דהסגולה שייך רק ישר לפה, ופשוט**", עכ"ד.

(מו, א) מבו׳ דגשמים מכונסים בעבים כבר ורק לא גלויים, וקיימים כבר מערב שבת.

וידידי הרה״ג רבי משה חליוה שליט״א הראני מה שהביא בגליון ״אליבא דהלכתא״ (שם, עמ׳ קלג) שהביא מהפרמ״ג בפתיחה כוללת (דיני מוקצה אות כ״ט) דמטר היורד בש״ק ויו״ט אסור לטלטלו משום נולד, האמנם הביא דבשו״ת באר משה (ח״א סי׳ כ׳) האריך להוכיח מכמה ראשונים דאין בגשם משום מוקצה ונולד, ולפום פשטיה הכי נקטינן דבגשם ליכא משום מוקצה ונולד.

והוסיף ידידי הנ״ל שם: ״וכששאלתי ממו״ר מרן הגר״ח קניבסקי שליט״א אי שרי ליעביד האי סגולה בשבת, אמר לי ״משום מוקצה זה לא שאלה, אם זה סגולה אני לא יודע״, עכ״ד. אח״כ הפטיר ואמר בתמיה: גם תינוק שנולד בשבת יהיה מוקצה, ואמר שזו שאלת התוס׳.

״אח״כ שאלתי למו״ר מרן הגר״ח שליט״א אי שרי ליקח כוס ברשות הרבים ולמלאתו ולשתותו ברה״ר, ואמר לי דאסור לשתות ברה״ר (עיין קידושין מ׳, ודו״ק), ושאלתיו בגוונא דיוציא ידו מביתו לרה״ר וישתה אם מותר, ואמר לי דאסור מרה״י לרה״ר, ושאלתיו באופן דהוי בחצרו וכיו״ב, ואמר דגם תינוק נולד בשבת (וליכא בזה מוקצה ונולד, וכמשנ״ת באורך בעזה״י), ודו״ק בזה״, עכ״ד הנפלאים.

ומורי זקני הגאון רבי **רפאל איסר יהודה מלין** שליט״א (ראש ישיבת כנסת יהודה, סנה״מ ירושלים) כתב לי עוד לדון אם אסור משום מוקצה או לא: ״הנה נכון דזה פשטות ההלכה, אלא דמ״מ יש לדון, דבזמנינו כיון דאין דרך לשום אדם לאסוף מי גשמים לצורכו הוי מוקצה, ושאני משנים קודמות שהיו רגילים לאסוף מי גשמים, אך כיום דשותים רק מים מטוהרים מהברזים. [ועיין בזה מש״כ הארחות שבת כעי״ז לגבי עשבים מחוברים בפרק י״ט הע׳ ק״פ].

״**והנה** שלג בשנים קודמות ל״ה מוקצה, עם כ״ז כיום שאין מי שיאסוף שלג לצרכו – נחלקו בזה האג״מ והגריש״א דדעת האג״מ דהוי מוקצה מפני שאין שימוש כיום בזה, ולהגריש״א פשוט דלא הוי מוקצה [עי׳ ארחות שבת פי״ט הע׳ רנט], ולכאורא יש לדון לפי דעת האג״מ הלא מי גשמים ג״כ אין דרך היום לאוספם [ואז לאסוף בכלי נמי אסור דמבטל כלי מהיכנו].

״**ומ״מ** נראה דודאי לא הוי מוקצה, ומשום דאכתי ראוי לשתיית חתולים המצויים ברחוב ויונים, דגם זה סגי כמש״כ המ״ב של״ח ס״ק ל׳ ע״ש, וממילא גם מי גשם ׳מלוכלכים׳ לא הוי מוקצה מטעם זה, כן נלע״ד.

״**נ.ב.** והנה דין זה שכ׳ המ״ב של״ח סק״ל הוא כפי שציין שם ע״פ סי׳ ש״ח סעיף כ״ט ומג״א שם ס״ק ס״א מהרשב״א [ביצה ל״ו ב׳ ד״ה וכשהוא ע״ש]. אמנם ידוע חידושו של התהל״ד סי שכ״ד אות י״ד דרק בעל חי המצוי אצל אינשי שמגדלו ומוטל עליהם לזונם או כלב דהפקר דמ״מ מצוה קצת להאכילן, והגריש״א נקט כוותיה [שבו״י פ״ט אות י׳]. וא״כ בנ״ד דמים אלו אין ראוין לבנ״א. ובעיר דמצויין רק חתולי רחוב ויונים דעלמא, לכאורא אכתי מוקצה נינהו.

״**אלא** דמ״מ נראה דיש לחלק ולומר,

דהלא כל עיקר סברת התהל"ד הוא משום דאסור להאכיל בע"ח בשבת כשאין מזונותיו עליך כדאיתא שם שכ"ד סעיף י"א, וטעם הדבר משום טירחה בשבת [עי' שלטי הגבורים (ברי"ף) ס"ז א'], וא"כ י"ל דכ"ז באוכלין שברשותו וכיון דאסור משום טירחה הרי"ז מוקצה, אבל במי גשמים שיורדים וראוין לבעל חי ברחוב ליכא משום טירחא ולכו"ע לא הוי מוקצה, כן נלענ"ד", עכ"ל מו"ז שליט"א.

האם אסור לשתות בשבת משום רפואה בשבת

ועוד יש להסתפק בחולה הרוצה לשתות מים אלו כסגולה לרפואה, מי חשיב כעשיית רפואה בשבת. דיל"ד אם שייך בזה הגזירה משום שחיקת סממנין, דבשו"ע (סי' ש"ו סעי' ז') מבו' שמותר למדוד אזור (כמין חגור) לחולה ללחוש עליו כמו שנוהגים הנשים, וז"ל השו"ע: "מותר למדוד בשבת מדידה של מצוה, כגון: למדוד אם יש במקוה מ' סאה, ולמדוד אזור מי שהוא חולה וללחוש עליו כמו שנוהגים הנשים, מותר דהוי מדידה של מצוה". ובמשנ"ב שם (סקל"ו) ביאר "דמדידה רפואה היא ורפואת הגוף מצוה היא וגזירת שחיקת סממנין לא שייך בזה אלא ברפואה שיש בה ממש כגון משקה או אוכל".

וי"ל האם יסוד הטעם משום דזה דבר סגולי ולא בדרך הטבע (וא"כ גם גשמים היורדים בין פסח לעצרת), או שהטעם הוא כלשונו בסוף, בין דבר שיש בו ממש, ששייך לשוחקו, לבין דבר שא"א לשוחקו כאזור, ואם זהו החילוק א"כ גם במי גשמים – שהם משקה שיש בהם ממש, יהא אסור משום האי גזירה דשחיקת סממנין.

והנה בהתעמלות, מבו' בשו"ע (סי' שכ"ח סעי' מב) שאין מתעמלין כדי שייגע ויזיע, ובמשנ"ב שם דן דאיב"ז משום שחיקת סממנין, והיה לנו להתיר כמו בסעי' שאחר זה. וכ' דיש אופנים של זיעה שכן שייך בזה שחיקת סממנין. ובסעי' מג מבו' שמותר להשים כוס חם על הטבור וכו' – כ"א מאלו אין מהם סממנין שנחוש לשחיקה. וא"כ כ' שם דסעי' מב פעמים שייך שחיקה ולכן גזרו, אבל בסעי' מג אף פעם לא שייך שחיקה ולא גזרו ביה.

אך הנה למעשה מבואר בשו"ע שם (סעי' לז) דכל אוכלין ומשקין שהם מאכל בריאים – מותר לעשותם גם לרפואה, ואפי' שקשין לקצת בריאים – דמוכחא מילתא שהחולה עושה לרפואה, אפ"ה מותר. וא"כ לפי"ז נראה דהכ"נ כיון שהבריאים שותים מים אלו (גם כשלא יהיה להם מים, וגם שישארו בריאים), א"כ אין בזה כלל משום רפואה בשבת.

והצעתי כל זאת קמיה הגאון הגדול רבי **יעקב מאיר שטרן** שליט"א, והשיבני דכיון שזה רק ענין סגולי, ולא "ריפוי" אלא רק סגולה לשמור על הכוחות, בין אם הוא בריא – שתתמיד בריאותו, ואם חולה – שתתחזק בריאותו, ולא עשוי דווקא לחולים שיתרפאו, א"כ איב"ז כלל משון רפואה בשבת.

וגם שכל גזירת חז"ל שמא ישחוק סממנין – הוא רק בדבר שעשוי רק לרפואה, אבל הכא אלו מים רגילים – ואין זה דבר שעשוי לרפואה, ורק בזמן מסוים יש בהם סגולה מסויימת שמועילין לרפואה, וזה לא בכלל גזירת חז"ל. דרק דבר שהוא עשוי לרפואה – הוא בכלל גזירת חז"ל, עכ"ד.

ומו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א כתב לי בזה: "הנה לא ראיתי בשום מקום דזה מועיל גם 'לבריא להישאר בריא'. ומהיכ"ת, ולכאורא בטלי דעתי'ה ואין במעשיו כלום, ומשל למה"ד דאדם יחליט דשתיה ע"י 'שפיכה' לגרונו מועיל לרפואה, איב"ז כלום ובטלה דעתו ועושה שטויות.

"**ובכל** אופן נדון על ב' האופנים, הנה פשוט דאיב"ז רק ענין **סגולי** ולא יותר, וכל כה"ג אין משום גזירת שחיקת סממנין, וכמבואר בשו"ע ש"ו סעיף ז' דליכא איסור מדידה לצורך **רפואה סגולי**. וכתב ע"ז האליה רבה ס"ק כ"א וז"ל לא גזרינן משום שחיקת סממנין אלא ברפואה שיש בו ממש כגון משקה או אוכל עכ"ל, והוב"ד במ"ב שם ס"ק ל"ו. וכן רמז לזה המ"ב בסי' שכ"ח ס"ק קמ"ג [במש"כ השו"ע דאין איסור צידה ע"י סגולה, וציין המ"ב למש"כ בסי' ש"ו]. והיינו דרק 'שקיינ' ומאכל כעי"ז הוא חשיב 'סממנין' ולא מעשה סגולי ולכן איב"ז גזירה.

"**ואגב**, בכל מאכל ומשקה בריאים, שאוכל אדם 'לחזק מזגו', דעת המג"א שכ"ח ס"ק מ"ג דאסור [כן פירש בכוונתו הפמ"ג א"א ס"ק מ"ט והוב"ד במ"ב ס"ק ק"כ]. ושי' האג"מ או"ח ח"ג סי' נ"ד ענף א' דכ"ז רק באדם חלש קצת אבל מי שבריא לגמרי ולוקח ויטמינים לחסן עצמו שלא יחלש או יחלה איב"ז איסור. אך הגרשז"א בשש"כ פל"ד הע' פ"ה אוסר דמ"מ ויטמינים אינו נחשב 'מאכל בריא'. ולפי"ז נראה דמי גשמים בכה"ג שאין רגיל בריא לשתותם כך, אינן בכלל 'מאכל רגיל דבריא' ודומה למי בצל ומי מלח דלא חשיב 'מאכל בריא' ואסור אפילו לבריא אם מכוון לרפואה, אלא דכנ"ל כבר כתבנו דענין סגולי מותר בכל גווני", עכ"ל.

והגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א כתב לי בזה: "סגולה אינה רפואה. וראה בפירוש המשניות להרמב"ם בפ"ח דיומא שביאר דרפואה הוא רק דבר שיש בו נסיון שמרפא, וגם בעולם משתמשין ברפואה זו והרופאים והמדענים חקרו אותה, ויודעים שיש בה רפואה. כל השאר הם רק סגולות ואינן רפואות, ובסגולות לא גזרו רבנן", עכ"ל.

אך מו"ז הגאון רבי **רפאל איסר יהודה מלין** שליט"א העיר על דבריו: "דברי פיה"מ לא שייך לענייננו, עי"ש יומא פ"ח מ"ו במי שנשכו כלב שוטה דאין מאכילין אותו מחצר כבד (דבר איסור). וע"ז כ' בפיה"מ "וחכ"א אין עוברין על מצוה אלא ברפוי בלבד שהוא דבר ברור שההגיון והנסיון הפשוט מחייבים אותו, אבל הריפוי בסגולות לא, לפי שעניינם חלוש לא יחייבהו ההגיון, ונסיונו רחוק". והיינו דאין וחי בהם דוחה איסור כה"ג [ופליג שם רמב"ח והתיר], אבל בנד"ד אין איסור אכילה בסגולה. ואי משום שחיקת סממנים - כבר כתבתי מהא"ר ומ"ב דאין בסגולות איסור. ודו"ק", עכ"ל.

אם מותר להכין מים אלו למוצ"ש

ועוד שמעתי להסתפק מאאמו"ר שליט"א, דצ"ע אם המים מלוכלכין (כגון שהיה אבק באויר, וירד עם המים לכלי), ואי אפשר לשתותם בלי סינון, ואסור משום בורר. דלכאו' אין היתר לסננם בשבת, כמבו' בשו"ע (או"ח סי' שי"ט סעי' י') דאם לא ראוי לשתות לרוב בנ"א – אסור לסנן, ואם רוב בנ"א שותין גם בלא סינון – אז מותר רק במשמרת ולא בבגד (דבבגד יש משום

ליבון). וי"א דדווקא אם כולם יכולין לשתות ולא אם רוב בנ"א, ורק רוצים לסנן שיהיה יותר ראוי. ואיסטניס שאינו רוצה לשתות – אפי' שרוב בנ"א לא מקפידין, מ"מ אסור.

וא"כ, מאחר ואסור לסננם בשבת, על כן שומר את המים למוצאי שבת, מי חשיב כמכין משבת ליום טוב. ויש לדון בתרתי, באסף מים ורק אח"ז ראה שמלוכלכין הם, דלא היה כוונה להכין, ורק אח"ז מכין. ועוד יל"ד ביודע מלכתחילה שלא יוכל לשתותם עד מוצ"ש שיסננם, וזה על דעת להכין משבת לחול, ובזה יתכן דאסור.

והנה בהכנסת אוכל למקרר או למקפיא, בכדי שלא יתקלקל, דנו הפוסקים (ראה ארחות שבת ח"ב פכ"ב סעי' קעח, עמ' תיג) - דאע"ג דלא יאכל את זה אלא רק אחר השבת, מ"מ אי"ז נידון כמכין משבת לחול כיון ששומר על הקיים שלא ילך לאיבוד וא"כ יש לו תועלת עכשווית, ולא רק תועלת לאחר השבת (שאם לא יכניסם לקירור יתקלקל, אז הוי רק מניעת הפסד, ולא שמירה ליום חול), וכן השיב בכמה מקומות מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א. ואולי הכ"נ דיורדין גשמים, והם סגולה לרפואה, ואם לא ישים הכלי, ילכו לאיבוד – וא"כ אולי לא חשיב כמכין, אלא רק כשמירת על הקיים שלא יפסדו.

ויסוד הדבר מבו' כבר במשנ"ב (סי' ש"ב ס"ק י"ט) "מציעין את המטות מלילי שבת לשבת, ולכתחילה טוב יותר שיציע מע"ש אבל אין מציעין משבת למוצאי שבת, ומ"מ **אם המטה עומדת בביתו והוא דבר מגונה ובזיון לשבת שיעמוד כך מותר להציע דמקרי צורך שבת**", עכ"ל.

ויש לדון אולי דרק בממונו התירו, ולא בדבר הפקר. ולפי"ז באוכל הפקר, יהיה אסור להכניסו לקירור, ובפשטות לא מצינו חילוק כזה.

והצעתי כל זאת קמיה הגאון הגדול רבי **יעקב מאיר שטרן** שליט"א, והשיבני דאין בזה משום איסור, והוא ע"פ תשו' מהרש"ג שכתב דכל שיש הפסד – ולכן אינו יכול לעשות הדבר במוצאי שבת, אין בזה משום הכנה משבת למוצ"ש.

ומו"ז הגאון רבי **רפאל איסר יהודה מלין** שליט"א כתב לי בזה: "...ועכ"פ ודאי דאסור לסננם בשבת, כל שאין אינשי שותים כה"ג. ולאסוף על דעת מוצ"ש לכאורא הוי מכין. ומ"מ נכון דכל שאסף בטעות אי"כ מכין למפרע, ולא גרע ממי שבירר אוכל מתוך פסולת לאכול לאלתר. והתחרט, דל"ה בורר למפרע, ואף דיש פמ"ג דמ"מ יראה לאכול משהו והמחמיר תע"ב, מ"מ שאני בורר ממכין, דבורר בעצם הוי 'מעשה ברירה' אלא שבאוכלו לאלתר נחשב '**דרך אכילה**' ולא 'דרך ברירה', ואם לא אוכלו יתכן ול"ש להחשיבו 'דרך אכילה', משא"כ 'הכנה' כל איסורו משום ד'טורח' לחול . וכאן לא טרח לאכול אלא לשבת. ופשוט", עכ"ל.

אך הנה הגאון רבי **אליהו שלזינגר** שליט"א כתב לי "אם אי אפשר לשתותם בשבת, המים הם מוקצה, ואסורים בטלטול", עכ"ל. והנה מה שכתב דהמים אסורין בטלטול, קצת צ"ע, ממה שנתבאר לעיל באריכות מדברי מו"ז שליט"א שלא כן, וצ"ע.

מבטל כלי מהיכנו

ועכ"פ, לפי דברי הגר"א שלזינגר

שליט״א, א״כ יש לדון עוד, דאם מניח הקערה שיכנסו המים לשם, ויודע שלא יוכל לשתות המים אלא במוצ״ש אחר שיסננם, א״כ כיון שבשבת המים מוקצה, א״כ בשעה שמניח את הקערה – הוי ״מבטל כלי מהיכנו״, וקיי״ל בשו״ע (או״ח סי׳ ש״י סעי׳ ו׳), ״כל דבר שאסור לטלטלו, **אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו, מפני שאוסר הכלי בטלטול ונמצא מבטל כלי מהיכנו**, אבל מותר לכפות עליו כלי, ובלבד שלא יגע בו״. וכמו שביאר שם המשנ״ב (ס״ק כ) בשם הטור ״ונמצא מבטל. **והוי כסותר הכלי**״, וכן מבואר בשו״ע (סי׳ רס״ה ס״ג) גבי שמן המטפטף שאסור לשים כלי, וכמבו׳ במשנ״ב שם (סק״ו) דהוא משום דהוי כסותר הכלי, והכ״נ כיון שהכלי יהא אסור מעתה ועד מוצ״ש בטלטול, עובר במבטל כלי בהיכנו.

ויש מקום לדון בכלים חד פעמיים, האם יש איסור בזה משום מבטל כלי מהיכנו – שמבטלו למוקצה, דאם הטעם משום סותר יל״ד אם שייך בזה איסור סותר.

אכן בביאור הלכה (סי׳ רס״ה שם, ד״ה מפני) הביא דאמנם ברש״י וברמב״ם מבואר שהטעם משום סותר, אך לרש״י בשבת דף מ״ב **האיסור הוא משום בונה**, דהוי כמחברו למקום שלא יזוז כל השבת, וא״כ אם הטעם משום **בונה** – א״כ ה״ה בכלים חד פעמיים, אבל אי נימא דהוא משום **סותר** – אזי יש מקום לדון טפי דבכלים חד פעמיים אין איסור סותר.

והנה בשער הציון (סי׳ שי״ג ס״ק ל״ז) כתב חידוש בשם הפרי מגדים דרק בכלי יש דין מבטל כלי מהיכנו, ולא בסתם חתיכת עץ, וסברתו לכאו׳ שזה דין סותר, ורק בכלי שייך סותר, וז״ל השעה״צ: ״שהוא [הפרמ״ג שציינו במשנ״ב שם ס״ק מט] מצדד דלדידהו אפילו במהדקו שרי במקל, דלא שייך שם ביטול כלי מהיכנו כל שאין שם כלי עליו. ולעניות דעתי, דבר חדש הוא ולא נהירא, דכיון שגזרו איסור שלא לבטל כלי מהיכנו לא פלוג במלתייהו, ואסרו כל דבר שהיה מתחלה מותר לטלטל והוא גורם בפעולתו שיהא אסור לטלטל״, עכ״ל.

אך הנה בספר ״תוספת שבת״ (סי׳ שלה סק״י) כתב גבי כלי רעוע שאין בו איסור סותר (כמבו׳ בשו״ע סי׳ שיד ס״א), א״כ גם אין איסור מבטל כלי מהיכנו. אך מרן הגרש״ז אויערבאך זצ״ל פליג ע״ז, כמבו׳ בס׳ שמירת שבת כהלכתה (ח״ג פכ״ב הע׳ מז, ובשבות יצחק הל׳ מוקצה, פ״כ אות ז׳) דאע״פ שהוא רעוע, מ״מ כל עוד שהוא שלם נוהג בו איסור ביטול כלי מהיכנו.

ולגבי מגבת חד פעמי או נייר חד פעמי, התיר הגרשז״א (שש״כ פכ״ב הע׳ מז) דזה מתכלה על ידי זה וזהו תשמישו. וצריך עיון גבי כלים חד פעמיים אם הוא הדין. וגם בשקית פח הזבל דנו הפוסקים אם יש בזה משום מבטל כלי מהיכנו, וראה בשבות יצחק שם (אות ח׳) שהביא ממרן הגריש״א זצ״ל שלכך הוא עומד ואין בזה משום מבטל כלי מהיכנו, וכן הביא באורחות שבת (ח״ב עמ׳ קע) משמו. ובחוט שני (ח״ג פרק עד סק״ט) מובא ממרן הגר״נ קרליץ זצ״ל דיש להחמיר בזה, וצידד שיניח בתחילה דבר מאכל שאינו מוקצה, ואז איב״ז מבטל כלי מהיכנו. וע״ע מש״כ בזה הגרמ״מ קארפ שליט״א בספרו הלכות שבת בשבת (ח״ב עמ׳ תפג) בעיצה זו.

ברכה על שתיית מים אלו

ט] ועוד ילה"ס אי מברכין על שתיית מים אלו או לא, שהרי שותה אותם לרפואה לחוד. ג"ז מפורש בשו"ע סי' ר"ד ס"ז דדווקא לצמאו מברך ואם אי"ז לצמאו אינו מברך.

רק דיש לדון, דסו"ס השתא אינו צמא, אבל זה יגרום לו שלאחר זמן לא יהיה צמא (שכן שתה לפני כמה דקות), דמאן יימר לן דבעי "לצמאו" דלעכשיו, דלמא סגי ב"לצמאו" דלמחר, ושו"ר שנסתפק בזה באמרי אמת (ליקוטים, ברכות מד, א) וכתב דנראה דצריך לברך, ובאמת כ"כ האש"א בסי' ר"ד שם (מהדו"ת) שאם שותה וכוונתו שלא יצמא לאחר זמן, אך בדעת תורה למהרש"ם (שם סק"ז) כ' שמסקנת האש"א לא כן, ושלא יברך.

ובס' אשרי האיש (ח"א פל"ו אות י"ח) כתב משמיה דמרן הגרי"ש אליישיב זצ"ל, וכ"ה בחוט שני (ריבית עמ' קל"ו, וברכות עמ' קצ"ד) משמיה דמרן הגר"נ קרליץ זצ"ל- דלא סגי בהא דמונע צמאו ע"י ששותה עכשיו, אלא **צריך שיהא צמא באותה שעה**, ולא שיגרום שלא יהא צמא. דאל"כ, מתי משכח"ל הדין דשותה שלא לצמאו, הא תמיד לא יצמא אם ישתה עכשיו, וע"כ דאין סברא זו, וכן מטו משמיה דמרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א. (אכן, מרן הגרנ"ק זצ"ל כ' שם דקודם צום יוה"כ ות"ב אפשר לברך כשיש קצת הנאה, ועי' שם).

אכן מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' מ"ב, וח"י סי' מ"ב אות י"ב) כהאש"א קודם חזרתו, שהשותה **על מנת** שלא יצמא לאחר זמן, צריך לברך. וכן הורה למעשה, וכמ"ש בס' שערי הברכה (פי"ח הע' ע"ז). וגם לדעתו, זה רק כשכך מטרתו, ולא כששותה לרפואה בעלמא לסגולה – הוי כחנקתיה אומצא, ולא יברך לכו"ע. וכן הביא בספר "והאר עינינו" לידידי הגאון הרב פרידליס שליט"א (חקור דבר, ברכות, אות ו', עמ' רנ"ז) כתב בשם מרן בעל השבט הלוי זצ"ל דנטה ג"כ לומר שצריך לברך, וסיים שהוי ספק ברכות להקל.

וראיתי בקובץ היקר "מה טובו אהליך יעקב" (לידי"נ הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, גליון ה' עמ' קכ"ה) שהביא הגר"י שוב שליט"א מפסקי הגה"צ רבי שריה דבילצקי זצ"ל (אות ט"ו) דהשותה מים בעיוהכ"פ דאינו צמא בשעת השתיה, אינו מברך שהכל.

ויש שהציעו שכששותה בערב הצום, ישתה בתחילה פטל או קולה וכדו', ויברך ע"ז שהכל, והכא נמי יכול לעשות כן, שקודם שתיית מי הגשמים יברך על פטל או על סוכר וכדו'. ועיי"ש בס' והאר עינינו שהביא בשם מרן הגרי"ש אליישיב זצ"ל דגם סודה טוב (אך י"א דסודה הוא מים רגילים ורק נתווספו בו גזים, ועי' בכ"ז בספר היקר גם אני אודך תשובות ידידי הגר"מ גבאי שליט"א ח"ה סי' ב' שהאריך בגדרי סודה).

והגאון הגדול רבי יהודה טשזנר שליט"א כתב לי ע"ז: "אם הוא צמא, יברך על שתיית המים. אבל אם אינו צמא, אינו מברך על מים ששותה לרפואה", עכ"ל. וכן אמר לי הגאון הגדול רבי **יעקב מאיר שטרן** שליט"א.

דין תפילה קודם עשיית רפואה

י] ויש לזכור מה שכתב בשו"ע (או"ח סי' ר"ל סעי' ד'): "**הנכנס להקיז דם אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלוקי שיהא עסק זה לי**

לרפואה, כי רופא חנם אתה, ולאחר שהקיז יאמר ברוך רופא חולים".

וכתב שם במשנה ברורה (ס"ק ו'): "**להקיז דם. והוא הדין בכל מידי דרפואה יאמר זה, ולא יחשוב שתהיה איזה דבר לו רפואה, אלא על ידי הבורא יתברך שמו, ולכן על ידי תפלה זו, ישים בטחונו בו ויבקש ממנו שתהיה לו לרפואה**", עכ"ל קדשו.

וראה בערוך השולחן (שם, סעי' ה') שכתב בזה"ל: "והנכנס להקיז דם אומר יהי רצון וכו' **שיהא עסק זה לי לרפואה כי רופא חנם אתה**, ולאחר שהקיז יאמר ברוך רופא חולים, וכו', **ונכון שכל רפואה שנוטל יאמר יהי רצון מלפניך ד' אלקי שתהא זה לי לרפואה, וכן נוהגין המדקדקים**", עכ"ל.

וראה בספר שער העין להרה"ג ר' אליהו אריאל שליט"א (עמ' תכ"ח, אות מ"ג) ששאל ממרן הגרי"ש אליישיב זצוק"ל: "האם היהי רצון שאומרים קודם רפואה הוא חובה". והשיבו: "**אינו חובה, רק טוב לאומרו**".

וראיתי בס' פסקי תשובות (סי' ר"ל הע' 13) שכתב שהנהגת הגה"ק ממונקאטש זיע"א הייתה לומר על מי רפואה את נוסח הירושלמי (ברכות פ"ו ה"ח) "**ברוך אתה (ומהרהר השם בליבו) מלך העולם שברא מי רפואות**".

ויסוד הדבר – חד הוא, לזכור ולהחדיר בקרבנו, כי כל הרפואות הם רק השתדלות גרידא, וודאי שיכול האדם להתרפאות בלא תרופות, ויכול גם שלא להתרפאות אף שלוקח תרופות, והכל מן שמיא, ויש לבטוח ולהתפלל לקוב"ה שהוא כל יכול, שיחוס וירחם שע"י השתדלות זו – תבוא הרפואה והישועה.

ובאמת, מבואר בפוסקים שנוסח "ברוך רופא חולים" אומר רק אחר הקזת דם ולא בכל רפואה, כן משמע מסתימת המשנ"ב, ומסתימת שאר האחרונים. **ונהגו העולם שאחרים אומרים "ברוך רופא חולים" כשרואים חולה שקם מחליו והולך על בוריו** (כן כתב החות יאיר בספרו מקור הים, ריש סי' רכ"ה, וכתב שאפשר לאומרו אפי' אין חבירו שומעו).

שו"ת ממרן הגרח"ק שליט"א בדין תפלה לרפואה

יא] ובספר "דולה ומשקה" לידידי הרה"ג רבי אברהם חיים שצ'יגל שליט"א (עמ' קלב, קלג) שאל ממרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א כמה שאלות בדין זה, ונביאם בס"ד ככתבו וכלשונו:

"**כתב** המ"ב (סי' ר"ל ס"ק ו') דבכל מילי דרפואה יאמר (לפני כניסתו להתעסק ברפואה) יה"ר מלפניך ה' א' שיהא עסק זה לי לרפואה כי רופא חינם אתה, ואח"כ יאמר ברוך רופא חולים, ע"כ. **ונסתפקו הרבה ספיקות בדין זה (וכשנעיין בספיקות רבים בדין זה, יבואו לחיזוק בזה, שכמדומה נשכח דין זה בדורנו)**:

(א) שאלה. הלוקח כדור אקמול, האם אומר תפילה זו, ששמא דוקא בעסק של רפואה (שמרפא את המחלה) נתקן תפילה זו, אבל כאן אין הגדור מרפא כלל, ורק מרגיע כאבים, א"כ יתכן שלא תקנו על זה תפילה זו".

תשובה: גם הרגעה הוא רפואה.

(ב) שאלה. הלוקח כדור ויטמינים או כדור ברזל, האם אומר תפילה זו, שזה לא

מרפא, אלא שהגוף צריך ויטמינים וברזל (ובד"כ הגוף מקבל אותו מהאוכל), ולפעמים כשחסר בגוף מוסיפים אותו דרך כדורים, האם נדמהו לרפואה או לאוכל.

תשובה: אולי.

(ג) שאלה: בזמנינו יש תרופות רבות, שהשפעתם הוכחה במאת האחוזים והיא בדוקה ומנוסה. האם גם בכאלו תרופות אומרים תפילה זו, או שמא רק בתרופות שלא ברור שהן מרפאות, יש לומר תפילה זו.

תשובה: בודאי יש להתפלל[ח].

(ד) שאלה. אדם שהתרופה למחלתו היא לאכול מאכל מסויים, שהוא מאכל בריאים, האם מתפלל תפילה זו (למשל ר' צדוק שהיה אוכל תאנים להברות עצמו).

תשובה: אם מכוין רק לרפואה מתפלל.

(ה) שאלה. הלוקח תרופות לרפואת הנפש, האם מתפלל תפילה זו.

תשובה: כן.

(ו) שאלה. על משחות שמיועדות לשימוש חיצוני (על כל מיני פצעים וחולי

ח. וכתב שם הרה"ג ר' אברהם חיים שצ'יגל שליט"א בזה"ל: "וצ"ב מהו באמת הטעם, ומ"ש מאוכל שא"צ להתפלל שישבע ע"י האוכל. ויתכן לפרש שחולי של אדם הוא גזירה **משמים** שיחלה, וכשבא להתרפאות ביאורו שרוצה שעכשיו ישתנה הגזירה ממנו, ולזה צריך תפילה. וראיה לדברינו שכתוב שניתן **רשות** לרופא לרפאות, וביאורו שבלי רשות מיוחדת נחשב זאת שבא לשנות את הגזירה משמים, אלא שנתחדש שיש רשות לשנות הגזירה אבל צריך תפילה", עכ"ל.

אך הנה זקני הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א כתב לי עכ"ז, וז"ל: "כל דבריו בזה [וכן דבריו להלן בהערה לקמן]– לא כן עמדי. ואסברנא לך בס"ד האי מילתא כפי הנלע"ד: הקב"ה הלביש שלימות בסדר טבעו של עולם. 'וירא א' כל אשר עשה והנה טוב מאד', שלימות אין סוף, וע"ז דוד המלך אמר ברכי נפשי את ה' ....הוד והדר לבשת – כלומר, הלביש כל טבע הבריאה בהוד והדר. וע"ז תיקנו כל ברכות השחר ברכות שבח והודאה, פוקח עורים, מתיר אסורים, סומך נופלים זוקף כפופים ושעשה לי כל צרכי וכו', וברכות הודאה על עשיית צרכיו וברכת המזון מה"ת.

"ובודאי בעינן תפילה מה"ת [להרמב"ם] וע"ש בהל' תפילה שכל א' היה מתפלל לפי מושגו ובשפת עלגים עד שאנכה"ג תיקנו ג"פ ביום י"ח ברכות ובו כללו כל התפילה על סדרו של עולם, חננו מאתך דעה בינה ודעת, השיבנו, סלח לנו, רפאנו, ברך עלינו, וכו'. ואילו באת לחייב תפילה כל רגע ל"ה שייך לפסוע פסיעה או להושיט אצבע... בלי להתפלל קודם. אלא שכאמור כל דשייך לסדרו של עולם, עשו לנו חז"ל מטבע של תפילה לפניו, והודאה ושבח אחריו.

"מאידך, כל שיש שינוי מסדרו של עולם כגון סכנה, חולי, ועקרות, כל רצונו של מקום הוא או דמתאווה לתפילת צדיקים, או דאכן נענש על חטאו וצריך לשוב בתשובה ולהתפלל לבוראו. וכמש"א ז"ל "ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים'. **ובקשת רחמים זו אין לה שיעור וירבה ככל יכולתו**, וכמש"א דוה"מ ה' א' 'שועתי' אליך ותרפאיני. וכן בפרק ק"ז ויזעקו אל ה' בצר להם...ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם. וע"ז תיקנו הלשון 'בורא' רפואות] וכל תכלית הסרת הטבעת בימי המן היתה לזה.

"והנה בהקזה [לדעת האבודרהם רק בהקזה דיש בזה סכנה] או כד' המג"א דה"ה בכל רפואה, צריך לומר תפילה לפני ההשתדלות של ההקזה או הרפואה. והטעם הסביר בחיי"א כלל ס"ה א' **כדי שלא יטעה שזה הרפואה גורם, אלא ישים בה' מבטחו**. והוב"ד במ"ב. ודהיינו – יש בזה טעם מיוחד למה צריך להקדים בזה יה"ר, כדי לשים בה' מבטחו ואל ישעה בדברי שקר. ופשוטים הדברים", עכ"ד הנפלאים.

בגוף), האם מתפלל תפילה זו, ששמא דוקא בתרופות הנכנסות בתוך הגוף תקנו.

תשובה: כן.

(ז) שאלה. מי שעושים לו ניתוח, האם יתפלל תפילה זו, או לא.

תשובה: כן.

(ח) שאלה. העושה בדיקת דם, שבה יבורר אם הוא חולה (ומה החולי שלו) ועי"ז יוכלו לטפל במחלה, האם מתפלל תפילה זו.

תשובה: לא.

(ט) שאלה. המודד חום האם יתפלל תפילה זו, או לא.

תשובה: לא.

(י) שאלה. העושה צילום רטנגן, לברר דברים פנימיים שבגוף, האם יתפלל תפילה זו או לא.

תשובה: לא.

(יא) שאלה. לפני מתן חיסונים לקטנים, שעשוי למנוע מחלות בעתיד. האם מתפלל תפילה זו, ששמא רק בתרופה שמרפאה את המחלה הקיימת תקנו משא"כ כאן, שזהו לרפאות מחלה קיימת.

תשובה: ראוי להתפלל[ט].

(יב) שאלה. אשה שע"פ המלצת הרבנים נוטלת כדורים למניעת הריון, האם תאמר תפלה זו.

תשובה: לא.

(יג) שאלה. לאחרונה מפרסמים לפני צום על כדורים בשם "קלי צום", המקילים על תחושת הצום, האם כשלוקחים אותם צריך להתפלל תפילה זו.

תשובה: לא.

(יד) שאלה. הרגיש בנסיעות, ונוטל גלולות נגד הקאות לפני נסיעה, האם בכה"ג יתפלל תפילה זו.

תשובה: לא.

(טו) שאלה. יש זקנים שלוקחים תרופות באופן קבוע (שנים ע"ג שנים), ללב, ללחץ דם וכו', האם כל פעם שלוקחים תרופה יתפללו תפילה זו.

תשובה: אולי[י].

(טז) שאלה. מי שציוו עליו הרופאים לעשות הליכה כל יום, לצורך רפואה, האם מתפלל תפילה זו.

תשובה: לא.

(יז) שאלה. מי שציוו עליו הרופאים לעשות דיאטה (להוריד ממשקלו), ואוכל מאכלים מיוחדים של דיאטה כמו שציוו

ט. וכתב שם הרה"ג ר' אברהם חיים שצ'יגל שליט"א: "משמע בלשון שאינו חיוב רק **ראוי**, ולמש"כ לעיל א"ש שכל זמן שאין חולי לפנינו עוד אין כאן גזירה משמים שבא לשנותה ולכן אין חיוב להתפלל". וראה בהע' ד', מה שהבאתי בזה דברים יקרים ונפלאים ממו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א.

י. וכתב שם המגיה בזה"ל: "יתכן לפרש ספק רבינו, ע"פ ביאורינו לעיל, שחולי הוא כזירה מן השמים, ולכן צריך תפילה כשבא לצאת מזה, וא"כ יתכן שהבעיות של זקנים שנובע בצורה טבעית מזקנה, יתכן שזהו כבר בגדר כמו **רעב**, שצריך אוכל לשבוע, ולא בגדר של גזירה של חולי, ולכן אין ברור שצריך כאן תפילה מיוחדת, ודו"ק", עכ"ל.

עליו, האם כל פעם שאוכל מאכלים אלו מתפלל תפילה זו.

תשובה: לא.

(יח) שאלה. מי שנעשה לו שבר ועושה גבס, האם יתפלל תפילה זו או לא.

תשובה: אולי.

(יט) שאלה. העושה פיזוטרפיה (והוא תנועות ידים ורגלים, בשביל השרירים שלא יתנוונו), האם מתפלל תפילה זו.

תשובה: אולי.

ויזכינו ה' ויסיר מעלינו חולי ומגפה זו וירפא כל חולי עמו ישראל במהרה ונזכה במהרה לגאולה השלמה, בביאת גוא"צ ובנין ביהמ"ק בב"א!

מכתבי ברכה
תגובות והערות

הסכמת מרן הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א

שמואל אליעזר שטרן
חבר בד"צ דמרן הגר"ש ואזנר זצ"ל
ראש ישיבת חוג התם סופר
רב מערב בני ברק

ב"ה, ניסן תש"פ

עונג וגם שמחה הוא לי בראותי מזמן לזמן את יצירותיו המשובחות והנעלות של מעלת כבוד הרה"ג המפואר, המהולל בתשבחות, הרב גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מחבר ספרים רבים ונכבדים, מלאים זיו ומפיקים נגה, ועתה יצאו מתחת ידיו האמונות שתי קבצים מקורים, בשם "מה טובו אהליך יעקב", לזכרו של הרה"ג רבי טלי סקוצילס זצ"ל, אביו של הגאון המופלג רבי יעקב אהרן שליט"א, מחבר ספרי "אהל יעקב", הקובצים שלפנינו מלאים מזן אל זן במאמרים נפלאים, מאמרי הלכה ועיון בכל מקצועות התורה, כיד ה' הטובה על הרב העורך שליט"א אשר ידיו רב לו בליקוט פנינים ומרגליות ואבני חפץ, להאיר את נתיבות ההלכה, ולהגדיל תורה ולהאדירה.

שמואל אליעזר שטרן

הסכמת הגאון הגדול רבי אריאל עוזרי שליט"א

בס"ד

אריאל עוזרי

רב ומו"צ שכונת חפציבה
ראש ביהמ"ד לדיינות והוראה כנסת שמואל
וראש בית הוראה נתיבי המשפט
מו"צ בבית הוראה פעולת צדיק

בית שמש

ARIEL OZERI

Biet midrash
Rabbinical court
kneset shmuel
Bada"z peulat zadik

Beit shemesh

כו' ניסן תש"פ יא' למטמונים

הסכמה

ותאזרני שמחה במאי דאתא לקמאי בהיותי קבלתי את קובץ תורני "מה טובו אהליך יעקב" שעוסק בחידושי תורה חקרי ובירורי הלכתא של תלמידי חכמים מובהקים פקיע שמיה בכל ד' חלקי שו"ע מסלתם ומשמנם ועמוד בראש הפעל האדיר מפרי עמלו ועריכתו של הגאון הגדול הגדוש בתורה ויראת שמים, עמל ביגיעת התורה, נחית עומקא לדינא, מרגלית דלית בה טימי, כל רז לא אניס ליה, אין מקום כפשוטו בכל ארבעת חלק שו"ע שהוא לא נגע ולא הגיע אליו, בירור מעמיק אליבא דהילכתא, אין מקום בכל ספרי אחרונים שהוא לא מוזכר בתוך התשובות הן בדרך ישרה והן בעקיפין הלא הוא.

רבי גמליאל רבנוביץ שליט"א

מח"ס גם אני אודך, ותו ספרים רבים.

בפרט שמשתולל בינינו בימים אלו מלאך המוות רח"ל ואין מי יאמר לא מה תעשה ומה תפעל כולם נמצאים בבתיהן אין נכנס ואין בה אבל מה יגן על עם ישראל זה התמדה בתורה שבימים אלו כל אחד צריך להוסיף בסדרי לימוד התורה בפרט שכל ביתי כנסיות ובתי מדרשות כוללים ישיבות נעולים.

וקם ונצב לעזרתו הוא צוברא מרבנן הגאון רבי יעקב סקוצילס שליט"א לתמוך בזה הקובץ לכבוד ולזכר אביו הד"ר טלי סקוצילס ז"ל

יהא רעוא קדמך מן שמיא שזכות המפעל האדיר זיכוי הרבים בהרבצת התורה ובכתיבת חידושי יתקבלו מילין בבי מדרשא ולימרו שמעתתא וישיחו בי יושבי שער ואגורה באהליך עולמים (יבמות צ"ו ע"ב) יעמוד לא לזרעו עד עולם בכל אשר יפנה ישכיל יעשה ויצליח , ויזכה לכל הישועות, בבריאות איתנא נהורא מעליא אכי"ר.

החותם לכבוד תורה ועמליה

א"ז אריאל עוזרי נ"י

מען למכתבים רח' ר' יהודה צדקה 2 שכונת חפציבה בית שמש
mail:0527683478@okmail.co.il

מכתבי הערות ותגובות

הגאון הגדול רבי ברוך אבערלאנדער שליט"א
אב"ד בודאפעסט

הערות על קובץ מה טובו אהליך יעקב גליון י'

י' אייר תש"פ, בודאפעסט

לכב' ש"ב הרה"ג מעוז ומגדל וכו', הרב גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, רחובות אה"ק

אחדשה"ט, קיבלתי את הקובץ 'מה טובו אהליך יעקב' גליון י שיוצא לאור בעריכתו, ועברתי בין בתרי מאמריו, ומצאתיו מלא גדוש בהרבה ציצים ופרחים יפים לכבודה של התורה.

האם מתפללים בשעת המגיפה לרפואת הגויים

והנה ראיתי שם עמ' תיג דן האם מותר להתפלל לרפואת הגויים שיתרפאו מן מגיפה זו או לא.

ובענין זה יש להעיר בדבר מאד נפלא, שב"תפלה בשעת המגפה" מאת ה'חתם סופר' (נדפס בספר 'תפלה למשה' – צילומו ב'מנהגי רבותינו והליכותיהם' עמ' תקי), העתיק שם שני פסוקים הנוגעים למגיפה, אמנם השמיט סיומא דקרא. הפסוק הראשון משמואל ב (כד, כה): וַיִּבֶן שָׁם דָּוִד מִזְבֵּחַ לַה' וַיַּעַל עֹלוֹת וּשְׁלָמִים, וַיֵּעָתֵר ה' לָאָרֶץ וַתֵּעָצֵר הַמַּגֵּפָה – והשמיט את הסוף: "מֵעַל יִשְׂרָאֵל". וכן גם העתיק הפסוק מספר דברים (ז, טו): וְהֵסִיר ה' מִמְּךָ כָּל חֹלִי וְכָל מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ, לֹא יְשִׂימָם בָּךְ – והשמיט את הסוף: "וּנְתָנָם בְּכָל שֹׂנְאֶיךָ". רואים ברור שבכוונה מכוונת השמיט את סופי הפסוקים, כיון שלדעתו בשעת המגיפה יש להתפלל שאלוקים יסיר את המגיפה לגמרי מעל פני כל הארץ.

ועל כן רע בעיני שבקונטרס 'שמירת הסופר' שי"ל לאחרונה בלונדון (עמ' טז-יז) 'תיקנו' והוסיפו בחצאי-ריבוע את סופי הפסוקים, למרות שהבחינו שבכוונה תחילה השמיטם ה'חתם סופר', וכפי שכתבו שם.

האם אחרי החופה הולכים החתן והכלה שלובי ידים

עוד שם עמ' תנח-תנט הביא הרח"ש סגל מה שכתב בשו"ת 'באר הלכה' (סי' נח עמ' תצח) אודות המנהג שאחרי החופה הולכים החתן והכלה שלובי ידים: "מה שנהגו איזה חתנים שאחר החופה נותנים יד לכלה והולכים עמה לחדר יחוד... מ"מ אין ראוי לעשות כן קבל עם ועדה, ואינו מגדרי הצניעות... לענ"ד יש בזה ענין של פריצות שנותן יד לכלה לעיני חבריו של החתן וחברותיה של הכלה, ואפשר דדבר זה יוצר הרהור בלבם...".

וע"ז העיר ש"מנהג זה קיים אצל חצי מכלל ישראל, גם במקהלות חסידים נהגו רובם כן [למעט חסידי חב"ד]". אמנם לכאורה דבר זה אינו, שהרי בבית טשערנאביל בחצרות סקווירא ורחמסטריווקה לא נהגו כן. וכן לא נהגו כן בפולין בחצרות גור ואלכסנדר. ונדמה לי שישנם עוד חצרות ששם לא נהגו כן.

עוד תמה שם על הני שאין נוהגים במנהג זה "דהא מקורו ממהרי"ל" (הלכות נישואין

אות ב – עמ׳ תסד במהדורת מכון ירושלים): ״והיו מוליכין את החתן לקראת הכלה, והחתן תופש אותה בידו, ובחיבורן יחד זורקין כל העם על גבי ראשן חוטין...״. וכן מבואר מנהג זה בהרבה ספרי מנהגי אשכנז (ראה הנעתק ב׳שרשי מנהגי אשכנז׳ ח״ד עמ׳ 502-504).

אמנם ודאי שמנהג הנ״ל אינו קיים ברוב רובם של קהילות ישראל, שהרי שם מדובר שהחתן מחזיק יד הכלה בחגיגת ׳מיין׳ שהתקיימה בבוקר לפני התפילה, ואילו החופה עם ברכות האירוסין והנישואין התקיימה רק אחרי תפילת שחרית או בשעות אחרי הצהריים של אותו יום.

עוד מבואר שם (אות ג – עמ׳ תסה): ״ואח״כ הולכין הרב וחשובים עמו ומביאין הכלה, והרב היה תופס אותה בבגדיה והוליכה והעמידה לימין החתן״, ואילו ברובם ככולם של הקהילות מקפידים שהרב לא יגע כלל בבגדי הכלה.

ועל כרחך צ״ל כמו שביאר בזה הגאון ר׳ ישראל דוד מרגליות יפה בספר ׳הר תבור׳ (הוספה חדשה בסוף הספר סק״ב), ״יען שנודע שהם השיאו בנותיהן טרם הגיעו לימי הבגר שהוא י״ב שנה ומחצה... ואיזה הרהור יהיה בכלה קטנה או נערה כזאת...״.

ועד״ז ביאר ב׳שרשי מנהגי אשכנז׳ שם (עמ׳ 515), לאחרי שמעתיק בארוכה מנהגי הקהילות השונות בזה: ״ברם, על צד האמת, לפי מסורת רבותינו הראשונים, שנשתמרה בארץ אשכנז, אין נטילת יד זו נעשית בדרך חיבה והתקרבות... נתינת היד היא דרך הכנסה לחופה, לצורך קנין, בצניעות רבה, שהרי באשכנז הכלה הולכת לחופת ׳מיין׳ כשפניה מכוסות ובשעת לקיחת ידה אין החתן רואה את פני כלתו כדבעי, ובמעמד רציני זה נוטל את ידה ומוליכה לשם קנין. באותה הליכה הרב אוחז את ידו השניה של החתן, ובכך ממעט את המימד האישי בין החתן והכלה... אין זה דומה כלל למנהג רבים מהחתנים בזמננו, המשלבים זרועם בזרוע כלתם, מהלכים כזוג, בלא הצטרפות אדם שלישי, ומחייכים גלויי פנים חיוכים הדדיים, כשהם מוקפים מכל עבר בבחורים רוקדים ושמחים״.

עוד הביא שם (סוף עמ׳ 513), שדעת הגאון בעל ׳שבט הלוי׳ ש״אין לנהוג בה במקום בו מצויים אנשים המערערים על המנהג ונראה בעיניהם כמילתא דתמיהא״.

זאת ועוד יש לציין מתוך נסיון, שהיום הרבה כלות מאד לחוצות לפני החתונה, כיון שבאם תהיה חופה נדה, ידעו על זה עשרות ומאות אנשים שמבחינים שהחתן והכלה לא הולכים שלובי זרוע, ועל כן הן מבקשות להקל בכל מיני קולות שבדרך כלל לא סומכים עליהם רק בשעת הדחק גדול מאד, וכל זה כדי שלא יתביישו ברבים. וכל אין זה דומה כלל לחתונות שהיו במזרח אירופה, שבדרך כלל הגיעו רק המשפחה הקרובה בבית החתן או הכלה, ולא כמו היום שמשתתפים עשרות ומאות אנשים ברחובה של עיר.

ואכן כתוצאה מזה אני מלמד את החתן והכלה שלא להחזיק ידים אחרי החופה, אפילו באם אינם שייכים לקהילות ששם לא נהגו להחזיק ידים אחרי החופה. וכפי שכתב ב׳נטעי גבריאל׳ (נישואין ח״א פל״ז סוף הערה א): ״דעת כמה גדולי דורנו עקב

פרצות הדורות, להנהיג שהחתן רק ילך עם הכלה, וא״צ לאחזה בידו״.

וזה דומה למה שאמרו חז״ל בכגון דא (הביאו רש״י בפירושו לדברים טז, כב): ״ואף על פי שהיתה אהובה לו בימי האבות, עכשיו שנאה, מאחר שעשאוה אלו חק לעבודה זרה״.

והנני בזה ידידו ש״ב המכבדו ומברכו,
ברוך אבערלאנדער
אב״ד בודאפעסט

הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט״א
מח״ס בית מתתיהו ושא״ס, ירושלים

הערות על קובץ מה טובו אהליך יעקב גליון ט׳

לכבוד הקובץ הנפלא מה טובו אהליך יעקב שבעריכת הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א, יישר כח על הקובץ חלק ט׳ המלא וגדוש בתוכן רב ועצום, וארשום מס׳ הוספות.

א) בעמ׳ כ״ו בפסקי הגר״ש דביליצקי זצ״ל שאין להתפלל בפורים בתחפושות, במועדי הגר״ח ח״ב תשו׳ תשס״ט, השיב ע״ז מרן הגר״ח קנייבסקי אם מותר להתפלל בפורים עם תחפושת, והשיב ע״ז אין ראוי, ועי״ש מה שציינתי בזה מראי מקומות רבים ע״ז, וע״ע מש״כ בזה בשו״ת ודרשת וחקרת ח״ו ס׳ ק״א ובשו״ת תשובות ישראל ח״ד ס׳ ס׳, ובשו״ת הלכה למשה ח״ב ס״ח ובס׳ לקט הלכות להגרח״ש סגל ח״ב עמ׳ רכ״ז ובשו״ת חיי הלוי ח״י ס׳ ק״ב או״ג, ובס׳ שושנת ישראל פורים פט״ז ס׳ י״ז, ובספר גם אני אודך תשובות הגר״מ חליוה, חלק י״ז סימן כ״ז, ובשו״ת מעלפת ספירים ח״ב עמ׳ תקי״ח, וע״ע להג״ר אבישי טהרני בספר ידבר עמים ס״ה ס״ג עמ׳ קפ״ג, מה שכתב בתשובה למח״ס גם אני אודך, בענין תפילה עם מסיכה בזמן מגיפת הקורנה עי״ש.

ב) עמ׳ נ״א בתשובת הגר״ז המבורגר זצ״ל בעל שערי זבול, למח״ס גם אני אודך בענין ברכה על טבילת כלים ונשבר הכלי והביא אחר אם יברך שנית, עיין מה שכתבנו בזה בבית מתתיהו ח״ג ס׳ י״ג או״ד עי״ש.

ג) בעמ׳ נ״ד, בתשו׳ הגר״צ כהן זצ״ל, להג״ר מרדכי ציון, בענין ללמוד שו״ת ממעמקים בתשעה באב, בשו״ת השואל ח״ב ס׳ מ״ד, השיב מרן הגר״ח קנייבסקי שמותר ללמוד שו״ת ממעמקים בת״ב, וכשהבאתי את הגר״א גרינבלאט זצ״ל בעל הרבבות אפרים זצ״ל, לביקור אצל מו״ר בעל המשנת יוסף שליט״א, אמר בעל הרבבות אפרים זצ״ל בתו״ד, ששו״ת ממעמקים אפשר ללמוד בת״ב, אולם איני יודע, אם אמר זה הלכה למעשה, ועמש״כ בזה עוד בשו״ת משנת יוסף חי״ד ס׳ ש״ח ובשו״ת ודרשת וחקרת ח״ו יו״ד ס׳ נ״ט אות ט׳, ובשו״ת אבני דרך חי״ב ס׳ ק״ה, ומה שכתבתי שם.

ד) שם. בעמ׳ נ״ה משלוח מנות ע״י רחפן, עיין עוד מה שכתב בזה בתשובה למח״ס גם אני אודך בשו״ת אמרי יעקב להגרי״מ שטרן ח״ב ס׳ נ״ב עי״ש, ובשו״ת אבני דרך חט״ו ס׳ קל״ט, ומה שהאריך בזה מאד הגר״ג רבינוביץ שליט״א בעל ״גם אני אודך״ בקובץ אליבא דהלכתא גליון ק״א עמוד קמ״ז עי״ש.

ה) עמ׳ צ״ז, בתשו׳ מרן הגר״ח קניבסקי להרה״ג רבי אליעזר קרביץ, אם יש דין קדימה במשלוח מנות לכהן, בבית מתתיהו

ח״ג ס״ח אות ד׳, הבאנו מס׳ מעשה איש ח״ב עמ׳ קט״ז, שהחזו״א נתן משל״מ בפורים ע״י שליח, וא״ל שיתן קודם לכהן משום וקדשתו, הרי דאף שאין הכהן בפניו איכא לדין וקדשתו, וא״כ שפיר ס״ל להגרח״ק שיש דין וקדשתו במשל״מ, וגם ס״ל להגרח״ק שדין וקדשתו זהו אף שאי״ז בפניו, ומש״ה עונה קודם במכתבים לכהנים, וכמו שהארכנו בבי״מ שם, ועיין עוד בספר גם אני אודך תשובות הגר״מ חליוה, חלק כ׳ סימן נ״ט, ועי׳ בשו״ת דברי בניהו חל״א ס׳ ט״ז, לענין וקדשתו במשלוח מנות לכהן קודם, בתשובה למח״ס גם אני אודך עי״ש, ובשו״ת תשובות ישראל להג״ר ישראל טוייב ח״ד ס׳ קל״ה או״ב.

ו) שם. בעמ׳ צ״ו אם יש דין הידור מצוה במשלוח מנות נאה, בשו״ת משיב נבונים ח״נ ס׳ ל״ה, כתב לדון דל״ש הידור מצוה בכלי נאה למשל״מ ודג נאה שלא ניכר בעצמותו שהוא של מצוה עי״ש, ואולם יל״ד ממש״כ המשנ״ב ס׳ תקכ״ז סק״ג דין הידור מצוה בפת עירוב תבשילין עי״ש ובס׳ ענפי משה יו״ט ס׳ קכ״ט ובשו״ת יד העירוב ח״ב ס׳ י״ח עי״ש, ובס׳ מועדים וזמנים ח״ז סו״ס קכ״ט.

ז) עמ׳ קל״ד בתשו׳ מרן הגר״ח קניבסקי להג״ר משה פולטנסקי, אם מצות לבסומי בליל פורים, בשו״ת מקדש ישראל פורים ס׳ רפ״ה מסיק שיש ענין לשתות יין בליל פורים, שאולם בס׳ ירושלים במועדיה פורים עמ׳ ת״ל, השיב הגר״א נבנצאל, שאין ענין לשתות יין בליל פורים, ומש״כ בזה בס׳ לבסומי בפוריא עמ׳ פ״ג ובשו״ת משיב נבונים ח״א ס׳ כ״ד, וע״ע בס׳ ברכת מועדיך פורים ס׳ נ״ג עי״ש.

ח) עמ׳ קמ״ה בתשו׳ הגר״א נבנצאל, ליד״נ הגר״י סקוצילס, אם צריך גניזה במשלוח מנות שכתוב ע״ז, משלוח מנות איש לרעהו, והשיב שא״צ גניזה, והנה דף שכתוב בו יום ספירת העומר, אם צריך גניזה השיב לי מרן הגר״ח קנייבסקי דראוי לגונזו, ובס׳ גנזי הקודש פי״ב הערה י׳ הביא מהגריש״א זצ״ל והגר״נ קרליץ זצ״ל שא״צ גניזה עי״ש, ובשו״ת יורו משפטיך להג״ר גדעון בן משה ח״א עמ׳ רט״ו ובשו״ת ודרשת וחקרת ח״ו או״ח ס׳ פ״ט אות י״א ובקונ׳ שער יוסף ספיע״ה עמ׳ 78 ובספר גם אני אודך תשובות הגר״מ חליוה, חלק י׳ סימן י״ט, ובס׳ תספרו חמישים יום פ״ח ס׳ כ״ו, וכיו״ב כתב לי מרן הגר״ח קניבסקי בדף שכתוב בו סוף זמן ק״ש שצריך גניזה, והגר״א נבנצאל כתב לי שא״צ גניזה, ועמש״כ בבית מתתיהו ח״ג סו״ס מ״ח, ובס׳ דולה ומשקה עמ׳ שמ״א, בדף שכתוב בו הכניסה לכהנים אסורה אם צריך גניזה, השיב הגרח״ק אולי, ובס׳ חוט שני תשמישי קדושה עמ׳ רנ״ט לענין דף בחירות שכתוב בו ככל אשר יורוך שא״צ גניזה עי״ש.

ט) בעמ׳ קפ״א בדברי מו״ר מרן הגרב״ד פוברסקי אם לומר יישר כח אחר שקיבל משלוח מנות ומהו במתל״ע, עי׳ במועדי הגר״ח הנדמ״ח ח״א תשו׳ תשכ״ח מה שציינתי ע״ז, ומה שכתב בספר גם אני אודך תשובות הגרח״ש סגל, חלק ג׳ סימן מ״ז עי״ש.

י) עמ׳ שנ״ז, בדברי הגרש״א שטרן בדין ביטול ברוב להוסיף דבר המתבטל, עיין מה שהארכנו על זה בבית מתתיהו ח״ג ס׳ ל״ד, ובספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ב׳ סימן י״ג.

יא) עמ׳ שפ״ח שפ״ט לעבור בפני המתפלל ליקח כובע לתפילה, עי׳ בשו״ת משנת יוסף חי״ד סי׳ מ״ו במכתבו אלי עי״ש.

יב) עמ׳ תכ״ח בדברי הג״ר יצחק אוהב ציון אם מברכין שהחיינו על משקפיים עי׳ מה שהארכנו בבית מתתיהו ח״ג סימן מ״ז, ובספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ב׳ סימן ג׳.

ויש עוד להוסיף ולהרחיב ועוד חזון למועד

בברכה מרובה
מתתיהו גבאי

הערות על קובץ מה טובו אהליך יעקב גליון י׳

לכבוד הקובץ הנפלא מה טובו אהליך יעקב, בעריכת ידידי הגאון מוכה הרבים, רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א, שלום רב, ויישר כח על הקובץ חלק י׳ המלא וגדוש בתוכן רב ועצום. וארשום מס׳ הוספות.

א) עמ׳ צ״א בתשו׳ מרן הגר״ח קניבסקי אם בברכת האילנות איכא לדין זריזין מקדימין למצוות, עיין מה שהארכנו על זה בספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ד׳ סימן ד׳ עי״ש.

ב) עמ׳ קי״ח, בדברי מו״ר מרן הגרב״ד פוברסקי, כמנהג החת״ס שבברכת המצה כל אחד בירך לעצמו, ומ״ט לא אחד מברך לכולם הארכנו בזה בבית מתתיהו ח״א ס״ד עי״ש, ומה שציינתי ע״ז במועדי הגר״ח הנדמ״ח ח״א תשו׳ קכ״ט, ומש״כ בזה בשו״ת עקדת משה ח״ו עי״ש.

ג) בעמ׳ קל״ו בתשו׳ הגר״א נבנצאל שערך יד״נ הגר״י סקוצילס באכל מצה בשוגג בערב פסח אם מברך ברכה אחרונה, עי׳ במועדי הגר״ח ח״ב תשו׳ קנ״ג, שהשיב אם הוא איסור מדינא לא יברך, ומה שכתבתי על זה בספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ה׳ סימן ד׳ עמוד ל״ח עי״ש.

ד) עמ׳ קמ״ה שם בתשו׳ הגר״א נבנצאל עם עדיף סיום מסכת לתענית בכורות או לצום, עי׳ במועדי הגר״ח ח״ב תשו׳ פ״ג השיב ע״ז מרן הגר״ח קניבסקי הא דסיום מסכת רק פוטר הצום דמצוה גדולה יותר לכן פוטר הצום, ויעו״ש מה שציינתי בזה, וע״ע בס׳ עלי הדס פי״ב ס׳ י״ב עי״ש.

ה) עמ׳ קפ״א בתשובת הגאון בעל ויען דוד, אם אונן חייב בתענית בכורות, אם הוי מצוה או איסור עי׳ מה שכתבנו בזה בבית מתתיהו ח״ג ס״י אות , ומה שציינתי בזה במועדי הגר״ח ח״א הנדמ״ח תשו׳ ל״ז ל״ח עי״ש.

ו) עמ׳ קפ״ט, בתשובת הגאון בעל המשיב נבונים, ליד״נ הגר״ג רבינוביץ שליט״א, אם עדיף בברכת האילנות, שאחד יברך לכולם, הנה הפני יהושע ברכות נ״ג, כתב הא דאחד מברך לכולם זהו דווקא בברכת השבח, ולא בברכת המצוות, וא״כ צ״ע מ״ט בברכת האילנות כל אחד מברך לעצמו ולא אחד מברך לכולם משום ברוב עם הדרת מלך, וגם למש״כ בס׳ מעשה חמד לידידי הג״ר אליהו כהן ס״ב די״ל שברכת האילנות הוי מברכת הנהנין, גם בהכי איכא לדין ברוב עם, ועמש״כ בבית מתתיהו ח״א ס״ד אות ג׳.

ז) עמ׳ ר׳, בתשובת בעל שבט הקהתי, לידידי הרה״ג רבי חיים מלין, ללמוד הל׳ בדיקת

חמץ קודם בדיקת חמץ, ראה בספר פרדס יוסף החדש על הגדה של פסח, להגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, סימן ה', מה שהאריך בזה, ובמועדי הגר"ח ח"ב תשובה ק', השיב ע"ז מרן שיתכן שמותר, ובס' אלא ד' אמות של הלכה פס"ג ס"א כן לענין לימוד הל' חנוכה קודם נ"ח עי"ש, ובשו"ת משנת יוסף ח"ט ס' קי"ד ובספר גם אני אודך תשובות הגרמ"ש דיין, חלק ד' סימן י"ב.

ח) עמ' ר"ב בתשובת הגרש"א שטרן, להגאון רבי גמליאל רבינוביץ שליט"א לענין ברכת האילנות, או להיות מעשרה ראשונים, בבית מתתיהו ח"ד ס' ל"ב, כתבנו לפרש בזה הא דא"ר רבי יהושע בן לוי בברכות מ"ז ע"ב לעולם ישכים לביהכנ"ס להיות מי' ראשונים, ומאי אתי לרבויי בתיבת לעולם, דאף בחודש ניסן, ילך וישכים להיות מי' ראשונים, ואח"כ ילך לברך ברכת האילנות, ועיין עוד בספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ד' סימן ב', מה שכתבנו בעוד עשרה אופנים בתיבת לעולם מאי אתי לרבויי.

ט) עמ' שכ"ב בתשו' הגר"י זילברשטיין, אם יוצאין מתנה לאשתו ליו"ט במעות, עיין בספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ג' סימן י"א בארוכה עי"ש.

י) עמ' תקט"ו בתשובת הגאון בעל הפלגי מים, אם מברכין על מצות עשה קיומית, עי' מה שהארכנו בזה בבית מתתיהו ח"א ס"ו אות י"ב עי"ש.

בברכה מרובה
מתתיהו גבאי

הגאון רבי יהודה בצלאל שפיץ שליט"א
נו"נ בכולל הלכה אור לגולה שע"י ישיבת אור שמח ירושלים
בעמח"ס משלחן יהודה, גבעת זאב החדשה

בירור הדין של ברכה על אכילת מלח וגרגרי סוכר

בקובץ "מה טובו אהליך יעקב", שבט (גליון ח') הארכתי בעניין הברכה על סוכר לקינוח, והוכחתי שלא לברך על גרגרי סוכר לפטור מאכלים אחרים, ומכש"כ גלידה שיש פלוגתתא דרבוואתא אם חייב בברכה או לא בסוף הסעודה. וקבלתי תגובות שמבקשות לדעת מה ההבדל לגבי מלח שיש הלכה פסוקה בשו"ע שמברכים על מלח, וא"כ מה הבדל בין סוכר למלח.

ולכן רציתי להוסיף ביאור בעניין: אכן פסק השו"ע (באו"ח ריש ס' ר"ד) שעל מלח ומי מלח מברכין שהכל, אבל מעשית זה לא כ"כ פשוט, ואסביר כדהל"ן.

הדין של הברכה על מלח נבע מגמ' ברכות (דף ל"ו ע"א) וז"ל, "דתנן על המלח ועל הזמית אומר שהכל נהיה בדברו אצטריך סד"א מלח וזמית עביד אינש דשדי לפומיה אבל קמחא דשערי הואיל וקשה לקוקיאני לא לבריך עליה כלל קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי." ועיין בפרש"י, וכן בהגהות הסמ"ק (ס' קנ"א ס"ק י"ד) שזמית היינו מי מלח.

ועיין בב"ח (ס' ר"ד ס"ק ג') שכתב שיש לתמוה על זה, "דכיון דעל מים לבדן שהכל ועל המלח לבדו שהכל למה יגרע מים עם מלח? ולא היה צריך למיתנייה בברייתא. ונראה ודאי דאי הוי תני מלח לחוד הוה אמינא מאי מלח – מי מלח – **דאילו מלח**

לחוד לא הוי דרך אכילה ופטור מברכה לגמרי, דבטלה דעתו אצל כל אדם. וכדאמר התם ומי גרע ממלח וזומית וכו׳ מהו דתימא מלח וזומית עביד איניש דשדי לפומיה וכו׳, השתא דתני וזומית אלמא דמלח מלח ממש קאמר ואילו הכי צריך לברך עליו שהכל״, עכ״ל.

וע״ע בפמ״ג שם (א״א סוף ס״ק ג׳) שכתב דמלח, אפ׳ אותן שחופרין מקרקע לא פרי הוא **ואין דרך אכילה בכך** וכל שכן מלח עשוי ממים (ואין לברך עליהם). ועיין במשנה ברורה (שם ס״ק ה׳) שכתב שלמרות שאינו ראוי כ״כ לאכילה מ״מ הואיל ויש לו עכ״פ הנאה קצת כשנותן המלח לתוך פיו צריך לברך עליו.

וע״ע בכף החיים (ס׳ ר״ד ס״ק ו׳) שמגדיר הדין של ברכתו על מלח, וז״ל ״וכגון שזה המלח ראוי לאכילה קצת, שאינו מר ועפוץ ביותר, וכן במי מלח כגון שנתן בתוכו מים הרבה בענין שראוי לשתיה ,דאי לאו הכי **אין לברך עליו כלל**״, עכ״ל.

ועיין בערוך השלחן (ס׳ ר״ב ס״ק מ״ה) שכתב ש״דברים שאין דרכם לאכלם אלא נכנסים לתבלין למאכל על ידי תערובות... אין מברך עליהם כלום שאין זה מאכל אדם כלל והאוכלין בטלה דעתו אצל כל אדם והרי זה כמברך על עצים בעלמא. אבל על אגוז מושקא״ט מברך בורי פרי העץ (כדעת המג״א שם ס״ק ל״ד ולא כט״ז שם ס״ק י״ד), **ואף גם הוא נכנס לתבלין במאכלים, מ״מ אוכלין אותו ביבשותו עצמו גם כן.**״

וע״ע בספר ברכת הבית (שער ה׳ סע׳ ד׳) להג״ר אברהם חיים איינהורן (בעמח״ס עצי עולה על הל׳ בב״ח ועוד; הודפס לפני מאה ושלושים שנה) שכתב שהברכה על מלח הוא דווקא שטעם מעט מהם באופן שיש לו איזה הנאת החיך, אבל אם אוכל הרבה מלח או שותה הרבה מי מלח **אינו מברך כלל, כי אין לו הנאה כלל** וסולד ממנו. ומסביר שבמעט מלח מרגיש טעם טוב, אבל בהרבה בבת אחת מזיקי ואין לא הנאה.

ועיין בבית יוסף (סוף ס׳ קע״ט) שהביא דברי השבולי הלקט (ס׳ קמ״ט) שכתב על מי שאכל מלח לרפואה, וז״ל ״כיון דאי לא אכל ולא שתי הוי סכנה **אין צריך לברך** מידי דהוי אשותה משקה לרפואה שאין צריך לברך״, עיי״ש. וכן הביאו הגדרה זו למעשה בלבוש (שם סע׳ ו׳) וכף החיים (שם ס״ק כ״ב). וצ״ל שכיון שהמלח הנאתה מועטת ואין הדרך לאכול מלח לצורך עצמו, לכן רק אם אוכל מלח לעצמו ולהנאתו צריך לברך – אבל אם אוכלו רק לרפואה ולא להנאה אין זה נקרא ׳אכילה׳ ואין מברך עליו.

וע״ע בכף החיים (ס׳ ק״ע ס״ק פ׳) שהביא המדרש (חופת אליהו רבה) שחמשת דברים שנאמרו באוכל גרגרי מלח – מאיר עיניים, מצהיל פנים, מרבה זרע, מרבה כח, וממעט כשפים, עיי״ש, וגם ידוע שמונע התיישבות.

ולפי הנ״ל מי שאוכל מלח לאיזה לסגולה או לרפואה וכדו׳, וכן במי שאינו מעניין כלל לאכילת מלח עצמו אלא לפטור הברכה על מאכל אחר, פשוט בודאי אי אפשר לברך עליו. ומבואר מדברי האחרונים שבאמת יתכן בהגיון שלא לברך על אכילת מלח, ורק מפני ש״עביד איניש דשדי לפומיה, ואית ליה הנאה מיניה״ חייב לברך. אכן, פה מדובר על מלח שצריך להיות ראוי לאכילה, שרוב אנשים יהנו ממנה.

וגם משמע מדברי האחרונים שמכש"כ בסוכר שלנו שרוב בני אדם אינם אוכלים גרגרי סוכר לבד, ואין דרך בני אדם לאכול אותו בצורה זו, ומשמש לרוב כתבלין, שנראה שאין לברך עליו לפטור הברכה על מאכל אחר.

ומצאתי כנים לדברי בספר שמירת שבת כהלכתה (מהדורה חדשה חלק א' עמ' תרס"ב הערה רל"א) שכתב על מה שכתב המשנה ברורה בס' קע"ד (ס"ק ל"ט) שבירך על מעט סוכר לפטור את הקפה – שאולי כוונת המשנה ברורה **שאוכל הסוכר בשביל הסוכר**, ולא בשביל להמתיק את הקפה כמו שכתב בביאור הלכה שם (סע' ב' ד"ה יין).

שוב מצאתי בקצות השלחן (של הגר"ח נאה; ס' מ"ט בבדי השלחן ס"ק כ"ו) שגם הרגיש כזה, והעלה שלמרות שכתב (ס' ל"ז בבדי השלחן ס"ק כ"ד) שבמקום ספק טוב שיברך שהכל על סוכר ויכוין לפטור הברכה, מ"מ "עלה על דעתי שיש לפקפק קצת בזה" שכיון שברכת השכל על סוכר אינה פשוטה לכל הדעות, ורק מפני ספק מברכין שהכל, ע"כ זה דוקא ברוצה לאכול סוכר שבאין ברירה מברך שהכל, אבל שיאכל לכתחילה סוכר ויכניס עצמו בספק ברכה אינו פשוט כל כך... ומ"מ הדעת נוטה שכיון שכבר נהוג עלמא לברך על סוכר שבכל, ובזה ינצל מספק אכילה בלא ברכה צריך לעשות כן, "ושוב מצאתי" בחיי אדם ובקיצור שו"ע (הנ"ל) דבמקום שיש ספק ברכה יש לתקן שיברך על מעט סוכר שהכל ויפטור גם אותו הדבר דאפילו בתוך הסעודה צריך לברך על סוכר, עיי"ש.

אכן, ראוי לדעת שה"מעט סוכר" שהעלה שיברך עליו מתאר במקום הנ"ל ש"יברך שהכל על **חתיכת סוכר**", ויתכן שכוונתו הוא כדכתבנו במאמר הנ"ל בדברי כמה גדולי הפוסקים דהיינו בקוביה של סוכר, שיש לזה חפצא ותואר של אוכל, ולא סתם גרגרים שאין דרך בני אדם לאכול אותו כך.

וראיתי בספר החדש "ליבון הברכה" מאת בעמח"ס וזאת הברכה (עמ' מ"א ורנ"ח) שלמרות שלא שם לב לכל הנ"ל, מ"מ אכן הרגיש בנקודה זו, ומביא דברי המשנה ברורה שאכל סוכר בתוך הסעודה **למתיקות** שמברך עליו שהכל, והוסיף שהרוצה לצאת ידי כל פקפוק יקח סוכריה, קובית סוכר, או שוקלד או ממתק מיועדת למתיקות שברכתו שהכל ויברך עליו – שזה ודאי לא בא מחמת הסעודה, ובזה יפטור יתר המאכלים, עיי"ש.

ומכל הנ"ל נראה לפע"ד שאין לאכול סוכר בצורה כזו (אבקת גרגירים - בלי צורת אוכל אמיתי) לפטור הברכה על הקינוח, ומכל שכן בקינוח כמו גלידה, שיש כמה מגדולי הדור שנקטו שאין לברך עליה בזמנינו שהוא כ'בא מחמת סעודה' (הבאנו במאמר הנ"ל).

שוב הסכים עמי בנקודה זו הגאון רבי אשר וייס שליט"א (בעמח"ס מנחת אשר; בתשובה אלי), למרות שבו פסק שיש לברך על כל קינוח (כולל גלידה), וז"ל, "נוטה אני לקבל דבריו, ואכן נראה דהאוכל סוכר בטלה דעתו אצל כל אדם, ואינו מברך, ורוב בני אדם אינן נהנים כלל מאכילת סוכר בפני עצמו מרוב המתיקות, ולכן דאין עצה זו עצה טובה. וכבר כתבתי בשו"ת מנחת אשר (חלק א' ס' י"ח) דבדיני ברכה הכל תלוי אם זה כדרך או לא, ואינו תלוי באדם הספציפי ומצבו הספציפי. וכבר כתבתי דבאמת יש לברך על גלידה שנ"ב ואין צריך כל עצה לפטרו וכל המוסיף גורע."

הגאון רבי איתן גרינוולד שליט"א
מח"ס אמרי הלכה ושא"פ

הערות על קובץ מה טובו אהליך יעקב - גליון י'

לכבוד ידידי היקר, הרה"ג המופלג בתורה ויר"ש, רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מחבר ספרים רבים ונפלאים.

אחדשה"ט,

אתכבד בזה לכתוב למע"כ ב' הערות בקובץ מה טובו אהליך יעקב גליון י'.

א) בעמ' ר"ב בדבר שאלתך **באסיר שיכול לצאת מבית הסוהר פעם אחת לפני פסח, האם יצא לבדיקת חמץ או לברכת האילנות,** והשיבו על זה דיצא לבדיקת חמץ משום דיש בה סרך דאורייתא וכו'.

הנה לא מבואר בשאלה האם היציאה מבית הסוהר היא דוקא בזמן מסויים שנקבע לו ואינו בערב פסח, או שיכול לבחור בעצמו פעם אחת מתי לצאת. ולענ"ד התשובה תלויה באיזה אופן מדובר, וכמו שאבאר.

הנה הדבר פשוט דאפילו היתה מצות בדיקת חמץ מדרבנן בלבד בלי סרך מדאורייתא, עדיין היתה עדיפה על ברכת האילנות, דברכת האילנות אינה חיוב כלל, אלא הרואה אילנות מברך עליהם, משא"כ בדיקת חמץ שהיא חיוב גמור.

ולגבי עצם חיוב הבדיקה, אין נפק"מ מתי יצא מבית הסוהר, דאפילו כשיוצא מבית הסוהר לפני ליל י"ד, הרי מתחייב מיד בבדיקת חמץ, וכדין המפרש ויוצא בשיירה שצריך לבדוק תוך ל' יום לפני פסח כדאיתא בסי' תל"ו, שהרי לא יוכל לצאת שוב מבית הסוהר.

אלא די"ל מטעם אחר שיתכן להורות לאסיר לברך ברכת האילנות, ובזה יהיה חילוק באופן השאלה.

דהנה לכאורה לבדיקת חמץ יוכל למנות שליח ועי"ז יוכל לזכות בברכת האילנות אף שאינו חיוב. ונראה דיש נפק"מ בזה מתי יוצא מבית הסוהר, שהרי קיי"ל מצוה בו יותר מבשלוחו וא"כ עדיף שיבדוק החמץ בעצמו, אכן י"ל דזה דוקא בכה"ג שיכול לבחור מתי יצא מבית הסוהר, דאז יבחר לצאת בליל י"ד ויבדוק בעצמו, דמצוה בו יותר מבשלוחו וכנ"ל. אכן אם נקבע לו זמן מסויים ואינו בליל י"ד, הנה כיון דבדיקת חמץ לפני ליל י"ד אינה בברכה, חזינן דלא נחשבת רק למצוה שלא נעשתה בהידור, אלא אינה נחשבת לבדיקת חמץ כצורתה וכתקנת חז"ל, אשר לכן בכה"ג עדיף שימנה שליח לבדוק לו את החמץ בליל י"ד מאשר שיבדוק בעצמו לפני כן - כן כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ט סי' קי"ח, עיי"ש. וא"כ בכה"ג ימנה שליח לבדיקת חמץ בזמנה, וביציאתו מבית הסוהר יברך ברכת האילנות.

ויש להעיר שבאופן שיוצא בליל י"ד לבדיקת חמץ, עדיין יוכל לזכות בברכת האילנות, דמעיקר הדין יכול לברך על אילן אחד, וא"כ יבקש שיביאו לו עץ שתול בעציץ נקוב כשמבקרים אותו בבית הסוהר, ויברך עליו.

ב) בעמ' שצ"א, בדבר הספק **האם אדם שנמצא בבידוד יוכל לקיים מצות קרבן פסח.**

עיין רמב"ם הל' קרבן פסח פ"ב ה"ב, שכתב וז"ל: יחיד ששחט את הפסח לעצמו כשר, והוא שיהיה ראוי לאכול את כולו, ומשתדלין שלא ישחט לכתחילה על יחיד

שנאמר יעשו אותו. ולקמן שם הל׳ ט״ו כתב הרמב״ם, וז״ל: בני החבורה שהיה אחד מהם גרגרן רשאים להוציאו מהן ונותנין לו חלקו ויאכלהו בחבורתו, ואם אינו זולל אינן רשאין ליחלק, עכ״ל. ומסתבר דמי שצריך לאכול בעל כרחו בבידוד, לא גרע מגרגרן שאוכל לבד. ומראה מקום אני לך.

בצל המגפה המשתוללת בעולם, אביא בזה רש״י בתהלים מ״ז על הפסוק ״ידבר עמים תחתנו ולאומים תחת רגלנו, שכתב וז״ל: יתן דבר בעובדי כוכבים תחת נפשנו, להיות חמתו מתקררת בהם ואנו נצולים. אמן כן יהי רצון.

בברכת התורה,
אילן גרינוולד,
מח״ס אמרי הלכה ושא״ס

הגאון רבי יוסף אביטבול שליט״א
מח״ס שער יוסף, דברי יוסף ושא״ס

משאית בברכת האילנות

ראיתי בקובץ הקודם תשובות נפלאות מהגאון בעל משיב נבונים שליט״א להגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א מח״ס גם אני אודך בעניני ברכת האילנות, והנה עתה מחמת הקורונה הביאו משאית ועליה אילנות פרי כדי שהאנשים שלא יצאו מביתם כגון הזקנים והחולים וכו׳ יברכו ברכת האילנות, גם במצב הקורונה, ויש לדון אם שפיר דמי בכה״ג לברך על עציץ נקוב ברכת האילנות.

הנה דעת הגראי׳ל (כא״ת מועדים עמ׳ נז) כתב שעציץ נקוב אפשר לברך, אבל עציץ שאינו נקוב אינו יכול לברך. והגר״מ שטרנבוך במכתבו במעשה חמד (עמ׳ שטו) נטה להחמיר בעציץ שאינו נקוב, וע״ע בשו״ת ברכת יהודה ח״ב סימן י״א, ובפסק״ת סימן רכו סק״ה, ובשו״ת ויאמר משה סימן ה׳, ובס׳ מעשה חמד פ״ב ס״ט, ובס׳ וישמע משה ח״ג סימן ע׳, ובשו״ת שבט הלוי ח״א סימן ר״ה, ובשו״ת ציץ אליעזר (ח״ט סימן י״ב), ובאורחות רבינו (ח״ג עמ׳ רכג), ובספר וזאת הברכה (בירורים סימן כ״ד), ובשו״ת דברי בניהו (חכ״ד סימן כ״א) ובס׳ פרח מטה אהרון סימן כ׳ , והנה בס׳ נר ציון ניסן עמ׳ לה כתב דאפשר לברך אף דאינו נקוב, שהרי אילן הגדל בעציץ נקוב נחשב כמחובר ויונק מהקרקע כדתנן במסכת שבת (דף צה) התולש בשבת מעציץ נקוב חייב ובמסכת גיטין לז מבואר דכותבים פרוזבול על עציץ נקוב ופירש רש״י דנקוב הוי כמחובר ולענין עציץ שאינו נקוב דינו מבואר בשו״ע או״ח סי׳ של״ו ס״ח שי ש להזהר מליטלו בשבת מעל גבי הקרקע ולהניחו על גבי יתידות או איפכא וביאר במשנ״ב אות מ״ג דגם בעציץ שאינו נקוב י ש חשש תלישה מדרבנן מפני שמפסיק יניקתו מעט ומצינו שאילן הגדל אפילו בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה וכמבואר ברמב״ם פ״י מהלכות מעשר שני ה״ח ובשו״ע ירד סי׳ רצ״ד סכ״ו ע״ש עוד.

ובדולה ומשקה (עמ׳ 150) ענה הגרח״ק שאפשר לברך על עציץ, ומשמע מדבריו דאפשר לברך על עציץ אף שאינו נקוב, וכן במועדי הגר״ח (ח״ב עמ׳ כד) שענה שאפשר, וע״ע במש״כ בהערה לס׳ מעשה חמד (אות ו׳ וח׳).

בווי העמודים וחשוקיהם (חלק מ״ב עמ׳ מא) נשאל הגר״י זילברשטין מה הדין באפריקה לברך ברכת האילנות על עציץ, וכתב על אילן השתול בעציץ נקוב ומלבב אפשר לברך ויעוין בספר מעשה חמד (עמוד

ש אות ז) שמרן הגר״ח קניבסקי שליט״א השיב פשוט שמברך לכתחילה בין על עציץ נקוב ובין על עציץ שאינו נקוב ואין ספק בזה כלל אמנם נראה שאי אפשר לברך בחודש ניסן על עציץ נקוב מלבב שנמצא בדרום אפריקה והטעם כי עיקר הברכה אינו רק ליבוב האילן אלא על כל הבריאה המלבבת והברכה היא מלבבת אלא שיש מקרה של עץ לא שייך לברך על כך ועוד שכתב בשו״ת בית היוצר (ח״א סימן יג) שלכן אין מברכים על ליבוב אילנות בחורף כי מהליבוב של החורף לא יצא פרי גם בענייננו למרות שהביא את העציץ מארץ ישראל כשהוא מלבב אולם בגלל הקור שם במקום ליבוב זה אינו ראוי להצמיח שם פרי.

ובעוטה אור (פסחים סימן מ״ג) נסתפק בזה, האם יוצאים יד״ח דאף אם הוא נקוב אם הוי על בטון יש בהא בעיה. ובקונטרס לקט שאלות המצויות (ח״ג עמ׳ 56) הביא הגרי״א דינר שליט״א מהגרנ״ק ששרי לברך ע״ז דסו״ס הוי ״אילנות טובים״ שנכללים בכלל הברכה. וא״כ אפשר סמוך על השיטות שבכה״ג יכול לצאת ידי חובה במשאית כזו שיש עליה אילנות.

הגאון רבי צבי אריה הלוי סגל שליט״א
ירושלים

שירה באמצע שבע ברכות

לכבוד הגה״ח רבי גמליאל הכהן שליט״א לבית משפחת אפרתים רבינוביץ (רפפורט).

הנני בזה להעיר ולהאיר ע״ד מש״כ בטוב טעם כיד ה׳ הטובה עליכם בקובץ הנפלא והמלא מזן אל זן ׳מה טובו אהליך יעקב׳ אשר כשמו כן הוא, אשר בו ניכר לעין כל מה טוב אהל בית ה׳, כאשר רואים בקובץ שכל חפציך לא ישוו בה בתוה״ק ואין לנו שיור רק התורה הזאת, אשר רק היא ניצחית ונשארת תקיפה לעד, משא״כ שאר עניני הבלי עוה״ז וכתבי העת חולפים מן העולם כחלום.

במאמרכם המיוחד בקובץ ו׳ הארכתם בענין שירה באמצע אמירת ״שבע ברכות״. הנני בספר ״התדיר״ של אחד מן הראשונים, שהובא בתוך ספר אמרות והנהגות (עמ׳ קס״ח) לידידי הרה״ג מנחם דב שיש שליט״א מב״ב מחשובי חסידי שומרי אמונים, מביא תוספת מיוחדת בברכה אחריתא לפני סיומה, תוספת תפילה שאינה ידועה לנו. והביא בשם הגה״ח רבי יצחק ישעי׳ וייס גאב״ד נוה אחיעזר שליט״א, שייתכן שהשירה באה, כיון שרצו לתת בשעתו למברך שהות לומר תפלה זו בלחש. ומזה נשתרש מנהג שירה זו עד ימינו אנו. ודפח״ח. ולפי זה היום אין מקום לשירה זו, כיום דבטל הטעם בטלה ה״תקנה״. וה׳ יזכה אתכם להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה מתוך הרחבת הדעת וכל טוב סלה.

מנאי צבי אריה הלוי באאמו״ר הגרח״ש שליט״א סגל,
פעיה״ק ירושלים ת״ו י״ט למטמוני״ם ה׳ תש״פ.

הבחור החשוב רבי חיים מלין שליט״א
ישיבת בית מדרש עליון, בני ברק

הערות על קובץ מה טובו אהליך יעקב גליון ט׳

אל כבוד מעלת ידידי עוז, מזכה הרבים ברוב תעצומות ועוז, תורה והלכה מרכה בכל אתר ואתר, ובזכות זה כל

טוב לא יחסר, ה״ה הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א, בעמח״ס גם אני אודך ופרדם יוסף החדש ושא״ס,

השלו׳ והברכה ויישע רב,

בשמחה רבה זכיתי לקבל הקובץ המיוחד ״מה טובו אהליך יעקב״ – גליון ט׳, על ענייני חודש אדר, אשר כדרכו בקודש מלא מזן אל זן בחידושי תורה יקרים ועריבים, מגדולי ומצוקי ארץ זיע״א ואשר עמנו שיחיו לאויט״א, ורב שבעתי מזיו אורו, ואברך לכת״ר שליט״א על טירחתו ויגיעתו, כי יזכה עוד רבות בשנים להגדיל תורה ולהאדירה מתוך נחת ושמחה, בריות גופא ונהורא מעליא, נחת מכל יוצ״ח, אמן ואמן.

ועתה אבוא נא בקוצר אמרים, בכמה הערות שנתעוררתי מדי עברי בקובץ היקר – גליון ט׳:

א] הנה בעמ׳ כ״ו אות מ״ה הביט הגר״י שוב שליט״א מהגר״ש דבילצקי זצ״ל כי אין להתפלל בפורים עם תחפושת, אולם בקטנים עד גיל בר מצוה מותר. הנה במקו״א כתבתי מזה קצת, ואביא כאן בקצרה[יא] ממה

יא. ואביא כאן כמה מראי מקומות יקרים בענין זה של תחפושות ביום הפורים, אשר מנהג ישראל הלכה הוא, ואין לזלזל בשום מנהג, כמ״ש הרמ״א (סימן תר״צ סי״ז) ׳ואין לבטל שום מנהג או ללעוג עליו, כי לא לחינם הוקבעו׳.

ובאמת מנהג זה דלבישת פרצופין, מוזכר כבר בספרים, ואביא מקורו בקצרה (עיקרי הדברים הובאו בגליון ׳עומקא דפרשה׳, גליון תכ״ד), דהנה בספר המנהגים דק״ק וורמיישא (ח״א, עמוד ר״ס) אי׳ ׳גם בחורים ונערים משנין בגדיהם ומשימין פרצופים על פניהם, שקורין ואר שטלעט (מחופש)׳. ובשו״ת מהר״י מינץ (סימן י״ז) דן לגבי איסורא דלא ילבש, וכתב ׳על דבר לבישת הפרצופים שנוהגין ללבוש בחורים וכו׳, זקנים עם נערים בפורים וכו׳, מסיק שם דמותר כיון שאינו עושה כן אלא משום שמחת פורים ואין בו איסור דלא ילבש, וסיים שם שהיה המנהג הזה מצוי אצל ׳גדולים וחסידי עליון ז״ל שנתגדלתי אצלם אשר ראו בניהם ובנותיהם, חתניהם וכלתיהם לובשין אותן פרצופים ושינוי בגדיהם מבגדי איש לבגדי אשה וכו׳. וכבר הובא ברמ״א (סימן תרצ״א ס״ח), אך בדרכי משה (הארוך) כתב דאי״ז לכתחילה, וטוב להחמיר ולעבוד את השי״ת בשמחה ולהיות גילה ברעדה. וכן דעת הלבוש והחסד לאברהם דשרי בדיעבד, אבל דעת האליה רבה (ס״ק ט״ו) דודאי יש לבעל נפש להחמיר בכולהו, אך לבטל המנהג אין שומעין. ובב״ח (יו״ד, סו״ס קפ״ב) פליג על המהר״י מינץ ואסר ללבוש בגדי אשה, וכ״ד הט״ז שם (ס״ק ד׳), ועי׳ בבאר הגולה שם (לפני אות ח׳) דהרבה חורבנות נולדו מזה ואשרי המבטלם, וכ״פ המשנ״ב (סימן תרצ״ו ס״ק ל׳), והביא בשם הכנה״ג והשל״ה דהזהירו להרחיק מזה. והגרב״צ פלמן זצ״ל בספרו ׳שלמי תודה׳ (סימן ל״א אות ג׳) הביא מהחזו״א שאסר דבר זה אף לתינוקות. ועיי״ש עוד שנסתפק ספק גדול, מי שרי ללבוש בגדי עכו״ם בפורים משום שמחה, או דיש בזה משום איסור התורה ד׳ובחוקותיהם לא תלכו׳ (ויקרא, י״ח, ג׳), והדבר מצוי גם בהלובשים בגדים הדומים לבגדי משכילים וחולצות ומכנסיים שונים ומשונים אשר מקורם מהרחוב, דג״כ יש בזה משום ׳בחוקותיהם לא תלכו׳, ועמד בצ״ע, וספק דאורייתא לחומרא.

ובטעם מנהג התחפושות, כתב **האליה רבה** (סו״ס תרצ״ו) בשם הכנה״ג, דהרמז למנהגינו בשינוי בגדים חשובין, דהוא זכר למרדכי שיצא בלבוש מלכות, והוא זכר לושתי שפרחה בה צרעת או נעשה לה זנב. **והמהר״ם חאגיז** (בספרו ׳אלה המצוות׳, מצוה תקמ״ג; והו״ד בבני יששכר, מאמרי חודש אדר, מאמר ט׳ אות א׳) כתב דנהגו לכסות הפנים לזכר מה שאחז״ל (מגילה י״ב.) דמפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה, מפני שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר, ומקשינן התם, וכי משא פנים יש בדבר, ואיך זכו לנס, ומשני, הם לא עשו אלא לפנים אף הקב״ה לא עשה עמהם אלא לפנים וכו׳, וא״כ זכר לדבר שהכל לא היה אלא לפנים, לובשים צורות ומשנים פרצוף הפנים בזמן השמחה, ולא ניכר הפנים של מי הוא. **וגם** להראות שמה שישראל

שכתבתי שם, דהנה יש שטענו (הרב ז. ש.,
הו״ד בגליון ׳עומקא דפרשה׳, גליון תכ״ד),
דכיון דבלא״ה משום שמחת פורים התירו
כמה איסורים דרבנן, וכגון לבישת כלאיים
דרבנן, ולבישת בגדי איש לאישה ולהיפך
(וכדלעיל בסמוך), ועוד כמה דינים (כגון
המזיק לחברו מתוך שמחה, עי׳ ברמ״א הנ״ל
סי׳ תרצ״ו ס״ח ובסימן תרצ״ה ס״ב, ומקור
נידון זה מסוכה מ״ה. ועי׳ בזה בנו״כ בסי׳
תרצ״ה [מג״א, סק״ז-סק״ח; פמ״ג, סק״ז-
סק״ח; ובמשנ״ב בסי׳ תרצ״ו סקל״א וי״ג,
ואכמ״ל]), א״כ יתכן דהאי דינא דיתכן שאינו

חוטאים ומתדמים לאוה״ע, הוא רק למראית העין. **ועוד** כתבו דגם מהלך הנס היה בדרך הסתר פנים, וכדורשי רמוזות מהא דאיתא בחולין (קל״ט:), אסתר מן התורה מניין, שנאמר (דברים, ל״א, י״ח) ואנוכי הסתר אסתיר פני וגו׳, וכדכתיב בקרא (שיר השירים, ב׳, ט׳) ׳הנה זה עומד אחר כותלינו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים׳ (כ״כ הגרב״צ פלמן זצ״ל, בספרו שלמי תודה, פורים, סימן ל״א אות ג׳). **ועוד** יש שכתבו דהוא מצד התשובה וההתקרבות בפורים שהרי הוא כיום הכיפורים, שנהפך לאיש אחר (כ״כ בשם ה״ייטב לב׳). **ועוד** כתבו שהוא מצד עבודת האדם, שכל חיצוניות האדם אינה אלא מסווה והסתר (יעויין בקונטרס ׳ימי הפורים׳, עמוד ק״ו, וב׳לקח טוב׳, חיים של תורה, ח״ב, עמוד ר״י).

ובשו״ת שיח יצחק לבעל המנחת יצחק זצ״ל (סימן ש״פ) כתב עפ״ד הרמב״ן בסו״פ תולדות, דעשו עשה עצמו כאילו אינו שונא ליעקב ולכן בא אליהו בדמות חרבונא (עי׳ במגילת אסתר, ז׳, ט׳, ובמדרש רבה, י׳, ט׳, ועי׳ מגילה ט״ז.) שלא היכרוהו, וע״י בא הנס, ולפיכך גם אנו משנים צורתינו. **ויש** שכתבו שהוא זכר לענייניו שבמגילה, לאסתר שלא הגידה עמה ומולדתה, או על שם ׳ופני המן חפו׳ (אסתר, ז׳, ח׳)- שפניו נשתנו משמחה לאבל, או על שם ׳ונהפוך הוא׳ (אסתר, ט׳, א׳) דהנרדפים נהפכו לרודפים. **ובמנהגי קול אריה** כתב שהוא תקנה כדי שכל הפושט יד לא יתבייש.

והגרב״צ פלמן זצ״ל ביאר עוד בתרי אנפי (בספרו ׳שלמי תודה׳, סימן ל״א אות ג׳), דהנה בפרשת חוקת כתיב (במדבר, כ״א, א׳) ׳וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב כי בא ישראל וגו׳ וילחם בישראל׳, ופירש״י שם ׳יושב הנגב, זה עמלק, שנאמר (במדבר, י״ג, כ״ט) עמלק יושב בארץ הנגב, ושינה את לשונו לדבר בלשון כנען, כדי שיהיו ישראל מתפללים להקדוש ברוך הוא לתת כנענים בידם והם אינם כנענים, ראו ישראל לבושיהם כלבושי עמלקים ולשונם לשון כנען, אמרו נתפלל סתם, שנאמר (במדבר, כ״א, ב׳) אם נתן תתן את העם הזה בידי׳, עכ״ד רש״י ז״ל. ובתוס׳ בר״ה (ג׳., ד״ה וישמע) מבואר ג״כ ששינו לבושיהם ׳במדרש אמרינן דהיינו עמלק, כמו שיסד הפייט בפזמון של פרשת זכור, כסות וברכת שינה, היות כמלך ערד׳, וא״כ מאחר דעמלק שינה עצמו לבא בדמות מלך ערד גם בכסותו וגם בלשונו, גם אנחנו זכר לזה משנים עצמינו לדמות אחרת. **ועוד** ביאר עפ״ד הגר״א באסתר (ח׳, י״ז) ׳ורבים מעמי הארצות מתייהדים. פי׳ כל לא קיבלו אותם, כמו שאמרו שאין מקבלים גרים בימי מרדכי (עי׳ יבמות כ״ד: וע״ז ג׳:), ועוד, שלא היו גרים גמורים כי לא נתגיירו אלא מחמת פחד, ולכך כתיב מתיהדים, שעשו עצמן כיהודים אבל באמת אינם יהודים גמורים׳ עכ״ל, וא״כ אפשר דאף משום זכר לענין זה לובשין הפרצופין ועושים עצמינו כדמות אחרת.

וראיתי בגליון **׳דברי שי״ח׳** ממרן שר התורה הגר״ח קניבסקי שליט״א (גליון 219) שכתבו בזה״ל ׳ענין תחפושת בפורים נזכר ברמ״א סימן תרצ״ו ס״ח, ואמר רבנו כי שמע טעם לזה היות ובפורים הכל חייבים ליתן מתנות לאביונים, ולכן היו הרבה גוים מתחפשים אז כמו יהודים כדי שיתנו להם גם, ואמנם כתוב בגיטין דף ס״א א׳ מפרנסים לענייי נכרים עם ענייי ישראל, מ״מ הם לא ידעו מזה, ומזה השתרש הענין הזה (שבא מעכו״ם). סח רבנו, כי שמע מאביו מרן הקהילות יעקב זצ״ל שבישיבה שלמד בנובהרדוק בכל שנה לכבוד פורים היו רגילים להציג את המעשה של המן ומרדכי וכל הענין, ובכל שנה, אותו בחור שהיה מתחפש ומעמיד עצמו כהמן, לא היה סופו טוב ובמשך הזמן יצא לתרבות רעה ויש ליזהר מתחפושת שאינה של צדיקים׳. עכ״ל.

אלא מעלה ולא איסור (עי׳ מאירי שבת י׳.), וא״כ אולי להכי מקילים בהא.

ועוד כתב, דהא כתבו התוס׳ בשבת (י׳., ד״ה רמי, והו״ד לעיל ד״ה ומהמ״ב) דבת״ב ויוהכ״פ שרי להתפלל יחפים, כיון דמצות היום לילך הכי, ואפשר דה״ה בפורים שמנהג ישראל להתחפש ועושים כן משום מצות שמחת פורים, ויש בזה לימוד זכות (הגם דיש לחלק ביניהם בכמה אנפי, וכגון דביוהכ״פ הוא איסור התורה שלא לילך במנעל, משא״כ הכא דמנהג בעלמא הוא, אך י״ל דכי היכי די״א דדוחה לא ילבש גבר שמלת אשה, הכ״נ, ואכמ״ל).

ויש שטענו, דכיון דבפורים רגילים אנשים לילך לגדולי ישראל מחופשים, א״כ ממילא שרי ג״כ להתפלל כך, כיון שבזמן הזה כך היא הדרך לעמוד לפני אנשים גדולים, אך מאידך יש שדחו ראיה זו, מהא דאיתא ברש״י בברכות (כ״ה., ד״ה אבל) דטעמא דמילתא דבעינן להתכסות כדבעי משום ש׳צריך הוא להראות את עצמו כעומד לפני המלך ולעמוד באימה וכו״, ולכאו׳ עמידה בתחפושת אינה כלל וכלל ׳עמידה באימה׳, והלמהד״ד, לא׳ שיש לו משפט בפורים אצל מלך בשר ודם, ודאי לא יבא למשפט עם תחפושת. וכן ממה דכתבו הפוסקים שלא יתפלל בים בבגדי ים שאינם מכסים גופו כדבעי, ג״כ מוכחא מלתא דאע״פ שכך היא הדרך לילך באותו מקום, מ״מ דנים לפי הדרך הרגילה בד״כ לעמוד לפני אנשים גדולים. וכ״ז לענין לימוד זכות על העושים כן, אבל לענין מעשה כתבו כבר דאין ראוי להתפלל כך, דזהו זלזול בתפילה, ולא מצינו דבפורים הותרה הרצועה לקלות ראש וליצנות, ואדרבה, ידועים דברי הטור (או״ח, סי׳ תרצ״ג) מש״כ בשם רב עמרם גאון ז״ל בגדולת התפילה ביום הפורים, וגם בקטנים יתכן דיש להחמיר שיורידו התחפושות כדין חינוך לתפילה כהלכתה.

ולהלכה, כתב הגרב״צ פלמן זצוק״ל בספרו הנפלא ׳שלמי תודה׳ (פורים, סימן מ״א אות ד׳) ׳ולפי״ז בפרצופי הללו גם כן יש לומר דלא יתפלל בהם, דאין זה דרך כבוד לעמוד כן לפני אדם חשוב׳. אך דבריו שם נאמרו לגבי מסיכות, ולא ללגבי אחד הלובש בגדים משונים קצת, וצ״ע. וכן מטו מיניה מהגר״נ קרליץ זצוק״ל דאין ראוי להתפלל כך.

ובספר ׳מאיר עוז׳ לידידי הג״ר מאיר ערבה שליט״א (ח״ד, עמוד קנ״ח) כתב ׳ושאלתי למו״ר הגרח״ק שליט״א ואמר לי שבודאי אם יכול להחליף בגדיו זה עדיף, אלא שמ״מ כשעובר זמן תפילה, או אפילו אם יפסיד תפילה בציבור יתפלל עם התחפושת׳.

ועוד מצאתי בשו״ת שבט הלוי (ח״י, סימן י״ח) שנשאל כן מהגרי״א הלוי דינר שליט״א, וכה השיבו ׳אשר שאל, אשר הרבה נוהגים בתחפושת בפורים החלפת בגדים כגון ליטאי עם שטראמל או להיפך אם מותר להתפלל בזה תפילת מנחה או מעריב, עפ״י המבואר או״ח סי׳ צ״א שצריך כדרך שעומד לפני אנשים חשובים, הנה לדעתי אין חיצונית המלבוש קובע אלא אופן עמדו לפני השי״ת בתפלה, ע״ד המבואר סי׳ צ״ח דיחשוב כאלו שכינה כנגדו, ועומד לפני מלך העולם ועוד ועוד, וכיון שמתפלל ע״פ הלכה והוא מכוסה כהלכה, ואינו עושה שום שחוק אין נפ״מ באיזה בגד עומד׳, עכ״ל. וכבר כתבו משמיה זצ״ל שלא היתה כוונתו אלא

לשטריימל וכדו׳ שעדיין דרך כבוד הוא לעמוד בו לפני גדולים, ולא בתחפושת ממש, וכקוף וכדו׳ (כ״כ בקובץ מבית לוי בשמו). וכן דעת מרן הגרי״ש אליישיב זצ״ל (הו״ד בספר יבקשו מפיהו, פורים, ח״ב, עמוד ת״ע), ועיי״ש שגם קטנים לא יתפללו בתחפושת (ודלא כהגר״מ גרוס שליט״א, להלן בסמוך).

ומצאתי בזה הנידון תשובה מהגר״מ גרוס שליט״א (הודפסה בסו״ס נקיות וכבוד בתפילה, עמוד קנ״א), וז״ל ״אשר שאל מעכ״ת אי בפורים אפשר להתפלל תפלות היום כשהוא בתחפושת, הנה מקרא דהכון לקראת אלקיך ישראל נלמד שצריך ללבוש בגדים הראויים להראות עצמו בהם לעומד בפני המלך, ועי׳ ר״מ הל׳ תפלה פ״ה ה״א, ועי׳ פרטיו בסי׳ צ״א ומשנ״ב שם, וסי׳ צ״ח ס״ב. ועיקרא דדינא הוא בתפלת שמונה עשרה. ומש״כ בסי׳ ע״ב משנ״ב ס״ק כ״ב שכל תפלה וברכה שיהיה מלובש כראוי, י״ל דהוא רק לגבי הגוף אבל כשהגוף מכוסה ואינו אלא על אופן וסוג צורת לבישת הבגד הוא רק בתפלת שמונה עשרה. ונראה דאם אין התחפושות אלא בפנים, כגון שמכסה פניו במסכה וכל כיו״ב, בזה י״ל כיון שהוא מנהג המובא ברמ״א סי׳ תרצ״ו ס״ח, ובהא לא מיחסרא דאינו כעומד בצורה הראויה לפני המלך, אמנם שינוי בשאר בגדיו יל״ע אי נכלל במנהג זה. אך בתפילת ערבית דמוצאי פורים, ברור דאין להתפלל עם בגדים אלו כנ״ל, ובחוברת מבית לוי חט״ו, הודפס תשובת מו״ר הגאון רבי שמואל הלוי ואזנר (שליט״א) [זצוק״ל], ושם כתב דעל התחפשות כגון ליטאי בשטריימל וכיו״ב, נמי אפשר להתפלל. ואפשר כוונתו רק בכה״ג דהוי ע״ז שם בגד אף שאינו לובשו כל השנה, לא מיחסרא בעומד לפני המלך, ואפשר דבזה הוא נמי במוצאי פורים. ובקטנים קודם הגעתם לחיוב מצוות, ברירא דאפשר להקל להתפלל עם תחפושתם. ובגדים הנצרכים ללובשם בפורים, הם בגדי שבת ויו״ט, כמבואר ברמ״א סי׳ תרצ״ה ס״ב, ועי׳ מחזיק ברא קו״א לסי׳ תרפ״ו, ושלמי חגיגה דף שכ״ט ב׳׳, עכ״ל (ונמצא דדעתו דלא כהגרי״ש אליישיב זצ״ל דגם קטנים לא יתפללו, וצ״ע).

שו״ר שהאריך בזה ידי״נ הג״ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א בספרו ״פרדס יוסף החדש״ (פורים, סי׳ תרצ״ו ס״ח), וידי״נ הגרי״א סקוצילס שליט״א בקובץ ״מה טובו אהליך יעקב״ (גליון ט׳ עמ׳ קסא, הע׳ נו).

ב) בעמ׳ ל״א אות קי״ז הביא הגר״י שוב שליט״א מהגר״ש דבילצקי זצ״ל כי בפורים יאמר מגדול בוא״ו כמו בשבת ויו״ט. ואביא בזה בקצרה מה שכתבתי במקו״א בהאי עניינא, דהנה מקור הדבר במשנה ברורה (סימן קפ״ט ס״ק ה׳) דאומרים ׳מגדול [בוא״ו] ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם׳. וצ״ב מה מקור המנהג ומה טעמו וסודו.

ובאבודרהם כתב (הלכות ברכת המזון; הו״ד בדרכי משה, סימן קפ״ט אות א׳, ובמג״א ובכנה״ג ובמטה משה שם) ׳קיבלתי מרבותי שבשבת יש לומר מגדול ישועות מלכו, בוי״ו, ובחול מגדיל, ביו״ד. ונראה לי הטעם כי שבת הוא מלך גדול נגד החול, ומגדול מלא בוי״ו הוא החולם הנקרא מלך גדול, ומגדיל חסר יו״ד, וחירק בלא יו״ד הוא מלך קטן. ועוד, מגדיל הוא בתהלים ועדיין

לא מלך דוד, ומגדול הוא בנביאים וכבר היה מלך', עכ"ל.

וביאור תחילת דבריו הם, דנקודות לשון הקודש חמש מהן נקראות מלך גדול (פי', תנועה גדולה), ומהם חולם מלא בוי"ו וחיריק מלא ביו"ד, וחמש נקראות מלך קטן (פי', תנועה קטנה), ומהן חולם חסר בלי וי"ו, וחיריק חסר בלי יו"ד, לכן בשבת שהוא מלך גדול, אמרינן מגדול שכתוב בחולם מלא, שהוא מלך גדול. ובחול שהוא מלך קטן אמרינן מגדיל שכתוב בחיריק, חסר יו"ד, שהוא מלך קטן. ועדיין יש להעמיק בדברי קדשו ז"ל.

ומה שסיים דמגדיל הוא בתהילים ומגדול הוא בנביאים, דמגדיל הוא בתהילים פרק י"ח (פסוק נ"א), ומגדול הוא בשמואל ב' (פרק כ"ב פסוק נ"א), וכמ"ש דספר תהילים אמר דוד כשעדיין לא מלך, משא"כ ספר שמואל שנכתב כשכבר היה מלך, וא"כ שבח גדול הוא לומר כן.

אך צ"ב מה עניינו דווקא בשבת, ומצאתי במגן אברהם (סי' קפ"ט סק"א) שהביא מספר ברכת המזון למהר"ר נתן שפירא ז"ל שהביא סימן לדבר אמאי אומרים כן בשבת, דכתיב (ישעיה, א', י"ג) 'שבת וחודש קרוא מקרא', וכלומר, שבשבת ור"ח יש לקרוא את הפסוק מגדול שכתוב בנביא שקרוי 'מקרא', ולא את הפסוק 'מגדיל' שכתוב בתהלים שאינו קרוי 'מקרא' אלא 'כתובים'.

ובמאמר מרדכי (ס"ק ג') דקדק בסימן זה, דוכי כתובים אינם בכלל מקרא כמו נביאים, ולכן פי' האי קרא באופ"א, דיש כביכול לסרס הפסוק, 'חודש ושבת - קרוא מקרא', וכלומר, שבשבת ור"ח צריך לקרוא כמו הקרי ולא כמו הכתיב, שבספר שמואל הכתיב 'מגדיל', והקרי 'מגדול'. ע"ש.

ובאופן אחר כתב בסידור 'עיון תפילה' [להגרא"ל גורדון זצ"ל], עפ"ד המדרש (ילקוט שמעוני, שמואל ב', רמז קס"ד) 'כתוב אחד אומר מגדיל וכתוב אחד אומר מגדל, ר' יודן אמר, לפי שאין ישועתה של אומה זו באה בבת אחת אלא מגדלת והולכת, ומהו מגדול, שנעשה לה מלך המשיח כמגדל גדול, שנאמר (משלי, י"ח, י') מגדל עוז שם ה' ירוץ בו צדיק ונשגב', ע"כ. ומשום הכי בימות החול שהם דמיון ימי הגלות, אומרים 'מגדיל' והיינו על בניין הישועה שהקב"ה עוסק בבניינה והולך ומגדילה תמיד, אבל בשבת ויו"ט שהם דמיון ימי המשיח, אומרים מגדול, על גמר הישועה שכבר נתגדל כל צרכה ונעשית כמגדול עוז. ע"ש.

ואכתי אינו מבואר להנ"ל אמאי ביו"ט ור"ח ובשאר ימים שאומרים כן, מה טעם הדבר, ויתכן שכיון שימים קדושים נינהו, א"כ ג"כ הם דמיון ימי המשיח וכו', וכן מצאתי בסידור 'עץ יוסף' (הובא באוצר התפילות), שכתב 'וכתבו אחרונים, דיו"ט ור"ח דינו כשבת וכו", והיינו, בקדושתם, וכנ"ל.

והן אמת, דהמ"ב (שם) כתב רק בשבת ויו"ט (עי' א"ר בסימן קפ"ז סק"א) ור"ח, אך כבר כתב הפרי מגדים (בספרו נועם מגדים, והו"ד בלקוטי מהרי"ח, סי' קפ"ט) והבן איש חי (שנה א', פרשת חוקת, אות י"ט) דגם בחול המועד יש לומר מגדול, וע"פ הסוד גם בפורים ובסעודת מילה, ובכף החיים (סקי"א) הוסיף לפי"ד דגם בסעודת חתן וסיום מסכת אומרים 'מגדול', וכמו כן במלווה מלכה יש

לומר מגדול (לקוטי מהרי״ח שם, וכ״מ בבא״ח שם).

וברוב סידורים כתוב דכל יום שיש בו מוסף, אומרים מגדול, ולא מצאתי מקור הכלל. ויש המפקפקים בהאי דינא דלומר ׳מגדול׳ בשבת, וטוענים שהוא טעות שנשתבש עקב טעות המדפיסים, שהיה כתוב בסידור את מקור הפסוק, ׳מגדול- בש״ב׳, שפירושו הוא בשמואל ב׳, אך בטעות פירשוהו ל׳בשבת׳, שבשבת כך יש לומר, אך כבר דחה דבריהם בספר פסקי תשובות (סימן קפ״ט, הע׳ 9) דדבריהם דברי ליצים נינהו, וכדמוכחא מלתא מכל המקורות הנ״ל (וגם דדבריהם לא מעלים ולא מורידים, דאי היה כתוב ׳מגדול- בש״ב׳, חדא, מדוע ולמה דווקא כאן היה כתוב מקור הלשון, וגם שביום חול כו״ע מודו דאמרי׳ ׳מגדיל׳, וא״צ לפנים).

אכן מצאתי בספר ׳דרך אכילה׳ (להג״ר ברוך הופמן שליט״א, עמוד ק״ה) שהביא, וז״ל: ״סיפר רבינו [הגר״ח קניבסקי] שליט״א שסיפר לו אביו מרן הקה״י זצ״ל, שרבי ברוך אפשטיין בעל התורה תמימה טען לו, כי מה שבשבת אומרים מגדול הוא טעות, כי היה נדפס בסידורים ״בשב״א״, וסבר המדפיס שהכוונה בשבת אומרים, ואינו כן אלא ״בשמואל ב׳ איתא״ (ור״ל דפסוק זה ישנו בתהלים, ושם הנוסח מגדיל, ובש״ב מגדול). ואמר לו אבא זצ״ל כי אמנם דבר נאה הוא, אבל אי אפשר לבטל מנהג העולם. ונתברר שכן כתב כבר בספר אבודרהם שבשבת אומרים מגדול (ובזמנו לא היה עדיין חילוק של שמואל א׳ ושמואל ב׳, שזה עשו הגויים אח״כ״, עכ״ל. ושו״מ שבספר תולדות הגר״א (עמ׳ פא) מביא שמועה זו בשם הגר״א ז״ל, וצריך בדיקה.

אבל מצאתי טעם אחר לשינוי הדבר שבחול אומרים מגדיל ובשבת מגדול, והוא מהגה״צ ר׳ שמואל הומינר זצ״ל בספרו ׳עולת תמיד׳ (פרק ל׳) שכתב פירוש נאה בדבר, וז״ל ״ושמעתי בשם אבי אמי מורתי ע״ה הכ״מ, ה״ה זקני הרב רבי זלמן חיים ריבלין ז״ל, שלכך אומרים בשבת הפסוק מנביאים ולא מכתובים, כדי להזכירו לאדם שאין קורין בכתובים בשבת, וכמו שאמרו (שבת קט״ו.) מפני מה אין קורין בהם, מפני ביטול בית המדרש. ופירש רש״י ז״ל (ד״ה בין שאין קורין בהם) דאפילו יחידים אין קורין בכתובים בשבת משום ביטול בית המדרש דמשכי ליבא, ובשבת היו דורשין דרשה לבעלי בתים שעוסקין במלאכה כל ימות החול, ובתוך הדרשה היו מורין להן הלכות איסור והיתר, וטוב להן לשמוע מלקרות בכתובים.

״וברמב״ם (פכ״ג מהל׳ שבת הי״ט) כתב, אף לקרות בכתובים בשבת בשעת בית המדרש אסור, גזירה משום ביטול בית המדרש, שלא יהיה כל אחד יושב בביתו וקורא וימנע מבית המדרש. וכתב במגיד משנה, דרכם היה שהיו דורשים לעם בשבתות ומלמדים להם חוקי האלוקים ותורותיו, והיה תועלת גדול לכולם בזה, וזה היו עושין קודם אכילה, ואפילו על החכמים הגדולים היה הרב מקפיד כשלא היו באים לשמוע דבריו, לפי שהקיבוץ ההוא ברוב עם, היה חוזק הדת ושמירת גדריו. וביום טוב גם כן היו דורשים לעם, וחול המועד הוי כמו יום טוב, ואפשר דכיון דבימים אלו אומרים

מגדול, אומרים ג״כ בראש חודש מגדול, דר״ח ג״כ אינו כמו יום חול״, עכ״ל.

ויש שהביאו כן מהצפנת פענח באופ״א, דהיא גופא הטעם דמשנים משום דהוא מכתובים ואסור לקרוא בו, וצ״ע לדינא, דפסוק אחד הוא, ומהית״י שימשך ליבו בזה.

ושו״מ טעם זה בשו״ת לב שלמה (לבעל המרכבת המשנה, סימן כ״ג), ושם הוסיף בכמה אנפי, דבר״ח ג״כ היו דורשים לעם, והוכיח מדכתיב במלכים ב׳ (ד׳, כ״ג) ׳מדוע את הולכת אליו היום לא חודש ולא שבת׳, ומכלל שבגם בר״ח היו מתכנסים לשמוע החכם הדורש, והביא כן מירושלמי [דלפנינו ליתא] דשזמן מדרש בר״ח הוא.

ועוד הוסיף שם, דעל אף שבתפילת שחרית אנו מתפללים פסוקי דזמרה שהם מספר תהלים שבכתובים, מ״מ כל שנקבע בנוסח התפילה אין בו חשש, אבל היכא דאפשר לומר פסוק אחר מן הנביאים, מוטב שלא לאמרו מן הכתובים, ואכתי צ״ע בזה (וכן הביא בעיון תפילה שבסידור דעת קדשים מהגר״א, וכתב ע״ז ׳ובעניי לא ידעתי, שהרי כלום אין אומרים פסוק מתהלים בשבת, והרי פסוקי דזמרה וכל התפילות מלאים מפסוקי תהלים׳, עכ״ל).

ג] ועכ״פ חזינן מכ״ז עד כמה החמירו בזה עכ״כ שלא לקרות בכתובים הגם דתורה היא, וכ״ש הישן או הקובע סעודתו בזמן זה (כההיא דגיטין הנ״ל). ובהאי דינא דאין קורין בכתובים בשבת, אבא בזה בקצרה בעיקרי דיניו ופרטיו, דבגמ׳ שבת הנ״ל, אמרינן (קט״ז:) בהוו״א דלרב אין איסור אלא במקום בית המדרש, ולשמואל אף שלא במקום בית המדרש ג״כ אין קורין בזמן בית המדרש, אבל שלא בזמן ביהמ״ד קורין וכמו שקראו בנהרדעא. ולרב אשי, לכו״ע לתנא דמתני׳ מותר לקרוא שלא בזמן ביהמ״ד [וכמ״ש התוד״ה ושמואל, דלטעמא דאין קורין בכתובים משום ביטול בית המדרש, לכו״ע אין קורין בהם שלא בזמן ביהמ״ד, וכדלהלן], ושמואל אמר דבריו לדעת רבי נחמיה דס״ל שהטעם שאסור לקרוא בכתבי הקודש אינו משום ביטול ביהמ״ד, אלא כדי שילמדו העם מזה בק״ו שאסור לקרות בשטרי הדיוטות, ולפי״ז אסור לקרות גם שלא בזמן ביהמ״ד דסו״ס איכא גזירה, ולכן אין אף שאין קורין בכתבי הקודש, מותר להם לשנות בע״פ ודורשים בהם, ואם מצרך לפסוק, מותר להביא ספר ולראות בו, עכת״ד הגמ׳ שם.

וזהו דינו של הרמב״ם דלעיל וכדעת רב בסודיא דהתם, ובשו״ע לא הוזכר דין זה, אך כבר כתב הגר״א בביאורו לשו״ע (סימן ר״צ ס״ב, ס״ק ג׳) דהוא רמוז בפסק השו״ע שם ״אחר סעודת שחרית קובעים מדרש לקרות בנביאים ולדרוש בדברי אגדה, ואסור לקבוע סעודה באותה שעה״, דדוקא בנביאים יש לקרות אבל לא בכתובים.

אך יש גורסים בשו״ע (יפה ללב, ח״ב, אות ח׳) גם בכתובים, ועי׳ בזה בכף החיים (סימן ר״צ סקי״ג) שנראה דג״כ ס״ל בדעת השו״ע דשרי. ועוד יש להעיר, אמאי א״כ לא אסרו ג״כ לקרות בתורה ובנביאים דג״כ בזה יבטל מהדרשה, אך מצאתי במאירי שכתב דלא אסרו כן משום שהדרשה היתה מעניינים שבתורה ובנביאים, וא״כ כשהקדימו בקריאתם, היו מבינים יותר בענייני הדרשה.

והנה, בטעם הדבר דהאידנא אין מקפידין על כך, כבר עמד בזה המאירי בשבת שם

(ד״ה כבר ביארנו), וז״ל ׳וכתבו גדולי הראשונים, שעכשיו שאין נוהגים בדרשות אלו, מותר לקרות בכתובים ובכל שאר הספרים כתורה ונביאים עצמן וכו׳, עכ״ל.

[והנה צ״ע, לשמואל בגמ׳ התם דהוא גזירה משום שטרי הדיוטות א״כ האידנא נמי איכא למיחש להא, אלא דכבר הרמב״ם ז״ל הכריע כדעת רב שהוא משום ביטול בית המדרש].

ושוב מצאתי שכן דעת הבעל המאור (מ״ג. מדה״ר, ד״ה והא), וז״ל ׳ומאחר שפסק מנהג הראשונים שהיו נוהגין לדרוש בכל שבת ושבת עד זמן הסעודה, אין לנו אנו היום למנוע מעצמינו מלקרוא בכל כתבי הקודש ובכל ספר שיש בו סרך קדושה כל היום כולו וכו׳, ע״ש.

אך ברי״ף שם וברמב״ם הנ״ל חזינן להדיא דפסקו להלכתא שגם בזה״ז הוא דאסור, וכמ״ש שם המג״מ דהוא משום שהלכתא כרב באיסורי (ועי׳ בשבת שם בתוד״ה ושמואל). וכ״ה דעת הרא״ש בשבת שם (פט״ז, סימן ב׳). ומהגר״א חזינן דגם השו״ע פסק כן להלכה בזה״ז, וכמו שפסק ג״כ בחיבורו בית יוסף (או״ח, סימן ש״ז סי״ז, ד״ה כתב).

והנה יש לצדד ולומר, דגם להרמב״ם וסייעתו דנראה מדבריהם דגם בזה״ז הוא דאסור, לכאו׳ הרי כיון דהרמב״ם עצמו פסק כרב ולא כשמואל, א״כ בכל מקום ומקום יש לדון לפי מה שנהגו שם, וכעין בטל הטעם בטל הדין, וא״כ יתכן שבמקומו של הרמב״ם נהגו לדרוש כן, אבל במקומות שאין נוהגין כן, לא מסתברא שיהא דין שכזה (דהא לגזירה דשטרי הדיוטות לא חיישינן).

וביותר, שיתכן שזוהי כוונת המג״מ על הרמב״ם שם, שהאריך לבאר שהוא חיזוק לעם ושמירת גדרי וחוזק הדת והיה תועלת גדולה וכו׳, דר״ל, דאה״נ, רק במקום שהוא חיזוק ותועלת, הוא דאסור, אבל במקומות דאין דורשין שרי, והגאון רבי אליהו קלרמן שליט״א (רב דקהילת חזון דוד, מודיעין עילית) הסכים עמי בהאי דיוקא מהמג״מ, ואה״נ, בזה״ז כו״ע יודו דשרי דאין כלל דרשות, וגם ברמב״ם הנ״ל מדוייק דרק בשעת הדרשה הוא דאסור, וממילא פשוט כשאין דרשות בכלל, ליכא איסורא.

ד] בעמ׳ ל״א אות קכ״א הביא הגר״י שוב שליט״א מהגר״ש דבילצקי זצ״ל כי אב שמצווה את בנו שלא להשתכר בפורים ישמע לו, דא״צ להשתכר אלא ישתה מעט. וכעי״ז כתב לי הגאון רבי יהודה אריה הלוי דינר שליט״א, דיכול לישון ולקיים דין עד דלא ידע, כמבו׳ במ״ב.

והגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט״א כתב לי בשאלתא דא, בזה״ל: ״הנני אודות שאלותיך בקיצור, וז״ל השאלה, בחור שהוריו מבקשים ממנו שלא ישתכר בפורים והוא טוען שזה כל שמחת הפורים אצלו וחייב איניש לבסומי וכו׳ אך עדיין הוריו מאנים בדבר, האם חייב לשמוע בקולם, ואולי יש חילוק בין אם משתכר כלוט שמתגלגל ברחובות בבזיון ולבין אם משתכר בצורה נורמלית לשכור בפורים עכ״ל. תשובה: הדברים נראים מאד כחילוק הנ״ל, והיה מקום להרחיב בדברים ואין הזמן גרמא, וע׳ מהרי״ק סי׳ קס״ו ורמ״א יו״ד ר״מ סכ״ה, ומה שהארכנו בשו״ת אמרי יעקב ח״ב סי׳ פ״ה ביסודות אלו הנוגע גם לשאלה זו, ולכן לעיקרא דדינא נראה שאם הוא רוצה

להשתכר באופן רגיל רשאי הוא בכך, ואם הוא יכול לעשות זה שלא בפני הוריו עדיף, אבל אם זה לא שייך יכול לקיים המצוה כפשוטו, וע"ע פ"ת ר"מ ס"ק י"ד וס"ק כ"ד ואכמ"ל, עכ"ל.

ומש"כ בסוף דבריו דעדיף שיעשה זאת שלא בפני הוריו, שמחתי למצוא אח"ז שכן השיב מרן הגר"א נבנצל שליט"א לידי"נ הגרי"א סקוצילס שליט"א (ונדפס בקובץ היקר מה טובו אהליך יעקב, גליון ט' עמ' קנ"ב), ועיי"ש בהע' ל"ח מש"כ בזה הגרי"א שליט"א.

ה] בעמ' ל"ב אות קל"ב וקל"ג הביא הגר"י שוב שליט"א מהגר"ש דבילצקי זצ"ל כי יש להחמיר שלא לכבס בפורים, ולצורך פורים אולי יש להקל. וכמו"כ ראוי שלא להסתפר ושלא לגזוז ציפורניים. ואני הקטן שמעתי ממו"ר מרן הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א שחמיו מרן הגרי"ש אליישיב זצ"ל התיר להסתפר בפורים, אך לכבס אסר.

ו] בעמ' ס"ג השיב מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א לידידי הגר"מ גבאי שליט"א כי החזו"א החמיר גם בקטנים שלא תלבש ילדה בגדי ילד. והנה בשו"ע יו"ד סי' קפ"ב ס"ה מבו' האיסור דלא תעדה אשה עדי האיש, כגון שתשים בראשה מצנפת או כובע או תלבש שריון וכיוצ"ב ממלבושי האיש לפי מנהג המקום ההוא וכו', וברמ"א שם כ' דאפי' א' מן הבגדים אסור. ובש"ך שם כ' בשם היראים דאפי' דרך עראי ושחוק אסור.

ומצוי מאד שילדות עושות הצגות, וחלק מתחפשות לבנים, וראה בארחות רבינו (ח"א עמ' רכ"ו) כי מרן הקה"י זצ"ל אסר לילדות קטנות ללבוש בגדי ילד אף שרק נשים רואות ההצגה, ואמר גם שלא ילבשו אפי' בגד אחד של ילד (ויש בזה משום ספיה לקטן).

וידוע מש"כ המשנ"ב בסי' תרצ"ו סק"ל דהט"ז ג"כ מחה בנוהגים להקל בפורים, וכל שכן בנוהגים לעשות הצגות מעין אלו כבר קודם הפורים (וראיתי שכן העלה הגר"מ פטרפורינד שליט"א בקובץ "קו ההלכה – עיון ההלכה", כסלו תשע"ח עמ' ס"א. שו"ר שהאריך בזה ידי"נ הגרי"א סקוצילס שליט"א בקובץ מה טובו אהליך יעקב, גליון ט' עמ' קנו הע' נא באריכות, עיי"ש ות"נ).

ז] בעמ' פ"ג השיב מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א לידידי הגר"א קרבץ שליט"א כי לא מצינו שיש ענין למשמש בתפילין בעת שקורא במגילה "ליהודין הייתה אורה ושמחה וששון ויקר". ופלא בעיני, שכן שמעתי מגיסו מו"ר מרן הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א שחמיהם – מרן הגרי"ש אליישיב זצוק"ל היה נוהג כן, למשמש בתפילין בעת שקוראין "ויקר".

ח] בעמ' קכ"ה השיב מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א להגר"א קרבץ בדבר בחורים שלוחצים על תורם שיתרום, כי שנה שעברה תרם כך וכך, והשיבו "לשקר אסור". ואביא בזה מה ששמעתי ממו"ר מרן הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א, שנשאל בבחורי ישיבה שלחצו על אדם בפורים שיתן סכום גדול ולא רצה, ולא יכול היה להפטר מהם אז כתב צ'ק עם חתימה משונה והבנק לא קיבל הצ'ק והוצרכו הבחורים לשלם עמלה כעשרים ש"ח, ושאל אם חייב לשלם להם. והשיב מרן הגרי"ז שליט"א דהבחורים נהגו שלא כהוגן, וכמבו' בב"ב דף קס"ח

ופקדתי על כל לוחציו – אפי׳ גבאי צדקה וכו׳, ולהדיא מבו׳ שם בעובדא עם אביי גבי ב׳ שטרות דשרי אפי׳ שגורם לו נזק (וכמ״ש הריטב״א שם דשרי לעשות כן כי היכי דלא ליטרדוהו), ועליהם לדעת שהעולם לא הפקר. ובפ״א הביא מו״ר מרן הגרי״ז שליט״א דברי הספורנו בפ׳ תרומה עה״פ מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי, שכתב ״מאת כל איש. צוה שלא יגבו בזרוע, כענין שנאמר שממשכנים על הצדקה, אבל יגבו מן המתנדבים לבד״.

ט] בעמ׳ קע״ג נשאל מרן הגר״א נבנצל שליט״א איך הותר למרדכי ואסתר להעביר יום א׳ של פסח בצום ולבטל מצות מצה ומרור, והשיב משום סכ״נ ופיקו״נ. אכן צ״ע דהרי הגזירה הייתה בעוד שנה, ולמה לא ידחו התענית עד אחר הפסח, ושפיר יקיימו מצות אכילת מצה ומרור, ואחר הפסח יצומו.

ובס״ד כתבתי בזה בקובץ מה טובו אהליך יעקב (גליון י׳), ואביא בזה בקצרה תו״ד:

בפשטות יתכן ליישב, דכיון שלא ידעו מה ילד יום, ואולי חס ושלום לפתע הגזירה תוקדם, או שהגויים יעשו בהם פרעות, כמו שכבר היה לעולמים בעמ״י רח״ל, שיצא משפט רע על אחד מישראל והגויים עשו פוגרומים כיוצ״ב, א״כ וכיון דבעסקי נפשות של כל כלל ישראל עסקינן, א״כ מיד ללא שום שהיות החלו לעשות ולהרבות בזכויות כדי לבטל רוע הגזירה. וחששו מהבאות, מי יודע אולי אם ידחו התענית עד אחר הפסח – תוקדם הגזירה ח״ו. וכן שמעתי אח״ז מדו״ז מו״ר הגאון הגדול רבי ירחמיאל אונגרישר שליט״א (ראש ישיבת בית מדרש עליון).

ובאמת לשון הפרקי דר״א (פרק נ׳) וכעי״ז במד״ר (אסתר ח, ז) הוא, שהעביר יום ראשון של פסח בתענית, ואמר לו מרדכי להתך והלא יום שלישי של פסח הוא וצריכין לאכול מצה, אמר לו: אתה ראש סנהדרין ואתה תאמר דבר זה, ואם אין ישראל למי הפסח, שמע מרדכי וישב בלא אכילה, דמוטב לחלל פסח אחד כדי שיקיימו הרבה פסחים.

והכא נמי יש לשאול, למה ״אם אין ישראל – למי הפסח״, הרי כעת ישראל קיימים ועומדים, ויאכלו הפסח, וא״כ אולי יש לבאר כנ״ל, דגם כעת עכשיו ממש – כל קיומם של עמ״י בסכנה גדולה ובסימן שאלה, דסו״ס בעיני המן ואחשורוש הם נתונים להרג, ושמא יקדימו וכו׳ (או כמו שהי׳ מצוי ל״ע שהגויים היו עושים פרעות ביהודים רח״ל, כל זמן שהי׳ איזו עלילה וכדו׳, והכ״נ שמא הגויים יחליטו להקדים את הגזירה וכו׳) – וכיון שכן, מיד עשו מרדכי ואסתר תענית לבטל הגזירה.

והנה מצאתי עוד לשון בחז״ל (מדרש פנים אחרים [בובר], נוסח ב׳ פרשה ד׳): ״שלחה ואמרה לו, את זקינן של ישראל, אם אין ישראל בעולם מה המועדות יפים, אם אין ישראל למה תורה, מוטב לבטל מצוה אחת, אולי ירחמו עלינו מן השמים, אלא עמוד וגזור התענית״.

וצ״ב מהו לשון ״אם אין ישראל בעולם – מה המועדות יפים״, דמאן דכר שמיה על ״יפה״ או לא, הרי יש כאן נידון הלכתי אם לעשות תענית או לא, ולא נידון ״רגשי״,

ואולי יש לבאר כעין הנ״ל, דבשעה שכל קיומו של עמ״י תלוי ועומד בסכנה – אז באמת ״מה המועדות יפים״, שכיון שכל המועדות הם לישראל, ואם הם בספק סכנה – כבר אינם יפים – פי׳ שאינם לתועלת הנרצית.

והנה עוד נראה לומר (וכן אמר לי היום הרה״ג ר׳ אברהם חיים שצ״גל שליט״א, בעמח״ס דולה ומשקה), דמזה גופא חזינן חידוש גדול ויסוד נפלא בצורת חיוב הזעקה על צרה, שאפי׳ שהגזירה בעוד זמן, מ״מ צריך להפר כמה שיותר מהר את הגזירה, ואין לדחות את זה בשום דיחוי שהוא [אך צ״ע עד כמה סברא זו שייכא כדי לעקור מצוה דאורייתא].

וכעת שמעתי בשם הגה״צ רבי אלימלך בידרמן שליט״א שהביא מהגאון רבי אליהו גוטמאכר זצוק״ל, שביאר בזה, דמאחר ומבואר בפסה״ק כי ליל הסדר הוא לילה קדוש ביותר ובכוחו לפעול ולבטל דינים רבים על עם ישראל, א״כ ראה מרדכי כי הגזירה על כליית עמ״י חתומה וגמורה, ודווקא משום הכי – ראה שהלילה היחיד שבכוחו לבטל גזירה זו – הוא הליל הקדוש ליל הסדר, אם יתענו בו – הדבר יפעל בשמים, ורק בכח לילה זה לבטל הגזירה, ונפלא.

ועוד עלה בדעתי להוסיף תי׳ ע״ד חידוד, דראו מרדכי ואסתר ברוח קדשם (אסתר מן הנביאות היתה, כדאי׳ במגילה יד, א), דאדרבה, דוקא קיום תענית ביום הפסח-שמבטלין המצוה, יעשה רעש גדול יותר בשמים, דקוב״ה ופמליא דיליה יראו עד כמה מרדכי דואג ומצטער על הגזירה הנוראה, שאפילו החליט לבטל מכל עם ישראל את מצות אכילת פסח, ואולי דווקא דב״ז יעורר יותר רחמים (וכלשון המדרש השני ״אולי ירחמו עלינו מן השמים״). ואם ראו שהישועה תבוא רק עי״ז – משום פיקו״נ הותר להם לעשות כזה, ויל״ע בזה.

ושמחתי למצוא בספר ״דף על הדף״ (מגילה טו, א) שהביא תירוץ כעין זה מהתפארת שלמה מרדאומסק זיע״א ומהרה״ק ר״י מדרוביטש זיע״א, בזה״ל: ״ומתרצים במשל למלך של חסד, שכל אנשי מלכותו אהבוהו מאד, ביודעם שכל דרכיו בחסד ואמת. לעומת זה, משרתיו היו אוהבי שלמונים, ופעם העלילו על אדם אחד עלילת שקר, והביאו עדי שקר. ע״י שוחד קבלו השופטים את עדות השקר, והלה נשפט למות. הוא הגיש ערעור לבית המשפט העליון, ושוב שיחדו את השופטים. כתב הנאשם מכתב למלך, בידעו שהמלך אוהב צדק, ברם, השונאים שיחדו את עבדי המלך, ולא הכניסו את מכתביו. הנדון שהיה חכם, וראה כי כלתה אליו הרעה, עשה דבר חכמה ושחררוהו בערבות... עמד מול ארמון המלך וזרק אבן לחדר בו ישב המלך, ומיד תפשוהו. אמר המלך: אם במלכותי נמצא בן אדם שעלול לעשות כזאת, ודאי יש לו איזה טענה עלי. א״כ אני רוצה בעצמי לדון אותו, ולשמוע מה בפיו. כשהביאוהו לפני המלך, התחיל לבכות ולבקש סליחה על שפגע במלך, אך טען: לא היתה לי שום אפשרות להגיע למלך, אלא בדרך זו... כל נסיונותי להכנס ולבא לפני המלך - או לשגר מכתב עלו בתוהו, וספר את עלילת השוא שהעלילו עליו...! המלך הבטיח לברר את הענין, האמת יצאה לאור והמעלילים הוצאו להורג.

״**הנמשל**, חז״ל דורשים (חולין קלט, ב)

אסתר מן התורה מנין? דכ׳ (דברים לא, יח) ״ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא״ וכ׳ (איכה ג, ה) ״גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי״. לכן חשב מרדכי הצדיק, מה יועילו התפילות והבקשות כשיש רח״ל הסתר פנים. ולא מכניסים התפילות פנימה סתם. א״כ אני אזרוק אבן, לא נאכל מצה ומרור וד׳ כוסות, ועי״ז נעשה רעש גדול בשמים, היתכן שכל בנ״י שבשושן לא אכלו מצה ומרור וד׳ כוסות, עד שנודעה עלילת הדם על בנ״י, ׳ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם׳״ – עד כאן מס׳ דף על הדף.

ואח״ז מצאתי עוד בקונ׳ ״בשער המלך״ להג״ר מנשה קליין זצ״ל בעל ה״משנה הלכות״ (עמ׳ ל׳) שכתב בזה הלשון: ״ויעבור מרדכי (ד, יז). אמר רב שהעביר יום ראשון של פסח בתענית, ושמואל אמר דעבר ערקומא דמיא (מגילה טו.). ויש להבין מה ערקומא דמיא דעבר, ופירוש רש״י דחוק. ונראה דהנה במדרש מגילה (אסת״ר ח, ז) אמרו כששלחה אסתר שיגזור תענית ג׳ ימים שלח לה הרי בהם יום ראשון של פסח, אמרה לו זקן שבישראל למה הוא פסח וכו׳, ופירש במתנות כהונה דאם אין ישראל בעולם ח״ו יתבטל פסח ומוטב שיתבטל פסח אחת כדי לקיים פסחים הרבה ע״ש.

״**והנה** דימה זאת לחולה שיש בו סכנה מחללין עליו שבת משום טעם זה כדי שישמור שבתות הרבה (שבת קנא:) [א.ה. ולעיל הראיתי כי זהו מחז״ל, ולא מהמתנו״כ], ולכאורה לא דמי דגבי חולה השעה עוברת אם לא יעשו לו מיד דילמא ימות, אבל כאן לפי הגמרא לא היה רק על י״ג אדר הבא, והרי יש זמן הרבה להתפלל. רק דיש לומר כל זמן שלא נתיישנה הגזרה דמי לסרכא בת יומא דלא שמיה סירכא, ואפשר בקלות לבטל הגזירה וגם דין שמים, וצדקו שפיר דברי מתנות כהונה. ולפי״ז י״ל דרב ושמואל לא פליגי, דגם שמואל סובר כרב שהעביר יום ראשון של פסח, רק דהיה קשה לו היה להם להתענות אחר הפסח, דהרי יש זמן הרבה, על כן אמר דעבר ערקומא דמיא, ר״ל כל זמן שהגזירה לא נתפשטה הוא עדיין כמו ערקומא דמיא ואפשר בקל לעבור עליהם, אבל כשנתפשטה ונתיישנה הגזרה היא דומה לנחל שוטף וקשה לעבור בו, ועל כן מיהר מרדכי את עצמו להיות זריז ונשכר לבקש רחמים על הגזרה מיד.

והמשיך וכתב: ״ויותר נראה דכוונת המדרש שאמרה לו זקן בישראל למה הוא פסח, דכוונתה היה זה, מאחר שפסח הוא זמן גאולת מצרים ויצאו בו לחירות, על כן הימים האלה מסוגלים ביותר לרחמי שמים, בפרט שמבערין בו חמץ שרומז לסיטרא אחרא, על כן השיבה לו שיתענה מיד, וזו שדרשו במדרש (קה״ר א, ה) שומר מצוה לא ידע דבר רע״.

וראיתי עוד מיישבים על דרך חידוד, דכיון שהגזירה נודעה למרדכי בחלום, וכמ״ש רש״י במגילה (ד, א) והיה זה בליל י״ד ניסן (דהגזירה נגזרה בי״ג, כמבו׳ בקרא), הבינו מרדכי ואסתר שכדי לבטל את החלום הרע מוכרחים לעשות תענית חלום כדאי׳ בתענית (יב, ב) יפה תענית לחלום כאש לנעורת, וזהו דוקא בו ביום שחולמים כדאי׳ שם, ולכן הוצרכו להתחיל להתענות בי״ד ניסן, ואע״פ שבד״כ מספיק יום א׳ של תענית כאן הבינו מרדכי ואסתר שחייבין ג׳ ימים רצופים (כמבו׳ באלשיך שם באריכות),

וממילא נמשך הצום גם ביום ט״ו וט״ז כדין תענית חלום שדוחה יו״ט, כיון שהוא פיקו״נ, ונפלא.

והנה עוד מצאתי בס״ד גדולה למרן שר התורה הגר״ח קניבסקי שליט״א שעמד בהערה זו בספרו ״טעמא דקרא״ (אסתר, עה״פ ואני לא נקראתי לבא אל המלך), וז״ל: ״ויל״ע למה באמת דחק עליה מרדכי כ״כ ועי״ז היה מוכרח לעבור יום א׳ של פסח בתענית ולבטל מצה ומרור הרי היה אפשר לדחות זה לכמה ימים עד אחר פסח שהרי יש עדיין שנה שלמה. וי״ל שמרדכי סבר שפחד שישראל נתונים בו זה עצמו סכנת נפשות כי מרוב פחד יכולין למות כמ״ש בספרי האזינו בפ׳ ומחדרים אימה הי׳ רואה החרב שבאה כו׳ יכול לברוח ולהמלט ממנה אז חדרי לבו נוקפים עליו ומת והולך בה, ולכן מרדכי דחק עליה מיד כיון שיש בכל יום סכ״נ היינו משום דבלא הצום והתפלות והתשובה לא יועיל הליכתה ואין בזה תועלת״, עכ״ל קדשו, ונפלא.

י] בעמ׳ קע״ד נשאל מרן הגר״א נבנצל שליט״א מדוע צריך אזהרה מיוחדת לגרים שיקיימו מצות הפורים, ובהע׳ צ״א כתב הג״ר מרדכי זיסקינד הגר שליט״א דנפ״מ לבני בניו של המן שלמדו תורה בבני ברק (גיטין נז, ב) והי׳ צד לומר שלא נחייב לנכדי המן הגרים לשמוח במפלתו של זקנם הרשע – וכעין דאמר רב, גיורא, עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה קמיה (סנהדרין צד, א), אך כאן חידשה המגילה דאדרבה חייב לשמוח במפלת סבו כי המן הרשע הוא עמלק, ואין ה׳ שלם עד שימחה זרעו של עמלק.

ועפי״ז חשבתי ליישב מה ששמעתי להקשות ממו״ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט״א (ראש ישיבת כנסת יהודה – תוי״ט, ירושלים) למה נכפל בפסוק (אסתר ג, יג) ״להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים, מנער ועד זקן טף ונשים״ הא אם כתיב ״את כל היהודים״ למה צריך לפרט אח״כ, והנה בפשטות י״ל שהמן ואחשורוש עצמם כך כתבו בנוסח הגזירה שהתפרסם בכל מאה עשרים ושבעה המדינות – ועליהם לא קשיא מידי, דהם פירטו בדיוק, והמגילה העתיקה נוסח הגזירה מהם.

וע״פ הנ״ל י״ל הכ״נ, דכמו דבקרא השני התוספת הולכת לגרים, הכ״נ הוסיפו ציווי מיוחד על הגרים, דהמן ואחשורוש רצו שהגרים לא יחשבו שהם ינצלו מהמיתה, ולכן הוסיפו ״מנער ועד זקן״ – היינו כל נער וכל זקן, כל טף וכל אשה.

יא] בעמ׳ ק״פ נשאל מרן הגר״א נבנצל שליט״א אי קריאת המגילה זו היא הלילא מ״ט א״צ לעמוד בקריאתה (וזו קו׳ החת״ס באו״ח סי׳ נ״א), ומרן שר התורה הגר״ח קניבסקי שליט״א כתב לי פעם על קושיא זו בזה״ל ״משום שקשה לעמוד כל זמן הקריאה״.

יב] בעמ׳ רל״ו דן ידידי הג״ר הילל דייטש שליט״א בדבר קריאת ״ואת עשרת בני המן״ בטוטו״ד, ואציין בזה כי פעם שאלתי ממרן הגר״א נבנצל שליט״א בזה״ל: ״שמעתי בשם מרן שליט״א איזו עיצה לבעל קורא בקריאת מגילת אסתר, בעת שקורא את עשרת בני המן, כיצד יעשה. אשמח לשמוע ממרן שליט״א מה היא העיצה״.

וכתב לי בזה״ל: ״שמעתי להסתיר כל פעם את ה״ואת״ הבא, שלא יקרע למפרע״.

ובאמת בס״ד מצאתי בספר היקר ״והאר עינינו״ (להג״ר מנחם יעקב פרידליס שליט״א, חקור דבר – אות קיג, עמ׳ ש״מ) שדיבר בעצה זו, וזה לשונו: ״יל״ע בבעל קורא שקרא בטעות את אותה מילה אבל משורה אחרת, כגון שכונתו לקרוא וידבר ה׳ אל משה וקורא את התיבה משה מהשורה שעל יד וכדומה, וכתב בשו״ת הר צבי (ח״א סי׳ סו) דהקורא בתורה באחד מימי החנוכה בפרשת הנשיאים, וקרא לעולה השני מהפסוקים של נשיא אחר, דיצא יד״ח, דכיון ששניהם באותו עמוד, ואין שום שינוי ביניהם, מסתבר דאין בזה עיכוב, וכ״כ בקובץ בנתיבות ההלכה(כח, עמ׳ 10) בשם מרן הגראי״ל שטיינמן [זצוק״ל], דהעיקר שקראה מתוך הכתב, אולם בהליכות שלמה (ח״ב פי״ז ח) כתב דלא יוצאים בזה י״ח, ע״ש.

״ובכף החיים (תרצ סקצ״ז) כתב בשם הבן איש חי להיזהר בעשרת בני המן לקרוא לכל אחד את ה׳ואת׳ שלו [ויש עצה, שיקרב את הקלף משני צידיו, באופן שבני המן וה׳ואת׳ יהיו צמודים זה לזה[יב]].

״והגאון רבי אביגדור נבנצל שליט״א רבה של העיר העתיקה מספר שרבו שלימדו לקרוא בתורה הר״ד ארנד זצ״ל אמר לו עצה טובה בקריאת המגילה, דהנה כידוע ישנם בעלי קריאה המתבלבלים בקריאת עשרת בני המן מכיון שצריך לקרוא את כל ה׳ואת׳ של עשרת בני המן, דהרי אם קרא כמה תיבות מהמגילה בע״פ יצא, אבל אם יקרא את ה׳ואת׳ בפנים הרי מצוי שמתבלבל [דנוסף לזה גם המאמץ לקרוא בנשימה אחת] וקורא בטעות את ה׳ואת׳ מהשורה שלפני זה, והו״ל כקורא למפרע [וכן אם יקרא ׳ואת׳ מהשורה שלאחריה גם הוי למפרע כי חוזר אח״כ לשורה הקודמת], ומבואר במ״ב (תרצ סקכ״ב) דאפי׳ בתיבה אחת שקרא למפרע לא יצא (מובא בירושלים במועדיה, פורים עמ׳ ע׳).

״וי״ל״ע מה הוא הרויח בעצה זו, דלמפרע נקרא רק היכא שמכוין לקרוא את המילה שכתובה למפרע, אבל כאן הוא הרי מכוין לקרוא את תיבת ׳ואת׳ שכתובה בענין זה, ומה שהוא קורא את ה׳ואת׳ ממקום אחר הרי זה כאילו קרא אותו בע״פ ויצא יד״ח דלא גרע מאם היה קורא מילה זו בע״פ, וא״כ מה הוא הרויח בעצה לקרוא מלכתחילה בע״פ, וכן העיר בהערה שם, ובספר שלמי תודה פורים עמ׳ קעח.

״ובקובץ מוריה (גליון שסד-שסו ניסן תשע״א עמ׳ ריח) מובא שהגר״א נבנצל שליט״א נשאל שאלה זו והשיב: דכשהוא קורא מתוך הכתב את ה׳ואת׳ של אריסי על

יב. ושמעתי להעיר עפ״ד הרמב״ן (בפ׳ בשלח, גבי שירת הים) שכתב שהטעם שמשאירים חלק מפני שכן הוא דרך המנגנים ליתן ריוח בין האמירה על ידי ניגון, וא״כ הרי יש נידון האם הקרי הוא הכתיב גופיה ורק במטבע שונה או שהוא משהו אחר לגמרי. ולפי״ד הרמב״ן יל״ד דהחלק החלק יהיה כמו ה׳כתיב׳ של הקרי, ולא טוב יעשה אם יסתירנו, ויש לדון בזה.

אך לכאו׳ יש לחלק, דבשירת הים דווקא קאמר הרמב״ן דשם מנגנים באמת את השירה, משא״כ בעשרת בני המן - אינו מדין שירה כלל, ואדרבה, הרי שם אין סיבה ליתן ריווח שהרי אינו אומרו בניגון כלל (דליבעי רווח לניגון) אלא אומרו במרוצה. וצ״ע.

אירידי הרי ׳ואת׳ זה שייך ומיוחס בודקא לאריסי וא״א לייחסו לאירידי, והו״ל קורא למפרע, אבל כשהוא אומר בע״פ סתם ׳ואת׳, זה עדיף כי אני יכול לייחס אותו למי שאני רוצה, עכ״ד.

״ויש להוסיף עוד סברא דכשקורא בפנים למפרע הו״ל כהא דקיי״ל ד׳מינה מחריב בה דלאו מינה לא מחריב בה׳ (זבחים ג.), ובע״פ הוא לאו מינה ולא מחריב בה, וע״ש עוד במוריה״ – ע״כ.

ובאמת בתשובת מרן הגר״א שליט״א אלי, לא כתב העיצה הנ״ל שיכוין שלא לקרוא, אלא שיסתיר, וצ״ע.

יג] בעמ׳ רס״ז כ׳ הג״ר נתן קפלן שליט״א

על הנוהגים להשתכר לשוכרה ביום הפורים ומבזים עצמם מאד, ובאמת כבר כתבתי בספרי ״ארחות אכילה״ (שלמי חיים) כי השותה יין בשוק גם ביום הפורים – הוא בכלל ״האוכל בשוק ה״ז דומה לכלב וי״א פסול לעדות״ (קידושין מ׳ ב׳), וכמו שהורוני גדולי ההוראה שליט״א.

ואביא בזה מציאה שמצאתי למרן הגרי״א ספקטור זצ״ל אב״ד קובנא בשו״ת עין יצחק יו״ד סי׳ א׳ אות י״ח שכתב בתו״ד: ״ועוד יש לדון בנ״ד, כיון דידוע דהוא שיכור ועושה מעשים רבים מכוערין ורוב נבלות פיו וקלותו, דבכל אלו הדברים ה״ה בכלל הבזויים דמבואר בח״מ (סי׳ ל״ד סי״ח) דבזויים פסולים לעדות והם האנשים שהולכים ואוכלים בשוק כו׳ ומבזים עצמם ואינם חוששים כל אלו פסולים מדבריהם. וכו׳, ואין לנו בזויין יותר מן נ״ד גבי שחיטות ובדיקות דמי שהוא שיכור ודובר נבלות בפיו ועושה מעשים רבים מכוערים שלא ניתנו להעלות על הכתב ולא יבוש מפני כל, דאיש כזה יהיה שו״ב בקהילה וכו׳״ (הן אמת שדבריו לפסול לעדות בגוונא ששותה יחידי בפני כל, ובפורים דדרך בנ״א להשתכר, ודאי דלא יפסל לעדות, רק מדיני דר״א אין ראוי לשתות ברה״ר, וכמו שהארכתי בכ״ז בספרי הנ״ל).

ובזה אשים קינצין למילי, ואשמח מאד לקבל כל הערה והארה להגדיל תורה ולהאדירה

ואברך בברכת הדיוט לכת״ר שליט״א ולכל הלומדים שליט״א כי נזכה במהרה לגאולה השלמה, בביאת משיח צדקנו, ובנין בית מקדשנו – וכמו שמתפללים אחר שמו״ע ״יה״ר וכו׳ שיבנה ביהמ״ק בב״א״ – לפי שעל ידי זה ״ותן חלקנו בתורתך״ – ״ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות״, אכי״ר

חיים מלין

קונטרס

טללי אור

ובו שאלות מאאמו"ר אוהב התורה
הר"ר **טלי סקוצילס** זצ"ל הכ"מ
ותשובות אשר זכינו להשיב עליהם

נכתב בעזרת החונן לאדם דעת על ידי
יעקב אהרן סקוצילס

פעיה"ק ירושלים תובב"א
סיון תש"פ

מהדורת טללי אור

הקדמה

אהלל הבורא יוצר הכל, בכל לשונות שבח הלל והודאה, כי הרבה טובות אלי והגדיל חסדו עלי, נתן חלקי בחיים וחשקי בתורה, וזיכני לשבת בבית ה' מעודי ועד עתה, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, ולשמש אצל החכמים, גדולי ההוראה מהם אשר בגנזי מרומים, ומהם להבחל"ח החיים עמנו לאורך ימים ושנים. ישתבח הבורא ויתברך היוצר אשר באהבתו אותנו בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו תורת אמת, וכדאמרו חז"ל (אבות ג' י"ד) "חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה". אכן על זה לבד היה ראוי להודות ולהלל משך שנות דור. על אחת כמה וכמה מלא אנוכי שבח והודאה לבורא עולם שזיכני להגיע עד הלום, בעומדי בשערי הוצאת ספר זה, **קונטרס "טללי אור"**, אשר בו הכנסתי הרבה תשובות ופסקי הלכה אשר כתבתי בנידונים שונים בכל חלקי ההלכה לשאלות שאבי מורי זצ"ל שאל אותי.

והנה השאלות שנשאלתי על ידי **אבי מורי הר"ר טלי זללה"ה** בכמה ענינים שונים, וזיכני ד' לדון בהם כדרכה של תורה, ולערוך תשובות עליהם, וודאי כי יהיו דברי התורה הללו לזכותו ולעילוי נשמתו באופן מיוחד, לבד משאר כל דברי התורה שבספר זה ובשאר ספרים שזיכני ד' לחבר, ואשר יזכני בעתיד ברצותו ית', אשר בכולם גדול חלקו עד למאד, באשר עודדני והמריצני כל הימים לעסוק בתוה"ק, ועודדני תמיד בהוצאת הספרים, ואך בזכותו ומכוחו זכיתי להמעט שזכיתי.

סימן א'

בענין חולה שהולך לבית הכסא הרבה אם צריך לברך אשר יצר כל פעם

בס"ד קיץ שנת תש"ע

לכבוד אאמו"ר (שליט"א) **זצ"ל**

בדבר השאלה שנשאלתם הרבה פעמים מחולים שונים יהודים ששוהים בבית החולים ויש כאלו שיוצא להם כל כמה דקות יציאות של מי רגלים או שלשולים ושאלו אתכם האם כל פעם הם חייבים לברך ברכת אשר יצר כל כמה דקות, כי מיד שגומרים מצוי שמרגישים כבר התעוררת לעשות עוד, עכ"ד הנעימים?

תשובה:

והנה לכבוד אבי מורי נשתדל לרשום כאן מה שכבר דנו בזה גדולי האחרונים ולהעלות הכרעות גדולי הפוסקים בזה, וכמובן שתמיד צריכים לזכור שכל הפרטים משתנים מכאן ומכאן.

כתבו האחרונים שמי ששותה סם המשלשל דיש בדעתו מתחילה לפנות בני מעיים עד שתכלה הזוהמא מהם יש אומרים דלא יברך כל פעם אחר גמר ההוצאה, ראה בשו"ע הרב (סעיף ו') ובקיצור שו"ע (סימן ד' סעיף ו'). והטעם כיון שהוא דומה לחולה שאין צריך להודות עד שיתרפא, ואז יברך ברכה אחת ודיו, ראה בהלכות קטנות להמר"י חגאי"ז חלק א' (סימן פ"ו).

מיהו בברכי יוסף ובבאר היטב ושערי תשובה (סימן ז' ס"ק א') כתב שיש לברך בכל פעם, וכן הוא המנהג, ראה בכף החיים (ס"ק ב') בשם הרבה פוסקים שלא אמרינן בזה ספק ברכות להקל. וכן נראה הכרת המשנה ברורה (ס"ק ב').

ואם הוא חולה שציוה עליו הרופא לשתות הרבה (למשל אחרי ניתוח להוצאת הערמונית) וכתוצאה משתיה מרובה זו משתין כל 15-10 דקות, אם אינו מרגיש מיד שיצטרך להשתין שוב, צריך לברך ברכת אשר יצר כל פעם, כך אמר הגרי"י נויבירט זצ"ל. וכן ראיתי בספר פסקי תשובות (סימן ז' אות ב') שכתב בשם הפוסקים שאם לקח תרופה להוצאת המים מגופו, אשר כל מספר דקות צריך להטיל שתן, גם כן אמור הכרעת המשנה ברורה ושאר הפוסקים שמברך אחר כל פעם ופעם, אבל אם מיד כשגומר מרגיש שצריך שוב לא יברך אז, אבל צריך התבוננות למי שחולה במחלת הכליות או דרכי השתן כי לפעמים הרגשה זו הוא מפני החולי ולא כי אכן צריך להוציא

ממנו שוב שתן ואפילו לא כמה טיפות, ואז צריך לברך, אפילו מרגיש הרגשה כזו. ראה בשו"ת באר משה חלק ד' (סימן מ') ושו"ת יביע אומר חלק ט' (סימן ב').

ובמח"ס שו"ת אבני ישפה זצ"ל כתב לי בענין השאלה שאדם חולה והולך לבית הכסא כל חמש דקות. משנה ברורה סימן ז ס"ק ב כתב וז"ל: מי ששותה סם המשלשל דיש בדעתו מתחלה לפנות הבני מעיים עד שתכלה הזוהמא מהם ע"כ י"א דלא יברך כ"א אחר גמר ההוצאה וי"א דיברך בכל פעם והמנהג כסברא אחרונה אך בשלשול חזק שמרגיש שמיד יצטרך לפנות שנית אסור לברך כדלקמן סימן צ"ב שאפי' בד"ת אסור [ש"ת] עכ"ל.

לכן בשאלה שאדם הולך כל חמש דקות תלוי הדבר אם הוא כבר מרגיש הצורך לצאת אחר שיצא מבית הכסא אז אין לברך אשר יצר. ואם אינו מרגיש הצורך אז המנהג כסברא אחרונה שכן מברכים, עכ"ל. וראה עוד מה שכתב בכל זה בשו"ת שאילת יצחק להגר"י אהלבוים זצ"ל.

סימן ב

להסתכל בתוך ספר כדי להראות שלומד ממנו רק בשביל תמונה

אלול תשע"ז

לכבוד אאמו"ר (שליט"א) **זצ"ל**

כשישבנו בסלון בביתי בירושלים והגיע שלומי קוק וישראל גרייבום מעיתון בקהילה לראיין אותך לצורך כתבה שבסופו של דבר היה מאמר של דברי חיזוק, והרבה אנשים קראו אותו והתרוממו, ושם דברנו בדבר השאלה אם מותר לפתוח ספרים כדי להראות שלומד ממנו אע"פ שאיננו לומד ממנו אם יש בזה משום בזיון לספרים או גניבת דעת, ואמרתי שאני שיסדר את הסוגיא ופסקי הלכה בנושא דיבן בם"ד.

והנה נלענ"ד שחשוב ללמוד מתוך ספר אפילו אם רוצים לצלם אותך ולא לעשות מהספר בזיון, וכמובן אם כבר למד מזה אין לחוש לבזיון להצטלם עם הספרים. וטעם הדבר משום שהוא משתמש בספרי קודש כדי לגדל הגאוה שלו, ולכאורה זה אסור. אבל מה שלומדים מהם ונשאר כמה ספרים על השלחן, ויש שני אפשרויות או להחזיר כולם למקומם, או להשאיר אותם על השלחן ויודע שבעתיד יגיעו אליו אורחים וכדומה, וישמח ממה שרואים שהוא לומד, נראה שלא חייבים להחזיר את כולם, וטעמא דמילתא משום שאין צריך להטריח אדם להחזיר כל הספרים במקומם על חשש שיתגאה קצת ממה שכבר למד עד עכשיו מהספרים שלו. וכך הורו לי למעשה מרנן הגר"ח קניבסקי והגר"א נבנצל שליט"א לחוש לבזיון הספרים וגניבת דעת.

ולמעשה בשו"ת משנת יוסף חלק ח' כתב לי תשובה והסתפק בזה, וכתב דיתכן שזה מה שאמרו חז"ל באבות פרק ד' משנה ה' אל תעשם עטרה להתגדל בהם, ועוד הביא שגיסו מהר"א מבעלזא זי"ע היה מקפיד להחזיר ספר תיכף לארון וזה מפני כבוד הספרים שלא יתגלגלו, ובעוה"ר בבית המדרש מונחים ספרים ואין דורש, ויש אנשים יראי שמים שמאספים אותם ומחזירים אותם, עכ"ד.

ובספר מפי האיש על מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (עמוד קמ"ה) הביא שם שפעם במוצאי יום כיפורים תשס"ט אמרו לרבינו כי ממתין בחוץ צלם עם הקופסא של כל השמות של נותני הצדקה לקופת צדקה מסויימת, והסכים רבינו, ובאותה שעה לא היה מונח שום ספר על השלחן, כי בדיוק סיים אז לאכול ולשתות

אחר הצום והניחו על השלחן גמרא כדי שלא יהיה ריק, מיד אמר רבינו בתקיפות זה שקרים תיקח את הגמרא מכאן.

וידידי הרה״ג ר׳ בנימין קירשנער שליט״א במח״ס הנהגת רבינו אמר לי שהגר״ע אויערבאך שליט״א השיב לו בזה שאם לא מעיינים בספר זה אפילו מעט יש חשש ביזון לספר, אבל אם מעיין בו אפילו לרגע אין חשש, כיון שעל רגע זה קיבל מצות תלמוד תורה, ושפיר נחשב השתמשות בספר לצורך לימוד.

אח״כ קבלנו כמה תשובות מגדולי מורי הוראה שליט״א ונביא אותם כאן לתועלת הענין. הגרש״ק גרוס שליט״א: יש על זה גניבת דעת אבל אם הוא באופן שיצא מזה חילול השם יש להקל, וראיתי בתולדות הח״ח בסוף ימיו שהיה קשה לו ללמוד פתח ספר לפניו ואמר דיצא חילול השם אם יראו שח״ח אינו יושב בפני ספר פתוח.

הגר״י טשזנר שליט״א: מי שרוצה להראות שהוא למדן ומניח הרבה ספרים על השלחן כשמגיעים אליו אורחים, ודאי שיש בזה גניבת דעת. וזה כל שכן ממה שמבואר בירושלמי שביעית (פרק י׳ סוף הלכה ח׳) בר נש דתני חדא מיכלא והוא אזל לאתר ואינו מוקריו ליה בגין תרתי צריך מימר לון אנא חדא מיכלא אנא חכים.

ופ׳ בפני משה שם: הדא אמרה. ממתני׳ דצריך הרוצח להודיע להם דשמא אינם יודעים ולפיכך רוצים לכבדו ומכאן לבר נש דתני חדא מיכלא, מכילתא ומסכתא אחת ובא לעיר אחת ואינון מכבדין ליה כמו בשביל דתני תרתי מסכתא צריך שיאמר להן אנא חדא מיכלא בלחוד אנא חכם. וגרסינן להא בפ״ב דמכות) על האי מתניתן כיוצא בו, עכ״ל.

ובביאור הגר״ח קניבסקי שליט״א שם כתב, שאם אינו מודיע הרי הוא גונב דעת הבריות.

אולם לא נראה שיש בזה משום בזיון לספרים שהוא משתמש עמם לצורך זה, כי אינו עושה שימוש בפועל רק שאנשים חושבים שמשתמש ולומר בהם.

הגר״א שלזינגר שליט״א: להניח ספרי קודש למראית עין יש בזה גניבת דעת. אמנם אם זה נעשה לפני כאלה שאינם אנשים תורה, אולי יש בזה קידוש ה׳ שרואים שהרב מתעסק בתורת אמת, ורק זה מה שמעניין אותו.

הגר״א ווייס שליט״א: נראה דאין בזה איסור כלל, לא מצד גניבת דעת ולא מצד השימוש בספרים, ואבאר טעמי ונימוקי.

א. נראה פשוט דאין איסור גניבת דעת אלא בין אדם לחבירו, וגניבת דעת מעין גניבת ממון היא, וכשם שאסור

לאדם לגנוב ממון חבירו כך גם אסור לגנוב דעתו בדבר שיש בו הנאה לגנוב מן הנגנב, והיינו הגונב דעת חבירו כדי להפיק ממנו תועלת נגד דעתו ורצונו.

וכבר הארכתי בזה במקום אחר, וציינתי שהרמב״ם הביא הלכה זו בשתי מקומות. בהלכות מכירה פרק י״ח הלכה א׳, ובהלכות דעות פרק ב׳ הלכה ו׳, ומשמע מדבריו דיש שני דינים בגניבת דעת. דין א׳ שהוא ענף מדיני אונאה במכר, ודין נוסף שוא משום מדת האמת וכלשון הרמב״ם הל׳ דעות שם הלכה ו׳, ״אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות״.

אך כל הדוגמאות שהביא הרמב״ם אף בהל׳ דעות, הצד השוה שבהם שהוא גונב דעת חבירו בענין שיפיק תועלת ממנו והרי הוא דומה כמוציא ממונו ממנו שלא מדעתו.

ומש״כ נראה דבנידון דידן דאם אכן מתכוין היא לרמות את חבירו על מנת להפיק ממנו תועלת, ובדרך משל שהוא רוצה שפלוני יפאר אותו וישבח אותו לאחרים או שיתרום לו כסף וישרתנו וכדו׳, אכן יש בזה משום גניבת דעת.

אבל כשכל רצונו אינו להפיק תועלת ישירה, אלא שאין זה מכבודו לקבל אורחים ושלחנו ריקן אין בזה קפידא כלל, והרי זה דומה למי שלובש בגדי חמודות ואיצטלא דרבנן לכבוד אורחים, אף אם רגיל הוא לשבת בביתו ללא בגדים אלה, שאין בזה כל פגם ואין בזה שום צד של גניבת דעת.

ואין בזה גם כל חשש מצד השימוש בספרי קודש. דאף דהלכתא פסוקתא שאסור להשתמש בספרי קודש, וכמ״ש המשנה ברורה (סימן קנ״ד ס״ק ל״א) דאסור להשתמש בספר כדי שיגן עליו מן השמש או לעשות מחיצה שלא יראנו חבירו, ולא הקיל אלא להניח עליו ספר אחר לצורך תלמודו. ואף בזה כתב במקום אחר סימן שט״ו ס״ק ל׳ שנחלקו הפוסקים ודעת הט״ז להחמיר, מ״מ אין זה אלא כשהוא משתמש בגוף הספר שימוש של חול ככל הני שימושים, אבל כשאינו אלא מניח ספרים על שולחנו וכדרך כל אדם בבואו ללמוד אין בזה כל בזיון לספרים ואין בזה שימוש חול בגוף הספר, והרי זה דומה למי שמקבל אורחים בחדר הספרים ולא בחדר האוכל שבביתו משום שזה כבודו.

וכך גם במי שמצטלם, וכי אסור להצטלם על רקע ארון ספרים, וכך גם הדבר הזה.

ויסוד הדבר דאין ספרי קודש איסורי הנאה שאסור להנות מהם, אלא שאסור להשתמש בהם שימוש חול, אבל אין כל איסור להניח ספרים על שולחנו כדי לקבל אורחים או להצטלם וספרי קודש על שולחנו.

ועובדא ידענא מעשה רב באדם אחד שביקר בביתו של גאון ישראל

הגרשז״א זצ״ל וכשנפרד ממנו ביקש לצלמו הגרשז״א נעתר בטוב לבו, וילדות היתה בו והעיז פניו בנתן הבבלי ושאל אותו אם יאות לפתוח ספר לצורך התצלום, והגרשז״א בטוב לבו ומדותיו הנאצלות עשה כמבוקשו.

אך אפשר שלאחר שפנה זה לדרכו ויצא מן הבית למד הגרש״ז מתוך הספר, וכל כה״ג ודאי מותר, וכמו שמצינו לגבי קפנדריא, דאם צריך ליכנס לבית הכנסת לצורך עצמו יקרא או ישנה פסוק כדי שלא יהיה נראה כמשתמש בבית הכנסת לצרכו, וכמבואר בשו״ע או״ח סימן קנ״א סעיף א׳, וכיוצ״ב נראה דודאי מותר אף בנידון דידן.

הגרא״י גרוסמן שליט״א: בחולין דף צ״ב. אמר שמואל אסור לגנוב דעת הנכריות ואכילו דעתו של עכו״ם, ובמסכת כלה פרק י׳ איתא יחשב גונב דעת הנכריות כגונז דעת המקום, וכתוספתא ב״ק הל״ג ז׳ גנבים והם גדול שבכולם גונב דעת הנכריות, והמרי״ט בקרית ספר פי״ח מכירה כתב שהוא אסור מדאורייתא, והארכתי בכל זה בשו״ת ודרשת וחקרת חלק א׳ חושן משפט סימן י״ג עי׳ שם, ועוד עי׳ ביורה דעה סימן כ״ג לענין אחיזת עינים, ולכן פשוט שאסור לגנוב דעת האורחים לפתוח ספרים להראות כאילו הוא לומד, אולם אם כוונתו שלא יהא חילול ה׳ אז מותר ומצוה הוא, ושמענו על גדולי ישראל שבזקנותם ציוו לפתוח גמרא לפניהם משום חילול ה׳ שלא יראה כאילו הם יושבים בטל, וה׳ יראה ללבב.

הגר״י מזלומיאן שליט״א: בספר שו״ע המקוצר (שם בעיני יצחק-ציונים והערות ס״ק מז) כתב, שאם צריך לצאת ואין אדם אחר בסמוך לספר, לא מהני מה שיפתח הספר במקום אחר שלא למד בו עתה, אך אם ישאירנו פתוח בין הכריכה לשער הספר, מקום שהנייר חלק, מסתברא דשפיר דמי. וכמו שראינו בני הישיבות בזמננו נוהגים כך. וזה גם לאות ולסימן שלא יקח משהו את הספר בסוברו שגמר לעיין בו, או שהלך לו ולא ישוב בסמוך. ע״כ. משמע דמועיל הנחת ספר פתוח רק שיהיה לאות ולסימן לצורך הספר, רצ״ל שספר זה בשימוש הוא, ולא יבואו אחרים לקחתו. אולם אם רוצה להניח ספר כדי שיראו וידעו שהמקום תפוס, ושלא ישב בו אדם אחר, ולא יפקד מושבו, לכאורה יש לאסור. שאין זה מכבודו של הספר להשתמש בו לשימוש כזה. אלא שראיתי בשו״ת אז נדברו ח״ו (סי׳ לט אות ה) דחלק בזה, והתיר ליתן על הסטנדר כדי שלא יקחהו רק ספר שרוצה ללמוד בו אבל ספר אחר יש להחמיר. וכן כתבו בס׳ ברכת נפתלי ח״ב (עמ׳ סג הלכה ו) ובס׳ גנזי הקודש (עמ׳ מט סע׳ ט) בשם הגרי״ש אלישיב והגר״ן קרליץ. והובא בס׳ שמירת כבוד הספרים להגרמ״ד שמואלי (פרק ג סע׳ נג). אלא דבשו״ת ודרשת וחקרת (ח״ג חו״מ סי׳ טז אות ג ואילך) כתב להקל יותר, והתיר אף לקחת ספר אחר כיון שאינו משתמש בו דרך בזיון,

דמה לי מונח הכא ומה לי התם, וסיים, דכן נוהגים כידוע בהרבה ישיבות. ע״ש. אולם כ״ז הוא שיש איזה צורך לספר, אבל הכא הרי אינו משתמש בספר כלל אלא כל כוונתו להראות להאורחים שהוא למדן, א״כ לכאורה יש בזה בזיון לספרי הקודש.

ועוד שאל בענין הנו׳ מה הדין לגבי גניבת דעת. ע״כ.

הנה מענה לשאלתו מצאתי בס״ד בספר המאורות הגדולים במעשה על מרן הח״ח הקדוש זצ״ל. וכך הובא שם (עמוד שכד אות קעג), שבימי צעירותו חלה מרנא הח״ח זצ״ל והרופאים פקדו עליו להפסיק מלמודיו במשך שנה אחת. הוא קיים את מצוות הרופאים במלואה, משום ״ונשמרתם מאוד לנפשותיכם״. אבל הוא חשש משום חילול ה׳, שמא יכנס אדם לביתו ויראה אותו יושב בטל, ונמצא שם שמים מתחלל על ידו. ושאל את פי מרן הגאון רבי ישראל מסלנט, אם מותר לו להחזיק לפניו ספר פתוח למראית עין, שיחשבו שהוא עוסק בלימוד, כדי למנוע חילול ה׳. וכן נהג גם בשנותיו האחרונות, לאחר שנחלשו חושיו ולא היה בכוחו לקרוא, הקפיד שתמיד יהיה מונח ספר פתוח לפניו. ע״כ. הרי כשיש צורך, מותר להשאיר ספר פתוח, ואין בזה משום גניבת דעת. אולם יש לדחות הראיה, דהתם אצל הח״ח היה חשש של חילול ה׳ ולכן הותר לו לפתוח ספרים, מה שאין כן הכא שאין חשש של חילול ה׳, אלא רק רצון שיחשיבוהו כלמדן, לכאורה איכא בזה גניבת דעת. ועין במה שהובא בזה בספר אנצקלופידה תלמודית (כרך ו עמוד רכה).

סימן ג

קריאת שנים מקרא בלילה

לכבוד אאמו"ר (שיח') **זצ"ל**

בדבר השאלה אם צריכים להקפיד לא לעבור על הסדרה בלילה, כי שמעת שיש מקפידים בזה, אבל לפעמים אין זמן אחרת בשבוע די מלאה בעבודה אלא בשעות הערב. ואמרתי שנביא קצת מקורות בזה ממה שראיתי בספר סוכת חיים הל' שמו"ת.

א. אם מותר לקרוא מקרא בלילה

והנה דעת האריז"ל (הובא בבאר היטב סי' רל"ח סק"ב, ועי' בשער המצות פרשת ואתחנן) דאין לקרוא מקרא בלילה. ובברכי יוסף (סי' רל"ח סק"ב) כתב שכן מוכח במדרש תנחומא (ס"פ כי תשא סי' ל"ו) על הפסוק "ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה", מנין הי' יודע משה אימתי יום ואימתי לילה, אלא כשהקב"ה הי' מלמדו תורה שבכתב הי' יודע שהוא יום, וכשהי' מלמדו על פה משנה ותלמוד הי' יודע שהוא לילה וכו', ע"ש. וכן איתא שם בילקוט שמעוני.

וכן איתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ו, הו"ד בהרא"ש מס' ר"ה פ"ד סי' י"ד) תנא רבי יהושע בן קרחה אומר ארבעים יום עמד משה בהר קורא מקרא ביום ושונה משנה בלילה, ע"כ. וכ"כ בתנא דבי אליהו רבה (פ"ב), יום ליום יביע אומר זה תורה נביאים וכתובים, ולילה ללילה יחוה דעת אלו המשניות, ע"כ.

ויל"ע בהראי' שהביאו ממשה רבינו, והלא אדרבה כי היכי דקרינן משנה ותלמוד גם ביום, אע"פ שמשה לא למדו אלא בלילה, ה"נ שפיר דמי לקרוא מקרא גם בלילה, אע"פ שמשה לא למדו אלא ביום. ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סי' ב' אות ה') העיר עוד וז"ל, די"ל דזה שלמד אתו הקב"ה סדר זה הוא לא בגלל איסור מקרא בלילה אלא בכדי להורות לו עי"כ את ההלכה דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ וכו' (עי' גיטין דף ס' ע"ב), ולכן לא למד אתו מקרא בלילה שילמדו מזה שלא יקרא מקרא בלילה בהיות ובלילה לא לכו"ע מצוין נרות ויצא שילמדו בע"פ וזה אסור, אבל מתוך הכתב י"ל דשפיר מותר בלילה כביום, עכ"ל.

ואיתא בתרגום יונתן בן עוזיאל על שיר השירים על הפסוק "דודי צח ואדום", בכן שריאת כנישתא דישראל למשתעי בשבחא למרי עלמא דעטיף ביממא באיצטלא חיור כתלגא ועסקי בעשרין וארבעה ספרין דאורייתא ופתגמי

נבואה וכתובי ובליליא הוא עסיק בשיתא סדרי משנה, ע״כ. וכ״כ באיכה על הפסוק ״קומי רוני בלילה״ (איכה ב׳ י״ט), קומי כנישתא דישראל, שדריא [הנמצאת] בגלותא, עסוקי במשנה בליליא, ע״כ. וכן משמע בגמ׳ עירובין (דף ס״ה ע״א) דלא איברי סיהרא אלא לגירסא, ע״ש.

והגרח״ו (בשער המצוות פרשת ואתחנן דף מ״ח ע״א) כתב וז״ל, בליל ששי תקרא כ״ו פסוקים מן הפרשה עצמה, אותם שאחרי כ״ו פסוקים הראשונים, אבל בשאר לילי השבוע אין ראוי לקרא מקרא, לפי שהמקרא הוא בעשיי׳, והלילה עצמו הוא בחינת עשי׳, והכל דינין ואין לעורר הדינין, אבל בליל ששי יען כי יום הששי מכין לשבת והרחמים מתעוררים בו, לכן יכולים לקרא מקרא אף בלילה, עכ״ל.

ובשער הציון (סי׳ רל״ח אות א׳) כתב דהפמ״ג ס״ל דאף להמחמירים אין בזה איסור, אלא דלכתחילה יותר טוב ללמוד ביום. ובשו״ת מהרש״ם (ח״א סי׳ קנ״ח) כתב שהוא מדת חסידות. ועי׳ עוד בשו״ת בצל החכמה (ח״ד סי׳ מ״ד אות ג׳) שהאריך בזה.

ובשו״ת משנה הלכות (מהדו״ת ח״א סי׳ רנ״ז) כתב טעם להתיר לקרות פסוקים בלילה וז״ל, קיי״ל דבזה״ז כותבין גם תורה שבע״פ משום עת לעשות לה׳, ולדעת רבינו הרא״ש ז״ל יוצאין בספרים אלו מצות כתיבת ס״ת, והטעם כיון שמותר לכתוב, ממילא מצוה נמי איכא של ולמדה את בני ישראל, וא״כ תורה שבע״פ כעת נמי בכתב הוא, ולפי״ז י״ל דבזמן הש״ס קודם שתורה שבע״פ ניתן לכתוב אז דוקא הי׳ אסור ללמוד תורה שבכתב בלילה, אבל בזה״ז הכל בכתב עלי׳ ניתן, ואם נאמר הטעם דתורה שבכתב אסור לאומרה בע״פ, ובלילה אין אור, ושבע״פ יכול ללמוד בלילה ובחושך ולא צריך אור, אבל בזה״ז שהכל בכתב גם תורה שבע״פ שפיר אין לחלק בין תורה שבכתב לבע״פ. ובפרט שהרי אמרו (קידושין ל׳) למה נקרא שמו בבלי שבלול בו הכל, וא״כ כמה מקראי קודש הם כתובים בתורה שבע״פ וכשלומדים מגמ׳ שבכתב הני כתובי ודאי ושפיר א״א באופן אחר וכו׳, עכ״ל.

והנה ב׳ סברות אלו מחודשים מאוד, קודם כל הפוסקים כתבו דין שלא לקרות בתורה אחר שכבר ניתן ליכתב. ועוד במש״כ דבבלי יש ג״כ פסוקים, לא דמי כלל, דהעיקר הוא התורה שבע״פ דילפינן מהפסוק.

ב. ראיות דמותר לקרות מקרא בלילה

להתיר מי שאינו בקי

א- איתא בגמ׳ ברכות (דף ד׳ ע״ב) אדם בא מן השדה בערב ונכנס לבית הכנסת, אם רגיל לקרות קורא, ואם רגיל לשנות שונה, וקורא ק״ש ומתפלל, ע״ש. וצ״ב דהאיך קורא מקרא בלילה, ולכאו׳ ראי׳ מכאן דמותר לקרות בלילה. ויש ליישב שלא אמרו שלא לקרא מקרא בלילה, אלא

למי שבקי בתורה שבכתב ובתורה שבע״פ, שהנכון להיות הוגה בתורה שבע״פ בלילה, ובתורה שבכתב ביום, אך מי שאינו בקי אלא במקרא, אם נאמר לו שאין נכון להגות במקרא בלילה, נמצא שהוא בטל מן התורה מכל וכל, וחלילה שיהי׳ האדם בטל מן התורה. אך מי שאינו רגיל רק במקרא, ואינו בקי במשנה, הותר לו לקרא מקרא, ובלבד שלא יהא בטל מן התורה. וכ״כ החיד״א (בהשמטת לפתח עינים).

להתיר בליל שבת ולילי יו״ט

ב- תנן ביומא (דף י״ח ע״ב) גבי כהן גדול בליל יוה״כ, אם הי׳ חכם דורש, ואם לאו ת״ח דורשים לפניו, ואם רגיל לקרות קורא, ואם לאו קוראין לפניו, ובמה קורין לפניו באיוב ובעזרא ובדברי הימים וכו׳, ע״ש. והנה לכאו׳ ראי׳ מכאן דמותר לקרות בלילה, דאם איתא שאין לקרות מקרא בלילה, אמאי אם הי׳ רגיל לקרות קורא, או שקוראים לפניו, הרי אפשר לדרוש לפניו בהלכה ובאגדה בתורה שבע״פ.

ובס׳ יפה ללב (ח״א סי׳ רל״ח סק״ג) צידד לומר שלא אמרו המקובלים שאין לקרות מקרא בלילה, אלא על חמשה חומשי תורה, כמ״ש בברכות (דף ה׳ ע״א) ואתנה לך את לוחות האבן, אלו עשרת הדברות, והתורה זו מקרא, והמצוה זו משנה, אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים, להורותם זו גמרא, מלמד שכולם ניתנו למשה בסיני, אלמא דמקרא היינו חמשה חומשי תורה, אבל נ״ך מותר. אך החיד״א (שו״ת חיים שאל ח״ב סי׳ כ״ה) כתב דאסור לקרות גם חומש בלילה, ולפי״ז צ״ע איך קראו לפני הכהן גדול.

ויש ליישב ע״פ מה דכתב החיד״א (שו״ת יוסף אומץ סי׳ נ״ד) שבליל שבת מתעוררים רחמים ומותר לקרוא תהילים, ק״ו מליל שישי שהוא רק מכין לשבת, ואפ״ה שרי מטעם שמתעוררים בו רחמים, וכ״ש בשבת. א״כ ה״נ ביוה״כ לילה כיום יאיר בהתעוררות רחמים, דשרי ללמוד מקרא. וכ״כ בס׳ חמדת ימים (חלק ימים נוראים בענין יוה״כ פ״ד דע״ה ע״א) וז״ל, ואף שבכל לילות השנה אין ראוי ללמוד מקרא בלילה כי המקרא בלא פירוש עומד בעשי׳ מקום תגבורת הדינים, ואין ראוי לעוררם בלילה בזמן שליטתם, מ״מ בליל יוה״כ לילה כיום יאיר ומותר ללמוד במקרא, ולכן נהגו כל ישראל ללמוד תהילים כל ליל יוה״כ, עכ״ל.

וכ״כ בשו״ת רב פעלים (ח״ב או״ח סי׳ ב׳) שכשם שבליל שבת מותר לקרות מקרא, כך מותר לקרות מקרא בליל יו״ט, דיו״ט איקרי שבת, ול״ש יו״ט משבת בדבר זה.

להתיר לומר תהילים

ג- איתא בגמ׳ ברכות (דף ג׳ ע״ב) דדוד הי׳ אומר שירות ותשבחות אחר חצות הלילה, והיינו מזמורי תהילים. וכ״כ הרד״ק על הפסוק (תהילים קי״ט ס״ב) ״חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך״ וז״ל, חצות לילה, אעיר משנתי ממטתי,

להודות לך על המשפטים שנתת לי שהם ישרים וצדיקים, ואחבר בענין זה מזמורים שאודה לך בהם בקומי, עכ״ל. הרי לכאו׳ יש להביא ראי׳ דמותר לקרות תנ״ך בלילה.

ויש ליישב עפימש״כ החיד״א (שו״ת חיים שאל ח״ב סי׳ כ״ה) וז״ל, והנה הרב הזהיר שלא יקראו מקרא בלילה, וההולכים אחר ההדרים מנהגי האר״י אין קורין מקרא אפי׳ אחר חצות לילה, והמקובל המופלא ח״ק כמהר״ש שרעבי זלה״ה הי׳ מפקפק על מה שנהגו בתי כנסיות לקרוא תהילים סמוך ליום, ונתפשט מנהג זה בכל א״י שיש חבורות לזה, והי׳ אומר שאולי אין תהילים בכלל זה, עכ״ל. ובשו״ת יוסף אומץ (סי׳ נ״ד) כתב סמך לזה ממש״כ בבראשית רבה (פרשה ס״ח) שיעקב אבינו הי׳ קורא תהילים בלילה, ומעיקרא דוד רוב תהלותיו יסדן ואמרן לראש אשמרות.

וכ״כ בכף החיים (סי׳ רל״ח סק״ט), שאחר שהביא דברי האר״י שאין לקרות מקרא בלילה, סיים וז״ל, אמנם בענין אמירת תהילים המנהג לומר תהילים אחר חצות אפי׳ בלילות חול, והיינו טעמא משום שהוא שירות ותשבחות, וכתיב חצות לילה אקום להודות לך, ועי׳ ברכות דף ג׳ ע״ב, עכ״ל.

ובשו״ת יוסף אומץ (שם) כתב לבסוף להחמיר שלא לקרוא תהילים באשמורת כי אם בליל שבת קודש, כי האר״י ז״ל סתם וכתב שאין לקרוא מקרא בלילה, ותהילים בכלל מקרא, וכל כי הא הו״ל לפרושי ולאודועי. וכ״כ בשו״ת רב פעלים (ח״ב או״ח סי׳ ב׳). שאנו נזהרים שלא לקרות תהילים קודם עלות השחר, ע״ש. ולפי״ז צ״ב אמאי דוד קרא תהילים.

ונראה ליישב, דהמהר״ח פלאג׳י (הקדמתו לס׳ הכתוב לחיים על תהילים בד״ה ונפשי יסובב) הביא דברי האמת ליעקב דכבר נתפשט המנהג בכל המקומות לקרות תהילים אחר חצות הלילה, וסיים והמובן מזה שצריך להמתין לקרות תהילים אחר חצות הלילה, ומה שתיקנו ללמוד תהילים סביב הנפטר משעת מיתה עד שעת קבורה ואפי׳ בלילה קודם חצות, מפני שהשעה צריכה לכך להגן עליו מהחיצונים, עכת״ד. הרי מבואר דבשעת צרה מותר לומר תהילים, א״כ כלפי דוד שהי׳ מלך, הרי כל שעה מונח עליו כשעת צרה ולכן מותר לקרות. וכ״כ בשו״ת מי יהודה (סי׳ כ״ב) שמותר לומר תהילים דרך תפלה ותחנונים בעת צרה לצורך רבים, ואין זה ענין ללימוד מקרא, והרי אנו אומרים כמה מזמורים בק״ש שעל המטה. ועי׳ גם בשו״ת ויחי יעקב (או״ח סי׳ ט׳) ובשו״ת בצל החכמה (ח״ד סי׳ מ״ד) שכתבו דאמירת תהילים לחולה ובעת צרה ליכא חששא כלל. ועי׳ גם בשו״ת דברי יציב (יו״ד סי׳ קל״ו).

ועי׳ בשו״ת באר משה (ח״ד סי׳ כ״ב) שכתב דאין שום ספק דלצורך חולה שרי, וגם מצוה איכא לומר תהלים בלילה אליבא דכו״ע, וגם החיד״א בעצמו אפשר

שהי׳ אומר רק סתם לומר תהלים לא רצה, ובפרט שבש״ס ופוסקים ראשונים ואחרונים סביב הטוש״ע לא נזכר מכל זה מאומה, ע״ש. וכן הגרי״י קניבסקי זצ״ל (ארחות רבינו ח״א עמוד צז) הי׳ אומר תהלים על חולים אף קודם חצות לילה.

ובשו״ת ציץ אליעזר (ח״ח סי׳ ב׳) דן באמירת תהלים על חוליהם ונשותיהם המתקשות ללדת, אם מותר להם לומר תהלים בלילה. והביא שם דברי האר״י והבאר היטב וע״ש שהאריך בזה. והביא מש״כ הבן איש חי (פ׳ פקודי אות ז׳) שכותב שיש לסמוך על המקובל שמביא החיד״א ז״ל בקריאת תהלים אחר חצות לילה דוקא ע״ש, ונראה שסובר לחלק בזה בין לפני חצות לבין אחר חצות, ועי׳ גם בשו״ת ישכיל עבדי (ח״ד בקו״א חאו״ח סי׳ ב׳) שמאריך ג״כ לחלק בין לפני חצות לבין אחר חצות, עיי״ש. וגם בשו״ת אור לציון (ח״ב פרק מ״ו סעיף ס״ד) כתב וז״ל, אין לומר תהילים בלילה קודם חצות, ואפי׳ בשביל חולה, אלא״כ אומרים בציבור, ואחר חצות מותר לומר בכל אופן, עכ״ל.

ובאשל אברהם (סי׳ רל״ח) כתב ליישב באופ״א וז״ל, י״ל שאין שום קפידא על אמירת מזמורי תהילים בלילה לכו״ע, כיון שקבע השי״ת שאמירת תהילים יהי׳ חשוב כנגעים ואהלות, א״כ הרי זה כלימוד משניות שזמנו בתחילת הלילה, עכ״ל. וצ״ע דאפי׳ אם יש דינו כנגעים ואהלות, אבל במציאות אינו לימוד נגעים ואהלות אלא לימוד מקרא.

ג. לקרות מקרא שמבין

כתב בספר משנת חסידים (שער השכיבה פ״א) דכל מה שהזהיר האר״י ז״ל דאין לקרוא מקראות בלילה, אין זה אלא כשאומרם ללא הבנת פירוש הדברים, כי המקרא בלא פירוש היא עומדת בעשי׳, מקום תגבורת הדינים, ואין ראוי לעוררם בזמן שליטתם, שהוא לילה, עכ״ל. ולפי״ז אם לומד שנים מקרא עם פרש״י מותר, כיון דמבין פי׳ הדברים.

וכ״כ ביסוד ושורש העבודה (שער הניצוץ פרק שני) וז״ל, ותוכל ללמוד פסוק עם רש״י גם בלילה, כי מה שהזהיר האר״י ז״ל שלא ילמד אדם פסוק בלילה אזהרתו על הקורא פסוקים בלי פירוש, לכן יזהר האדם כשלומד פסוק בלילה שלא יאמר כמה תיבות ככתוב בלא פירוש הלע״ז, אך כאשר יפרש כל תיבה ללע״ז ליכא סכנה כלל, עכ״ל. וכ״כ בכף החיים (סי׳ ל״א אות נ״ה) דכל שלומדים את התנ״ך בלילה עם פירש״י שפיר הוי, ומותר. וכ״כ בשו״ת ויחי יעקב (או״ח ריש סי׳ ט׳). וכן העלה בשו״ת לבושי מרדכי (או״ח מהדו״ת סי׳ קפ״ו). **ובס׳** נפש חי׳ (סי׳ רל״ח).

וכ״כ בשו״ת אבני צדק (יו״ד סי׳ ק״ב) ובשו״ת בצל החכמה (ח״ד סי׳ מ״ו אות כ״ג) שהאיסור הוא רק בלומד מקרא בלא פירוש, אבל הלומד בפרש״י או בפירוש לע״ז שפיר דמי.

ד. קריאת שנים מקרא בליל שישי ובליל שבת קודש

כתב החיד״א בברכי יוסף (סי׳ א׳ סק״ג) וז״ל, על דרך האמת אין לקרא מקרא בלילה קודם אור היום זולת באור הששי וכמ״ש גורי האר״י זצ״ל, עכ״ל. וכ״כ החיד״א בשו״ת יוסף אומץ (סי׳ נ״ד) שבליל שבת מתעוררים רחמים ומותר לקרוא תהילים, ק״ו מליל שישי שהוא רק מכין לשבת, ואפ״ה שרי מטעם שמתעוררים בו רחמים, וכ״ש בשבת. וכ״כ ביסוד ושורש העבודה (ש״ו פ״ב) ושו״ת בצל החכמה (ח״ד סי׳ מ״ד אות ב׳).

וכתב בשו״ת רב פעלים (ח״ב או״ח סי׳ ב׳) שכשם שבליל שבת מותר לקרות מקרא, כך מותר לקרות מקרא בליל יו״ט, דיו״ט איקרי שבת, ול״ש יו״ט משבת בדבר זה. ולעיל (אות ב׳) הבאנו דכן הדין בליל יוה״כ.עי׳ בכף החיים (ס״ק כ״ג), שו״ת יביע אומר חלק ו׳ (סימן ל׳ אות ה׳), ובשו״ת בצל החכמה חלק ד׳ (סימן מ״ד-מ״ה), וכן בנשמת שבת חלק ב׳ (סימן של״ח-של״ט).

ה. קריאת תרגום בליל שישי

כתב הרמ״ע מפאנו ז״ל (בספרו מעין גנים דף א׳ ע״ד) וז״ל, ואין תרגום אלא ביום ולא בלילה כלל, שלא להגביר מדת הדין יותר מדאי וכו׳, עכ״ל. וכ״כ בשערי תשובה (סי׳ רפ״ה סק״א) וז״ל, וע״ש במחזיק ברכה (סי׳ רפ״ה אות ט׳) שאין לקרות שמו״ת באשמורת יום הששי, כי כתבו גורי האר״י שאין לקרות תרגום בלילה, עכ״ל.

ועי׳ בכף החיים (סי׳ כ״ז אות ה׳) שכתב וז״ל, תמיהא לי מילתא על מה שראיתי בספר תולדות אדם דביקש הגאון רבינו זלמן מווילנא זיע״א, בליל שבת ללמוד שמו״ת, והלא לפי דברי הרמ״ע אין ללמוד תרגום בלילה אפי׳ ליל הששי וליל שבת. וע״ש במחזיק ברכה ורחוק הדבר דלא הי׳ לו פנאי בשני הימים מחמת אונס, לא בששי ולא בשבת ללמוד שמו״ת, כי אם דוקא בליל שבת, עכ״ל. ועי׳ בשו״ת וישב הים (ח״א סי׳ ו׳) שהאריך בזה, וכתב שאין לקרות תרגום אונקלוס בלילות החול, וזה כולל גם ליל שישי. ועי׳ בשו״ת יצחק ירנן (ח״א סי׳ כ״ט).

ובשו״ת יביע אומר (ח״ו או״ח סי׳ ל׳ אות ה׳) האריך להתיר קריאת תרגום בלילה, והביא מפקודת אלעזר (סי׳ רפ״ה) שכתב וז״ל, ואני בעניי כך נוהג פעמים אין מספר, לקרות שמו״ת בליל שבת כשיש לי טרדת מצות ת״ת שיש עמה כתיבה בערב שבת, ואין לי פנאי אלא ביום שבת, שלא לבטל ת״ת דרבים, ולכן אני קורא שמו״ת בליל שבת. ואף שהרמ״ע כתב שלא לקרות תרגום בלילה, הרי הוסיף שג״כ אין לקרותו בשבת ויו״ט, ובשער הכוונות מבואר שהאריז״ל קרא בשבת שמו״ת [במקום אונס גדול], ומה לנו לתפוס סודות שלא גילה האריז״ל, וכיון שאינו דבר האסור ע״פ

הש״ס ועמודי הוראה ופוסקים, אין לי הכרח לצער עצמי קצת בשביל זה, עכ״ל.

וכתב בס׳ רוח חיים (סי׳ רפ״ה סק״ד) דרק לכתחילה אין לומר תרגום בליל שבת, אבל במקום אונס גדול מותר להעביר הפרשה שמו״ת אפי׳ בליל שבת. וכן העלה בשו״ת וישב הים (סי׳ ו׳) דבליל שבת מותר לקרות תרגום, ולכן מותר לקרות שמו״ת בליל שבת, ע״ש. וכ״כ בשו״ת משנת יוסף (ח״ו סי׳ פ״א אות ח׳) דבליל שבת אין קפידא, ושהיו גדולים שהקילו גם להשלים חוקם בלילה. ועי׳ בס׳ גם אני אודך (סי׳ ס״ו) תשובה מהגר״י ליברמן שליט״א בזה.

הרהור בפסוקים בלילה

עי׳ בשו״ת שבט הקהתי חלק ו׳ (סימן קמ״א) שכתב בשם החיד״א דמי שאינו יכול להרהר לפני שינתו תלמודו, רק מקרא, יהרהר במקרא, ומשמע מדבריו שאין חשש להרהר מקרא בלילה.

ולענין בחור שאין לו זמן לשמו״ת אלא בלילה, למעשה השער הציון (סימן רל״ח ס״ק א׳) הביא מהפמ״ג שהתיר הדבר, ואין כאן איסור אלא לכתחילה, ובשו״ת מהרש״ם חלק א׳ (סימן קנ״ח) כתב שהוא מדת חסידות שלא לקרוא מקרא בלילה, ולמעשה לכתחילה אין לקרות שמו״ת בלילה ממדת חסידות, ולקרוא מקרא עם רש״י מותר, ובשעת הדחק המיקל בכל זה יש לו על מי לסמוך, ועי׳ בשו״ת ודרשת וחקרת חלק ד׳ (סימן ס״ב) שהביא מ״מ בזה.

ולענין מי שקורא מקרא בלילה עם מפרשים אין שום חשש, כ״כ בפוסקים, עי׳ בשו״ת שבט הקהתי שם.

ולענין בעל קורא להכין הקריאה בלילה, עי׳ בשו״ת רבבות אפרים חלק ג׳ (סימן פ״ד) שכתב שמותר. ובחלק ח׳ (סימן תקכ״א) כתב שמותר לקרוא קריאה בבין השמשות.

סימן ד

להשאיר כסף במקום מסוים בבית עבור משרתת גויה שסיימה עבודתה בשבת

לכבוד אאמו"ר זצ"ל

בדבר השאלה שהסתפקתם אודות משפחות שיש להם משרתת גויה שמנקה את הבית ויש כאלו שמגיעים דוקא ביום השבת שלא עובדים בכלל בימים אחרים באמצע השבוע. ונשאלת השאלה בכה"ג שלא חוזרים בימי החול האם ניתן להשאיר את הכסף במקום מסויים והגויה תיקח את זה לבד בשבת בסיום עבודתה, או שמא צריכים להחמיר בזה אפילו כשלא אומרים לה היכן הניחו את הכסף ולהביא לה את הכסף באמצע השבוע.

והנה המגן אברהם (סימן תקי"ז ס"ק ד') כתב שאסור לקרות עכו"ם לביתו וליתן בעדו מעות שמחייב לו בעד מקח, משום דהוי עובדה דחול, ואפילו על ידי עכו"ם אסור. וכתב המחצית השקל שם, דר"ל דגם אם הישראל קורא הגוי לביתו ומראה לו המעות, כדי שיקח הגוי בעצמו המעות שחייבים לו, גם בכה"ג אסור משום עובדא דחול. ובמשנה ברורה (ס"ק ה') הביא כן בשם האחרונים. ולפי זה נראה דבנידון דידן אסור לשלם או להניח למשרתת גויה לקחת כסף בשבת בכה"ג משום עובדא דחול.

ובספר הלכות שבת בעולם המסחר (אנגלית, עמוד 115) הביא עוד טעם להחמיר מהגאון רבי שלמה מילר שליט"א גאב"ד טורונטו, והוא על פי השו"ע (סימן רמ"ו סעיף ב' סימן רנ"ב סעיף א') דאסור להניח לעכו"ם להוציא שום חפץ מביתו כדי שלא יהיה נראה שהישראל ציווהו להוציא לחוץ וגם שלא יחשדו את הישראל שמכר לו בשבת וא"כ בנידון דידן יש לאסור מהאי טעמא. ונראה דבכה"ג שהיא כבר נתנה המעות בתיק שלה היא לא צריכה לחשוש לאותו חשד כיון דאינו ניכר כלל ודמי למ"ש בסימן שכ"ה סעיף ג' דמותר להניח לעכו"ם להוציא מלבושו דרך מלבוש כיון שאין בזה משום חשד עי' שם. מיהו ממה שכתב במגן אברהם שם ודאי שאסור.

אולם ראה עוד שם בספר שהביא מחכ"א שליט"א שרצה לטעון שמסתבר דרק בכה"ג שמראה לו הכסף בשבת עצמו יש בזה משום עובדין דחול, אבל אם כבר מראה לו קודם שבת ונתנו לה רשות לקחת את הכסף כשגמר עבודתה, נראה להקל כיון שלא עשה הישראל שום מעשה לעבור על עובדין דחול. אך נראה

לי שזה סברא יפה אך לא מצאנו מי שחידש כך בינתיים, ואין להקל בזה בלי הסכמת גודלי הוראה. ולדינא הגר״א נבנצל שליט״א כתב לי שאסור ובפרט שאין להשאיר לה לעשות מלאכות בבית ישראל בשבת.

וכן ראיתי בספר אמירה לנכרי (פרק ס״ד סעיף ז-ח) שכתב דשכר שבת שייך רק בנטילה ולא בנתינה, ולכן נותנים לנכרי שכר עבור עבודתו בשבת, וכן שוכרים ממנו כלי לשבת בלבד ויש חולקים. ומיהו אסור לשלם לו בשבת עצמו דהוי כמו משא ומתן, ולכן אם הביא רופא נכרי בשבת לחולה אף שלפעמים הותרו שבותים לצורך חולה אף על ידי ישראל אבל תשלום של ממון אפשר דחשיב כמשא ומתן ואסור. ואף שמראהו המעות ולוקח בעצמו, אם אין הנכרי מאמינו יניחו לקחת מעצמו. ובערב שבת בבין השמשמות יש להקל בכל ענין, ראה בכל זה בשש״כ (פרק מ׳ הערה ל״ט) בשם הגרשז״א, ובשו״ת נשמת שבת חלק ב׳ (סימן ק״א).

סימן ה

החלפת דולרים בחול המועד כשיש חשש שירד הדולר במשך החג

בס"ד חול המועד סוכות תשע"ט

לכבוד אאמו"ר (שליט"א) **זצ"ל**

שאלתם אותי שהבאתם דולרים לארץ ישראל ואתה חושש מאחר והדולר יכול לרדת במשך החג רציתי לבקש מהבנק שלך להחליף דולרים בימי חול המועד כדי למנוע שלא תהיה הפסד, האם מותר לעשות כן בחול המועד?

והנה ראשית כל יש לדון אם ישראל יכול לעבוד בחלפנות בחול המועד, וכבר כתב בזה בשו"ת גם אני אודך תשובת בעל האבני ישפה זצ"ל וז"ל: בענין אם מותר לחלפן לעבוד בחול המועד, על ידי שמחליף דולרים עבור מי שצריך הוצאות המועד. בשו"ע סי' תקל"ט סע' י"ד הלואה דשולחנות בקביעות וחילוף אסור עכ"ל. והסביר המ"ב ס"ק מ"ז בשם הגר"א ושאר פוסקים הטעם משום דבכה"ג הוי פרקמטיא לד"ה. וכיון שטעם האיסור הוא משום איסור סחורה, צריך לדעת מתי סחורה אסורה או מותרת בחול המועד. במשנה ברורה סימן תקלט ס"ק ג כתב וז"ל: אינם מצויים וכו' - וה"ה אם מטעם אחר יוכל לבא לידי הפסד אם לא יתבע עכשיו עכ"ל.

ולפי זה יש לומר גם כאן כל האיסור של חלפנות בחול המועד הוא רק באופן שלא יבוא לידי הפסד אלא רוצים להרויח, אבל במקום שיש הפסד לא גרוע חלפנות מכל סחורה שמותרת במקום הפסד. ואם כן בדולרים שהוא משתנה הרבה מאד המחיר שלו, בקלות יכול לבוא לידי הפסד ופשוט שמותר בחול המועד.

ועוד אופן שמותר למכור דולרים הוא כאשר אין לאדם כסף עבור הוצאות החג, שהרי המטבע של המדינה היא שקלים, ואם יש לו דולרים לא יוכל לקנות מה שצריך כדי לכבד את החג. והרי לא גרע מכל הסוחרים שמוכרים מאכלים לחג כמו תבלינים וירקות, שהרי בלי שקלים לא יוכל לקנות כלום לחג. ואין זה חלפנות שהזכיר השו"ע כי זה רק אמצעי שיהיה לו כסף לקנות צרכי החג, כיון שצריכים לשלם בשקלים.

אבל נראה לי שיש כאן עוד טעם להתיר והוא על פי דברי השו"ע שם סע'

י״ג וז״ל: להלוות לכותי ברבית לאותם שרגילים ללוות ממנו מותר משום דהוי דבר האבד ולאותם שאינו רגיל להלוות ג״כ מותר עכ״ל. והסביר המ״ב ס״ק מ״ד שאם לא ילווה להם הם ילכו למקום אחר ושוב לא יבואו אצלו ע״ש.

ולפי זה נראה שכיון שחלפן באים אצלו כל הזמן אנשים ואם הם יראו שהוא סגור יחפשו חלפן אחר ולא יבואו אצלו, וממילא זה נחשב כמו דבר האבד. ואם תאמר אם כן נתיר כל מסחר מטעם זה. ויש לומר שהכל תלוי במצב של האנשים, והיינו אם הקונים גוים או יהודים שרגילים לקנות בחול המועד, אז שפיר שייך ההיתר הנ״ל שלא יבוא לידי הפסד. אבל אם הוא מקום שיש יהודים חרדים שקונים ממנו, הרי לא שייך לומר שיש הפסד בזה שהוא סוגר, שהרי הם בלאו הכי לא קונים בחול המועד. סוף דבר המנהג פשוט שהחלפנים עובדים בחול המועד, ונראה שמצאנו כמה טעמים להתיר מנהג זה, עכ״ל.

ולענין נידון דידן הרי בשו״ע (סימן סוף סימן תקל״ט) כתב שהחלפת מטבע נחשבת כסחורה ואסורה אם אין בו צורך המועד. מיהו אם יש חשש שירד המחיר ויפיסד מותר כי אז הוי דבר האבד. ולמעשה אח״כ שאלתי את מרן הגר״א נבנצל שליט״א בזה והורה לי שמותר, וכן ראיתי בספר חוט שני (עמוד ר״כ) שמורת להחליף כסף זר למטבע אחר בחול המועד, אם יש חשש שירג ערכו ויפסיד, כיון שזה נחשב לדבר האבד. או כמובן לצורך המועד שבודאי מותר.

סימן ו

כביסה בחול המועד על ידי גוי

בס"ד חול המועד

לכבוד אאמו"ר (שליט"א) **זצ"ל**

הסתפקתם בכמה שאלות מצויות בהלכות כיבום בחול המועד, כגון לכבס בגדים על ידי גויים וכדומה, ואמרתי שנפרט לכם את ההלכה למעשה בזה.

והנה במשנה ברורה (סימן תקל"ד ס"ק י"ד) כתב שנוהגים לא לתת לכובס עכו"ם בחול המועד אילו על מנת לכבס אחר המועד, ועי' עוד בשו"ע (סימן תקמ"ג) ובמשנה ברורה (ס"ק י'). ולכן הורה לי בפשיטות מרן הגר"א נבנצל שליט"א שהלכה למעשה אסור לבקש מעוזרת גויה לעשות כביסה עבורינו בחול המועד.

והגאון בעל האבני ישפה זצ"ל כתב בזה תשובה בכת"י וז"ל: נשאלתי מאשה שיש לה גויה שעובדת בביתה כעוזרת לנקיון הבית. והגויה כיבסה את כל הבגדים במכונת כביסה. ובעלת הבית אמרה שהיא לא תעשה זאת כי רק הבגדים של הילדים הקטנים מותרים בכבוס, אבל העוזרת אמרה שהיא גויה ולכן מותר לה לעשות הכל. ושאלו מה לעשות.

זה ברור שאסור לכבס גם על ידי נכרי, וכדברי השו"ע סי' תקמ"ג סע' א' שכל דבר שאסור לעשותו אסור לומר לאינו יהודי לעשותו. אלא שפה הגויה עושה מעצמה שהרי בעלת הבית הזהירה אותה שלא תעשה דבר.וכתב המ"ב סי' רע"ו ס"ק י"א וז"ל: אבל אם נזדמן לישראל שראה בעת שהא"י רוצה להדליק בשבילו או לעשות המדורה צריך למחות בידו אפילו אם היה זה בביתו של א"י ג"כ צריך למחות כיון שהנר והעצים של ישראל וכו' ואם הא"י עושה בע"כ חייב לגרשו מביתו מפני חילול השם שיחשדוהו שעושה הא"י בשליחותו כיון שהוא בבית ישראל ואין חילוק בזה בין אם הא"י עושה בחנם או שקצץ עמו שכר בקיבולת כיון שהוא עושה בבית ישראל עכ"ל.

אבל קשה לומר שצריכים להחמיר בחול המועד כמו בשבת החמורה ושחייב לגרשו מביתו מפני חילול השם. ועוד שדוקא לענין המדורה או האור שהוא דבר שניכר לכל יש כאן חילול השם, אבל כיבוס הוא דבר שעושים לתינוקות בחול המועד, ואם כן אין הדבר ניכר לכל אם עושים גם עבור הגדולים, ולא שייך כלל חילול השם בכבוס כזה.

ולכן נראה שלענין חול המועד כיון שאמר לגוי שלא יעשה את המלאכה בחול המועד, אז אף שהגוי הולך ועושה את המלאכה, הרי הגוי עושה על דעת עצמו, ושוב אין צורך למחות בידו, וגם מותר להשתמש במלאכה שהוא עשה ליהודי.

כבוס בחול המועד על ידי גוי לצורך מצוה

יש לעיין אם אדם דחוק לו בענין הכביסה אם יש היתר לומר לגוי לכבס עבורו בחול המועד.

מקום הספק הוא על פי מה שכתב המ״ב סי׳ תקמ״ג ס״ק א׳ וז״ל: ומ״מ אם הוא צריך בחוה״מ לצורך מצוה שרי ע״י עכו״מ דהא יש מתירין אפילו בשבת עיין סימן ש״ז ס״ה [מ״א וש״א] עכ״ל. ואם כן יתכן שמותר גם לכבס על ידי גוי לצורך מצוה. או שמא כיבוס שאני שהוא גזירה מיוחדת שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול, ואם כן גם על ידי גוי יש לאסור כי בלי זה לא תתקיים גזירת חז״ל.

בשו״ע סי׳ תקל״ד סע׳ ב׳ כתב וז״ל: כל כלי פשתן מותר לכבסן ולא נהגו כן והוה ליה דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם עכ״ל. ובמ״ב ס״ק י״ב, י״ד כתב וז״ל: מותר לכבסן, שקלין להתלכלך ואפילו אם היה מכבסן קודם מועד וגם אין טורח בכיבוסן כ״כ, אי אתה, ומ״מ כיון שמעיקר הדין שרי נתפשט המנהג להקל ליתן לעכו״מ לכבס כתונת אחת ולחוץ לבית דאע״ג דכל מה שאסור אסור ג״כ ע״י נכרי מ״מ בזה מקילין עכ״ל.

הרי לנו ברור שיש קולא של גוי בענין כיבוס כמו שיש בשאר מלאכות של חול המועד, שהרי הקיל המ״ב לענין כלי פשתן וכמו שהבאנו בשמו. ולפ״ז נראה שכל שהכיבוס הוי לצורך מצוה, מותר ליתן לגוי לכבס בחול המועד.

הנותן לגוי בגדים לכבס או לעשות נקוי יבש ואינו אומר לו שיגמור בחול המועד

יש לעיין אם יכול למסור בגדים למכבסה או לנקוי יבש של גוי בחול המועד כאשר אינו אומר לו שיגמור את המלאכה בחול המועד. ועוד יש לעיין מה הדין אם הגוי אומר מעצמו שיהיה מוכן למחר, והיינו בתוך חול המועד.

בשו״ע סי׳ תקמ״ג סע׳ ג׳ כתב וז״ל: מותר ליתן לאינו יהודי מלאכה בקבלנות או בשכיר יום שיעשנה אחר המועד ובלבד שלא ימדוד וישקול וימנה כדרך שעושה בחול, הגה ואף אם יעשה אינו יהודי אח״כ מלאכה שרי הואיל והתנה עמו לעשותה אחר המועד עכ״ל. ובמ״ב שם ס״ק י׳ כתב וז״ל: ובדגול מרבבה כתב דכלי פשתן מותר ליתן לו שיכבס אחר המועד ואף למנותם ומא״ר בסימן תקל״ד ס״ב משמע שאין מחלק בזה ובשעת הדחק יש לסמוך להקל עכ״ל.

ברמ״א שם מפורש שצריך להתנות עמו לעשותה אחר המועד. ולכאורה

קשה שכיון שהענין הוא בקבלנות, מה איכפת לו מתי זה נעשה שהרי זה ענין של הגוי אם הוא רוצה לעשות היום או שיעשה אחר המועד, ואין היהודי מצוה עליו שיעשה בחול המועד.

ובאמת דבר זה מפורש בגמ׳ מו״ק יבע״א תניא מקבלין קיבולת במועד לעשותה לאחר המועד ובלבד שלא ימדוד ושלא ישקול ושלא ימנה כדרך שהוא עושה בחול ע״כ. וכתב הנ״י שם י״א דאף אם יעשה העו״ג במועד אין צורך למחות בידו כדאמרינן בפ׳ קמא דשבת (יט.) ופוסק עמו לשבות ואינו שובת ע״כ. ואם כן הדברים מפורשים שצריך לומר לגוי שהוא רוצה שיעשה את המלאכה לאחר המועד, רק שאינו צריך להשגיח עליו מתי הוא עושה את המלאכה, כי העיקר שהוא מגלה דעתו שאינו צריך את המלאכה למועד עצמו.

היוצא מדברינו שגם כאשר הוא מביא למכבסה ואינו אומר דבר, יש איסור בדבר כיון שאינו אומר לו בפירוש שהוא צריך את הבגדים לאחר המועד. ואם יבוא כעבור זמן מה וישאל אם זה כבר מוכן, נראה שאין איסור בדבר כיון שהוא כבר הודיע דעתו בזמן מסירת הבגד שאינו מקפיד בדבר. וכל זה רק בשעת הדחק שהרי כיון שסופרים כל בגד שמוסרים, המ״ב התיר רק בשעת הדחק וכנ״ל, עכ״ל.

סימן ז

אם צריכים כפפות מיוחדים עבור רחיצת כלי בשר וכלי חלב

לכבוד אאמו"ר (שליט"א) **זצ"ל**

בדבר השאלה שהסתפקתם אם יש צורך לעוזרת בית להדיח את הכלים ולרכוש כפפות לרחיצת הכלים א' לבשר וא' לחלב, וכן לגבי ספוגים וכדומה ושאר חששות בעת הדחת הכלים בכיור.

והנה בזמן שרוחצים הכלים יש לייחד ספוג מיוחד עבור בשרי ואחד עבור חלבי, והטעם מפני שיש פירורי מאכל שנדבק בהם ועלול להתעורר מזה שאלות, וכ"כ כתב בספר אורחות הבית להגר"מ שטרנבוך שליט"א (עמוד נ"א), והוסיף דגם צריכים ליחד הסבון שרוחצים הכלים אחד לבשר ואחד לחלב. ושאלה המצויה מאוד כמעט בכל בית, במי שהדיח כלים עם הסקוטש מהמין השני, כגון שרחץ כלים בשריים עם סקוטש שמיוחד לשטיפת כלים חלביים, ויש להביא את הצדדים ואיך לנהוג הלכה למעשה: אם שוטפים את הכלים במים פושרים דהיינו פחות מיד סולדת בו אז לא נאסר כלום, ועצה טובה היא לשטוף את הכלים (עם מים שאינם חמים כשיעור יד סולדת) כדי להעביר איזה שמנונית שאולי נדבק בהם מהסקוטש, ולמעשה כיון שקשה להגדיר מהו השיעור של יד סולדת בו אפשר לומר דכל זמן שאפשר היה להחזיק את הידים מתחת המים הזורמים זה הוי סימן שלא הוי המים כשיעור יד סולדת בו, ומ"מ יש להקל כמעט בכל מקרה משום דאין הרגילות בבתינו לשטוף כלים בחום כזה, ואפילו אם נניח שהמים היו חמים כ"כ כשיעור יד סולדת בו אפשר להתיר משום שמסתמא לא היה דבוק על הסקוטש לכלוך בעין, ואת"ל שהיה בעין בודאי נתבטל בששים במים ששוטף בהם את הכלים, ועוד אפשר לומר שהסבון פוגם המאכל בעין שעליו. ולכן לדינא נראה שהכלים מותרים לגמרי כמעט בכל מקרה, ואילו את הסקוטש יש לנקות היטב מפני שאפשר שנכנס בו לכלוך מהכלים, אבל אם ידוע שודאי נכנס שמנונית לתוכו כדאי לזרקו לאשפה, כך שמעתי ממו"ר הגרי"י לרנר שליט"א כמה פעמים.

בשו"ת שלחן הלוי חלק א' (פרק כ"ו) כתב כמה כללים חשובים למשגיחים, לגבי אזהרות במטבח ציבורי ונביא תוכן דבריו כאן. א' הנה לגבי אפייה במטבח ציבורי יש לעשות הכל בכלים פרווה

בלבד. ויש לדאוג שתמיד יש מספיק כלי פרווה שלא יצטרך פעם להשתמש משל בשר או של חלב. ושהספוגים והמטליות יהיו פרווה באזור של המאפיה, ואין להשתמש בכלים של בשר או של חלב למאכל פרווה גם לא לאפיה.

ועוד יש לדאוג שהכלים של פרווה ישטפו בכיור של פרווה בלבד. ב׳ יש לדאוג של הספוגים ומטליות לניקוי יהיו בצבעים שונים לחלב ובשר, ושלא ימצאו שום ספוג ממין השני בצד של מין אחר, ואם ימצא ספוג בצד הלא נכון יש להשליכו מיד לפח אשפה. ג׳ המשגיח יבדוק האם הכלים מסומנים, וכלים שאינם מסומנים יניחם בצד ויסמנם מיד, ויש לדאוג שתמיד יהיה צבע ודבק לסימון הכלים. ד׳ יש לבדוק את המגירות והארונות שלא נתערבב שם שום כלי ממין השני, ותמיד לחפש אחר כלים שאינם במקומם העלולים להמצא באזור השטיפה, דבר המצוי להיות בכל עת ובכל שעה. ועוד יש להסתכל שלא יכנס שום בן אדם עם אוכל של מין אחד לצד של המין השני. ה׳ עובד שמתעסק עם מוצרי בשר לא יתעסק עם מוצרי חלב וכן להיפך, עד שישטוף קודם את ידיו או ילבש כפפות בין העיסוק הבשרי לחלבי, ולהיפך. ו׳ כאשר מגישים בשרי מהאזור החלבי יש לוודא כי כל משטחי העבודה באזור החלבי מכוסים בקורות עץ, ויש למנוע גם את הנזילה הקטנה ביותר של משהו בשרי למשטחים החלביים, ויש לבדוק את הכיסוי של השיש לסימנים של שימוש בחלבי. ז׳ הקורות עץ המכסות את השיש החלבי לשימוש בשרי צריכות לכסות את המשטח כולו, ואם המשטחים מכסים רק בחלקם הם גורמים לשימוש משותף לבשר וחלב ומביאים לבלבול וקלקול. לחם ומוצרי מזון הנחתכים על המשטח הבשר נופלים לעיתים קרובות על המשטח החלבי. והגרוע מכל, כלים ממין אחד סופם שמשתמשים בהם עבור מין השני, וכך נמצא שמשתמשים בסכין שמסומנת בחלבי לחיתוך בשר. ח׳ אין להשתמש במלחיות, כלי סוכר או מכלי קטשופ עד שיסומנו כבשר או חלב על ידי צביעתם בצבעים שונים ובאופן בולט. ט׳ יש להקצות קופסאות נפרדות לשאריות של לחם חלבי ובשרי, ויש להשגיח שלא יתערבבו הלחמים, אף כי ענין זה הוא קשה, אך חשוב מאוד להקפיד על כך. י׳ בשעת הדחק גמור, שיש צורך להניח מוצרים בשריים במקרר חלבי ולהיפך, למשל כשיש קלקול במקרר וכדומה, יש לכסות לחלוטין כל מה שנכנס למקרר תחת השגחת המשגיח, וכאשר מוציאים מוצרים מהמקרר יש לעשות זאת בזהירות מרובה.

סימן ח

הדיח כלי חלבי בתוך מדיח כלים בשרי

בס"ד מוצאי שבת תשע"ה

לכבוד אבא ואמא שיח'

התעורר במטבח שאלה חשובה שבטעות מצאתם צלחת חלבי שעבר ניקון במדיח כלים עם כלים בשריים, והסתפקתם האם צריכים לזרוק את הצלחת מאחר ונבלע מבשר ואי אפשר להכשירו שהוא עשוי מחרס.

והנה נביא כאן שיטת הפוסקים בשימוש במדיח כלים לכלי בשר וחלב והצדדים להתיר בכה"ג. עי' בשו"ת באר משה חלק ז' קונטרס עליקטריק (סימן ס'), ועי' בקובץ מבית לוי חלק א' (עמוד ל') וכן הסכמת רוב הפוסקים שהחמירו להשתמש עם מדיח כלים אפילו לכלים של בשר ואח"כ כלים של חלב, וכן פסק הבדי השלחן (ס"ק פ"א). ועוד עי' שם בד"ה שרי, שמפלפל בענין מכונת הדחת כלים, והביא ג' חששות בזה: א', שמדיח כלים יכול להבליע טעם מבשר וחלב ולכן כל מה שמדיחים שם מקבל טעם של איסור. ב', כשמשתמשים במדיח כלים לכלים חלביים אולי יכולים המים החמים לגרום לבשר שבתוך ה"פילטער" להכנס לתוך הכלים החלביים. ג', ועוד שאולי ישאר שמנונית על המדפים ויעביר הטעם לכלים. לכן הרוב פוסקים סוברים דיש ליחד מכונת מדיח כלים אחד לכלים בשריים ואחד לכלים חלביים. ועי' בשו"ת אבני ישפה חלק ג' סימן ע"א וז"ל "לא נראה להתיר להשתמש במדיח אחד לבשרי וחלב, כיון שאין מי שיכול לעמוד על הדבר שהכלים יהיו כמעט לגמרי נקיים לפני שמכניסים אותם למדיח וכן המנהג פשוט בבתי היראים דבר ה', ולא סומכים על החלפת הסלים אלא משתמשים בשני מדיחים, והסכים אתי לדינא גאון אחד שליט"א" (הגרי"ש אלישיב שליט"א) עכ"ל.

ועי' בשו"ת עמק התשובה חלק ו' (סימן שי"ח) שכתב לגבי דיש וואשער דאין להתיר כלים של חלב ושל בשר זה אחר זה, דמה שכתב בשו"ת אגרות משה דהוי נ"ט בר נ"ט זה אינו רק בדיעבד, ובפרט להשתמש בתדירות יוכל להצמיח מזה כמה מכשולות, ובפרט שיש כמה מיני מאשין שונין זה מזה, בודאי אין להורות להתיר בכה"ג, עכ"ד.

ובמקרה דידן שיש רק מדיח כלים א' ומצאתי כלי ממין השני, נראה לצרף כמה דברים שהרי הצלחת עצמו רק בולע מחלבי על ידי דבר גוש שבדיעבד

לא חוששים לזה, אא"כ הכניסו את הצלחת לתוך מיקרוגל וכדומה. ועוד יש מצרפים הסבון שפוגם את הבעין, ועוד יש לצרף אם ניקתם הכלים מהבעין לפני השימוש ועוד צירופים.

ונראה לי להעיר מה ששמעתי כמה פעמים בבית ההוראה יד הרמ"ה למו"ר הגאון רבי מתתיהו דייטש שליט"א גאב"ד רמת שלמה ומח"ס נתיבות אדם, שהרבה פעמים הגיע שאלות לאלו שהדיחו כלים של מין השני כגון צלחת או מזלג או כוס וכדומה במדיח כלים של מין השני, וההוראה היתה על פי רוב להקל בדיעבד מאחר והכלי עצמו בפשטות לא עבר שימוש בכלי ראשון של בשר או חלב כגון כוס או מזלג ואפילו צלחת וכדומה, והכל לפי הענין.

ועי' בשו"ת חיי הלוי חלק ה' (סימן ס"ב אות ה') שכתב דאין להשתמש בו לבשר וחלב, ובדיעבד הכל לפי הענין משום דיש מכונות שהם רק בדרך עירוי, ויש מהם שיש עלמנ"ט ואז יכול להיות הכל ככלי ראשון, וגם תלוי כמה זייף נתנו שם, ואפילו אם נתנו זייף הרבה יכול להיות שהזייף בא לתוך המים לאחר שכבר בא העירוי מהמים רותחים ותלוי הכל לפי המציאות.

וראה בשו"ת אגרות משה חלק ב' (סימן כ"ח וכ"ט) וחלק ג' (סימן י') מה שהעלה להקל בזה אם משתמש עם כל כלי במדף נפרד ולא באותו זמן, ומוסיף שם עצה טובה להעביד את המכונה כשהיא ריקה בין השימושים. ועי' בשו"ת אור יצחק יו"ד (סימן ד') ועי' בילקוט יוסף (סימן פ"ט סעיף פ"ו) שכתב וז"ל "מדיח כלים חשמלי, שמכניסים את כל הכלים לתוך המכונה, ולאחר שהמכונה נסגרת זורם על הכלים שטף מים רבים רותחים המעורבים בחומרי ניקוי, ואחר כך נעשית שטיפה שניה במים נקיים רותחים, אם מקפידים על כך שלא יכניסו לשם שיירי מאכל [קצת גדולים] בעין לתוך המכונה, ויש שם רק לכלוך ושומן שעל הצלחות והכפות, אפשר להשתמש במדיח כלים זה הן לכלי חלב והן לכלי בשר, בזה אחר זה, ואפילו בו ביום. אולם אם אין מקפידים בזה, ומכניסים לתוך מכונת המדיח כלים שיירי מאכל כמו חתיכות של בשר או פיצה, קשה להקל. [שיתכן וחתיכות אלה לא נפגמים בחומרי הניקוי המעורבים במים, וגם אין כאן נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא]. ובבתי מלון ומסעדות ציבוריים שקשה להשמר בזה, יש להצריך שיהיה להם ב' מדיחי כלים, אחד לבשר ואחד לחלב" עכ"ל.

סימן ט

מה נכלל בפת לענין אכילת פת פלטר בעשרת ימי תשובה-אטריות וכדומה

לכבוד אאמו"ר (שיח') **זצ"ל**

בס"ד קבלת על עצמך זה כבר שנים רבות לא לאכול פת פלטר בעשרת ימי תשובה, וכמובא בשו"ע או"ח (סימן תר"נ סעיף א') **ובמשנה ברורה שם, וכן הובא בש"ך** (ס"ק ט') **להחמיר בעשרת ימי תשובה לא לאכול פת פלטר אפילו אם רגיל לאוכלו כל השנה. ויש להחמיר אפילו אם הפת פלטר יותר טוב מן הפת ישראל. והסתפקתם האם בכלל זה צריכים להחמיר לא לאכול אטריות בעשרת ימי תשובה. ובאמת הארכתי הרבה בזה בספרי הקטן, ושם הבאנו מה שדנו בסוגיא** (סימן קי"ב סעיף ו') **ובנו"כ שם לגבי הגדר של פת הבא בכיסנן ובאיזה מאכלים נכללים בתוך החומרא הנ"ל.**

ועי' בדרכי תשובה (ס"ק נ"ה) שהביא שאלה בענין בישול אטריות וכדומה האם שייך בזה איסור פת או בישול עכו"ם, והסיק שם בשם הפוסקים שלא שייך איסור פת או בישול עכו"ם באלו הדברים, והביא סברא לדבריהם משום דאינם ראויין לאכילה עד שמבשל אותם הישראל אח"כ בביתו, ואדרבה על ידי מה שמתקנין אותן בייבוש בתנור וכיוצא הם צריכין בישול יותר משאר בצק, אם כן הרי זה עדיף מפת עכו"ם ובישול עכו"ם משום דהבישול להכנה לאכילה נגמר על ידי ישראל דמותר לכו"ע, ומה שכן יש להזהר בזה הוא לענין חשש תערובות איסור, ועל זה צריכים לייחד משגיח יהודי נאמן כדי לברר שאין שום תערובות איסור, ועי' שם אם באמת סומכים בכה"ג על משגיח.

ובספר קובץ מבית לוי יורה דעה (עמוד מ"ה) הביא שדברים שאין להם צורת פת כלל כגון אטריות או פתיתים (פערפעלעך) לא הוי פת. וכן שמעתי מבעל מחבר שו"ת רבבות אפרים זצ"ל.

סימן י

טבילת כלים חשמליים

לכבוד אאמו"ר (שליט"א) **זצ"ל**

בדבר השאלה שקניתם מיחם חשמלי ורציתם לדעת מהו לענין טבילת כלים או איזה עצות להיות פטור מטבילה.

ואמרתי שהרי קיי"ל לדינא כדעת רוב הפוסקים שסוברים דאף כלים חשמליים צריכים טבילה, ודלא כדעת מי שאומר שפטורים, וכ"כ בשו"ת אגרות משה חלק א' יורה דעה (סימן נ"ז) ובשו"ת מנחת יצחק חלק ב' (סימן ע"ב) ושו"ת שבט הלוי חלק ב' (סימן נ"ז) ועוד הרבה פוסקים סוברים דכלים חשמליים חייבים בטבילה, אמנם בשו"ת חלקת יעקב חלק א' (סימן קכ"ו) כתב לגבי מזלג חשמלי שחושש שאם יכניסו לתוך המים יתקלקל דיש לסמוך להקל שלא להטבילו, על פי המבואר בשב יעקב המובא ביד אפרים ומטעם דכיון דכל תשמישו נעשה להשתמש בו רק במחובר לקרקע פטור מן הטבילה כיון דאינו מקבל טומאה.

ולענין מעשה מאחר דאף החלקת יעקב עצמו בכמה מקומות הביא דלדינא צריכים לטבול כלים חשמליים קיי"ל שצריכים טבילה ולכן יש לעיין איך נמנעים מחשש קילקול בכלים אלו, וכפי שיתבאר להלן.

ובשו"ת אור לציון חלק א' יורה דעה (פרק ל"ט שאלה ד') כתב אודות כלים חשמליים שתשמישם במאכלים שצריכים הכנה נוספת כדי לתקנם לאכילה, כגון מטחנת בשר ומטחנת קפה, אפשר להקל לפוטרם מטבילה. אך כלים חשמליים שדרכם במאכלים שאינם צריכים הכנה נוספת, כגון בלנדר פירות וקומקום חשמלי וטוסטר וכדומה, יש להצריכם טבילה. ואם חושש שיתקלקלו בטבילתם במים, יתן אותם לגוי במתנה ויחזור וישאל ממנו. ויש כלי חשמל רבים, כגון קומקום חשמלי וטוסטר וכדומה, שאף אם מטבילים אותם במים, לרוב אין חשש כלל לנזק אם ישהה אותם לאחר מכן כמה ימים לייבוש ואח"כ ישתמש בהם. וכשאין חשש לנזק ראוי להטביל את כל סוגי הכלים חשמליים.

והנה העצה המובחרת למי שלא רוצה לטבול את הכלי מחשש שיתקלקל היא לעשות פירוק והרכבתו מחדש על ידי אומן ישראל, והנה עצה זו הובאה בפתחי תשובה (סימן ק"כ ס"ק א') מהחכמת אדם (כלל ע"ג דין י"ג) שכתב לגבי יורות גדולות שמבשלין בו שכר נראה דצריכין טבילה, ואע"פ שקובעין אותו בקרקע דינו ככלי. ונראה דאין להם תקנה אלא שיטבילם או

שינקוב בהם נקב גדול כדי שיתבטל מתורת כלי ואז יתקן אומן ישראל, עכ״ד.

וביאר דבריו בבינת אדם (אות ס״ו) דכמו שלחומרא כתב הבית יוסף בשם הר״מ דכלי שניקב בשוליו ונתבטל מתורת כלי, ותקנו אומן גוי חייב טבילה דפנים חדשות באו לכאן, כך גם לקולא אם נתבטל מתורת כלי ותקנו אומן ישראל פטור מטבילה.

ומבואר מדבריו שדוקא אומן ישראל ולא סתם איש יכול לפרקו ולתקנו, ולכן להוציא ולהכניס בורגים אינו נחשב כתיקון על ידי ישראל ופשוט הוא.

ועצה זו מועילה דוקא אם הקלקול או הפירוק מצריך מעשה אומן לשוב ולתקנו, דסתם פירוק שאפשר לתקנו על ידי מעשה הדיוט לא פוטר מטבילה, דכיון שגם גבי קבלת טומאה בכלי של פרקים אין הפירוק מפקיע ממנו את הטומאה, וכפי שמצינו במטה שנטמאה במשנה במסכת כלים (פרק י״ח משנה ט׳).

ובאמת בספר מטבח כהלכה (עמוד 257) הביא מה שהורה הגרי״ש אלישיב זצ״ל בגדר קלקול הנצרכת כדי לפטור כלי מטבילה, והוא קלקול ברמה כזו שצריך מעשה אומן לתקנו, וכיון שקלקול הכלי צריך להיות ביטול מגוף הכלי, לכן לחתוך התקע אינו מבטל את הכלי. וכן דעת הגרשז״א זצ״ל בשו״ת מנחת שלמה חלק ב׳ (סימן ס״ו אות ד׳) שחוט החשמל והתקע שהם מחוץ להכלי אינם חשובים כחלק מגוף הכלי ולא סגי בפירוקם, אולם חוטי החשמל שבתוך הכלי ממש שפיר חשיבי כגוף הכלי. וכן אמר לי הגר״י שוב שליט״א שכך שמע מהגאון רבי שריה דבליצקי זצוק״ל ומהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט״א, וכן שמעתי ממו״ר הגאון רבי מתתיהו דייטש שליט״א במח״ס נתיבות אדם ואב״ד שכונת רמת שלמה ירושלים. לפי זה אם עושים קלקול חשוב על ידי אומן ישראל שיפרק את הכלי ששוב אינו יכול להשתמש בו ושוב מתקנו שפיר נחשב כמעשה יצירה על ידי ישראל ופטור מטבילה.

אמנם בקובץ מבית לוי חלק י״ד הביא תשובה מאת הגאון רבי משה שאול קליין שליט״א שהעלה לתמוה על החכמת אדם הנ״ל, והעלה שאין לסמוך עליו למעשה, ושוב בשו״ת שבט הלוי חלק י׳ (סימן קכ״ח) כתב להסכים עם דבריו שאין להקל ולפרק כלי ולחזור ולתקנו על ידי אומן ישראל, עי׳ שם תוכן הדברים.

אכן בשו״ת מנחת יצחק חלק ט׳ (סימן פ״ג) נשאל שם אודות טבילת טוסטר חשמלי והשיב שכבר האריך בזה בחלק ה׳ (סימן קכ״ו אות ב׳) שנותנים את זה על ידי מתנה לעכו״ם, ולאחר זמן אם על ידי איזה קלקול שאי אפשר להשתמש בו רק על ידי תיקון ישראל שוב אין צריך טבילה, וכדעת החכמת אדם. ובספר הכשרות כהלכה (עמוד רע״ו) הביא ששמע מהגר״מ שטרנבוך שליט״א ועוד גדולי

הפוסקים שמיעצים שיהודי יפרק כל הכלי בצורה שאי אפשר להשתמש בו וירכיבו מחדש ואז פטור מטבילה. וכן כתב לי הגאון רבי יוסף ליברמן שליט"א במח"ס משנת יוסף שיש לקחת אומן ישראל שיפרק את הכלי באופן שלא נוכל להשתמש בו יותר ואח"כ לתקנו.

ועי' בשו"ת באר משה חלק ד' (סימן ק') שכתב לגבי טבילת טוסטר חשמלי שיתן לישראל אומן לפרקו ולהרכיבו בחזרה ונקט כן על פי דעת החכמת אדם.

וכבר ידוע שהורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל ומובא בספר מטבח כהלכה (עמוד 257) שניתן לפטור מכשירי חשמל שונים מטבילה על ידי עשיית מעשה קלקול בגוף המכשיר באופן שאין ראוי לשימושו, ולאחר מכן כשב ומתקנו לא חוזר להתחייב בטבילה שהרי לאחר הקלקול נגמרה מלאכתו על ידי ישראל ברשות ישראל. ובעצם די בקלקול בגוף המכשיר כדי לפטור גם את החלקים שמרכיבים על גבי המכשיר החשמלי.

הרי לפנינו מח' גדולה בין גדולי הפוסקים אם מצרפים את דעת החכמת אדם או לא, והמיקל יש בו הרבה על מי לסמוך, ואף המחמיר בזה כדעת השבט הלוי ועוד יש לצרף עוד כמה עצות כמ"ש בסמוך.

ואח"כ ראיתי בספר מעדני אשר או"ה (סימן קנ"ו אות ג') שכתב יישוב לדברי החכמת אדם אליבא דכו"ע, וכתב שם וז"ל ונראה דלמרות שהחכמת אדם תלה דבריו בשיטת הר"מ דאזיל בתר המעמיד שאינם מוסכמים, [דהמחבר לא פסק כמותו והרמ"א סמך עליו רק בצירוף ד' הריצב"א דאזיל בתר האומן] מ"מ דברי החכמת אדם מוסכמים לכו"ע. דלכאורה כל שנתבטל הכלי על ידי הנקב, חזר הכלי להיות דינו להיות כנסכא של מתכת, וכל מה שנחלקו הפוסקים באומן ישראל המתקן כלי הוא רק בכלי השייך לעכו"ם, דכיון שהנסכא שייכת לעכו"ם אינו פשוט לפטרו מטבילה בגלל שותפות ישראל, אבל כשישראל קנה את הכלי והכלי הפך לנסכא ברשותו, הרי זה ככל נסכא שקנה מגוי שלא מתחייב בטבילה גם לאחר שעושהו הישראל לכלי. ומה שהביא החכמת אדם את דברי הר"מ היינו רק להוכיח שעל ידי נקב אבד ממנו שם כלי ופנים חדשות באו כאן, אבל עדיין דינו של החכמת אדם לא תלוי בפלוגתא זו כלל.

ומזה נובע מנהג העולם כשיש חשש שהכלי יתקלקל בטבילה, נותנים את הכלי לאומן ישראל לפרקו באופן שהדיוט שאינו אומן לא יוכל להחזירו ובזה מתבטל ממנו שם כלי, ובהחזרת האומן ישראל נמצא שישראל גמר את הכלי ופטור מטבילה. אלא דיש להקפיד שיתבטל ממנו שם כלי, שכן גם אם הכלי החשמלי אינו תקין לא מתבטל ממנו שם כלי אם עדיין יש לו בית קיבול היכול לשמש עבור אכסון וכיו"ב.

ובשו"ת מעין אומר חלק ד' (עמוד ת"נ) הביא ששמע מהגר"ע יוסף זצ"ל דלתת כלי שקנה מגוי לטכנאי יהודי שיפרקהו ויתקנהו כדי לפטרו מטבילה, אין ראוי. ולכאורה כך נראה ממסקנת הפוסקים שנתנו עצה זו רק כשקנה כלי בדיעבד ואי אפשר לטבול אותו וכדומה.

אמנם כבר הזהירו הפוסקים דאף לפי החכמת אדם אין מועיל פירוק קל כגון ניתוק הברגת החוטים וכדו', אלא צריך פירוק גמור שישביתו ממש ממלאכתו ויהיה צריך לאומן יהודי כדי להחזיר שם כלי עליו.

אח"כ ראיתי בשו"ת מנחת אשר חלק ג' (סימן נ"ז) שהאריך בנידון דידן של כלים חשמליים שמתקלקלים על ידי הטבלתן במקוה, שהביא כמה צדדים לדון בהם לפטור הכלים האלו שיתקלקלו במים מטבילה, ובסיום דבריו כתב שהדרך הנכונה לנהוג לגבי כלים דיגיטליים המתקלקלים על ידי טבילתם היא בהקנאתם לגוי או על ידי פירוק כנ"ל.

כמ"ש בהערה הקודמת, וראה בספר טבילת כלים (פרק י"א סעיף נ"א) שהביא מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל שאם הוא מפרק את התקע או החוט שמחוץ לכלי לא מתבטל מלהיות כלי עדיין חייב בטבילה, וטעם הדבר כי בכה"ג אינם חשובים כחלק מגוף הכלי, אולם חוטי חשמל בתוך הכלי שפיר נחשב כגוף הכלי. וכן ראיתי בספר חוט שני הל' טבילת כלים (עמוד מ"ד) שלא סגי לבטל מערכת החשמל מן הכלי באופן שאינו ראוי לשימוש, אף אם רק אומן יוכל לחזור ולתקנו, אלא בעינן קלקול בגוף הכלי. וכן ראיתי בספר שו"ת וישמע משה חלק ה' (עמוד קפ"ד) שהיה אומר מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל דיש שאין רוצים לטבול הכלי מחמת חשש שבירה וכדומה, ועל כן מנתקים את חוטי החשמל, וחוזרים ומחברים אותם כדי שיהא כאילו נעשה על ידי ישראל, והורה הרב דזה לא נכון דפסיקת חוטים של חשמל גם כל אחד יכול לעשותו, ולא מיקרי שבירת הכלי ונעשה על ידי ישראל, רק באופן שנשתבר כ"כ עד שיהא צריך דוקא אומן שיחזור ויחברו. ועי' עוד בשו"ת אמרי יעקב חלק ב' (סימן נ"ח) שכתב דלא מועיל נקב או שאר ביטול ופירוק הכלי, וכ"ש אלו שמבטלים ומפרקים חוטי החשמל דודאי שאין בזה לכו"ע שום תועלת לפטור מטבילה.

סימן יא

כניסה למסגד

בס"ד ערב שבעה עשר בתמוז (נדחה) תשע"ה

לכבוד אאמו"ר החשוב (שיח') זצ"ל

בדבר השאלה ששאלתם ממני הקטן בטלפון ערב שבת קודש פרשת בלק תשע"ה, אם מותר לישראל להכנס לתוך מסגד של ערבים שהם מתפללים שם, וכן מה הדין לגבי כניסה לבית תיפלה. ובפשיטות היה נראה לי שמותר להכנס לתוך מסגד כל עוד שלא עובדים שם עבודה זרה, ואילו כנסיה של נוצרים אסור להכנס, וכעת נתברר לי קצת הענין ונרשום כאן את הנלענ"ד בס"ד.

א) **והנה** המקור לאיסור לילך לבית שעובדים שם עבודה זרה הוא מדברי הגמ' במסכת עבודה זרה (דף יב, יז) שמבואר משם שיש מצוה להתרחק מדרך עבודה זרה ד' אמות. וכך נפסק בשו"ע יורה דעה (סימן ק"נ סעיף א'). וכל זה בתנאי שהעבודה זרה עדיין קיימת באותו מקום והדרך מיוחד לה, אבל אם הוסרה העבודה זרה משם מותר לילך על הדרך משום שהדרך לא נאסר כעת. ולפי זה אם קיימא לן להתרחק מהדרך ד' אמות, כ"ש להכנס לתוך אותו מקום שעובדים עבודה זרה. וכ"כ בדרכי תשובה (סימן ק"נ ס"ק ב') בשם שו"ת חיים ביד (סימן נ"ו) שהוכיח דכ"ש הוא שאוסר להכנס לתוך בית שיש שם עבודה זרה שזה בודאי אסור, עכ"ד. והיינו שמה שכתבו שמצוה להתרחק שהוא במשמע שאין כאן רק מצוה, אין זה רק על הדרך ובד' אמות, אבל בית העבודה זרה ממש אסור מדינא. וכתב שם עוד בדרכי תשובה וז"ל ואע"ג דבזמן הזה שאין להם דין עובדי עבודה זרה כי רק מעשה אבותיהם בידיהם, אבל בית תיפלתם מקום שמקטרים ועושים עבודתם זכר לעבודה זרה של הקדמונים, בודאי דין בית ע"ז יש לו וכו' עכ"ל.

ב) **ובאמת** כל הנ"ל שייך לעובדי ע"ז של נוצרים ששם יש צורת ע"ז וגם מזבחים וכדומה, אבל אצל הערבים יש לעיין אם הוא קל יותר. דהנה בשו"ע יורה דעה (סימן קמ"ג סעיף ב') כתב שאסור לבנות עם העכו"ם כפה שמעמידים בה עבודה זרה. וכתב בשו"ת חוט המשולש להגאון מו"ה אליעזר יצחק ז"ל (סימן כ"ח) שנשאל אם מותר לבנות ולהעמיד בית תפילה לישמעאלים הנקרא מאצווט"א ואם יכולין לשכור פועלים או נכרים דוקא, ועיי"ש מה שמפלפל בזה. ולדינא, העלה דהך איסור לבנות כיפה שמעמידים בה ע"ז, דוקא בזמניהם שהיה בית תפילתם טרקלין גדול שבו נכנסים

לעבודתם, והיתה כיפה מיוחדת ששם היתה עומדת הע״ז דבזה אסור לבנות אותה הכיפה שהיא בית המיוחד לע״ז ממש שבשבילו בונים אותה, משא״כ בזמנינו שעיקר הבנין הוא להתאסף שמה לעבודתם, שזה ודאי לא מקרי משמשין דהא עיקר בנינו הוא בשביל האנשים הבאים שמה אבל להלבנה עצמה היה די בקאסוותא חדא, ע״כ אף אם העמידו הלבנה בטרקלין הזה לא נעשה הטרקלין משמשין של ע״ז, משמשין דמשמשין דמותר, עכ״ל. והובא דבריו בדרכי תשובה (סימן קמ״ג ס״ק ח׳).

ג) **ומדבריו** נלמד שאם מותר לבנות המסגד שלהם, כ״ש שמותר להכנס לתוכו, שהרי בנית הבית לעבודה זרה היא חמורה יותר מן הכניסה. וכיון שהעלו הפוסקים שאין איסור בבניית המסגד, כ״ש שאין איסור להכנס, וכן הכריע הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ״ל הובא בשו״ת אבני ישפה חלק א׳ (סימן קנ״ג). מיהו בספר שערים המצויינים בהלכה (סימן קס״ז ס״ק ט׳) הבין מדברי הדרכי תשובה שיכולים להקל רק במקום הצורך, וכן דעת הגר״י בעלסקי זצ״ל.

ד) **אמנם** בדבר השאלה אם מותר להכנס לבית תפלתם כבר הזכרנו לעיל מקור האיסור להכנס למקום עבודה זרה, וברוב מקומות בעולם חוץ מהערבים לא מצאנו לימוד זכות להכנס לשם, אלא שיש בזה איסור חמור, וכמ״ש הגאון רבי משה פיינשטיין זצ״ל בשו״ת אגרות משה חלק ג׳ (סימן קכ״ט), וכאן המקום להוכיח אלו שהולכים לטייל ברומא בותיקן שיש בזה איסור גם כן, וכמ״ש הגאון רבי עובדיה יוסף זצ״ל בספרו שו״ת יחוה דעת חלק ד׳ (סימן מ״ה), ועי׳ עוד בספרו שו״ת יביע אומר יורה דעה חלק ב׳ (סימן י״א) במה שכתב שמותר להכנס לבית תיפלה כדי להציל את עצמו ממות ח״ו, אבל להכנס לתוכו סתם משום דרכי שלום בודאי שאסור.

ה) **ויותר** מזה מצאנו בשו״ת אגרות משה שם שפסק דאסור לישראל לחנות את רכבו בתוך חנייה של בית תיפלה בשעה שהם מתפללים שם כי הרואים יחשבו שהוא ח״ו רוצה להכנס לתוך המקום, מיהו אם אין לו שום דרך אחר להגיע למקום חפצו מותר לעבור דרך החנייה שלא בשעת תפילות שלהם. ומורינו הגאון רבי אפרים גריינבלט זצ״ל בספרו רבבות אפרים חלק א׳ (סימן ס״ד) נשאל בזה מיהודי שהוזמן לאסיפה לביקור לבית תפלתם, וכן במה שמצוי בארה״ב שיש מקומות מסוימות שמעמידים מקום לבחור נשיא המדינה (קלפי) בתוך בית תפלתם והביא שם עוד כמה גדולים שאסרו את זה בתוקף. והגאון בעל הציץ אליעזר זצ״ל שהפוסקים מזהירים שלא ליכנס לבית תפילותיהם אפילו אם אינם בתי ע״ז ממש. וכן יש להשגיח כעת בזה בארץ ישראל אחרי שבעזרת השם כבשו הרבה שטחים שלהם שלא להכנס לשם ביקור בבתי תפלותיהם. ולהמנע מזה וגורם

אחרים להמנע יגרום לשכנת השכינה במהרה בימינו אמן, עכ״ל.

עוד נצרף כאן מה שכתב לי במח״ס מנחת חן שליט״א אודות כניסה לותיקן ברומא וז״ל: נשאלתי כבר כמה פעמים אם מותר לבקר את הותיקן ברומא - ונראה שהדבר תלוי בכמה שכתב הרמ״א (סימן קמ״ט סעיף ב׳) לענין כניסה לחצר של עבודת כוכבים בשם שני ״יש אומרים״ וז״ל: יש אומרים דדינו כעיר של עבודת כוכבים (טור בשם הרשב״א), ובזמן שאין העובדי כוכבים מתקבצים שם לתרופתן מותר ליכנס שם (טור בשם רבינו יונה והרא״ש) ויש אומרים שבכל ענין אסור (ש״ך ס״ק ה׳) ואפילו שלא ביום האיד, אם אין דרך עובד בו למקום אחר, אבל כשדרך עובר למקום אחר, לכולי עלמא מותר, וכן המנהג לילך דרך אותו חצר למקום אחר (רשב״א) ומכל מקום מדת חסידות הוא להתרחק מלילך בו אם יש לו דרך אחרת קצר כמוהו (ד״ע וכן משמע בספר חסידים).

וישנם כמה נפק״מ בין שתי השיטות המובאים ברמ״א בשם ״יש אומרים״ נפקא מינה ראשונה בשו״ת ציץ אליעזר חלק י״ד (סימן צ״א) כתב בענין אם מותר להכנס רק לחצר כניסיה או מסד אך ורק כדי להשקיף משם על הנוף, דהנה הרמ״א יורה דעה (סימן קמ״ט סעיף ב׳) פוסק בזה וז״ל: חצר של עבודת כוכבים יש עאומרים דדינו כעיר של עבודת כוכבים ובזמן שאין העובדי כוכבים מתקבצים שם לרופתן מותר ליכנס שם, ויש אומרים דבכל ענין אסור אם אין דרך עובר בו למקום אחר עכ״ל.

וידוע דהיכא שהרמ״א כותב יש אומרים, ויש אומרים הלכה כיש אומרים בתרא, וא״כ למדנו מכאן שאסור מדינא בכל ענין ליכנס לחצר של עבודת כוכבים אפילו בזמן שאין העובדי כוכבים מתקבצים שם לתרופתן, והגר״א (שם ס״ק ז׳) מציין המקור לכך גם מדברי הרמב״ם בפירוש המשניות (עבודה זרה דף יא:), ורק להשתמש בחצר כדרך מעבר למקום אחר שצריך לילך מותר מעיקר דדינא להשתמש בכזאת, אבל משום מידת חסידות יש להחמיר שלא ליכנס לחצר אפילו לשם מטרה כזאת אם יש לו גם דרך אחרת קצר כמוהו שיוכל לשמש לו כתחליף למקום המעבר.

ונפקא מינה שניה בין שני היש אומרים המובאים ברמ״א לענין כניסה לחצר הותיקן ברומא שלא בום חגם, שלפי היש אומרים הראשון יש להתיר כניסה לחצר של עבודת כוכבים בזמן שאין העובדי כוכבים מתקבצים שם לתרופתן, ולכן מותר להכנס לחצר הותיקין בימי חוץ מיום ראשון שהוא יום אידם, אולם לפי היש אומרים השני המובא ברמ״א שבכל ענין אסור להכנס לחצר עובדת כוכבים אם אין דרך לעבור שם, יש לאסור להכנס לחצר הותיקין בכל יום משום שהוא לא בנוי לעבור דרך שם למקום אחר.

ודע דאסור להכנס לבית של עבודה זרה (כנסיה) אפילו בזמן הזה כשאין שם צלמים, כ״כ בהחלט בשו״ת פרי השדה חלק ב׳ (סימן ז׳) להגר״א דייטש, שנשאל על אודות אנשי ציבור יהודים שנעדו ביום הזכרון של אחד משרי המדינה, ונכנסו לבית תיפלתם לטקס אשכבה, והשיב שאין ספק שעברו על איסור חמור שיש בו שורש העון של עבודה זרה, שאפילו במקום איבה אין מקום להתירו כלל, ואוי לדור שכך עלתה בימיו לעבור על עון גדול כזה, ובודאי שצריכים כפרה ועליהם לחזור בתשובה גמורה, והקב״ה יסלח להם כי לכל העם בשגגה, ע״כ. ועי׳ עוד בזה בשו״ת ציץ אליעזר שם.

העולה לדינא: מותר מעיקר הדין להכנס לתוך מסגד של ערבים, ומן הראוי למנוע מזה לכתחילה אא״כ הוא במקום צורך. ולהכנס למקום של בית תיפלה של ע״ז אסור, ויש להתרחק מהמקום כבר מד׳ אמות של הבנין.

החותם ברגשי הכרת הטוב על כל מה שאתם עושים בשבילי
בנך הק׳ יעקב אהרן
במח״ם אהל יעקב

סימן יב

בענין תרומה לתיקון הגברה בכנסיה

העניין דלהלן נשאלתי מאאמו"ר זצ"ל בחיי חיותו ובזמנו ביררתי את הסוגיא וקבלתי גם כמה הכרעות מגדולי ההוראה שליט"א. וידידי הגאון רבי שמואל מאיר פרוכטהנדלר שליט"א ר"מ בישיבת תפארת ישראל – מודז'יץ- חבר מערכת מכון 'אהל יעקב' לקח על עצמו לערוך את התשובה מתוך הכתבים שהבאנו לו והדפים אותו לראשונה בקובץ מה טובו אהלך יעקב חלק ד' וז"ל:

לכבוד מערכת 'מה טובו אהליך יעקב', בראשות הרה"ג גמליאל רבינוביץ שליט"א, אשר איתמחי גברא ואיתמחי קמיעא, בחיבוריו הנרחבים ורעיונותיו הנפלאים להגדיל עולם התורה וההלכה, ולהאירו כנהר המתגבר ושופע, בהפצת מעיינות רבותינו מורי ההוראה, בכל תחומי ההוראה ואופני הפסק, לאורכם ולרחבם ולרום עומקם של ד' חלקי השו"ע, בהוראות עיוניות ומנומקות לשאלות מעשיות ומצויות, המתחדשות לבקרים בפי העם, הצמאים ומבקשים את דבר ה' – זו הלכה, ומשוטטים תדיר אחת הנה ואחת מהנה, למצוא דברי חפץ במענה ברור ונהיר, ובעת בודאי ימצאו מנוח לנפשם, בראותם בחיבה הקובץ הנפלא 'מה טובו אהליך יעקב' המלקט ומחבר יחדיו את כל חידושי הפסק מפי מאורינו ורבותינו מצוקי תבל.

בספר אהל יעקב – הלכות יין נסך ודיני עבודת כוכבים העומד בשלבים האחרונים לקראת ההדפסה, מובאת שאלה הלכתית מעניינת שנשאלה על ידי ידידינו הבלתי נשכח, הדבוק בתורה ובלומדיה בכל לב, הרב ד"ר טלי סקוצילם זצ"ל, בענין תרומה קטנה לידיד שערך מגבית לצורך שיפוץ בית תיפלתם.

שאלה מורכבת זו שעלתה על שולחן מלכים, וזכתה לתשובות מכמה גדולי הדור, מלבד מה שהיא חשובה מצד הבירור ההלכתי שבה, כפי שיובא ביריעה שלפנינו, הלקוחה מתוך ספר אהל יעקב – הלכות יין נסך ודיני עבודת כוכבים, שיצא לאור בעז"ה בקרוב, הרי שהיא מעידה כאלף עדים על יראת חטאו של השואל, ישרותו וצדקותו ללא פשרות וחכמות, בקנאות מוחלטת ובלתי משתמעת לשני פנים, המנוגדת מחד לאופיו הנעים כאדם רך וחביב, האהוב על רעיו ומכיריו, אך תואמת מאידך את נאמנותו לאלוקיו ללא שום פשרות.

התשובות ההלכתיות שנכתבו בדיעבד לאחר מעשה, נתנו אמנם פתח ואפשרות להקל בדבר, אך התשובה המיידית לשאלה שהיה בה צל נדנוד של איסור היתה 'לא'

באלף רבתי, למרות המבוכה הרבה ואי הנעימות שנגרמה בענין.

וזה דבר השאלה כפי שנכתבה על ידי בנו הרב הגאון רבי יעקב אהרן סקוצילם שליט"א מח"ם אהל יעקב:

מעשה זה אירע עם אאמו"ר זצ"ל הכ"מ ששימש במרבית שנות חייו כרופא בכיר בבית חולים גדול בארה"ב. בשל היותו רופא ותיק בבית החולים, נוצרו במשך השנים קשרי ידידות והערכה עם רבים מהרופאים, אשר העריצו אותו באופן מיוחד בשל אופיו והתנהגותו האישית והמקצועית. באחד הימים ניגש אליו אחד מידידיו שאינם בני ברית, ובקשתו בפיו: כיון שהוא נתמנה על ידי חברי קהילתו לגיום תרומות לצורך שיפוץ בית תיפלתם – "כנסיה", החליט הוא לערוך מגבית זוטא בקרב רעיו וידידיו של תרומות קטנות עבור ההוצאות של בית התיפלה שלהם "כנסיה", וממנו מבקש הוא סכום לא גדול, שמיועד עבור ההוצאות לקניית מיקרופונים והגברה וכדומה.

אבי זצ"ל מתוך צידקותו וישרותו המפורסמת השיב מיד בשלילה מוחלטת, ואמר לו בפשטות וללא חכמות, כי דתו ואמונתו אינם מאפשרים לו לתרום לצרכי כנסייה, והדבר אסור עליו בתכלית האיסור. או אז השיבו הרופא הנכרי בכעס, דע לך, שאם המקרה היה הפוך, ויהודי היה מבקש ממני כסף לבית כנסת, הייתי תורם סכום נכבד...

אחר כך הסתפק אאמו"ר זצ"ל הכ"מ האם באמת היה אסור לו לתת כמה דולרים לכוה דבר שמסייע לעובדי ע"ז. והאם יש לחשוש באופן כזה משום איבה וכדומה. ושלחנו את השאלה לכמה מגדולי דורינו, ולהלן נשלב את תשובותיהם במאמר הבא בו יובאו מקורי הדינים וההכרעות לדינא בזה.

במתני' ע"ז (דף ט"ז ע"א) אי' הגיע לכיפה שמעמידין בה עבודת כוכבים - אסור לבנות. ופירש"י דקאי על מרחצאות ודרך עובדי כוכבים להעמיד דמות אפרודיטא בבית המרחץ שלהן, ולכן יש איסור לבנות את הכיפה של המרחץ שמעמידין בה את האליל, שהוא תשמיש עבודה זרה. וכן פסקו הטור והשו"ע ריש סימן קמ"ג דאסור לבנות הכיפה שמעמידין בה ע"ז.

א

והנה במשנה שם אי' דמותר לבנות עמם בימוסיאות, ופירש"י (שם) דהיינו בימה של אבן אחת, ומקריב עליה זבחים, דהוי תשמיש דתשמיש לעבודת כוכבים. ומבואר דכל מה שאינו משמש את האליל עצמו אלא משמש את משמשיו מותר.

וכ"כ הרמב"ם (פ"ט מהלכות עבודה זרה הלכה י"א) וז"ל, אסור לבנות עם העובדי כוכבים כיפה שמעמידים בה עבודת כוכבים, ואם עבר ובנה שכרו מותר, אבל בונה הוא לכתחילה הטרקלין או החצר שיש בה אותה הכיפה. וכתבו הטור והבית יוסף (יו"ד, ריש סימן קמ"ג) דהרמב"ם

סבר כרש״י שמההיתר של דימוסיאות מוכח שמותר לבנות את הטרקלין והחצר משום דהוי תשמיש דתשמיש ולא אסרו אלא את בניית הכיפה עצמה דהוי תשמיש ממש.

אמנם בתוס׳ (שם, ט״ז ע״ב - ד״ה בימוסיאות) הקשה על דבריהם, דנהי נמי שהוא משמש למשמשי עבודת כוכבים, אמאי מותר לבנות עמהן, וכי הוא סברא להתיר לבנות עמהן מקום שיקטירו עליו במחתה לעבודת כוכבים. לכך נראה לר״י כגירסת הערוך שפירש דימוסיאות בדל״ת, והוא לשון מרחצאות כדאמרי׳ בשבת פרק חבית (דף קמז:) אסור לישב בקרקעיתה של דימוסיאות מפני שמעמלת ומרפאה, וכן אמר (שם) מיא דדמוסיא וחמרא דפרוגיתא קפחו עשרת השבטים, ואמרי׳ נמי במדרש למחר אני פותח להם מרחצאות ודימוסיאות, ובפירוש רשב״ם כתב דימוסיאות ופירש שהוא בנין שלא לצורך עבודת כוכבים, ע״כ. ומבואר מדבריו שהכריע לאיסור לגבי תשמיש דתשמיש, ולשיטתו אסור לבנות את כל הבית שהעבודה זרה קבוע בתוכו.

וכן הובאו השיטות בטור בהלכות עבודת כוכבים (ריש סימן קמ״ג) שכתב וז״ל, אסור לבנות הכיפה שמעמידין בה אליל, עבד ובנה שכרו מותר. וכתב הרמב״ם אבל בונה הוא לכתחלה הטרקלין או החצר שיש בה אותה כיפה, וכ״כ רש״י שהוא מותר כיון שהוא תשמיש תשמישי אליל, ור״י פירש דאפי׳ תשמיש תשמישיה נמי אסור, ע״כ.

ב

והנה בשו״ע (יו״ד סי׳ קמ״ג סעיף ב׳) פסק להדיא כדברי הרמב״ם שמותר לבנות את הטרקלין והחצר, דהוי תשמיש דתשמיש. וכתב הש״ך (שם סק״א) דאף לדברי הרמב״ם ורש״י משמע דתשמיש דעבודת כוכבים עצמה אסור, ואם כן הבית שהעבודת כוכבים בתוכו הוא תשמיש דעבודת כוכבים ממש ואסור. והיינו דאסרינן כיפה שמעמידין בה עבודת כוכבים משום שהוא תשמיש עבודת כוכבים, וכדאי׳ בש״ס. והביא דברי הב״ח שכתב וז״ל, נראה שאם לא היה הבית עצמו נעבד, אלא שהעמידו בו עבודת כוכבים, לא היה נקרא מהנה לעבודת כוכבים בבנין הכותל, ותו דהא מותר לבנות טרקלין שיהא העובד כוכבים מעמיד בה כיפה להעמיד בה עבודת כוכבים לרש״י, עד כאן לשונו. וכתב הש״ך עליו, לא ירדתי לסוף דעתו, דאדרבה משם ראיה דהא דוקא בטרקלין דהוי תשמיש דתשמיש שרי רש״י, הא לאו הכי לא, ואם כן למה יהא מותר לבנות כותל לבית שמעמידין בה עבודת כוכבים.

ומבואר מדברי הש״ך דאף לשיטת רש״י אין ההיתר אלא כשהאליל הוא בתוך כיפה, אבל אם כל הבית מיוחד לאליל הרי בנין הבית אסור אף לשיטת רש״י.

ועיין עוד בט״ז (שם ס״ק ב׳) שהביא דדברי השו״ע הם אכן כפסק של רש״י והרמב״ם במתניתין דקתני בונה עמהם בימוסיאות דהיינו מידי דהוה תשמיש דתשמיש לעבודת כוכבים, אבל התוספות חולקים וגורסים בגמרא דימוסיאו׳ ופירושו מרחצאות, וכ״פ הערוך, והטור הביאו במסקנא אבל תשמיש דתשמיש לעבודת כוכבים אסור.

וכתב הט״ז שע״כ תימה על הש״ע ורמ״א שלא חששו לפסוק לחומרא, בפרט באיסור אליל, שכ״פ מצינו שהחמירו בו טפי משאר איסורים, והלא תראה בסוף סי׳ קל״ט שהחמירו למכור להם אפי׳ קלפי׳ ודיו ושאר חומרות ק״ו בן בנו של ק״ו הטרקלין השייך לכיפה של אליל.

ועוד הוסיף הט״ז דאפי׳ לרש״י ורמב״ם אין היתר אלא דרך מסייע לחוד שהרי איתא במשנה בלשון זה בונה עמהם, וכן הרמב״ם שהעתיק המחבר כאן כתב בריש הסעיף אסור לבנות עם העובדי כוכבים כו׳, ועלה קאמר אבל בונה כו׳ כלומר עמהם דוקא, ומצינו כמה פעמים דמסייע אין בו ממש, אבל לבנות הוא לבדו אסור לכ״ע.

והכריע הט״ז שלמעשה ודאי ראוי לנו לפסוק כר״י שראה דברי רש״י וחלק עליהם, ואליו תשמעון להרחיק מכיעור ודומה לו, ע״כ דבריו.

ועיין בביאור הגר״א שתמה על הטור שדימה דברי הרמב״ם לשיטת רש״י, וכתב שאין להוכיח מדברי הרמב״ם מידי. וביאור דבריו מצינו בספר עבודת המלך על הרמב״ם (שם) שהביא דברי הטור, וכתב וז״ל, והוא פלא שדעת רבנו אינה כרש״י כלל, ועי׳ בריטב״א שאחר שהביא פירוש רש״י ז״ל דמשום תשמיש דתשמיש הוא דמותר, וכתב על זה ולא נהירא וכו׳, וכתב אח״כ לכך נראה דבימוסאות הן בנין נאה ורחב שעושין לישב שם ומעמידין בהם ע״ז, וזהו כפי׳ הרמב״ם ז״ל. ומצאתי למרן הגר״א ז״ל שתמה באמת כן וכתב וצ״ע דדברי הרמב״ם אינו ענין לזה דהא אמר במתניתין הגיעו לכיפה וכו׳, ור״ל הרי דמותר לבנות עד שמגיע לכיפה, וזהו דינו של הרמב״ם, עכ״ל.

וראה עוד בשו״ת אגרות משה יורה דעה (חלק א׳ סימן ס״ח) שהאריך בענין ביאור שיטת הגר״א בדעת הרמב״ם.

ולסיכום: בענין תשמיש דתשמיש דע״ז נחלקו הראשונים דלרש״י מותר לבנות, ולתוס׳ אסור, ובשו״ע והש״ך פסקו כרש״י, וכתבו שכן הוא שיטת הרמב״ם. ובט״ז פסק כתוס׳, והוסיף דאף לשיטת רש״י אסור לבנות לבד אלא רק לסייע. ובגר״א כתב דאף הרמב״ם הוא כשיטת התוס׳, ומשמע דלשיטתו יש לפסוק כתוס׳. ובבית שמכניסים בו עצמו ע״ז כתב הש״ך דבזה

לכו״ע אסור לבנות את כל הבית כיון שנחשב תשמיש ע״ז.

ג

ובטעם האיסור עיין בריטב״א שכתב דאף על גב דאכתי לא הוו משמשין עד שיעבדו לדברי הכל, מכל מקום אסור לעשות שום הכן לעבודה זרה שאף רוצה בקיומה אסור, כדאיתא בפרק השוכר, ע״כ. ומבואר ששורש האיסור הוא מדין שאסור לרצות בקיומו של ע״ז מבואר בדף ס״ד ע״א.

ד

אמנם נסתפקו האחרונים לגבי בניית חלקים מסוימים בתוך הבית, כגון בניית החלונות או הגג, וכן לגבי שיפוץ הרצפה וכדומה, האם כל אלה נכללים באיסור בנית תשמיש ע״ז או דבאלו הוי כדבר חיצוני שאינו שייך לע״ז עצמה. ופרטי הדינים יבוארו בהרחבה בעז״ה בספרנו אוהל יעקב – הלכות עבודת כוכבים (סימן קמ״ג), ושורש הדברים הינם ע״פ המבואר בט״ז, שכתב דאף לדעת השו״ע אסור לעשות חלונות לחדר שהע״ז בתוכו, כי החלונות חשובים כמו תכשיט של ע״ז. ועי׳ עוד בשו״ת טוב טעם ודעת (סימן קצ״ד) שכתב שאסור לעשות גג של בנין של ע״ז לכו״ע כיון שלא עדיף מחלונות שמבואר שאסור לכו״ע.

מיהו בספר הלכות איסורי הנאה (קושנער, עמוד 107) הביא מכמה פוסקים שכתבו לחלק בין גג לחלונות, שרק חלונות אסור לכו״ע, כיון שמיירי בכה״ג שהחלונות נעשים לייפות את הבנין וכדי לתת כבוד לע״ז והעבודה שנעשית בתוכו, אבל הגג אינו נעשה אלא להצילה ממטר ומחמה, א״כ אין נעשה לייפות את הע״ז ואינו דומה כלל לחלונות. אמנם ודאי מדינא גם לעשות גגות אסור כיון שכבר פסקו הט״ז וסיעתו שגם תשמיש דתשמיש צריך להחמיר, וע״כ כל הבנין כולו אסור. וראה היטב בעוד כמה דוגמאות בדרכי תשובה (ס״ק ה׳).

ועי׳ עוד בשו״ת יביע אומר חלק ב׳ (סימן י״א במילואים) שהביא דברי המהר״ש ענגל (סימן פ״ג) שאסר לנגר להעמיד חלונות בבית כנסיה, דהוי בנין עבודה זרה, וביאר דלא דמי לענין משא ומתן ביום אידם, שהקילו בו בזמן הזה. ועל פי זה כתב ביביע אומר שמכאן אזהרה לכל בעלי אומניות, שלא להכנס לבית כנסייתם לתקן להם את המקום בבניין וסיוד וריהוט של כלים קבועים וכדומה.

ה

ובבואנו לדון בנידון דידן של תרומת כסף לצורך מערכת הגברה של כנסיה, יש לנו לדון בג׳ צדדים. הא׳ אם דין כנסיות בארה״ב הוא כדין בית עבודה זרה. הב׳ האם יש מקום להקל מצד חשש איבה. הג׳ אם מערכת הגברה נחשבת

כחלק מבנין הבית או כדבר צדדי כדוגמת מלבושים וכדומה.

והנה לגבי הנדון הראשון הארכנו בספר לבאר דמסקנת רוב הפוסקים היא שיש ליתן לכנסיות בימינו דין בית עבודה זרה לכל דבר וענין, מלבד לגבי האיסור של לפני אידיהן, והתם הארכנו להביא דעות הפוסקים האוסרים אפילו כניסה בעלמא בכנסיות בני ימינו, וק״ו לגבי דין איסור בנייתן, ונזכירם כאן בקצרה לתועלת המעיינים.

ראש המדברים הוא הרמב״ם בפי׳ המשניות (ע״ז פ״א) וז״ל, ולפיכך יש לדעת שכל עיר מערי האומה הנוצרית שיש להם בה במה, רצוני לומר בית תפילתם, אשר הוא בית עבודה זרה בלא ספק, הרי זו העיר אין מותר לעבור בה בכוונה, וכל שכן לדור בה. אבל ה׳ מסרנו בידיהם עד שנדור בעריהם בעל כרחנו, לקיים ייעודו ׳ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן׳. ואם זה הוא דין העיר, קל וחומר לדין בית עבודה זרה עצמו, שכמעט אסור להביט בו, וכל שכן לקרב אליו, וכל שכן להיכנס אליו, ע״כ. וכן כתבו הריטב״א (עבודה זרה יא, ב), וכן הביא הטור בשם הרשב״א, עיי״ש.

וכן נפסק לדינא (סימן קמ״ט סעיף א׳) שאסור להכנס אפילו בעיר שמתקבצים שם ליריד ביום חגם, ובש״ך (ס״ק א׳) הביא דברי הרמב״ם בפיה״מ דלפי זה אסור להכנס בבית עבודה זרה וכמעט שאסור גם לראותו. ועי׳ עוד בשו״ת מנחת אלעזר חלק א׳ (סימן נ״ג אות ג׳), ובשו״ת אגרות משה יורה דעה חלק ג׳ (סימן קכ״ט אות ו׳), ובשו״ת תשובות והנהגות חלק א׳ (סימן תס״ו), ושו״ת אות חיים חלק א׳ (סימן נ״ו), שכתבו כולם דכל זה איירי גם בכנסיות בזמנינו.

ובשו״ת חיים ביד להגר״ח פלאג׳י (יורה דעה סי׳ כ״ו) האריך על חומרת האיסור להיכנס אל מקום תיפלתם, והובאו דבריו בדרכי תשובה (קמט, סק״ב), ואלו דבריו: ״ואל יקחך לבך לומר שבזמן הזה ליכא עבודה זרה, כמ״ש הפוסקים בכמה מילי, שהרי הכנסיה הוא מקום מוכן לפורענות, שמקטרים קטורת ועושים עבודתם לע״ז, ואפילו אם אינו ע״ז ממש, נקוט מיהא פלגא דמידי סרך טומאה ואביזרייהו דע״ז לא פלטי״.

וכעין זה כתב החיד״א (ברית עולם סי׳ תל״ה) בשם החסד לאברהם: שהנכנס לבית עבודה זרה הרי הוא בכנפי הסטרא אחרא של הטומאה. ועיין במור וקציעה (סי׳ רכ״ד), ובשאילת יעב״ץ (סי׳ מ״א) שאסרו הכניסה לכנסיה, וכן איתא בשו״ת פרי השדה (ח״ב, סי׳ ד׳) שפסק שיש איסור להכנס לבית תיפלתם של נוצרים הינו אף כשאין שם צלמים, וזהו על פי דברי הרמב״ם (מאכלות אסורות פרק י״א) שהנוצרים עובדי עבודה זרה הם, ולפיכך דין כנסייתם כבית עבודה זרה ממש, וכן הובא בשו״ת מנחת אלעזר (ח״א, סי׳ נ״ג אות ג׳) ובשו״ת ציץ אליעזר (חלק י״ד, סי׳ צ״א), ועיין עוד בשו״ת נודע ביהודה (תנינא

יורה-דעה סי׳ קמ״ח), שו״ת שער אפרים (סי׳ כ״ד), שו״ת מעיל צדקה (סי׳ כ״ב) ובקובץ תחומין במאמרו של הגרח״ד הלוי (ט עמוד 74).

ועוד פוסקים רבים אסרו ביקור בכנסיית הנוצרים וכן כל כניסה אל הכנסיה, ובהם שו״ת הר צבי (אורח-חיים סי׳ פ״ה), שו״ת ישכיל עבדי (ח״ח, סי׳ כ׳ אות מ״ו), שו״ת אגרות משה (יורה-דעה ח״ג, סי׳ קכ״ט אות ו׳), שו״ת יחווה דעת (ח״ד, סי׳ מ״ה), שו״ת יביע אומר (ח״ב יורה-דעה סי׳ י״א, וח״ז יורה-דעה סי׳ י״ב), שו״ת רבבות אפרים (ח״ה, סי׳ ת״פ, סקי״ד), שו״ת משנה הלכות (ח״ו, סי׳ קל״ט), שו״ת דברות אליהו (ח״ד, סי׳ י׳), שו״ת מראה הבזק (ח״א, סי׳ נ״ט) ועיין בזה בחכמת אדם (כלל פ״ד, סעיפים ט״ו-ט״ז), שו״ת בנין ציון (ח״א, סי׳ ס״ג), שו״ת ירך יעקב (אורח חיים ג׳), שו״ת שבט הלוי (ח״ב, סי׳ ס׳), שו״ת בכורי יעקב (סי׳ ז׳), שו״ת דברי בניהו (ט״ז עמוד תמ״ט), בספר חקיק למדני (עמודים 180-179) ושו״ת אבני דרך (ח״ו, סי׳ קט״ז).

כמו כן, ראוי לציין כי בספר שבילי דוד (סי׳ קנ״ד) פסק שאיסור הכניסה לכנסייה של נוצרים הוא איסור תורה. ועיין עוד בשו״ת מבשרת ציון (ח״א יורה-דעה ד׳), ועיין בשו״ת אבני ישפה (ח״א, סי׳ קנ״ג אות ד׳) שהביא בשם הגריש״א שאף אין להסתכל על הכנסייה מבחוץ, ועל כך נאמר: הרחק מן הכיעור (וכן הובא בספר אשרי-האיש יורה-דעה סי׳ י״א) וכן הובא בספר מנוחת אמת (עמוד ק״כ הערה כ״א).

ועיין עוד בשו״ת דבר חברון (ח״ג, סי׳ י״ד) שאסר הכניסה אף לחצר הכנסייה ״כדי שלא יראה שמודה ומשלים עם תופעה זו״. ועיין עוד בספר אהל יעקב סי׳ ק״נ מה שנתבאר בדיני חצרות הכנסיות וגינותיהן. ועיין עוד בשו״ת עשה לך רב (ח״א, סי׳ נ״ט) שאסר הכניסה לכנסיה: וכתב ״בית תפלה של ע״ז אסור בהנאה, ואפילו פינו משם הע״ז. וכיון שאסור בהנאה א״כ אסור ליכנס לתוכה ואפילו לשבת בצילו אסור״.

ו

ומה שהבאנו לדון אם יש להתיר מצד חשש איבה. בתוס׳ (ע״ז דף י״ט ע״ב ד״ה הגיע) כתבו דלכו״ע יש איסור לעשות תכשיטין לעבודת כוכבים קטלאות נזמים וטבעות, והוסיפו וז״ל, ואין לומר דשרי ר״א משום איבה כדשריא בפ״ב (לקמן דף כ״ו ע״א) לילד את העובדת כוכבים, דלא דמי דהתם ודאי איכא איבה דליכא לאשתמוטי, אבל הכא איכא לאשתמוטי למימר דאסר לן למעבד שום תכשיטי עבודת כוכבים.

וכ״כ הט״ז (סי׳ קמ״ג ס״ק ב׳) דאין להתיר בנית החלונות משום איבה, דכבר כתבו התוספות פ״ק דעבודת כוכבים (דף י״ט) לענין תכשיטין של אליל דאיכא לאשתמוטי למימר דאסור לנו למיעבד תכשיטין לאליל, ע״כ.

ומבואר בפוסקים רבים דמדברי התוס׳ משמע שהיה מקום להתיר מצד חשש איבה, אלא שכתבו דלא שייך בזה איבה כיון שמבינים שאסור לנו לעשות כן לאלילם. ומחמת זה כתבו דהיכא דאיכא צד איבה יש מקום להקל, אבל רק בדברים המותרים מדינא אלא שנגו להחמיר בזה משום הרחק מן הכיעור, ובהם יש מקום להקל היכא דאיכא איבה.

וכן כתב בשו״ת אגרות משה יורה דעה (חלק א׳ סימן ס״ח) לגבי אדריכל שנתבקש לשרטט תוכנית אדריכלית לבניית כנסיה. והאריך לדינא לאסור השתתפות בתוכנית זו, אך כתב למסקנא וז״ל, דאם יש משום איבה הא משמע בתוס׳ דף י״ט ד״ה הגיע, שאף לעשות תכשיטין לעכו״ם שהוא אסור מדינא היה מותר, שהרי הוצרכו לומר דליכא איבה, וא״כ כ״ש כשיש איבה שאין להחמיר כשמותר מדינא. וכן אף באין לחוש לאיבה, אבל הוא עני שצריך לפרנסתו אינו צריך להחמיר, מאחר שמדינא מותר, וכ״ש כשיש לו הפסד ממון כגון שעובד אצל אחרים, ואם לא ירצה לעשות שרטוטים אלו יסלקוהו מעבודתו, שאין לו להחמיר. אבל כשליכא הפסד ממון, וא״צ לפרנסתו, וליכא איבה, יש לו להחמיר ולהתרחק מן הכיעור שלא להיות אף מסייע רחוק לזה.

וראה בשו״ת יביע אומר יורה דעה חלק ז׳ (סימן י״ב) שנשאל אודות מעשה שאירע עמו במצרים שנפטר שם גוי מכובד ורצו שהוא ישתתף בתוך הכנסיה ללויה שלו, ולמעשה כתב שאין להתיר להכנס לבית עבודה זרה במקום איבה, כיון שאיסור כניסה לבית עבודה זרה אסור מהדין ולא התירו בזה במקום איבה. ועוד הביא שרוב מה שהתירו הפוסקים משום איבה אין להתירם בזמן הזה, שדווקא בזמניהם שהיו הגוים עושים עלילות ברשע, יש לחוש שיעליל עליו עלילה, אבל בזמן הזה שאינו יכול לעשות שום היזק בלא דין ומשפט, וליכא להאי חששא, תהוי ליה איבה ואיבה, עי׳ שם.

וכן בספר אור לגויים (פרק ט׳ הערה 6) כתב שאין להתיר להכנס לכנסיה משום דרכי שלום, שאם יהודי נמנע מלהיכנס מפני שההלכה אוסרת עליו, האם מישהו צריך להיפגע מכך, האם יהודי שאינו אוכל ממאכלי הגויים, האם פוגע בהם, וכי האם מפני דרכי שלום צריך אדם לוותר על אמונתו ועקרונותיו.

ז

אמנם מה שהבאנו לדון מצד שמערכת ההגברה איינה חלק מהבנין אף באופן דהוי מחובר לבנין, בזה ודאי יש מקום גדול לדון להקל בצירוף הסברות הנזכרות לעיל.

דהנה עי׳ בדרכי תשובה (ס״ק י״ג) בשם שו״ת מנחת שי (סימן פ״ב) שנשאל אם מותר ליתן כסף משום דרכי שלום, לבניין בית תיפלה שלהם. והשיב, שלא

יתן מעות מזומנים, כ״א איזה חפצים כגון עצים לבנין הגג וכדומה.

וכן ראה בשו״ת משיב בהלכה יורה דעה (סימן ע״ו) והובא גם בספר מנחת שמואל (סימן ו׳) שדן במי שיש לו עסקים עם גוי שהוא עושה עמו מסחרים גדולים, והגוי ביקש ממנו שינדב מעות לצורך בניית בית תיפלה, וקשה לו להשיב פניו ריקם, ויעץ שיתן לו חפץ מסוים מדברים העומדים בחוץ כגון מנעול החצר וכדומה, וה״ה שיכול ליתן מעות ויאמר לו שנותן לו מעות לצורך המנעול וכדומה, ע״כ. ואמנם מערכת ההגברה נמצאת בתוך האולם שעובדים בו, אך מ״מ יש מקום לדונה ג״כ כדבר סיוע ונוחות לקהל שאיננה חלק מנוי הע״ז.

וכבר דנו הפוסקים לגבי רכישת ספסלים מבתי תיפלתם לצורך בתי כנסיות, ומצינו במפורש בשו״ת שבט סופר (יב) שהתיר לקנות מבית עבודה זרה שלהם ספסלים וכיסאות לצורך בית כנסת, אם מיירי שהם זולים יותר. וכן הובא בפרי מגדים (קנד, סק״ח). וכן איתא בספר מנחת שמואל (ח״א עמוד ר״ח) עיי״ש. ועיקר טעם הדבר הוא לפי שאין הכסאות משמשים לנוי ע״ז, אלא לצורכי ישיבה גרידא.

ובמפורש מבואר הדין להיתר במשנה ברורה (סי׳ קנ״ד, ס״ק מ״ו), וזה לשונו: ״ולענין ספסלים מבתי אלילים שהם עשויין רק לישיבה בעלמא ולא לנוי לעכו״ם, פסק הפמ״ג דמותרים לביהכ״נ אף בלי ביטול, ע״כ.

והן אמנם בשו״ת אבני דרך (חלק ט׳ סימן ק״י) אסר לנגר לקבל הזמנת ריהוט לצורכי כנסיה. אך עיי״ש היטב בדבריו שמבואר דבאמת לא אסר מצד בנין בית ע״ז, כיון שמתעסק רק בריהוט, ולא אסר אלא מצד הכניסה לכנסיה. ועיקר טעמו שם הוא משום שסבר שראוי לומר על ענין זה הרחק מהכיעור, ואין להתעסק ולסייע ב״נוחיות״ (ריהוט) הקהל, בעת אשר הינם עובדים עבודה זרה.

וא״כ בנדוננו שאין מתעסקים בקניית והתקנת מערכת ההגברה עצמה אלא רק בתרומה לצרכי קנייתה, יש לומר דאף אין בזה משום הרחק מן הכיעור, ואף אם לכתחילה אין ראוי להתעסק בזה אבל מ״מ כבר כתבנו דבמקום איבה ניתן להקל בדברים המותרים מדינא.

ולאידך גיסא יש לזכור שמערכת ההגברה הינה קבועה ומחוברת בבנין עצמו, ומשמשת ממש לצורכי פולחן טומאתם, וא״כ יש אולי מקום יותר להחמיר בזה מאשר בספסלים וכדומה. ובלשון בעל יביע אומר המובא לעיל אסר להתעסק בכל דבר שקבוע בבנין, אבל יש לעיין אם נתינת כסף חשובה נמי כהתעסקות בבנין ממש או דקילא טפי.

והגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט״א השיב לאבי זצ״ל בתשובה, וז״ל: כתב בשו״ע יורה דעה (סימן קנ״א סעיף א׳) שאסור למכור לעכו״ם דברים השייכים לעבודתם, וכן אסור

למכור לעובד כוכבים מים, כשיודעים שרוצה לעשות מהם מים להטביל. ויש אומרים הא דאסור למכור להם דברים השייכים לעבודתם היינו דוקא אם אין להם אחרים כיוצא בו או שלא יוכלו לקנות במקום אחר, אבל אם יכולים לקנות במקום אחר, מותר למכור להם כל דבר.

ויעוין בדרכי תשובה שם שמותר למכור מלבושים לעכו"ם המשמשים לפני עבודה זרה, ואין בזה לפני עור. ועיין עוד שם (ס"ק ד') שדעת הפני יהושע שהאיסור של לפני עור לעכו"ם לאחר מתן תורה הוא מדרבנן. ועוד שהרי בארה"ב אין העכו"ם עובדי ע"ז אלא מעשה אבותיהם בידיהם. ולכן נראה שמשום איבה מותר לתרום להם כסף לצורך מערכת ההגברה, שהרי אין זה עבודה זרה, עכ"ד.

ומבואר מדבריו שלא דן בזה כלל מצד איסור בניית בית ע"ז, ולכאורה היינו כמבואר בסוף דברינו דאין להחשיב את מערכת ההגברה כחלק ממשי מבית הע"ז, ולא דן אלא מצד איסור לפני עור שמסייע להם בעבירתם. וע"ז כתב שבודאי אין בזה משום לפנ"ע, בין מצד דהוי כמכירת מלבושים לע"ז שמותר משום שאין זה מכשיר את עבודתם, ובין מצד דהוי רק איסור דרבנן, ואפילו פחות מכן כי רק מעשה אבותיהם בידיהם, וע"כ יש להתיר במקום איבה.

סימן יג

כיבוד אב ואם כשהדבר מפריע לשלום בית

בס"ד חודש טבת תשע"ב

לכבוד אאמו"ר (שליט"א) **זצ"ל**

ברוך השם שיש לי זכות עצום להיות בן לכאלו הורים שמצטיינים במצוה של כיבוד אב ואם, ולא פעם או פעמיים הסתפקתם בכל מיני שאלות להלכה למעשה כדי לשפר את המצוה של כיבוד אב ואם וכן את המצוה של שלום בית, למעשה לאחרונה זכינו לברר ביחד אצל כמה מגדולי ישראל זצ"ל ויבלח"ט שליט"א אם פוסקים למעשה במקרה שמצוה של כיבוד אב ואם פוגע במצוה של שלום בית מאי עדיף. ומגדולי ישראל שמענו בפה מלא שכיבוד אב ואם קודם, וקבלתם את הפסק של גדולי ישראל כדרכתם בקודש שהשתדלת לעשות ככל אשר ירוך. וכעת אמרתי לרשום לכם את הפרטים ומראה מקומות שחקרו בנושא החמור הנ"ל.

והנה מצאנו בספרי הלכה שיש אומרים שכיבוד אב ואם דוחה שלום בית, כגון הורים שמבקשים לבקר את בנם בביתו ואשתו מתנגדת, חייבים לקיים את בקשת ההורים אף במקום שיפריע לאשתו, אמנם יש חולקים וסוברים שאם זה יפריע לשלום בית הרי זה דוחה כיבוד אב ואם, כמובן שהכל לפי הענין.

והנה מאחר שהדין הנ"ל לא מפורש בשו"ע אלא הוא דין שמבואר מהרבה מקומות בסימן ר"מ, לכן מצאתי לנכון להביא כאן ליקוט מכמה פוסקי זמנינו שסידרו הדינים שנוגעים למעשה בעניני שלום בית כנגד כיבוד אב ואם בטוב טעם ודעת ונעתיק מקצת הדינים כאן להשלמת הענין.

בספר אפיקי איל למרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א (עמוד ס"א) נשאל בזה וז"ל: האם אבא שרוצה שנו הנשוי יבוא אליו לכל ימי החג עם משפחתו האם חייב לקיים רצון אביו? תשובה: אם מדובר על אבא רגיל ובן רגיל חייב. אלא שע"פ רוב האשה לא רוצה, ואם היא לא רוצה זה ענין של שלום בית, ושלום בית דוחה כיבוד אב, שלום בית דוחה כמעט את כל התורה כולה, ובהערה שם כתב המו"ל שנראה שכוונתו שזהו דבר שבדרך כלל אינה מסוגלת ע"פ תכונותיה ולמעשה הכל לפי הענין. ועוד שאלו שם מה הטעם ששלום בית דוחה מצות עשה, והשיב כמו שהתירו למחוק את השם, בשביל שלום בית, כ"ש שהתירו בשביל זה שלא לכבד את אביו, עכ"ד. והגר"א נבנצל שליט"א

כתב לי בתשובה שבכל מקרה תלוי עד כמה זה חשוב להאב ולאשה.

ובספר ויברך דוד (עמוד ק״ל) הביא באחד שהוריו יש להם סיכסוך עם אשתו מעיקר הדין אסור לו לעמוד לצידה כנגד הוריו, וכשמריבים יגער באשתו כדי להפיס דעת הוריו ואח״כ בינו לבינה יפייס את אשתו.

דבר פשוט הוא דכשהוריו מבקשים ממנו לעשות מחלוקת עם אשתו או שאשתו תובעת ממנו שלא ידבר עם הוריו, שאין לשמוע, ודין זה נלמד מכ״ש מהמבואר בסעיף ט״ז, שאב שאומר לבנו לעשות מח׳ עם אנשים אחרים דאסור לו לשמוע אליהם דהוי כאילו ציווהו אביו לעבור על איסור תורה של לא תשנא את אחיך בלבבך. וה״ה אם אביו ציווה את בנו לזלזל באשתו שאינו מחוייב לשמוע להם דהוי כאילו ציווה אביו לעבור על מצוה דרבנן לכבד את אשתו.

והנה במקרה שאשתו מתנגדת להוריו, הרי מבואר באבן העזר (סימן ע״ד סעיף י׳) דאם אשה אומרת שאינה רוצה שאביו או אמו יבואו לתוך ביתם מפני שהם מצערים אותה, והבית דין רואים שצודקת בטענתה, הדין עמה ויכולה לעכבם, וטעמא דמילתא כתב בבית יוסף שם משום דאין אדם חי עם נחש בכפיפה, והפרישה שם הביא עוד טעם משום שלענין זה חשיב הבית רשותה שתאסור לאחרים שמצערים אותה ליכנס שמה, ונ״מ אם תובעת שאף לא יבואו לביתם לשם ביקור גרידא, ופשוט דכשרואים שביקורם בביתו מערער את השלום בית שבינו לאשתו שמורינן ליה שהצדק אתה. ועי׳ לעיל מה שהבאנו על שו״ע (סעיף י׳) התיר הגאון רבי יעקב קמנצקי זצ״ל לאשה שחמותה מפריעה לשלום הבית שלא צריך להכניס את אמו לבית.

ועי׳ בשו״ת שבט הקהתי חלק א׳ (סימן רס״א) שנשאל כשבאים אצלו הוריו לבקרו עושים בכל פעם מח׳ עם אשתו ועל ידי זה מתרבה הקטטה של הבעל ואשתו כי אשתו אינה רוצה בשום אופן שהוריו יבקרו אצלם, האם צריך הבעל לומר לאשתו ולשכנע אותה שהוריו יבואו אצלם לביקור והספק הוא אם מכח כיבוד אב ואם מחויב לסבול ממה שהוריו באים לביתו ועושים מח׳ עם אשתו או לא. והזכיר שם בתשובה את דברי השו״ע ורמ״א באבן העזר (סימן ע״ד), והוסיף דנראה משם דדוקא כשהבעל טוען שאשתו גורמת הקטטה ואשתו טוענת שהוריו גורמים הקטטה, אז מושיבים איש או אשה כדי שיראו מי גורם הקטטה אבל אם הבעל רואה שהוריו גורמים הקטטה ודאי דאין צריך להושיב שם אחרים שיראו מי גורם הקטטה. ולכן נראה כשהבעל רואה שהוריו גורמין הקטטה ודאי במה שמעכב הוריו שיבואו לבקרו ולעשות קטטה אין בכך כלום. ורק יאמר להם בלשון רכה או שאשתו תאמר להם דכדאי להם שימנעו מלבוא אצלם לביקור משום שהביקור גורם להם עגמת נפש.

והשיב בתשובה על שני שאלות בענין שלום בית כנגד כיבוד אב ואם מאת בעל שו״ת אבני ישפה זצ״ל, וז״ל בענין השאלה ההורים שלו רוצים שבנם ומשפחתו יבואו לבקר בחו״ל ואשתו לא רוצה ללכת, תלית שאלה זו בשאלה אם עדיף שלום בית או כבוד הורים, אבל לענ״ד התשובה אינה תלויה בזה. כיון שההורים מזמינים את בני הזוג, ואין האשה רוצה ללכת, אז גם ההורים אין להם ענין להזמין אותם כי בזה רק יסבלו מן האשה שהיא לא תהיה מרוצה וקשה לסבול בן אדם שנמצא שם בעל כרחו. אבל כיון שהם יעלבו אם יאמרו להם האמת, יש לומר להורים תירוץ אחר למה הם לא באים, ומותר לשקר וכמו שאמרו חז״ל (יבמות ס״ה ב׳) שמותר לשנות מפני דרכי שלום.

ועוד שאלה בענין האם כיבוד אב ואם דוחה שלום בית הרי בזמן שצריך להאכיל אב או אם ואשתו צריכה אותו באותו הזמן להאכיל הילדים כי אינה עומדת בלחץ העבודה, איזה מהם יבחר. אם אפשר לעשות על ידי אחרים וכגון שישלם אדם להאכיל את ההורים או לשלם אדם שיעזור בהאכלת הילדים, ודאי שיש לעשות כן. אבל כאשר הדבר בלתי אפשרי נראה שכבוד אב ואם קודם. וטעם הדבר משום שרק אצל האשה מצאנו בשו״ע יו״ד סי׳ ר״מ סע׳ י״ז שאשה נפטרת מכבוד אב ואם בגלל הבעל, ומוכח שאין פטור כזה אצל האיש, עכ״ל.

וכדאי לי להעתיק סיכום הדינים שעלה בשו״ת ויברך דוד חלק א׳ (סימן ק״ז) בענינים הנ״ל ועוד דינים בכיבוד אב ואם.

א) אמר לו אביו לגרש אשתו מפני שלא נשאה חן בעיניו אין צריך לשמוע לו, אבל לבזותו בשביל כך אסור.

ב) אמר לו אביו שלא ישא אשה זו שאינה נושאת חן בעיניו אין צריך לשמוע לו ואף בבתו הדין כן.

ג) מ״מ אם יגיע לאביו בזיון משידוך זה אסור לו לישאנה.

ד) אמר לו אביו שלא לדבר עם פלוני או לנהל עמו מחלוקת, אינו רשאי לשמוע לו.

ה) אמרה לו אשתו שלא ילך לבית אביו ושאם ילך תעזבנו וברור לו שתעשה כן רשאי לשמוע לה, (אבל אם מספקא לו אם תעשה כן לא ישמע לה, ויתייעץ עם ת״ח איך לסדר ולהתנהג בזה), ואם יכול לסדר לבקר ולכבד אבותיו באופן שלא תדע אשתו מזאת בודאי מחוייב לעשות כל ההשתדלות על כך.

ו) מ״מ הא ודאי דמחוייב לעשות כל השתדלות בעולם לדבר על לב אשתו שתניחהו לכבד אביו ואמו.

ז) לבזות אביו מלבד שעובר על מצות כיבוד ומורא עובר על ל״ת והוא בכלל ארור מקלה אביו.

ח) אשה שמבזת או מצערת הוריו, בפניהם או באופן גס, ואביו מבקש

ממנו לגרשה דעת הספר חסידים ועוד שמחוייב לגרשה, ואף שעשינו הרבה סמוכין לדבריהם, מ״מ יש לפקפק על דבריהם.

ט) לפי הכרעת הרמ״א אם אביו רוצה להפסיד ממונו מותר לו לבזותו כדי למנועו מזה על פי התייעצות עם חכם ובקי.

י) אב שמחל על כבודו כבודו מחול אבל יש אומרים שעל בזיונו אינו יכול למחול.

יא) המבזה אביו אף ברמיזה עובר על ל״ת, וכן כשפוגש אותם בדרך במקרה ורץ כנגד פניהם, ואולי אף כשנתפרסם ברבים שהוא אינו מדבר ומכבד אבותיו.

יב) אמר לו אביו שלא ילך ללמוד במקום פלוני מפני שמפחד שלא יארע לו שם נזק והוא רוצה ללמוד שם אין צריך לשמוע לו.

יג) דבר שאינו נוגע לכבוד אביו נחלקו הפוסקים אי מחוייב לשמוע לו.

יד) אסור לעשות דבר שעל ידי כך יגיע צער לאביו.

טו) מכלל מצות כיבוד להסיר כל מיני צער מאביו.

טז) קיימא לן דכיבוד אב משל ממון האב ואין הבן מחוייב להוציא ממון בשביל כיבוד אב.

יז) ציווה לו אביו שלא לעסוק בעסק ידוע ואם ישמע לאביו יהיה לו מניעת ריווח אין צריך לשמוע לו, אבל לבזותו אסור, ואם יבקשו אביו לעבוד ולסייעו במסחרו והוא יודע שבמקום אחר יכול להרויח יותר צע״ג להתיר.

יח) אסור לבזות אביו בדבר שמגיע לו ממנו צערא דגופא, ואם אביו מבזהו או מצערו ומטרידו אסור לו לבזותו כדי למנועו מכך.

יט) יש לעיין אם אין צריך לכבד אביו בדבר שמגיע לו ממנו להבן צערא דגופא.

כ) להרמב״ם ולהר״ן אם אביו רוצה להפסיד ממונו ויכול למונעו אם יבזהו מחוייב להפסיד כל ממונו שלא לצער או לבזות אביו, אבל הרמ״א מתיר לבזותו כשיכול למנוע על ידי כך שלא יפסיד אביו ממונו, וכן ההלכה, אבל מפני מניעת הריווח לכו״ע אסור לבזותו.

כא) אם אביו מפריע לו לשלום בית ויכול להביא לידי גירושין מותר למנוע מלבקרם ולילך לכבדם, אבל לבזותם בידים אסור.

כב) אם אביו מחרחר ריב ביניהם בכוונה כדי להביא ביניהם מחלוקת ויכול לבוא לידי גירושין, מותר לבזותו למונעו מכך.

כג) אם לא יגיע לידי גירושין רק שהדבר יפריע לו השלום בית, מסתבר דאין היתר בשביל כך לעבור על מצות כיבוד אב, אף באופן שהאשה תמנע מיניה תשמיש המטה. אשה

שמתקוטטת עם אביו והצדק עם אביו מחוייב להוכיח אשתו על כך, ואם בשביל כך יהיה לה מח׳ עמו ותמנע ממנו תשמיש המטה אין צריך להוכיחה, ואם הצדק עם אשתו בכלל אין צריך להוכיחה ולכעוס עליה בשביל אביו.

כג) בעלמא בכלל מצות כיבוד לבקר אביו מזמן לזמן לעשות צרכיו וכו׳.

כה) אין צריך לשמוע בקול אשתו שתובעת ממנו שלא ידבר עם הוריו אף שיודעת שהם מבזים אותה (ויעשה בהשכל ובהתייעצת חכם), אבל בכחה לעכבם שלא יכנסו לביתה אף שהדירה שייכת לבעל.

כו) חוב מוטל על אדם לכבד חמיו וחמותו וכל שכן שהאשה מחוייבת לכבד חמיה וחמותה, ויש אומרים שהוא מן התורה.

כו) אף שאין כופין על מצות עשה דכיבוד מ״מ כופין על בזיונו ומכין אותו מכות מרדות, ולמונעו לבזותו להבא מכין אותו עד שתצא נפשו, ודעת המנחת חינוך ועוד דגם על מצות מורא כופין ולפי דבריהם המצער אביו מכין אותו עד שתצא נפשו.

כח) אם אביו מצווהו שלא לכבד אשתו אסור לו לשמוע לו, עכ״ל.

ועי׳ בשו״ת שבט הלוי חלק ט׳ (סימן קצ״ז) שנשאל במי שאביו זקן בגדר עבר ובטל והבן מטפל בו כל יום ומפריע לשלום בית, האם צריכים לשמוע אליה, והשיב דכיון שמוטל על הבעל שלום ביתו וגדר ואהבת לרעך כמוך כלפי אשתו, לכן רשאי להעביר את אביו למושב זקנים ואע״פ שהם לא יטפלו בו כמו שהבן יטפל בו, ואפשר להוסיף כבוד על ידי פיקוח תמידי.

סימן יד

אם מותר לרופא שינים לטפל באביו ואמו

בס"ד יום י"ג תמוז תשע"ח יום המילה לבני יצחק זאב נ"י

לכבוד אאמו"ר (שליט"א) **זצ"ל**

בדבר השאלה שהסתפקתם אודות רופא שינים אחד שהוא מומחה ורוצה לעשות טיפולים להורים שלו - האם יש בזה איסור משום הקזת דם וחבלה לאביו ואמו, או מאחר שיש לו מומחיות ונוח להם ללכת אצלו יותר, וגם הוא עושה את העבודה בחינם, מותר ואין חשש, ע"כ הספק.

תשובה:

נלענ"ד שיש כאן כמה צדדים שנוכל לצרפם כדי להקל בנידון דידן בשופי, ובפרט אם האב או האם מעדיפים לעשות את הטיפול דוקא אצל בנם וכן אם הם מוחלים לו על הכאבים והצער [והרוצה למנוע מזה כשיש רופא אחר תע"ב].

והנה, הסוגיא של טיפולים רפואיים להורים היא סוגיא ארוכה, ומקומה ביורה דעה (סימן רמ"א סעיף ג'), על יסוד דברי הגמ' וראשונים. בעצם יש לברר כאן כמה נקודות:

א. מאחר ודין הפשוט המובא מדברי הגמ' ושו"ע הוא שאסור לעשות חבלה והקזת דם לאביו ואמו, יש לשאול מדוע ניתן להמציא היתרים כאן. ובאמת משום כך עלינו לברר אם ניתן לעשות טיפול על ידי בן, אם הוא עושה בחינם ואילו רופא אחר לוקח כסף.

ב. מה שכתבו הראשונים שאם אין רופא אחר מותר להשתמש עם הבן הרופא - מה הגדר בזה? האם הכוונה היא דוקא אם אין רופא אחר במקום, או שאפילו אם יש שם רופאים אחרים, אלא שאין הם מומחים כמו הבן, או שיש רופאים אחרים אלא שנוח יותר להשתמש עם הבן, או מטעם צניעות וכדומה.

ג. אם מועיל בכה"ג שאביו או אמו מוחלים לו על הכאבים והקזת דם.

ונשתדל לבאר את הסוגיא תחילה בביאור דברי הגמ' והראשונים שדנו בזה ואח"כ נפרט פרטי פרטים ודוגמאות למעשה, כדי להגיע בס"ד למסקנא למעשה.

מקור הדין להקיז דם מאביו ואמו

הנה מקור דין זה בסנהדרין (פ"ד ע"ב), איבעי' להו בן מהו שיקיז דם לאביו, רב מתנא אמר ואהבת לרעך כמוך,

רש״י פירש היינו שמותר כיון שלעצמו היה עושה כן גם לאביו מותר. רב דימי ב״ח אמר מכה אדם ומכה בהמה, מה מכה בהמה לרפואה פטור, אף מכה אדם לרפואה פטור, רב (וגרסת הרי״ף רב פפא) לא שביק לי׳ לברי׳ למישקל לי׳ סילוי, מר ברי׳ דרבינא לא שביק לי׳ לברי׳ למיפתח לי׳ כוותא, דלמא חביל והוה לי׳ שגגת איסור, א״ה אחר נמי, אחר שגגת לאו, בנו שגגת חנק וכו׳ עיין שם.

אם כן, לפי הטעמים הראשונים, משום ואהבת לרעך ומשום לימוד ממכה בהמה, היה צריך להיות מותר להקיז דם לאביו. אולם מבואר בהמשך הגמ׳ שלמעשה רב [פפא] לא הניח בנו להוציא לו קוץ שהיה תחוב בבשרו, ולא הניחו לפתוח כויה כדי להוציא הליחה ממנה, שמא יחבול בו ונמצא שיעבור בשוגג באיסור חבלה. ועל זה שואלת הגמ׳ א״כ מדוע באדם אחר כן מותר להוציא, הרי הוא חובל בו בשוגג, ומתרץ הגמ׳ משום שאדם אחר עובר בשוגג על לאו ואילו הבן עובר בשוגג על איסור שיש בו חיוב חנק, וממילא העבירה חמורה יותר.

ביאור דברי הראשונים בסוגיא הנ״ל

יש לעיין מדוע לא הניחו האמוראים לבניהם להוציא קוץ או להוציא ליחה מכויה, ובאמת כבר נחלקו בזה הראשונים האם האמוראים לא הניחו להם לעשות כן משום חשש שמא יחבלו בהם, ומשום כך נחלקו גם כן בהבנת הגמ׳ ברישא במה שנאמר להתיר משום ואהבת לרעך כמוך. שמא מעיקר הדין מותר, כמ״ש הגמ׳, כיון שעושה כן משום רפואה, ולא הניחו האמוראים לבניהם לעשות כן כיון שהיו שם אחרים, ועדיף שאחרים יעשו את זה מחשש ספק שמא יחבלו בהם.

הרמב״ם בפרק ה׳ מהל׳ ממרים ה״ז כתב וז״ל: ״המקיז דם לאביו או שהי׳ רופא וחתך לו בשר או אבר פטור, אף על פי שהוא פטור, לכתחילה לא יעשה, או להוציא סלון מבשר אביו או אמו לא יוציא, שמא יעשה חבורה, במה דברים אמורים כשיש שם אחר לעשות אבל אם אין שם מי שיעשה אלא הוא והרי הן מצטערין הרי זה מקיז וחותך כפי מה שירשהו לעשות״. הרי שרואים מדברי הרמב״ם שמעיקר הדין מותר, ולכן כשאין אחרים מותר.

הרי״ף והרא״ש שם נקטו כדברי רב פפא, שיש איסור להוציא את הקוץ או להקיז דם וכדומה, ולא הזכירו שם את מה שכתב הרמב״ם שאם אין אחר מותר. ויש לעיין האם נחלקו הרמב״ם עם הרי״ף והרא״ש אפילו במקום שאין שם רופא אחר או לא. וכבר הקדים בזה בבית יוסף (סימן רמ״א סעיף ג׳) שהבין שנחלקו הרי״ף והרמב״ם האם נחלקו האמוראים או לא, וז״ל: ״כתב הטור, לפיכך היה לאביו קוץ תחוב בבשרו לא יוציאנו שמא יבא לעשות בו חבורה וכן אם מקיז דם או רופא לא יקיז דם לאביו וכו׳ במה דברים אמורים כשיש שם אחר לעשות וכו׳. כל

זה דברי הרמב״ם בפרק ה׳ מהלכות ממרים (ה״ז). וטעמו מדגרסינן בריש פרק הנחנקין (פד:) איבעיא להו בן מהו שיקיז דם לאביו רב מתנא אמר ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט יח) כלומר לא הוזהרו ישראל מלעשות לחבריהם אלא דבר שאינו חפץ לעשות לעצמו רב דימי בר חיננא אמר מכה אדם ומכה בהמה (שם כד כא) מה מכה בהמה לרפואה פטור אף מכה אדם לרפואה פטור רב לא שביק לבריה למישקל ליה סלוא מר בריה דרבינא לא שביק לבריה למיפתח ליה כוותא פירוש כויה להוציא ליחה ממנה דילמא חביל והוה ליה שגגת חנק. ומשמע ליה להרמב״ם ז״ל דרב מתנא ורב דימי להיתרא פשטוה ופטור דאמר רב דימי פטור ומותר הוא דומיא דפטור דאמר במכה בהמה ועובדא דרב ודמר בריה דרבינא לא פליגי אפשטא דרב מתנה ורב דימי דפשטוה להיתרא דרב ומר בריה דרבינא כיון דהוו משכחי אחריני דלעבדו להו לא שבקי לברייהו למיעל לבית הספק אבל אי לא הוו משכחי מאן די עביד להו שבקי לברייהו וכדפשטוה רב מתנא ורב דימי. אבל הרי״ף (יט.) והרא״ש (סי׳ א) כתבו כלשון הזה איבעיא להו בן מהו שיקיז דם לאביו ואסיקנא רב פפא לא שביק לבריה למישקל סלוא מר בריה דרבינא לא שביק לבריה למיפתח ליה כוותא. נראה מדבריהם שהם סוברים דעובדא דרב ודמר בריה דרבינא פליגי על פשיטותא דרב מתנא ורב דימי וקיימא לן כרב ודמר בריה דרבינא. וכ״כ רבינו ירוחם (נ״א ח״ד טו ע״ד) בשם הרי״ף שאין הבן מקיז דם לאביו״.

[והנה אם מוציא דם מאביו ואמו יש לעיין האם הוא עובר באיסור דאורייתא או דרבנן. ראיתי בספר החשוב משנת כהן (ביאור הלכה ד״ה שמא) שכתב דמסתבר שאם יוציא דם יעבור על איסור דרבנן, כיון שעושה לרפואה אין בזה איסור תורה. וכ״כ במנחת חינוך מצוה מ״ח אות ה׳. וביאר שם שלדעת הרמב״ם אם אין אחר מותר, פשיטא שאם אח״כ יצא דם בפועל אין איסור מן התורה כיון שמעיקר הדין שרי, ואילו לדעת הרי״ף והרא״ש יש לעיין אולי הם פוסקים שאיסור חבלה אסור מן התורה או מדרבנן עי׳ שם].

הרי רואים מדברי הבית יוסף שהבין שנחלקו הראשונים אם יש מחלוקת בין האמוראים כשאין רופא אחר או לא, ונראה שהסיק לפסוק כדברי הרי״ף והרא״ש, שאין חילוק בין אם נמצא שם רופא אחר או לא, וממילא החמיר לעשות הקזת דם וכדומה. וכך כתב בשו״ע (סימן רמ״א סעיף ג׳). ובסמוך נבאר אם כן הוא דעתו להלכה למעשה והאם בני הספרדים יכולים להקל כדברי הרמב״ם.

עוד נזכיר את דברי הרמב״ן (שהובאו בבית יוסף ובב״ח שם) בספר תורת האדם, שכתב בתחילה דלא פליגו אמוראי, דיש לחלק בין הקזה להוצאת סילוי, דהקזה החבלה גופא לרפואה היא ומותר, אבל

הוצאת סילוי ולמפתח לי׳ בועא אפשר בלא חבלה, ואם יעשה חבלה הוה שלא לצורך רפואה ואסור, ואם ימית על ידי הקזה בנו ואחר שוין עיין שם. וכה״ג ס״ל לרבינו ירוחם (נתיב ראשון חלק ב׳) שהובא בלח״מ שעל הרמב״ם שם עיין שם. ומכל מקום, מסקנת הרמב״ן כהרי״ף, ואף בהקזה אסור לבנו, ״כיון דאיכא אחרינא לא שבקינן לברא למעבד הכי דלמא חביל בי׳ טפי ממה שהוא בדרך הרפואה״, ומיני׳ דאף להרי״ף שרי היכא דליכא אחר עיין שם.

ראיתי בשו״ת מנחת יצחק חלק א׳ (סימן כ״ז) שהקיף את הסוגיא הנ״ל ויצא לו שיש כאן ד׳ שיטות בסוגיא: א׳ דהכל אסור לבנו, בין הקזה וחתוך אבר וכיוצא בזה ובין הוצאת סילוי ומפתח בועא וכיוצא בזה, ואף בדליכא אחר; ב׳ דהכל שרי היכא דליכא אחר; ג׳ דהקזה וחתוך שרי אף בדאיכא אחר, והוצאת סילוי ומפתח בועא דוקא בדליכא אחר; ד׳ דהקזה וחיתוך דוקא בדליכא אחר שרי׳ והוצאת סילוי ומפתח בועא אף בדליכא אחר אסור.

ביאור שיטת השו״ע והרמ״א

והנה פסק השו״ע שם כדברי הרי״ף והרא״ש ועוד ראשונים דהכל אסור אף בדליכא אחר, והרמ״א פסק כדיעה ב׳, דהכל שרי בדליכא אחר. ויש לעיין במה שכתב השו״ע, וז״ל: ״היה קוץ תחוב לאביו, לא יוציאנו, שמא יבא לעשות בו חבורה. וכן אם הוא מקיז דם, או רופא, לא יקיז דם לאביו ולא יחתוך לו אבר, אף על פי שמכוין לרפואה״. האם כוונתו דוקא שהוצאת קוץ או הקזת דם אסור ולא כתב לחלק בין איכא אחר לליכא אחר או לא.

וכבר העיר בזה הב״ח, שכתב דלא כתב השו״ע לחלק בין בדאיכא אחר ובין בדליכא אחר דסבירא ליה להחמיר כהרי״ף והרא״ש ורבינו ירוחם דאסור אפילו בדליכא אחר. והקשה הב״ח דאם כן היאך סתם הטור דבריו להקל כהרמב״ם ולא הביא את דעת הרא״ש שאוסר. אלא הדבר ברור דלדברי הכל לא קמיבעיא לן בן מהו שיקיז לאביו אלא בדאיכא אחר, דבדליכא אחר פשיטא דשרי דהתורה התירתו ורפא ירפא אלא מדרבנן קמיבעיא ליה היכא דאיכא אחר ורב פפא ומר בריה דרבינא פליגי אדרב מתנא ורב דימי ואוסרים בדאיכא אחר להרי״ף והרא״ש והכי קיימא לן וכך היא דעת הרמב״ם והטור עי׳ שם עוד תירוץ. ובמסקנת הדברים נראה שהבין שאף שנקט שהרי״ף והרא״ש יודו לדברי הרמב״ם כשאין אחר, מ״מ הבין שבשו״ע עצמו החמיר למעשה אפילו כשאין אחר, דלא כדברי הרמ״א. וכדברי הב״ח כתבו בשו״ת מנחת יצחק שם ובשו״ת מנחת שלמה חלק א׳ (סימן ל״ב), וכן דעת הגרב״צ אבא שאול זצ״ל (הובא בספר מורא הורים וכבודם).

אמנם, אע״פ שיש אחרונים שהבינו שהשו״ע לא היקל כדברי

הרמ״א, וממילא יוצא שאפילו אם אין רופא אחר הוא מחמיר, ולכן בני הספרדים שפוסקים כדברי השו״ע צריכים להחמיר, מ״מ מצאנו שיש מגדולי האחרונים שהבינו בפשיטות שאין מחלוקת בין השו״ע והרמ״א, וממילא במקום שאין אחר מותר לעשות טיפול. בספר כנסת הגדולה כאן צידד שגם דעת הרי״ף והרא״ש כהרמב״ם. אח״כ ראיתי בשו״ת אמרי בינה להגר״נ פרנקל זצ״ל (סימן ק׳) שדן שם בדברי השו״ע, וכתב שנראה אחרי העיון שאין כאן מח׳ כלל, וכבר כתב בהקדמת הסמ״ע על החו״מ כי כוונת הבית יוסף והרמ״א הייתה שלא יפסקו מתוכם כי אם מי שלמד תחילה דברי בעל הטורים עם פירוש הבית יוסף וידע מתוכו מקום כל דין עם טעמו מהתלמוד ומגדולי המחברים, וכדי שלא יזוז מזכרונם הדברים, חברו השו״ע להיות עמוד לפניהם למזכרת.

והנה יש לעיין מדוע השו״ע כתב בסתם ולא חילק בין אם איכא אחר או לא, הרי מדברי הטור ובית יוסף היה לו לכתוב בספרו שו״ע לחלק בין איכא או לא, ומ״מ נראה שהטעם שסתם השו״ע כי יש לתמוה תמיהה גדולה, מאחר שבסוף הביא הבית יוסף את דברי הרמב״ן שמפרש דברי הרי״ף והרמב״ם, וכן הטור מפרש דברי הרא״ש כהרמב״ם, א״כ איך לא הביא המחבר את דברי הרמב״ם כל עיקר אפילו בשם יש אומרים, ובפרט לפי מש״כ בכללי הפוסקים דהב״י נמשך אחר שיטת הרמב״ם אפילו נגד הרי״ף והרא״ש עי׳ בשדי חמד חלק ט׳ כללי הפוסקים סימן י״ג, וא״כ מדוע לא הזכיר הרמב״ם כאן.

ומכה קושיא הנ״ל ע״כ סתם השו״ע בחכמה, דאם יביא את שיטת הרמב״ם בשם יש אומרים יהיה נראה מדבריו דהרי״ף והרא״ש חולקים על הרמב״ם, והאמת הוא שיש לפרש שגם הרי״ף והרא״ש ס״ל כדברי הרמב״ם, ואם לא יכתוב ״יש אומרים״ אלא יכתוב ״בד״א״, כמו שכתב הטור והרמ״א, א״כ יהא נראה מדבריו דמפורש בהרי״ף דבליכא אחר שרי. לכן סתם דבריו והביא את דברי הרי״ף, וסמך על המעיין בבית יוסף שיראה שהוא הביא שם בסוף את דברי הרמב״ן, ולפי זה נראה שאין מח׳ וכן מה שכתב הרמ״א בד״א ולא כתב יש אומרים כדרכו בקודש נראה כמ״ש לעיל, עכ״ד. וכן ציין לדברי הבן איש חי (פרשת שופטים סימן כ״ד) שכתב כשאין אחר מותר, וראה עוד בספר החשוב משנת כהן (הל׳ כיבוד אב ואם עמוד קע״ו) שכתב דאע״פ שכתב הבן איש חי נגד השו״ע כמה פעמים, מ״מ שם היה במקום שפסק כנגדו לחומרא, ואילו הכא פוסק כנגדו לקולא שזה לא כדרכו של הבן איש חי, וממילא לפי הנ״ל אתי שפיר שהוא לא חולק על השו״ע, אלא גם בשו״ע עצמו פסק כדברי הרמ״א כשאין אחר, וניחא דברי הבן איש חי עי׳ שם.

אח״כ מצאתי בספר נשמת אברהם (סימן רמ״א סעיף ג׳) ציונים והערות מס׳

01 שכתב לו הגרשז״א זצ״ל וז״ל: ונלענ״ד הואיל ובשו״ע השמיט הבית יוסף את הבמה דברים אמורים שהוא מפורש בטור, מסתבר שפסק בשו״ע כהרי״ף והרא״ש דאסרו בכל ענין, ואף גם הב״ח הבין כך בדעת הבית יוסף ולא כהבן איש חי, עכ״ל.

הרי לנו שנחלקו גדולי האחרונים אם גם לדברי השו״ע מודה לדברי הרמ״א שיטת הרמב״ם שאם אין רופא אחר מותר לעשות טיפול לאביו ואמו או לא. והזכרנו שכמה פוסקים הוכיחו שנוכל להקל אף לדברי השו״ע ויש פוסקים שעדיין החמירו, עכ״פ לענין הלכה למעשה נראה שבצירוף עוד כמה פרטים נוכל להקל לפי כל הדעות, ובסמוך נתחיל לברר את הגדר של אין לו אחר, ועוד צירופים בס״ד.

היתר אם אין רופא אחר

והנה כתב הרמב״ם (פרק ה׳ הלכה ז׳ מהל׳ ממרים) וכן דעת הרמב״ן בתורת האדם (הובא בבית יוסף, סימן רמ״א סעיף ג׳) שאם אין רופא אחר שיעשה את ההקזה והאב מצטער, מותר לבן להקיז לו דם ולחתוך לו כפי מה שירשוהו לעשות. מיהו אם יש אחר עדיף שהוא יעשה כיון שיש לחוש שמא הבן יעשה יותר מהנצרך ויעבור על שגגת חנק.

הב״ח כתב שלדעת הרמב״ם הקזה וחתיכת אבר מעיקר הדין מותר לבן לעשותן, שהוצאת הדם עצמה היא לרפואה, אלא שלכתחילה לא יעשה כשיש אחר, אבל הוצאת קוץ אסורה מעיקר הדין מדרבנן שמא יעשה חבורה שאינה מועילה כלל להוצאת הקוץ. והבין עוד בדברי הטור שגם הקזה וחתיכת אבר אסורות מדינא כשיש אחר. וכתב הרמ״א בד״א, בשיש שם אחר לעשות. אבל אם אין שם אחר לעשות והוא מצטער, הרי הוא מקיזו וחותך לו כפי מה שירשוהו לעשות.

גדר אין לו רופא אחר - כמה פרטים בזה

והנה מצאנו בדברי הפוסקים שכתבו כמה גדרים באין רופא אחר:

גדר א׳ דהיינו שאם אין נמצא לפנינו, וצריך ללכת לרופא או אח, שאינו מצוי תדיר בכל זמן, נחשב כמו שאין שם אחר, ומותר לבנו לעשות. בשו״ת מנחת יצחק חלק א׳ (סימן כ״ז אות ד׳) כתב כן וז״ל: מהו השיעור דאין שם אחר, אם הכוונה דאין בכל העיר או דאין כאן בשעת מעשה הרפואה אצל החולה, לא נתבאר, ולכאורה יש לומר כיון דהאיסורא היכא דאיכא אחר נלמד מרב (ר״פ) ומר ברי׳ דרבינא דלא שבקו לברייהו להוציא סילוי ומפתח בועא ואלו הענינים ל״ה מעשה אומן כ״כ, ושכיחי בקיאים לעשות זאת בכל עת ובנקל, כהאי גוונא אסור לבן לעשות, אבל היכא דצריכים לרופא, לאו בכל עת ובכל זמן אפשר להגיע לרופא, ובזה כשאמרו אצל הרופא שיש שם אחר, הכוונה שהוא מוכן ומזומן על אתר כמו הבנו, אז אסור להבן לעשות הרפואה,

אבל בלאו הכי חשוב כמו אין אחר, ומכל שכן כעין נידון דידן שהאב חלוש וטרחא יתירה לילך אצל הרופא או לבית החולים, וכמה פעמים צריכים להמתין כמה שעות עד שאפשר להשיג הרופא, וכבוד מחו׳ הגאון מוהרמ״י ברייש נ״י מצירך העיר אותי לראי׳ לזה, ממה דאיתא בתוס׳ פסחים (דף כ״ה ע״ב ד״ה אי אפשר), וז״ל נראה לר״י דלא אפשר כדרכו אלא בטורח גדול חשוב לא אפשר, עיין שם, ועי׳ תוס׳ יבמות (ה׳ ע״ב ד״ה כולה, שציין מהרש״ם ע״ז בדרכי שלום ס״ז) דאי לא בוקר שני הוה אמינא דשריפת קדשים דוחה יום טוב, אף על גב דאפשר למחר, לא מקרי אפשר לקיים שניהם עיין שם, וביותר כעין נידון דידן דהוא צריך לזה בכל יום, ואם לא יתירו לו על ידי בנו בודאי יתרשל מלעשות הרפואה בזמנו הראוי ויזיק לו, או על כל פנים יהי׳ לו צער על ידי זה ויהי בכלל מצטערים שנזכר ברמב״ם וש״ע, ע״כ יש לצדד להיתרא, שבנו יעשה לו בעתו ובזמנו דהוי כאי אפשר באחר. וכמו שהוכיח בעל החלקת יעקב שדבר שצריך טורח גדול נחשב כאי אפשר, כ״כ בשו״ת משנה הלכות חלק ט׳ (סימן ת״ד) דליכא אחר היינו שאין אחר כאן ואביו מצטער בינתיים.

בענין הנ״ל עוד גדר כשאין לו אחר-אם הוא מומחה יותר

בערוך השלחן (סימן רמ״א סעיף ו׳) כתב שאם הוא עושה בטוב יותר מאחר, ואביו חפץ בו יכול לעשות. וכ״כ בשו״ת שבט הלוי חלק י׳ (סימן קנ״ט) כדבר פשוט שאם אחר לא בקי כמו הבן הוי כליכא אחר ומותר לעשות הטיפול אצל הבן.

אמנם בספר מורא הורים וכבודם (פרק י׳ סעיף ט״ז) הביא ששמע מהגרב״צ אבא שאול זצ״ל שיש להחמיר אפילו אם הבן יותר מומחה מאחרים, ודלא כדעת הערוך השלחן. ובספר בית יהודה הל׳ כיבוד אב ואם (סימן כ׳ אות כ״ז) כתב שיש לעי׳ בדברי הערוך השלחן במה שכתב שאם אביו חפץ בו, האם כוונתו משום שהבן עושה יותר טוב מהשני ולכך חפץ בו אביו יותר, או שכוונתו לומר עוד טעם וסניף להתיר שאביו חפץ בו יותר בנוסף לטעם ההיתר שבנו יותר טוב מאשר אחרים. ובספר חן משה (עמוד נ״ז) כתב כצד השני, כמו דאיתא ביורה דעה (סימן של״ו סעיף א׳) שלא מכל אדם זוכה להתרפאות. מיהו פשטות כוונת הערוך השלחן כצד הראשון שהבן עושה יותר טוב מהשני ולכן אביו חפץ להשתמש בו וצ״ע. ועי׳ עוד בספר גשר החיים (חלק ב׳ (פרק א׳) תשובה מאת הגרי״מ טוקצינסקי זצ״ל.

כשנוח לאביו או אמו לעשות טיפול אצל בנם הרופא

והנה מצאתי עוד בדברי האחרונים וגדולי הפוסקים שיש אומרים אפילו אם נמצאים במקום עוד רופאים אפילו מומחים, אלא שיש נוחיות אצל ההורים שרוצים שדוקא בנו יטפל בהם גם זה נחשב כאין להם רופאים אחרים. בשו״ת

קנין תורה חלק א׳ (סימן צ״ד אות ה׳) כתב לחדש שאם האב סומך יותר על בנו נחשב כאין אחר ומותר על ידי הבן. ובספר בית יהודה (סימן כ׳ הערה ל״א) כתב דיסוד ההיתר כאן הוא על פי המבואר בגמ׳ נדרים דף לח: המודר הנאה מחבירו מרפאו רפואת נפש, והיינו גופו, וכתבו שם הר״ן ועוד ראשונים דאיירי אפילו כשיש רופא אחר, כיון שלא מן הכל אדם זוכה להתרפאות, והביאו כן בשם הירושלמי עי׳ שם. ומטעם זה יש לומר שגם בן לאביו מותר כיון שאולי רפואתן דוקא ממנו, ולכן אם יש יותר אימון בבן מותר לבן לטפל באביו. עי׳ עוד בשו״ת תשובות והנהגות חלק ב׳ (סימן תמ״ג).

ובשו״ת שבט הלוי חלק ט׳ (סימן קצ״ו) כתב בענין בדיקת דם לחולה סוכר ע״י בנו באופן דניחא לי׳ לאב שלא צריך לטרוח ללכת למק״א וגם עושה בזמנו, לשון הרמב״ם פ״ה ממרים סוף הל׳ ז׳ אפשר דנוטה יותר להקל, כיון דגם אם אין זה נקרא מצטער ממש הלא כ׳ שם דבכל אופן איכא ברפואה רק איסור לכתחלה, וגם אפשר לצרף מה שכתבתי בעניי בשו״ת שבט הלוי יו״ד קמא סי׳ קי״ב אות ג׳ מחי׳ הר״ן סנהדרין פ״ד ע״ב דהאיסור רק מחשש דילמא לא יכוון הוריד הראוי, אבל אם מכוין האב המחט במקום הראוי שאין חשש להוצאת דם שלא לצורך אפשר להקל בצירוף שניהם יחדיו.

אולם מן הראוי לציין שלאו כל הפוסקים הסכימו לסברא הנ״ל, דבשו״ת מנחת יצחק חלק א׳ (סימן כ״ח אות ז׳) כתב להעיר על הראיה הנ״ל מדברי הראשונים בנדרים על הירושלמי. ובספר חן משה (עמוד נ״ט) הביא שנקט הגרי״ש אלישיב זצ״ל גם כן לא לסמוך על סברא הנ״ל, כי אותה סברא שלא מן הכל אדם זוכה להתרפאות, הרי יתכן שהוא יתרפא מאחר ולא מבנו, ולכך משום סברא זו הם שקולים הבן והאחר, ומאחר ואצל הבן יש חשש של שגגת חנק כמ״ש הגמ׳ בסנהדרין שם לכך אסור לו כשסומכים על סברא הנ״ל בלבד.

אם צריך להוציא הוצאות אצל רופא אחר אם נחשב כ"אין לו אחר"

חידוש מצאנו בדברי האחרונים דכשעושה הבן בחינם וליכא אחר בחינם הר״ז כליכא אחר - בדומה לזה מצאנו ביפה ללב ח״ג רמ״א שכתב בזה״ל: ואף אם יש שם אחר והוא בשכר ובנו עושה בחנם וניחא לי׳ לאב בחנם רשאי, ועי׳ משק ביתי אות ס״ט, עכ״ל, וכך הביא את דבריו בשו״ת מנחת שלמה חלק א׳ (סימן ל״ב). ובספר גשר החיים שם דן אודות לתת זריקות לאביו וכתב לחדש שאם הבן עושה בחינם ומומחה אחר לא יעשה בחינם יש לומר דזה חשיבי כליכא אחר, דהנה הבן הלא אינו מחויב לשכור מומחה ולשלם משלו, דהרי קיימא לן לעיל (סימן ר״מ סעיף ה׳) על פי דינא דגמ׳ במסקנתו שכיבוד אב ואם משל האב ולא משל הבן, אם כן לגבי דידיה הרי זה ליכא אחר, וצירף טעם זה וכן הטעם של

מומחיות להתיר לתת זריקות לאביו עי׳ שם.

אמנם מצאנו כמה מגדולי הפוסקים שלא הסכימו להקל לעשות טיפולים לאביו ואמו אפילו כשעושה כן בחינם. בספר גשר החיים שם הביא תשובה שכתב לו הגאון רבי יצחק אייזיק הרצוג זצ״ל רב הראשי לישראל, ותוכן דבריו היו לפקפק על הקולא הנ״ל וטעמו דאטו משום שצריך לתת שכר מותר לו להניח לבנו לעשות איסור, וכן פקפק בזה בשו״ת שבט הלוי חלק י׳ (סימן קנ״ט). והגרב״צ אבא שאול זצ״ל פסק למעשה שיש להחמיר אפילו אם הבן יעשה את הטיפול בחינם.

וכן תמה על זה בשו״ת תשובות והנהגות חלק ב׳ (סימן תמ״ג) וז״ל: והדברים תמוהין שלענין מת מצוה מפורש ברמ״א (שע״ד סעיף ג) שמקילין כה״ג, שהתורה התירה במת מצוה לכהן ליטמא, דאף דכשיש אחר אין לכהן ליטמא מ״מ אינו חייב להוציא שכר להביא אחר, ותו הוי כמת מצוה שהותר לכהן ליטמא לו, אבל במקום שחז״ל אסרו והוי ככל איסור דרבנן צריך האב להוציא ע״ז ממון ולא הותר לבן לעבור איסור דרבנן כדי להציל את אביו מהוצאות, ואין להתיר משום שהבן בחנם.

הא חזינן מכמה מגדולי הפוסקים שלא נחית להם דברי היפה ללב ושאר פוסקים שרצו להקל כשהבן עושה הטיפול בחנם. ולכן בנידון דידן נראה שצריך לצרף עוד כמה סניפים להתיר ולא להסתמך על זה בלבד שהוא דבר מפוקפק בדברי הפוסקים.

מיהו שמעתי בשם הגרי״י פישר זצ״ל (מהגר״ג מלצר שליט״א) דפסק דאביו שצריך כמה הקזת דם ועולה הרבה כסף, ובנו יכול לעשות את זה, הרי זה נכלל בהיתר של הרמ״א דאין שם אחר לעשות. וכן הגר״מ הלברשטאם זצ״ל כשהי׳ בחור אמו היתה עלי׳ מחלה קשה , והייתה בצער גדול, ושאל להרב מטשעבין זצ״ל אם מותר לו להקיז דם, והתיר, והוסיף דעלי ועל צוארי.

אם נחשב כאין לו רופא אחר אם מפריע לו מטעם צניעות

והנה יש לעיין במקרה שהאם רוצה לעשות טיפול אצל רופא, וקצת מפריע לה מטעם הצניעות שיגע בה איש זר ויש לה בן רופא שעושה את אותם טיפולים, כגון דא אצל רופא שינים, האם נוכל לדון מקרה דידן כאין לו רופא אחר, אם זה מפריע לאביו או אמו מטעם הצניעות ללכת לרופא אחר אע״פ שמן הדין זה מותר כיון שהוא לצורך רפואה. וראיתי בספר אבני זכרון (עמוד ש״ז) תשובות של הגר״י זילברשטיין שליט״א שנשאל בזה ופסק שאם טיפול על ידי איש זר מפריע לאמו או לאביו וכדומה מטעמי צניעות נחשב כשאין אחר ומותר לבן לטפל באמו, ואע״פ שמותר מצד הדין להתרפאות מאיש זר, מ״מ כיון שלאמו זה מפריע מטעמי הצניעות הוי כליכא אחר.

סיכום

הרי מצאנו כמה צירופים כגדר של אין לו רופא אחר, וחלק מהם מוסכם להרבה פוסקים וחלק לא, ומכל מקום יש הרבה סברות שנוכל לומר כשאם אין לו אחר כמ״ש הרמ״א ויש אומרים בדעת השו״ע יכולים להקל בנידון דידן. כמובן, בכל מקרה עדיף לבן לומר לאביו ואמו שהוא מבקש מחילה לפני הטיפול אם יגרום צער או כאב או הוצאת דם וכדומה. ולהלכה למעשה מצאתי ממש בנידון דידן בספר מסורת משה פסקי הגר״מ פיינשטיין זצ״ל חלק א׳ יורה דעה (אות ר׳) שנשאל בשאלה דידן שיכול לעשות טיפול שינים בחינם אצל בנו הרופא וכיון שאצל אחרים לוקחים הרבה כסף נחשב כאין רופא אחר ויש להתירו ולדינא נראה שמותר. וראה עוד בזה בספר מסורת משה חלק ב׳ יורה דעה (אות קס״ה).

ובנוסף לכל הנ״ל מצאנו עוד סניף לצרף להקל בנידון דידן והוא מה שכתבו מקצת הפוסקים לחדש שאם אביו או אמו מוחלים לו לפני כן אין איסור לעשות בהם טיפול ונבאר זאת בסמוך.

אביו ואמו מוחלים לו על הכאבים והצער אם מועיל או לא

חידוש מצאנו בספר מנחת חינוך (מצוה מ״ח ס״ק ג׳) שכתב מסברא דנפשיה שאם אביו מוחל מתחילה ומצווהו להכותו, נראה שאין חייב כלל. ורק לאחר שהכהו לא מועילה מחילת האב כדי לפוטרו. וכל הנידון אם מותר להקיז לאביו דם ולהוציא לו קוץ הרי הוא מחשש שיוציא דם שלא ברצון אביו, אבל ברצונו וציוויו אין בזה איסור. אבל מדברי השאילתות (סימן ס׳) נראה שלא מועילה בזה מחילה, ובספר לקט יושר (יו״ד עמ׳ 73) כתב שהתרומת הדשן אמר שאין בני רשאי לגלח זקני אע״פ שאני מוחל על כבודי שמא יעשה בי חבורה. וא״כ רואים שאין מחילה מועלת, וכבר הקשה על זה בשו״ת שבט הלוי חלק ב׳ (סימן קי״ב). מיהו בשו״ת מנחת שלמה חלק א׳ (סימן ל״ב) מצרף את דברי המנחת חינוך להתיר לבן להקיז דם לאביו או להוציא קוץ ויתכן שיחבול דרך רפואה שלא לצורך, ובלבד שיבקש ממנו רשות לפני כן. וראה עוד מה שהאריך בזה בשו״ת שואלין ודורשין חלק ח׳. וראה עוד בספר מראות יחזקאל חלק א׳ (עמוד תקס״ט) שהגר״י רוטה שליט״א פסק אודות הזרקת זריקות לאביו שאם זה על פי בקשת אביו מותר.

העולה לדינא

בן שהוא רופא שינים מומחה ואביו ואמו רוצים לעשות טיפולים אצלו וחוסכים על ידי כך הרבה כסף וגם יש להם כמה סיבות מדוע רוצים לעשות את הטיפול אצל הבן, נראה שמותר לבנו לטפל בהם, ובפרט אם הם מוחלים לו על הטיפול אם ח״ו יגרום להם כאב וצער וכדומה. ומי שרוצה להחמיר על עצמו ולוקח רופא אחר בכסף תע״ב, אבל מן הדין אין צורך

להחמיר. וכן שמעתי ממרן הגר״א נבנצל שליט״א להקל על פי צירוף הנ״ל של עשיית הטיפול בחנם ושיותר נוח להורים לעשות הטיפול אצל בנם, וכן הורה לי למעשה מו״ר הגר״מ דייטש שליט״א אב״ד רמת שלמה ומח״ס נתיבות אדם.

הגר״י וואזנר שליט״א ראב״ד חסידי סקווירא מח״ס חיי הלוי: באתי בקיצור אמרים בעד השאלה מה ששאל מע״כ ברופא שינים מומחה שאביו רוצה לעשות אצלו טיפולים על השינים בחינם, אי מותר לו לעשותו, והנה כתב המחבר בשו״ע יורה דעה סימן רמ״א סעיף ג׳ היה קון תחוב לאביו לא יוציאנו שמא יבא לעשות חבורה, וכן אם הוא מקיז דם או רופא לא יקיז דם לאביו ולא יחתוך לו אבר אע״פ שמכוין לרפואה וכתב הרמ״א שם דזהו דוקא כשיש איש אחרף אבל כשאין איש אחר לעשותו והאב מצטער, מותר להקיז דם ולחתוך כפי מה שירשוהו לעשות, וראיתי בשו״ת שבט הלוי חלק י׳ (סימן קנ״ט) שהביא מכמה גאונים המובא בספר גשר החיים חלק ב׳ יסמן א׳ שמצדדים לומר דאם השני לוקח שכר והבן עושה בחינם הרי זה כמו שליכא אחר ומותר לבן לעשותו, והשבט הלוי מפקפק בזה, וגם על ידי נטילת רשות ומחילה כתב שם דעיקר הלכה היא כשיטת האוסרים דלא מהני מחילה ורק שלא לכבדו אבל להכאה וקללה ח״ו, ומ״מ למעשה כתב סברות להקל והעלה דאפילו אם נחמיר לומר דהגם שאיש האחר לוקח שכר לא נקרא שאין איש אחר, עכ״פ אם השני מפריז בממון הרבה וודאי יש לדונו כמו שאין איש אחר, וכתב עוד דהוא דבר פשוט דבאופן שהבן הוא מומחה יותר ויעשה פעולת הרפואה יותר טוב וודאי דינו כליכא אחר ומותר לכתחילה לעשותו.

וע״ע בשו״ת מנחת יצחק חלק א׳ (סימן כ״ז) מה שהאריך בזה, ובתוך דבריו כתב דבאופן שהאב צריך טיפול בכל יום, ואם לא יתירו לו על ידי בנו יתרשל מלעשות הרפואה בזמנו הראוי, ויבא לו צער על ידי זה הוי כשאי אפשר על ידי אחר ומותר, וע״ע בספר פסקים ותשובות (רמ״א אות ד׳) מה שהביא בזה מדברי האחרונים ובתוך דבריו הביא שגם אם האב אינו סומך על אדם אחר בטיפול זה רק על בנו יש להתיר עי׳ שם.

הגר״י טשזנר שליט״א: הנה ז״ל שו״ע שציינת יורה דעה סימן רמ״א סעיף ג׳ היה קון תחוב לאביו לא יוציאנו שמא יבא לעשות בו חבורה. וכן אם הוא מקיז דם או רופא לא יקיז דם לאביו ולא יחתוך לו אבר, אע״פ שמכוין לרפואה. הגה: בד״א בשיש שם אחר לעשות. אבל אם אין שם אחר לעשות והוא מצטער, הרי הוא מקיזו וחותך לו כפי לו כפי מה שירשוהו לעשות.

והב״י שם הביא דברי הרמב״ן בתורת האדם, וסיים שם בדבריו, אפילו הכי כיון דאיכא אחריני לא שבקינן לברא למעבד הכי דילמא חביל ביה טפי ממה

שהוא בדרך הרפואה והוי ליה שגגת חנק ע״כ.

ולעיניננו צריך לבדוק אם הוא לא יטפל בהם מה יעשו ההורים, האם יעשו הטיפול על אף שזה עולה להם כסף רב, הרי זה כיש שם אחר, אבל אם אין להם אפשרות לשלם כ״כ הרבה כסף ומאוד מבקשים ממנו שהוא יטפל בהם, מצד הדין הרי זה מותר כמו שכתב הרמ״א דהוי ליה כאין אחר.

ומ״מ אע״פ שמעיקר הדין ניתן להקל וכנ״ל, מ״מ היות שעונשי שמים חמורים, ושם למעלה מדקדקים עד כחוט השערה האחרון, ובטיפול שינים ארוך, מאוד קשה להזהר שלא לצער את ההורים יותר מן הצורך. לכן אם לבן יש אמצעים, הייתי נותן לו עצה שהוא ימסור את הטיפול בהורים לרופא שינים מומחה אחר, וישלם לו מכספו.

ואם ההורים מאוד מפצירים בו שהוא יטפל בהם כי סומכים עליו יותר מעל רופא אחר וכדומה. אם אין ברירה יסביר להם שיתכן שהדבר יכאב להם מאוד וגם שקשה להזהר שלא יחבול בהם יותר מן הצורך, לכן הוא מבקש מראש מחילה גמורה על כל מה שיקרה להם באשמתו או שלא באשמתו, וכולי האי ואולי.

ויודע אני על חולה אחד ברגלו שהיו לו כאבים גדולים מזה כמה שנים, והמצב התדרדר, והרופאים לא היה להם שום עצה רק לקטוע את הרגל. והוא דחה הניתוח זמן מרובה עד שכאביו התגברו הרבה שאז הסכים לקטוע את הרגל. אמנם לאחר הניתוח עד שהתאושש מזה, הרגל כאב לו נורא מאוד, והוא אמר שאם היה יודע מראש כמה שיכאב לו יותר בגלל הניתוח לא היה מסכים להתנתח.

הרי גם אם ההורים ימחלו לו מראש על כל מה שיקרה אם הצער ועגמת נפש יהיה הרבה יותר ממה שחשבו, האם עלולים להתחרט ממחילתם. ואף אם בדרך כלל הוא מצליח לטפל בשינים כמעט בלי צער מ״מ יתכן שלפעמים לא יהיה כן, לכן עדיף שלא יטפל בהם בעצמו אא״כ נאלץ בלי ברירה.

ולגבי מנהג בני ספרד איני יודע. אבל ז״ל הבן איש חי שנה שניה פרשת שופטים הל׳ כ״ד, בין איש בין אשה שהכו אב ואם ועשו בהם חבורה חייבין חנק, ובהכאה בלבד בלי חבורה חייבין בלאו, כמו המכה את אחד מישראל ולכן אם היה קוץ תחוב לאביו לא יוציאנו שמא יעשה בו חבורה וה״ה לאמו, וכן אם הבן אומן להקיז דם לא יקיז לאביו או לאמו, בד״א כשיש אחר לעשות להם, אבל אם אין אחר לעשות והם מצטערים הרי זה מקיד ועושה כל מה שירשוהו לעשות להם, עכ״ל.

אמנם בילקוט יוסף דינים לאשה ולבת פרק נ״ב מהל׳ כיבוד אב ואם סעיף ט״ו כתב: אם היה צורך לקחת דם מאביה לבדיקה, והבת רופאה, אן לה

להוציא דם אפילו אם האבא מוחל. וכן אם היה לאביה קוץ בבשרו או עוקץ של דבורה או צרעה, לא תוציאנו, שמא תבוא לעשות בו חבורה ולהוציא דם. וכן אם האב רוצה לתרום דם והבת רופאה לא תקיז דם לאביה, גם כשאין שם אחר. ויש אומרים שאם אין שם אחר מותר לבת לטפל באביה אף אם מוציאה דם, וכן דעת הרמ״א. אך לדידן יש להחמיר בזה, ורק כשאין שום אפשרות להשיג רופא אחר שאז יש לסמוך על המקילין. הא לאו הכי יש לעשות מאמץ והשתדלות מרובה שהקזת הדם וכל כיוצא בזה תיעשה על ידי אחר גם אם הדבר הוא עת הצורך ושעת הדחק, עכ״ל.

הגר״נ גראס שליט״א (מח״ס שארית אברהם):

א.

מקור הדברים לאיסור הריפוי ע״י בנו

מקור הדברים לאיסור הריפוי ע״י בנו הוא בריש פרק הנחנקין (סנהדרין פ״ד:), דאיבעיא לן בן מהו שיקיז דם לאביו, רב מתנא אמר ואהבת לרעך כמוך (ופירש״י שלא הוזהרו ישראל מלעשות לחבירו אלא מה שאינו רוצה שיעשו לו בעצמו ע״כ. והכוונה שגם הבן היה רוצה שיקיזו לו אילו היה צריך ולכן מותר לעשות כן גם לאביו). רב דימי בר חיננא אמר מכה אדם ומכה בהמה מה בהמה לרפואה פטור אף אדם לרפואה פטור. והנה עד כאן נראה שס״ל להנהו אמוראי שפשוט שמותר לרפאות אביו ואין לחוש לאיסור מכה אביו שהוא בחנק כיון שהוא לרפואה. אך בהמשך הגמרא, רב לא נתן לבנו להוציא לו קוץ בבשרו וכן מר בריה דרבינא לא נתן לבנו לפתוח לו כויה מחשש שיעשה לו חבורה והוה שגגת חנק, ומקשה הגמרא א״כ גם לאחר אסור מחשש שיעשה חבורה, ומשני אחר הוה רק שגגת לאו אבל בנו הוה שגגת חנק ,ועי׳ בחי׳ הר״ן שהביא בשם התוס׳ דבשאר איסורים זולת איסורי שבת, ההיתר של אינו מתכוין אינו אלא בלאו ולא באיסור מיתה. והר״ן חלק על זה שאין ההיתר כאן מטעם אינו מתכוין אלא מטעם אחר, כי עונש שגגת לאו קיל מעונש שגגת חנק כי בלאו לא מצינו בתורה עונש על זה וי״ל עו״ש, ועי׳ תוד״ה ר״ש בדף פ״ה.). עד כאן הנצרך לענינינו כעת.

וביו״ד (סי׳ רמ״א סעי׳ ג׳) הביא הטור הדין שאסור לבן לרפאות אביו משום חשש חבורה, אך סתם להיתר שאם אין אחר שירפאנו מותר לבנו לרפאותו, וכן העתיק הרמ״א להתיר בליכא אחר. וכתב הבית יוסף שכן משמע דעת הרמב״ם, אבל בדעת הרי״ף והרא״ש ורי״ו ביאר הב״י שדעתם לאסור אפילו בדליכא אחר. וגם בשו״ע סתם לאיסור מבלי להביא כלל ההיתר של ליכא אחר, והעיר כ״ת בצדק שנראה דעת השו״ע לפסוק כן להלכה לאיסור. ואמנם כן ביאר הב״ח שדעת הב״י בשו״ע שלו לאיסור הוא עפ״י מה שהביא דעת הראשונים לאיסור בכל ענין. אלא שבעיקר שיטת הב״י תמה

עליו הב״ח, שהרי הטור סותם להקל ולא ייתכן שלא יביא דעת אביו הרא״ש להחמיר, ומזה הוכיח הב״ח שודאי לכו״ע מן התורה מותר לרפאות את אביו היכי דליכא אחר, דורפוא ירפא מלמד שניתנה רשות לרופא לרפאות כי מצוה הוא עושה ולא שייך בזה שגגת לאו, ורק מדברי סופרים מיירי בגמרא ובזה הוא דפליגי אי צריך דוקא אחר או שרי בכל ענין, עיי״ש. ולהלכה הרי אנו נגררים אחרי דעת הרמ״א שפסק להדיא להתיר בליכא אחר.

ב.

לתלות שאלתינו באם מהני רשות האב לבנו לחבול בו - הפסד ממון אי נחשב כליכא אחר

והנה נתתי אל לבי מתחילה לומר שגם אם הפסד מממון לא נחשב כליכא אחר מ״מ יש לתלות שאלה דידן בהיתר אחר. שאם מהני רשות האב לבנו לחבול בו א״כ הפסד ממונו של אב וניחא ליה בכך להציל ממונו וודאי לא גרע מנתן לו רשות ומותר לבנו לרפאותו, משא״כ אי לא מהני רשותו א״כ ה״ה דלא מהני מה שהוא הפסד ממון לאב. וראיתי שכבר הביאו בזה מחלוקת גדולים, שבטורי אבן מגילה (כ״ח) הביא לאיסור והביא כן כבר משם הריב״ש (סי׳ ר״כ) שכתב כן בשם הראב״ד, שמה שאמרו האב שמחל על כבודו מחול היינו רק לענין ענינים שצריך לכבד את אביו, אבל בדבר שהוא בזיון לאביו לא מהני מחילתו, שכך רצון התורה שיתכבד האב ולא יזולזל ע״י בנו. לעומתו במנחת חינוך מצוה מ״ח (ס״ק ג׳) כתב שנראה לו לעיקר שמהני מחילה ורשות האב.

ומאוד נהניתי שכבר כתב כן במנחת שלמה (סי׳ ל״ב), להתיר רפואת בנו משום הפסד ממון עפ״י דבר המנחת חינוך שמהני נתינת רשות. ושם כתב שמסברא נראה מאוד סברת המנחת חינוך להתיר עיי״ש. והביא עו״ש מספר גשר החיים שכבר דנו בזה, והביאו מספר יפה ללב שהביאו גם הברכי יוסף (יו״ד סי׳ ר״מ), שהתיר מפני שהפסד ממון של אב נחשב ״כליכא אחר״. והמנח״ש דן אודות היתירו של היפה ללב דנחשב כליכא אחר, וכתב שחזיא סברת המנחת חינוך לצרופי להיתר היפה ללב. הן אמנם שבהערות שם הביא ששוב הראוהו שכבר בשאילתות מבואר דלא כהמנ״ח ושלא מהני נתינת רשות, עיי״ש. ומכל מקום הנראה בדברי הגרש״ז זצ״ל שמסקנתו להתיר עכ״פ מטעם היפה ללב.

גם במנחת יצחק (ח״א סי׳ כ״ז) הביא דברי המנ״ח, וכתב שהוא דוחק גדול בסוגיין דמוציא קוץ לאביו, שהרי אילו מהני נתינת רשות, למה להו לרב ולמר בריה דרבינא למנוע את בנם מלרפאותם הרי יכלו בפשיטות ליתן להם רשות ותו לא, ומזה משמע מאוד שלא מהני נתינת רשות לענין חבלה וכיו״ב. ומכל מקום גם במנחת יצחק נראה טובא שדעתו למעשה שאפשר לסמוך אמש״כ היפה ללב שמפני הפסד ממון חשב כליכא אחר. ויש להעיר עוד שכל נדו״ד רק במקום שאין בו סכנה

לאב, אבל בישב״ס לא צריך לפנים דודאי מותר לבן, ועי״ע במנח״י (ח״א סי׳ כ״ח) מזה להיתר בישב״ס בכל ענין.

שוב אינה ד׳ לידי בהשגחה פרטית את ספר תשובות והנהגות ח״ב (סי׳ תמ״ג), שהביא גם כן את הדיון אם לתלות היתר עפ״י דברי המנחת חינוך בנתינת רשות, ודחה הדברים עפ״י דברי הריב״ש (סי׳ ר״כ) שמפורש בהם לאיסור והביא עוד שגם המנחת חינוך גופיה נראה כחוזר בו, כי במצוה רי״ב הביא מד׳ הר״ן דלא מהני נתינת רשות בזה. והביא עוד מד׳ השועה״ר הלכות שמירת הגוף והנפש (חו״מ) שפסק שגם לחבירו לא מהני נתינת רשות לחבול בו, ומזה מסקנת התשוהנה״ג לאיסור אפילו במקום הפסד ממון.

ג.

סברא להתיר אפילו לא מהני נתינת רשות לחבול באביו

אך אחרי העיון במראי מקומות האוסרים גם אחרי נתינת רשות לבנו, נתעוררה בי תמיה הנראית בעיני קטן כמוני לתמיהה רבתא. כי חשבתי מתחילה שהאוסרים בנתינת רשות דיברו להדיא אודות חובל לרפואה וראיתי שלא כן הוא אלא דיברו רק בסתמא בנותן רשות על חינם לבנו שיקללנו או יבזהו וכיו״ב, ובזה הוא שאסרו. ואם כן לא זכיתי להבין מה ענין זה לשאלתינו, ולמה אם דוחים את דברי המנ״ח כבר פשוט הדבר לאיסור גם בעושה לרפואה. הרי מסברת בעלי בתים כמוני, היתה הסברא חיצונה ודאי אומרת שכאשר הבן עוסק ברפואת אביו ורק חושש מחשש שמא יחבור חבורה באביו, שבזה ודאי שכיון שדרך רפואה הוא עושה יועיל לו עכ״פ נתינת רשות של אביו בכדי להצילו ממשגה באם בטעות יחבול בו שלא לצורך, כיון שסו״ס ברפואה הוא דקעסיק. והוא רחוק ממזרח למערב ממי שחובל באביו ומבזהו בסתם ללא צורך ורק עושה כן מפני שאביו (ברוב טיפשותו) נתן לו רשות על כך.

ואביא את דברי האוסרים בכדי להבינך דברייי, הריב״ש (סי׳ ר״כ) כתב בשם הראב״ד שמה שאמרו ״כבודו מחול״ אין זה אלא על עניני כבוד ולא על בזיונו, ״כי אדרבא התורה מתבזית בכך״. וכונתו בזה כי התורה רוצה דוקא שהבן יכבד את האב ולא יבזהו ולכן אין רשות ביד האב ליתן לבנו לעשות ההיפך מזה ולבזותו. גם במנ״ח מצוה רי״ב הביא מהר״ן ״שאב א״י למחול צערו ובזיונו״. והנה כאמור כל זה כאשר דנין על לעשות ״מעשה בזיון״ שהוא ע״י קללה או חבורה, ובזה מבטל מצות התורה שלא להקלות את אביו ולא מהני בזה רשות דמ״מ מתבטל כוונת ורצון התורה. לא כן כאשר עוסק בלרפאות שכל כולו אין בו כלל ענין בזיון האב, דבזה שפיר י״ל דמהני רשות האב לכו״ע, ולהציל הבן משגגת חנק באם שגג ולא עשה כנצרך. ולכן כאשר דנין על רצון האב שירפאהו בנו מחמת הפסד ממון או משום שבנו ימסור עצמו יותר לרפואת אביו מרופא

אחר, אין זה תלוי בדין אי מהני נתינת רשות לחבול שפליגי בה הפוסקים, כי הם לא דיברו אלא בנותן רשות סתם בלי סיבה, שודאי סו״ס הבן מבזה את אביו, ולא דמי כלל לעושה לשם רפואה.

ולא תקשה מסוגיין דאסרו ליטול הקוץ ע״י הבן מחשש שגגת לאו, ומשמע מזה שגם בעוסק לרפואה לא מהני רשות וכמו שתמה המנח״י (ח״א כ״ז) אשיטת המנ״ח (שהתיר נתינת רשות). דזה אינו שהרי לפי המתבאר מד׳ הב״ח והפוסקים אנו נוקטים שמה״ת אין איסור בעושה לרפואה (ולכן מהני ליכא אחר) וכל סוגיין רק לאיסור דרבנן בהיות שחבורה ע״י בנו חמורה מחבורה ע״י אחר ועל כן יש להעדיף הרפואה ע״י אחר, ומפני כן גם בנותן לו רשות אכתי למה יעשה הבן מה שאחר יכול לעשותו באיסור קל יותר. ואם כן איני רואה סתירה מהסוגיא לענין ההיתר לרפאות אביו כשיש סיבה כגון מסיבת הפסד ממון ברצון ורשות האב או מסיבת מסירות בנו לרפואת אביו על צד היותר טוב מכל שאר הרופאים, כיון שבזה יש סיבה דייקא ״שלא להעדיף״ רפואתו ע״י אחר ולבחור דוקא בבן. וגם בד׳ הר״ן (סנהדרין פ״ד:) יל״ע שכתב בסו״ד שבנו חמור מאחר מפני שאין לו להיכנס לספק זה (של שגגה) כיון שאפשר באחר שאין שגגתו חמורה רק בלאו, עיי״ש ולכאורה מזה קצת סייעתא שכל סיבה להעדיף הבן מספקת שלא לחוש לשגגה וצ״ע. ועדיין אני נרתע מלהכריע כן כיון שכאמור אין משמעות הפוסקים כך אלא תלו באם מהני נתינת רשות בעלמא.

ד.

ומצאתי דברי נוחם בשו״ת שבט הלוי (ח״י סי׳ קנ״ט), שמצד אחד אכן מחמיר ונוטה שאין היתר כלל מטעם הפסד ממון ואין זה נחשב כליכא אחר עיי״ש טעמו. אמנם מצד שני מקיל טפי, שכל ענין זה רק לכתחילה לחשוש לשגגת לאו, אבל פשיטא שמעיקר הדין אין זה דרך הכאה ועבירה על הלאו כיון שסתם רופא מומחה אינו שוגה וגם אם שגה הרי זה ״דרך רפואה״. ולכן כתב שגם אם נחמיר דהפסד ממון לא הוה כליכא אחר, מ״מ אין צריך להוציא ממון יותר ממטפל רגיל כיון שמעיקר הדין הוה ״דרך רפואה״ מה שהבן עושה ורק חששא לכתחילה לשגגת לאו.

וכתב שם עוד דפשיטא שאם הבן בקי טפי או מטפל טוב יותר, שהבן קודם והוה כליכא אחר, עיי״ש כי דבריו החיוני.

ה.

סיכום הדברים

מן האמור נלמד לנדו״ד, שאו שיש להתיר מטעם הפסד ממון רב שחוסך האב בטיפול שע״י הבן שעושהו בחינם וכדעת בעל היפה ללב שסמכו עליו כמה פוסקים, או שיש להתיר במקום שמרגיש האב בטוח יותר בטיפול שע״י הבן, וכך

אכן המציאות בדרך כלל. ועכ״פ בהצטרף שני הסיבות בודאי שיש להקל, ומעיקר הדין לבי נוטה מאוד שאפשר להקל בניחא ליה טפי בבנו גם כשאין הפסד גדול, אך לא יעשה כן אלא כשיש צורך בדבר.

ולענין אחינו הספרדים, שדעת השו״ע להחמיר דלא מהני ליכא אחר וכמו שכבר ביאר דעתו הב״ח להדיא, ואם כן אין לצרף הפסד ממון וגם לא ניחותא דבן המומחה או מסור יותר, כי כל היתירים אלו מיוסדים על עיקרון של ״ליכא אחר״. הנה אין בידי כעת דרך ומבוא בזה להיתר עפ״י השו״ע עצמו. אך הא פשיטא שבמקום סכנה לא דיברו וכמו שהבאנו כבר למעלה עיין במנח״י (ח״א סי׳ כ״ח), וא״כ בטיפול רגיל קשה להקל אבל אם יהיה בדבר חשש סכנה כלשהוא יש להקל אפילו אין הסכנה ברורה בהצטרפות כל השיטות המקילים בליכא אחר. וצריך לעיין בפוסקי הספרדים בני דורינו איך הוא דעתם בזה.

סימן טו

לתת צדקה לעני שמריח מסיגריות אם פטור

בס"ד

לכבוד אבי מורי (שיחי') **זצ"ל**

בדבר השאלה שהסתפקתם שמגיע אליכם לבית עניים שאוספים כסף או בבית הכנסת מגיעים עניים בקביעות שהם מעשנים ופשוט אתם לא יכולים לסבול את הריח של הסיגריות ורציתם לדעת אם הסיבה שהוא מריח בריח לא טוב פוטר את עצמך מלתת לו צדקה כיון שאתה רוצה לברוח משם.

ואמרתי לכם ששאלתי את מרן הגר"א נבנצל שליט"א בזה ופסק שמותר לתת צדקה לעני במקום שיש ריח רעה וכדומה, וה"ה אם יש לו ריח רע, ואח"כ ראיתי שבשו"ת לב חיים חלק ב' (סימן קע"ג) דן אם מותר ליתן צדקה במקום מטונף. והוכיח דמותר. ועי' בביאור הלכה (סימן תקפ"ח סעיף ב' ד"ה שמע) דמבואר שאין לעשות מצוה במקום שאינו נקי. ולמעשה בספר הליכות שלמה הל' תפילה (פרק כ' ס"ק ל"ו) שכתב דמותר לתת צדקה אפילו אם נזדמן לו עני במקום שאינו נקי, ואינו צריך לבקש ממנו לעבור עמו למקום אחר, ושפיר יכול לכוין למצוה גם במקום שאינו נקי. וכתב לי הגר"י שוב שליט"א ששמע מהגרי"ש אלישיב זצ"ל שמותר לתת צדקה במקום מטונף. ומהגאון רבי נסים קרליץ זצ"ל שמע שגם כן מותר כיון שעיקר המצוה זה לא מעשה הנתינה רק שיהא כסף לעני. ושמע מהגאון רבי שריה דבליצקי זצוק"ל דמצות צדקה אינו דומה לשאר מצוות שדן בביאור הלכה שאין לעשות במקום מטונף כיון שלא ניכר ממעשה הנתינה שמקיים מצוה דיכול שרק משלם איזה חוב וכדו' לכן זה לא נראה בזיון למצוה כשעושה במקום מטונף משא"כ שופר דרואים שעושה מצוה במקום בזיון, עכ"ד. ועי' בספר בית מתתיהו חלק ב' (סימן ג' אות ט') שהאריך בזה.

והנה יש לדון עוד בנידון דידן שאף שנקטו הפוסקים שמותר לתת צדקה במקום מטונף אע"פ שמקיים על ידי כך מצוה, מ"מ יש לדון במקרה דידן שהנותן יש לו סיבה מדוע הוא לא רוצה לתת צדקה לאותו עני האם הוא עובר על הלאו דלא תאמץ את לבבך. ובאמת היה מקום לדון שמי שמעשן בזמנינו אולי אסור לתת לו צדקה כיון שהוא מסכן את העצמו אבל לא נראה לי כן ואכמ"ל. אולם בעצם הלאו הסתפקתי שמא יש חיוב לתת לו צדקה, כי מי שאינו יכול לסבול את הריח של בן אדם הוי דומה למי שממהר ללכת מהעני, וכבר קבלתי

להורות מהגר״ש דבליצקי זצוק״ל ועוד פוסקים שאם אחד ממהר ללכת אין זו סיבה לפטור אותו מהלאו של לא תאמץ.

ולהלכה למעשה הכל לפי הענין, ולתועלת נביא כאן מקור הדין של הלאו דלא תאמץ. והנה מקור להנ״ל היא מהפסוקים בתורה (דברים טו,ז) וכן כתב ברמב״ם הל׳ מתנות עניים (פרק ז׳ הלכה ב׳) וכל הרואה עני מבקש והעלים עינו ממנו ולא נתן לא צדקה עבר בלא תעשה משמע דדוקא במשק עובר על הלאו. וכן משמע מדברי הרשב״א שבועות כה. לגבי אתן ולא אתן דמקשה הגמ׳ אילימא צדקה לעניים מושב ועומד מהר סיני הוא וכת בבשם רבותינו בעלי התוס׳ דדוקא כשעני שואל ממנו עכשיו צדקה מושבע ליתן לו, אבל לעני בעלמא שבועה חלה עליו דאינו חייב לילך לפרנס עניים. ומשמע מדבריו דגם עשה ליתא כשאין העני מבקש עכשיו, אבל משמעות הרמב״ם דאיכא עשה כשיש נצרכים. ועי׳ עוד בשו״ת שבט הלוי חלק ה׳ (סימן קל״א אות ב׳ סימן קל״ב) שהרי לשון הרמב״ם ספר המצוות לאוין רל״ב הזהירנו שלא למנוע צדקה והרחבה מאחינו מאביונים אשר נדע עניים ויכולתינו להחזיק להם והוא אומרו לא תאמץ לבבך, וזו אזהרה מלקנות מידת הכילות ואכזריות, הרי דס״ל דאם יודע עניים ואינו נותן עבור על לא תעשה, והכי נראה וגם לשום הרמב״ם בחיבורו אפשר לפרש כן, ועני מבקש אינו ר״ל מבקש ממנו, אלא שהוא עני מבקש ר״ל נצרך.

ויש בלא תעשה ב׳ חלקים א׳ על הלב, דכשלבו נוטה לרחם שלא יסוב את לבו ולא יאמץ להסיר הרחמנות מן הלב. ב׳ במעשה דהיינו קפיצת יד, שכבר פשט ידו, ושוב חוזר וקופצה. ראה עוד בתוס׳ במסכת כתובות דף מט: ד״ה אכפייה, ובספר דרך אמונה (הל׳ מתנת עניים פרק ז׳ ס״ק ג׳).

והנה בספר ראשון לציון לבעל האור חיים הקדוש (סימן רמ״ז) כתב שחייב לתת צדקה גם אם העניים נמצאים לידו ואין תובעים הכסף ממנו, מיהו בספר צדקה ומשפט להגר״י בלוי זצ״ל (פרק א׳ הערה ג׳) הביא חולקים עליו.

בספר באורח צדקה (פרק א׳ סעיף ד׳) הביא ששמע מהגאון רבי נסים קרליץ זצ״ל שכאשר אין לו כסף אין עובר, ואין חייב לתת צ׳ק דחוי על סמך כסף שיבוא בעתיד, וכ״ש שאסור לתת צ׳ק אם על ידי זה יכנס לחובות בבנק, אא״כ יודע שצריך להיכנס כיסוי לחשבון בנק שלו. ולפי זה נראה פשוט שדוקא במקום דחוקים כאלו שאין לו כסף אין עוברים על הלאו, אבל אם יש כסף ולא יכנס לחובות אם יפרוט לו השטר מדוע לא עוברים, אא״כ יש לו סיבה מוצדקת כגון שהוא חייב להחזיר לגמ״ח שטר מסוים וכדומה. עוד יותר מזה הביא שם מהגר״ח קניבסקי שליט״א שאם יש לו כסף בבית חייב להלוות כסף

כדי לתת לו צדקה, ואם העני לא ימתין לו עד שילוה כסף אין עוברים על הלאו.

נמצא שברוב מקרים מי שמונע מלתת צדקה לעני משום שלא רוצה לפרוט השטר שנמצא אצלו עובר בלאו אע"כ העני עצמו לא פנה אליו אלא גבאי צדקה, וכך ראינו בכמה פוסקים שנקטו כן שאצל גבאי צדקה לא עוברים על הלאו, ראה בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' רפ"ז) כתב להסתפק וז"ל, ומסופקני אם העני איננו מבקש כלל אלא רק גבאי צדקה תובע ממנו אם עוברין בל"ת, אי נימא דהאיסור הוא רק כשעני תובע ולא נותן לו, או נימא שגם בגבאים שמבקשים ממנו כסף ומעלים עיניו ולא נותן עובר בל"ת, שהתובעים הם שלוחי העניים וכמוהם לעניין הלאו, עכ"ל.

מיהו כבר פסק הגרי"ש אלישיב זצ"ל (עלון והחזקת בו גליון 7) דאין עוברים בלאו כאשר לא נותנים לגבאי צדקה האוסף צדקה. וכן פסק הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (ועלהו לא יבול ח"ב עמוד קיא) שגבאי צדקה האוספים לאחרים אין חיוב לתת לכל אחד ואחד. וכ"כ הגר"ח קניבסקי שליט"א (שאלת רב עמוד נה) דאין משולח או גבאי צדקה נקרא עני עומד לפניך לענין שנקרא מעלים עיניו מן הצדקה שעובר על לאו לא תאמץ את לבבך. ועי' גם בשו"ת חקי חיים (ח"ו יו"ד סי' י"ד) שהאריך בזה. ואף שיש מחמירים בזה מ"מ רוב הפוסקים נקטו שאין עוברים ראה עוד בספר צדקה ומשפט שם, ומרן הגר"א נבנצל שליט"א כתב בתשובה שהכל לפי היכולת.

סימן טז

אם מותר לאבל בתוך השנה לטייל לנופש

זמן קיץ שנת תשע"ה

לכבוד אאמו"ר (שליט"א) **זצ"ל**

בדבר השאלה ששאלתם לגבי הגדר של טיולים שמותר לך לנוסע בשנת האבל על סבתא ע"ה?

והנה מאחר ובקשתם לברר הלכה למעשה אני רק יציין שבמקום שנוסע לטיול לצורך בריאות הגוף והנפש יש מקילים, ומקור למנוע מטיולים לאבל נלמד ממה דאיתא בשו"ע (סימן ש"פ סעיף כ"ה) על כל המתים אסור עד ל' יום לילך לסחורה למרחוק דאיכא פרסום גדול ודומה לשמחה שהולך בשיירא גדולה ושמחים הרבה בדרך, ובאביו ואמו עד דיגערו בו חבירו ויאמרו לך עמנו. וכ"ש אם מטייל שלא לצורך סחורה אלא לשם טיול בעלמא שיש להחמיר. בשו"ת קובץ תשובות חלק ב' (סימן ס"ג ס"ק ה') כתב מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שיסוד האיסור של טיול הוא ענין של שמחה וקלות שאבל על אביו ואמו אסור בהם כל י"ב חודש והדבר תלוי באופי הטיול. ולענין השיעור של גערה שהביא בשו"ע נחלקו הפוסקים אם הכוונה דגערה מועיל דוקא לענין סחורה או אפילו לענין טיול, בספר בדי השלחן (סימן ש"פ ס"ק קנ"ה) כתב דמועיל גם לטיול, ואילו בספר אהלך באמיתך כתב דוקא סחורה.

ובספר אהלך באמיתך (עמוד ט') לבעל מחבר בצל החכמה זצ"ל הובא בספר נשמת ישראל חלק ב' (עמוד תקל"ה) כתב דבזמנינו מצוי שמתקבצים כמה אנשים יחד ונוסעים לבקר מקומות מעונינים ומפורסמים (כגון בחו"ל נייאגר פאללס וכדומה) ונראה שאסור לאבל להשתתף בזה.

בספר הליכות שלמה הל' סוכות (פרק ט' הערה 138) **הביא** שהגרשז"א זצ"ל אמר כי כל ענין של טיולים בימי חול המועד היה למרות רוחו של הגאון זצ"ל, כי כבר אמרו חז"ל לא נתנו המועדות אלא כדי שיעסקו בהם בתורה, ואף שכבר נהגו ישראל קדושים לבקר בית קרוביהם וידידיהם להרבות בשמחת החג, וכן להקביל פני תלמידי חכמים (וגם רבינו היה מבקר בקביעות בימי חול המועד בבתי ביני משפחתו ומחותניו ועוד, וכמו כן קיבל בביתו במאור פנים וחביבות את משחרי פניו ועסק עמהם בענינו של יום, הלכות חג בחג).

אולם לענין אבלים בתוך י"ב חודש הורה שאין להם להשתתף בטיולים ובביקורים אפילו בימי חול המועד. ופעם

כתב במכתב לבתו וז״ל אבל האמא תחי׳ לא היתה, כי בשנת האבל הנני משתדל שלא תלך לביקורים. ואירע פעם שהשיב לשואל שאין איסור מן הדין לטייל בחול המועד ואחר צאתו נזכר רבינו שהלה בתוך שנת אבילות, והודיעו שאסור הוא בכך, ובקשו להודיע לכל מי ששמע ממנו הוראה זאת בשמו, שטעות הוא, למען ידעו האבלים להזהר בדבר, עכ״ל.

לענין דינא הורה לי הגר״ש דבליצקי זצוק״ל שמותר לטייל בטיול משפחתי בי״ב חודש, וראיתי אח״כ שכן דעת הגרי״ש אלישיב זצ״ל הובא בספר ציוני הלכה הל׳ אבילות (עמוד תק״ב). וכן מרן הגר״א נבנצל שליט״א כתב שמותר לטייל וכדומה אם צריך את מעט נופש.

והנה לענין טיולים בחול המועד לאבל בתוך י״ב חודש, וכן כתב בספר דברי סופרים (פרק מ״א סעיף ז׳) שהמנהג הוא שכל י״ב חודש אינו יוצא בשבת אלא לבית הכנסת, ולא לטיול, וכ״ש בחול צריכים להמנע מטיול, ורק למלאכתו מותר. וכמובן שאחד שצריך ללכת לסוג טיול לצורך הבריאות שיש לו מקום לסמוך להקל בכה״ג וכך שמעתי ממו״ר הגר״מ דייטש שליט״א אב״ד רמת שלמה. ובספר הלכות אבילות להגרש״ב כהן שליט״א (עמוד 224) הביא ששמע מבעל מחבר נשמת ישראל שליט״א שאבל יכול לטייל עם המשפחה שלו כגון ההורים עם ילדים שלו.

סימן יז

אם מותר לאבל לשמוע שירים כשמתעמל -

Exercise

לכבוד אאמו"ר (שליט"א) **זצ"ל**

בשנת האבל תשע"ה התעורר כמה שאלות הנוגעים לשמיעת כלי שרי שהסתפקתם בהם ונביא מקצתם כאן. א' לגבי מי שצריך לעשות התעמלות לצורך בריאות וכדומה אם מותר לשמוע לכלי שיר, והנה נראה שאבל שנחוץ לו לבריאותו להתעמל מן הראוי בשנת האבילות על אביו ואמו למנוע להתעמל במקום שמדליקים כל מיני כלי זמר ושירים.

והנה קבלנו אנו להורות במקרה כגון כשרופא ציוה לו ללכת להתעמל במצב בריאות שלו דרוש את זה, אבל אם הולך להתעמל באופן כללי דרך סתמא לצורך בריאות שלו, כמו שהרבה אנשים יש להם סדר קבוע ללכת להתעמל מן הראוי למנוע בשנת אבילות על אביו או אמו במקום שמדליקים כל מיני זמר ושירים.

ובביאור הדברים היא דבכה"ג לכאורה אין לסמוך על ההיתר של עבידתי' טריד כבר דשו בו הפוסקים להתיר מי שפרנסתו לנגן בכלי זמר, דמותר לנגן תוך י"ב חודש כמ"ש בערוך השלחן (סימן שצ"א סעיף י"ד) ומהרי"ל דיסקין קו"א (סימן קצ"ו) דהיכא שטריד בעבידתי' מותר, דמלבד דשאני התר שהתירו לו משום פרנסתו ודבר האבד, וכמ"ש הפרמ"ג (סימן תקנ"א א"א ס"ק י') ובמשמרת שלום (אות כ' ס"ק י"ט), עוד יש חילוק דדוקא שם שהוא עצמו מנגן בכלי זמר וצריך כוונה וריכוז מחשבה לאמן את ידיו להשמיע נגינה יפה, בכה"ג שייך ההיתר של עבידתי' טריד, משא"כ בנידון דידן שעוסק בהתעמלות, הרי השירים המה עצמם חלק מסדר ההתעמלות והולך ורוקד לפי תנועת הנגינה, והוי ליה כמו שאר ריקודין של שמחה ואסור.

ועוד נראה דאין לצרף להקל בנידון דידן על פי מה שכתב במהר"ם שיק יורה דעה (סימן רס"ח) אשר נשאל באחד ששכר אומן עבור לימוד חכמת מוזיקה וביני ביני מתה אמם ומוכרחים להתאבל על אמם, האם רשאים ללמוד חכמת המוזיק בשנת אבלם, והיה מקום לומר שאסרו רק שמחה ולא לימוד של חכמת המוזיקה כיון שהוא טריד בעבידתי', ואינו מכוון כי אם לידע האומנות ההוא הוי דבר שאין מתכוין, ומשום הכי אין להחמיר בזה כשאינו מתכוין בשמיעת שמחה, אבל

כיון שיש לחוש לכבודו של המת ומי יודע אם מכוון לשמחה או לא, והרואה סובר דמכוון לשמחה ואיכא בזיון למת והבנים חייבים בכבוד אביהם ואמם אפילו לאחר מיתה.

והנה לפי המהר"ם שיק היה הו"א להתיר בנידון דידן לגיב התעמלות עם שירים שהרי כיון דמעיקר הדין אינו מכוון לשמחה שרי, ורק אסרינן משום כבודו של מת דמי יודע אם מכוון לשמחה והרואה סובר דמכוון לשמחה ואיכא בזיון למת. א"כ היה מקום לומר דכאן בנידון דידן שאין כאן משום בזיון למת, ולכן נראה כי שמחת השירים מצטרפין יחד עם ההתעמלות וקפץ ורוקד וזורק ידיו לפי תנעת הנגינה והוי ליה כמו שאר ריקודין של שמחה, וממילא אין להקל כאן אא"כ הוא צריך את זה לבריאותו כנ"ל. ולענין אם מותר לאבל להשאר בחדר שהדליקו שירים. נלענ"ד שמעיקר הדין אבל בתוך שלושים לשאר קרובים ובתוך י"ב חודש לאביו ואמו יכול להשאיר בחדר שצריך להיות נוכח שם אפילו ששומע שירים, וה"ה בביתו שבני הבית יכולים להדליק שירים ואינו אוסר עליו להשהות באותו חדר, וכך הורה לנו הגר"א נבנצל שליט"א.

סימן יח

יחוד עם חולה אלצהיימר והמסתעף

חורף תשע"ה

לכבוד אאמו"ר (שליט"א) **זצ"ל**

נשאלתי כמה פעמים בעבר אם יש חשש בין אשה עם איש שהוא חולה אלצהיימר, וצד הספק שמא דינו כזקן מופלג שדנו הפוסקים להקל בזה כיון שהוא לא מבחין מסביבו כלום. ובירורתי עם כמה רבנים וכל אחד מהם דן שמא דינו כמ"ש באנרות משה ושאר פוסקים שזקן מופלג אין חשש להתייחד עמו, ומצד שני יש כאלו חולים עם אלצהיימר של"ע אינם זקנים ופשוט קשה להקל בזה בלי ראיה, ורובם ככולם ביקשו ממנו לפנות לרופא מומחה לברר את המציאות.

אז בירורנו את המציאות אתכם ואמרתם לי כלל חשוב שבאמת אתם חוששים הרבה מחולי אלצהיימר כפי איך שאתם רואים אותם מדי יום ביומו נראה לכם שאדרבה יש חשש יחוד עמהם מאחר ורואים אצלם תאוות הנשים הרבה יותר ויש להם כח הרבה לפעמים ורק במוח משובש ושוכחים אבל לומר שהם כזקנים מופלגים שאין להם כח להתעסק בעריות אין זה נכון במכט הרפואה. ובשנת תשע"ג הוצאנו לראשונה ספרי הקטן אהל יעקב הל' יחוד ושם פירסמתי את מה שאמרתם לי, וסיפרתי לכם ששמעתי מכמה אנשים ברחבי העולם שאמרו לי ששמעו בשיעורי הלכה או שקראו בתוך הספר את ההכרעה של האביך (שליט"א) **לגבי ההסתכלות על חולה אלצהיימר לענין איסור יחוד. ואני סיפרתי לכם את זה ושמחתם מאוד לשמוע שאנשים קוראים מהספרים וכן שרבנים מכובדים מוסרים חידושים מתוך הספר לרבים.**

אשר על כן אמרתי מאחר ואין שמחה כשמחת התורה נפרט את הדינים עם מקורות קצת להצדדים של הפוסקים מבחינת ההלכה אם מותר או אסור להתייחד עם חולה אלצהיימר, והאם הוא מועיל להיות שומר מאיסור יחוד. ולענין מי שיש לו אלצהיימר ר"ל אם יש היתר להתייחד עמו, עי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק ה' (סימן של"א אות ט') שכתב דאיסור יחוד נוהג אף בזקן או זקנה מופלגים שלא חילקו בכך חז"ל, ומ"מ בחולה אלצהיימר שלא שייך אצלו קישוי ואף אינו יכול לשאת ולתת עם אנשים, אין חוששין לאיסור יחוד שכן אי אפשר שיגיע לידי עבירה, ומ"מ גם בו צריך להיזהר מחיבוק ונישוק. ובכל חולה הדין תלוי במצבו, ובמקרים מסוימים יש להתיר על פי הוראת מורה הוראה מובהק. ויש לעורר שבתלמיד חכם שחייבין

בכבודו, יש להשתדל שלא יגיע למצב שיזדקק להיתרים באיסור יחוד, עכ״ד.

ובעל המשנת יוסף שליט״א השיב לי בתשובה דלענין יחוד במי שיש בו ר״ל אלצהיימר תלוי אם במציאות יש לו כח גברא דאסור, דחולי השכחה לא מועיל אלא גורע שיכול לשכוח בכלל שאסור אם יצרו יתגבר עליו, אא״כ הוא כעבר ובטל דאז מותר. וכתב לי הגרש״מ אריאלי שליט״א שכבר דנו בחולה בשו״ת אגרות משה ובנשמת אברהם בשם הגרשז״א, ונראה דלגבי חולה אלצהיימר ר״ל צריכים לברר אצל רופא מומחה לדעת מה בדיוק החולי כדי להבחין אם באמת חסר לו כח גברות וכדומה.

ולמעשה בספר נשמת אברהם חלק ג׳ (עמוד צ״ט) הביא דעת הגרשז״א זצ״ל שלמד שאסור ביחוד אף עם שכיב מרע גוסס ונוטה למות, וכן החמיר הגר״נ קרליץ זצ״ל. ויש לשאול למורה הוראה בכל מקרה.

הגרי״פ פיינהנדלר זצ״ל: לענין יחוד עם גבר שסובל מאלצהיימר כתב בספר דבר הלכה במפתחות לסי׳ א׳ שאסור עם זקן אף שהוא זקן מופלג, כך כתב בשם החזון איש זצ״ל. ולפ״ז נראה לי שאסור להתיחד עם בן אדם שיש לו אלצהיימר.

הגר״י ליברמן שליט״א: בחולי כזה רק עובד את הזכרון, ואינו זוכר הדברים הכי קרובים אליו, אבל יש בזה הרבה דרגות ולא תמיד הם בגדר זקן מופלג שאין לו גבורת אנשים, ועי׳ במשנת יוסף (חלק ח׳ סימן צ״ג) בעניני יחוד, דגם באין לו גבורת אנשים לא פסקה תאותו לשאר קירבה ואסור להתייחד עמו, וזו בעיה גדולה לכמה זקנים שנשים מטפלות בבית ומבשלות ומכבסות.

הגרנ״א אהלבוים שליט״א: א) הנה אין הדבר פשוט כ״כ להתיר, ודיברתי עם רופא מומחה בענינים אלו, ואמר שהרבה אנשים אף שהם חולה אלצהיימר, מ״מ עדיין יש להם תאוות נשים, ובאים לידי קישוי אבר. ובפרט שגם בזקן מופלג שאין לו גבורות אנשים גם כן יש הרבה פוסקים המחמירים ביחוד, ולכאורה הדבר תלוי במחלוקת האבי עזרי (להגר״א שך) והחזון איש. דדעת האבי עזרי על הרמב״ם פרק ״ב מאיוס״ב שיסוד האיסור דאורייתא הוא בעצם מעשה היחוד, ורק מדרבנן אסרו משום שמא יבוא לידי גילוי ערוה, אבל החזון איש (הערת החזון איש על האבי עזרי שם) סובר שיסוד איסור יחוד הוא מחשש שמא יבוא לגלות ערוה, וכן מוכח מהחכמת אדם שכתב שאיסור יחוד הוא משום חשש פיתוי, משום דלאונס לא חששו, כי אם יאנס יענש או יתבייש ולא חששו לכך. בינת אדם סימן כ״ו וכ״כ החזון איש אבן העזר (סימן ל״ה אות ג׳) ויעויין בשו״ת אגרות משה חלק ד׳ (סימן ס״ה) שמצדד בב׳ צדדים, ומכריע כהבנת החזון איש, ונ״מ באשתו נדה שאינה יכולה להיטהר או שאינה רוצה אם אסורים ביחוד

דאורייתא או דרבנן, דלהבנת האבי עזרי לא יאסרו ביחוד דאורייתא, כיון דלא נאמר איסור יחוד באיש ואשתו, משא"כ להבנת החזון איש יאסרו ביחוד מדאורייתא, דהא שפיר יש לחשוש שיבואו לידי גילוי ערוה, ונדה הוי ערוה, ועי' בהקדמת שיעורי שבט הלוי הלכות נדה.

ב) והנה האוסרים גם בזקן מופלג, היינו בשו"ת זית רענן אבן העזר (סימן א'), והו"ד באוצר הפוסקים (סימן כ"ב סעיף א' אות ב' ס"ק ב'), וע"ע באוצר הפוסקים שם (ס"ק ג') בשם המקנה שכתב דלא מצינו היתר יחוד אפילו בחולה, וע"ע באוצר הפוסקים בהשמטות והוספות לסימן כ"ב ס"ק כ' אות ב' (עמוד קכ"ח), דבזכרון עקידת יצחק להל' יחוד (עמוד י"ט) הביא ששמע מפי הגאון מהרי"ז מינצברג זצ"ל מגדולי ההוראה בירושלים שאין ספק דהזקן ותש כוחו אסורים ביחוד, עי' שם. וע"ע בס' אורחות הבית (פרק ה' הלכה י"ד) שכתב דאיסור יחוד אפילו עם זקינה מופלגת, וכן באיש מופלג, ושכ"כ בשו"ת דברי מלכיאל חלק ד' (סוף סימן ק"ב), ושכן הביא בספר דבר הלכה (בהוספות סימן ב' סעיף ט') בשם החזון איש שסתם זקן אף מופלג אסור ביחוד, וכ"כ בישכיל עבדי חלק ב' (סימן א' אות ז'), וכ"כ בקובץ מבית לוי (י"ח עמוד ל"א) בשם הגר"ש וואזנר זצ"ל, וכן בשו"ת דברי שלום (חלק ד' סימן קמ"ח). ושו"ת ישועות משה חלק ד' (סימן ק"ז) ועי' שו"ת להורות נתן חלק ו' (סימן קי"ג) דאסורה האשה להתייחד אפילו עם זקן מופלג במנין לה לדעת שאין להאיש גבורת אנשים.

ג) אולם יש אומרם שאין איסור להתייחד עם זקן מופלג שאין לו כח גברא, אלא שצריך הוא להתרחק מהיחוד משום מראית עיני בני אדם שאינם יודעים מצבו, אבל אם לא רואים אותו או שהוא בפני אנשים שיודעים את מצבו אז מותר להתייחד, כ"כ בשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' (עמוד ר"ל) ובחלק ז' (סימן מ"ו) וחלק י"ב (סימן ס"ז), וכן נוטה דעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד' (סימן ס"ה סוף אות י') שכתב שזקן וחלש שהוא חולה ושוכב במטה, וידוע שלא יכול להתקשות ולבעול על פי רופאים מצד מחלתו, מסתבר שאין איסור יחוד, עי' שם.

הגרא"י גרוסמן שליט"א מח"ס ודרשת וחקרת: ומי שסובל מאלצהיימר רח"ל, אם הוא שוטה גמור, וגם תש בכוחו, הרי הוא פטור מכל המצות, ואם העוזרת גויה (פילפינית) גם היא מותרת ביחוד, אבל אם הוא עתים חלים אז אין היתר, ויש להכין עצה, כגון ששכן יכנס בלי רשות וכו', כמש"כ הפוסקים, עי' היטב אגרות משה אבן העזר חלק ד' סימן ס"ד אות ו', ואות ז' ואות י', ועוד עי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' שדנו בשאלותיו ודי בזה.

חולה אלצהיימר אם יש לו דין שומר מאיסור יחוד

ובשו"ת וישמע משה תשובות ממרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (עמוד שס"ח) נשאל אודות איש של"ע יש לו מחלת אלצהיימר ויש לו גוי שעוזר לו האם מותר לאשתו להתייחד עמו כיון שבעלה בבית אף שהוא חולה, והשיב אחרי שבירר את מצב הבריאותי שאסור לה לשהות עם הגוי בדירה דהוי יחוד, ואף שיש זמנים שהבעל הוא בדעת צלולה, מ"מ אסור משום ספק יחוד.

וכן שמעתי ממו"ר הגר"מ דייטש שליט"א כשנשאל אודות זוג שבעלה חולה עם אלצהיימר ר"ל ויש להם נכרי אחד שעוזר בבית האם מותר לעשות סידור כזה היכן שיש חשש יחוד עם אשתו, והשיב שיש להחמיר כיון שהוא במצב חמור ואין דעתו צלולה כלל וממילא אין עליו שם שומר, אלא שהציע שאפשר לקחת נכריה לשמור עליו כי זה יותר קל מאשר עם נכרי, ושוב ראיתי שכן פסק הגר"נ קרליץ זצ"ל שעדיף לקחת נכריה בכה"ג, וכן הוא עיקר. ולמעשה נראה להוסיף שאם מסרו מפתחות לשכן וביקשו ממנו מידי פעם להכנס, שאפשר לצדד את זה להקל טפי. אמנם כל זה יועיל רק באמצע היום שהשכנים יכולים להכנס לבית, אבל באמצע הלילה קשה להקל, אא"כ סומכים במקום דוחק כזה שיהיו בשני חדרים נפרדים לגמרי ונועלים אותם, וכמובן דמיירי במקום שיש שירותים בחדרם כדי שלא יצטרכו לצאת מן החדר בכלל.

סימן יט

עלים שנתלשו מאבני הכותל אם מותר לשמור אותם לסגולה

בס"ד שנת תשע"א

לכבוד אבי היקר (שיח') **זצ"ל**

בעת שהתפללנו בבוקר בבית מדרש של רשכבה"ג מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל הראת לי עלים שבתוך התיק של התפילין וספרת לי מעשה שאירע כשביקרת פעם בכותל המערבי והתפלל כדרככם צמוד לכותל, ובאמצע התפילה ראית איך שציפור שבר עלה מן העצים שמגדלים מתוך אבני הכותל, ונפל עלה לתוך התיק תפילין שלך, מיד הרגשת סימן לדבר הסגולי הזאת וחשב מתחילה לשמור אותו כסגולה, והסתפקת האם באמת מותר לי לשמור את זה אולי זה בזיון כיון שהוא חלק שנתלש מכותל המערבי וחשבת אולי חייבים לגנוז אותו ואסור לך להחזיק את זה בתיק כסגולה. ובאותו עת כמה מגדולי ת"ח בבית הכנסת שם אמרו שנראה להם שמותר לכם להשאיר את העלים בתוך התיק, ובאתי כאן לברר את הענין.

והנה איתא בגמ' במסכת מגילה דף כח: דבית הכנסת שחרב אם עלו בו עשבים לא יתלוש מפני עגמת נפש, ורש"י פירש כדי שתהא עגמת נפש לרואין ושיזכרו את ימי בנינו ואת שהיו רגילין להתאסף שם, יבקשו רחמים שיחזרו לקדמותו. וברמב"ם בפירוש המשניות שם ביאר, שיש בזה כאב לב כשיש בו עשבים, ועל ידי כך ישתדלו בבנייתו אם יוכלו, או שעל ידי כך תכנע נפשם וישובו אל ה' אם אין יכולת לבנותו.

ובאמת מצאנו בספרי גדולי הפוסקים שדנו בשאלה יותר חמורה אודות אחד שלקח חלק מאבני הכותל ויותר מזה דנו אם שייך איסור לנקות את אבני הכותל כיון שמנקה את האבק שעל גבי האבנים. ובאמת מובא שהגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל לא הסכים שיעשו נקיון לאבני הכותל על פי הגמ' הנ"ל. ולגבי אבני הכותל עצמם חוץ מסוגיא ארוכה שיש לדון בו אם נתיצת בית המקדש יש בו איסור דאורייתא או דרבנן, וכן אם יש איסור מעילה בלקיחת אבן ראה בכל זה בתשובה שכתב הראשון לציון רבי יצחק יוסף שליט"א הודפס בשו"ת שערי ציון חלק ג' (סימן ב').

ומ"מ בשו"ת קובץ תשובות חלק ג' (סימן כ') דן לגבי ניקוי אבני הכותל מאבק וכדומה, וכתב שאע"פ שעל ידי

התזת החול יועיל לניקיון וכבוד, בהסרת האבק וכדומה שהצטבר מיום חורבן הבית המקדש, ויעשו כן בזהירות יתירה לעשות הכל באופן שלא יגרום קלקול לאבני הכותל, מ״מ שב ואל תעשה עדיף, שיותר רצוי להשאיר את הכותל המערבי כמות שהוא, ובאופן שעמד כך מאות שנים מיום חורבנו כי האבנים הללו שהושחרו מזוקן עם העשבים שעלו מאליהן, מוסיף נופך של עגמת נפש לרואיהן ועל ידי זה יזכירו את ימי בניינו, וכשרואים בעליל כי בית מקדשינו ותפארתנו היה לשריפת אש, יבקשו רחמים שיחזרו לקדמותן עד שנזכה לבנין בית המקדש.

אכן לגבי גזיזת עשבים הצומחים בין אבני הכותל יש להקל, ואפילו לצורך סגולה. בשו״ת משנה הלכות חלק י״ז (סימן קצ״ז) כתב, שצמחים ששורשיהם גורמים להתפוררות האבנים, אין חשש לגוזזם. וטעמא דמילתא משום דלא שייך טעמא דגמ׳ במסכת מגילה שם, דהתם הטעם כדי שידאגו ויצטערו ויחזרו לבנותה, משא״כ כאן שאין בידינו לחזור ולבנותו, וארדבה הרי בזה אנו עושין תיקון להכותל שישאר, וכגון שמצוה לתקן שלא יתקלקל, שפיר מותר לגזוז העשבים שגורמים קלקול להכותל.

ולענין אגב עוד כתב הראשון לציון שליט״א אודות תיקון למי שלקח חתיכה קטנה מן הכותל לסגולה וכדומה.

הופיע עוד ברך חדש

ספר

גם אני אודך

חידושים
על "מעדני אשר"

ונוסף לו

חידושי "מרי"ח ניחוח"

הוספות על דברינו

מהגאון רבי **רן יוסף חיים מסעוד**

אביחצירא שליט"א

אשר כתבתי בחמלת ה' עלי

גמליאל הכהן רבינוביץ

בן **אאמו"ר הגה"ח רבי אלחנן י,ד,** שליט"א

שנת תש"פ לפ"ק

ניתן להשיג בטל: 052-7128536

אור חדש באהלי יעקב

ישמח לב מבקשי התורה ושוחרי ההלכה

עם השלמת סדרת הספרים הנפלאים אשר נודעו לתהילה ולתפארת באהלי שם

אהל יעקב - ד' חלקים

על סדר השו"ע חלק יורה דעה

אוצר בלום של פסקי הלכות וביאורי דינים
מלאים וגדושים מזן אל זן, בחריפות ובבקיאות
בהיקף עצום של כלל השיטות עד הלכה למעשה
ממש
עם דגש מיוחד על ההלכות השכיחות והמצויות
בבתי ישראל
בסדרה זו מופיעים הכרכים הקודמים במהדורה
חדשה ומפוארת
עם אלפי הוספות ותיקונים
מעוטר בהסכמת מרנן ורבנן גדולי הדור ופוסקי ההוראה שליט"א

ויחד עמהם עוד ב' חיבורים חדשים
ערוכים לפי סדר השולחן ערוך

אהל יעקב - תשובות הפוסקים

ובו תשובות גדולי פוסקי דורנו שליט"א

אהל יעקב - פסקי הוראה

ובו פסקים, תשובות וחידושי הלכות

מאת

הגאון המובהק רבי **יעקב אהרן סקוצילס** שליט"א
מו"צ בבית ההוראה יד הרמ"ה ובבית הוראה הכללי
עיה"ק ירושלים תובב"א

להשיג בחנויות הספרים המובחרות
או בטלפון 052-7654468

לקט הלכות

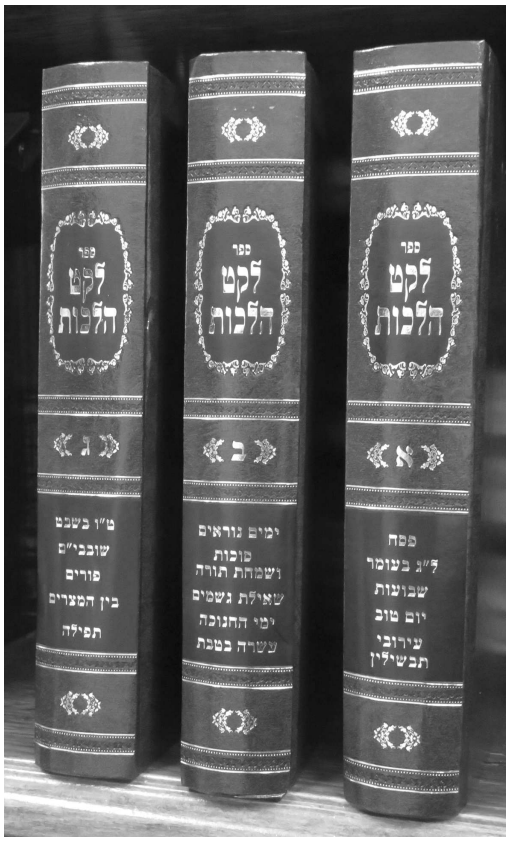

שמחה רבה בקרב שוחרי תורה וההלכה עם הופעת סדרת הספרים הנכבדים **"לקט הלכות"**, שנכתבה ע"י מיודענו הרה"ג רבי **חיים שלום הלוי סגל** שליט"א. הספרים העוסקים בעניני דיומא שהזמן גרמן, סובבים והולכים בהלכות חג בחג, לדעת את המעשה אשר יעשון בכל מועד.

הספרים מקיפים את ההלכות הנצרכות למועדי השנה, ובצירוף נידונים מגוונים ומעשיים רבים. כל הרוצה לדעת דבר ה' זו הלכה למועדים, ימצא מבוקשו בספרים הללו.

תבנית הספרים היא שמסקנת ההלכה ותמצית הענין מופיעים בראש העמוד באופן ברור, כדי שהמעיינים יוכלו לדעת מיד את המעשה אשר יעשון. מסביב יש הערות והארות, ציצים ופרחים, עם ביאורי הדינים ומקורותיהם.

הסדרה נכתבה כאמור על ידי האי גברא רבה ויקירא, אשר ידיו רב לו בכל מקצועות התורה, הגאון המובהק הנ"ל, שהוא דיין בבית ההוראה של הגאון הפוסק רבי יעקב מאיר שטרן, ומראשי ישיבת סדיגורה בבני ברק. רבים מסתייעים בו בשאלות הלכה ובירורים מסועפים, ועומדים מופתעים מידיעותיו הכבירות. כבר פקיע שמיה בחיבוריו הנודעים, סדרת ספרי **'בירורי חיים'**.

בירורי חיים

בעברנו בין בתרי הספרים אי אפשר שלא להתפעל מבהירות הדברים וסידורם בסדר נאה ומתוקן, מתוך ישרות העיון והיקף אדיר. הספרים מעוטרים בברכותיהם ובהסכמותיהם הנלהבות של גדולי התורה וההוראה. ברכותינו להגאון המחבר שימשיך להרבות חיילים לתורה, ולהורות דבר ה' זו הלכה.

הכתובת: רח' שלמה הכהן 5, בני ברק פל. 0548-415304

ספר

תודתו מגן לנו

הערות וביאורים בסוגיא דרשב"י

תגלחת מצוה

ענייני תגלחת ראשונה לקטן

קנייני חיים

עובדות והנהגות
מרבינו שר התודה שליט"א
ע"ס מ"ח קנייני תודה

תשובות והנהגות
מפרן שר התודה
הגר"ח קניבסקי
שליט"א

אסור להעתיק חלק מספר זה בלי רשות מבעל זכות היוצרים

הופיע ספר חדש

בינ"ו עמ"י עש"ו

קובץ

תולדות שרה

חלק ראשון

כולל ביאורים וחידושים נחמדים, מדברי רבותינו
הפוסקים והמפרשים, בתוספת מעט גרגירים,
על סדר השלחן ערוך משובצים, אשר אמרתי בפני
חברים מקשיבים, בעזר צורי וגואלי
בעל הרחמים.

ובסופו חונה

קונטרס "לקראת שבת לכו ונלכה"

הלכות והליכות הכנות לשבת קודש

חברתיו וערכתיו בחסד ה' עלי
הצעיר באלפי ישראל
אמיר ולר ס"ט

בשנת **שפת** אמת תכון לעד (תש"פ) לפ"ק
רחובות ת"ו

ניתן להשיג בפל': 0533-156909

ספר
אמרי הלכה

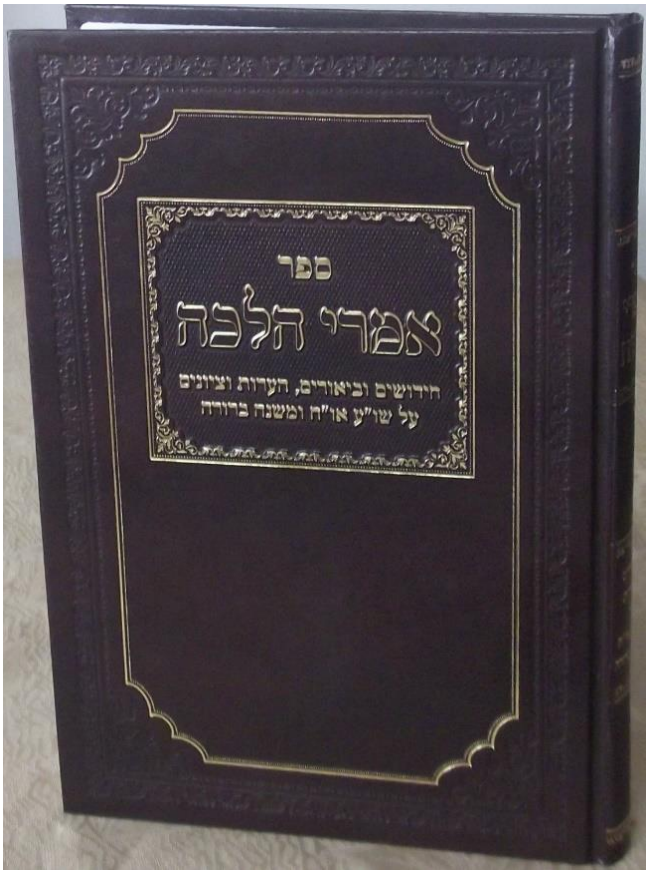

חידושים וביאורים, הערות וציונים
על שו"ע אורח חיים ומשנה ברורה

מאת אילן גרינוולד ממודיעין עילית

מו"מ ב"דרך הלימוד", בדברי המחבר והרמ"א ונושאי כליהם, ובעיקר בספר משנה ברורה.

נושא אופי ייחודי שאינו מצוי, כולל ביאורים והערות ישרות ומחכימות, וכללים וציונים חשובים, בהסברה נאה וקולחת ללא אריכות.

300 עמודים מוגשים באופן מהודר.

כולל מפתח עניינים חלקי, מפתח לתשובות מפוסקי הדור, ולוח תיקונים והגהות בדברי השו"ע ונו"כ

"ידוע לנו מאז ביושר בינתו בתורה ובאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ונהנינו תמיד בהערותיו הבהירות, נלוה עם יראת שמים ומידות תרומיות. ועתה מחשבתו להוציא לאור בדפוס דברי תורתו, וכאמור הוא יהיה פתח למעיינים בהערותיו ובכל דבריו"

(מתוך הסכמת הגאון רבי שלמה זלמן אולמן זצ"ל, ראב"ד דמודיעין עילית)

להשיג בטלפון: 05484□93579